

Mihai Gligor

Așezarea neolitică și eneolitică de la
Alba Iulia – Lumea Nouă
în lumina noilor cercetări



Editura Mega

MIHAI GLIGOR

AȘEZAREA NEOLITICĂ ȘI ENEOLITICĂ
DE LA ALBA IULIA-LUMEA NOUĂ
ÎN LUMINA NOILOR CERCETĂRI

Alba Iulia-Lumea Nouă Neolithic and Eneolithic Settlement
in the Light of Recent Research

MIHAI GLIGOR

**AȘEZAREA NEOLITICĂ ȘI ENEOLITICĂ
DE LA ALBA IULIA-LUMEA NOUĂ
ÎN LUMINA NOILOR CERCETĂRI**



**Alba Iulia-Lumea Nouă Neolithic and Eneolithic Settlement
in the Light of Recent Research**

Editura MEGA
Cluj-Napoca, 2009

Desene material arheologic / Drawings of archaeological material: LIPOT ȘTEFAN
Restaurare material arheologic / Restoration of archaeological material: LIPOT ȘTEFAN
Fotografii / Photographs: MIHAI GLIGOR, CĂLIN ȘUTEU, IONUȚ BĂLTEAN
Prelucrare fotografii / Photo processing: ANCA GLIGOR
Planșe / Plates: MIHAI GLIGOR
Profile stratigrafice / Stratigraphic profiles: CRISTIAN FLORESCU, MIHAI GLIGOR
Procesare grafică date topografice, GIS / Topographical data processing, GIS: MARIUS BREAZU
Tehnoredactare / Word-processing: MIHAI GLIGOR
Coperta / Cover: Călin Șuteu, Mihai Gligor
Traducere rezumat în limba engleză / English translation of abstract: TEODORA POPESCU, CĂLIN ȘUTEU
Corectura / Proofreading: IOAN AL. ALDEA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GLIGOR, MIHAI

**Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-Lumea Nouă
în lumina noilor cercetări = Alba Iulia-Lumea Nouă Neolithic
and Eneolithic Settlement in the Light of Recent Research /**

Mihai Gligor. - Cluj-Napoca : Mega, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-606-543-045-7

902(498 Alba Iulia)

Coperta I și IV / Book covers I and IV:

Imagine aeriană a așezării neolitice și eneolitice de la Alba Iulia-Lumea Nouă /
Aerial View of the Alba Iulia-Lumea Nouă Neolithic and Eneolithic Settlement

Această carte apare cu sprijinul financiar al Direcției Județene
pentru Cultură, Culte, Patrimoniu Cultural Național Alba

This book is published with the financial help of the Alba County Division
for Culture, Cults and Cultural Patrimony

Contact: mihai.gligor@uab.ro

© Mihai Gligor, 2009

Editura MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

Cuprins

Cuvânt înainte / <i>Foreword</i>	7
Introducere / <i>Introduction</i>	11
Capitolul I. Cadrul geografic. Elemente de habitat / <i>Geographic Framework. Habitation Elements</i>	15
Capitolul II. Istoricul cercetărilor / <i>Chapter II. History of Research</i>	21
Capitolul III. Stratigrafia aşezării. Descrierea unităţilor de cercetare şi a complexelor arheologice / <i>The Stratigraphy of the Settlement. Description of Research Units and Archaeological Complexes</i>	25
Capitolul IV. Cultura materială şi spirituală / <i>Material and Spiritual Culture</i>	59
IV.1. Ceramica / <i>Pottery</i>	59
IV.1.1. Ceramica culturii Vinča / <i>Vinča Culture Pottery</i>	59
IV.1.2. Ceramica grupului cultural Lumea Nouă / <i>Lumea Nouă Group Pottery</i>	64
IV.1.3. Ceramica de tip Turdaş / <i>Turdaş-type Culture Pottery</i>	69
IV.1.4. Ceramica grupului cultural Foeni / <i>Foeni Group Pottery</i>	71
IV.1.5. Ceramica culturii Petreşti / <i>Petreşti Culture Pottery</i>	87
IV.1.6. Ceramica grupului Herpály / <i>Herpály Group Pottery</i>	90
IV.1.7. Ceramica de tip Precucuteni / <i>Precucuteni-type Pottery</i>	91
IV.2. Analize arheometrice efectuate pe artefacte ceramice de la Alba Iulia-Lumea Nouă / <i>Archaeometric Analyses Carried out on Pottery Artefacts</i>	92
IV.3. Industria litică / <i>Lithic Industry</i>	97
IV.4. Industria materiilor dure animale (IMDA) / <i>Bone and Horn Industry (IMDA)</i>	100
IV.5. Plastica / <i>Plastic Art</i>	108
IV.6. Înmormântări (rituri şi ritualuri funerare) / <i>Burials (funerary rites and rituals)</i>	117
Capitolul V. Încadrarea cultural-cronologică a aşezării preistorice de la Alba Iulia-Lumea Nouă / <i>Cultural and Chronological Framework for the Alba Iulia-Lumea Nouă Prehistoric Settlement</i>	133
V.1. Repere cronologice ale neoliticului târziu şi eneoliticului transilvănean în context sud-est european / <i>Chronological Milestones for Late Neolithic and Eneolithic in Transylvania</i>	133
V.2. Încadrarea cultural-cronologică a locuirilor neolitice şi eneolitice de la Lumea Nouă / <i>Cultural and Chronological Setting for the Neolithic and Eneolithic Habitations at Lumea Nouă</i> ...	136
V.3. Date de cronologie absolută / <i>Absolute Chronology Data</i>	141
V.4. Elemente de cronologie relativă. Principalele sincronisme / <i>Elements of Relative Chronology.</i> <i>Main Synchronicities</i>	144
Capitolul VI. Interferenţele şi relaţiile/legăturile purtătorilor culturilor documentate în situl de la Alba Iulia-Lumea Nouă cu culturile contemporane şi învecinate / <i>Cultural Interferences and Inter-relationships between the Populations Documented</i> <i>at Alba Iulia-Lumea Nouă and their Contemporaries</i>	149
VI.1. Relaţiile cu cultura Vinča / <i>Relationships with Vinča Culture</i>	149
VI.2. Relaţiile cu grupurile culturale cu ceramică pictată din neoliticul mijlociu şi târziu din Transilvania / <i>Relationships with the Painted Pottery Cultural Groups of the Transylvanian</i> <i>Middle and Late Neolithic</i>	151

VI.2.1. Relațiile cu grupul Pișcolt / <i>Relationships with the Pișcolt Group</i>	153
VI.2.2. Relațiile cu grupul Lumea Nouă / <i>Relationships with Lumea Nouă Group</i>	157
VI.2.3. Relațiile cu grupul Herpály / <i>Relationships with Herpály Group</i>	162
VI.3. Relațiile cu cultura Turdaș / <i>Relationships with Turdaș Culture</i>	164
VI.4. Relațiile cu grupul cultural Foeni / <i>Relationships with the Foeni Group</i>	168
VI.5. Relațiile cu cultura Precucuteni / <i>Relationships with Precucuteni Culture</i>	171
VI.6. Relațiile cu cultura Petrești / <i>Relationships with Petrești Culture</i>	173
Capitolul VII. Considerații generale. Concluzii / <i>Overall Considerations. Conclusions</i>	177
Bibliografia / <i>References</i>	179
Lista planșelor / <i>List of Plates</i>	199
Distribuția materialului arheologic pe complexe / <i>Archaeological Material Distributed by Archaeological Features</i>	213
Abstract	215
Planșe / <i>Plates</i>	265

Cuvânt înainte

În istoria cercetărilor neo-eneoliticului românesc sunt puține locuiri care au polarizat atât de puternic interesele științifice ale specialiștilor din domeniu precum cele din zona cartierului Lumea Nouă din municipiul Alba Iulia. Intrate în literatura de specialitate în urmă cu peste șase decenii, cercetările efectuate în acest loc au ridicat de-a lungul anilor – paradoxal plecând chiar de la acele chestiuni care la acea dată au fost considerate ca lămurite – foarte multe întrebări legate de poziția stratigrafică și încadrarea cronologică în cadrul secvenței evolutive interne a unora dintre materialele sale, cu implicații negative asupra înțelegerii neoliticului din valea Mureșului și, implicit, din centrul și sud-vestul Transilvaniei.

Această situație a impus, de mai multă vreme, în mod imperios, efectuarea unor săpături noi care să exceleze prin claritatea observațiilor stratigrafice, singura cale în măsură să permită precizări exacte asupra raporturilor cronologice și culturale dintre diferitele culturi ai căror purtători s-au așezat aici. Acest lucru a fost înțeles de autorul acestei cărți care, în ultimii ani, a efectuat cercetări în diferite puncte ale acestui important sit. Cu toate că o bună parte a cercetărilor sale au avut un caracter de salvare, ceea ce ar putea induce o notă de îndoială privind acuratețea cu care au fost săpate acele complexe arheologice, domnul Mihai Gligor nu a făcut rabat de la standardele necesare unei săpături sistematice cu pretenții, iar prezentarea sintetică și metodică a săpăturilor este un argument și un punct de plecare viabil, este temelia pe care se sprijină întregul eșafodaj al argumentațiilor sale pe parcursul lucrării.

Nu este în intenția noastră să facem o prezentare amănunțită a cărții domnului Mihai Gligor. Dorim doar să-i subliniem o parte dintre contribuțiile notabile pe care lucrarea le-a adus la cunoașterea neoliticului și eneoliticului transilvănean.

Prima asupra căreia m-aș opri este foarte importantă și precizează, pentru prima dată în literatură, în mod explicit, existența la Lumea Nouă a unei complexe stratigrafii orizontale, autorul precizând localizarea în teren și extensia pe orizontală a siturilor, așa cum au fost indicate de cercetările proprii. Pe baza acestor date, care reflectă un dinamism habitațional deosebit, domnul Gligor concluzionează că pe această terasă sunt, în principal, trei zone de locuire umană, fiecare dintre acestea având importanța ei particulară în înțelegerea evoluției interne a sitului în ansamblul său. Astfel, este prezentată existența unui sistem defensiv compus din mai multe șanțuri concentrice care apărau așezarea Foeni, sistem care se arondează altor descoperiri din neoliticul târziu din Transilvania și Banat. Toate aceste date, prezentate fără echivoc – dar cu prudența de rigoare atunci când argumentele stratigrafice nu au fost suficiente – ne oferă, pentru prima dată în literatura problemei, o imagine congruentă a siturilor

existente la Lumea Nouă și, prin aceasta, deschide calea unei strategii unitare de cercetare a acestora.

O altă contribuție demnă de a fi menționată este prezentarea pe unități stratigrafice a materialelor descoperite, fapt ce le va putea permite cercetătorilor să reia, în contextul lor stratigrafic, în paralel cu evoluția cunoștințelor despre acest domeniu sau atunci când cineva va considera necesar, toate materialele importante descoperite în acest sit. În acest cadru metodologic sunt analizate pe larg, din punct de vedere tehnologic și tipologico-stilistic, materialele culturilor și a grupurilor culturale Vinča, Lumea Nouă, Turdaș, Foeni și Petrești, dar sunt descrise și importurile culturilor Herpály și Precucuteni. În demersul său, autorul nu a neglijat analizele arheometrice ale artefactelor ceramice și a utilajului litic, care i-au permis să ne ofere date suplimentare despre tehnologia ceramicii și să schițeze un model al ocurenței materiilor prime silicioase din acest sit.

Pe această analiză carteziană se bazează concluziile la care domnul Mihai Gligor ajunge în capitolul dedicat încadrărilor cultural-cronologice ale locuirilor neolitice și eneolitice de la Alba Iulia-Lumea Nouă și care precizează că secvența cronologică a sitului bălgrădean începe la un orizont Vinča B1/B2 și se sfârșește odată cu stingerea locuirii Petrești.

Grupului Lumea Nouă, așa cum era și firesc, i s-a rezervat un loc deosebit în economia lucrării. Autorul face o serie de observații importante pentru poziția stratigrafică și cronologică a acestui grup cultural în cadrul sitului eponim, cu implicații deosebite asupra precizării perioadei în care a evoluat această civilizație. În acest sens, se argumentează faptul că evoluția grupului Lumea Nouă este cuprinsă între orizonturile etapelor B1/B2 și C ale culturii Vinča și cuprinde două etape distincte, care au putut fi sesizate în caracteristicile tipologico-stilistice ale ceramicii pictate. Prin prisma argumentelor aduse, dar și a celor oferite de literatura de specialitate, domnul Mihai Gligor concluzionează că această entitate culturală este distinctă și nu poate fi inclusă ca specie pictată a culturii Turdaș și, pe bună dreptate, acceptă ideea că grupul Lumea Nouă este asociat cu alte descoperiri din Cheile Turzii și de la Zau de Câmpie, ca parte a unui mare cerc cu ceramică pictată dezvoltat în jurul Munților Apuseni.

O idee importantă pe care o enunță autorul este posibilitatea ca ceramica tricromă din ultima fază a grupului Lumea Nouă să determine geneza ceramicii tricrome din cultura Petrești (A III), în condițiile conviețuirii cu primele comunități purtătoare ale eneoliticului, care s-au așezat în spațiul intracarpatic, acelea ale grupului Foeni.

Este discutată pe larg și situația culturală și cronologică a grupului Foeni, susținută și de un consistent lot de date C¹⁴ calibrate. Deosebit de importantă ni se pare concluzia la care ajunge domnul Gligor pe baza analizei caracteristicilor materialelor Foeni, faza a II-a din periodizarea propusă, pe care le consideră o etapă evolutivă intermediară între acest grup și cultura Petrești. Găsirea acestei verigi lipsă din tabloul argumentelor aduse până în prezent în literatura de specialitate, clarifică în mod substanțial dezbaterile privind originea acestei culturi, înclinând în mod decisiv balanța în favoarea ideii originii sudice a culturii Petrești, transmisă prin intermediul grupului Foeni.

Toate aceste concluzii, la care s-a ajuns după o analiză judicioasă și echilibrată, reprezintă un important pas înainte în înțelegerea fenomenelor culturale care s-au derulat în bazinul Mureșului mijlociu în prima jumătate a mileniului al V-lea î. Chr. și elimină, în mod fericit pentru cercetare, acele date referitoare la situl de la Lumea Nouă care nu erau în concordanță cu realitățile arheologice dar care, prin folosirea lor frecventă, au devenit aproape postulate, fiind privite în literatura neoliticului transilvănean ca și un bun definitiv câștigat.

Întreaga construcție argumentativă a cărții domnului Mihai Gligor este susținută de o bibliografie care se apropie de exhaustiv, compusă din peste 400 de titluri și de un bogat material ilustrativ realizat cu profesionalism, care i-au permis să-și fundamenteze, în mod documentat, concluziile.

În final apreciem că lucrarea de față, prin acuratețea datelor stratigrafice și prin prezentarea analitică a materialelor descoperite, prin încadrarea acestora în contextul cultural și cronologic al epocii și, nu în ultimul rând, prin clarificările aduse unor chestiuni care până în acest moment erau incerte, ipotetice și provocau redundanțe, este o contribuție importantă la cunoașterea sitului de la Lumea Nouă și, implicit, a neoliticului și eneoliticului timpuriu din Transilvania.

Prof. univ. dr. FLORIN DRAȘOVEAN

10 noiembrie 2009

Introducere

Lucrarea de față reprezintă un studiu monografic asupra așezării neolitice și eneolitice de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* și are la bază teza de doctorat finalizată în anul 2007. La aceasta am adăugat rezultatele campaniei de săpături din anul 2008, care a oferit de asemenea informații utile privitor la evoluția comunităților umane din această importantă așezare preistorică din bazinul Mureșului mijlociu.

Materialele arheologice ce se regăsesc ilustrate în planșele cărții sunt într-o proporție covârșitoare inedite, ca urmare a cercetărilor efectuate de semnatul prezentelor rânduri ca membru în colectivul de cercetare (1995–2002), responsabil de sector (2003–2004), ori în calitate de coordonator al șantierului (2005–2008). La acest stadiu al cercetărilor putem afirma că, deși numai în ultimii șapte ani au fost excavați peste 4000 mp prin secțiunile și suprafețele deschise în diferite puncte ale așezării, situl încă nu este epuizat și necesită continuarea săpăturilor și pe viitor. Considerăm în același timp ca fiind relevant pentru locuirea neolitică și eneolitică de aici setul de date de natură arheologică obținut în urma campaniilor succesive realizate la Lumea Nouă. În toți acești ani, strădania noastră a fost îndreptată permanent spre realizarea unor cercetări de teren de cât mai bună calitate, în contextul caracterului aparte al săpăturilor preventive.

Cartea are o structură și un conținut ce ilustrează problematica complexă a sitului și a perioadei luate în discuție. Sunt analizate în capitole distincte cadrul geografic, istoricul cercetărilor și stratigrafia așezării (descrierea unităților de cercetare și a complexelor arheologice). Cel mai amplu capitol din lucrare tratează cultura materială și spirituală, în care am studiat și valorificat materialul ceramic, industria litică, IMDA, plastica, dar și descoperirile cu caracter funerar. Studiul tipologico-stilistic asupra ceramicii a fost dublat de analize arheometrice, prin care am încercat să oferim date suplimentare, fundamentate științific.

Am considerat necesar să discutăm într-un capitol separat legăturile și relațiile grupurilor culturale și culturilor arheologice documentate în cadrul așezării cu cultura Vinča, grupul cultural Lumea Nouă, cultura Turdaș, grupul cultural Foeni, cultura Precucuteni și cultura Petrești. Prin acest demers am căutat să realizăm un tablou general pentru neoliticul și eneoliticul din Transilvania, cu scopul de a pune în valoare descoperirile importante de la Lumea Nouă.

Pentru încadrarea cultural-cronologică a așezării neolitice și eneolitice de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* am utilizat atât date de cronologie absolută, cât și elemente de cronologie relativă. Propunerile de definire a fazelor evolutive pentru grupul Lumea Nouă și grupul Foeni reflectă stadiul actual al cercetărilor și se bazează pe materiale ceramice stratigrafiate.

Lista planșelor și distribuția materialelor arheologice pe complexe au fost concepute de o asemenea manieră încât să permită urmărirea facilă a contextului stratigrafic și a unității de cercetare din care provin artefactele arheologice.

Ne-au fost alături, în toată această perioadă, o seamă de reputați specialiști ai perioadei neolitice, precum și din disciplinele conexe, cărora le datorăm respectul nostru.

Prof. univ. dr. Iuliu Adrian Paul a fost conducătorul științific al tezei de doctorat. Colaborarea cu domnia sa se întinde pe o perioadă ce a început încă din vremea studenției și masteratului, continuând apoi în timpul studiilor doctorale, care s-au suprapus în bună măsură și cu activitatea mea la Institutul de Arheologie Sistemică din Alba Iulia. Prof. Paul mi-a încredințat spre cercetare situl de la Lumea Nouă, odată cu reluarea săpăturilor sub forma săpăturilor preventive, fapt pentru care îi sunt recunoscător. În anii din urmă, în discuțiile purtate pe marginea materialului arheologic de la Lumea Nouă, am avut nu odată opinii științifice contrare. Sunt încredințat de faptul că cercetările viitoare privitoare la neoliticul și eneoliticul Transilvaniei vor contura de o manieră și mai clară realitățile arheologice care în prezent par a fi mai dificil de acceptat.

Datorez prof. univ. dr. Florin Drașovean înțelegerea culturii materiale aparținând fazei Vinča C și a grupului Foeni. Studiarea materialului arheologic Foeni la Muzeul Banatului din Timișoara ne-a întărit convingerea cu privire la amploarea fenomenului Foeni și la dinamismul comunităților purtătoare. Am găsit mereu argumente viabile la domnia sa, în dificilul demers de corelare a descoperirilor Foeni din Banat cu cele din Transilvania.

Prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici și-a manifestat în mod constant interesul pentru descoperirile de la Lumea Nouă. Ne-a sprijinit – cu generozitatea cunoscută – munca și a oferit necondiționat din cunoștințele domniei sale, privitor la tematica abordată.

Dr. Ioan Al. Aldea, profesorul nostru, unul dintre cei mai buni cunoscători ai problematicei așezării de la Lumea Nouă, ne-a pus la dispoziție documentația de șantier din săpăturile mai vechi și a fost întotdeauna un interlocutor avizat și binevoitor. Totodată, domnia sa a realizat și corectura cărții. Îi mulțumesc și cu acest prilej.

Este o plăcută îndatorire să exprim și cu această ocazie gratitudinea mea față de colegii de la Universitate: Simona Varvara, Marius Breazu, Ștefan Lipot, Cristian Florescu, Paula Mazăre, Călin Șuteu, Ionuț Bălțean. Mi-au fost alături pe șantier, apoi la prelucrarea materialului arheologic, dar și la realizarea ilustrației grafice. Fără suportul lor constant, demersul nostru nu ar fi fost dus cu siguranță la bun sfârșit.

Se cuvin mulțumirile noastre Dr. Bruno Fabbri și Dr. Sabrina Gualtieri (Institute of Science and Technology for Ceramics, Faenza, Italia), în colaborare cu care au fost realizate analizele arheometrice asupra ceramicii Lumea Nouă și Foeni.

Prof. univ. dr. Viorel Panaitescu și Dr. Mariana Roșu (Institutul Național de Medicină Legală „Mina Minovici” București) le datorez rezultatele analizelor antropologice efectuate asupra materialului osos uman străvechi. Datele preliminare, obținute într-un timp scurt, de o mare acuratețe, probează profesionalismul și acribia cu care au fost realizate analizele. Le mulțumesc și pe această cale.

Stagiile de documentare efectuate în anul 2007 la Ruprecht-Karls Universität Heidelberg ne-au facilitat studierea unor lucrări de specialitate inaccesibile în țară, atât mai vechi, cât și de ultimă oră. Sunt recunoscător Prof. Dr. Joseph Maran, directorul Institut für Ur- und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie pentru sprijinul și deschiderea oferită.

Proiectul de cercetare de excelență CEEEX „Studiul dinamicii parametrilor antropogenetici prin raportare la elemente bioarheologice descoperite în bazinul Mureșului mijlociu”, ne-a oferit suportul logistic și financiar pentru efectuarea analizelor C¹⁴, pentru realizarea stagiilor de documentare și participarea la diferite sesiuni științifice în țară și străinătate.

Un gând de mulțumire domnului Matei Drâmbărean, director coordonator al Direcției pentru Cultură, Culte, Patrimoniu Cultural-Național Alba, pentru că a înțeles și sprijinit

necesitatea valorificării cercetărilor arheologice realizate într-unul dintre cele mai importante situri neolitice din județ, prin finanțarea parțială a tipăririi acestei cărți.

Considerăm demersul nostru un pas în scoaterea la lumină a civilizației create de comunitățile umane care au viețuit la Lumea Nouă în perioada neolitică și eneolitică. Dacă anii din urmă ne-au permis doar realizarea de săpături preventive, nu am pierdut speranța ca în viitorul apropiat să putem relua cercetările sistematice. În acest fel, la datele arheologice deja cunoscute și prezentate în lucrarea de față, se vor putea aduce binevenite completări.

Alba Iulia
01.10.2009

CAPITOLUL I

Cadrul geografic. Elemente de habitat

Situl de la *Lumea Nouă* este situat în zona de nord-est a orașului Alba Iulia, pe terasa a II-a a Mureșului (Pl. I/2). Limita vestică este poziționată în apropierea șoselei Alba Iulia-Zlatna, străjuită de dealuri împădurite, spre nord, așezarea extinzându-se spre localitatea suburbană Micești; extremitatea estică este considerată buza terasei, iar marginea de sud este delimitată de albia secată a unui vechi curs de apă, zona fiind aplatizată actualmente datorită lucrărilor agricole intensive (Pl. I/3).

Din punct de vedere geomorfologic, perimetrul sitului se încadrează în zona de terasă superioară, bine individualizată pe malul drept al Mureșului, cu o dezvoltare largă de 1,5–2 km, continuându-se în partea de vest cu zona de racord a acesteia cu dealurile adiacente (Pl. I/2). Altitudinea la care este situată așezarea de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* este de aproximativ 240–246 m.

Centrul așezării pare să fie în preajma fermei zootehnice aparținând Arhiepiscopiei Romano-Catolice (fostul restaurant de vară). În această zonă, și în momentul de față sunt disponibile mai multe surse de apă, sub forma acumulărilor de tipul unor iazuri, alimentate permanent cu apă potabilă (Pl. XX). Pânza freatică este, dincolo de limita nord-estică a sitului, foarte aproape de suprafață, la maxim 0,50 m adâncime. Trebuie specificat faptul că, actualmente, Mureșul curge la o distanță de aproximativ 3,5 km spre est față de așezare. În preistorie, cursul râului Mureș se afla mai aproape, după cum Ampoiul sau un braț al acestuia curgea în imediata proximitate a sitului¹. Identificarea, prin săpăturile practicate în partea de S–V a așezării², a unei zone cu depuneri aluvionare, cu o grosime de peste 1 m, confirmă faptul că un curs de apă a existat în vechime, având un traiect foarte apropiat de cel al canalului colector.

Situl de la Lumea Nouă face parte din „salba” de stațiuni neolitice și eneolitice din valea Mureșului mijlociu, alături de așezări de primă importanță cum sunt: Mintia-*Gerhat*, Deva-*Tăualaș*, Orăștie-*Dealul Pemilor*, Turdaș-*Luncă*, Tărtăria, Limba, Noșlac. În sectorul de curgere corespunzător Mureșului mijlociu, așezarea de la Lumea Nouă se poziționează cu aproximație la mijlocul distanței dintre extremitățile ce marchează acest sector³.

Pornind de la premisa că spațiul geografic reprezintă o zonă concretă, coerentă, schimbătoare, privim mediul înconjurător ca pe o realitate pluridimensională, ce include atât mediul natural, cât și creațiile umane, iar omul dintr-o dublă ipostază, ca pe un component al mediu-

¹ Conform planurilor realizate în 1687 de L. F. Marsigli (?) și 1711 de G. M. Visconti. Vezi Gh. Anghel, *Noi date în legătură cu vechea cetate medievală de la Alba Iulia*, în *Apulum*, XXII, 1985, fig. 1–2; Gh. Fleșer, *Alba Iulia. O istorie urbană ilustrată*, Ed. Haco Internațional, Alba Iulia, 2008, fig. VIII–IX; D. M. Istrate, *Catedrala romano-catolică „Sfântul Mihail” și palatul episcopal din Alba Iulia. Cercetări arheologice (2000–2002)*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2008, fig. 2–3.

² Cercetare preventivă efectuată în anul 2006 (Centrul Creștin P.I.E.).

³ Gligor 2000, pl. I.

lui, dar și ca pe un beneficiar al acestuia⁴. Spațiul geografic, devenit pentru comunitățile neolitice un „bun consumabil”, va sfârși prin a fi antropizat. Astfel, pentru epocile preistorice este dificil – dacă nu imposibil – să încercăm descifrarea evoluției spațio-temporale a unor comunități umane, fără a lua în seamă condițiile geo-climatice.

În înțelegerea habitatului de la Lumea Nouă considerăm necesar să luăm în studiu o zonă geografică mai amplă⁵, ce se suprapune peste culoarul Mureșului mijlociu⁶ și este delimitată în amonte de confluența Arieșului, iar în aval de localitatea Mintia.

Formele de relief. Rețeaua hidrografică. Cursul Mureșului mijlociu, prin lărgimea luncii, sistemul de terase, bazinul hidrogeografic alimentat de numeroșii afluenți, și nu în ultimul rând prin importanța sa în economia regiunii, se impune ca o individualitate geografică aparte. Fundul culoarului Mureșului este larg (1–3 km), valea având secțiuni transversală de formă trapezoidală. Această caracteristică este oglindită și de numeroasele meandre – sinuozități arcuite – care se formează în urma pantelor longitudinale mici. În locul traversării anticlinalelor, valea Mureșului se îngustează, panta longitudinală și viteza apei cresc, iar în sinclinale procesele se inversează și se observă aluvionări locale⁷. Chiar dacă s-a constatat că nu există un factor dominant între cei identificați a favoriza meandrarea⁸, s-au înregistrat opinii⁹ care susțin că meandrele nu sunt forme de acumulare, ci de eroziune și transport. Mureșul meandrează puternic pe lunca sa largă¹⁰, apărând astfel posibilitatea ca bucla interioară a meandrului să fie folosită pentru întemeierea de așezări omenești¹¹.

Împins de aluviunile râurilor cu obârșiile în Munții Trascăului, Mureșul și-a săpat o luncă largă de mai mulți kilometri, cu terase dispuse inegal pe ambele maluri¹². Fizionomia, extinderea și structura luncii Mureșului sunt condiționate de modificările raportului dintre debitul solid și debitul lichid, de variațiile sezoniere și accidentale ale regimului de scurgere¹³. Mureșul este însoțit de o serie de 8 terase¹⁴ (2–3 m, 8–12 m, 18–25 m, 30–40 m, 50–60 m, 75–85 m, 90–120 m, 140–150 m), prezentând deformări neotectonice și dezvoltări în funcție de tendințele tectonice ale regiunii. O astfel de acțiune continuă și în faza actuală a modelării, marcată de condițiile specifice postglaciarului, care au favorizat eroziunea laterală, acumularea și înălțarea patului de aluviuni. Privit în ansamblu, Culoarul Mureșului se prezintă ca o arie depresionară, cu certe caractere subcarpatice¹⁵, dezvoltată între Munții Apuseni și Podișul Târnavelor¹⁶. Pentru Culoarul Mureșului sunt specifice ariile de confluență, cum este cazul la Alba Iulia¹⁷, unde Mureșul confluează cu Ampoiul din Munții Apuseni și cu Sebeșul din Carpații Meridionali.

Culoarul Alba Iulia – Turda, clar delimitat de povârnișul vestic al Munților Trascău și podișul deluros al Târnavelor, este o depresiune de contact dezvoltată în lungul Mureșului, o

⁴ Gligor 2000, p. 133.

⁵ Gligor 2000, p. 133, nota 4.

⁶ Mihăilescu 1969, p. 201.

⁷ Ujvari 1972, p. 302.

⁸ Ichim et alii 1989, p. 250–256.

⁹ Posea et alii 1976, p. 219.

¹⁰ Buta, Pișotă 1975, p. 134; AlbaMon 1980, p. 21; Mac 1986, p. 132–139; 1996, p. 194.

¹¹ Posea et alii 1976, p. 221.

¹² Ilie 1958, p. 28; Coteț 1973, fig.127; Posea et alii 1974, p. 169; Mac 1996, p. 195.

¹³ Tufescu 1966, p. 199; Posea et alii 1974, p. 253; Geografia 1983, p. 153.

¹⁴ Ludușan, Dimen 2007, p. 34.

¹⁵ Tufescu 1966, p. 203.

¹⁶ Ludușan, Dimen 2007, p. 32, fig. 9.

¹⁷ Ludușan, Dimen 2007, p. 34.

depresiune subcarpatică peritransilvană, cu două sectoare deosebite: Alba Iulia-Aiud (sudic) și Aiud-Turda (nordic). Între Alba Iulia și Aiud, culoarul depășește cu puțin 10 km, în timp ce sectorul nordic este cuprins integral în marea buclă a Arieșului¹⁸.

Înconjurată de lanțul Carpat precum o coroană muntoasă, Depresiunea Transilvaniei preia bogatele resurse de apă ce izvorăsc din munți. Hidrografia acestei zone geografice este dominată de cursul mijlociu al Mureșului, care colectează toate râurile din teritoriul mai sus menționat¹⁹. Cursul Mureșului a fost împărțit în trei sectoare²⁰, raportate la punctul de unde râul izvorăște și la zonele de relief pe care le străbate; fiecare are caractere hidrogeografice deosebite, între care sectorul ce udă Podișul Transilvaniei – Mureșul mijlociu – este cel mai întins și cu afluenții cei mai mari²¹. Un martor de eroziune avem la nord de Alba Iulia – Dealul Bilag, altitudine 400–438 m – în jurul căruia a divagat albia Ampoiului²². Dealul Bilag²³ este situat în unghiul de confluență al Mureșului cu Ampoiul.

Cei mai importanți afluenți de pe partea dreaptă a Mureșului sunt: Arieșul, Aiudul, Geoagiul, Valea Teiușului, Valea Gâlzii, Cricăul, Ampoiul, Valea Vințului; alți afluenți, mai puțin însemnați, care coboară din Munții Apuseni, au caracter torențial. Pe partea stângă, Mureșul primește Târnava – după ce la Blaj Târnava Mare confluează cu Târnava Mică – Sebeșul, Pianul, Cugirul, Streiul și alte râuri de mai mică importanță.

Dacă scurgerea medie a Mureșului este de 5,8 l/s/km², cu o cădere de 0,75 m/km²⁴, în sectorul său mijlociu panta de scurgere este mică – 65 m la 100 km – iar debitul mediu este de 100 m³/sec. la Alba Iulia²⁵. Avem înregistrat și un debit maxim²⁶, determinat la valoarea de 2192 m³/s. S-a înregistrat o temperatură maximă a apei la Alba Iulia de 29–30 °C, în schimb pentru anotimpul rece s-a constatat că gheața nu prezintă probleme deosebite în regimul Mureșului și afluenților săi²⁷.

Clima. Cercetările privind paleoclimatul scot în evidență faptul că sfârșitul Pleistocenului în țara noastră s-a caracterizat prin alternarea unor oscilații climatice, în sensul că perioadele de ameliorare climatică au fost succedate de scurte etape de răcire. Oricum, oscilațiile climatice au fost suficient de intense pentru a influența evoluția diferitelor culturi preistorice²⁸.

În prezent, trebuie semnalată în climă pătrunderea relativ ușoară, de-a lungul Mureșului, pe fondul influențelor vestice în circulația atmosferică, a maselor de aer de tip atlantic, ca și fenomenul de föhn, sesizabil atât în modificarea regimului termic, cât și în reducerea cantitativă a precipitațiilor²⁹.

O altă particularitate climatică o constituie frecvența inversiunilor termice, cu precădere în anotimpul rece, generatoare de cețuri dense, valori medii multianuale ale temperaturii coborâte pentru luna ianuarie (–4 °C) și extreme negative absolute remarcabile la Alba Iulia (–31,8 °C). Izotermele lunii iulie sunt în bazinul Mureșului mijlociu de 20 °C, iar temperatura

¹⁸ Mihăilescu 1966, p. 39–43; 1969, p. 89.

¹⁹ Ujvari 1972, fig. 107.

²⁰ Este cunoscută și o altă clasificare, cf. Ujvari 1972, p. 299.

²¹ Mihăilescu 1969, p. 201.

²² Posea 1969, p. 121; Coteș 1973, p. 273.

²³ Ludușan, Dimen 2007, p. 31, fig. 8.

²⁴ Ujvari 1972, p. 302; Buta, Pișotă 1975, p. 221.

²⁵ Posea et alii 1974, p. 177; AlbaMon 1980, p. 21.

²⁶ Ujvari, 1972, p. 329; AlbaMon 1980, p. 22.

²⁷ Ujvari 1972, p. 334.

²⁸ Ilie 1967, p. 69–70; Cărciumaru, Tomescu 1994, fig. 7; Cărciumaru 1996, p. 25–27; 1999, p. 139–141.

²⁹ Tufescu 1966, p. 203; Mihăilescu 1966, p. 43; Atlasul 1974, p. 54; Geografia 1987, p. 624.

medie anuală este 9–10 °C. Culoarul Mureșului, considerat treapta cea mai joasă de relief, prezintă contraste termice mai evidente, ca uscăciune mai mare, precipitații reduse, fenomene de iarnă mai întârziate³⁰.

Precipitațiile. În sectorul luat în discuție cad în medie 600 mm pe an³¹. Pentru zona Alba Iulia³² avem medii anuale de 519,3 mm. Vânturile dominante sunt cele de vest, nord-vest și sud-vest, cu viteze medii de 3,5 m/s³³. Pentru lungul Culoarului Mureșului este predominantă circulația de sud-vest³⁴. Asociate efectului de föhn, vânturile determină în general creșterea temperaturii aerului, înseninarea cerului, scăderea precipitațiilor și implicit o desprimăvărare mai timpurie în toată valea Mureșului, cu efecte benefice în economia zonei. Luând în calcul toate aceste caracteristici climatice, putem conchide că spațiul geografic supus atenției noastre are o climă tipică dealurilor și podișurilor cu altitudini cuprinse între 200–600 m³⁵. Cantitățile maxime de precipitații în 24 de ore reflectă un aspect interesant legat de abundența acestora. La Alba Iulia s-a înregistrat în 16.08.1949 o valoare de 55,3 mm. În lungul Culoarului Mureșului stratul de zăpadă poate persista 30–50 de zile (la Alba Iulia 44,6 zile/an)³⁶.

Vegetația. Pe baza studiilor sporo-polinice s-a realizat reconstituirea vegetației în Holocen, perioada neoliticului derulându-se de-a lungul „fazei molidului cu alun și stejar amestecat”³⁷. În distribuția geografică a vegetației, principalele trăsături ale învelișului vegetal sunt condiționate de variațiile căldurii și umidității. Bazinul Mureșului mijlociu adăpostește o vegetație pe care o putem grupa în subetajul gorunului și zona stejăretelor³⁸. Distingem și o zonă nemorală (a pădurilor de stejar), în care, datorită influenței climatului regional, compoziția floristică este diversă. Astfel, stejarul mezofil, de proveniență europeană (stejarul pedunculat – *Quercus robur*) este caracteristic pentru acest spațiu geografic. Pentru întreg spațiul geografic dominat de cursul mijlociu al Mureșului, vegetația ierboasă este în mare parte cea de fâgete, cu accentuarea extensiunii gramineelor.

Solurile. Pentru partea dreaptă a Mureșului, sunt caracteristice aluviunile și solurile aluviale, dar și rendzinele, embazimurile și solurile brune. În stânga Mureșului întâlnim cer-noziomuri levigate³⁹. Revărsările repetate ale Mureșului au dus la apariția solurilor aluvionale, care sunt cele mai noi soluri. În zona Alba Iuliei, pe ambele maluri ale Mureșului, constatăm existența unor soluri argiloiluviale brune podzolice și a solurile silvestre submontane⁴⁰.

Resursele naturale. Dintre resursele naturale ale subsolului, pentru comunitățile neolitice – și nu numai – sarea a constituit un punct de reper în întemeierea de așezări. Zăcămintele de sare sunt prezente în spațiul geografic aparținând zonei depresionare vestice a Transilvaniei sub formă de afloriment sau slatini la Ocna Mureș, Daia Română, Miercurea Sibiului⁴¹. Alte resurse naturale, de interes mai ales pentru comunitățile eneolitice sunt zăcămintele de cupru.

³⁰ Tufescu 1966, p. 203; Mihăilescu 1966, p. 43; Atlasul 1974, p. 53; AlbaMon 1980, p. 20.

³¹ Tufescu 1966, p. 203; Mihăilescu 1966, p. 43; Ujvari 1972, p. 326; Atlasul 1974, p. 53; Ujvari et alii 1982, p. 34–45.

³² Sorocovschi 1996, tab. 3.

³³ AlbaMon 1980, p. 21.

³⁴ Ludușan, Dimen 2007, p. 55.

³⁵ Atlasul 1974, p. 54.

³⁶ Ludușan, Dimen 2007, p. 54.

³⁷ Posea et alii 1974, tab. 2; Chiriță et alii 1981, p. 155; Cărciumaru 1996, p. 18–22, tab. 1.

³⁸ Roșu 1973, p. 133.

³⁹ Stroia 1995, p. 8–9; fig. 1.

⁴⁰ Stroia 1995, pl. 1.

⁴¹ Stroia 1995, pl. 1.

În Munții Metaliferi, în perimetrul localității Bucium-Izbita, cuprul se găsește sub forma mineralizărilor de pirită și calcopirită, iar în zona localității Mușca s-au semnalat concrețiuni de cupru nativ⁴². De importanță erau luturile și argilele din văile apelor curgătoare, precum și de pe terasele Mureșului, necesare atât pentru confecționarea ceramicii, obținerea coloranților naturali folosiți la ornamentarea prin pictare a vaselor ceramice, dar și a platformelor și pereților locuințelor de suprafață, a vetrelor și cuptoarelor. Argilă cu proprietăți plastice⁴³ este identificată în cantități apreciabile la Ciugud, Drâmbăr, Obreja, Gârbova, Șpring, Lupea.

Resursele naturale de suprafață au constituit desigur unul din motivele principalele pentru care comunitățile umane din diversele epoci istorice și-au edificat așezări în acest areal. Solurile fertile de pe terasele Mureșului s-au pretat la cultivarea plantelor, cu precădere a cerealelor (*Cerealia*), dintre care avem documentate pentru perioada neolitică și eneolitică la Lumea Nouă specii precum *Triticum dicoccum*⁴⁴ și *Triticum aestivum*⁴⁵. Pajiștile din lunca Mureșului au oferit masa vegetală necesară pentru practicarea cu bune rezultate a creșterii animalelor⁴⁶. Studiile arheozoologice efectuate pe material faunistic din numeroase situri scot în evidență faptul că, pentru perioada discutată, predomină dintre animalele domestice bovinele, ovicaprinele, suinele și câinele.

Dacă privim pădurea drept cea mai complexă comunitate de viață vegetală și animală, ca pe un ecosistem terestru peren⁴⁷, atunci menționarea sa ca un rezervor de resurse naturale se impune în mod obligatoriu. Cu siguranță că, în preistorie, zona geografică supusă atenției noastre era mult mai bine împădurită. În prezent⁴⁸, coeficientul mediu de împădurire în bazinul Mureșului este de 15,2%. Dezvoltarea treptată a utilajului litic, creșterea complexității tipologice a acestuia, trebuie văzută și în contextul activității de procurare și prelucrare a lemnului. Lemnul a fost exploatat cu intensitate atât pentru construcția de locuințe, pentru confecționarea diverselor unelte, în procesul de ardere a vaselor ceramice, dar și pentru încălzit în perioada rece.

Tot pădurea oferea și vânatul⁴⁹. Analizele paleo-faunistice scot în evidență cu tot mai multă claritate faptul că triburile neolitice acordau încă o importanță apreciabilă vânătorii, plasată ca a treia ocupație productivă, după cultivarea plantelor și creșterea animalelor. Se detașează prin frecvența întâlnită⁵⁰ cerbul, mistrețul, căpriorul, iepurele, bourul, lupul, vulpea. Dintre mamiferele sălbatice, se pare că cerbul⁵¹ era unul dintre animalele cele mai vânată în neoliticul și eneoliticul de pe întreg teritoriul actual al României. În consecință, această perioadă mai este numită și epoca cerbului⁵².

Nu poate fi omisă importanța Mureșului pentru navigație, dacă ne gândim că luciul de apă permitea transportul cu ajutorul diferitelor tipuri de ambarcațiuni⁵³. Iar peștele⁵⁴ completa

⁴² Ludușan, Dimen 2007, p. 45.

⁴³ Ilie 1958, p. 241–250; Harta 1989; Stroia 1995, fig. 1.

⁴⁴ Ciută 2009, p. 85–86, tab. 3–4, 9.2. Bază de date.

⁴⁵ Determinare Dr. Beatrice Ciută.

⁴⁶ Bălășescu, Valentin 2004, p. 203–210.

⁴⁷ Chiriță et alii 1981, p. 23.

⁴⁸ Sorocovschi 1996, p. 43, tab. 6.

⁴⁹ Bălășescu, Valentin 2004, p. 195–203.

⁵⁰ Comșa 1987, p. 84; 1996, p. 269–272; El Susi 1996, p. 193; Lazarovici, Maxim 1995, p. 166; Bălășescu, Valentin 2004, p. 170–178; Bălășescu et alii 2005, p. 130–157.

⁵¹ Bălășescu et alii 2005, p. 145.

⁵² El Susi 1996, p. 181, 193.

⁵³ Pentru modele de ambarcațiuni neolitice sub forma unor vase ceramice vezi Kalicz 1985, Abb. 79/2; Horvath 2003, p. 267–273; fig. 1–2.

⁵⁴ Bălășescu, Valentin 2004, p. 190–194.

cu siguranță hrana oamenilor. Descoperirea greutateilor de lut în siturile din valea Mureșului, poate fi legată și de practicarea pescuitului cu ajutorul plaselor.

Date fiind toate aceste caracteristici de ordin fizico-geografic, putem afirma faptul că atât spațiul arondat bazinului Mureșului mijlociu, cât și microzona orașului Alba Iulia, însumează atributele necesare pentru un habitat prielnic, inclusiv pentru epoca neolitică și eneolitică.

CAPITOLUL II

Istoricul cercetărilor

Așezarea de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* a fost descoperită întâmplător în anul 1942, în urma executării unor lucrări cu caracter edilitar. Situl este poziționat în partea de nord-est a orașului (Pl. I/2), întreaga suprafață fiind în prezent inclusă în intravilan. Mai multe campanii arheologice s-au derulat aici între anii 1942–1947, 1961–1963, 1976, 1995–1996, 2002–2008. Importanța și noutatea descoperirilor au impus evidențierea sitului printre așezările-cheie pentru perioada neoliticului și eneoliticul Transilvaniei. Nu este mai puțin relevant faptul că o categorie aparte de ceramică pictată – și implicit un grup cultural – a primit ulterior numele așezării.

Primele cercetări arheologice au fost efectuate în perioada 1942–1947¹, de către Dumitru și Ion Berciu, ultimul pe atunci directorul Muzeului Regional din Alba Iulia. Rezultatul semnificativ al acestor prime cercetări de teren constă în evidențierea în stratul de cultură, cu grosime variabilă între 0,70–2,00 m – împărțit în trei niveluri – a două categorii distincte de ceramică pictată. Astfel, grupa D1, cu subspeciile D1a și D1b – individualizate de tehnica picturală – desemnează specia de ceramică pictată surprinsă în nivelul inferior, confecționată dintr-o pastă de bună calitate, cu ardere oxidantă și decor geometric compus din benzi de culoare roșie dispuse paralel, vertical, oblic sau orizontal, peste fondul predominant alb² și mai rar portocaliu³, în asociere cu fragmente ceramice decorate prin tehnica benzilor incizate umplute cu puncte⁴ și cupe cu picior⁵. A doua grupă – notată cu D2 – reprezintă ceramica pictată recoltată din nivelurile superioare⁶, specifică cercului vest-dacic, cu bune analogii la Petrești. Este amintită și grupa ceramicii negre, lustruite, categoria fină, subgrupele C1–C2⁷, cunoscută deja din săpăturile de la Petrești-*Groapa Galbenă*.

Conducătorul șantierului arheologic, D. Berciu – prin includerea ceramicii D1 în cadrul ceramicii pictate Starčevo-Criș, perpetuată pe filiera vinčiană – afirma că Alba Iulia-*Lumea Nouă* este „una din așezările tipice ale culturii Starčevo-Criș”⁸. Așadar, dacă grupele ceramice D1 și D2 se întrepătrund, fapt rezultat din situația stratigrafică, în opinia cercetătorului mai sus-amintit, atunci trecerea de la cultura Vinča-Turdaș la noua cultură Petrești se face gradual, fără nici un fel de cezură și postulează linia de dezvoltare evolutivă Criș – Vinča-Turdaș – Petrești⁹.

¹ Berciu, Berciu 1949, p. 1–4, fig. 1, fig. 31.

² Berciu, Berciu 1949, p. 9–11, fig. 6/ 1, 4, 5–6, 8–13, fig. 7, pl. II.

³ Berciu, Berciu 1949, p. 11, fig. 6/2–3, 7, 14; Gligor 2006b, pl. IV/3–6.

⁴ Berciu, Berciu 1949, fig. 3/1–7, fig. 4/1–2.

⁵ Berciu, Berciu 1949, fig. 5/1–9.

⁶ Berciu, Berciu 1949, p. 4, 11–13, fig. 8/1–6.

⁷ Berciu, Berciu 1949, p. 13, fig. 10/1–2.

⁸ Berciu 1961, p. 23.

⁹ Berciu 1961, p. 24.

O situație asemănătoare părea să fi apărut în urma săpăturilor de la Ocna Sibiului-*Fața Vacilor*, unde cele două specii ceramice pictate au fost depistate într-o poziție stratigrafică identică; totuși spre deosebire de așezarea de la Lumea Nouă, în primul nivel, specia D1 nu a fost găsită în asocieră cu ceramică decorată cu benzi incizate umplute cu puncte, în schimb nu lipsește ceramica de tradiție Criș, cu decor alveolat. Aceste considerente l-au determinat pe autorul săpăturii să se ralieze, la momentul respectiv, teoriei mai sus-amintite, cu mențiunea că atrăgea atenția asupra faptului că ceramica de tip D1 nu trebuie inclusă în tipul Starčevo¹⁰. Ulterior, prin extinderea săpăturilor în alte așezări și prin apariția unor date noi, I. Paul a ajuns la concluzia că ceramica pictată de tip D1 de la Lumea Nouă, diferă atât de ceramica pictată aparținând culturii Criș, cât și de ceramica pictată de tip Petrești. Consideră incert rolul jucat de complexul „Lumea Nouă” în formarea culturii Petrești, însă în sens cronologic îl denumește Prepetrești¹¹. Astfel, I. Paul și-a menținut rezervele față de ciclul genetic după schema simplificată: Criș – Vinča-Turdaș (Lumea Nouă) – Petrești¹².

Extinderea cercetărilor pe suprafețe din ambele sectoare ale așezării, în săpăturile din 1961–1963, a permis compararea situațiilor stratigrafice cu cele cunoscute anterior și validarea prin noile observații a datelor deja știute. S-a reconfirmat astfel existența în mod constant a 3 niveluri în componența a ceea ce a fost numit complexul „Lumea Nouă”: nivelul I cu ceramică decorată cu benzi umplute cu puncte incizate, precum și materiale Starčevo-Criș, cu locuiri preponderent în bordee; nivelul II a dat în primul rând tipul de ceramică pictată specific D1, cu formele și motivele decorative deja caracteristice, precum și urme ale unor locuințe de suprafață; nivelul III cu ceramică pictată, o fază de tranziție spre cultura Petrești, importuri de ceramică liniară, ceramică turdășeană, dar și locuințe de suprafață. Nivelul cu ceramică pictată Petrești suprapune stratul de cultură aparținând acestui complex. S-a mai constatat în urma acestor săpături că o formă specifică complexului este cupa cu picior, de tradiție vinčiană, atât pictată cu roșu și bine lustruită, cât și nepictată, caz în care s-au întâlnit și exemplare cu piciorul gol în întregime¹³.

Pe baza acestor observații stratigrafice, I. Berciu a definit complexul „Lumea Nouă” ca fiind un aspect cultural premergător culturii Petrești, în care s-au putut preciza 3 niveluri, în care apare „ceramică pictată de tradiție Starčevo-Criș”, în ultimul orizont identificând materiale ceramice ce reflectă un proces de trecere graduală spre cultura Petrești¹⁴. Observațiile stratigrafice notate în jurnalul de săpătură l-au determinat pe I. Berciu să considere că noua cultură, formată din Criș – Turdaș-Vinča (Lumea Nouă), formează un complex, ce stă la baza Petreștiului, fapt ce dovedește și autohtonismul acestei culturi¹⁵. Din descrierea efectuată de I. Berciu, rezultă că în nivelul II apare ceramica pictată de tip „Lumea Nouă”¹⁶, în timp ce în nivelul III este adusă în discuție o altă categorie de artefacte pictate¹⁷, ce în opinia noastră este ceramica de factură Foeni¹⁸.

Încă din 1962 este cunoscut de la Lumea Nouă un mormânt de inhumație în poziție chircită, considerat de autorii descoperirii ca fiind probabil o înmormântare rituală¹⁹. D. Berciu

¹⁰ Paul 1962, p. 198–201, fig. 8, 1–9.

¹¹ Paul 1965, p. 299–300; 1969, p. 45.

¹² Paul 1992, p. 120.

¹³ Berciu 1968, p. 55–58.

¹⁴ Berciu 1968, p. 55–56.

¹⁵ Wollmann 2004, p. 39.

¹⁶ Berciu 1968, p. 55.

¹⁷ Berciu 1968, p. 56.

¹⁸ Gligor 2006b, p. 25.

¹⁹ Berciu 1968, p. 58.

amintește de un mormânt cu nișă de la Alba Iulia, referindu-se probabil la aceeași descoperire²⁰. La fel, cu prilejul cercetărilor din această perioadă, au fost puse în evidență podoabe confecționate din scoica *Spondylus*²¹.

La concluzii asemănătoare s-a ajuns și în urma sondajului (S VII) efectuat în anul 1976, în sectorul I al așezării de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*. Primul strat – având două niveluri, notate cu Ia–Ib – cu ceramică încadrabilă în faza Vinča B1/B2, a dat în partea superioară și câteva fragmente pictate „Lumea Nouă”. S-a făcut observația că în stratul II – numit datorită conținutului său Turdaș-Lumea Nouă – s-au putut delimita acum clar 3 niveluri succesive de locuire, notate cu II a-c. Ceramica decorată cu benzi incizate umplute cu puncte – apărută încă din nivelul superior al stratului precedent – se înmulțește considerabil în acest strat și se găsește alături de cupele cu picior, manufacturate în ambele variante, în asociere cu ceramică cu torți în formă de cioc de pasăre și cu ceramică precucuteniană excizată; specia ceramică pictată tipică pentru așezarea de la Lumea Nouă a fost recoltată în cantități sporite și s-a constatat o importantă diversificare stilistică, predominantă devenind ornamentarea tricromă. S-a precizat în același timp tipul de locuință – de suprafață cu podină din lut bătătorit – specific purtătorilor acestui complex. Stratul III aparține ca și în cazurile anterioare culturii Petrești, iar succesiunea stratigrafică s-a făcut fără întreruperi²². Pe baza descoperirii unor fragmente ceramice pictate Petrești – grupa stilistică A IIa1 – într-o poziție stratigrafică care ar corespunde nivelului IIc, I. Paul conchide că există o anumită contemporaneitate între începutul fazei A a culturii Petrești și etapa finală a complexului „Lumea Nouă”. Această descoperire ar putea constitui un prim contact între cele două arii de cultură cu ceramică pictată din Transilvania²³.

Probleme ridică importurile de ceramică liniară cu capete de note muzicale („notenkopf”), descoperite în S III/1962, în nivelul III²⁴, în asociere cu ceramică pictată și incizată. D. Berciu afirmă că ceramica decorată cu „note muzicale” apare în asociere cu „ceramica pictată caracteristică orizontului Turdaș din neoliticul mijlociu”²⁵. În ceea ce privește acest tip de materiale, I. Paul le atribuie nivelului Ib, ce corespunde unui orizont Vinča B1/B2²⁶ sau cel mai târziu la nivelul IIa²⁷. Receptarea timpurie a elementelor nord-estice la Lumea Nouă, este urmată – în opinia aceluiași cercetător – de o pătrundere masivă a elementelor reprezentate prin ceramica pictată de tip Lumea Nouă²⁸.

Materialele de tip Precucuteni – ornamentate în tehnica exciziei – de la Lumea Nouă au generat de asemenea dezbateri, prin prisma sincronismelor și paralelismelor realizate de diferiți cercetători²⁹. În opinia lui Gh. Lazarovici, în Transilvania apariția „notenkopf” se leagă de faza Vinča B2³⁰, iar materialele Precucuteni nu apar în mediu Vinča B2, ci cu ceramică Vinča C și post C1³¹. Fl. Drașovean aduce în discuție la rândul său situația importurilor Precucuteni I

²⁰ Berciu 1966a, p. 124; nota 2.

²¹ Berciu 1966a, pl. V; Berciu 1968, p. 58.

²² Paul 1965, p. 299–300; 1981, p. 206–209, Abb. 11; 1992, p. 26–31, pl. IIIa/4.

²³ Paul 1992, p. 30, 126.

²⁴ Berciu 1968, p. 56; Lazarovici et alii 1991, p. 111; RepAlba 1995, p. 29.

²⁵ Berciu 1966a, p. 122–123.

²⁶ Paul 1992, p. 29–30.

²⁷ Paul 1992, p. 126.

²⁸ Paul 1992, p. 126.

²⁹ Comșa 1965, p. 645, nota 49; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133–134; Aldea 1975, p. 24; Paul 1992, p. 29; Drașovean 1996, p. 95.

³⁰ Lazarovici 1979, p. 135.

³¹ Lazarovici et alii 1991, p. 114.

și a ceramicii liniare cu note muzicale ce apar asociate în același nivel, alături de ceramică Vinča B2 și materiale pictate „Lumea Nouă”, exprimând rezerve legate de situația stratigrafică și de reprezentativitatea materialului arheologic studiat din așezarea de la Alba Iulia-Lumea Nouă³².

După înființarea Universității din Alba Iulia, așezarea de la Lumea Nouă a revenit în centrul preocupărilor arheologice și noi unități de cercetare au fost deschise în anii 1995–1996³³.

În perioada 2002–2008, cercetările arheologice în situl de la Lumea Nouă s-au desfășurat exclusiv sub forma săpăturilor preventive³⁴, urmărind eliberarea de sarcină arheologică a suprafețelor destinate în principal construirii de locuințe private.

În privința depistării urmelor purtătorilor culturii Coțofeni la Lumea Nouă, până în prezent nu a fost identificat un strat de cultură, așadar putem aduce în discuție doar descoperiri sporadice³⁵. Legat de raporturile Petrești-Coțofeni, așezarea de la Alba Iulia-Lumea Nouă nu face excepție, ca și în cazul altor situri din bazinul mijlociu al Mureșului, vestigiile civilizației Coțofeni suprapunând nivelurile de locuire ale culturii Petrești.

Pentru perioadele istorice ulterioare eneoliticului, de la Alba Iulia-Lumea Nouă mai sunt cunoscute artefacte arheologice ce se datează în epoca fierului (Hallstatt și La Tène), precum și descoperiri atribuite epocii romane și perioadei migrațiilor³⁶.

Așadar, cum se poate constata, situl de la Alba Iulia-Lumea Nouă a beneficiat de numeroase campanii de săpături, ce se întind pe o perioadă de mai bine de șase decenii, îmbrăcând atât forma cercetărilor sistematice, cât și preventive. Cum deseori se întâmplă în cercetarea arheologică, o parte a datelor prezentate în paginile de mai sus nu se mai susțin în stadiul actual al cunoștințelor. Le-am menționat ca atare, cu precizarea că unele luări de poziție au condus la apariția anumitor confuzii, cu repercusiuni negative în planul identificării și circumscrierii corecte a fenomenelor culturale caracteristice comunităților preistorice de aici. În capitolele următoare ale lucrării vom prezenta rezultatele propriilor cercetări, efectuate în ultimii ani, precum și principalele concluzii care se degajă în urma studierii materialului descoperit și a situației stratigrafice relevate.

³² Drașovean 1996, p. 94–95.

³³ Aldea, Ciută 1996a, p. 5–6; Aldea 1997, p. 2.

³⁴ Paul et alii 2002a; 2003a; 2003b; 2004; 2005; Gligor 2003; 2006a; 2007e; 2008a; Gligor, Varvara 2008; Gligor, Lipot 2009; Gligor et alii 2005–2006; 2006; 2007; Panaitescu et alii 2008; Bălțean et alii 2008.

³⁵ Berciu, Berciu 1949, p. 3–4, 18; Aldea 1975, p. 24–25; RepAlba 1995, p. 29.

³⁶ Gligor 2007d, p. 174.

CAPITOLUL III

Stratigrafia aşezării. Descrierea unităţilor de cercetare şi a complexelor arheologice

Aşezarea neolitică şi eneolitică de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, din punct de vedere arheologic şi topografic se împarte în: zona A/sectorul I, zona B/sectorul II şi zona C/sectorul III (Pl. XX). În prezent, în urma amplificării săpăturilor arheologice şi a dispunerii unităţilor de cercetare în diferite puncte ale sitului, ştim că întinderea aşezării depăşeşte 40 ha (Pl. XXI).

Prezentăm în paginile de mai jos – în ordine cronologică – datele tehnice privind unităţile de cercetare practicate şi dispunerea lor în cadrul sitului, situaţia stratigrafică şi succesiunea depunerilor arheologice, principalele complexe şi încadrarea cultural-cronologică, pe baza artefactelor arheologice descoperite cu ocazia săpăturilor. La descrierea unităţilor de cercetare arheologică, am păstrat numerotarea iniţială, aşa cum rezultă din documentaţia existentă, inclusiv la complexele identificate.

1942–1947. Sunt primele săpături efectuate la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, sub conducerea lui Dumitru şi Ion Berciu. Amplasarea în teren a sondajelor de verificare stratigrafică ne este relevată de planul de situaţie¹. Constatăm că pe traseul actualului canal exista un drum de hotar spre localitatea Miceşti, aproape paralel cu şoseaua şi calea ferată îngustă Alba Iulia-Zlatna. Singurele date tehnice oferite sunt legate de săpăturile din anul 1944 când au fost executate 4 secţiuni cu dimensiunile de 7 × 2 m; 12 × 2,5 m; 6 × 2 m şi 5 × 2 m. Necunoscând poziţia exactă a sondajelor efectuate în această perioadă, pe planul topografic au fost marcate sub forma unor zone haşurate, cu o poziţionare în teren aproximativă (Pl. XX).

Fără a mai reveni la datele privitoare la succesiunea stratigrafică şi atribuirea culturală, aceste cercetări au meritul de a fi identificat cele două mari grupe de ceramică pictată: D1 (*Lumea Nouă*) şi D2 (Petreşti), prezenţa materialelor vinčiene decorate prin banda incizat punctată, precum şi forma tipică de cupă cu picior. Reluând materialele vechi de la *Lumea Nouă* într-un studiu recent², am constatat că prin caracteristicile tipologico-stilistice, grupa D1b (Pl. CLVIII/1–4) se arondează grupului Foeni³. În acest fel, succesiunea straturilor şi a locuirii umane la *Lumea Nouă* se conturează după schema: Vinča B/C-*Lumea Nouă*-Foeni-Petreşti şi se susţine prin analiza tipologico-stilistică a materialului ceramic şi realităţile stratigrafice.

1961–1963. Au fost practicate mai multe secţiuni, în campanii succesive, sub conducerea aceluiaşi Dumitru şi Ion Berciu, poziţionate în sectorul I/zona A. În urma realizării planului topografic şi mai apoi a integrării acestuia în GIS-ul general, cunoaştem dispunerea în teren a majorităţii unităţilor de cercetare (Pl. XX).

¹ Berciu, Berciu 1949, fig. 1.

² Gligor 2006b, p. 9.

³ Gligor 2006b, p. 25–26, Pl. IV/3–6.

Autorii săpăturilor practicate în această perioadă nu au publicat profilele stratigrafice, nici materialele arheologice rezultate din campaniile de săpături 1961–1963. Singurele informații pe care le deținem despre conținutul și succesiunea straturilor de depunere arheologică, precum și a complexelor descoperite, sunt datele sintetice prezentate de I. Berciu în studiul său din 1968⁴. Documentația de șantier realizată cu ocazia acestor săpături a rămas inedită⁵. Materialul arheologic se află în prezent în depozitul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia și parțial la Institutul de Arheologie „V. Pârvan” din București. Semnificative din punct de vedere cantitativ și relevante în privința datelor tipologico-stilistice, artefactele arheologice descoperite în această perioadă își pierd din importanță, în principal din cauza dificultății de a le corela cu stratigrafia, cu precădere în cadrul complexelor închise.

În săpăturile din anul 1961 s-a cercetat zona din fața fostului restaurant de vară⁶, actualmente ferma zootehnică a Arhiepiscopiei Romano-Catolice (sectorul I). Publicarea recentă a unor fragmente din jurnalul de șantier⁷ al lui I. Berciu vine să întărească faptul că în acel an au fost practicate trei secțiuni (S I–III). Din jurnalul de șantier inedit aflăm că dimensiunile S I/1961 erau de 12 × 1,5 m, ale S II/1961 de 15 × 1,5 m, trasate paralel. Dimensiunile S III/1961 nu sunt notate, știm doar că este poziționată după S II și paralel cu aceasta. Pe parcursul cercetărilor, S III se prelungește spre V, rezultând în final o unitate de cercetare cu dimensiunile de 36 × 1,5 m. Toate secțiunile sunt orientate E–V. În capătul vestic al S I au fost surprinse resturile unui siloz modern dezafectat. În urma cercetărilor, au fost depistate bordeie în nivelul inferior, suprapuse de resturi de la locuințe de suprafață, cu un bogat material arheologic. Tot în anul 1961 se mai execută două sondaje cu dimensiunile de 5 × 1 m – numerotate Ia și IIb – „pe botul terasei de dincolo de parcul Lumea Nouă”, foarte probabil în sectorul II.

Am valorificat materiale ceramice tipice grupului Foeni din secțiunile efectuate în 1961, exclusiv din categoria ceramicii fine: ceramică black-topped⁸, ceramică neagră⁹, fragmente de castroane carenate, cu carena rotunjită¹⁰, arse tot în tehnica black-topped, fragmente de toate în formă de cioc de pasăre¹¹, ceramică decorată cu caneluri¹².

S IV/1962 are dimensiunile de 88,50 m × 1,5 m, orientare E–V. Până în momentul de față, este unitatea de cercetare poziționată cel mai la nord în cadrul sitului de la Lumea Nouă (Pl. XX). Stratigrafia: 0–0,20 m – nivelul vegetal; 0,20–0,40 m – nivelul roman (V); 0,40–0,80 m – nivelul Petrești (IV); 0,80–1,30 m – nivelul III; 1,30–1,40 m – nivelul II; 1,40–1,50 m – nivelul I; 1,50 m – sterilul arheologic. De precizat faptul că în dreptul carourilor 21–25, s-a constatat o cădere a terenului de aprox. 0,20 m pe direcție de la V la E. În caroul 23, în primul nivel, la ▼1,55–1,60 m față de nivelul actual de călcare, s-a conturat groapa (G 18a) unui mormânt de înmormântare (M1). Scheletul este poziționat NV–SE, chircit pe partea dreaptă, la ▼2,00 m, fără inventar. Cu probabilitate, înmormântarea ține de

⁴ Berciu 1968, p. 55–58.

⁵ Mulțumesc și pe această cale dr. I. Al. Aldea pentru amabilitatea de a-mi pune la dispoziție întreaga documentație de șantier existentă în acest moment, realizată în campaniile din anii 1961–1963.

⁶ Berciu 1968, p. 55–56.

⁷ Wollmann 2004, p. 39.

⁸ Gligor 2006b, pl. II/1–3, 6–8.

⁹ Gligor 2006b, pl. I/4–6, Pl. II/3–4.

¹⁰ Gligor 2006b, pl. III/3–6.

¹¹ Gligor 2006b, pl. IV/1–2.

¹² Gligor 2006b, pl. I/1–2, 7.

nivelul vinčian. Așa cum se poate observa, profilul stratigrafic ne relevă cele trei niveluri aparținând „complexului” Lumea Nouă.

S IVa/1962 și **S Va/1962** despre aceste secțiuni datele privind poziționarea lor în teren sunt lacunare¹³. Putem reconstitui poziția S Va după desenul grundriss-ului-ului, și anume ușor NE–SV. Din desenul profilelor stratigrafice deducem că S IVa a avut dimensiunile de 35 × 1,5 m, iar S Va de 19,5 × 1,5 m. În S IVa, au fost identificate două niveluri (I–II) aparținând „complexului” Lumea Nouă, suprapuse de nivelul Petrești (III), cu o grosime medie de 0,20–0,30 m și de un nivel roman (IV). Sterilul este atins la adâncimea medie de 1,20 m față de nivelul actual de călcare. În nivelul II, suprapus de stratul Petrești, au fost depistate urme de podine în dreptul m. 6–9, 24–27, 28–30, precum și o vatră între m. 21–22. În stratul Petrești nu au fost depistate complexe adâncite, resturi de podine apărând la adâncimea medie de 0,60–0,70 m, în dreptul m. 30–32. Situația stratigrafică din S Va este identică cu cea obținută în S IVa, în privința identificării nivelurilor de locuire și a succesiunii stratigrafice, de unde putem presupune că cele două secțiuni au fost deschise în aceeași zonă a sitului. S-au putut preciza din nou urme de podine consistente în nivelul II în dreptul m. 3–7, 11–13, 15–18, 19. De această dată însă, resturile de podine, aparținând probabil unor locuințe de suprafață, au fost depistate „căzute” în interiorul unor gropi; așa cum am putut observa pe profil și din grundriss – ce relevă un număr de 5 complexe adâncite – gropile coboară toate în steril din nivelul al II-lea. Această situație stratigrafică a fost constatată în groapa 1 (m. 2–4) și 5 (m. 15–18), ce pot fi interpretate ca și gropi ale unor bordeie vinčiene. Din golirea unuia dintre bordeie (B5), de la ▼1,50 m, provin două fragmente de vase antropomorfe, tipice pentru faza B a acestei culturi.

S V/1962 are dimensiunile de 101,50 × 1,50 m, orientare E–V, paralel cu S III/1961. Profilul stratigrafic aparținând acestei secțiuni a scos în evidență existența a cinci niveluri neolitice și eneolitice precum și a unui nivel roman. Între m 27–46 s-a putut preciza cea mai clară succesiunea stratigrafică: 0–0,10 m – nivelul vegetal; 0,10–0,20 m – nivelul roman; 0,20–0,40 m – nivelul Petrești; 0,40–0,60 (0,70) m – nivelul IV; 0,60 (0,70)–1,00 m – nivelul III; 1,00–1,40 (50) m – nivelul II; 1,40 (50)–2,30 (40) m – nivelul I (Ia–Ib); 2,40 m – sterilul arheologic. Între m. 31–32, la limita dintre □19–20, în nivelul Ia, ▼2,00–2,40 m, a fost depistată groapa unui cuptor, de formă ovală, cu arsură puternică de culoare cărămizie pe fund și pe marginile laterale. În nivelul II au fost depistate mai multe complexe adâncite de tip bordei, de dimensiuni apreciabile, cu lentile succesive de arsură pe profilul stratigrafic, care s-au conturat între: m. 0–7; m. 13–16; m. 16–19; m. 49–54. Din această secțiune provine ceramică pictată de tip Lumea Nouă cu motive constând din: cruciulițe (□21, ▼1,00–1,20 m; □11), spirală (□18, ▼1,20 m) decorul perlat (□11). Un fragment Precucuteni ornamentat cu decor excizat combinat „dinți de lup” cu „tabla de șah” provine din □34, Gr. 12.

S VI/1962 are dimensiunile de 29 × 1,5 m, orientare E–V, paralel cu S V/1962.

În zona B/Sectorul II s-au deschis **S VII/1963**, **S VIII/1963** și **Sp. A/1963**. Nu s-au păstrat date tehnice privind aceste secțiuni. Din S VII/1963 provine ceramică pictată de tip Lumea Nouă, decorată cu motivul spiralei (□17, ▼0,80–1,00 m; □40, ▼0,60–0,80 m). Tot în această secțiune (□38, ▼0,80–1,00 m) a fost descoperită o interesantă piesă din os, ornamentată la partea superioară, de formă trapezoidală, prin intermediul unor incizii, iar la partea inferioară, prezintă dinți ascuțiți și subțiri. Este vorba, credem, de un instrument pentru decorat ceramica. Din S VIII/1963 provine un fragment ceramic decorat cu proeminențe de formă circulară, de mari dimensiuni (□2, ▼0,40–0,60 m).

¹³ Secțiunile au fost practicate în sectorul II. Informație amabilă dr. Ioan Al. Aldea.

S VII/1976 a fost deschisă în Zona A/Sectorul I, în stânga drumului de acces spre fermă (str. Bayonne) și aproximativ paralel cu acesta (Pl. XX). Secțiunea este orientată N–S și are dimensiunile de 40 × 1,5 m. Stratigrafia și observațiile stratigrafice rezultate în urma efectuării acestei săpături au fost publicate de I. Paul¹⁴ în monografia dedicată culturii Petrești. În capitolul ce tratează istoricul cercetărilor din prezenta lucrare, am reluat pe larg principalele repere stratigrafice și informațiile de natură tipologico-stilistică ce au putut fi precizate în urma săpării respectivei unități de cercetare. Stratigrafia complexă identificată ca urmare a practicării acestei secțiuni (Pl. XXII), a permis autorului cercetării să aducă în discuție date importante privind evoluția locuirii umane în acest sector al așezării. Astfel, dacă în primul strat (Ia–Ib) locuințele erau de tip bordei, săpate în steril, în stratul al doilea (IIa–IIc) au fost identificate urme de podini și resturi de chirpici de la locuințe de suprafață, tot mai consistente spre nivelul IIC, unde ating aspectul „platformelor de lut ars”¹⁵. Stratul III, atribuit comunităților de tip Petrești, pe baza ceramicii pictate, a fost încadrat în faza finală (B) a culturii. În acest strat au fost depistate locuințe de suprafață cu platformă de bârne sau loazbe și chirpici, asociat cu ceramică pictată tipică pentru faza B a culturii. Resturile unei astfel de locuințe au fost depistate între m. 7–9, la ▼0,75–0,90 m față de nivelul actual de călcare¹⁶ (Pl. XXII).

Aducem în discuție o serie de materiale ceramice, rămase inedite, ce pot oferi informații suplimentare, ca elemente de încadrare cultural-cronologică. Din această secțiune provine un fragment de la o strachină profilată (□14, ▼0,60 m), tipic pentru faza târzie (C1) a culturii Vinča (Pl. LXXXVII/1). Un castron de mici dimensiuni, ars în tehnica black-topped, decorat cu creștături pe buză (CXXIX/12), un fragment ceramic provenind de la un vas decorat cu cercuri incizate (Pl. CXXXIX/8) sunt artefacte tipice pentru grupul Foeni. Practicarea acestei secțiuni a permis, de asemenea, identificarea, din nou, a ceramicii de factură Precucuteni¹⁷, cu decor excizat, de tipul „tablă de șah” și „dinți de lup” (Pl. CXLVIII/1, 5–6; CXLIX/ 2, 4).

În contextul organizării la Alba Iulia a învățământului superior, inclusiv pentru specializarea arheologie, în anul 1995 au fost reluate cercetările la Lumea Nouă, sub coordonarea dr. I. Al. Aldea.

S I/1995 a fost trasată în Sectorul II/Zona B, orientată E–V, aproximativ paralel cu gardul împrejmuit al fermei Arhiepiscopiei Romano-Catolice, dimensiuni de 10 × 1,5 m.

S II/1995¹⁸ a fost deschisă pe terasa de deasupra complexului studentesc, în zona B, orientare N–S, dimensiuni 10 × 1,5 m. Precizăm faptul că prin săparea acestei unități de cercetare, a fost surprinsă pe profilele de est și vest, în □1 (m. 1), una din secțiunile vechi practicate de D. și I. Berciu. De asemenea, în □4 (m. 8) și □5 (m. 9), stratigrafia a fost deranjată de o groapă contemporană (Pl. XXIII). Raportul de săpătură precizează faptul că „primele locuiri aparțin neoliticului mijlociu, începând însă cu o secvență cronologică corespunzătoare momentului în care în această zonă s-a realizat contactul dintre așa numita cultură Vinča-Turdaș și orizontul cultural-cronologic reprezentat de ceramica pictată de tip Lumea Nouă-Cheile Turzii”¹⁹.

Bordeiul B1 s-a conturat în □4, de la ▼0,90–1,00 m, cu dimensiunea pe latura N–S de 2,50 m și atinge sterilul la ▼2,60 m. O lentilă consistentă și uniformă de arsură de culoare

¹⁴ Paul 1992, p. 26–31, pl. IIIa/4.

¹⁵ Paul 1992, p. 30–31.

¹⁶ Paul 1992, p. 28.

¹⁷ Paul 1992, p. 29.

¹⁸ Desenul profilului stratigrafic din S II a fost realizat în teren de către dr. Marius-Mihai Ciută.

¹⁹ Aldea, Ciută 1996a, p. 6.

neagră-cenuşie, cu grosime de aprox. 0,10 m a fost depistată pe conturul gropii bordeiului, la ▼1,50–1,60 m. Bordeiul a avut mai multe amenajări succesive, vizibile sub forma unor lutuiei de culoare gălbui-cărămizie. Pe fundul bordeiului a fost identificat un strat gros de aprox. 0,30 m de arsură de culoare neagră. Locuirea în bordei a încetat prin incendiarea structurii de habitat. Din cercetarea bordeiului B1–S II/1995 a rezultat o mare cantitate de ceramică, utilaj litic şi material osteologic. Materialul ceramic dat de bordeiul B1 este de factură vinčiană târzie, B2/C–C. Ceramica fină este arsă rezonant la cenuşiu, negru-cenuşiu, puternic lustruită, conferind în unele cazuri un luciu metalic. Catalogul de ornamente este tipic pentru purtătorii fazei C: pliseuri, caneluri, incizii, benzi incizate meandrice umplute cu puncte, lustruirea spaţiilor dintre incizii, decorurile lustruite (Pl. LXIII/1–9; LXIV/1–2, 4–11). Această descoperire ne permite să precizăm cu mai multă acurateţe momentul cronologic până la care evoluează comunităţile care au creat ceramica pictată de tip Lumea Nouă în situl eponim şi – prin stratigrafie comparată – în alte aşezări cu descoperiri asemănătoare.

Aşa cum s-a afirmat şi cu ocazia altor cercetări efectuate în sectorul unde s-a practicat S II/1995, în asocierie cu materialul incizat apare şi ceramică pictată de tip „Lumea Nouă”. Bordeiul B1 a oferit un vas tipic ca formă şi decor, anume un bol²⁰ pictat tricrom cu motive constând din benzi dispuse în arcade (Pl. CLXVI/1–1a; CLXVII/1–1a). O altă formă identificată cu prilejul acestei săpături este strachina globulară cu 4 lobi (Pl. CLXV/4; CLXXIII/5, 9–10).

S VIII/1996 (Pl. CLXXXIV/2) şi S IX/1996 (Pl. CLXXXIV/3) au fost deschise în zona A, în parte stângă a drumului de acces spre fermă (str. Bayonne), vis-a vis de aceasta (Pl. XX), dimensiuni de 10 × 1,5 m, orientate E–V, una în prelungirea celeilalte. Raportul de săpătură prezintă sintetic faptul că pentru epoca neolitică au fost depistate urme ale unor complexe aparţinând culturii Petreşti²¹.

În S VIII, în □4–5 s-a conturat un complex adâncit, de tip bordei (B1/S VIII), în care au fost găsite fragmente de castroane carenate cu carena pronunţată, unghiularizată (Pl. CXXXVIII/9–10) aparţinând unei faze pe deplin formate a culturii Petreşti. Ceramica pictată cu nuanţe de brun închis, cu motive de esenţa geometrică confirmă această îndrare (Pl. CXLII/1–3, 5–6).

Pentru succesiunea depunerilor stratigrafice, este reprezentativ profilul de nord al S IX²², pe care îl descriem mai jos: 0–0,30 m – stratul arabil, în care au apărut sporadic materiale romane; 0,30–0,55 (0,65) m – strat de culoare neagră cu materiale aparţinând culturii Petreşti, faza A–B; 0,55 (0,65)–1,40(50) m – strat de culoare negru-cenuşiu cu materiale Foeni; 1,40(50)–2,40 m – strat negru-lutos, aparţine culturii Vinča; 2,40–2,50 m – sterilul de culoare galbenă, nisipos (Pl. XXIV/2). În □4, sterilul a fost atins încă de la adâncimea de 0,60 m faţă de nivelul actual de călcare.

Bordeiul B1 a fost identificat în □2–3. Pe conturul gropii bordeiului, între 0,55–1,40 m adâncime, se observă un strat consistent de culoare cenuşiu deschis, mai afânat-depunere după încetarea locuirii în bordei, conţine materiale Foeni. Groapa bordeiului atinge sterilul la ▼3,10 m. Pe profil au putut fi identificate lentile succesive de arsură de culoare neagră (Pl. CLXXXIV/1), ce delimitează şi două niveluri de locuire distincte (în nivelul inferior materiale Vinča B2, iar în nivelul superior materiale Foeni). Din conţinutul B1/S IX, se remarcă ceramică ornamentată cu „bobiţe” şi şiruri de alveole (Pl. CXXXIX/1, 5), ceramică ornamentată cu decoruri lustruite pe interior (Pl. CXXXIV/2–3), fund de vas cu o siluetă umană stilizată

²⁰ Gligor 2007a, p. 46, fig. 27.

²¹ Aldea 1997, p. 2.

²² Desenul profilului stratigrafic a fost realizat în teren de către dr. Marius-Mihai Ciută.

(Pl. CX/3), dar și ceramică black-topped și ceramică neagră fină, lustruită. Aceste materiale oferă datarea complexului în cadrul grupului Foeni.

Important pentru atribuirea culturală a stratului care suprapune complexul adâncit este un fragment de castron carenat, descoperit în □2–3, ▼0,20–0,40 m, cu carena pronunțată, unghiularizată, pictat pe interior și la exterior cu motive unghiulare și spiraliforme, complementare, de culoare brună, așternute pe fond portocaliu, bine lustruit. Remarcăm și o aplicație plastică sub forma unui apucători, dispusă la exteriorul carenei (Pl. CXLIII, 1a–1b). Forma și decorul pictat permite încadrarea în fazele dezvoltate ale culturii Petrești, iar prezența în stratul superior oferă o bună datare a acestuia; această descoperire confirmă observațiile stratigrafice și tipologico-stilistice menționate anterior de prof. Iuliu Paul²³.

Sp. I/2002 (Ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice)

Prima săpătură de salvare la Lumea Nouă a fost executată în anul 2002, cu prilejul implementării unui proiect de investiții de către Arhiepiscopia Romano-Catolică în interiorul fermei zootehnice, în zona de N–E a sitului (Pl. XX). În cadrul acestei suprafețe, notată **Sp. I/2002**, au fost deschise trei secțiuni după cum urmează: SI/2002 cu dimensiunile de 11,30 × 2 m, cu o casetă (C 1) cu dimensiunile de 2 × 1,5 m; SII/2002 cu dimensiunile de 17,50 × 2 m și SIII/2002, cu dimensiunile de 6 × 2 m (Pl. IV).

Stratigrafia zonei a fost deranjată de fundațiile unor construcții dezafectate în prezent sau de șanțuri de conducte. Raportul de săpătură menționează faptul că sterilul arheologic de culoare galbenă și textură *loess*-oidă apare la o adâncime de circa 0,50–0,70 m, că gropi contemporane sau moderne, au distrus – prin suprapunere mai mult sau mai puțin parțială – unele dintre complexe preistorice, precum și faptul că nu s-a putut identifica un strat preistoric. În privința atribuirii culturale a materialului arheologic oferit de complexe cercetate, pentru C2 și G3 din S I și B1 din S III se precizează apartenența la cultura Petrești²⁴.

Secțiunea I (Pl. CLXXXV/1), adâncă de aproximativ 1 m, a oferit 11 complexe, dintre care G1, C2, G3, G4 și G19–20 aparțin epocii neolitice. Secțiunea II (Pl. CLXXXV/2) a oferit și ea 12 complexe, dintre care G 16 s-a dovedit a fi cea mai importantă, la golirea sa, după conturarea la răzuire, putând fi interpretată ca groapă menajeră sau posibil bordei, datorită fragmentelor de chirpici ars – surprinse în special în părțile marginale – și materialul ceramic și osteologic identificat. Secțiunea III (Pl. CLXXXV/3), adâncă de aprox. 1,5 m, a oferit un bordei (B1) și o anexă a acestuia (C3). Bordeiul – afectat în zona profilului nordic, la partea superioară, de construcții moderne – este de dimensiuni considerabile (4,5 m lungime), are o formă rectangulară și este posibil să fi avut și pereți, relevați prin aglomerări masive din chirpici ars surprinse pe zonele marginale ale gropii.

Analiza materialului ceramic rezultat în urma cercetărilor efectuate în acest perimetru, ne-a prilejuit posibilitatea să identificăm: un fragment de vas-suport (Pl. CXIV/1) în S II, □5, ▼0,40 m; castroane carenate, cu carena rotunjită, umărul scurt, buza rotunjită și ușor profilată (Pl. CXXXVI/5, 8; CXXXVII/5) în S II, □5, ▼0,40 m; la fel (Pl. CXXXVIII/14) în S II, □7, ▼0,50 m; un fragment ceramic ornamentat cu decoruri lustruite „în rețea” pe interiorul vasului (Pl. CXXXV/4) în S II, □5, ▼0,40 m. Se adaugă ceramică păstrată fragmentar, aparținând unor strachini și vase de provizii, arsă preponderent oxidant, neornamentată, tipică ceramicii uzuale. Materialul de factură vințiană, menționat și în raportul de săpătură, este caracteristic fazei clasice a culturii (B) și constă din fragmente de cupe și ceramică decorată cu banda incizat-punctată.

²³ Paul 1992, p. 28.

²⁴ Paul et alii 2002a, p. 127–130; 2003b, 32–33.

În opinia noastră, trăsăturile caracteristice ale ceramicii din Sp. I/2002 o arondează grupului Foeni și marchează procesul de transformare treptată, pe fondul unor evoluții locale, în sens petreștean. Din punct de vedere al repartizării în spațiu și a conținutului material al stratului de cultură și complexelor descoperite, considerăm că arealul fermei zootehnice aparținând Arhiepiscopiei Romano-Catolice reprezintă limita nord-estică a locuirii Foeni în cadrul sitului de la Lumea Nouă.

Sp. I/2003 (proprietatea Pavel)

Suprafața supusă cercetării, aflată la 20 m de canalul colector, pe partea dreaptă (Pl. XX), a fost împărțită în 9 carouri cu dimensiunile de 3 × 3 m și cu martori stratigrafici de 0,50 m grosime (Pl. CLXXXVI/1).

Stratigrafia: 0–0,30 m – stratul arabil, în care materialul arheologic este aproape inexistent; 0,30–0,90 m strat negru lutos; 0,90(0,95) m – sterilul arheologic, galben-lutos. Menționăm în cuprinsul acestui strat prezența unor lentile consistente de culoare galbenă și cu conținut nisipos (Pl. XXIV/1). Ceramica din stratul de cultură este redusă cantitativ, au putut fi identificate puține forme, predomină categoria semifină și mai ales grosieră, cu nisip cu bobul mare în pastă, ardere oxidantă, nu a fost găsit nici un fragment pictat. Singurul profil complet este acela al unei oale, din categoria uzuală, cu mult nisip cu bobul mare și pietricele în pastă, arsă oxidant (Pl. LXV/1). Lipsa unor elemente de decor sau forme tipice limitează posibilitatea de încadrare culturală a acestui strat. Cu precauția de rigoare, în corelație cu stratigrafia sitului și dinamica locuirii, bănuim că materialele din acest strat exemplifică un moment al locuirii ulterior sedentarizării comunităților Foeni la Lumea Nouă. Din □4, ▼0,30–0,40 m, de la partea superioară a stratului, provine o statueta masculină, păstrată fragmentar, datată în faza A–B a Petreștiului, după canoanele de modelare²⁵.

Cea mai importantă descoperire o constituie depistarea unui șanț (Șt. 1/2003), orientare NE–SV, surprins cu claritate în caroul 9, la adâncimea de 0,95 m față de nivelul actual de călcare. S-a efectuat o sondă de 0,80 m lățime, în vederea obținerii datelor referitoare la adâncime, formă și posibile etape de umplere (Pl. CLXXXVI/2). S-a observat că șanțul are o formă de „V”, cu fundul ușor rotunjit (Pl. XXIV/1). Deschiderea la buză este de 2,25 m, coboară 1,52 m, unde are o deschidere la partea inferioară de 0,25 m (Pl. CLXXXVI/3). Identificarea șanțului Șt. 1/2003 – ca parte componentă a unui sistem defensiv – la care se adaugă lipsa complexelor, stratul subțire de cultură, cu material relativ sărăcăcios și de factură preponderent uzuală, ne conduce la ideea că ne găsim în marginea de SV a aşezării neolitice. Cum se preciza și cu ocazia publicării raportului de săpătură²⁶, este prima descoperire de acest tip semnalată în situl de la Lumea Nouă și printre puținele din siturile transilvănene cu locuri la acest palier cronologic.

Sp II/2003 (proprietatea Mariș)

Suprafața cercetată este poziționată în imediata apropiere a drumului de acces (Str. Bayonne) spre Ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice, pe partea stângă (Pl. XX). S-a procedat la o cariere a Sp. II, rezultând în final 4 carouri cu dimensiunile de 4 × 4 m (notate cu A–D) și cu martori stratigrafici de 1 m grosime. Stratigrafia: 0–0,30 m – stratul vegetal; 0,30–0,60 m – strat de umplutură, fără materiale arheologice; 0,60 m – 1,00 (1,10) m – strat de cultură aparținând grupului Foeni; 1,00 (1,10) m – 1,35(40) m – strat de cultură aparținând culturii Vinča, faza B; 1,40 m – sterilul, de culoare gălbuie (Pl. XXXIII/2).

²⁵ Gligor 2003, p. 51–52, fig. 1.

²⁶ Paul et alii 2004, p. 27–28.

De la ▼0,60 m a fost depistat un nivel de locuire aparținând grupului Foeni, ce se prezintă sub forma unui covor de material ceramic, resturi osteologice și bucăți de chirpici – cu o grosime de aproximativ 0,15 m – resturile unei locuințe de suprafață (L1), fapt ce a impus demontarea martorului dintre carourile A–B (Pl. VI). Materialul ceramic este bogat, predomină categoria ceramicii arse oxidant la portocaliu; ceramica neagră sau black-topped are o frecvență mai redusă. Remarcăm castroanele cu carena rotunjită (Pl. CXVII/10, 12) și vasele-suport (Pl. LXXXV/4) din inventarul acestei locuințe, specifice comunităților Foeni.

O protomă antropomorfă depistată la partea superioară a □D, ▼0,95–1,00 m permite datarea locuirii vinčiene în faza B2 (Pl. CLI/2). Începând de la adâncimea medie de 1,00–1,10 m, sub resturile de pereți și podină ai locuinței mai sus amintite, se identifică un strat sporadic de locuire în bordeie aparținând culturii Vinča. În zonele nederanjate de complexe, sterilul de culoare gălbuie și consistență lutoasă, apare de la adâncimea de 1,35–1,40 m.

În caroul C, de la aproximativ ▼0,75 m, în nivelul în care apar și vestigiile locuinței de suprafață L1 – bine pusă în evidență în carourile A–B (Pl. VI) – au fost identificate resturi umane osoase, atât crani, cât și oase lungi. Printre oasele umane au fost identificate și bucăți de diferite dimensiuni de chirpici, antrenate foarte probabil din resturile locuinței de suprafață (Pl. VII/2). Pe profilul de nord al caroului C nu s-a conturat nici o groapă, care să ne poată edifica asupra nivelului din care se conturează (Pl. CCII/1–2). A fost deschisă o casetă, cu dimensiunile de 1,50 × 0,50 m, pentru a putea fi cercetat întregul complex (Pl. CCIII/1).

Pe măsură ce prepararea complexului avansa, a devenit evident că este vorba despre o groapă, marcată de pietre dispuse pe conturul exterior, numerotată G1, cu diametrul variabil cuprins între 1,50–1,70 m. Precizăm faptul că pământul din interiorul gropii nu și-a schimbat cromatica și doar foarte puțin consistența, făcând dificilă conturarea clară a complexului adâncit. În urma golirii gropii, au fost descoperite un mare număr de resturi osoase aparținând unor schelete umane (Pl. X/2). Spre partea superioară, s-a constatat distribuția la întâmplare a resturilor de oase (Pl. CCIII/2), lăsând impresia că au fost mai degrabă aruncate în groapă părți ale corpului. Această senzație este întărită și de observația că multe oase, cu precădere oase lungi, se aflau în poziție oblică sau chiar verticală (Pl. CCIV/1–2). Acest context arheologic clar precizat presupune că părțile din trupurile respective s-au descarnat în poziția menționată. S-au identificat în total resturi osoase de la 23 de crani umane. Luând în considerare numărul de oase lungi, bazine sau coloane vertebrale identificate, este puțin probabil că în interiorul gropii au fost îngropate 23 schelete complete. Spre fundul gropii, o parte din oasele de la cel puțin un schelet au fost găsite în conexiune anatomică, în poziția chircit, pe partea dreaptă, cu orientare NE–SV (Pl. CCV/1). Ultimul craniu găsit pe fundul gropii (Pl. CCV/2) nu a avut darul să ne edifice în vreun fel cu privire la existența vreunui ritual de înmormântare. S-a practicat o secționare a gropii G1 prin intermediul a două sonde dispuse în cruce. Pe zona centrală, sterilul a fost atins la ▼2,00–2,20 m (Pl. XXXIII/2).

Materialul ceramic rezultat în urma golirii gropii este de factură Foeni, Vinča și ceramică pictată Lumea Nouă. Este probabil ca fragmentele ceramice să fi fost antrenate în interiorul gropii în momentul practicării acesteia. Nu au putut fi întregite profile complete, nici unul din fragmentele ceramice nu aparține unor vase cu forme sau decor aparte. În imediata apropiere a unui craniu a fost descoperit un artefact metalic²⁷ (Pl. CCV/3–4).

În caroul C, la ▼1,10 m, a fost surprinsă o vatră fățuită²⁸, iar în imediata ei apropiere o groapă (G2), în care a fost descoperit un fragment de placă de lut ars perforată, provenind de la

²⁷ Gligor, Varvara 2008, fig. 3–4.

²⁸ Paul et alii 2003a, foto 5.

o instalație de ardere; starea fragmentară a piesei și dimensiunea redusă nu ne permite să facem aprecieri legate de posibilitatea ca placa perforată să fi aparținut unui cuptor de ars ceramică. După golirea gropii – în care au fost identificate mai multe straturi de cenușă și cărbune – s-a observat că a fost reutilizat un bordei dezafectat, ce coboară până la ▼3,60 m de la nivelul actual de călcare.

În caroul D, cercetarea complexului C1 a permis identificarea și cercetarea unui număr important de vase, forme tipice pentru grupul Foeni: castroane (Pl. LXXXV/2–3), capace (Pl. CXVII/1–2, 5–6; Pl. CXVIII/8–10), castroane cu carena rotunjită (Pl. CXVII/4, 7–9), vase-suport (Pl. LXXXV/5).

Sp. III/2003 (proprietatea Păcurar)

Suprafața cercetată este poziționată în stânga drumului de acces (Str. Bayonne) spre ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice (Pl. XX). Au fost deschise două secțiuni de control stratigrafic, dispuse în cruce, cu următoarele dimensiuni: S I/2003, orientată E–V, cu dimensiunile de 19 × 1 m și S II/2003, orientată N–S, de 11 × 1 m, ce au secționat toată suprafața construibilă. Sub nivelul vegetal, cu grosimea de aproximativ 0,20 m, apare un strat de pământ de culoare negricioasă, lutos, fără materiale arheologice. Sterilul de culoare gălbuie și consistență lutoasă a fost atins la ▼0,55 m față de nivelul actual de călcare. De asemenea, nu au fost identificate complexe arheologice sau descoperiri izolate de interes arheologic.

Practicarea în zona sudică a unei săpături s-a dovedit utilă pentru obținerea de noi informații privind întinderea locuirii preistorice de la Lumea Nouă, acest punct aflându-se în afara aşezării neolitice.

Sp. I/2004 (proprietatea Bogdan)

Singura cercetare efectuată în anul 2004 a fost pe proprietatea familiei Bogdan Marin²⁹. Suprafața săpată este poziționată în partea stângă raportat la drumul de acces (Str. Bayonne) de la Bazinul Olimpic spre ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice. Cu prilejul săpăturii preventive efectuate pe perimetrul mai sus-menționat (Pl. XX), a fost trasată și deschisă suprafața Sp. I/2004, cu dimensiunile de 5,80 × 3,80 m. Suprafața a fost împărțită în două carouri, cu un martor de 0,80 m lățime.

După operațiunea de decopertare a stratului arabil, cu grosimea de aproximativ 0,30 m, în care materialul arheologic recoltat este răvășit și sporadic, a fost identificat un strat de cultură cu o grosime de aproximativ 0,25–0,30 m. În cadrul lui a fost identificată o aglomerare de chirpici, o posibilă dărâmătură, ce avea o formă oarecum regulată. Șpăcluirea și prepararea acestora ne-au oferit posibilitatea să observăm că apare la o adâncime uniformă, în poziție primară, ceea ce a permis identificarea unui nivel de călcare, constând din fragmente de chirpici și materiale ceramice împrăștiate, descoperite în suprafață. Materialul ceramic recoltat este redus cantitativ și păstrat în stare fragmentară. Predomină categoria uzuală. Degresantul utilizat este cu precădere nisipul cu bobul mare, iar tipul de ardere oxidantă. Se arondează aceluiași orizont cultural-cronologic menționat cu prilejul descrierii Sp. I–II/2003, în apropierea cărora se află. Materialul litic descoperit se rezumă la câteva așchii de silex. În cantitate foarte redusă este și materialul osteologic. Sub acest nivel, de la ▼0,55–0,60 m, apare sterilul gălbui-lutos, cunoscut din săpăturile anterioare (Pl. CLXXXVII/2).

Sp. I/2005 (proprietatea Șoaită)

Suprafața cercetată este situată în imediata vecinătate a fermei, pe partea opusă, în zona A (Pl. II, XX). S-a procedat la împărțirea în patru carouri (notate A–D), cu dimensiunile de 5 × 3,50 m. Stratigrafia identificată: 0–0,25(30) m – stratul arabil în care apar sporadic

²⁹ Paul et alii 2005, p. 30.

materiale romane; 0,30–0,65(70) m – strat negru-afânat, cu pigment, cu ceramică Foeni; 0,70–1,15 m – strat maroniu-lutos cu pigment în care apar materiale Vinča B, fragmente ceramice pictate de tip „Lumea Nouă”; 1,15–1,55(65) m – strat maroniu amestecat cu galben, în care apar izolat materiale vinčiene; 1,70 m – steril galben-lutos, pe alocuri galben-nisipos (Pl. XXVIII/1).

Complexele descoperite constau în resturile a două locuințe de suprafață, două locuințe de tip adâncit (bordei), un șanț de mici dimensiuni, mai multe gropi preistorice și o groapă din epoca romană (Pl. XIII/1).

În caroul D au fost descoperite resturile unei locuințe de suprafață (L1), sub forma unei aglomerări de chirpici (cu urme de nuiel și pari), material ceramic și material osteologic în cantitate redusă. Aglomerarea a fost surprinsă la ▼0,30–0,35 m de la nivelul actual al solului și coboară până la 0,55–0,60 m (Pl. CLXXXVIII/1). Atribuirea culturală a locuinței este dată de cantitatea mare de ceramică depistată, aparținând fazei B2 a culturii Vinča. Din inventarul locuinței menționăm: ceramică decorată cu banda incizat-punctată (Pl. LIII/7–8), cupe cu picior (Pl. LV/5; LVI/2–4; LVII/8), castroane bitronconice (Pl. LVIII/1), vase miniaturale, cu pereții arcuiți (Pl. LXI/1–2). La demontarea locuinței, chiar la partea superioară au fost recoltate și materiale de factură Foeni, probabil că stratul a fost mai consistent, dar a fost puternic afectat de lucrările agricole intensive practicate în zonă.

Tot stratului Vinča B2 îi aparțin și resturile unei locuințe de suprafață (L2), depistată sub forma unei aglomerări de ceramică, chirpici și material osteologic, în colțul nord-vestic al caroului A, la ▼0,85–1,10 m de la nivelul actual de călcare. Avem ceramică decorată cu banda incizat-punctată (Pl. LII/3; LIII/1–2), cupe cu picior (Pl. LV/1; LVI/1, 6; LVII/4).

Stratul vinčian identificat în Sp. I/2005 a oferit un bogat material ceramic, tipic pentru comunitățile fazei B, atât ceramică decorată cu banda incizat-punctată (Pl. LI/2–4, 7–10; LII/2, 4; LIII/4–6), cât și cupe cu picior (Pl. LV/2–3, 5, 8; Pl. LVI/5; LVII/1–3). Ceramica pictată de tip Lumea Nouă a fost găsită în stratul vinčian (Pl. CLXVIII/1–6; CLXXI/9; CLXXII/2; CLXXXIII/1, 4; CLXXIV/10; CLXXV/4, 7).

Grupului Foeni îi poate fi atribuit bordeiul descoperit în caroul C, care are o formă rectangulară, cu dimensiunile aproximative de 4 × 2,50 m, cu intrarea dinspre N și care coboară până la ▼2,10 m de la nivelul actual al solului (Pl. XIII/1; CLXXXIX/2). S-a conturat pe profilul de S, de la ▼0,75–0,80 m; o lentilă de culoare cenușiu-maronie, ce suprapune groapa bordeiului, marchează etapa ce corespunde perioadei ulterioare dezafectării bordeiului (Pl. XXVIII/1). La momentul redactării raportului de săpătură³⁰, dată fiind noutatea descoperirii, am întâmpinat dificultăți în atribuirea culturală a conținutului bordeiului³¹. În final, pornind de la analiza ceramicii, s-au putut preciza analogiile cu artefactele aparținând comunităților purtătoare ale grupului Foeni (Pl. LXXXIX/2; CVIII/4; CIV/1; CXXIII/5; CXXIV/7; CXXVII/6; CXXVIII/1; CXXX/2; CXXXIX/2, 8).

În urma golirii bordeiului și a datelor stratigrafice, s-a observat că groapa complexului adâncit a tăiat groapa altui bordei din orizontul mai timpuriu, Vinča B (Pl. XXVIII/1). În cuptorirea din zona sud-vestică, considerată inițial ca aparținând bordeiului Foeni, au apărut materiale vinčiene constând din picioare de cupă cu slip roșu-vișiniu, lustruite, ceramică fină cenușie, bine lustruită, materiale ornamentate în banda incizat-punctată.

Reține atenția o groapă romană (G1) conturată în caroul C, care străpunge bordeiul amintit mai sus, în partea sa estică și coboară până la ▼1,45 m de la nivelul actual al solului

³⁰ Gligor et alii 2006, p. 55–56.

³¹ Gligor et alii 2005–2006, p. 161–162.

(Pl. XIII/1). Din golirea complexului au fost recuperate mai multe cărămizi şi ţigle romane, fundul gropii fiind „podit” cu materialul tegular (Pl. CLXXXIX/1).

Din stratul vinčian mai coboară 0,40–0,50 m o serie de gropi de mici dimensiuni în sterilul galben, care au oferit puţin material ceramic. În Sp. I/2005 a fost identificat un şanţ de mici dimensiuni, surprins în carourile A şi B, pe o distanţă de aprox. 7 m, orientat NE–SV, cu o deschidere de 0,50 m şi adânc de aprox. 0,70 m (Pl. XIII/1), ce coboară din nivelul vinčian (Pl. CLXXXVIII/2), a cărui utilitate nu poate fi clar explicată la acest moment. Avansăm, ca ipoteză de lucru, utilitatea de şanţ de drenaj, dacă ne gândim la apropierea de zona cu iazurile. Ce este cert, şanţul aparţine nivelului vinčian.

Sp. II/2005 (proprietatea Sărăcuţ)

Este prima unitate de cercetare poziţionată la stânga de canalul dezafectat, în partea de vest a aşezării, spre şoseaua Alba Iulia-Zlatna (Pl. II), în sectorul III (Pl. XX). Menţionăm faptul că potenţialul arheologic al zonei respective nu era cunoscut până la momentul efectuării acestei săpături. La executarea lucrărilor mecanizate pentru edificarea fundaţiei unei locuinţe de tip duplex, supravegherea arheologică a permis identificarea unui complex adâncit în perimetrul afectat de construcţie, pe latura de vest, astfel că s-a procedat de urgenţă la sistarea excavării cu mijloace mecanice. Pentru cercetarea integrală a complexului, ce depăşea suprafaţa trasată a construcţiei, a fost practică o casetă (C1), cu dimensiunile de 5 × 1,5 m.

Stratigrafia identificată cu prilejul săpăturilor este următoarea (profil V): 0–0,30 m – stratul vegetal [1]; 0,30–0,45 (0,50) m – strat umplutură, de culoare neagră, lutos, fără materiale arheologice [2]; 0,45 (0,50)–0,95 (1,00) m – strat de cultură, de culoare cenuşiu-negricios [3]; 0,95 (1,00) m – sterilul de culoare gălbuie, lutos, pe alocuri cu concreţiuni calcaroase [4]. Bordeiul B1 (Sp. II/2005) s-a conturat în steril, de la adâncimea de aprox. 0,95(1,00) m faţă de nivelul actual de călcare [5]. Se datează în cadrul grupului Foeni. Pe profilul de Vest a putut fi sesizată o zonă cu arsură puternică, împărţită la rândul său într-una de culoare cărămizie, pigmentată [6] şi o a doua de culoare cenuşie-închisă [7], precum şi 3 lentile subţiri de arsură, succesive, de culoare neagră, la ▼1,60–2,00 m [8]. Situaţia stratigrafică constatată conduce la ideea că un incendiu puternic a pus capăt locuirii în bordei (Pl. XXVI/1).

Bordeiul B1–Sp. II/2005 este situat la 72 m vest faţă de canalul colector (Pl. V). Groapa bordeiului are o formă aproximativ ovală, cu dimensiuni de 4,00 m (latura E–V) × 3,40 m (latura N–S) şi ▼2,62 m. Au fost depistate două gropi pe zona conturului nord-estic a bordeiului, de formă circulară. Gropile de pari de pe latura opusă nu s-au conturat şi ca atare poate fi doar bănuită existenţa lor. În zona centrală s-a practicat un şanţ de formă ovală, pe direcţia SE–NV, cu lungime de 1,30–1,40 m şi lăţime de 0,60 m, în interiorul căruia au fost observate cu claritate două gropi circulare, dispuse la extremităţi³². Cel mai probabil bordeiul a avut amenajat un acoperiş în două ape, susţinut de parii laterali cu grosimea de 15–20 cm, judecând după diametrul gropilor, precum şi de doi stâlpi centrali, cu diametrul de aprox. 30 cm.

Din golirea bordeiului a rezultat o cantitate impresionantă de material ceramic, resturi osteologice şi utilaj litic (Pl. XLI/1–10, XLII/1–9). Prelucrarea materialului arheologic din B1/Sp. II (2005), a permis lipirea a numeroase fragmente ceramice în cadrul aceluiaşi vas – poziţionate stratigrafic de la partea superioară a complexului adâncit până spre fund – ceea ce dovedeşte că materialul este unitar şi confirmă un singur nivel de locuire în cadrul bordeiului. Densitatea maximă de fragmente ceramice a fost constatată între ▼1,40–1,90 m. S-au putut reconstitui astfel 18 profile complete de vase³³, iar un număr considerabil de alte profile sunt

³² Gligor 2007e, fig. 2.

³³ Gligor 2007b, p. 54–61; fig. 31–36, 38, 42–44; 2007e, pl. II–VII.

aproape întregi³⁴. O analiză statistică asupra ceramicii din acest complex a făcut obiectul unui studiu de caz³⁵.

Sp. III/2005 (proprietatea Colda)

Suprafața cercetată este situată în stânga drumului de acces (Str. Bayonne) de la Bazinul Olimpic spre Ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice (Pl. II, XX). A fost trasată și deschisă Sp III/2005, împărțită în 5 carouri, notate A–E, ce au următoarele dimensiuni: carourile A, B și D – 4,50 × 3 m; caroul C – 6 × 4,50 m; caroul E – 3 × 3,50 m. Suprafața mare a caroului C a necesitat o caroieră interioară (C1–C4), pentru o mai exactă poziționare și recoltare a artefactelor descoperite. Stratigrafia identificată pe profilul de nord este următoarea: 0–0,20 m – stratul vegetal; 0,20–0,40(0,45) m – strat negricios cu materiale izolate în poziție secundară, ce este considerat ca strat de umplutură, depunere antropică, posibil contemporană; 0,45–0,75 (0,80) m – strat negru, granulos, pigmentat, aparținând culturii Petrești; 0,75 (0,80) m – 0,90 (0,95) m – strat cenușiu, pigmentat, cu materiale Foeni; 0,90 (0,95)–1,45 m – strat cafeniu lutos cu materiale vinčiene (faza B) și ceramică pictată de tip „Lumea Nouă”; 1,45–1,60 m – steril galben-lutos, pe alocuri nisipos cu concrețiuni calcaroase (Pl. XXV/1–2). Menționăm că pe zona unde s-a efectuat săpătura, există o pantă cu o diferență de nivel de aproximativ 0,20–0,25 m, pe direcția nord-sud.

Pe zona □B–E, în nivelul Petrești, a fost surprinsă dărâmătura unei locuințe de suprafață (L1). Aceasta avea o formă regulată, probabil dreptunghiulară, cu o latură surprinsă prin dărâmătura chirpiciului, de aproximativ 8 m, fiind orientată NE–SV. Resturile locuinței se prezintă sub forma unei aglomerări de material ceramic, litic și osteologic, sub care apar pietre de râu de dimensiuni medii, precum și zone izolate de lutuială crudă. Aglomerarea este delimitată pe laturile de sud-est și cea de nord-vest de dărâmăturile pereților de chirpici (Pl. CCVII/2). Din această aglomerare, în caroul E, au fost recuperate fragmente ceramice provenind de la o amforă de mari dimensiuni³⁶.

Totodată, au fost surprinse în □C–D, atât pe profil, cât și în sterilul galben, șanțurile de fundație și gropile de pari ce țin de pereții unei locuințe de suprafață (L2), de mari dimensiuni, având compartimentate cel puțin două încăperi (Pl. CCXXXI/1–2). Cu o mare probabilitate, locuința aparține stratului Foeni (Pl. XXV/1).

În stratul Foeni a fost depistată ceramică pictată cu decor „în căpriori” roșu-vișiniu, pe fond portocaliu³⁷, precum și un fragment Precucuteni, decorat cu ornamente excizate „dinți de lup” (Pl. CXLVIII/10).

În partea sud-vestică a □B, la ▼0,65 m a fost depistată o aglomerare de oase umane (Pl. CCVI/1–2) și din nou spre profilul de nord, în latura vestică a aceluiași carou (Pl. CCVI/5). A părut evident încă de la momentul șpăcluirii primelor resturi osoase umane că ne aflăm într-o situație arheologică asemănătoare cu cea depistată în Sp. II/2003 (proprietatea Mariș), aflată în imediata apropiere. S-a impus ca necesară demontarea martorilor stratigrafici dintre □B–C–D (Pl. CCVI/3–4). S-a practicat o caroieră a întregii zone, metoda aleasă pentru recuperarea resturilor osteologice umane fiind aceea de a se executa pe fiecare carou – cu dimensiunile de 1 × 1 m – a unor niveluri succesive de șpăcluire și demontare. Pe măsură ce avansau cercetările, perimetrul în care au fost găsite resturi osoase străvechi s-a extins la o suprafață de aprox. 5 × 2,5 m (Pl. CCVIII/1–2), în □B, pe caroiul interior cu zona maximă de concentrare între m. 3–

³⁴ Gligor 2007e, pl. VIII–X.

³⁵ Gligor 2007e, p. 2–9; fig. 3–7.

³⁶ Gligor 2007b, p. 69, fig. 49.

³⁷ Gligor 2008a, pl. IV/5–6, 8, 10.

6, 11, 13 (complexul C1/Sp. III). S-a putut observa că oasele se aflau cu preponderență în interiorul zonei delimitate de dărâmătura pereților locuinței de suprafață, identificată în săpătură (Pl. CCVII/1).

S-a constatat faptul că scheletele nu au fost descoperite în conexiune anatomică (Pl. CCVIII/2). Astfel, putem afirma că, în marea lor majoritate, scheletele sunt incomplete, iar poziția anatomică nefirească. Primele patru niveluri succesive de șpăcluire și demontare sunt sugestive, credem, în argumentarea noastră (Pl. VIII/1–2; IX/1–2). Adâncimile între care s-au practicat operațiunile de mai sus sunt cuprinse între 0,60 (0,65)–0,75 (0,80) m, iar în cadrul caroierii interioare, resturile osoase umane au fost recoltate cu precădere din m. 3–4, 5–7, 11–13. În cazul craniilor depistate la partea superioară, s-a produs – ca urmare a tasării pământului – o deformare puternică (Pl. CCIX/2). De subliniat totodată faptul că unele dintre oasele umane prezintă urme de ardere, cu precizarea că au fost depistate în imediata apropiere a unor oase nearse (Pl. CCXI/1–2). A fost de asemenea clar faptul că întreg ansamblul de resturi umane osoase străvechi, fragmente ceramice, resturi osteologice de animale, avea o cădere de aprox. 0,20 m pe direcția SV–NE (Pl. CCXI/4).

În directă legătură cu aglomerarea de resturi umane osoase străvechi (C1), spre profilul de nord al caroului B (m. 15–16), la ▼1,05–1,15 m, s-a delimitat prin consistența și cromatică solului, o groapă de formă ovală (G1), cu dimensiunile de 1,35 × 1,65 m (Pl. CCX/1). Un procentaj semnificativ de oase lungi au fost depistate în poziție oblică, fapt ce acreditează ideea că trupurile defuncților nu au beneficiat de nici un fel de atenție în momentul îngropării, ci au fost îngrămădite/aruncate în interiorul gropii. O altă ipoteză ar fi că au fost îngropate direct în stare fragmentară (Pl. CCX/2). Conturul sudic al gropii părea de asemenea marcat de oase lungi, ca și cum nu ar mai fi încăput în groapă. Așa cum vom vedea mai jos, craniile au fost așezate/depuse cu preponderență în groapă, iar oasele de dimensiuni mai mari, spre marginile gropii și la partea superioară (Pl. CCX/1).

În urma golirii G1 au fost recuperate un mare număr de resturi osteologice umane, în primul rând cranii (Pl. CCXII/1). Adâncimea maximă a gropii este de ▼2,10 m. Pe peretele estic al gropii, s-a observat un strat de aprox. 0,50 m de cenușă, la partea inferioară, iar pe cel vestic, arsura este de culoare cărămizie. Tot pe fundul gropii a fost găsit un bolovan de dimensiuni apreciabile (Pl. CCXII/2). Prezența stratului masiv de cenușă și de arsură cărămizie până la fundul gropii G1 reprezintă fără dubii urmele unui foc puternic (Pl. CCXII/3).

În final, au fost identificate și prelevate, din întreg perimetrul în care au apărut resturi osoase umane, un număr de aprox. 84–85 de calote craniene umane (Pl. X/1). Este dificil de avansat un număr exact, datorită posibilității ca mai multe fragmente de calotă craniană – găsite foarte aproape unele de altele – să aparțină unui singur craniu. Dată fiind starea extrem de fragmentară a scheletelor, o estimare a numărului celor îngropați în acest areal se poate obține prin inventarierea craniile umane. Deși este o procedură corectă și uzitată în descoperirile cu caracter funerar, trebuie însă luată în discuție și posibilitatea ca în urma unor posibile ritualuri practicate de comunitățile de aici, să avem un număr de cranii mai mare decât numărul efectiv al celor îngropați.

De la ▼0,95 m, în caroul B, a fost executată o sondă – pentru verificarea stratigrafiei – cu lățimea de 0,40 m, pe lungimea m. 4, 3, 13, 14, limita sudică a sondei fiind trasată pe conturul laturilor de sud a carourilor menționate. De fapt, groapa G1 – în care au fost găsite majoritatea resturilor osoase umane, este groapa refolosită a unui alt bordei vinčian (B4), conturat la răzuire și aflat în apropierea bordeiului B1 din □A.

Asociat scheletelor, în C1, dar mai ales în G1, au apărut și resturi osteologice de animale, unelte de os, pietre de diferite dimensiuni, dar și un mare număr de fragmente ceramice

(Pl. CCXI/3–4). Spre deosebire de situația arheologică surprinsă cu prilejul cercetărilor efectuate la Sp. II/2003, în cazul de față au putut fi întregite numeroase profile de vase, iar un număr considerabil pot fi încadrate în categoria materialului special.

Un vas aparte este considerat vasul pictat de tip amforă³⁸, descoperit în caroul B, m. 3–5, ▼0,95–1,20 m (Pl. CLIX/1), considerat de noi un import Dimini clasic/Otzaki C³⁹. Din același context arheologic provin două artefacte ceramice foarte interesante, descoperite întregi, modelate sub forma unor „ture”, cel mai probabil mosoare (Pl. CLII/11a–11c, 12a–12c).

Alte forme: capace (Pl. CXVIII/2–4), castron bitronconic, cu umărul înalt, buza profilată, cu partea inferioară a vasului foarte deschisă la diametrul maxim și fundul ușor împins în interior (Pl. CLX/1a–1b), strachină bitronconică arsă în tehnica black-topped (Pl. CXXXI/1a), cu decoruri lustruite în interior (Pl. CXXXI/1b). Un fragment de vas-suport, angobat la vișiniu și bine lustruit (Pl. CXIV/4) a fost găsit în asociere cu fragmente aparținând vasului pictat, considerat un import Dimini (Pl. CCXI/5), într-o poziție stratigrafică ce corespunde □B (m. 13), ▼1,10–1,20 m. Această formă de vas a mai fost identificată și în aglomerarea de resturi osoase străvechi, cu o bună frecvență (Pl. CCXI/4; CXIV/5; CXV/3; CXVI/1, 4, 7). Categoria oalelor este de asemenea bine reprezentată. Poziționarea stratigrafică a acestora merită menționată, deoarece fragmentele au fost identificate în poziție verticală sau oblică, „căptușind” pereții gropii G1 (Pl. CIII/1–2). Oala de la Pl. CIII/2 prezintă urme de ardere secundară. O oală cu corpul de formă bitronconică are cioc de scurgere modelat pe buză (Pl. CIV/2).

Definitiv pentru grupul Foeni este fragmentul de castron cu toarta bandă plată trapezoidală, creștături pe buză și umăr și buton ornamental⁴⁰. Alte forme de vase sunt strachinile bitronconice, foarte deschise, cu umărul scurt și drept, buza rotunjită (Pl. XCVII/4, 6–7) și castroane carenate, cu carena rotunjită (Pl. CXXXVII/4, 7, 11, 15–16; CXXXVIII/3–4).

Unele artefacte arheologice identificate în săpătură împreună cu oasele umane ar putea fi considerate ca și inventar funerar. La fel, alte materiale arheologice este probabil să fi fost antrenate și amestecate în momentul îngropării resturilor umane străvechi.

Descoperirea de schelete umane, pe care o punem în legătură directă cu descoperirea similară din campania 2003 – considerată la acea dată singulară⁴¹ – permite conturarea unei situații arheologice aparte și totodată a unei descoperiri de excepțională importanță în cadrul sitului de la Lumea Nouă. Însumate, cele două descoperiri cu caracter funerar, aflate la o distanță de 12–13 m una de alta, conduc la acreditarea ideii că aproximativ 100 de indivizi – sau mai corect spus resturi umane osoase de la aproximativ 100 de indivizi – au fost îngropate în acest areal. La fel, pare probabil ca acest „complex” funerar să cuprindă un număr mai mare de cranii decât schelete întregi. Nu este exclus ca ambele descoperiri să se circumscrie unui singur complex de înmormântări, la fel cum este posibil ca pe suprafețele imediat apropiate să mai fie găsite resturi umane osoase.

Culturii Vinča, faza B, se atribuie mai multe locuințe adâncite de tip bordei, gropi-anexă, vetre (Pl. XV/2). În □A, din stratul vinčian se conturează un bordei (B1), surprins în profilele de sud și vest, ce coboară în sterilul galben, până la ▼3,20 m de la nivelul actual de călcare, cu mai multe niveluri de depunere de straturi de arsură și cenușă (Pl. CCXIV/1). Spre profilul estic, s-a conturat o aglomerare de pietre de mici dimensiuni, fragmente ceramice și resturi osteologice, sub forma unei zone de aspect circular, cu diametru de aprox. 1,5–1,8 m

³⁸ Gligor 2007b, p. 63, fig. 46.

³⁹ Hauptmann 1981, Abb. 7, Beilage 4–5.

⁴⁰ Gligor 2008a, pl. III/5.

⁴¹ Paul et alii 2003a, p. 115, fig. 4.

(▼0,90–1,05 m), complex numerotat cu C1 (Pl. XI), de unde au fost recuperate inclusiv fragmente ceramice pictate de tip Lumea Nouă (Pl. CLXIX/3, 5). În E, sub nivelul locuinței de suprafață menționată mai sus, din stratul vinčian se conturează groapa bordeiului B2, ce coboară până la ▼2,45 m de la nivelul actual de călcare. La ▼2,20 m, a fost surprins un strat gros de aprox. 5 cm de lutuială crudă pe toată suprafața dezvelită a bordeiului. Tot în contextul acestui bordei, a fost delimitată și golită o groapă de formă circulară, cu diametrul aproximativ de 1,5 m, pe care o considerăm o anexă a bordeiului (Pl. CCXIV/2). Groapa coboară în sterilul galben până la ▼2,15 m de la nivelul actual de călcare.

Un alt bordei (B3), aparținând tot culturii Vinča, a fost descoperit în □C, fiind identificat pe profilul vestic. Acesta coboară până la ▼2,90 m în steril de la nivelul de călcare actual (Pl. CCXV/2). Pe profilul vestic au fost identificate trei lentile de lutuială crudă, cu grosimi de aproximativ 4–5 cm, ce suprapun groapa bordeiului (Pl. CCXIII/1), pe care au fost găsite resturile unei oale de factură grosieră, arsă oxidant (Pl. CCXIII/2). După demontare, la baza acestor straturi succesive de lutuială crudă a fost dezvelită o vatră rotundă, cu un diametru de 0,85 m (Pl. CCXIII/3). Din zona vetrei provine ceramică pictată de tip „Lumea Nouă” (Pl. CLXIX/1–2, 7–8) și material ceramic vinčian (Pl. LIV/1–4; LVII/5; LVIII/5; LX/10). Reamintim faptul că groapa bordeiului B4 din caroul B a fost refolosită ulterior locuirii vinčiene pentru îngroparea resturilor umane osoase.

Un grundriss general al Sp. III/2005 este prezentat la Pl. XI.

Sp. IV/2005 (proprietatea Cloambă)

Suprafața cercetată se află pe același lot și în prelungirea estică a proprietății Pavel (Pl. II, XX). Unitatea de cercetare a fost împărțită în 4 carouri (notate A–D) cu dimensiunile de 4 × 4,50 m, cu martori stratigrafici de 0,80 m (pe lățimea suprafeței), respectiv 0,50 m (de-a lungul suprafeței). În urma cercetărilor arheologice, s-a constatat lipsa oricăror materiale sau complexe arheologice. Sterilul apare uniform, pe întreaga suprafață cercetată, încă de la ▼0,45 m. Pentru siguranță, a mai fost practicat un nivel de săpare.

Sp. V/2005 (proprietatea Târsina)

Suprafața deschisă se află situată pe un lot la sud de proprietățile Pavel și Cloambă, în imediata apropiere a drumului de acces (str. Bayonne) de la Bazinul Olimpic spre ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice, pe partea stângă (Pl. II, XX). Unitatea de cercetare a fost numerotată Sp. V/2005 și împărțită în 6 (notate 1–6) carouri cu dimensiunile de 3,5 × 3,50 m, păstrându-se martori stratigrafici de 1 m (pe lățimea suprafeței) respectiv 1,5 m (de-a lungul suprafeței). În urma cercetărilor arheologice, s-a constatat lipsa oricăror materiale sau complexe arheologice. Sterilul apare uniform, pe întreaga suprafață cercetată, de la ▼0,65 (0,70) m. Cercetarea de pe proprietatea Târsina permite o conturare clară a limitei sudice a așezării neolitice și eneolitice de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*.

Sp. VI/2005 (proprietatea Sobaru)

Suprafața cercetată este poziționată în zona de S–V a sitului, în stânga drumului de acces (31 m) de la Bazinul Olimpic spre ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice (Pl. II, XX). Au fost deschise 3 secțiuni, cu dimensiunile de 28 × 2 m, numerotate S I – S III, de la sud la nord, trasate la distanță de 4 m (S I – S II), respectiv 2 m (S II – S III). Stratigrafia identificată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,25 m – stratul arabil, cenușiu închis, sfărâmicios; 0,25–0,60 (0,65) m – strat de culoare maroniu-negricios, foarte sporadic cu materiale ceramice; 0,60 (0,65) m – sterilul arheologic, de culoare galbenă, predominant nisipos.

Principalele descoperiri de interes arheologic ce se impun a fi menționate sunt 2 șanțuri (Pl. XIV/2). Primul șanț (Șt. 1/2005), are următoarele dimensiuni: deschiderea la partea

superioară este de 1,75 m și ▼1,45 m în S I, 2,80 m și 1,45 m, în S II (Pl. XXVII/1). Șanțul al doilea (Șt. 2/2005) are deschiderea de 3,30 m și ▼2,30 m în S I, 3,10 m și 2,20 m în S II, iar în S III deschiderea este de 3,60 m și ▼2,50 m (Pl. XXVII/2). Groapa G1/S II, de formă circulară, situată în imediata apropiere a Șt. 2 ar putea fi o groapă rezultată din activitatea de procurare a lutului. Acest al doilea șanț, mai larg și mai adânc, are pe fund pietriș și nisip. Ambele șanțuri au un profil triunghiular, cu forma fundului rotunjită în S I și partea inferioară îndreptată, puternic aplatizată în S II (Pl. XXVII/1–2). Distanța dintre primul șanț și al doilea, descrise mai sus, este de 12 m și sunt orientate NE–SV (Pl. XIV/2; CXC/1). Un alt complex adâncit a fost surprins tot în S I, orientat E–V, la baza lui fiind identificată o aglomerare de pietre de râu (Pl. XIV/2).

Distanța între șanțul identificat în Sp. I/2003 și șanțul dinspre vest (Șt. 2) în Sp. VI/2005 este de aprox. 40 m. Cel mai probabil șanțurile se leagă de locuirea Foeni, după cum sugerează și cele câteva fragmente ceramice uzuale, descoperite în momentul golirii complexelor. Este acea ceramică cu nisip cu bobul mare, arsă oxidant, neornamentată, care nu oferă suficiente date pentru o încadrare mai exactă. Dacă ținem cont de faptul că șanțul descoperit în Sp. I/2003 a fost dezafectat, putem presupune că șanțurile depistate acum documentează o extindere spre sud-est. Lipsa unui strat de cultură sau a unor complexe ne confirmă că în această zonă se găsește limita sudică a locuirii neolitice la Lumea Nouă. Remarcăm faptul că traiectele Șt. 1/2003, Șt. 1/2005 și Șt. 2/2005 sunt foarte asemănătoare și oferă o imagine generală a unui sistem de fortificație compus din 3 șanțuri de apărare, fără palisadă, dispuse aproape paralel și orientate în aceeași direcție (Pl. XXI).

În S I, în șanțul Șt. 2/2005, la adâncimea de 1,70 m au fost identificate resturile osoase aparținând unui schelet uman (M1). A fost deschisă caseta Cas. 1/S I, cu dimensiunile de 2 × 1 m, pentru cercetarea integrală a scheletului. Părțile inferioare de la ambele mâini nu au fost identificate (Pl. VII/1). Scheletul are o lungime de aprox. 1,60 m, orientat SV–NE, culcat pe partea dreaptă, piciorul stâng este deplasat de la bazin (Pl. CXCVI/2). Poziția scheletului lasă impresia că cel decedat a fost mai degrabă aruncat în șanțul deschis și nu a fost depus conform unui ritual. Nu a fost găsit inventar funerar, astfel că nu se poate data cu certitudine, oricum în vremea culturii Petrești cel mai târziu. În apropierea scheletului, din profilul de nord al Cas. 1 a fost recuperat un fragment ceramic (▼1,60–1,65 m/C1), din categoria fină, foarte bine ars și lustruit, culoare portocalie, aparținând unui vas patrulater, decor incizat de factură turdășeană (Pl. CXLVI/1). Pasta, arderea și lustruirea este identică cu produsele ceramice de foarte bună calitate din cadrul culturii Petrești.

Sp. VII/2005 (proprietatea Ampoișan)

Suprafața cercetată este situată în zona C, la stânga de canalul colector, la 18 m distanță (Pl. II, XX). Au fost trasate și deschise mai multe unități de cercetare: o secțiune cu dimensiunile de 10 × 2,5 m și o suprafață împărțită în 4 carouri cu dimensiunile de 5 × 2,5 m, cu martori stratigrafici de 0,5 m. Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,25 m – strat negru, vegetal, în care apar sporadic materiale arheologice; 0,25–0,65 m – strat negru, granulos, sporadic cu materiale ceramice; 0,65–0,85 m – strat de culoare maroniu gălbui, pe alocuri galben, lutos, fără materiale arheologice – steril.

Complexele descoperite sunt toate de tip adâncit, acestea conturându-se din stratul de cultură în steril (Pl. CXCI/1). În □2 și 4 a fost surprins un bordei (notat B1), cu un diametru aproximativ de 2,50 m. Groapa bordeiului are ▼1,95 m de la nivelul actual de călcare, iar pe profil au fost identificate trei lentile de arsură, de culoare neagră (Pl. XXVIII/2). Partea depis-

tată din B1 în □4 avea amenajată în steril, în cuptorirea gropii bordeiului, o laviță (Pl. CXCI/2). Tot în □2, pe profilul vestic a mai fost identificat un alt bordei (notat B2), care coboară până la ▼1,10 m de la nivelul actual. În momentul golirii complexelor adâncite, am identificat ceramică tipică grupului Foeni (Pl. XCIX/3; CIX/9; CXXV/8). Pe lângă complexele descrise mai sus, au fost conturate și apoi golate un număr de 16 gropi de diferite dimensiuni, cu foarte puțin material arheologic. Totodată, a mai fost surprins în capătul sudic al S I, un șanț de mici dimensiuni, orientat est-vest, lățime 0,80 m, adâncime 1,15–1,20 m față de nivelul actual al solului, profil în formă de U, fără materiale arheologice, probabil un șanț de drenaj (Pl. XIV/1).

În momentul începerii cercetării arheologice, pe terenul pe care urma să se efectueze descărcarea de sarcină arheologică, exista o groapă excavată, de formă dreptunghiulară. În această situație, în capătul sudic, a fost executată o taluzare (T1), de 5 m lungime, pentru depistarea stratigrafiei.

Sp. VIII/2005 (proprietatea Lazăr)

A fost trasată și deschisă o secțiune cu dimensiunile de 12 × 2,5 m, numerotată S I/2005 în zona C, în imediata apropiere a canalului colector, în stânga acestuia (Pl. II, XX). A fost identificat un strat de cultură aparținând culturii Petrești, gros de aprox. 0,80 m. Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,20 m – pietriș amestecat cu nisip, depunere contemporană; 0,20–0,60 m – strat de culoare roșiatică, lutos, depunere aluvionară, fără materiale arheologice; 0,60–1,20 (1,25) m – strat de culoare negru, granulos, fără materiale arheologice; 1,20 (1,25)–1,75 (1,80) m – strat de culoare maronie, lutos, pigmentat; 1,75 (1,80)–2 m – strat de culoare maroniu-gălbui, lutos; 2 m – sterilul de culoare gălbuie, lutos (Pl. XXVI/2).

Dintre complexele descoperite, menționăm un bordei (B1), ce coboară până la ▼3,30 m de la nivelul actual al solului. S-a surprins inclusiv vatra bordeiului și lentile de arsură (Pl. CLXXXVII/1). Din inventarul bordeiului reține atenția un vas-fructieră⁴², găsit la ▼2,00–2,20 m, la partea superioară a locuinței adâncite, aparținând culturii Petrești. Ceramica tipică grupului Foeni a fost depistată spre fundul bordeiului, de unde concluzionăm faptul că, din punct de vedere cultural-cronologic, cercetarea acestui complex adâncit a permis depistarea unei locuiri de tip Petrești, ce suprapune o locuire anterioară, aparținând comunităților purtătoare ale grupului Foeni.

Un vas din categoria uzuală, păstrat fragmentar, găsit la ▼2,20–2,50 m ne-a atras atenția datorită faptului că pe fund (Pl. CX/5) este imprimat un spic întreg de *Cerealia* (Pl. CLXII/1). S-a realizat o amprentă cu o soluție siliconică (Zhermack-Zetaplus), pentru o determinare exactă a speciei (CLXII/2b). Amprenta de spic, foarte clară (CLXII/2a), a permis atribuirea la specia de grâu de pâine *Triticum aestivum*⁴³.

Prezența straturilor de aluviuni succesive este pusă în legătură cu aducerea umpluturii de către apele pluviale de pe dealurile împădurite de la V de sit⁴⁴.

Sp. I/2006 (proprietatea Ciont Iulia)

Suprafața cercetată se află situată în partea stângă a canalului colector, la aproximativ 50 m NV de acesta și 200 m V față de drumul de acces (Str. Bayonne) de la Bazinul Olimpic la Ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice. Calea Moșilor (șoseaua Alba Iulia-Zlatna) este situată la o distanță de 320 m spre vest (Pl. III, XX). Sp. I/2006 a fost împărțită în patru carouri

⁴² Gligor 2007c, p. 68, fig. 47.

⁴³ Mulțumim colegei Dr. Beatrice Ciută pentru determinarea speciei de *Cerealia*.

⁴⁴ Dovada ne-a fost oferită chiar în momentul săpăturilor, când, după ploi torențiale, apele au coborât șuvoaie de pe dealurile de la Vest, urmând un traseu spre Est și inundând secțiunea deschisă.

(notate A–D), cu dimensiunile de $4 \times 3,50$ m. Statigrafia: 0–0,25 m – strat negru, vegetal, în care apar sporadic materiale arheologice; 0,25–0,60 (0,65) m – strat negricios, granulos; 0,60 (0,65) m – sterilul de culoare galbenă-gălbuie, în anumite zone cu concrețiuni calcaroase.

A fost identificat un strat de cultură, gros de aprox. 0,40 m, cu materiale ceramice aparținând grupului Foeni. Se remarcă castroanele tronconice și bitronconice, din categoria ceramicii fine, atât black-topped, negre cât și portocalii.

În □B a fost identificat un bordei (B1), bine conturat pe profilul vestic, de la ▼0,70 m. Groapa bordeiului coboară în steril până la ▼2,30 m de la nivelul actual de călcare, are o formă rectangulară și dimensiunile surprinse în săpătură de $4 \times 2,5$ m (Pl. XXIX/1). Pe profilul sudic, la adâncimea de 1,90–2,00 m, s-a evidențiat o aglomerare de chirpici ars, cel mai probabil provenind de la o vatră (Pl. CXCII/5). Nu au fost puse în evidență urme de arsură pe profil, motiv pentru care considerăm că locuirea în acest bordei nu a sfârșit prin incendiere. Bordeiul B1–Sp. I/2006 (proprietatea Ciont Iulia) este situat la 67 m nord față de B1–Sp. II/2005 (proprietatea Sărăcuț).

Din inventarul bordeiului B1, menționăm un vas din categoria așa-numitelor tigăi de pește, de formă circulară, de factură grosieră, descoperit la adâncimea de 1,05–1,25 m (Pl. LXXXIV/6); de la aceeași adâncime o cupă cu postament, fragmentară, masivă, confecționată dintr-o pastă fină, arsă la portocaliu și lustruită, decorată cu triunghiuri incizate umplute cu puncte incizate, în forma unei picături (Pl. CXLV/4). Se adaugă numeroase fragmente ceramice aparținând unor vase ce se includ în categoria black-topped, precum și ceramică neagră, bine lustruită. Mai amintim ceramică portocalie, foarte bine arsă și lustruită, confecționată dintr-o pastă ce utilizează nisipul cu bobul fin. Analiza materialului ceramic permite datarea bordeiului în cadrul grupului Foeni. Din cadrul materialului special, aducem în discuție și ceramică de tip Precucuteni, ornamentată în tehnica exciziei cu „dinți de lup” (Pl. CXLVIII/2, 8; CXLIX/1, 3), descoperită la partea superioară a bordeiului B1, la ▼0,70–0,85 m. De la aceeași adâncime provine un fragment de vas patrulater, de tip Turdaș, decorat cu incizii fine, organizate pe orizontală, în interiorul unor linii incizate ce urmează forma vasului (Pl. CXLVI/7).

De remarcat descoperirea în același carou, între ▼0,35–0,65 m, pe zona gropii bordeiului, a unui complex (C1), constând dintr-o aglomerare de chirpici, ce se încadrează aproximativ între laturile unui pătrat cu dimensiunile de $1,5 \times 1,5$ m. La prepararea complexului, am identificat trei niveluri succesive constând din bucăți masive de chirpici, în asociere cu ceramică, pietre și material osteologic (Pl. CXCII/1–3); atrag atenția patru protome zoomorfe, confecționate din lut ars, găsite printre fragmentele de chirpici, atent lucrate, bine lustruite, de dimensiuni diferite fiecare, rupte în zona unde făceau priză cu corpul vasului/vaselor pe care au fost aplicate (Pl. CLII/1a–1b – 4a–4b).

La demontarea complexului, s-a constatat faptul că aglomerarea de chirpici ține de două plăci confecționate din lut ars, cu grosimea de 4–5 cm, de formă rectangulară, rotunjite la colțuri, făcute pe margini și perforate. Găurile, de formă circulară, au diametrul mediu de 2 cm și se îngustează progresiv spre partea interioară a plăcilor. Estimăm că s-a păstrat și au fost recuperate fragmentele de la aprox. 90% din ansamblul inițial, astfel că restaurarea celor două plăci a fost posibilă cu o bună precizie.

Dimensiunile primei plăci: 34–37 cm pe latura mică și 43–45 cm pe latura mare, are 27 perforații, dispuse câte 5 pe 5 rânduri, altele 2 aleatoriu; două dintre găuri nu au străpuns complet placa (Pl. CLIII/1). A doua placă are dimensiunea de 38,5–39 cm pe latura mică și 50–52 cm pe latura mare, prezintă 59 perforații, dispuse pe 8 rânduri, câte 6, 7 și 8 găuri pe rând, urmând parcă și forma plăcii, cu găuri mai puține spre extremități, unde marginile sunt

rotunjite (Pl. CLIII/2). Din aceeaşi aglomerare au mai fost recuperate bucăţi de chirpici de diferite forme şi dimensiuni, ce ulterior au permis întregirea unei „turte” circulare şi a trei „bucăţi” de formă dreptunghiulară, făcute, posibil folosite la susţinerea plăcilor perforate.

În apropierea aglomerării de chirpici, spre profilul nordic, la adâncimea de 0,60–0,80 m au fost descoperite fragmentele aparţinând unui vas-suport⁴⁵, ulterior restaurat. Face parte din categoria suporturilor cvasi-cilindrice, gol în interior, angobat la roşu-vişiniu şi lustruit. Prezenţa vaselor-suport pictate în cadrul complexelor de cult este documentată în cadrul culturii Petreşti, în fazele evolute⁴⁶.

La o primă vedere, am putea considera că plăcile perforate sunt grătare ce provin de la un cuptor de ars ceramica. Am constatat însă că nu a fost surprinsă nici o groapă ori urme de cenuşă sau arsură, rezultate în urma focului practicat pentru arderea vaselor ceramice. Grosimea redusă a plăcilor perforate face puţin probabilă rezistenţa la greutatea vaselor care ar fi aşezate pe placă, iar dimensiunile acestora ar permite arderea unui număr restrâns de vase ceramice; de asemenea, nu au fost găsite resturi de la amenajarea cuptorului, cum ar fi bolta acestuia⁴⁷. O vatră portabilă se cunoaşte din aşezarea cucuteniană de la Drăguşeni-*Ostrov*⁴⁸, probabil utilizată la ceremonii religioase unde se săvârşeau sacrificii prin ardere⁴⁹. Revenind la descoperirea de la Lumea Nouă, menţionăm ca important faptul că pe ambele plăci, la partea superioară, au fost identificate resturi osteologice, puternic arse (calcinate). Avem aşadar motive să credem că plăcile perforate la care facem referire pot aparţine unor vetre portabile; la fel pot constitui ansamblul unui altar de mici dimensiuni, probabil portabil, utilizat în diferite practici magico-religioase, în care se făceau sacrificii de animale prin ardere. Lipsa unor analogii din mediul neoliticului transilvănean face dificilă explicarea, în stadiul actual al cunoştinţelor, a funcţionalităţii precise a ansamblului depistat de noi. Indiferent de abordare, este cert faptul că poziţia stratigrafică a descoperirii confirmă faptul că respectivul complex a fost dezafectat, la momentul practicării săpăturii fiind găsit în poziţie secundară.

În □A s-a conturat de la ▼0,65–0,70 m, o groapă (G1), în formă de pară, cu un prag, spre profilul de E (adâncime maximă –1,15 m) şi o zonă circulară, puternic cuptorită, în centrul complexului (▼2,00 m); dimensiunile G1 sunt de 2,60 × 2 m (Pl. CXCII/4). În cuptorirea gropii de pe peretele vestic (▼2,20 m/G1), au fost găsite mai multe fragmente ceramice aparţinând unui castron bitronconic, ars în tehnica black-topped, ulterior întregit şi restaurat, de cea mai bună factură Foeni⁵⁰. În cuptorirea de pe peretele estic a fost găsit un schelet, bine conservat, aparţinând unui mamifer de talie mică, cel mai probabil un câine.

În total s-au conturat în steril şi apoi golit – pe întreaga suprafaţă Sp. I/2006 – un număr de 5 gropi de diferite forme şi dimensiuni, probabil gropi de provizii sau anexe ale bordeiului, dacă ne gândim că au dat puţin material arheologic: în caroul A, G2, de formă circulară (▼1,20 m); în caroul B, G3, de formă ovală, poziţionată în imediata apropiere a bordeiului B1, spre profilul de E (▼1,92 m); în caroul C, G4, de formă circulară (▼0,95 m); în

⁴⁵ Gligor 2007b, p. 62, fig. 45.

⁴⁶ Paul 1977, pl. III/8; 1992, p. 104–107, pl. XLVII/6, LII/2–3; Aldea 1974, fig. 2/1.

⁴⁷ Descoperirile din mediul cucutenian sunt elocvente în acest sens. Resturile de cuptoarele de la Ariuşd, Glăvăneştii Vechi, Valea Lupului, Hăbăşeşti-*Holm* au permis depistarea elementelor constructive specifice, precum şi urmele de arsură consistentă din jurul lor, rezultată în urma activităţii de ardere a vaselor ceramice, cf. Comşa 1976, p. 23–30, fig. 1–3. Pentru mai multe detalii vezi Alaiba 2007, p. 119–144.

⁴⁸ Marinescu-Bilcu, Bolomey 2000, fig. 8/4, fig. 14, fig. 26.

⁴⁹ Scarlat 2007, p. 158–161.

⁵⁰ Gligor 2007b, p. 55, fig. 33.

caroul D, G5 de formă rectangulară (▼1,12 m). Apare posibil ca G3 și G5 să aparțină unei singure gropi de mai mari dimensiuni. Grundriss-ul Sp. I/2006 este prezentat la Pl. XVI/1.

Sp. II/2006 (proprietatea Ciont Marius)

Suprafața deschisă se află situată pe partea stângă a canalului colector, pe același lot cu proprietatea Ciont Iulia, la 20 m est (Pl. III, XX). Sp. II/2006 a fost împărțită în patru carouri (notate A–D), cu dimensiunile de 4 × 3,50 m. Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,25 m – strat negru, vegetal, în care apar sporadic materiale arheologice; 0,25–0,60 (0,65) m – strat cenușiu-negricios, afânat; 0,60 (0,65) m – sterilul arheologic de culoare gălbuie, în anumite zone cu concrețiuni calcaroase. A fost identificat un strat de cultură, gros de aprox. 0,40 m, aparținând grupului Foeni.

Complexele descoperite sunt toate de tip adâncit și s-au conturat în steril. În □A a fost surprins un bordei (notat B1), bine conturat pe profilul estic (Pl. CXCI/1). Groapa bordeiului este suprapusă de un strat cenușiu-maroniu afânat, ce confirmă faptul că stratigrafia nu a fost deranjată de activități ulterioare locuirii neolitice. Dimensiunea bordeiului este de aprox. 4 × 3,6 m. Limita de est a bordeiului a fost surprinsă în caroul C. De remarcat stratul masiv de chirpici ars (cu grosime medie de aprox. 0,30–0,40 m), surprins pe profilele de est și sud, ce conduce la ideea că bordeiul a avut o amenajare la partea superioară, ce s-a prăbușit în interiorul gropii, la momentul distrugerii, rezultat al unui incendiu puternic (Pl. XXIX/2). Au fost identificate și amprente urmelor de pari în bucățile de chirpici. Groapa bordeiului coboară în steril până la ▼2,20 m de la nivelul actual de călcare. Au fost identificate gropile de stâlpi, în număr de 6 (G1–G6), dispuse concentric în jurul gropii bordeiului (Pl. XVI/2). Stâlpii susțineau acoperișul bordeiului și după diametrul gropilor – variabil, de aprox. 0,50 m – erau de o grosime apreciabilă. Într-una din gropi (G3), în □B, pe profilul de est, au fost identificate foarte clar resturile arse de la unul din stâlpii de susținere ai acoperișului bordeiului B1 (Pl. CXCI/2). Grundriss-ul Sp. II/2006 este prezentat la Pl. XVI/2.

Din golirea bordeiului a rezultat și o mare cantitate de material osteologic, inclusiv un craniu de bovină și mai multe coarne întregi. Descoperiri asemănătoare, cum este cazul la Zau de Câmpie, au fost interpretate ca și ritualuri de fundare pentru locuință⁵¹. Ceramica este în general de bună factură, ceramica neagră și ceramica black-topped a fost găsită în cantități însemnate. Ca forme tipice, amintim mai multe castroane bitroconice, realizate în diferite variante, precum și castroane tronconice. Datează bordeiul în cadrul grupului Foeni. Au mai fost conturate și apoi golite – pe întreaga suprafață Sp. II/2006 – un număr de trei gropi de diferite dimensiuni (G7–G9), cu puțin material arheologic, probabil gropi de provizii sau anexe ale bordeiului, reutilizate ulterior dezafectării ca și gropi menajere.

Sp. III/2006 (proprietatea Moldovan)

Suprafața deschisă se află situată la stânga de canalul colector, dezafectat în prezent, pe aceeași parcelă și la 85 m spre vest de proprietatea Ampoișan. Distanța față de calea Moșilor (șoseaua Alba Iulia-Zlatna) este de 255 m (Pl. III, XX).

S-au trasat și deschis S I, cu dimensiunile 6 × 3 m și S II cu dimensiunile de 11 × 3 m. S I este perpendiculară pe S II, astfel capătul sudic al S I este la distanță de 1,5 m de profilul nordic al S II. Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,25 m – strat vegetal, în care apar sporadic materiale arheologice; 0,25–0,60 m – strat negru, granulos, cu materiale aparținând grupului Foeni; 0,60–0,95 (1,00) m – strat de culoare cenușie, afânat, sporadic cu materiale arheologice aparținând grupului Foeni; 0,95 (1,00) m – sterilul arheolo-

⁵¹ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 438–439, fig. IIIe. 38.

gic, de culoare gălbui-maronie, lutos. Complexele descoperite sunt toate de tip adâncit și s-au conturat în steril, de la $\nabla 0,95$ (1,00) m. În S II au fost surprinse trei complexe de tip adâncit.

Bordeiul B1 este bine conturat pe profilul nordic al secțiunii, i-a fost identificată limita nordică în profilul sudic din S I (Pl. XXX/1). Bordeiul are dimensiuni aproximative de $5,5 \times 4,5$ m, o formă circulară; pe profil s-au conturat mai multe lentile succesive de arsură de culoare neagră. Groapa bordeiului coboară în steril până la $\nabla 2,62$ m de la nivelul actual de călcare (Pl. CXCIV/1).

Inventarul bordeiului este foarte bogat și constă dintr-o mare diversitate de forme ceramice. Fragmente aparținând unui vas de mari dimensiuni, categoria uzuală, cu diametrul la gură de 66 cm, au fost găsite la $\nabla 1,00$ – $1,30$ m. Pentru reîntregirea părții superioare a vasului, s-au lipit peste 110 fragmente. S-a constatat că a fost lucrat în tehnica colacilor, rupturile producându-se numai pe cant. Din partea inferioară a vasului, spre fund, nu a fost găsit nici un fragment, astfel că este puțin probabil ca vasul să fi fost întreg. Din aceeași aglomerare ceramică au fost recuperate fragmente ceramice aparținând unui castron decorat cu ornamente incizate tipice culturii Turdaș (Pl. CXLIV/5). Tot în B1/S II a fost descoperită o statueta zoomorfă, confecționată din lut ars, păstrate în stare fragmentară (Pl. CLII/5a–5c), precum și două fragmente de vase, cu toartă realizată sub forma unor protome zoomorfe (Pl. CXX/1; CXXIV/10). În □5, s-a conturat și golit o groapă (G1), cu $\nabla 2,14$ m față de nivelul actual de călcare, cu două lentile succesive de arsură, vizibile pe profilul sudic, cel mai probabil o anexă a bordeiului B1 (Pl. XXX/2). Din inventarul gropii menționăm un corn de cerb de mari dimensiuni (0,40 m), cu urme de prelucrare ($\nabla 1,70$ m).

Al doilea bordei s-a conturat în □1, pe profilele de sud și vest. Pe profilul sudic se pot observa 2 lentile de culoare galbuie, 3 lentile succesive de arsură de culoare neagră, un strat constând din chirpici de diferite dimensiuni, cu urme puternice de arsură, iar aproape de fundul bordeiului, încă un strat de arsură neagră, gros de 7–8 cm. Un incendiu violent a pus capăt locuirii în acest bordei (Pl. XXX/2). Pe fundul bordeiului am constatat o lutuială crudă, albicioasă, bine bătătorită, cu o grosime de aprox. 1–2 cm, ce îndeplinea rolul unei podele, ca și la locuințele de suprafață. Dimensiunile estimate ale B2/S II sunt de 2 m lățime și 5,5 m lungime, având o formă ovală. Groapa bordeiului se adâncește în steril până la $\nabla 2,43$ m de la nivelul actual de călcare. S-au putut delimita cu claritate două spații (camere) distincte în cadrul bordeiului, dispuse pe latura mare a bordeiului, de la nord la sud (Pl. CXCIV/2). Este probabil ca gropile G2 și G3 să fie gropi de pari pentru susținerea acoperișului bordeiului B2. Spre N–E, groapa bordeiului B2 întretaie latura vestică a bordeiului B1.

Bordeiele B1 și B2/S II, identificate pe proprietatea Moldovan, sunt situate la distanțe aproximative de: 68 m vest față de B1–Sp. I/2006 (proprietatea Ciont Iulia), 95 m vest față de B1–Sp. II/2006 (proprietatea Ciont Marius), 60 m N–NV față de B1–Sp. II/2005 (proprietatea Sărăcuț), 110 m vest față de B1 și B2–Sp. VII/2005 (proprietatea Ampoișan), 200 m S–V față de B1–Sp. VIII/2005 (proprietatea Lazăr).

În S I s-au mai conturat și apoi au fost golite un număr de trei gropi de diferite dimensiuni (G1–G3), cu puțin material arheologic, probabil gropi de provizii sau anexe ale complexelor identificate în S II, reutilizate ulterior dezafectării ca și gropi menajere. Groapa G1 are dimensiunea $3,30 \times 1,80$ m și o formă de pară, foarte asemănătoare celei surprinse în caroul A, Sp. I/2006 (Ciont Iulia). Tot în S I s-a efectuat o sondă în capătul nordic, în caroul 1, cu lățimea de 0,40 m, până la 1,20 m adâncime. S-a constatat cu acest prilej faptul că sterilul arheologic a fost atins de la adâncimea de –1 m, însă culoarea acestuia este mai închisă, un maroniu-gălbui. Grundriss-ul Sp. III/2006 este prezentat la Pl. XVI/2.

Dintre formele de vase considerate de noi Foeni, se remarcă fragmente de vase-suport, găsite atât în S I, cât și în S II, în stratul al doilea (0,25–0,60 m). Este vorba de partea superioară a suporturilor, cu buza puternic rotunjită și trasă în exterior (Pl. CXV/4, 6; CXVI/5, 14). Se adaugă un fragment de castron carenat, cu carena rotunjită, cu buton ornamental dispus pe carenă, ars în tehnica black-topped (Pl. CXXXVIII/15).

Sp. IV/2006 (proprietatea Călin)

Suprafața cercetată se află situată în partea stângă a canalului colector, la o distanță de 17 m și la aproximativ 515 m est față de șoseaua Alba Iulia-Zlatna (Pl. III, XX).

S-au trasat și deschis S I cu dimensiunile 10×3 m și S II cu dimensiunile de 9×3 m; S I este paralelă cu S II, iar distanța dintre unitățile de cercetare este de 4,5 m. Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,70 (0,75) m – strat negru, afânat, umplutură contemporană, fără materiale arheologice; 0,70 (0,75)–0,95 (1,00) m – strat negru, granulos, cu materiale aparținând grupului Foeni; 1,00 m – sterilul de culoare gălbuie, lutos. Menționăm faptul că în zona din imediata apropiere a săpăturii se află traseul unei conducte de mare capacitate pentru transportul apei potabile. La amenajarea aducțiunii, s-au efectuat lucrările din care rezultă cantitatea mare de pământ identificată ca și umplutură. Depunerile arheologice preistorice nu au fost afectate. Complexele descoperite sunt în principal de tip adâncit și s-au conturat în steril, de la $\nabla 1,00$ m.

În S I (Pl. XXXI/1), în □2–3 a fost delimitat și cercetat un complex numerotat C1. După prepararea acestuia, s-au conturat mai multe zone (compartimentări), de formă circulară, puternic cupitorite, numerotate A1, A2, A3 (A3a–A3b). Dimensiunile întregului complex C1 sunt de $6,30 \times 2$ m (Pl. XVIII/1, Pl. CXC VII/1). S-au putut constata mai multe amenajări succesive în interiorul complexului, constând din pietre, precum și o lentilă de lutuală gălbuie, vizibile pe profilul estic, cu precădere în A2 (Pl. XXXI/1). O lentilă consistentă de arsură a fost surprinsă pe o zonă întinsă a complexului adâncit. Din acest complex a fost recoltată o mare cantitate de ceramică (ceramică neagră, black-topped, dar și portocalie, arsă oxidant), tipică pentru grupul Foeni, material osteologic, precum și piese de silex. O aglomerare, constând din pietre și coarne de bovidu a fost surprinsă în A2, la $\nabla 1,70$ m (Pl. CXC V/5). Materialul arheologic din A3 merită o mențiune aparte. A3a – cu dimensiunile de $0,90 \times 0,40$ m – avea pe fund un craniu de bovină, păstrat fragmentar, și coarnele unui animal de talie mare, probabil de la un taur (Pl. CXC V/5), iar A3b – cu dimensiunile de $1,30 \times 1$ m – a dat scheletul unui animal de talie mică, aparținând unui câine⁵² (Pl. CXC V/4). La spăcluirea și ridicarea scheletului de animal de talie mică – aflat în poziție primară, orientat est-vest, chircit, culcat pe partea dreaptă – a fost descoperit un pandantiv, confecționat dintr-o scoică, formă dreptunghiulară, ușor concav, cu dimensiunea laturii mari de 1,85 cm, latura mică de 0,5 cm și grosime de 0,2 cm. Piesa este perforată transversal, prin intermediul a două găuri de formă circulară. În urma operațiunii de perforare, a fost străpunsă printr-un orificiu foarte mic și partea opusă a pandantivului. Piesa a fost atent prelucrată și lustruită (Pl. XL/1a–1c; CXC V/2). Aspectul artefactului conduce la ideea că a fost utilizată ca și materie primă scoica *Spondylus*.

Fără a mai cunoaște descoperiri similare, considerăm cu un grad ridicat de certitudine că piesa la care facem referire trebuie pusă în directă legătură cu scheletul animalului. În acest caz, nu excludem posibilitatea ca prin intermediul unei fibre vegetale, respectivul pandantiv să fi fost atârnat de gâtul animalului. Dacă ținem cont de contextul arheologic, putem avansa opinia că – cel puțin pentru această descoperire – animalul decedat și depus pe fundul gropii

⁵² Determinare efectuată de Dr. Georgeta El Susi; îi exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre.

depăşea condiţia unui simplu animal domestic, afirmaţie susţinută de prezenţa ca inventar funerar a unei podoabe din *Spondylus*.

O altă ipoteză de lucru ce merită luată în discuţie ar fi că piesa face parte dintr-un colier şi că din motive necunoscute, poate ca semn de preţuire, artefactul apare în descoperirea noastră ca şi inventar funerar. Şi în acest caz, se degajă atenţia aparte acordată unui animal, în situaţia de faţă un câine. O ultimă ipoteză, cel mai puţin probabilă, ar fi că prezenţa pandantivului asociat scheletului de câine este pur întâmplătoare. Indiferent de interpretare, subliniem importanţa şi ineditul acestei descoperiri.

În momentul golirii A3, peste resturile osteologice au fost găsite numeroase fragmente ceramice de la un vas de mari dimensiuni, de factură grosieră. Gropile G2–G11, majoritatea de formă circulară, dispuse pe un traiect ce marchează extremităţile complexului, iar G10 în centrul C1/S I, cu diametrul cuprins între 0,30–0,50 m şi adâncimi cuprinse între ▼1,85–2,95 m, le interpretăm ca gropi de stâlpi aparţinând unei structuri de susţinere a acoperişului respectivului complex.

Compartimentarea şi mai ales inventarul descoperit în C1 ridică probleme privitor la identificarea funcţionalităţii. Este probabil ca iniţial groapa să fi fost săpată pentru edificarea unui bordei, ulterior dezafectat. Tentaţia de a atribui acestui complex o funcţiune cultică credem că trebuie susţinută de dovezi arheologice mai consistente.

În A1, la adâncimea de 1,40 m, a fost descoperit un fragment ceramic, aparţinând gâtului unei amfore, cu ornamentaţie excizată în decor „dinţi de lup”, de factură Precucuteni (Pl. CXLIX/5). Tot un fragment ceramic cu ornamentaţie de tip Precucuteni a fost identificat pe fundul complexului A2, la ▼2,40 m (Pl. CXLVIII/3). În cuptorirea A1, la ▼2,20–2,40 m a fost găsită o protomă zoomorfă (CXXVI/3).

Groapa G1 poate fi considerată o anexă a complexului mai sus descris, are ▼2,25 m de la nivelul actual de călcare, o formă ovoidală şi dimensiuni de 2,35 × 1,75 m. Grundriss-ul secţiunii S I este prezentat la Pl. XVIII/1.

Situaţia stratigrafică din S II nu este diferită (Pl. XXXI/2). S-au conturat 3 complexe (C1–C3) şi un număr de 4 gropi (G1–G4). La prepararea C3, s-a constatat că este vorba de un bordei de mari dimensiuni, notat B1 (C3 = B1). Bordeiul B1, bine conturat în carourile 1–2, atât pe profilul estic, cât şi pe profilul vestic, are dimensiuni aproximative de 4 × 3,5 m (atât a fost surprins în unitatea de cercetare). Groapa bordeiului coboară în steril până la ▼3,00 m de la nivelul actual de călcare. S-au identificat două spaţii (camere), amenajări distincte în interiorul complexului adâncit, amplasate pe direcţia est-vest (Pl. CXCVI/1). Pe profilul estic se pot observa cel puţin trei lentile succesive de arsură de culoare neagră, iar spre fund, un strat consistent de arsură de culoare cărămie.

Bordeiul B1/S II identificat pe proprietatea Călin este situat la distanţa de: 275 m N–E faţă de B1 şi B2/S II (proprietatea Moldovan), 248 m N–E faţă de B1–Sp. I/2006 (proprietatea Ciont Iulia), 313 m N–E faţă de B1–Sp. II/2005 (proprietatea Sărăcuţ), 93 m N–E faţă de B1–Sp. VIII/2005 (proprietatea Lazăr).

Din inventarul bordeiului B1 se remarcă mai multe artefacte ceramice ce oferă o bună bază pentru încadrarea în grupul Foeni. Astfel, la ▼1,50–1,80 m avem un fragment ceramic pictat, cu decor „în căpriori”, de culoare vişiniu închis, aplicat pe fond gălbui-portocaliu, lustruit, de factură Foeni⁵³; la ▼1,50–1,60 m un fragment ornamentat cu decor excizat, de tip Precucuteni (Pl. CXLVIII/7). Atrage atenţia o cupă cu postament, fragmentară, confecţionată

⁵³ Gligor 2008a, pl. IV/7.

dintr-o pastă fină, arsă la portocaliu și lustruită, decorată cu triunghiuri incizate umplute cu puncte de mici dimensiuni, găsită la $\nabla 2,65\text{--}2,70$ m, spre fundul bordeiului (Pl. CXLV/3). Cantitatea mare de resturi osteologice de animale recoltate acreditează ideea că, imediat după dezafectarea bordeiului, groapa acestuia a fost utilizată de comunitate drept groapă de resturi menajere.

După conturarea și delimitarea C1, în □3, s-a trecut la golirea complexului. A fost identificată o aglomerare de chirpici, la $\nabla 1,40$ m de la nivelul actual de călcare, constatându-se în final că este vorba de o vatră, în poziție primară. Forma vetrei este rectangulară, cu dimensiuni de aprox. $1,00 \times 0,60$ m, destul de bine conservată. Reține atenția un fragment masiv de chirpici fățuit și perforat, ce este posibil să fi făcut parte dintr-un grătar, utilizat în cadrul instalației de ardere (Pl. CXC/1). Pe zona centrală a vetrei a fost identificată o cupă păstrată fragmentar la partea superioară (Pl. CXIX/2) și fundul unui castron ars în tehnica black-topped. Tot în C1, au fost recuperate două castroane de formă semisferică, cu buza rotunjită, profilată și trasă în exterior, confecționate dintr-o pastă semifină, arsă la portocaliu, lustruite, decorate cu triunghiuri incizate, umplute cu puncte, în tradiția ornamentală turdășene (CXLIV/1–2). În continuarea excavării complexului C1, s-a constatat că s-au delimitat mai multe compartimente, după cum urmează: C1a ($\nabla 2,15$ m, de formă ovală și dimensiuni de $1,90 \times 1$ m) și C1b ($\nabla 2,90$ m, de formă aprox. circulară și dimensiuni de $1,70 \times 1,40$ m). De precizat că în C1a a fost identificată o amenajare de pietre de râu pe peretele nordic al gropii, și un strat gros de arsură de culoare cărămizie, vizibil cu claritate pe profilul vestic. Pe fund s-au constatat concrețiuni calcaroase. Din golirea complexului (S II, □3, $\nabla 1,50$ m/C1a) a rezultat și un fragment pictat, benzi de linii de culoare vișinie „în căpriori” pe fond portocaliu⁵⁴. De asemenea, în C1b, spre fundul gropii, un strat consistent (aprox. $0,35\text{--}0,40$ m) de cenușă, precum și bucăți masive de chirpici, arse până la vitrifiere (Pl. CXCV/3). În cuptorirea gropii, pe peretele sudic al C1b, de la $\nabla 2,10\text{--}2,20$ m au fost recuperate fragmentele unui castron ars oxidant, din categoria fină, ulterior restaurat⁵⁵. Din repertoriul de ornamente tipic grupului Foeni mai aducem în discuție trei fragmente ceramice, descoperite în acest complex, arse în tehnica black-topped, ce prezintă pe interior decouri lustruite, organizate în benzi de linii subțiri sau în „rețea” (Pl. CXXXIII/3, 5; CXXXV/1). În legătură cu această descoperire poate fi pus și C2, ce constă tot dintr-o aglomerare de bucăți de chirpici, în poziție secundară, majoritatea fățuite. Coroborate, toate informațiile arheologice surprinse stratigrafic în C1a–C1b și C2 conduc spre ipoteza de lucru că am identificat o posibilă instalație dezafectată de ars vasele ceramice (Pl. CXCVII/2). Grundriss-ul secțiunii S II este prezentat la Pl. XVIII/2.

Dintre formele de vase incluse de noi grupului Foeni, se remarcă fragmente de vase-suport (Pl. CXIII/4), găsite în stratul de cultură (□3, S II, $\nabla 0,70\text{--}0,80$ m), ce a fost identificat pe întreaga zonă cercetată. În același timp, identificăm această formă și în complexele adâncite, cum este G1/S I la $\nabla 2,05$ m (Pl. CXVI/2) sau C1b/S II, la $\nabla 1,80\text{--}1,90$ m (Pl. CXV/5), angobate, netezire și lustruire superioară, asociate cu ceramică tipică grupului Foeni.

În S I, □ 1, la $\nabla 0,80$ m, în stratul de cultură ce suprapune complexele adâncite, a fost găsită o cană întregă, de formă tronconică, ușor rotunjită spre buză, fără toartă, cu cioc de scurgere, modelat pe buză⁵⁶. De la aceeași adâncime provine un fragment ceramic, cu toarta-banda plată de formă trapezoidală, dispusă pe buză și decorată cu creștături, confecționat dintr-o pastă fină, foarte bine arsă, angobată cu o culoare cărămizie-roșiatică și puternic lustruită (Pl.

⁵⁴ Gligor 2008a, pl. IV/9.

⁵⁵ Gligor 2007b, p. 58, fig. 39.

⁵⁶ Gligor 2007b, p. 60, fig. 41.

CXXVIII/6). Acest tip de ornament plastic este definitoriu pentru grupul Foeni. În S II, □ 2, la ▼1,20 m a fost găsit un vas patrulater incizat, din repertoriul de forme şi ornamente aparţinând culturii Turdaş (Pl. CXLVI/2).

Sp. V/2006 (proprietatea Sima)

Suprafaţa cercetată se află la dreapta de canalul colector (distanţă 40 m) şi în stânga drumului de acces (distanţă 128 m) de la Bazinul Olimpic la Ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice (Pl III, XX). Suprafaţa în discuţie se află pe acelaşi lot de teren cu proprietatea Şoaită, înspre capătul vestic. S-a procedat la amplasarea unităţilor de cercetare în perimetrul afectat de viitoarea locuinţă, urmărindu-se sondarea zonei construibile. S-au trasat şi deschis S I – S II, cu dimensiunile 8 × 3 m şi S III, cu dimensiunile de 4 × 3 m. Secţiunile au fost dispuse paralel una faţă de alta, S I – S III, de la E la V şi orientate N–S; distanţa dintre S I şi S II este de 1 m, iar între S II şi S III de 0,80 m.

Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,25 (0,30) m – stratul vegetal; 0,25 (0,30)–0,80 (0,90) m – strat cenuşiu-negricios, cu materiale aparţinând grupului Foeni; 0,80 (0,90)–1,50 m – strat cenuşiu-deschis, afânat, cu materiale Foeni; 1,50 (1,60) m – sterilul de culoare gălbuie, lutos.

Se remarcă din nou fragmentele de vas-suport, descoperite în S I: □1, ▼0,90–1,05 m (Pl. CXIII/1; CXV/7; CXVI/6); □2, ▼0,80–1,00 m (Pl. CXVI/15); □3, ▼1,40–1,60 m (Pl. CXVI/13); S II: □4, /G6, ▼1,80–2,00 m (Pl. CXV/1); □2, ▼0,70–0,75 m (Pl. CXVI/10); □3, ▼1,00–1,20 m (Pl. CXVI/18).

Principala descoperire o constituie resturile unei locuinţe de suprafaţă, notată cu sigla L1, surprinse în S I şi S II, distrusă în urma unui incendiu. Dimensiunile estimate sunt de 5 × 3,5 m, formă rectangulară. Stratigrafia pe orizontală a permis stabilirea faptului că pereţii de pe latura de est, sud şi nord s-au prăbuşit în afara locuinţei (Pl. CXCVIII/1); este posibil ca pereţele vestic al locuinţei să fi căzut în interior. Pe întreaga suprafaţă a locuinţei, sterilul a fost atins la ▼2,10 (2,15) m, fapt ce acreditează ideea că iniţial a fost săpată o locuinţă semiadâncită, nivelată prin mai multe amenajări succesive, practicate la intervale de timp scurte, vizibile pe profilul de E al S II şi pe profilul de V al S I (Pl. XXXII/1). Cea mai consistentă amenajare, constând dintr-o podină din lutuială crudă, a fost surprinsă la aprox. 1,50 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare (Pl. CXCVIII/2).

Inventarul locuinţei este bogat şi constă din ceramică, resturi osteologice, piese din os. Se datează în cadrul grupului Foeni (I), pe baza analizei materialului arheologic. O serie de gropi (G1, G6, G7, G9, G13), dispuse concentric, sunt interpretate ca şi gropi de pari din structura pereţilor locuinţei de suprafaţă. G3 poate fi o groapă-anexă a locuinţei (dimensiuni 1,70 × 1,50 m).

O descoperire importantă o constituie statueta antropomorfă cu capul modelat separat de restul trupului, ce se încadrează în aşa-numita categorie a figurinelor „tesalice” cu cap mobil (Pl. CLII/7a–7c). Poziţia stratigrafică a statuetei se leagă de demontarea podinei din lutuială a locuinţei L1, la partea inferioară a acesteia (▼1,80 m). Au mai fost găsite la demontarea aceleiaşi structuri, la ▼1,50–1,70 m, fragmente ceramice pictate de tip Herpály, faza clasică, provenind de la o cupă cu picior. Decorul constă din benzi de linii de culoare brun-închise, de esenţă geometrică, aşternute pe fondul-angobă alb-gălbui, diluat. O substanţă bituminoasă a fost utilizată la ornamentare (Pl. CLXI/1–4). Este prima documentare în situl de la Lumea Nouă a acestui tip de ceramică pictată, considerată de import. Tot din inventarul locuinţei L1 amintim o amuletă-pandantiv, realizată dintr-un fragment ceramic, de culoare neagră, bine lustruit, cu marginile prelucrate, iar în mijloc cu o gaură cu diametrul ce depăşeşte jumătate

din întreaga suprafață a piesei (Pl. CXL/4). Mai atrage atenția un fund de vas (▼1,20 m), din categoria semifină, ce are reprezentată o siluetă umană stilizată (Pl. CX/2); de asemenea, o protomă zoomorfa (Pl. CXXIV/9), de la ▼1,20–1,40 m, precum și un fragment ceramic, de la ▼1,20–1,40 m, din ceramică neagră, lustruită, ornamente incizate, realizate sub forma unor cercuri de mici dimensiuni, încrustate cu alb, marcate de două linii incizate (Pl. CXXXIX/6).

La două fragmente de castron bitronconic, de mici dimensiuni, am constatat din nou toarta-bandă plată de formă dreptunghiulară, dispusă pe buză, formând un unghi drept cu corpul vasului într-unul din cazuri (Pl. CXXVIII/5), în celălalt cu unghiurile rotunjite, creștături pe buză și buton circular pe umăr (Pl. CXXVIII/4), confecționate dintr-o pasta fină, foarte bine arsă, puternic lustruită, elemente tipic Foeni.

În S I, în □4, s-a conturat și a fost golit un șanț (notat Șt. 1), ce taie chirpiciul provenit de la peretele căzut al locuinței de suprafață. Acest aspect confirmă faptul că șanțul a fost practicat ulterior distrugerii locuinței (Pl. CXCIX/2). Utilitatea acestui complex nu este clară, ar putea fi legată de o amenajare a zonei împotriva inundațiilor, o încercare de drenare, dacă ținem cont că pe același traiect, șanțul este suprapus de un strat de culoare roșu-brun de pădure, vizibil pe profilele de est, sud și vest. Ipoteza de lucru poate fi susținută și de faptul că în prezent este activ un pârau ce colectează apele de pe versantul împădurit dinspre vest. Grundriss-ul Sp. V/2006 este prezentat la Pl. XVII/2.

În stratul Foeni au fost găsite numeroase vase ceramice, care prin elementele tipologico-stilistice definesc și datează conținutul depunerilor arheologice. În S III, caroul 1, la ▼1,00 m, în stratul de culoare cenușie, a fost găsit un fragment de buză, aparținând unui vas de formă globulară, decorat prin pictare, lustruit⁵⁷. La exterior au fost așternute motive constând din benzi de linii oblice, trase spre buză, iar perpendicular pe acestea, alte benzi în formă de V, cu laturile mult deschise. S-a pictat cu o culoare vișinie, pe fond gălbui-portocaliu. Pe interiorul buzei și imediat sub buză a fost pensulată o linie paralelă cu buza și de aceeași culoare cu motivele pictate pe exterior. Analogiile cu ceramica pictată din mediul Foeni sunt foarte bune. O a doua statueta cu cap mobil, a fost descoperită în S III, caroul 1, la ▼1,00–1,20 m (Pl. CLI/3a–3d). Din același context provine un capac întreg, cu buton de prindere, aplicat pe zona centrală a capacului (CXVIII/1).

Decorurile lustruite, aplicate în interiorul vaselor, pe fund „în rețea”, sau sub forma unor cercuri concentrice, au fost identificate pe fragmente ceramice arse în tehnica black-topped, în S I, □3, ▼0,90 m (Pl. CXXXII/3) și S II, □2, ▼1,00–1,20 m (Pl. CXXXII/2). Interesant este și un fragment decorat cu ornamente incizate, de factură turdășeană (Pl. CXLVI/4), dar care este ars în tehnica black-topped (S II, □1, ▼1,40–1,50 m). În S I, □1, la ▼0,90–1,05 m, a fost găsită o reprezentare plastică, cu înălțimea de 10 cm și diametrul mediu de 5 cm, decorat cu linii incizate în formă de V înălțuite, spre baza piciorului, angobat cu o culoare roșiatic-vișinie și bine lustruit (Pl. CLI/6a–6d). Una din formele de vase cu o frecvență bună, descoperite în cadrul cercetării de pe proprietatea Sima Eugen (Sp. V/2006) o constituie castroanele carenate, din varianta cu carena largă, semicilindrică, rotunjită, cu umărul mai scurt și buza rotunjită, profilată. Le găsim confecționate în diferite variante: ceramică neagră, portocalie, angobată cu vișiniu, black-topped. Astfel de castroane au apărut în S I, □3, ▼0,80–1,00 (Pl. CXXXVI/3–4, 7); S II, □2, ▼0,80–1,00 m (Pl. CXXXVII/10, 17); S II, □4, ▼1,00–1,20 m (Pl. CXXXVII/6); S III, □1, ▼0,90–1,10 m (Pl. CXXXVII/2).

În stratul de culoare cenușiu-negricios, atât în S I cât și în S II au fost depistate un număr relativ însemnat de artefacte ceramice ce nu se încadrează în tehnologia de confecțio-

⁵⁷ Gligor 2008a, pl. IV/11a–11b.

nare specifică omului neolitic. Analiza lor şi poziţia stratigrafică în care au fost găsite ne-a permis să le datăm în epoca La Tène⁵⁸. Nu excludem posibilitatea existenţei unei gropi, care însă nu a putut fi conturată la momentul săpării stratului respectiv. Groapa G8 s-a conturat de la adâncimea de aprox. 0,65–0,70 m în S I, carourile 2–3. Groapa era marcată de resturi osteologice şi o piatră din calcar de dimensiuni apreciabile. Străpunge peretele locuinţei de suprafaţă L1, antrenând bucăţi de chirpici ars, fragmente ceramice şi material osteologic; atinge sterilul la adâncimea de 2,10 m faţă de nivelul actual, unde are un diametru de 1,70 m. În interiorul gropii, spre centru, a fost găsit un craniu uman, destul de bine păstrat, la ▼1,80 m, fără nici un alt fel de inventar (Pl. CXCIX/1). Această descoperire se leagă tot de epoca dacică, ea încadrându-se în manifestările cu caracter spiritual comune lumii dacice, privind existenţa unui cult al craniilor⁵⁹.

De reţinut lipsa locuirii vinčiene, fapt ce constituie un element ce permite o mai bună circumscriere a zonei sitului ocupată de comunităţile aparţinând culturii Vinča, faza clasică. Pentru partea aşezării la care ne referim, punctul unde au fost efectuate aceste cercetări marchează practic limita vestică a extinderii locuirii vinčiene şi implicit a sectorului I/zona A.

Sp. VI/2006 (proprietatea Făt)

Suprafaţa în discuţie este poziţionată în stânga canalului colector, la 150 m distanţă de acesta şi se află pe acelaşi lot de teren cu proprietatea Moldovan (poziţionată la 30 m est). Accesul se realizează de pe calea Moşilor (şoseaua Alba Iulia-Zlatna), distanţa 205 m (Pl. III, XX). S-au trasat şi deschis S I – S III, cu dimensiunile: S I = 10 × 3 m, S II = 9 × 3 m, S III = 5 × 2 m. S I are 5 carouri (1–5, numerotate de la nord la sud) cu dimensiunile de 2 × 2 m, S II are trei carouri (1–3, numerotate de la nord la sud) cu dimensiunile de 3 × 3 m, S III are 2 carouri (1–2, numerotate de la est la vest), cu dimensiunile de 2,5 × 2 m. Secţiunile S I – S II au fost dispuse paralel una faţă de alta şi orientate N–S; distanţa dintre S I şi S II este de 4 m. S III a fost trasată perpendicular pe S II, la distanţă de 1 m.

Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,35 m – stratul vegetal, negru, fără materiale arheologice; 0,35–0,70 (0,75) m – strat negru, granulos, cu materiale aparţinând grupului Foeni; 0,80 (0,95) m – sterilul – de culoare gălbui-maronie, lutos.

În stratul de cultură am identificat din nou fragmente de vase-suport: S II, □3, ▼0,35–0,50 m (Pl. CXVI/17); S II, □3, ▼0,50–0,70 m (CXVI/12); la fel forma de castron cu carena rotunjită (Pl. CXXXVI/1), ce prefigurează carena petreşteană, descoperit în S I, □5, ▼0,40–0,60 m. În stratul de cultură predomină ceramica de culoare portocalie, arsă oxidant, din categoria semifină, cu degresant nisipul cu bobul potrivit. Ceramica neagră şi black-topped este sporadică. Remarcăm o cupă cu postament, fragmentară, cu partea inferioară întregă, arsă la portocaliu, decorată cu triunghiuri incizate umplute cu puncte, în forma unei picături (Pl. CXLV/2).

În complexe adâncite (C1), suprapuse de stratul Foeni, apar de asemenea suporturile: S II, □3, ▼0,90–1,00 m (Pl. CXVI/3, 9); S II, □3, ▼1,20–1,60 m (Pl. CXVI/8). Mai multe complexe adâncite, identificate în toate unităţile de cercetare, sunt suprapuse de stratul de cultură. Grundriss-ul Sp. VI/2006 este prezentat la Pl. XIX.

De la adâncimea de aprox. 1,00 m, în □2, spre profilul de vest al secţiunii S III, s-a conturat groapa unui bordei, numerotat B1. Bordeiu a fost identificat parţial, are adâncimea

⁵⁸ Mulţumesc colegului Cristinel Plantos pentru sprijinul acordat în datarea şi descrierea materialelor de epocă dacică.

⁵⁹ I. Andriţoiu, A. Rustoiu, *Sighişoara-Wietenberg. Descoperirile preistorice şi aşezarea dacică*, Bucureşti, 1997, p. 75–76. Analiza unor descoperiri similare din lumea dacică este tratată şi în V. Sîrbu, *Credinţe şi practici funerare, religioase şi magice în lumea geto-dacilor*, Galaţi, 1993, p. 34–35.

maximă de 2,65 m. La golirea gropii bordeiului, au fost găsite bucăți de chirpici, aspect ce indică posibilitatea existenței unei structuri edificate probabil la partea superioară a bordeiului, ce în urma dezafectării, s-a prăbușit în interiorul acestuia.

Șanțul (Șt. 1/2006) s-a conturat în S III, în □1, la adâncimea de aprox. 1,10 m față de nivelul actual de călcare. Pornește din stratul de cultură și este vizibil cu claritate pe profilele de nord și sud, fapt ce indică și traiectul său. S-a putut constata că sterilul, de culoare galbenă, lutos, este amestecat cu pământ de culoare neagră. Este evident faptul că, după un timp relativ scurt, încă în timpul locuirii Foeni, șanțul a fost astupat (Pl. XXXIII/1). O posibilă explicație pentru acoperirea șanțului este extinderea locuirii spre vest. În acest sens, un argument îl constituie identificarea gropii bordeiului B1, în □2, spre profilul de vest. Șanțul are profilul în formă de „U”, cu fundul drept, o deschidere la partea superioară de 1,90 m și atinge sterilul la ▼2,25 m față de nivelul actual de călcare (Pl. CC/2).

În S I, în □4–5, ▼1,20 m și în S II, în □3, ▼1,15 m s-a conturat câte un complex adâncit. Adâncimea este variabilă (1,50–1,80 m) față de nivelul actual de călcare. Adâncimea maximă, în S II, spre profilul de est, este de 2,90 m. O ipoteză de lucru este că făceau parte dintr-un singur complex de tip adâncit (numerotat C1), situație în care dimensiunea estimată este de 10 m pe latura mare. Putem aduce în discuție și posibilitatea existenței a două bordeie, puțin locuite și părăsite fără a fi incendiate, ulterior dezafectării căpătând o altă destinație.

În materialul special descoperit în această săpătură se includ o serie de artefacte arheologice. Statuetă antropomorfă, descoperită în stratul de cultură, în S I, □5, ▼0,80 m, în profilul sudic (Pl. CLII/9a–9c). Au mai fost găsite două statuete zoomorfe păstrate în stare fragmentară, ilustrate la Pl. CLII/6a–6c (S I/C1, ▼1,20 m) și Pl. CLII/10a–10c (S II, □3, ▼0,50 m), ce se înscriu în canoanele de modelare a plasticii în lut cunoscute ulterior și în cadrul culturii Petrești. În S III, □1, spre profilul estic, a fost găsit un vas miniatural, întreg, cu diametru la gură de aproximativ 2 cm. Interesant de remarcat este faptul că modelajul respectă întru totul tipologia vaselor neolitice, având forma unui castron bitronconic (Pl. CLII/13a–13c). În S II, □3, din stratul de cultură (▼0,50–0,70 m) provine un fragment de castron bitronconic cu toartă-bandă plată de formă dreptunghiulară, dispusă pe buză (Pl. CXXIX/10), element decorativ caracteristic grupului Foeni.

Informațiile obținute sunt importante pentru a stabili dinamica locuirii în această parte a așezării. Șanțul identificat cu claritate în S III, deși surprins pe o mică distanță, prin traiectul său (N–S), poate marca, la un moment dat, limita de vest a locuirii neolitice. Faptul că șanțul a fost acoperit cu pământ, în vremea locuirii Foeni, iar în imediata apropiere, spre profilul de vest, s-a conturat groapa unui bordei cu materiale similare, conduce la acreditarea ideii că așezarea s-a extins spre vest (spre actuala șosea Alba Iulia-Zlatna).

Sp. VII/2006 (proprietatea Suci)

Suprafața cercetată este poziționată la 25 m de canalul colector, în dreapta acestuia și în stânga drumului de acces (Str. Bayonne) de la Bazinul Olimpic la Ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice. Suprafața în discuție se află pe același lot de teren cu proprietatea Mariș, la distanță de 80 m spre V (Pl. III, XX).

S-au trasat și deschis S I – S II, cu dimensiunile de 10 × 3 m. Secțiunile au fost dispuse paralel una față de alta, orientate E–V; distanța dintre S I și S II este de 2,5 m.

Stratigrafia: 0–0,25 (0,30) m – stratul vegetal, fără materiale arheologice; 0,25 (0,30) m – 0,65 (0,70) m – strat negru, granulos, cu materiale Foeni; 0,70 m – sterilul de culoare galbuie, lutos. Pe fundul complexelor adâncite, sterilul este nisipos, pe alocuri cu concrețiuni calcareoase. În S II, complexe adâncite se conturează în steril, la aprox. 0,70 m adâncime față de

nivelul actual de călcare. Principalele complexe sunt bordeiul B1, descoperit în □5 și complexul C1, identificat în □1–2 (Pl. CCI/1).

Complexul C1 are o formă aparte, aproximativ ovală, cu capătul dinspre profilul sudic rotunjit, unde are deschiderea de 1,25 m, iar spre profilul de nord se constată o lărgire până la 2,60 m; complexul se îngustează treptat spre fund, unde are o deschidere de 0,40 m și un aspect albiat. A fost surprins pe o lungime de 3,25 m, cum însă în profilul de sud din S I nu a mai fost identificat, se poate afirma cu certitudine că lungimea nu depășea 5,5 m. Adâncimea maximă este de 1,80 m (Pl. XXXII/2). Există argumente pentru a considera complexul C1 un șanț de mici dimensiuni, cu o utilizare scurtă și care după dezafectare a suferit reamenajări, cum sugerează deschiderea amplă surprinsă pe profilul nordic (Pl. CCI/2). Din inventarul complexului, puțin numeros, aducem în discuție ca element de datare fragmente de vas-suport depistate la ▼0,70–0,90 m, ilustrate la Pl. CXVI/11, 16.

În S II, □5, s-a conturat și a fost golită groapa bordeiului B1. Aceasta a fost identificată parțial (1,80 × 1,40 m), și are adâncimea maximă de 2,05 m față de nivelul actual de călcare (Pl. CCI/3). Rețin atenția din inventarul bordeiului și fragmente ceramice cu decor constând din incizii scurte, dispuse în șiruri succesive, de tradiție turdășeană (Pl. CXLVI/8).

În S I, în □1–3, de la adâncimea de aprox. 1,00 m, s-a conturat un complex, iar în carourile 4–5, mai multe gropi, de formă circulară și de dimensiuni variabile. La finalul săpăturii, în acest stadiu al cercetărilor, nu se poate preciza cu claritate atribuirea funcțională a complexului adâncit C1. Are adâncimea maximă de 2,15 m, și în interiorul și la extremitatea vestică au fost golite mai multe gropi (G1–G4). Pe profilul de nord a fost surprins un strat consistent de arsură de culoare cărămizie. Nu credem că putem vorbi de un bordei, pentru că o eventuală groapă nu s-a conturat nici în grundriss, nici pe profile. În □4–5, sterilul a fost atins la ▼1,60 m și au fost golite mai multe gropi (G5–G11). Grundriss-ul Sp. VII/2006 este prezentat la Pl. XV/1.

În stratul de cultură, cu o grosime variabilă de aprox. 0,40 m, caracteristică este ceramica de culoare portocalie, arsă oxidant, predominant uzuală și semifină, între care se remarcă forme de castroane bitronconice; la puține fragmente s-a observat decor incizat, de tradiție turdășeană. Ceramica neagră și ceramica black-topped a fost recoltată cu precădere din complexele adâncite, iar în comparație cu cercetările efectuate în alte puncte ale așezării, speciile ceramice enumerate mai sus au fost găsite în cantități mai reduse. Din analiza materialului ceramic, putem concluziona că săpătura practică pe proprietatea Suciș Ioan (Sp. VII/2006) oferă o secvență de locuire a sitului de la Lumea Nouă, în care elementele de cultură materială caracteristice grupului Foeni încep să se transforme – în cadrul procesului de evoluție locală – spre cultura Petrești. Pe de altă parte, această cercetare poziționează exact limita vestică a locuirii vinčiene.

Centrul creștin P.I.E./2006. Este o cercetare preventivă efectuată ca rezultat a colaborării dintre Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia și Universitate, în luna iulie 2006⁶⁰.

Data fiind suprafața mare afectată de viitoarea construcție, s-au trasat și deschis un număr de 42 de unități de cercetare arheologică (Pl. XX). Pentru verificarea stratigrafiei zonei, au fost practicate două secțiuni-magistrală, dispuse în cruce, cu dimensiunile de 100 × 2 m (A1–A2), pe lungimea suprafeței, respectiv 30 × 2 m (A3–A4), pe lățime.

Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,20 (0,25) m – stratul vegetal; 0,20 (0,25)–0,60 (0,70) m – strat negru, compact, fără materiale arheologice; –0,60 (0,70) m – sterilul arheologic, de culoare galbenă-gălbui, nisipos.

⁶⁰ Inel, Gligor 2007, p. 60.

Secțiunea-magistrală A1–A2 a relevat faptul că sterilul arheologic coboară treptat de la E la V, până la adâncimea de 1,75 m față de nivelul actual al solului, rezultând practic o diferență de peste 1 m între cele două capete ale secțiunii. Identificarea acestei situații stratigrafice conduce la ipoteza că zona în discuție a fost colmatată de un curs de râu, de unde și lipsa oricăror urme de locuire umană. Importanța executării acestei magistrale rezidă tocmai din faptul că se confirmă stratigrafic existența unui curs de râu vechi, căruia i se datorează stratul de culoare neagră, ce în momentul de față se prezintă foarte tare, lutos.

Cercetările arheologice efectuate pe amplasamentul viitoarei construcții (Centru Creștin PIE), au arătat încă o dată faptul că zona se află în afara așezării neolitice de la Alba Iulia-Lumea Nouă, aspect cunoscut din cercetările arheologice preventive efectuate între anii 2003–2005 în perimetre învecinate și întărit de prezentele săpături.

Supraveghere arheologică (2005–2006). De interes pentru mai buna cunoaștere a situației stratigrafice de la Lumea Nouă o reprezintă și supravegherea arheologică efectuată în perioada 2005–2006, cu prilejul unor lucrări specifice efectuate de către Electrica Alba. Suprafața afectată de lucrările de excavare mecanică a șanțului pentru introducerea cablului electric subteran se află tocmai pe drumul de acces (Str. Bayonne), pe partea dreaptă în sensul dinspre bazinul Olimpic spre ferma Arhiepiscopiei Romano-Catolice. Se concretizează printr-o fâșie cu o lățime de 0,40 m și o lungime de 1163 m, din care 700 m de-a lungul străzii. La capătul nordic, traseul șanțului ocolește ferma, îndreptându-se spre stația electrică de înaltă tensiune, poziționată la est de așezare, iar la capătul sudic, din dreptul bazinului olimpic, cotește spre vest în direcția supermarket-ului Kaufland (Pl. XX).

S-a constatat faptul că zona din spatele fermei Arhiepiscopiei Romano-Catolice, spre N, nu este propice locuirii, datorită faptului că pânza freatică a fost depistată la $\nabla 0,40\text{--}0,50$ m, întregul perimetru fiind mocirlos. Se adaugă faptul că terenul are o cădere spre E, fapt ce ar fi îngreunat amplasarea unor structuri de habitat.

Sp. I/2007 (proprietatea Bucur)

Zona sondată se află situată la stânga de canalul colector, în apropiere de șoseaua Alba Iulia-Zlatna (Pl. XX). S-au trasat și deschis secțiunile S I – S V, cu dimensiunile de 13×3 m. Secțiunile au fost dispuse paralel una față de alta, orientate N–S. Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,20 (0,25) m – stratul vegetal, fără materiale arheologice; 0,20 (0,25) m – 0,65 (0,70) m – strat negru, granulos, fără materiale arheologice; 0,70 (0,80) m – sterilul de culoare gălbui-maronie, lutos.

S-a urmărit surprinderea atât a eventualelor depuneri arheologice, cât și a unor posibile complexe adâncite sau morminte izolate, dat fiind faptul că din zonă se cunosc și necropolele de epoca romană și postromană, situate la distanțe de 300–500 m. Cercetările au evidențiat faptul că sterilul apare uniform pe întreaga suprafață, la $\nabla 0,70\text{--}0,80$ m. Nu a fost identificat nici un complex arheologic.

Sp. II/2007 (proprietatea Ivanoff)

S-au trasat și deschis S I – S II, cu dimensiunile de 8×3 m. Secțiunile au fost dispuse paralel și la distanță de 8 m una față de alta, orientate N–S (Pl. XX). Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice este următoarea: 0–0,20 (0,25) m – stratul vegetal, fără materiale arheologice; 0,20 (0,25) m – 0,65 (0,70) m – strat negru, granulos, fără materiale arheologice; 0,70 (0,80) m – sterilul – de culoare gălbui-maronie, lutos.

Confirmă în totalitate succesiunea stratigrafică surprinsă cu ocazie cercetărilor efectuate pe lotul alăturat, cu prilejul săpăturilor efectuate în Sp. I/2007. S-a evidențiat faptul că sterilul apare uniform pe întreaga suprafață, la $\nabla 0,70\text{--}0,80$ m. Nu au fost găsite nici un fel de materiale arheologice. Nu a fost identificat nici un complex arheologic.

Ambele suprafețe cercetate în prima parte a anului 2007 se află – așa cum se bănuia – în afara aşezării neolitice și eneolitice de la Lumea Nouă.

Sp. I/2008 (proprietatea Rusu)

Suprafața cercetată este situată pe Str. Bayonne, în vecinătatea fermei Arhiepiscopiei Romano-Catolice, pe partea opusă, în zona A (Pl. XX). S-a procedat la împărțirea suprafeței în 4 carouri, notate A–D, de la est la vest, cu dimensiunile de $4 \times 4,50$ m.

Stratigrafia rezultată în urma cercetărilor arheologice din Sp. I/2008 este următoarea: 0–0,25 (0,30) m – stratul vegetal, în care au fost găsite sporadic și artefacte arheologice de factură romană; 0,25 (0,30) m – 0,55 (0,60) m – strat cenușiu deschis, afânat, cu materiale aparținând grupului Foeni; 0,55 (0,60) m – 1,00 m – strat cenușiu închis, maroniu, aparținând culturii Vinča, faza B; 1,00 m – sterilul de culoare gălbuie, nisipos.

În □A, stratului vinčian atribuim un complex arheologic, cel mai probabil resturile unei locuințe de suprafață, nearse, de formă rectangulară, cu latura de aprox. 3 m. Pe profilul de vest și sud, precum și pe profilul de nord din □C se observă consistența depunerii arheologice considerate de noi ca aparținând locuinței L1. Au fost recoltate ceramică tipică fazei B2 a culturii Vinča (Pl. LIV/1), ceramică pictată Lumea Nouă, greutatea din lut ars, cu perforație circulară, unele incizate (Pl. CL/4–9), precum și podoabe din scoica *Spondylus* (Pl. XL/2, 4, 6–7), inclusiv un fragment de valvă, aflat în stadiu de prelucrare (Pl. XXXIX/3a–3b). Din aceeași locuință a fost recuperat un topor de piatră, neperforat, cu urme de pictură de culoare roșie (Pl. XLI/11a). Prin inventarul aparte descoperit, locuința L1/□A poate fi considerată cu destinație specială.

Din stratul Foeni pleacă groapa G1, care străpunge stratul vinčian până în steril, la ▼1,30 m. Alte gropi (G2–G4), țin de stratul vinčian. Din G3, de la ▼1,40 m provine un capac incizat cu 2 perforații (Pl. LII/5).

În □B, de la ▼0,55–0,60 m față de nivelul actual de călcare, s-a conturat o aglomerare de chirpici ars, pietre și ceramică, având o formă aproximativ circulară, într-un perimetru înscris între laturile unui pătrat cu dimensiunea de 2×2 m (C1); inițial părea că s-a conturat bolta unui cuptor, plecând de la consistența și forma arsurii de culoare cărămizie (Pl. CCXVII/1). Bucățile de chirpici prezintă în marea majoritate urme de pari și nuiile de diferite dimensiuni, precum și fășuială; s-a constatat o ardere foarte intensă pe unele fragmente de chirpici, ce a condus la vitrifiere. Din activitatea de ardere, evidentă, a rezultat și o mare cantitate de cenușă. La demontarea complexului C1, au fost descoperite trei plăci din lut ars, în stare fragmentară, fășuite, cu colțurile rotunjite (CCXVII/2). Placa 1 are următoarele caracteristici: dimensiune 37/37 cm; grosime 6 cm; 4 rânduri de perforații, dispuse câte 3 și 2; diametrul perforațiilor este de 2–3 cm; din cele 12 perforații, 11 au străpuns placa de tot (Pl. CLIV/3). Placa 2 are următoarele caracteristici: dimensiune 29/35 cm; grosime 7 cm; diametrul perforațiilor este de 1–2 cm; perforațiile sunt dispuse pe 3 rânduri; am identificat opt perforații, dintre care doar 3 au străpuns placa complet (Pl. CLIV/2). Placa 3 are următoarele caracteristici: dimensiune 27/42 cm; grosime 4,5 cm; 70 de găuri, cu diametrul cuprins între 1,5–2 cm; nici una din aceste găuri nu a străpuns placa până pe partea opusă (Pl. CLIV/1). Atragem atenția asupra faptului că neperforarea completă a plăcii 3 a fost intenționată. Sub plăcile de lut ars au fost identificate resturile unui perete realizat din chirpici, având orientarea NE–SV, cu lungimea de aprox. 1,50–1,70 m și grosimea de 0,30–0,35 m (Pl. CCXVII/3). În privința utilității, considerăm că întreg complexul C1 a aparținut cu certitudine unei instalații de foc, posibil un cuptor, de la care s-au păstrat fragmentar plăcile. În acest caz, ar rămâne de explicat dimensiunile reduse ale plăcilor și faptul că nu sunt complet perforate. O placă

perforată de lut ars, aparținând unui grătar de cuptor de ars vase ceramice, a fost descoperită în stare fragmentară în tell-ul de la Uivar⁶¹. Înclinăm mai degrabă să atribuim această descoperire unor plăci de vetre. O piesă foarte asemănătoare avem de la Drăgușeni-*Ostrov*⁶² sau Ruginoasa-*Dealul Drăghici*⁶³, în mediu cucutenian. În opinia lui Gh. Lazarovici, plăcile de vatră sunt mai friabile, iar găurile străpung 2/3 din grosimea peretelui⁶⁴.

Complexul C1 suprapune groapa unui bordei, notat B1, aparținând culturii Vinča, faza B2. Locuința adâncită are forma circulară, cu diametrul de aprox. 3,30 m, se conturează de la aprox. 1,00 m față de nivelul actual de călcare și atinge sterilul la ▼1,90 m (Pl. XIII/2). Dintre formele tipice date de B1, menționăm cupele cu picior (Pl. LIV/3–5).

În □C, stratului vinčian îi aparține un șanț (Șt. 1/2008), orientat NE–SV, cu o deschidere de aprox. 1,20 m, cu partea inferioară albiată și cu pietriș pe fund (Pl. CC/1). Se conturează de la ▼0,90 m. În profilul sudic al □A, șanțul nu mai apare, așadar lungimea acestuia este una redusă. În acest caz, luăm în considerare o funcționalitate legată de drenarea apei, fapt dovedit de stratul de pietriș de pe fund și apropierea de zona cu sursele bogate de apă (Pl. XX).

Spre profilul de est a fost identificată și demontată o vatră fățuită, defăectată, notată V1, la ▼0,80–1,00 m. În □D, s-au conturat în steril mai multe gropi (G5–G8), de diferite forme și dimensiuni, din stratul vinčian; mai amintim o groapă G9, aparținând stratului Foeni, în care au fost descoperite coarne de bovine.

Ceramica pictată Lumea Nouă a fost găsită, ca și în precedentele săpături, numai în asociere cu ceramică vinčiană, în stratul sau complexe atribuite acestor comunități. Ornamentica este tipică: pe fondul-angobă alb-gălbui se pictează – cu nuanțe de roșu cel mai adesea și mai rar cărămiziu – motive geometrice constând din benzi de linii, spirale, decorul perlat (Pl. CLXIX/11; CLXX/1–15; CLXXI/1–4, 7–8, 10; CLXXII/7a–7b; CLXXV/6, 10–11; CLXXVI/2–4; CLXXVII/1a–1b).

Pentru ceramica Foeni, este tipică ceramica neagră lustruită și ceramica black-topped. Formele cel mai des întâlnite sunt de străchini, castroane tronconice și bitronconice, castroanele cu carena rotunjită (Pl. CXXXVII/14, 18; CXXXVIII/11–12), ce prefigurează carena unghiularizată, specifică purtătorilor culturii Petrești. Important este un fragment pictat Petrești (faza A–B), aparținând unui castron cu carena unghiularizată (Pl. CXLII/7), descoperit la partea superioară a stratului Foeni, fapt ce confirmă din nou poziția stratigrafică la care apar aceste materiale la Lumea Nouă.

În categoria materialului special mai includem fragmente ceramice cu ornamentică excizată realizată în „dinți de lup” și „tabla de șah”, specifică ceramicii de tip Precucuteni (Pl. CXLVIII/7, 12; CXLIX/6). Piese ceramice în cauză au fost descoperite în stratul Foeni, fapt ce confirmă încă odată prezența acestui tip de materiale arheologice la Lumea Nouă în contextul stratigrafic menționat mai sus.

*

Prelucrarea tuturor datelor rezultate din cercetările arheologice efectuate în ultimii și corelarea acestora cu informațiile din săpăturile mai vechi, ne-a oferit posibilitatea de a reprezenta grafic distribuția spațială a locuirilor umane în perioada neolitică și eneolitică la Lumea

⁶¹ Scharl, Suhrbier 2005, Abb. 51.

⁶² Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000, fig. 181/2.

⁶³ Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. Vd.67, Vd.68.

⁶⁴ Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 213.

Nouă, la care am adăugat şi zona cu vestigii din perioada romană (Pl. XXI). Am reuşit obţinerea unor informaţii destul de complete privind stratigrafia pe orizontală, iar concluziile la care am ajuns, în stadiul actual al cercetărilor, evidenţiază dinamica locuirii pe sit.

Zona A/sectorul I oferă cea mai completă stratigrafie din cadrul sitului de la Lumea Nouă. În acelaşi timp, aici a fost depistată şi cea mai timpurie locuire, cu materiale Vinča B1–B2, ceramică pictată Lumea Nouă; urmează apoi locuirile Foeni şi Petreşti, fazele dezvoltate A–B şi B (Pl. XX). De aici provin şi artefacte ceramice de tip Precucuteni. La limita vestică a zonei A, nu mai regăsim nivelurile de locuire vinčiană, în schimb apar resturi de locuinţe de suprafaţă Foeni, unde am găsit importul Herpály. În această zonă sunt concentrate şi descoperirile aparţinând epocii romane şi totodată cea mai nordică poziţionare a descoperirilor de epocă dacică.

În zona B/sectorul II, este documentată o locuire mai târzie, de factură Vinča B2/C–C, ceramică pictată Lumea Nouă, răzleţ şi materiale Petreşti (Pl. XX).

Zona C/sectorul III ne relevă o locuire intensă Foeni în complexe închise de tipul bordeielor, cu materiale de factură Turdaş şi Precucuteni (Pl. XX). Materialul ceramic rezultat din prelucrarea acestor complexe atestă cele mai timpurii artefacte aparţinând grupului Foeni, de unde deducem că această parte a aşezării reprezintă locul unde purtătorii acestui grup s-au aşezat pentru prima dată. Locuirea din acest sector al aşezării ilustrează cel mai fidel procesul de evoluţie locală a comunităţilor de tip Foeni spre cultura Petreşti. Acest aspect este reliefat de faptul că stratul ce suprapune bordeiele Foeni conţine materiale ceramice pe care le regăsim ulterior în repertoriul de forme tipice petreştenilor (vasele-suport), în timp ce artefactele tipice grupului Foeni se împuţinează. Interesant de remarcat este că acest strat nu conţine resturi ale unor locuinţe de suprafaţă sau alte structuri de habitat, dovedind o locuire sporadică. Constatăm astfel, în stadiul actual al cercetărilor, faptul că – din motive legate de anumite determinări de ordin geografic – locuirea umană se încheie la acest palier cronologic în zona C şi se continuă cu fazele dezvoltate (A–B şi B) ale culturii Petreşti în zona A/sectorul I.

La fel, în acest sector nu a fost depistat un strat cu materiale sau complexe aparţinând culturii Vinča, faza clasică. Probabil, tot din raţiuni legate de configuraţia terenului şi de cursul apei, locuirea umană debutează doar începând cu etapa de sfârşit a neoliticului târziu.

O scurtă trecere în revistă a tipurilor de locuinţe cercetate în cadrul săpăturilor de la Lumea Nouă scoate în evidenţă faptul că bordeiul, de formă circulară sau rectangulară, reprezintă cel mai răspândit tip de locuinţă pentru toate culturile documentate în acest sit. Pentru purtătorii culturii Vinča s-au pus în evidenţă locuiri în bordeie, atât pentru faza B, cât şi pentru etapa târzie, aparţinând fazei Vinča C. Pentru comunităţile vinčiene, Gh. Lazarovici a publicat mai multe planuri şi profile pentru bordeiele din cultura Vinča⁶⁵. Cercetarea bordeielor aparţinând grupului Foeni de la Lumea Nouă ne-a permis să observăm în multe situaţii ca soluţii constructive o amenajare constând din chirpici la partea superioară, precum şi un acoperiş, susţinut de pari. Am constatat de asemenea că aceste locuinţe adâncite aveau dimensiuni medii de 4,5 (5,00) × 3,5 (4,00) m, uneori o compartimentare interioară precum şi gropi-anexă în imediata apropiere.

Pentru grupul Foeni s-au putut face şi precizări legate de sistemul de edificare a locuinţelor de suprafaţă. Au fost identificate şanţurile de fundaţie pentru pereţii locuinţei şi gropi dreptunghiulare de pari pentru stâlpii din interior, urmând planimetria cunoscută din săpăturile de la Foeni⁶⁶ sau Gomolava⁶⁷.

⁶⁵ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 143–151, fig. IIIa.26, IIIa.27, IIIa.29.

⁶⁶ Draşovean 1996, 39; Lazarovici, Lazarovici 2003, fig. 118.

⁶⁷ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVa.24.

Complexele adâncite de tip bordei, bine reprezentate în zona C, reprezintă foarte probabil momentul sosirii și așezării comunităților Foeni în cuprinsul sitului, în timp ce nivelurile cu locuințele de suprafață reprezintă „sedenterizarea” și evoluția locală ulterioară. Distanța relativ mică dintre bordeie sugerează o folosire judicioasă a spațiului așezării.

Pentru cultura Petrești – cu precădere faza târzie (B) – sunt documentate locuințele de suprafață⁶⁸, cu platformă de bârne sau loazbe și chirpici.

Una din descoperirile notabile de la Lumea Nouă, realizată în urma cercetărilor preventive efectuate în ultimii ani, o reprezintă depistarea, în diferite puncte ale sitului, a mai multor șanțuri, de diferite forme și dimensiuni, care ne permite să reconstituim un aspect important privind modul de organizare internă a așezării (Pl. XXI). Punerea în evidență a sistemului de fortificații din vremea locuirii Foenii ne evidențiază un nou exemplu privind practicarea în cadrul așezărilor deschise în aria intracarpatică a sistemelor de apărare. Dispunerea șanțurilor ne conduce la ideea unui plan circular-concentric al așezării, cel puțin la acel moment cronologic.

Șanțurile descoperite în cercetarea din Sp. VI/2006, Sp. VII/2006, în zona C/sectorul III și Sp. I/2008, în zona A/sectorul I – prin dimensiuni și formă – reprezintă mai degrabă elemente de organizare internă și mai puțin de fortificare a așezării.

Este cunoscut faptul că, până în prezent, în aria de dezvoltare a culturii Petrești, nu au fost depistate șanțuri legate de incinte fortificate sau alte sisteme defensive⁶⁹. Pentru culturile contemporane și învecinate din Transilvania și Banat în schimb sunt documentate astfel de descoperiri.

În situl turdășean de la Orăștie-Dealul Pemilor au fost puse în evidență 3 șanțuri⁷⁰. Sistemul de fortificații de la Iclod cuprinde de asemenea mai multe șanțuri cu profile în formă de „U” și „V” cu palisadă⁷¹. Din cadrul aceluiași grup a fost depistat la Țaga un sistem compus din 3 șanțuri de apărare⁷².

În cadrul locuirilor vinčiene târzii din Banat un sistem de fortificații este cunoscut de la Chișoda Veche⁷³. La Uivar a fost de asemenea cercetat recent un impresionant sistem defensiv constând din șanțuri cu palisadă⁷⁴. Mai amintim sistemul de fortificații din vremea culturii Banatului de la Parța-așezarea 1, constând din 4 șanțuri și 4 palisade⁷⁵.

Dincolo de Carpați, în siturile precucuteniene⁷⁶ și în arealul civilizației eneolitice Cucuteni⁷⁷ șanțurile – ca parte componentă a sistemelor defensive – reprezintă o caracteristică a așezărilor din această perioadă istorică.

⁶⁸ Paul 1992, p. 28.

⁶⁹ Marinescu 1969, p. 28–29; Paul 1992, p. 21.

⁷⁰ Luca 1997b, p. 32–34, pl. 2a–2b, 3a–3b, 5a–5c, 6c, 7a–7f, 8a–8f.

⁷¹ Lazarovici 1991, p. 7, fig. 15; Lazarovici, Kalmar 1987, p. 10, fig. 3/2, 4/1; Lazarovici, Maxim 1990–1993, p. 24–25, Fig. 3/2; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVh.17, IVh.19, IVh.21, IVh.22.

⁷² Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVh.28, IVh.43a.

⁷³ Drașovean 1996, p. 39–40.

⁷⁴ Schier, Drașovean 2004, Abb. 3–8.

⁷⁵ Lazarovici et alii 2001, p. 197–202, fig. 161, pl. 103/1–4, pl. 115.

⁷⁶ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 21–24, fig. 6; 1997, fig. 1/1–2, fig. 7; Bem 2007, fig. 348–349.

⁷⁷ Marinescu-Bîlcu 1997, p. 167–171, Fig. 9; Petrescu-Dîmbovița, Văleanu 2004, p. 126–133, fig. 53–54; Bem 2007, p. 153–170, fig. 322, 328, 330–335, 340–341.

CAPITOLUL IV

Cultura materială și spirituală

IV.1. Ceramica

IV.1.1. Ceramica culturii Vinča

Vinča B. În bună măsură, ceramica vinčiană de la Lumea Nouă, rezultată din săpăturile din perioada 2002–2008 se prezintă în stare fragmentară. Studiarea ceramicii vinčiene se bazează pe materiale identificate în complexe închise: **L1/□D** – (ALN.05./Sp. I-Șoaită): 7–8/Pl. LIII; 4/Pl. LV; 2–4/Pl. LVI; 6, 8/Pl. LVII; 1–2, 6–7/Pl. LXI; 2/Pl. CXXII; **L2/□A** – (ALN.05./Sp. I-Șoaită): 5–6/Pl. LI; 1/Pl. LV; 4/Pl. LVII; 2/Pl. LX; 1/Pl. LXII; **B3/□C** – (ALN.05./Sp. III-Colda): 1–4/Pl. L; 5/Pl. LVII; 5/Pl. LVIII; 10/Pl. LX; **G2/□C** – (ALN.05./Sp. III-Colda): 4/Pl. LX; **L1/□A** – (ALN.08./Sp.I-Rusu): 1/Pl. LIV; **G8/□D** – (ALN.08./Sp.I-Rusu): 2/Pl. LIV; **B1/□B** – (ALN.08./Sp.I-Rusu): 3–4/Pl. LIV.

Este reprezentată categoria ceramicii grosiere (Pl. L/5, 7; LX/9; LXI/6), semifine (Pl. LI/1–8, 10; LII/1–4, 6; LIII/1–8; LVIII/3; LIX/2–4; LX/4–7; LXI/7–8; LXII/1) și fine (Pl. L/1–4, 6; LI/9; LII/5; LIV/1–3; LVIII/1, 4–5; LIX/1; LX/1–3; LXI/1–4). În funcție de ardere, au rezultat nuanțe de portocaliu-cărmiziu, castaniu, cenușiu închis. Cu preponderență, ca degresant a fost utilizat nisipul. La ceramica fină s-a lustruit atât interiorul, cât și exteriorul vasului.

Formele

1. Cupa cu picior

Categoria cupelor este bine reprezentată, cu precizarea că s-au păstrat doar piciorul și postamentul cupei. Este reprezentată atât categoria semifină, cât și categoria fină. Majoritatea cupelor au fost arse oxidant, angobate la portocaliu sau roșu-vișiniu și bine lustruite (Pl. LIV/1–4; LV/1–8; LVI/1–6, LVII/1–6). Un exemplar este ars în tehnica black-topped (Pl. LVII/8). Analiza tipologică a cupelor ne-a permis constatarea că varianta cea mai răspândită la Lumea Nouă este aceea cu piciorul de înălțime medie, mai degrabă scund, cilindric, plin (Pl. LIV/1, 3–4; LV/5; LVI/1–2, 4–6; LVII/2–4, 6).

O caracteristică a cupelor de la Lumea Nouă sunt picioarele de formă cilindrică, cu arcuirea postamentului moderată. Identificăm următoarele variante de cupe cu picior:

(1a) cu postamentul arcuit, cavitatea mai accentuată, talpa dreaptă (Pl. LIV/1, 4; LV/2–5, 8; LVI/5);

(1b) cu postamentul arcuit, scund, talpa dreaptă, lată și piciorul gros și scund (Pl. LVI/3);

(1c) cu postamentul arcuit, scund, talpa realizată cu buza rotunjită, groasă și piciorul masiv și scund (Pl. LIV/2);

(1d) cu postamentul foarte ușor arcuit, talpa realizată cu buza rotunjită (Pl. LV/1, 6–7; LVI/4, 6; LVII/4);

(1e) cu postamentul abia schițat, foarte scund, ardere oxidantă, pastă degresată cu nisip cu bobul mare, finisare neîngrijită (Pl. LVIII/6);

(1f) cu postamentul arcuit, scund, buza inferioară dreaptă, partea superioară a cupei de aspect tronconic, cu buza rotunjită, de mici dimensiuni, cupa arsă în tehnica black-topped, bine lustruită (Pl. LVII/8); constatăm dispariția aproape completă a piciorului cupei și unirea postamentului cu partea superioară a vasului;

(1g) o formă deosebită este cupa cu picior masiv, foarte scund, buza rotunjită, ornamentată cu banda incizat-punctată și patru butoni aplicați pe zona diametrului maxim al vasului (Pl. LIV/5); partea superioară a vasului este de aspect bitronconic. Vasul în discuție provine dintr-un bordei cu materiale tipice pentru faza clasică a culturii Vinča, faza B2, și marchează, în opinia noastră, apariția produselor ceramice care se vor dezvolta ulterior la palier cronologic Vinča C, în cadrul culturii Turdaș.

De la alte cupe se păstrează doar piciorul (Pl. LVI/1–2; LVII/3, 6–7). Ca ipoteză de lucru, o explicație posibilă pentru faptul că depistăm în mod constant piciorul și postamentul de la cupe și numai în mod excepțional și partea superioară este legată de faptul că ruperea la zona de contact permitea refolosirea ulterioară a acestei părți a vasului ca un castron bitronconic, cu intervenții minime.

Caracterul fragmentar îngreunează o încadrare foarte exactă în etapele fazei B a culturii Vinča. Ne atrage atenția exemplarul de cupă reprezentat la Pl. LVII/2, din categoria fină, angobat la vișiniu și foarte bine lustruit, cu piciorul plin, mai zvelt și mai înalt, de forma celor întâlnite la Parța¹ în primul nivel, datat în faza Vinča B1. Pentru cupele cu picior din faza Vinča B2 sunt caracteristice piciorul de la Pl. LV/7, precum și cupele din inventarul locuinței de suprafață L1/Sp. I–2005: Pl. LV/4; Pl. LVI/2–4; Pl. LVII/6. Forme asemănătoare de cupe întâlnim la Balta Sărată² și la Parța³, încadrate în faza Vinča B2.

Identificarea formei (1f) în asociere cu alte cupe tipice fazei B2, în inventarul locuinței de suprafață L1/Sp. I–2005 ne conduce la ideea că exemplarul la care facem referire reprezintă o variantă târzie a cupelor vinčiene. O încadrare la finalul Vinča B2 propunem și pentru cupa confecționată în varianta (1g). Încadrarea propusă de noi are în vedere și picioarele de cupe ce provin din săpăturile vechi de la Lumea Nouă, între care deosebim forme specifice fazei B1⁴ și majoritar Vinča B2⁵.

2. Castronul bitronconic

(2a) cu umărul scurt, invazat, buza rotunjită (Pl. LVIII/3);

(2b) cu umărul înalt, ușor invazat, buza rotunjită, butoni ornamentali de formă conică, fundul drept, masiv (Pl. LIX/4);

(2c) cu umărul înalt, împins spre interior (Pl. LVIII/1, 5);

(2d) cu umărul înalt, arcuit (Pl. LIX/2).

¹ Lazarovici 1979, pl. XVI/F, 20, 23.

² Lazarovici 1979, pl. XVII/B, 2, 4–6, 10–11.

³ Lazarovici 1975, pl. VIII/16, 19; 1979, pl. XVII/D, 30, 33, 36, 38.

⁴ Berciu, Berciu 1949, fig. 5/3, 5–6.

⁵ Berciu, Berciu 1949, fig. 5/1–2, 4, 7–9.

3. Strachina tronconică

(3a) cu buza rotunjită (Pl. LVIII/4);

4. Vase miniaturale – aparțin categoriei fine:

(4a) de formă bitronconică, cu buza rotunjită, ușor invazată (Pl. LXI/1, 5);

(4b) de formă bitronconică, cu umărul arcuit și buza invazată (Pl. LXI/2); în aceeași categorie includem și un văscior de factură grosieră (Pl. LXI/6);

(4c) de formă tronconică cu buza cvadrilobată (Pl. LIX/1);

(4d) de formă bitronconică, cu corpul rotunjit (Pl. LXI/3–4).

5. Vase de provizie

(5a) cu buza rotunjită și profilată, cu corpul bombat, diametrul mediu, butoni ornamentali (Pl. LIX/3);

(5b) cu buza rotunjită și profilată, cu corpul bombat, de mari dimensiuni (Pl. LXIII/1).

Tehnici de ornamentare

1. Incizia

Este cea mai răspândită tehnică de ornamentare și în cazul ceramicii vinčiene de la Lumea Nouă. Predomină **banda incizat-punctată**.

(1a) banda incizată umplută cu puncte de aspect triunghiular, aplicate uniform (Pl. LI/3–4, 8; LII/1–2, 4–6; LIII/1, 3, 5–8; LX/10); banda incizat-punctată decorează și o parte a fundului unui vas (Pl. LII/3), într-o manieră asemănătoare cu un vas⁶ din săpăturile vechi de la Lumea Nouă;

(1b) banda incizată umplută cu linii scurte incizate (Pl. LI/9–10; LIV/5);

(1c) banda incizată în interior cu puncte incizate de aspect circular (Pl. L/1–2; LI/2, 5–7; LIII/2, 4). Ceramică vinčiană decorată de o manieră asemănătoare se cunoaște și din săpăturile vechi⁷. În catalogul de ornamente specifice culturii Vinča, banda incizată umplută cu puncte incizate de formă circulară sau ornamentul realizat doar din cercuri incizate este specific fazei B2⁸;

(1d) benzi de linii incizate fine, trase vertical sau oblic pe suprafața vasului (Pl. L/3–4; LX/11).

2. Canelura

(2a) benzi canelate verticale, perpendiculare pe buză (Pl. LX/1);

(2b) benzi canelate, dispuse în „căpriori” (Pl. L/6).

3. Pliseurile: fine, dispuse pe umărul vasului (Pl. LX/2–3).

4. Alveolele: decor cu alveole pe buză (Pl. LIX/4, LXII/1).

5. Crestăturile: cu profil în formă de U pe buza vasului (Pl. LIX/2–3).

Din categoria ornamentelor plastice, pe ceramica vinčiană de la Lumea Nouă sunt prezenți butonii, realizați în diferite forme. Butoni dispuși la zona de contact a umărului cu corpul

⁶ Berciu, Berciu 1949, fig. 3/5.

⁷ Berciu, Berciu 1949, fig. 3/6–7, fig. 4/1–2.

⁸ Lazarovici 1979, pl. XVIII/G, 34, 47.

vasului: de formă conică (LVIII/1, LIX/3–4), rotunjită (Pl. L/7; LVIII/5; LIX/2; LXI/5, 7; LXI/4). Buton ornamental de formă ovală, alungit, dispus orizontal pe corpul vasului, ce putea avea și utilitatea unei apucătoare (Pl. LX/8) sau de formă conică (Pl. LX/4).

În faza A a culturii Vinča s-au dezvoltat formele de cupe cu picior înalt și gol în interior⁹. Ceramica neagră, black-topped, ornamentația cu barbotină, formele de străchini cu umărul scurt, profilat, sunt absente de la Lumea Nouă. Așadar, nu sunt întrunite caracteristici tipologico-stilistice pentru documentarea unei faze A¹⁰ a culturii Vinča. Pe baza materialelor analizate în paginile de față, considerăm că cea mai consistentă locuire vinčiană are loc la Lumea Nouă în vremea fazei B2. O încadrare asemănătoare o indică și plastica vinčiană. Din descrierea materialelor ceramice din săpăturile vechi, este documentată cu unele rezerve și faza B1¹¹, cu precădere în sectorul I al sitului.

Vinča C. Prezența materialelor arheologice aparținând fazei Vinča C – tipice sau în asocieri cu alte elemente – a fost adusă în discuție pentru așezarea de la Alba Iulia-Lumea Nouă în literatura de specialitate¹². Studiarea materialului arheologic rezultat din cercetările recente confirmă aceste trimiteri, în sensul că am identificat – inclusiv în complexe închise – artefacte ceramice ce se arondează, cu precădere stilistic, fazei târzii (C) a culturii Vinča. Stratigrafic, materiale tipice Vinča C1 apar la nivelul Lumea Nouă IIc, la partea superioară a acestui nivel. Principalul motiv pentru care locuirea de fază Vinča C nu este mai consistentă se datorează, în opinia noastră, sosirii – la scurt timp după comunitățile vinčiene târzii în așezările din Transilvania – a unui nou val migraționist, identificat cu purtătorii grupului Foeni.

Ceramica fină este arsă rezonant la cenușiu, negru-cenușiu, puternic lustruită, conferind în unele cazuri un luciu metalic. Catalogul de ornamente este tipic pentru purtătorii fazei C: pliseuri, caneluri, incizii, benzi incizate meandrice umplute cu puncte, lustruirea spațiilor dintre incizii, decorurile lustruite. Din săpăturile vechi provine o formă de vas ceramic tipică (Pl. LXXXVII/1). Cel mai consistent lot de materiale ceramice aparținând fazei Vinča C de la Lumea Nouă a fost dat de cercetările din S II/1995. De asemenea, din inventarul locuinței L1/S II (Sp. V/2006) provin câteva fragmente, care prin caracteristicile de confecționare și ornamentică se arondează fazei târzii a culturii Vinča.

Formele

Materialul ceramic care ne stă la dispoziție este fragmentar, astfel că o ordonare tipologică este destul de dificilă. Totuși, analiza tipologică ne-a permis identificarea unor forme caracteristice, după tipologia propusă de Fl. Drașovean¹³:

1. strachina profilată: (5a) cu buza scurtă și umărul rotunjit, categoria fină, culoare cenușiu-închis, luciu metalic (LXXXVII/1); (7e) bitronconică, umărul ușor profilat și buza evazată (Pl. LXIII/8);
2. strachină bitronconică, cu umărul profilat și buza rotunjită (Pl. LXIV/5);
3. castron bitronconic, dimensiuni reduse, umărul înalt, ușor invazat și buza rotunjită (Pl. LXIV/1);

⁹ Lazarovici 1978, fig. 20–21.

¹⁰ Lazarovici 1978, p. 57–64; 1979, pl. XIII–XV.

¹¹ Lazarovici 1977b, p. 225; Paul 1992, p. 129; Luca 1997b, p. 71, nota 333; Drașovean, Mariș 1998, p. 96–97.

¹² Lazarovici 1987, p. 39–40; Drașovean 1996, p. 99; 2002, p. 75.

¹³ Drașovean 1996, p. 46–53, fig. 2.

4. forme tronconice deschise, scunde, cu buza rotunjită (Pl. LXIV/2, 4) sau cu umărul scurt, invazat (Pl. LXIV/3);

5. vas miniatural, de formă bitronconică, cu buton ornamental aplicat la zona de contact a umărului cu corpul vasului (Pl. LXIV/10);

6. vas cu cioc de scurgere, ascuțit (Pl. CXXV/9).

Ornamentele reprezintă, alături de forme, un criteriu esențial în definirea și precizarea trăsăturilor culturii Vinča, faza târzie. Am identificat următoarele tipuri de decor și le-am descris urmând tipologia realizată de Fl. Drașovean¹⁴ pe ceramica fazei Vinča C1 din Banat.

1. Tipul categorial B, ornamentele plisate și canelate

B1. pliseuri foarte fine, dispuse oblic pe umărul vasului (Pl. LXIV/1). Este un motiv ornamental întâlnit pe ceramica fină aparținând fazei Vinča C1 de la Hodoni¹⁵, Uivar¹⁶;

B2. pliseuri curboliniare dispuse pe umărul profilat (Pl. LXXXVII/1);

B3. pliseuri oblice înclinate spre stânga (Pl. LXIV/6);

B4. pliseuri fine de formă curboliniară ce converg spre buză pe interior, combinate cu decoruri lustruite la exteriorul vasului (Pl. CXXXIV/6). Este un motiv ornamental întâlnit pe ceramica fină aparținând fazei Vinča C1 de la Parța II¹⁷ și C1–C2 de la Boriaș¹⁸.

B5. caneluri late orizontale pe suprafața exterioară a vasului, paralele cu buza vasului și pe interior decoruri lustruite (Pl. LXIV/7);

B6. caneluri verticale înclinate ușor spre stânga (Pl. LXIII/6), cum se întâlnesc și la *Vinča-Belo Brdo*¹⁹;

B7. ornamente canelate dispuse „în căpriori” pe umărul vasului (Pl. LXIII/8), variantele BI și BJ la Drașovean, cu o bună frecvență în cadrul siturilor Vinča C1 din Banat²⁰. Catalogul de ornamente canelate de la *Vinča-Belo Brdo* ne oferă o motivistică foarte asemănătoare²¹;

B8. caneluri oblice înclinate spre stânga (Pl. LXIV/8).

2. Tipul categorial C, ornamentele obținute prin lustruire

C1. este aplicat la interior, compus dintr-o bandă lată paralelă cu buza, combinat cu benzi subțiri dispuse ușor oblic, ce converg spre fundul vasului (Pl. LXIV/7); în cazul de față, decorul lustruit este asociat cu canelura lată. Analogii pentru ornamentele lustruite pe interiorul vasului avem la ceramica Vinča C de la Baci²², Hodoni²³;

C2. linii subțiri grupate în fâșii, dispuse oblic pe interior (Pl. LXIV/11);

C3. decoruri lustruite la exteriorul vasului în fâșii subțiri dispuse vertical, combinate pe interior cu pliseuri fine de formă curboliniară, spre buză (Pl. CXXXIV/6).

¹⁴ Drașovean 1996, p. 54–59, fig. 3.

¹⁵ Drașovean 1994b, Abb. 5/3.

¹⁶ Schier, Drașovean 2004, Abb. 16/7, 9, Abb. 17/6, Abb. 18/6.

¹⁷ Drașovean 1996, pl. XCVI/4.

¹⁸ Drașovean 1996, pl. CXXIV/1.

¹⁹ Schier 1995, Taf. 227/2508, Taf. 255/2783.

²⁰ Drașovean 1994b, Abb. 6/1; 1996, p. 55, Fig. 3.

²¹ Vasić 1936a, Tab. LXIX/556–557; Schier 1995, Abb. 66/DT 754, DT 770.

²² Lazarovici 1987, fig. 10/1.

²³ Drașovean 1996, pl. XXXIV/3b, XLVII/1b, XLVIII/1b.

3. Tipul categorial D, decorurile realizate în tehnica inciziei

D1. bandă incizată meandrică umplută cu puncte (Pl. LXIII/4, 9), la Drașovean²⁴ tipul Dx, cu analogii la Zorlențu Mare²⁵, Liubcova-Ornița²⁶, Turdaș²⁷, dar și la Vinča-Belo Brdo²⁸;

D2. banda punctat-incizată, dispusă în motive unghiulare (Pl. LXIII/3, 10), cu analogii la Zorlențu Mare²⁹;

D3. banda punctat-incizată așternută în zig-zag (Pl. LXIII/11);

D4. incizii late, oblice pe corpul vasului (Pl. LXIV/9), cu analogii la Chișoda Veche³⁰.

Tot specific ceramicii vinčiene din faza târzie este lustruirea spațiilor dintre incizii (Pl. LXIII/1, 5), la Drașovean³¹ tipul Da, Dd sau inciziile umplute cu o substanță alb-văroasă (Pl. LXIII/7), de asemenea unul din atributele ceramicii culturii Vinča târzie³². Decorul incizat al vasului de la Pl. LXIII/5 îl regăsim pe un fragment ceramic de la Valea Nandrului³³, încadrat la orizont Vinča B2/C.

Mai avem o strachină bitronconică decorată cu impresiuni la zona de contact a corpului vasului cu umărul (Pl. LXIV/5).

Tehnicile de decorare și motivele ornamentale sunt caracteristice fazei C a culturii Vinča. Observăm în același timp că formele de vase identificate nu se regăsesc la fel de bine în catalogul de forme specific fazei târzii a culturii Vinča. Lipsa decorului incizat și a formelor patrulate, tipice ceramicii turdășene ne îndeamnă să nu luăm în calcul o componentă culturală turdășeană. Putem lua în discuție și posibilitatea arondării acestor materiale la un palier Vinča B2/C final, considerată o etapă de declin a culturii Vinča, în care se manifestă un fenomen de retardare în Serbia și Banat³⁴. Așadar, poziționarea materialelor ceramice în discuție în schema cronologică de evoluție a culturii Vinča este la palierul Vinča C.

IV.1.2. Ceramica grupului cultural Lumea Nouă

Pictura reprezintă până în momentul de față singura tehnică de ornamentare ce o putem atribui cu siguranță comunităților purtătoare ale acestui grup cultural. De fapt, este tehnica de decorare ce individualizează aceste artefacte. Pentru decorul pictat, pe baza materialului cercetat, se distinge categoria bicromă și tricromă, dacă acceptăm ideea că fondul angobă constituie o culoare, iar ornamentele pictate a doua sau după caz, a treia culoare. Angoba alb-gălbuie a servit în majoritatea cazurilor la așternerea motivelor picturale, care la rândul lor au o paletă cromatică de la portocaliu, roșu deschis și până la brun.

După modelarea propriu-zisă, finisarea pereților vasului a fost realizată cu mare atenție, cu scopul pregătirii acestora pentru aplicarea slipului fond. Utilizarea spatulei de os pentru fasonarea ceramicii permitea scăderea atenuată a grosimii pereților prin degroșări repetate și obținerea în final a formei globulare a vasului³⁵. Prin operațiunea de lustruire se asigură cera-

²⁴ Drașovean 1996, p. 57, fig. 3.

²⁵ Drașovean 1996, pl. CIX/7.

²⁶ Luca 1990, fig. 12–13; 1998, fig. 47.

²⁷ Roska 1941, Taf. CVII/19, CIX/1.

²⁸ Vasić 1936a, Tab. L/163; Schier 1995, Taf. 224/3063.

²⁹ Drașovean 1996, pl. CVII/5.

³⁰ Drașovean 1996, pl. XC/3, 5, 8.

³¹ Drașovean 1996, p. 58, fig. 3.

³² Drașovean 1996, p. 58.

³³ Lazarovici 1987, fig. 8/6.

³⁴ Lazarovici 1979, p. 120.

³⁵ Anghel 2001, p. 208–211.

micii o impermeabilitate superioară, datorită obturării porilor. Această operațiune are și rolul de pregătire a slipului-angobă în vederea aplicării picturii.

Prin tehnica picturii înainte de ardere, pigmentul de culoare roșie poate suferi modificări în timpul coacerii (arderii) vasului, ca rezultat al unui efect secundar reducător sau datorită acțiunii diferite a solului. În urma acțiunii acestor factori, culoarea acestuia devine brună, brun-deschisă sau castanie. Oxidul de fier, roșu în cazul procesului arderii oxidante, este redus la oxid feros de culoare neagră în arderea reducătoare. Un alt factor care poate influența culoarea și aspectul picturii cu roșu este intensitatea culorii (grosimea stratului de culoare roșie). În unele cazuri, stratul pictural este subțire, iar culoarea prezintă un aspect pal (gălbui/roșietic, cafeniu-pal); atunci când pictura a fost aplicată prin două sau mai multe straturi suprapuse, pictura prezintă un aspect mai pronunțat, cu nuanțe puternice de roșu, brun sau castaniu. Pictura înainte de ardere are o bună rezistență în timpul utilizării și după lunga durată de timp în care ceramica a stat în pământ³⁶.

Arderea ceramicii este bună și juca un rol important, influențând rezistența și culoarea fondului și pictura cu roșu care, după aplicare și uscare, era bine lustruită. Observăm cum la unele fragmente ceramice în miezul pastei apare un strat de culoare închisă, brun sau negru; și în astfel de cazuri avem tot o ardere oxidantă, însă temperatura nu a fost menținută suficient de mult, astfel că în mijlocul peretelui vasului influența oxigenului necesar realizării arderii de tip oxidant este îngreunată de straturile exterioare, ce devin prin ardere mai greu permeabile.

În multe situații se observă cum întreg stratul pictural, compus din angoba alb-gălbuie și motivele decorative este puternic diluat sau căzut pe porțiuni din vas, lăsând să se vadă corpul vasului pe care a fost aplicat (Pl. CLXIX/9–10; CLXXIV/8, 10; CLXXV/2–3, 9; CLXXVI/8). În alte cazuri, s-a păstrat doar zona pe care s-a pictat, de unde deducem că motivul decorativ a fost lustruit mai bine (Pl. CLXXI/10; CLXXII/4; CLXXIV/3–4, CLXXV/1; CLXXVII/1b). Numeroase fragmente prezintă lustru atât la exterior cât și în interiorul vasului.

Frapează caracterul fragmentar al materialului ceramic pictat. Doar două profile complete de vas (Pl. CLXVII/1a–1c; CLXXII/7a–7b) ne stau la dispoziție. Din acest motiv, întâmpinăm reale dificultăți în întocmirea unui catalog al formelor. Situația se repetă și pentru ceramica Lumea Nouă de la Tărtăria, Limba, Zau de Câmpie sau Cheile Turzii.

Au putut fi identificate în principal buze (Pl. CLXVII/1a; CLXVIII/4, 7–8; CLXIX/1, 8a–8b, 11; CLXX/2–4, 6–10, 15; CLXXI/1–2, 6, 8–9, 11; CLXXII/1–4, 6–8; CLXXIII/1, 3, 5–7, 9–10; CLXXIV/1–3, 9; CLXXV/3, 5), precum și funduri de vase (Pl. CLXIV/2a; CLXVII/1c; CLXX/11; CLXXII/7a; CLXXIV/11; CLXXVI/1–9; CLXXVII/1a). O tipologie a buzilor arată predilecția pentru modelarea vaselor cu buza rotunjită. Și din săpăturile vechi provin câteva fragmente de buze³⁷. Așa cum se observă, o caracteristică a ceramicii Lumea Nouă este pictarea fundului vasului, cel mai adesea cu culoarea roșie și ușoara împingere a acestuia spre interior.

În privința realizării torților, avem un exemplar de toartă cu un mic cioc orientat în sus, aplatizată și 2 perforații paralele, de diametru redus (Pl. CLXXIV/6) și o alta rotunjită, cu perforație orizontală (Pl. CLXXV/5).

Într-o proporție covârșitoare, este predominantă angoba alb-gălbuie ca fond pentru aplicarea decorului pictat (Pl. CLXVII–CLXXVII). Sunt rare vasele ce prezintă o angobă cu nuanțe de portocaliu (Pl. CLXIX/7, 11). Într-un singur caz, vasul este doar angobat la exterior (Pl. CLXXII/7a), cu precizarea că deținem doar un fragment din vas. Un procentaj semnifica-

³⁶ Breazu 1999, p. 43.

³⁷ Berciu, Berciu 1949, fig. 6/1, 6, 9–10.

tiv de vase au fost pictate și pe interior (Pl. CLXIV/2b; CLXIX/8b; CLXXII/7b–8b; CLXXVII/1b).

Pictura cu bitum este de asemenea specifică ceramicii Lumea Nouă. În acest caz, pictura este realizată după ardere – pictura crudă – cu pigmenți de natură organică. După uscare, stratul pictural capătă o oarecare rezistență, dar mult inferioară față de cea realizată înainte de ardere. Manipularea din vechime și factorii fizico-chimici au afectat pictura crudă, acest fapt putând fi observat pe unele fragmente ceramice, ce păstrează doar amprenta urmelor unde a fost aplicată pictura (Pl. CLXIX/1–2; CLXX/3, 5–6; CLXXV/11; CLXXVI/7). Pictura cu bitum a fost utilizată și pentru realizarea unui decor complementar, în spațiile pictate deja, prin utilizarea tehnicii așternerii stratului pictural înainte de ardere. Pe castroane semisferice (Pl. CLXV/1, 3–4; CLXLI/1–1a) se observă urmele picturii cu bitum în spațiile dintre arcade (Pl. CLXVII/1a–1b; CLXVIII/8; CLXXIII/8–10).

În privința tipologiei, lotul de fragmente ceramice avut la dispoziție a permis reconstituirea câtorva forme de bază:

1. vas de tip **bol**, cu aspect semisferic, cu pereți subțiri și arcuiți, cu buza rotunjită, invazată (Pl. CLXV/1–3; CLXVI/1; CLXVII/1a–1b; CLXVIII/8; CLXIX/7; CLXX/2–4, 6–7, 9; CLXXI/1–2, 6, 9, 11; CLXXIII/7; CLXXIV/1);
2. strachina cvadrilobată (CLXIX/11; CLXX/8, CLXXII/1, 6);
3. strachina tronconică (Pl. CLXXII/7a–8a);
4. castron cvadrilobat (Pl. CLXV/4; CLXXIII/5, 8–10);
5. farfurie cvadrilobată (Pl. CLXIV/1);
6. oala (Pl. CLXXI/8; CLXXVII/1a).

Ceramica bicromă

Fondul-angobă este de culoare alb-gălbui și cu nuanțe de crem, iar motivul pictural este de culoare roșie, cu diferite nuanțe, sau maroniu-închis.

I. Grupa stilistică formată din ceramică ornamentată cu ajutorul benzilor de linii mai groase dispuse: oblic, paralel sau vertical pe suprafața vasului (Pl. CLXVIII/2–3, 9; CLXIX/1–3, 5, 8a, 9–10; CLXX/2–3, 5–8, 10, 13–15; CLXXI/2, 4, 8, 11; CLXXII/7b, 8a–8b; CLXXIII/4, 6; CLXXIV/1–4, 6, 8, 10–11; CLXXV/3–4, 7–8; CLXXVI/1–9).

II. Grupa stilistică formată din ceramică ornamentată prin intermediul benzilor perlate/ghirlandelor:

- a) așternute direct pe corpul vasului (Pl. CLXIX/6, 8b, 11; CLXX/4, 11; CLXXI/6, 10; CLXXIV/5);
- b) înscrise în interiorul unor benzi de linii (Pl. CLXIV/2b; CLXXI/5, 7).

Din săpăturile vechi efectuate de Ion și Dumitru Berciu provine o farfurie, de formă cvadrilobată³⁸. Pe doi dintre lobi s-au practicat câte două perforații circulare (Pl. CLXIV/2a–2b). Deoarece vasul s-a păstrat fragmentar, nu cunoaștem dacă și pe ceilalți doi lobi au fost executate perforații. Cu certitudine, găurile circulare de mici dimensiuni au fost realizate cu scopul de a atârna vasul prin intermediul unor fibre vegetale. Atrage atenția decorul pictat, mai ales motivele decorative. Pe exteriorul vasului corpul a fost împărțit în 4 sferturi egale, prin intermediul a două linii groase, trase în cruce, având la extremitate cei 4 lobi ai vasului (Pl. CLXIV/1a). O bandă urmărește buza vasului (Pl. CLXIV/1). În interiorul vasului, decorul este mult mai complex. Linii paralele au fost așternute în cruce, urmând un traseu identic cu

³⁸ Berciu, Berciu 1949, p. 9–11, fig. 7.

benzile pictate pe exteriorul vasului. În spațiul liber dintre linii a fost realizat motivul perlat sau în ghirlande. Zonele rămase libere au fost marcate cu triunghiuri, în interiorul cărora a fost realizat același ornament pictat (Pl. CLXIV/2b).

Acest tip de ornament pictat este larg răspândit în aria de dezvoltare a grupului Lumea Nouă: Tărtăria³⁹, Limba⁴⁰, Zau de Câmpie⁴¹, Doh-Rîturi⁴², Cheile Turzii⁴³. Orizonturile de locuire sunt de fază Vinča B (preponderent Vinča B2) pentru aceste descoperiri.

III. Grupa stilistică cu motive în spirale/spiraloide (Pl. CLXVIII/4, 6; CLXIX/7; CLXX/1, 9, 12; CLXXI/1, 3–4, 9; CLXXIV/11; CLXXV/6; CLXXVI/2, 5; CLXXVII/1b).

O strachină tronconică cu butoni de la Zau de Câmpie⁴⁴ este pictată cu benzi late între care se află intercalate spirale, tot motivul pictural fiind realizat cu o culoare roșu-vișinie. Același decor pictat este întâlnit și pe alte fragmente de la Zau⁴⁵. Motivul spiralei poate marca un element de legătură cu ceramica de tradiție Starčevo⁴⁶. Într-o desfășurare mai amplă în cadrul motivisticii pictate cu culori închise, motivele spiralice le întâlnim în faza A–BIIB a culturii Petrești⁴⁷.

IV. Grupa stilistică cu motive constând din cruciulițe⁴⁸, pictate cu o culoare neagră, pe fond alb-gălbui, așternute în șiruri paralele⁴⁹. În Crișana, la Vărzari⁵⁰, sunt documentate vase cu decor pictat cu o substanță bituminoasă, constând din cruciulițe dispuse asimetric în interiorul unor linii paralele. Ceramica pictată de la Vărzari se arondează finalului grupului Pișcolt și conține elemente specifice manifestărilor timpurii de tip Herpály, astfel că putem presupune eventuale legături cu Transilvania doar în condițiile unor contacte cu comunități târzii aparținând grupului Lumea Nouă.

V. Grupa stilistică cu motive constând din linii aplicate în zig-zag (Pl. CLXXV/10).

Stratigrafic, ceramica la care am făcut referire mai sus a apărut în asociere cu ceramică incizată și cupe cu picior de factură Vinča B2. În complexe închise de fază Vinča B2, apare și ceramică pictată Lumea Nouă, după cum urmează: G2/□D–Sp. II/2003 (Pl. CLXVIII/9), B1/□A–Sp. III/2005 (Pl. CLXXI/6), B3/□C–Sp. III/2005 (Pl. CLXIX/1–2, 7–8a–8b), C1/□A–Sp. III/2005 (Pl. CLXIX/3, 5), C1/□B–Sp. I/2008 (Pl. CLXX/1, 3, 5, 7, 10, 13), G8/□D–Sp. I/2008 (Pl. CLXX/4, 6, 11–12, 15; CLXXI/1, 3, 7, 10), L1/□A–Sp. I/2008 (Pl. CLXX/8–9; CLXXI/8), Șt. 1/□C–Sp. I/2008 (Pl. CLXXV/10).

Ceramica tricromă

Precizăm faptul că pentru ceramica tricromă de tip Lumea Nouă este definitoriu decorul pictat compus din fondul alb-gălbui, benzile groase de culoare roșiatică, peste care sunt aplicate linii subțiri de culoare închisă, nuanțe de maro și negru. Se pot distinge motive ornamentale de bază, complementare sau asociate. Constatăm o înclinație specifică pentru decorul

³⁹ Paul 2007, pl. XV/2.

⁴⁰ Gligor 2007a, p. 47–48, fig. 29–30.

⁴¹ Maxim 1999, pl. X/3, XI/2–4, 6–9, XIV/1–10.

⁴² Băcuet-Crișan 2008, pl. 235–238.

⁴³ Maxim 1999, pl. X/1.

⁴⁴ Maxim 1999, pl. XII.

⁴⁵ Lazăr 1995, pl. LIII/9, 12.

⁴⁶ Lazarovici 1999–2000, p. 45–46.

⁴⁷ Paul 1992, p. 83.

⁴⁸ Material inedit la MNUAI din săpăturile vechi de la Lumea Nouă.

⁴⁹ Maxim 1999, fig. 81/4.

⁵⁰ Ignat 1982, pl. IV/1, V/8.

geometric, pentru înălțuirea ritmică a motivelor și o anumită alternare în desfășurarea lor pe câmpul ornamental format din suprafața vasului. Un lot important de fragmente ceramice întărește convingerea despre predilecția pentru decorul tricrom a comunităților purtătoare ale acestui grup cultural.

Unitatea în cadrul decorului pictat este remarcabilă. La fragmentele ce au permis întregirea vasului am constatat cum la majoritatea benzile de linii ce compun decorul converg spre buza vasului și se intersectează cu o altă bandă de linii, pensulată paralel cu buza. Împărțirea în registre poate constitui o altă caracteristică a decorului ceramicii pictate tricrom. Benzile sunt compuse din mai multe linii paralele, de obicei subțiri și de dimensiuni aproximativ egale. Liniile groase sunt obținute prin pensulare.

1. benzi dispuse paralel, oblic sau vertical pe corpul vasului (Pl. CLXIX/4; CLXXIII/1–4; CLXXV/1). O ceramică asemănătoare apare, de asemenea, la Tărtăria⁵¹.

2. meandru (Pl. CLXVIII/7). Motivul meandrului este întâlnit și la Cheile Turzii⁵². Prezent în cadrul ornamenticii vaselor Lumea Nouă, realizat mai rudimentar, motivul benzilor meandrice va face epocă în cadrul ornamenticii pictate petreștene, în fazele dezvoltate ale culturii.

3. benzi de linii ce formează arcade, în cadrul unui decor compus, combinat (Pl. CLXV/1–4; CLXVI/1–1a; CLXVII/1a–1b; CLXVIII/8; CLXXII/4, 6; CLXXIII/5, 7–10; CLXXV/2).

Din bordeiul B1–S II/1995 (▼1,50–1,60 m) provine un bol, de formă semisferică, cu pereți subțiri și arcuiți, buza rotunjită și invazată, patru butoni ornamentali dispuși simetric, fund ușor împins în interior. Vasul este pictat tricrom, motivele ornamentale pictate pe fond alb-gălbui fiind organizate în registre (Pl. CLXVI/1a). Două benzi groase, dispuse în cruce, împart corpul vasului în patru sferturi egale (Pl. CLXVII/1c), în interiorul cărora au fost aplicate alte benzi ce formează patru arcade și converg spre o bandă paralelă cu buza vasului. Benzile late sunt de culoare roșie-castanie, iar peste acestea sunt aplicate patru linii subțiri de culoare maron-închis spre negru (Pl. CLXVII/1a). Se observă cum în zona în care vasul a fost ars cu o puternică degajare de oxigen, culorile sunt mai aprinse (Pl. CLXVII/1b). Vasul este bine lustruit, ardere oxidantă, factura semifină.

Bolul prezentat mai sus ilustrează transpunerea motivelor incizate tipice bükkiene⁵³ în cadrul ornamenticii pictate la vasele Lumea Nouă, prin apelul la arcade. Decorul pictat cu motive în arcadă este specific și purtătorilor grupului Pișcolt⁵⁴.

În spațiile libere din interiorul arcaadelor, precum și paralel cu benzile în cruce, olarul neolitic a așternut pictură complementară cu bitum, după ardere, fapt pentru care abia mai este vizibil motivul ornamental „în scăriță” (Pl. CLXVI/1a). Pe lângă raritatea acestui motiv, identificarea decorului pictat cu bitum „în scăriță” pe un vas pictat Lumea Nouă de la Alba Iulia-Lumea Nouă ne oferă oportunitatea discutării apariției acestui motiv pictural pe vase descoperite într-un vast areal, la paliere cronologice apropiate. Prin intermediul picturii cu bitum, motivul „în scăriță” îl avem documentat la Sátorajauhely⁵⁵, Velké Raškovce⁵⁶, Kopčany⁵⁷, Săcueni⁵⁸, Vărzari⁵⁹.

⁵¹ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.17.

⁵² Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.14.

⁵³ Tompa 1929, pl. II/6, 10, pl. III/1, 4, 7, 11, 13, pl. VI/2, pl. XIV/5–6; Lichardus 1968, pl. X–XIII; 1974, Abb. 27/1–6, 28/1–7, 32/1–6, 40/1, 42/1; Kalicz, Makkay 1977, Taf. 172/9–12, 173/4, 11–12.

⁵⁴ Maxim 1999, fig. 90–91.

⁵⁵ Tompa 1929, pl. XLVIII/5, 7.

⁵⁶ Vizdal 1973, pl. I/1, VIII/12, XXII/2, XXVIII/1.

⁵⁷ Šiška 1989, tab. 41/10, 12, tab. 42/12, 16, 20, tab. 46/10.

⁵⁸ Comșa, Nanasi 1972, fig. 3/1.

⁵⁹ Ignat 1982, pl. IV/1.

Benzi late cu bitum au fost realizate pentru obținerea tricromiei la un vas, alături de pictura cu alb și roșu, aplicate înainte de ardere (Pl. CLXXV/11). Liniile înguste, de culoare alb-gălbuie, paralele, de bordură pentru benzile late de culoare roșie, au rezultat din fondul-angobă.

În această manieră sunt realizate, în opinia noastră, vasele din faza evoluată a grupului Lumea Nouă. Ne referim la pictura tricromă, în care motivele pictate sunt realizate sub forma unor arcade. Vase pictate cu benzi în arcade au fost găsite în nivelul II (a–c) în secțiunea S VII/1976⁶⁰, fapt ce întărește presupunerea noastră.

În paginile de mai sus am văzut principalele caracteristici de manufacturare și tipologico-stilistice ale materialului vințian de fază târzie. Considerăm ca fiind de mare importanță materialul ceramic provenit din B1–S II/1995, din perspectiva faptului că permite un bun reper cronologic pentru o anumită categorie de ceramică pictată Lumea Nouă. Asocierea ceramicii pictate în cadrul unui complex închis cu materiale vințiene de factură Vința C reprezintă elemente care conduc spre o încadrare mai târzie a ceramicii pictate Lumea Nouă.

Ca o ipoteză de lucru, pe baza studierii ceramicii pictate, putem identifica două faze distincte pentru grupul cultural Lumea Nouă: o primă fază, mai timpurie (Lumea Nouă I), căreia să-i corespundă ceramica bicromă cu motive constând în benzi de linii și decor perlat/ghirlande și primele vase decorate tricrom, cu benzi simple, aplicate pe corpul vasului, la palierul cronologic larg, Vința B1–B2; faza a doua, clasică (Lumea Nouă II), în care se generalizează pictura tricromă, cu precădere motivele în arcadă, la palierul cronologic Vința B2/C–C. Pentru această fază, observăm un progres în tehnica picturii, se atinge apogeul în privința eleganței și calității decorului pictat, fasonarea vasele este executată mai îngrijit, pereții vaselor sunt mai subțiri, lustruirea este mai bună, fapt ce duce în final la păstrarea stratului pictural.

Extinderea acestor observații de natură tipologico-stilistică – coroborate cu datele stratigrafice – la alte așezări din arealul de dezvoltare a grupului Lumea Nouă ne permite să constatăm că în nivelurile de locuire vințiene de fază B1–B2 de la Limba a fost identificată cu predilecție ceramica pictată bicrom, la fel la Zau de Câmpie sau Doh. În schimb, la Cheile Turzii, pictura tricromă abundă, iar decorul cu benzi în arcadă este de asemenea documentat.

Propunerea noastră de evoluție internă pentru grupul Lumea Nouă se bazează pe observații stratigrafice clare, dar încă limitate, și pe analiza unui lot de materiale pe care îl considerăm reprezentativ, însă insuficient cantitativ. Extinderea cercetării pe loturi de ceramică mai cuprinzătoare, însoțite și de date stratigrafice adecvate, poate valida sau infirma această încercare de încadrare tipologico-stilistică a ceramicii pictate Lumea Nouă și implicit o cronologie internă a grupului eponim.

IV.1.3. Ceramica de tip Turdaș

În cadrul așezării de la Lumea Nouă, atrage atenția descoperirea unui număr de piese ceramice de factură turdășeană, cu precădere în complexe închise Foeni. Cunoaștem faptul că atributele definitorii pentru cultura materială a comunităților turdășene sunt reprezentate de vasele patruleter și de cupe cu picior, cu postamentul masiv și scund, gol în interior, de formă cilindrică, iar în privința decorului, se detașează ornamentele incizat-punctate și inciziile grupate în diferite motive ornamentale.

Se remarcă la Lumea Nouă picioare de cupe masive, cu peretele gros, de formă cilindrică, postamentul arcuit și scund, gol în interior, arse oxidant, categoria semifină (Pl. CXLV/2–5).

⁶⁰ Paul 1992, p. 29.

Ornamentate incizate constau din triunghiuri scalene cu vârful în sus, umplute cu puncte adânci (Pl. CXLV/3–5). O formă asemănătoare provine de la Călan-*La Podină*⁶¹. A fost identificat și un profil complet de cupă miniaturală, postament foarte scund, ușor arcuit, buza inferioară rotunjită, factură grosieră, ardere reducătoare (Pl. CXLV/1).

Tipice pentru catalogul de forme turdășean sunt vasele patruleter (Pl. CXLVI/1–2, 7–9). Un vas foarte asemănător celui ilustrat la Pl. CXLVI/2 a fost descoperit în așezarea de fază Vinča C1 de la Zorlențu Mare⁶², dar și la Uivar⁶³ sau Sălbăgelu Vechi⁶⁴.

La un vas patruleter a fost decorată cu incizii scurte și buza vasului (Pl. CXLVI/1). O mențiune se cuvine pentru acest vas, din categoria fină, dată fiind calitatea foarte bună a pastei, arderii oxidante și lustruirii intense. Un vas decorat la fel este cunoscut de la Călanul Nou-*La Podină II*⁶⁵.

O formă aparte este vasul cu corpul bombat și buza rotunjită și profilată (Pl. CXLIV/1–2), confecționate dintr-o pastă de bună calitate, arse oxidant, lustruire puternică. Decorul incizat constă din triunghiuri scalene cu vârful în sus, umplute cu puncte adânci (Pl. CXLIV/1–2).

Pentru ornamentele incizate, este caracteristică o bandă sub buza vasului, formată din două linii paralele, umplută cu tăieturi scurte, realizate de obicei în șir de câte două, dispuse paralel (Pl. CXLIV/1; CXLVI/2, 10) sau grupate oblic (Pl. CXLIV/5). Un alt motiv ornamental întâlnit constă din linii incizate dispuse oblic pe corpul vasului (Pl. CXLVI/2, 5), șiruri paralele de tăieturi scurte înscrise în interiorul unor linii incizate (Pl. CXLVI/7–8), ori romburi incizate umplute cu puncte (Pl. CXLIV/5; CXLVI/6) sau șiruri de tăieturi scurte, înscrise în interiorul liniilor incizate (CXLVI/9). Observăm decorul realizat în banda incizat-punctată, cu incizii groase, adânci, întrerupte (Pl. CXLVI/3–4). Fragmentul ceramic de la Pl. CXLVI/4 este ars în tehnica black-topped.

Analiza materialului ceramic descris mai sus ne confirmă faptul că în urma contactului cu comunitățile turdășene – bine documentate arheologic pe valea Mureșului mijlociu – sunt preluate unele tradiții din formele și decorul ceramicii Turdaș de către purtătorii grupului Foeni, perpetuate ulterior și în cadrul culturii Petrești. Frecvența redusă a materialelor ceramice tipice turdășene confirmă faptul că la Lumea Nouă nu avem de a face cu o locuire consistentă Turdaș, motivul constituindu-l tocmai prezența comunităților de tip Foeni. Materialul ceramic prezentat reprezintă pe de o parte unele forme și ornamente tipice turdășenilor (Pl. CXLIV/4–5; CXLVI/2–3, 5–10) și pe de altă parte ilustrează transpunerea ornamentelor de factură turdășeană pe vase cu caracteristici privind formele și/sau pasta ceramică specifice comunităților Foeni sedentarizate la Lumea Nouă și aflate în plină evoluție spre cultura Petrești (Pl. CXLIV/1–2; CXLVI/1, 4).

Pentru câteva dintre materialele de factură Turdaș de la Lumea Nouă (Pl. CXLVI/10; CXLIV/5; CXLVI/7) am găsit bune analogii în privința decorului la Vrșac-*At*⁶⁶, Cluj-*Piața Unirii*⁶⁷, Turdaș⁶⁸, Orăștie-*Dealul Pemilor*⁶⁹.

⁶¹ Andrei, Roșu 1998, pl. III/7.

⁶² Drașovean 1996, pl. CIX/2.

⁶³ Schier, Drașovean 2004, Abb. 20/1–2.

⁶⁴ Drașovean 1996, pl. CVI/7.

⁶⁵ Ciută 2002, fig. 2/4.

⁶⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVe. 2/1–2.

⁶⁷ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe. 9b/1.

⁶⁸ Roska 1941, Taf. CXXIII/14, Taf. CVI/4.

⁶⁹ Luca 1997b, pl. XXIV/2, 13.

IV.1.4. Ceramica grupului cultural Foeni

La momentul definirii grupului Foeni, ceramica confecționată de comunitățile purtătoare a fost considerată ca reprezentând o entitate culturală distinctă⁷⁰ raportată la toate celelalte culturi neolitice din Banat. Pornind de la analiza ceramicii, au fost identificate principalele trăsături ale grupului Foeni. Astfel, la specia fină, ceramica este manufacturată dintr-o pastă fără impurități, amestecată cu nisip fin cu mică, iar arderea este foarte bună, rezultând o culoare roșie-portocalie, portocaliu-gălbui, neagră-cenușie și neagră; în majoritatea cazurilor, suprafața vaselor este puternic lustruită⁷¹. Un procentaj semnificativ al olăriei atribuite grupului Foeni relevă arderea vaselor în tehnica black-topped⁷². Se individualizează și categoria ceramicii roșii-vișinii și portocalii, foarte bine arsă și lustruită⁷³.

O primă clasificare tipologico-stilistică a ceramicii Foeni a fost realizată de către Fl. Drașovean, plecând de la descoperirile din siturile localizate în Banat⁷⁴. Am prezentat pe larg principalele attribute ale formelor de vase și paleta ornamentelor tipice olăriei grupului Foeni într-un studiu publicat recent⁷⁵.

Descrierea și analiza tipologico-stilistică a ceramicii aparținând grupului Foeni de la Lumea Nouă sunt fundamentate prin cercetarea a numeroase complexe închise cum sunt: B1/S IX (1996), C1/Sp. II (2003), L1/Sp. II (2003), B1/Sp. II (2005), B1/Sp. I (2005), C1–G1/Sp. III (2005), B1/Sp. VII (2005), B1/Sp. I (2006), B1/Sp. II (2006), B1–B2/Sp. III (2006), B1/Sp. IV (2006), L1/Sp. V (2006), B1/Sp. VI (2006) etc. Relația tipologie-stratigrafie este asigurată de studierea ceramicii prin prisma sesizării evoluției formelor și decorului vaselor, în concordanță cu realitățile stratigrafice depistate.

Confecționarea vaselor grupului Foeni se bazează, în general, pe principiul tehnicii colacilor, tehnică folosită preponderent de comunitățile neolitice. Utilizarea acestei metode poate fi confirmată prin fragmentele ce aparțin unor vase de tipul castroanelor cu carenă. Vasele sunt confecționate prin adăugarea succesivă a unor suluri de lut obținute prin modelarea pastei în mâini. Se pot observa, pe unele fragmente, urmele marginilor (cantului) sulului de lut, vasele spărgându-se în punctul de lipire al colacilor, datorită zonei de îmbinare, care are o rezistență limitată (Pl. CXXXVI/3–4, 7; CXXXVII/3, 12; CXXXVIII/3–4, 6), mai ales în cazul vaselor de dimensiuni mai mari. În alte cazuri, carena a fost realizată separat și ulterior lipită pe corpul vasului (Pl. CXXXVII/11). Din acest motiv, și starea predominant fragmentară în care au fost descoperite castroanele carenate.

Vasele care au pereții mai subțiri sunt confecționate tot prin tehnica colacilor. După ridicarea lor, pereții acestora sunt răzuți (degroșați) pentru a obține o ceramică cât mai fină. Această operațiune duce, în cele mai multe cazuri, la fragilizarea vaselor, mai ales în zona mediană. Un procentaj semnificativ din vasele categoriei fine au pereți subțiri și rezonanți, netezire și lustru foarte bun (Pl. LXX/6, 8; LXXI/2; LXXII/1–3; LXXIII/1–3; LXXV/2; LXXIX/3, 5; LXXXVI/4; LXXXVII/3, 6; LXXXVIII/1–3; LXXXIX/2, 4; XCI/1; XCII/1–5, 7; XCIII/2–3; XCIV/4; XCVI/3, 7; XCVII/2–3; XCIX/1, 3; CV/2, 4, 6; CXXI/3; CXXIII/4; CXXIV/7; CXXVII/7–8, 11–12; CXXVIII/4–6; CXXXI/1a; CXXXIII/3–5).

⁷⁰ Drașovean 2003, p. 40; 2005, p. 11–12.

⁷¹ Drașovean 1994a, p. 6; 1997a, p. 58; 2004, p. 28.

⁷² Drașovean 1997a, p. 64–65; 2003, p. 40; 2004, p. 28; 2005, p. 11.

⁷³ Drașovean 1994a, p. 6; 1997a, Abb. 20b/1–6; 2003, pl. I–II; 2004, p. 28, fig. 1–2; 2005, p. 11.

⁷⁴ Drașovean 1997a, Abb. 2–3.

⁷⁵ Gligor 2006b, p. 16–17.

Ceramica grosieră a fost confecționată dintr-o pastă degresată cu nisip cu bobul mare și pietricele, a beneficiat de o netezire mai neîngrijită, iar în funcție de ardere, vasele dobândesc o culoare cărămizie sau cenușiu-închisă. Este reprezentată de străchini (Pl. LXXIV/2), castroane (Pl. LXXI/4; LXXIII/4; LXXVIII/1), așa-numitele „tigăi de pește” (Pl. LXXXIV/3, 5–6) și oale (Pl. LXXVIII/2; LXXX/1, CIII/1–2), utilizate cu precădere pentru uzul comun sau ca vase de provizii.

Ceramica fină reprezintă categoria predominantă în cadrul produselor ceramice aparținând grupului Foeni de la Lumea Nouă. La această categorie se observă în mod frecvent mica în compoziția pastei ceramice. Distingem ceramica arsă oxidant, de culoare portocalie, portocaliu-roșiatică sau cărămizie, ceramica arsă reducător, de culoare neagră, precum și categoria *black-topped*, ce a beneficiat de o ardere mixtă. Este reprezentativă în acest sens analiza statistică realizată de către noi pe materialul ceramic provenit dintr-un complex închis (B1–Sp. II/2005), din care a rezultat faptul că ceramica fină și semifină reprezintă 55,12 %⁷⁶ din totalul ceramicii din bordei; în cadrul acestor categorii, ceramica *black-topped* însumează 55 % din total, în vreme ce pentru ceramica neagră și ceramica portocalie, arsă oxidant, am stabilit procentaje aproximativ egale⁷⁷.

Categoria ceramicii monocrome portocalie, roșu-vișinie sau roșu-maronie, puternic lustruită, este reprezentată la Pl. LXXIII/5, Pl. XCVI/9, Pl. CXXI/1, Pl. CXXVII/4, 9, Pl. CXXVIII/3–6. În această categorie includem și exemplare de vase-suport (Pl. CXIV/4, CXVI/1), angobate la roșu-vișiniu și lustruite.

Pentru ceramica portocalie, foarte bine arsă, este reprezentativ un vas bitronconic de tip castron⁷⁸, corpul ușor bombat, cu buza profilată, lustru intens, două toarte perforate vertical, dispuse simetric, ardere oxidantă, factura fină (Pl. LXVIII/1). De asemenea, cupele sunt confecționate dintr-o pastă fină, arsă oxidant, bine lustruite (Pl. CXIX/2–3). Se mai adaugă și castroanele⁷⁹ cu toartă bandă plată trapezoidală și creștături pe buză și umăr (CXXVIII/2).

Prin arderea controlată, mixtă, în atmosferă oxidantă și reducătoare, se obține efectul cromatic *black-topped*⁸⁰, cel mai probabil prin dispunerea vasului în spațiul de ardere cu gura în jos și acoperirii părții superioare a corpului cu cenușă sau/și jar, astfel încât se obține invariabil o culoare neagră de la umăr spre buză, precum și în interiorul vasului, în timp ce partea inferioară, spre fund, este de culoare gălbui-roșiatică, portocalie (Pl. LXVII/2–3; LXIX/2; LXX/6; LXXI/1; LXXII/1–3; LXXIII/2–3; LXXVI/2–3; LXXXVI/4–5; LXXXVII/5; LXXXVIII/1, 4; LXXXIX/4–5; XCII/1, 3, 5; CV/5–6; CXXVIII/1, CXXX/2, CXXXI/1a, 2–3, CXXXIV/5). Sunt situații când zona din vas arsă în atmosferă reducătoare nu este uniformă⁸¹, lăsând impresia unor flecuri sau pete. Astfel, în cazul ceramicii *black-topped* de la Lumea Nouă se constată o anumită involuție a acestei tehnici, în sensul că nu se mai respectă întocmai canoanele de realizare a procedurii, consacrat mai ales la comunitățile vinčiene. Putem vorbi și de un *black-topped* degenerat. Vase arse în această tehnică se mai cunosc de la Daia Română⁸², Pianu de Jos⁸³, Mihalț⁸⁴.

⁷⁶ Gligor 2007c, p. 3.

⁷⁷ Gligor 2007c, fig. 4.

⁷⁸ Gligor 2007b, p. 58, fig. 39.

⁷⁹ Gligor 2008a, pl. III/5.

⁸⁰ Gligor 2007b, fig. 33, 36–38, 43; 2008a, pl. II/3–8, III/3, 7, 9.

⁸¹ Gligor 2007b, fig. 35, 42, 44.

⁸² Paul 1992, p. 49, Pl. XXVIII/2, 4–5, 9.

⁸³ Paul 1992, p. 49, Pl. XXV/3, XXVIII/3.

⁸⁴ Paul 1992, p. 49, Pl. XXVIII/6.

Ceramica neagră, din categoria fină, foarte bine lustruită, cu aspect metalic⁸⁵, o exemplificăm cu vasele reprezentate la Pl. LXXXVII/6; XC/2–3; XCI/1, 4; XCVI/7; CXXI/3, 5; CXXIV/7. Reținem faptul că în nivelurile inferioare de la Daia Română și Păuca a apărut o categorie de ceramică fină și foarte fină, de culoare neagră⁸⁶, puternic lustruită pe ambele fețe, în asociere cu ceramică *black-topped*, amintită mai sus.

Ceramica neagră și black-topped sunt categoriile care domină covârșitor în cadrul ceramicii fine și semifine. Uneori, pe suprafața vaselor este aplicată o angobă de culoare alb-văroasă, ulterior lustruită. O exemplificare a utilizării acestui procedeu avem la vasul ilustrat la Pl. LXVII/2.

Putem spune că o caracteristică a ceramicii Foeni de la Lumea Nouă este realizarea fundului subțiat spre mijloc și ușor împins în interior, arcuit, de aspect convex (Pl. LXVII/3; LXVIII/1; LXIX/2; LXX/1–5; LXXII/3; LXXIII/3; LXXIV/1, 3; LXXV/1–2; LXXVII/1; LXXXII/2; CVIII/1–2; CIX/1, 4, 7–10, 11, 15–16; CX/1–4; CXI/3–4, 6–8; CXXXI/2–3; CXXXII/1).

Vasele realizate cu fundul drept sunt de asemenea bine reprezentate (Pl. LXV/1–2; LXVI/1; LXVII/1–2; LXVIII/2; LXIX/1; LXX/6–8; LXXI/1–4; LXXII/1–2, 4; LXXIII/2, 4; LXXIV/2; LXXV/3–5; LXXXII/3; LXXVI/1–3; LXXVII/2–3; LXXVIII/1–2; LXXIX/1–5; LXXX/1; LXXXI/1–3; LXXXII/1, 3; LXXXIII/1–5; CVI/1–3; CVII/1–5; CVIII/3–5; CIX/2–3, 5, 12–14; CX/5; CXI/1–2, 5–6; CXXXII/2–4; CXXXIII/3–5).

Formele

Dacă ne gândim la utilitatea unui vas, plecăm de la premisa că vase cu aceeași formă, dar confecționate din pastă și cu dimensiuni diferite, au avut o utilizare diferită. Formele de vase deschise⁸⁷ sunt considerate acele vase la care diametrul gurii este mai mare sau egal cu diametrul maxim și reprezintă formele cele mai răspândite (castroane, străchini, farfurii, cupe etc.). Discutăm de forme închise atunci când diametrul gurii este de două ori mai mic decât diametrul maxim și înălțimea vasului este mai mare decât diametrul maxim.

O descriere a formelor de vase de la Lumea Nouă permite o ordonare tipologică, din care rezultă mai multe tipuri categoriale, cum sunt strachina, castronul, bolul, amfora, oala, vasul-suport, farfuria, capacul etc.

I. Forme deschise

I.1. Castronul

I.1a. Castronul tronconic

I.1a1. castron tronconic, buza rotunjită, cu butoni de formă circulară (Pl. LXXVI/1, 3; XCVIII/1–3; XCIX/2–4; CXXX/1a, 2);

I.1a2. castron tronconic simplu, cu buza rotunjită: **I.1a2a.** de înălțime medie (Pl. LXXVII/1–2; LXXXVI/2–3; LXXXVII/7); **I.1a2b.** scund (Pl. LXXIII/4; LXXIX/3, 5; LXXXIII/5–6). Un vas tronconic din inventarul locuinței nr. 1 de la Păuca-*Homm*⁸⁸ prezintă bune analogii la formele de la Pl. LXXVII/1–2.

⁸⁵ Gligor 2008a, Pl. II/9–10.

⁸⁶ Paul 1992, p. 58.

⁸⁷ Voinea 2005, p. 35.

⁸⁸ Paul 1992, Pl. XXIII/1.

I.1a3. castron tronconic cu buton de formă circulară, aplatizat (Pl. LXXVII/3);

I.1a4. castron tronconic, categoria uzuală, cu buza rotunjită și fundul realizat drept, profilat, precum o talpă (Pl. LXXVIII/1);

I.1b. Castronul bitronconic

I.1b1. înălțime medie, cu umărul reliefat, buza rotunjită și profilată (Pl. LXVII/3; LXXXVIII/1, 4) sau mai scund (Pl. LXVII/1; Pl. LXX/1–3, 5–8; Pl. LXXI/1; LXXIII/3; LXXV/3; XCII/6, 9). Castronul bitronconic cu umărul profilat din locuința nr. 1 de la Păuca-*Homm*⁸⁹ prezintă bune analogii la vasul de la Pl. LXVII/3.

I.1b2. scund, cu umărul drept, buza rotunjită și profilată (Pl. LXXIII/3; XCII/3–4; XCVII/2);

I.1b3. umărul drept, înalt, buza rotunjită (Pl. LXVII/2; Pl. LXXI/2–3; LXXXVII/4);

I.1b4. umărul înalt, reliefat, ușor arcuit, cu buza profilată (Pl. CX/1–2; XCI/4; XCIII/4);

I.1b5. umărul ușor arcuit, cu buza profilată: **I.1b5a.** buton de formă conică (Pl. C/1);

I.1b5b. buton de formă circulară, modelați pe rânduri paralele (Pl. C/3);

I.1b6. scund, cu pereții arcuiți, invazat: **I.1b6a.** buza rotunjită (Pl. LXXXI/1; XCI/1–2; XCII/10; XCIV/3; XCV/4); **I.1b6b.** buza profilată (Pl. XCII/8);

I.1b7. scund, invazat: **I.1b7a.** buza rotunjită (Pl. XCII/1–2, 5); **I.1b7b.** buza profilată (Pl. XCII/7; XCVI/3);

I.1b8. invazat, cu partea inferioară aplatizată: **I.1b8a.** buza profilată (Pl. XCIV/1–2; XCVI/4); **I.1b8b.** buza rotunjită (Pl. XCVI/6);

I.1b9. înalt, invazat, cu buza profilată (Pl. XC/3);

I.1b10. înalt, cu umărul drept (Pl. CVI/1; CVIII/1–4);

I.1b11. înalt, cu umărul arcuit, buza profilată (Pl. LXXXI/3; LXXXII/2–3). Un exemplar asemănător cunoaștem de la Mihălț⁹⁰;

I.1b12. corpul bombat, buza profilată (Pl. LXVIII/1);

I.1b13. deschis, jumătatea inferioară tronconică, puternic aplatizată: **I.1b13a.** umărul drept (Pl. XCVII/4, 6–7); **I.1b13b.** umărul profilat (Pl. XCVII/1, 3);

I.1b14. umărul înalt, buza profilată, cu partea inferioară a vasului foarte deschisă la diametrul maxim, aplatizată și fundul ușor împins în interior, cu zona de contact a umărului cu partea inferioară a vasului unghiularizată (Pl. LXXV/1, LXXXV/2) sau rotunjită (Pl. LXXV/2, LXXXV/1, 3). O formă asemănătoare se cunoaște de la Orchomenos⁹¹.

Varianta de vas bitronconic, cu umărul reliefat, înalt, buza rotunjită, corespunzător siglei B4d⁹², după clasificarea efectuată de Fl. Drașovean pe ceramica Foeni din Banat – considerată formă tipică pentru grupul Foeni⁹³ – este cel mai fidel reprezentată în cazul lotului de vase de la Lumea Nouă de fragmentele ceramice ilustrate la Pl. LXXXVIII/2; LXXXIX/2, 4–5. Vase foarte apropiate ca formă se cunosc de la Hunedoara-*Judecătoria*⁹⁴, precum și de la Ghirbom⁹⁵.

⁸⁹ Paul 1992, Pl. XXIII/14.

⁹⁰ Paul 1992, pl. XXV/7.

⁹¹ Kunze 1931, Taf. 1/2.

⁹² Drașovean 1994a, p. 6; 1997a, Abb. 2.

⁹³ Drașovean 2003, p. 42; 2005, p. 12.

⁹⁴ Luca, Roman 1999a, pl. I/6.

⁹⁵ Aldea 1999, pl. XXI/3; Paul 1992, pl. XXIV/16.

I.1c. Castronul carenat

I.1c.1. castron cu carena puțin dezvoltată, rotunjită (Pl. CXVII/4, 8; CXXXVII/12, 19; CXXXVIII/1–2, 5–6, 11–14);

I.1c.2. carena largă, semicilindrică, rotunjită, umărul scurt, buza vasului rotunjită și profilată (Pl. CXVII/10, 12; CXXXVI/3–5, 7–8);

I.1c.3. carena largă, semicilindrică, rotunjită, partea inferioară puternic aplatizată (Pl. CXVII/9, CXXXV/2; CXXXVII/1–2, 5–7, 13, 15–16, 18; CXXXVIII/3–4);

I.1c.4. carena ușor schițată, aplatizată, ușor rotunjită la marginile exterioare, partea inferioară puternic aplatizată (Pl. CXVII/7; CXXXVI/6).

I.1c.5. partea inferioară aplatizată și o îngroșare a carenei semicilindrice (Pl. CXXXVII/3–4, 8, 10, 14);

I.1c.6. carena cu început de unghiularizare, umăr scurt, invazat (Pl. CXXXVI/1–2);

I.1c.7. carena cu profil triunghiular (Pl. CXXXVII/11; CXXXVIII/7–8).

Remarcăm fragmentele de castroane cu carena largă, semicilindrică, ce fac trimitere spre materialele publicate de la Unip⁹⁶, Hunedoara-Grădina Castelului⁹⁷, Șoimuș⁹⁸, Cauce⁹⁹, Turdaș¹⁰⁰, Cheile Turzii-Peștera Ungurească¹⁰¹, Călan-La Podină¹⁰², Petrești-Groapa Galbenă¹⁰³, Iclod¹⁰⁴. Din săpăturile vechi de la Lumea Nouă a fost publicat un profil de castron cu carena rotunjită¹⁰⁵. Ulterior, în cultura Petrești, această formă va cunoaște o mare dezvoltare, în variantele cu carena puternic unghiularizată¹⁰⁶.

Nici unul dintre castroanele studiate nu prezintă decor pictat, majoritatea sunt arse oxidant, procentajul ceramicii negre și black-topped este mai redus la această formă. Un exemplar este ornamentat cu caneluri fine, dispuse oblic pe carenă (Pl. CXXXVII/19), un altul cu linii spiralice imprimate (Pl. CXVII/10).

Pentru faza A a culturii Petrești este tipică carena largă, semicilindrică, rotunjită, ce se unește în unghi cu jumătatea inferioară tronconică, aplatizată și partea superioară înaltă. Astfel, pentru formele de mai sus avem analogii foarte bune la castroanele din inventarul locuinței nr. 1 de la Păuca-Homm¹⁰⁷ și de la Cașolț-Poiana în Pisc¹⁰⁸. Castronul de la Daia Română-Părăuș¹⁰⁹ este încadrat la varianta A(F)2f aparținând primei faze a culturii Petrești¹¹⁰. Un argument în plus pentru a pune semnul egalității între etapa târzie din evoluția grupului Foeni și primele manifestări ale culturii materiale încadrate în faza A a culturii Petrești.

Evoluția tipologică a castroanelor carenate a fost pusă în evidență de I. Paul în tabelul sinoptic ce cuprinde principalele forme de vase aparținând culturii Petrești¹¹¹. O analiză atentă a variantelor de castroane descrise la I.1c.1–6 scoate în evidență cu claritate asemănările cu

⁹⁶ Drașovean 1997a, Abb. 7/7.

⁹⁷ Drașovean 2002, p. 62–63; pl. IV/7, 21, V/1–7, VI/7.

⁹⁸ Drașovean, Rotea 1986, pl. VII/12.

⁹⁹ Luca et alii 2004, pl. XXXVI/3.

¹⁰⁰ Roska 1941, Taf. CXXII/15; CXXIV/2; Luca 2001a, fig. 18/1, 43/1.

¹⁰¹ Lazarovici et alii 1995a, Fig. 8/8, 9/3, 10/10.

¹⁰² Gligor 2009a, pl. II/7.

¹⁰³ Gligor 2008b, pl. IX/1–4, X/3–4.

¹⁰⁴ Lazarovici, Kalmar 1988, fig. 20/3–4.

¹⁰⁵ Berciu, Berciu 1949, fig. 10/3.

¹⁰⁶ Paul 1992, pl. XXIX.

¹⁰⁷ Paul 1992, pl. XXIII/9, 12; Maxim 1999, pl. XIX/2.

¹⁰⁸ Paul 1992, pl. XXIV/24.

¹⁰⁹ Paul 1992, pl. XXVIII/5.

¹¹⁰ Paul 1992, p. 59.

¹¹¹ Paul 1992, pl. XXIX.

formele de castroane carenate din faza A a culturii Petrești. În fazele mijlocie și târzie a culturii Petrești, partea inferioară, tronconică a vasului se înalță, gâtul se scurtează treptat și carena suferă o unghiularizare accentuată¹¹².

I.2. Strachina

I.2a. Strachina tronconică

I.2a1. simplă, cu buza rotunjită și pereți subțiri (Pl. LXX/4; LXXII/3; LXXIX/4; LXXXVI/4–5);

I.2a2. buza rotunjită și butoni ornamentali: I.2a2a. de formă conică (Pl. LXXII/2; C/4); I.2a2b. de formă circulară (Pl. LXXII/1, 4; LXXVI/2).

I.2b. Strachina bitronconică

I.2b1. umărul ușor arcuit, invazat, buza profilată, foarte bine lustruită, categoria black-topped (Pl. CXXXI/1a), decoruri lustruite în „zig-zag” (Pl. CXXXI/1b). O formă asemănătoare avem de la Otzaki-Magula¹¹³;

I.2b2. umăr arcuit, buza rotunjită, cu patru butoni dispuși simetric, modelați sub buză (Pl. LXXIV/2);

I.2b3. înaltă, buză profilată (Pl. CXXI/5);

I.2b4. invazată, cu toartă bandă plată trapezoidală (Pl. CXVIII/2).

I.2.c. Strachina cu deschidere mare, buza dreaptă, peretele gros (Pl. LXXIII/5).

I.3. Cupa

I.3.1. postament foarte scund, buza inferioară dreaptă (Pl. CXIX/2);

I.3.2. postament tronconic, înalt, gol în interior, buza inferioară dreaptă (Pl. XIX/1, 3);

I.3.3. postament tronconic, ușor arcuit, înalt, gol în interior, buza inferioară rotunjită (Pl. CXIX/4).

O formă asemănătoare cu varianta de cupă numerotată cu sigla I.3.3. se cunoaște de la Pianu de Jos-*Podei*¹¹⁴. Analiza tipologică a acestei forme de vas ne îndreptățește să considerăm faptul că din cupele cu postament înalt și arcuit și cu partea superioară deschisă este probabil să derive vasele-fructieră, cu o dezvoltare remarcabilă în cadrul culturii Petrești.

I.4. „Tava de pește”

I.4.1. simplă, cu umărul vasului drept (Pl. LXXXIV/6);

I.4.2. cu cioc de scurgere, modelat pe buză (Pl. LXXXIV/5);

I.4.3. formă circulară, cu 4 butoni conici dispuși pe umăr (Pl. LXXXIV/3);

La ceramica din Banat, așa-numita formă a „tăvii de pește” în tipologia lui Fl. Drașovean o întâlnim la tipul H¹¹⁵.

I.5. Farfuria

I.5.1. formă de vas largă, foarte deschisă, aspect tronconic (Pl. CVIII/5; CIX/1, 3).

¹¹² Paul 1992, p. 59.

¹¹³ Hauptmann 1981, Taf. 65/13, Taf. 66/3.

¹¹⁴ Paul 1992, pl. XXV/13.

¹¹⁵ Drașovean 1994a, p. 7; 1997a, Abb.2.

II. Forme închise

II.1. Paharul

II.1.1. vase miniaturale, formă simplă, aspect bitronconic, cu pereții arcuiți, invazate (Pl. LXXV/4–5; CXXVI/11–12; LXXXIII/1–4; LXXXIV/2, 4);

II.1.2. aspect bitronconic, umăr înalt, invazat, partea inferioară scundă și aplatizată, buza profilată, toartă de formă tubulară cu perforație orizontală, dispusă sub buză (Pl. CXXI/1);

II.1.3. aspect bitronconic, umăr profilat, partea inferioară scundă și aplatizată, buza rotunjită, toartă de formă circulară cu perforație orizontală, dispusă sub umăr (Pl. CXXIII/1);

II.1.4. corpul semisferic, gâtul înalt și drept, buza rotunjită (Pl. XCIII/1);

II.2. Bolul

II.2.1. formă semisferică, pereții arcuiți, invazat, buza profilată (Pl. XCIII/2; XCV/2);

II.2.2. formă semisferică, cu Lippenrand (Pl. XCV/5);

II.3. Cana

II.3.1. formă tronconică, ușor rotunjită spre buză, fără toartă, cu cioc de scurgere, modelat pe buză (Pl. LXXXII/1). O formă apropiată se regăsește între vasele din inventarul locuinței nr. 1 de la Păuca-*Homm*¹¹⁶. În cazul de față, cana la care facem referire are un orificiu circular de scurgere modelat din buză.

II.4. Capacul

La Fl. Drașovean această formă o regăsim la tipul (I)¹¹⁷. Capacele se caracterizează prin simplitatea formelor. Aspectul general al capacelor confecționate de purtătorii grupului Foeni este de calotă aplatizată, cu buza rotunjită, aproape identic ce cel petreștean. Avem și capace acoperite cu un slip maroniu-roșcat, bine netezite și lustru foarte puternic (Pl. CXVIII/2–4).

II.4.1. capac în formă de calotă ușor aplatizată, cu buza rotunjită, cu buton apucător, drept la partea superioară (Pl. CXVIII/1);

II.4.2. capac în formă de calotă aplatizată, cu buza rotunjită, evazată, cu buton apucător (Pl. CXVII/6; CXVIII/10);

II.4.3. capac în formă de calotă aplatizată, cu buza rotunjită, evazată (Pl. CXVII/1–3, 5; CXVIII/2–3, 8–9). Nu excludem, datorită stării fragmentare în care s-au păstrat, ca unele capace incluse în această categorie, să aibă buton de prindere pe zona centrală;

II.4.4. capac cu toartă în bandă, ornamentat cu linii dispuse în benzi sau cercuri concentrice, executate în tehnica lustruirii adâncite (Pl. CXVIII/5);

II.4.5. capac cu buza marcată printr-o ușoară reliefare, ornamentat cu benzi de linii oblice imprimate (Pl. CXVIII/7);

II.4.6. capac de aspect bitronconic, cu partea superioară aplatizată (Pl. CXVIII/4).

Forme identice cu capacul de la Pl. CXVIII/1 avem la Turdaș¹¹⁸ și Cașolț-*Poiana în Pisc*¹¹⁹. Un capac cu buza profilată și ornamentat cu benzi de linii concentrice incizate se cunoaște din săpăturile vechi de la Lumea Nouă¹²⁰.

¹¹⁶ Paul 1992, pl. XXIII/4.

¹¹⁷ Drașovean 1997a, Abb. 2.

¹¹⁸ Roska 1941, Taf. CI/8.

¹¹⁹ Paul 1992, pl. XXV/22.

¹²⁰ Gligor 2006b, pl. IV/7.

II.5. Vasul-suport

Vasele-suport au fost considerate până nu demult ca fiind una din formele definitorii pentru cultura Petrești. Cercetările arheologice din ultimii ani au condus la identificarea acestei forme și în nivelurile de locuire – inclusiv complexe închise – aparținând grupului Foeni. Am constatat cu acest prilej faptul că suporturile din repertoriul de forme Foeni de la Lumea Nouă sunt nepictate. În cercetările din Banat s-a individualizat suportul de formă tronconică, la Fl. Drașovean tipul E3¹²¹.

De remarcat în privința tehnicii de confecționare a vaselor-suport – ca o trăsătură generală a acestei forme descoperite la Lumea Nouă – faptul că în nivelul inferior și în complexele adâncite, piesele descoperite sunt angobate cu o culoare roșie-vișinie, puternic lustruite, pastă fină și ardere foarte bună, oxidantă, în timp ce la fragmentele de suport recoltate din stratul superior se observă că tradiția angobării și lustruirii se pierde, se acordă o atenție mai scăzută finisării, pasta este portocalie și degresantul este nisipul cu bobul potrivit. De asemenea, nici o altă formă sau decor tipic culturii Petrești nu apare asociat cu vasele-suport la care facem referire.

Aspectul adus în discuție poate constitui un indiciu în plus pentru o evoluție locală a acestei categorii ceramice. Și în situl eponim, un vas-suport a fost identificat în stratul superior¹²². În valea Mureșului mijlociu, aceluiași orizont cronologic îi pot fi arondate vasul-suport incizat de la Turdaș¹²³, precum și suporturile de la Hunedoara-*Grădina Castelului*¹²⁴. După I. Paul, tipul 9a de suport, cu slip roșu, de formă tronconică, a fost identificat în nivelurile inferioare și mijlocii ale așezărilor din zona bazinului central al Mureșului, unde tradiția sudică sau sud-vestică, este mai puternică¹²⁵. Ulterior, în cadrul culturii Petrești, încă din prima fază de dezvoltare, apare inclusiv tricromia¹²⁶, aplicată pe aceste forme de vase.

Semnalăm o surprinzătoare varietate tipologică a vaselor-suport, în privința confecționării buzei de la partea superioară. La fel, am putut constata la tehnica de confecționare a vaselor-suport faptul că, pentru realizarea buzei superioare, olarii grupului Foeni au utilizat tehnica colacilor, evidențiată de rupturile identificate la zona de contact dintre corpul de formă cilindrică a vasului și buza superioară (Pl. CXIII/4; CXVI/4). Buza inferioară a suporturilor este rotunjită, evazată (Pl. LXXXV/6) sau dreaptă (Pl. CII/1), pentru a oferi stabilitate vasului.

Prezentăm mai jos o tipologie a suporturilor, ținând cont de modul de confecționare al buzei de la partea superioară a suportului:

II.5.1. buza superioară evazată, rotunjită (Pl. CXIV/1, 5; CXV/7; CXVI/6);

II.5.2. buza superioară evazată, formând un unghi drept cu peretele suportului (Pl. CXIII/4; CXVI/2, 5, 7, 12, 16);

II.5.3. buza superioară evazată, de formă triunghiulară, cu partea superioară rotunjită (Pl. CXII/1; CXIII/1; CXIV/4; CXV/4; CXVI/15, 17);

II.5.4. buza superioară evazată, de formă patrulateră (Pl. CXV/1);

II.5.5. buza superioară evazată, modelată oblic pe peretele suportului (Pl. CXVI/13);

II.5.6. buza superioară evazată, decorată cu incizii (Pl. CXVI/11);

II.5.7. buza superioară evazată, ascuțită în formă de cioc de pasăre și vârful ușor înclinat în jos (Pl. LXXXV/4–5; CII/1; CXIII/3; CXIV/2; CXV/6; CXVI/3, 8, 10, 14).

¹²¹ Drașovean 1997a, p. 58–59, Abb. 2.

¹²² Drașovean 1997a, Abb. 9/8.

¹²³ Roska 1941, Taf. CVII/2.

¹²⁴ Drașovean 2002, pl. VI/1–2.

¹²⁵ Paul 1992, p. 63.

¹²⁶ Paul 1992, p. 76, pl. XXXIII/1–2, 11; Aldea 1999, pl. XXIV/7.

II.6. Amfora

II.6.1. corpul puternic bombat, mai scundă, gât scurt, drept, cilindric, cu două toarte perforate orizontal, dispuse simetric la zona de legătură a corpului cu gâtul (Pl. LXIX/1);

II.6.2. corpul bombat, de aspect bitronconic, gât cilindric, înalt, buza rotunjită și evazată, cu două toarte perforate orizontal, dispuse simetric pe gât (Pl. LXIX/2);

II.6.3. corpul globular, înaltă, gât cilindric, înalt, buza ușor evazată, cu două toarte perforate vertical, dispuse simetric în zona diametrului maxim (Pl. LXVI/1; LXVIII/2; CXX/2);

II.6.4. corpul bombat, gâtul cilindric, două proeminențe simetrice sub forma unor lobi, trase din buză, perforate orizontal (Pl. CV/6). Putem bănuși că vasele prevăzute cu perforații erau probabil suspendate în interiorul locuinței.

II.6.5. corpul bombat, mai scundă, buza rotunjită, gâtul invazat (Pl. LXXIV/3);

II.6.6. corpul bombat, zveltă, bine proporționată, buza rotunjită, evazată (Pl. LXXXI/2); o bună analogie avem la un vas din inventarul locuinței nr. 1 de la Păuca-*Homm*¹²⁷.

II.6.7. gât cilindric, buza evazată și rotunjită, corpul puternic bombat (Pl. XCV/1, 3);

II.6.8. scundă, gât cilindric, diametru mare, buza profilată, corpul ușor bombat, cu toarte perforate orizontal, dispuse pe zona diametrului maxim al vasului (Pl. CXXI/3);

II.6.9. gât cilindric: **II.6.9.a.** drept, înalt, cu corpul bombat (Pl. CV/2–3, 7); **II.6.9.b.** cu o șanțuire ce marchează gâtul de corpul vasului (Pl. CV/5);

II.6.10. corpul puternic bombat, cu toarte cu perforație verticală, dispuse pe zona diametrului maxim, subțiată spre fund (Pl. CXXII/5);

II.6.11. înălțime medie, aspect bitronconic, umărul înalt, drept, cioc de scurgere modelat pe buză (Pl. CIV/2). Un modelaj asemănător al buzei vasului avem la Olinth¹²⁸.

II.7. Oala

II.7.1. Cu corpul bombat, umărul arcuit, buza profilată: **II.7.1.a.** butoni aplatizați (Pl. LXV/2); **II.7.1.b.** butoni circulari pe zona diametrului maxim (Pl. CIII/1); **II.7.1.c.** toartă de formă circulară perforată orizontal modelată pe zona diametrului maxim (Pl. CIII/2);

II.7.2. Înălțime medie, formă bitronconică, buza rotunjită, gura largă, butoni conici (Pl. LXXVIII/2);

II.7.3. Înaltă, umăr înalt, arcuit, buză rotunjită, butoni conici aplicați sub zona diametrului maxim (Pl. LXXX/1).

Tehnici de decorare

Analizând ornamentele pe vasele grupului Foeni din situl eponim și din Banat, Fl. Drașovean a identificat ca tipuri principale: alveolele (A); creștăturile (B); pliseurile (C), canelura lată (D), inciziile (E), ornamentele lustruite (F), decorurile realizate în tehnica picturii (G)¹²⁹.

A. Alveolele

A1. executate pe buza vaselor (Pl. CXL/6);

A2. executate pe corpul vasului în linii paralele cu buza și oblice (Pl. CXXXIX/5).

¹²⁷ Paul 1992, pl. XXIII/11.

¹²⁸ Mylonas 1929, fig. 29.

¹²⁹ Drașovean 1994a, Fig. 4; 1997a, Abb. 3.

B. Crestăturile

Crestăturile sunt executate:

- B1. pe buză (Pl. C/1; CI/3; CXXVIII/1, 3–4, 6; CXXIX/1–2, 4, 8, 11–12);
- B2. pe toartă, la exterior (Pl. CXXIX/9);
- B3. combinat pe buză, pe toarta bandă plată trapezoidală și pe corpul vasului, la zona de contact între umăr și partea inferioară a castronului (Pl. CXXVIII/2);
- B4. pe corpul vasului, la zona de contact a corpului cu umărul vasului (Pl. CXXIX/3, 5);
- B5. creștături scurte aplicate ușor oblic spre zona fundului (Pl. CXI/4).

C. Pliseurile

Din paleta ornamentală a ceramicii Foeni de la Lumea Nouă, pliseurile ocupă un procentaj nesemnificativ și decorează partea superioară a vaselor.

- C1. dispuse perpendicular pe buză (Pl. CXXXIX/3–4);
- C2. curboliniare, dispuse pe umărul vasului (Pl. CXL/1–2).

D. Canelura

D1. caneluri late orizontale, în combinație cu impresiuni în registre paralele (Pl. CXXXIX/2);

- D2. oblice (Pl. LIX/2; XCVII/5).

E. Inciziile

Decorurile incizate reprezintă la Foeni 6% din totalul motivelor ornamentale¹³⁰. La Lumea Nouă ornamentele incizate sunt rare și constau în benzi unghiulare ce par a reproduce unele decoruri pictate.

- E1. benzi de linii late în formă de V (Pl. CXXXIII/2) sau spiralic (Pl. CXL/11);
- E2. linii oblice (Pl. CXL/3);
- E3. late, în formă de benzi verticale, cu fundul rotunjit în formă de „U”, dispuse pe toartă bandă (Pl. CXXVII/4);
- E4. cruci incizate pe fundul vasului, asemănătoare unor zvastici (Pl. CXI/2, 5);
- E5. siluetă umană realizată schematizat pe fundul vasului (Pl. CX/2, 4);
- E6. cercuri incizate de diferite dimensiuni, umplute cu alb, organizate în benzi dispuse oblic (Pl. CXXXIX/8–9) sau în interiorul unor linii incizate (Pl. CXXXIX/6–7). Acest tip de ornament a mai fost identificat la Foeni¹³¹, dar și în spațiul thessalo-macedonean la Olynth¹³², Otzaki-Magula¹³³, Paradimi¹³⁴ ori în situri Protosesklo III¹³⁵.

F. Decorul lustruit

Categoria decorurilor realizate prin lustruirea suprafeței vaselor, este definitorie pentru ornamentica grupului Foeni¹³⁶. În locuirea de la Foeni decorurile realizate prin lustruirea

¹³⁰ Drașovean 1997a, p. 59.

¹³¹ Material inedit Muzeul Banatului Timișoara.

¹³² Mylonas 1929, fig. 65.

¹³³ Hauptmann 1981, Taf. XI/3.

¹³⁴ Bakalakis, Sakellariou 1980, Taf. 5/a7, Taf. 22/b4, Taf. I/e4.

¹³⁵ Aslanis 1992, p. 307, pl. 5/7.

¹³⁶ Drașovean 1994a, p. 8–9, fig. 4/F; 1997a, p. 59, Abb. 3/F, Abb. 8/3, Abb. 9/10, Abb. 10/9, Abb. 16/7, Abb. 19/9; 2003, p. 41, pl. IX; 2004, p. 29, fig. 8/1–5; 2005, p. 12; Drașovean, Luca 1990, fig. 4/10; Luca et alii 2004, pl. XXX/2a–2b; Gligor 2006b, pl. I/5a–5b.

suprafeței vasului ocupă cu puțin peste 27 % din totalul motivelor ornamentale¹³⁷. Aceste decoruri constau în linii sau benzi late, realizate cu precădere la interior, ce converg spre fundul vaselor, sau motive în rețea, triunghiuri hașurate și, cu totul excepțional, spirale. Decorul în discuție a fost considerat ca o componentă a paletelor ornamentale vinčiene, dar cercetările din locurile Foeni au demonstrat faptul că în Banat sunt mai mult o caracteristică a acestui grup cultural¹³⁸ decât a culturii Vinča.

Ornamentele lustruite sunt obținute prin frecarea repetată pe suprafața vasului cu un obiect dur, rezultând benzi de linii subțiri, ce formează rețele sau diverse motive geometrice (zig-zag, tabla de șah).

F1. benzi de linii (Pl. CXXX/1a–1b; CXXXI/2–3; CXXXII/1; CXXXIII/4; CXXXIV/1, 4–5; CXXXV/1, 3);

F2. benzi „în rețea” (Pl. CXXXII/2; CXXXIII/2; CXXXV/4);

F3. motive unghiulare (Pl. CXXXIII/1; CXXXIV/2–3; CXXXV/5b–7);

F4. benzi „zig-zag” (Pl. CXXXI/1b);

F5. benzi „în căpriori” (Pl. CXXXIV/2–3);

F6. „tabla de șah” (Pl. CXXXII/4; CXXXIII/4).

Decorurile lustruite sunt realizate pe exteriorul vasului (Pl. CXXXIV/5; XVII/9), pe interior (Pl. CXXX/2; CXXXII/1–2, 4; CXXXIII/1–5; CXXXIV/1–4; CXXXV/1–7), pe exterior și pe fund (Pl. CXXXI/2) sau pe fund (Pl. CXXXI/3). Există situații când acest tip de decor este aplicat atât pe suprafața exterioară (Pl. CXXX/1a), cât și pe cea interioară (Pl. CXXX/1b) a aceluiași vas.

Întâlnim și asocierea decorului realizat prin incizare la exteriorul vasului, cu ornamente lustruite la interior (Pl. CXXXII/2). Decorurile lustruite apar numai la categoria fină și semifină, la ceramica black-topped și neagră.

Ceramică ornamentată prin decoruri lustruite este documentată și în siturile petreștene de fază A¹³⁹ de la Daia Română și Păuca. Se poate confirma în acest fel prezența elementelor caracteristice grupului Foeni în conținutul cultural al nivelurilor inferioare aparținând culturii Petrești.

G. Pictura

La acest stadiu al cercetărilor, din locuirea de la Foeni ceramica pictată reprezintă 8 % din totalul ornamentelor¹⁴⁰.

Comunitățile Foeni de la Lumea Nouă au realizat o pictură bicromă. Decorul este realizat cu o culoare roșie, vișinie, brun-roșcată, pe fond portocaliu, roșiatic, aplicate înainte de ardere. Ornamentele constau din linii paralele grupate în motive unghiulare. După pictare, suprafața vasului este bine lustruită. Un vas este pictat atât pe exterior cât și la interior (Pl. CXLI/12; CLVIII/14a–14b).

G1. benzi de linii subțiri, oblice (Pl. CXLI/6, 9–11; CLVIII/2, 4, 11);

G2. „în căpriori” (Pl. CXLI/1–5, 7–8, 12–13; CLVIII/1, 3, 5–10, 12–14a).

Pentru faza A a culturii Petrești, I. Paul încadrează acest tip de decor pictat la grupa stilistică AIIa, întâlnit pe ceramică descoperită la Daia Română¹⁴¹, Păuca¹⁴², Răhău¹⁴³. Că este

¹³⁷ Drașovean 1997a, p. 59.

¹³⁸ Drașovean 2005, p. 12.

¹³⁹ Drașovean 2003, p. 42; 2004, p. 30.

¹⁴⁰ Drașovean 1997a, p. 59.

¹⁴¹ Paul 1992, pl. XXX/10–11; XXXI/2–3, 5–9.

¹⁴² Paul 1992, pl. XXXI/1.

¹⁴³ Paul 1992, pl. XXXI/4.

vorba de un decor aplicat pe o formă timpurie, avem dovada la castronul cu carena largă¹⁴⁴, rotunjită, incipientă, ori la cel cu carena semicilindrică¹⁴⁵, ambele de la Daia Română.

De la Baciustr. Nouă¹⁴⁶ avem pictură cu vișiniu pe fond gălbui-portocaliu cu decor constând din benzi de linii oblice și în căpriori. Un vas pictat asemănător se cunoaște de la Zau de Câmpie¹⁴⁷, iar decorul pictat „în căpriori” îl avem documentat din nou pe o strachină cu toartă bandă-plată trapezoidală de la Archiud¹⁴⁸.

Discutând comparativ materialele pictate Foeni de la Lumea Nouă cu ceramica pictată din siturile din Banat¹⁴⁹, consemnăm asemănările evidente în privința motivelor și culorilor stratului pictural. În schimb, nu avem documentată la acest moment în interiorul arcului carpatic categoria stilistică cu decor pictat cu culoare albă pe fond roșu¹⁵⁰, prezentă în așezarea eponimă cu precădere în nivelul superior. Am identificat în schimb la Petrești-Groapa Galbenă¹⁵¹ o categorie pictată cu o substanță de culoare albă, pe ceramică neagră și black-topped, precum la Ciucsângiorz¹⁵², Păuleni Ciuc-Ciomortan-Dâmbul Cetății¹⁵³ sau Feldioara¹⁵⁴. Remarcăm aplicarea acestui decor pictat aparte pe forme de vase lucrate și arse în caracteristica olăriei Foeni.

Atrage atenția un picior de cupă, cu postamentul scund, ușor arcuit și talpa dreaptă, pictat „în căpriori” cu roșu-vișiniu pe fond gălbui-portocaliu (Pl. CXLI/2; CLVIII/12). Aplicarea acestui motiv pictat pe o cupă, pe lângă faptul că este foarte rar întâlnit, poate evidenția pe de altă parte și perpetuarea acestei forme din faza clasică a culturii Vinča până la momentul cronologic al finalului Vinței târzii, în cadrul grupului Foeni.

La un gât de amforă, înspre buză, am constatat urme de pictură cu bitum (Pl. XCV/1). Vasul, ars oxidant la portocaliu, bine netezit, din categoria fină, provine din bordeiul B1/S II (Sp. IV/2006). Amintește de pictura cu bitum de tradiție Tăualaș, din repertoriul de ornamente turdășean.

Un vas aparte este amfora cu corpul globular și gât tronconic, înalt, buza profilată, cu patru torți perforate orizontal, dispuse simetric, lustru foarte bun, ardere oxidantă, factură fină, cu o șanțuire ce trasează linia de demarcație a gâtului cu corpul vasului (Pl. CLXIII/1). Cu privire la decorul pictat roșu-vișiniu pe fond gălbui-portocaliu (Pl. CLIX/1), organizat în regiștri, marcați prin benzi de linii subțiri orizontale, motivele ornamentale constau din linii groase în „zig-zag” pe gât (Pl. CLIX/1a), benzi de linii subțiri „în căpriori” pe umărul puternic bombat (Pl. CLIX/1b) și „virgule” pe partea inferioară a vasului, spre fund (Pl. CLIX/1c). Organizarea în regiștri a ornamentelor pictate se observă cu claritate în momentul desfășurării decorului (Pl. CLXIII/1a). Considerăm vasul un import din mediul sudic la nivel Dimini clasic/Otzaki C. Amfora cu ornamente caracteristice fazei Dimini clasic¹⁵⁵, cu analogii la Sesklo¹⁵⁶. Aducem în

¹⁴⁴ Paul 1977, pl. I/6; 1992, Pl. XXX/9.

¹⁴⁵ Paul 1992, pl. XXXI/10.

¹⁴⁶ Maxim 1999, pl. XX/1, 3–5.

¹⁴⁷ Maxim 1999, pl. XXII/2.

¹⁴⁸ Maxim 1999, pl. XIX/1.

¹⁴⁹ Drașovean 1997a, Abb. 5/1, 3–5, Abb. 6/1–2, 4, 6, 8–9, Abb. 7/1, 3, 7, 8/1a, Abb. 10/10, Abb. 14/4, Abb. 18/9a, Abb. 19/1; 2004, Fig. 3/1–8, 5/1–6.

¹⁵⁰ Drașovean 1997a, Abb. 8/4, 6–7, 9; 2004, fig. 7/1–6.

¹⁵¹ Gligor 2009a, pl. I/1–2.

¹⁵² Maxim 1999, pl. XXVII/3, 6, 8.

¹⁵³ Buzea, Lazarovici 2005, pl. XXV/1–8, 10, XXVII/2, 5–6, 11, XXIX/1–9.

¹⁵⁴ Ioniță et alii 2004, fig. 7/1–10, 12–16.

¹⁵⁵ Otto 1985, Taf. 59.

¹⁵⁶ Otto 1985, Taf. 56/5.

discuție și decorul pictat cu motive „în căpriori” pe vase Dimini¹⁵⁷. Un vas pictat la partea inferioară și pe interior cu „virgule” a fost publicat de la Cheile Turzii¹⁵⁸, în vreme ce un vas-suport de la Șeica Mică¹⁵⁹ prezintă o ornamentică asemănătoare, cu decor organizat în regiștri, separați prin benzi de linii subțiri orizontale, între care sunt pictate linii groase în „zig-zag”.

H. Lustruirea adâncită

Întâlnim la Lumea Nouă numeroase ornamente aplicate pe fundul vaselor, realizate în așa-numita tehnică a lustruirii adâncite, fără a se realiza o incizie propriu-zisă. Este bine-cunoscut vasul descoperit de N. Vlassa la Cluj¹⁶⁰, ce are realizat pe fund de o asemenea manieră modelul schematizat al unei ambarcațiuni cu pânze.

H1. cercuri concentrice: **H1.a.** pe fundul vasului (Pl. CXXXII/3); **H1.b.** pe corpul vasului (Pl. CXL/8–9); **H1.c.** pe exteriorul unui capac (Pl. CXVIII/5);

H2. triunghiuri scalene, umplute cu benzi de linii, dispuse oblic (Pl. LXXV/1–1a); motivul triunghiurilor scalene îl întâlnim incizat pe vase provenind de la Paradimi¹⁶¹, dar și pictat, în interiorul vaselor grupului Foeni¹⁶²;

H3. combinații de linii pe fundul vasului (Pl. LXX/1–2, 4; CXI/3–4, 6);

H4. reprezentarea soarelui cu razele solare (Pl. CXL/7); se cunosc artefacte care au permis interpretări legate de cultul urano-solar în preistorie¹⁶³;

H5. siluetă umană realizată schematizat pe fundul vasului (Pl. CX/3);

H6. model spiraliform (Pl. CX/1); un vas decorat asemănător provine din complexul de cult de la Cașolț-Poiana în Pisc¹⁶⁴;

H7. ornament compus din linii care închid un romb (Pl. CXL/5).

I. Ornament cu alveole în creste

Vas de factură grosieră, ardere reducătoare, buza profilată, decorat cu impresiuni și scobituri (Pl. CXL/10). Acest tip de decor este cunoscut sub numele de „alveole în creste”, iar fragmente confecționate dintr-o pastă asemănătoare și ornamentate identic se cunosc din nivelurile Petrești A de la Daia Română¹⁶⁵, Ghirbom¹⁶⁶, Sebeș-Valea Janului¹⁶⁷.

J. Impresiuni

J1. impresiuni dispuse în șiruri paralele pe corpul vasului, la zona de contact între umăr și corp (Pl. CXL/12);

J2. impresiuni realizate sub forma unor împunsături organizate în benzi oblice (Pl. CXXXIX/10). Un ornament asemănător apare pe ceramica Foeni de la Chișoda Veche¹⁶⁸.

¹⁵⁷ Hauptmann 1981, Taf. 93/9.

¹⁵⁸ Maxim 1999, pl. XXIII/9.

¹⁵⁹ Paul 1992, pl. XXXVI/2.

¹⁶⁰ Vlassa 1971, p. 31, fig. 9.

¹⁶¹ Bakalakis, Sakellariou 1980, Taf. 57/1-Taf. XXX/5, Taf. 59/1 – Taf. XXXIII/11.

¹⁶² Drașovean 2004, fig. 4/1–2, fig. 6/1–2.

¹⁶³ Popa 2004, p. 113–134.

¹⁶⁴ Paul 1992, pl. XXVII/3.

¹⁶⁵ Paul 1992, pl. XXII/17.

¹⁶⁶ Paul 1992, pl. XXII/18.

¹⁶⁷ Paul 1992, pl. XXIIa/10.

¹⁶⁸ Drașovean 1996, pl. XCII/9, XCIII/10.

K. Ornamente sub forma proeminențelor circulare („Bobite”)

Un decor aparte îl constituie un motiv ornamental obținut prin modelarea pe buza exterioară a vasului, dar și pe corp, a unor proeminențe, de formă aproximativ circulară, sub forma unor șiruri organizate și uniforme de „bobite”, dispuse cel mai adesea paralel (Pl. LXXIV/1; CLV/6–7). Surprinde precizia și finețea execuției, fapt ce sugerează posibilitatea utilizării unei unelte, cel mai probabil din os¹⁶⁹, prin intermediul căreia, prin impresare în pasta moale, se obține decorul descris mai sus. Întâlnim acest mod de decorare a ceramicii pe toate categoriile: grosieră (Pl. CLVI/4, 7–8, 10), semifină (Pl. CLVI/1–3, 5–6; 9; CLVII/6) și fină (Pl. CLVII/1–2, 5).

K1. Ornamentul sub forma „bobițelor” dispus pe buza vasului și pe corp: **K1a** în șiruri paralele (Pl. CXXXIX/1; CLV/7; CLVI/1–10); **K1b** în șiruri paralele și perpendiculare pe buză (Pl. CLV/6, CLVII/6);

K2. Ornamentul sub forma „bobițelor” dispus pe zona gurii și partea superioară a protomelor zoomorfe (Pl. CLV/3–4, CLVII/1–2).

Un decor asemănător – sub forma unor proeminențe conice – avem documentat la Rast¹⁷⁰, la orizont Vinča C1, la Gumelnița¹⁷¹, Trestenic¹⁷², în Gumelnița A1-Karanovo VI, faza I, iar la Pianu de Jos¹⁷³, pe ceramică considerată de factură gumelnițeană; la motivul identificat pe ceramica din siturile menționate mai sus, constatăm că ornamentul este dispus neuniform și executat mai neîngrijit. De asemenea, din colecția Zsófia Torma, M. Roska a publicat de la Turdaș¹⁷⁴ ceramică decorată cu proeminențe circulare, dispuse în șiruri paralele. Un decor asemănător mai găsim pe ceramică de la: Vinča-Belo Brdo¹⁷⁵, cultura Vinča, faza B2, Pericei-Keller Tag¹⁷⁶, Ghigoesti¹⁷⁷, faza Precucuteni II, Drăgușeni¹⁷⁸, pe ceramică de tip Cucuteni C. Ceramică ornamentată prin intermediul proeminențelor în relief, la palierul cronologic aparținând fazei Rachmani, a fost găsită în urma cercetărilor de la Otzaki-Magula¹⁷⁹. În Ungaria, în mediu Tiszadob, vase ornamentate pe buză cu proeminențe circulare se cunosc de la Egyek-Rózsástelek¹⁸⁰. Fără a intra în detalii, pentru bronzul timpuriu este documentat decorul de tip „arici”¹⁸¹. Pe lângă neconcordanțele cronologice, analogiile nu se susțin nici stilistic pentru tipul de ornament prezentat de noi.

Butonii. La decorarea vaselor ceramice au fost realizate ca și ornamente plastice și butonii, în diverse variante, întâlniți cu o frecvență ridicată. Butonii, de diferite dimensiuni, sunt realizați fie prin tragere din corpul vasului, fie sunt aplicați prin presare.

Am identificat butoni modelați pe corpul vasului, de formă circulară sau conică, atât pe vase de factură grosieră (Pl. LXXIV/2; LXXVIII/2; LXXX/1), semifină (Pl. LXV/2; LXXIV/1;

¹⁶⁹ Artefacte din os care ar putea servi la ornamentarea ceramicii au fost găsite la *Vésztő-Mágor*, în mediu Tisa, cf. Hegedűs, Makkay 1991, Fig. 158–159.

¹⁷⁰ Dumitrescu 1980, pl. XLIX/12.

¹⁷¹ Dumitrescu 1966, fig. 23/9.

¹⁷² Voinea 2005, p. 55, pl. 9/8–9.

¹⁷³ Paul 1968, fig. 5/6.

¹⁷⁴ Roska 1941, Taf. CXIV/9–20.

¹⁷⁵ Schier 1995, Taf. 191/2248.

¹⁷⁶ Băcuet-Crișan 2008, pl. 189/3.

¹⁷⁷ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 50/9.

¹⁷⁸ Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000, fig. 153/10.

¹⁷⁹ Hauptmann 1981, Taf. XIV/1–8, 10.

¹⁸⁰ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 95/7–8.

¹⁸¹ Băjenaru 1996, p. 314–322, fig. 1–2; Ciugudean 2003, p. 97–98, fig. 2/3, fig. 6/5, fig. 9/2–5, fig. 11/5, 9.

LXXVI/1; C/2–4; CIII/1), cât mai ales de factură fină, categoria black-topped, cu lustru puternic (Pl. LXXI/1; LXXII/2, 4; LXXVI/2–3; XCVIII/1–3; XCIX/1–4; CI/1; CI/2, 4; CXXX/2). Rețin atenția butonii aplicați (Pl. CXXX/1a) sau butonii redați aproape aplatizat, modelați în zona curburii maxime a corpului vasului (Pl. CI/5, 7, 8–11; CXXXIV/1). Constatăm că butonii sunt dispuși simetric pe corpul vasului, cel mai adesea doi, dar și în număr de patru.

Toarta bandă-plată. Un alt element ce individualizează ceramica grupului Foeni este toarta bandă-plată, modelată pe buza vaselor.

O întâlnim în două variante: de formă trapezoidală (Pl. CXXVIII/2, 6; CXXIX/1) sau dreptunghiulară (Pl. CXXVIII/4–5). Acest ornament plastic, tipic comunităților Foeni, îl regăsim în așezarea eponimă¹⁸², dar și la Mintia¹⁸³, Archiud¹⁸⁴, Șoimuș¹⁸⁵, Petrești-Groapa Galbenă¹⁸⁶, Turdaș¹⁸⁷. S. A. Luca numește acest ornament plastic jgheab de scurgere de un tip special, lățit și cu buza vasului ornamentată cu tăieturi scurte, cu proveniență de la Turdaș¹⁸⁸.

Torțile. Semnalăm o mare varietate tipologică la confecționarea **torților** vaselor ceramice (Pl. CLXIV/1–21; CLXV/1–14). Credem că rolul utilitar al acestora este în multe cazuri dublat de aspectul estetic, ce conduce în final la faptul că torțile reprezintă și un element de decor din categoria ornamentelor plastice.

1. Torți cu perforație orizontală, de formă: circulară (Pl. LXIX/1–2; CXXI/3, 5; CXXIII/1–5; CXXIV/4, 7, 12; CXXVI/11–12; CXXVII/4, 11; CXXXIV/5); tubulară (Pl. CXXI/1); patrulateră (Pl. CXXIV/11; CXXVII/3, 7, 9); în formă de „cap/cioc de pasăre”, cu partea ascuțită (ciocul) în sus (Pl. CXX/3; CXXIV/1–2, 6, 8; CXXVI/4, 6, 8–9; 10, 13; CXXVII/5, 12).

2. Torți neperforate „cioc de pasăre” (Pl. CXXVI/5).

3. Torți cu perforație verticală, de formă circulară, modelate pe corpul vasului (Pl. LXVIII/2; CXX/2; CXXI/2, 4; CXXII/3, 5; CXXIV/5; CXXV/3–5, 7; CXXVII/2) sau direct din buză (Pl. CXXV/10).

4. Torți cu perforație verticală, de formă triunghiulară, ușor ascuțite spre partea superioară (Pl. CXXII/1, 4; CXXV/6, 8; CXXVI/7).

Ca variantă de confecționare a torților se observă și tehnica modelării separate și aplicării ulterioare pe corpul vasului (Pl. CXXIV/12; CXXVI/6, 8–9; CXXVII/5).

Torțile în formă de cioc de pasăre sunt menționate și de I. Paul la Lumea Nouă¹⁸⁹, nivelurile superioare (IIb–IIc). Se regăsesc de asemenea în cadrul materialului arheologic provenit din stratul Foeni din săpăturile vechi¹⁹⁰ sau la Petrești-Groapa Galbenă¹⁹¹. Fără a fi în mod obligatoriu un element de atribuire culturală, torțile „cioc de pasăre” au valoare cronologică, oferind o bună încadrare pentru un palier temporal destul de strâns. În primul nivel de la Ghirbom, atribuit de I. Al. Aldea fazei Petrești A, întâlnim de asemenea vase cu torți „cioc de pasăre”¹⁹². Mai întâlnim torți confecționate în formă de „cioc de pasăre” în așezările turdașene

¹⁸² Drașovean 1997a, Abb. 15/6; 19/4.

¹⁸³ Drașovean 2003, p. 42.

¹⁸⁴ Maxim 1999, pl. XIX/1.

¹⁸⁵ Drașovean, Rotea 1986, pl. VI/8.

¹⁸⁶ Gligor 2008b, pl. VI/6.

¹⁸⁷ Roska 1941, Taf. CXXII/17, 19.

¹⁸⁸ Luca 2001a, fig. 24/6, 8.

¹⁸⁹ Paul 1992, p. 30.

¹⁹⁰ Gligor 2006b, pl. IV/1–2.

¹⁹¹ Gligor 2008b, pl. VI/1–3, pl. VII/2–4.

¹⁹² Aldea 1999, pl. XXX/7–8.

de la Deva-*Tăuș*¹⁹³, Călanul Nou-*La Podină II*¹⁹⁴, Turdaș¹⁹⁵, dar și în situri Vinča C precum Hodoni¹⁹⁶, Chișoda Veche¹⁹⁷, Parța II¹⁹⁸, Rast¹⁹⁹. Observăm că, în cadrul civilizației Petrești, modelarea torților vaselor ceramice sub această formă nu mai este uzitată.

Semnele incizate sau realizate în tehnica lustruirii adâncite pe fundurile vaselor

Identificarea pe fundurile vaselor a diferite semne confirmă contactele purtătorilor grupului Foeni cu comunitățile de tip Turdaș, proces explicabil dacă ne gândim că migrația s-a produs urmând valea Mureșului mijlociu și perfect posibil ca palier cronologic.

În privința crucilor incizate pe fundul vaselor, ca formă sunt apropiate de zvastici, cu precizarea că liniile scurte sunt poziționate pe brațele crucii pe mijlocul acestora (Pl. CXI/2, 5). „Semne” asemănătoare pot fi întâlnite pe corpul unor vase Herpály, din situl eponim, realizate în relief²⁰⁰, pe un fund de vas Iclod, din așezarea eponimă²⁰¹, de la Turdaș²⁰², Zlaști²⁰³.

În momentul de față, lotul de vase ce prezintă semne incizate pe fund de la Turdaș²⁰⁴ este cel mai numeros și permite o repertoriere a acestora. Semne incizate pe fundurile vaselor precum avem ilustrate la Pl. CX/4, Pl. CXI/1–3 găsim la Turdaș²⁰⁵ sau la Orăștie²⁰⁶.

Silueta umană stilizată de pe fundul vasului (Pl. CX/3) își găsește analogii pe artefacte de la Zorlențu Mare²⁰⁷, Turdaș²⁰⁸ sau Edelény-*Borsod*²⁰⁹. Siluete umane, realizate schematizat în relief, pe corpul vasului au mai apărut la Paradimi²¹⁰. Datorăm lui Gh. Lazarovici realizarea unui catalog complet al reprezentărilor schematice de siluete umane²¹¹ pe artefacte ceramice neolitice.

În așezarea de la Slatino²¹² a fost identificat un numeros lot de fragmente ceramice care prezintă pe fund diferite semne incizate.

Caracteristice unui interval cronologic bine definit, semnele de pe fundurile vaselor rămân un subiect amplu discutat în bibliografia de specialitate. Pare logic că nu aveau un rol decorativ, dat fiind faptul că nu erau vizibile, la fel cum este puțin probabil să fie mărci de olar, dată fiind marea diversitate de semne. Repetabilitatea unor motive de bază și poziționarea pe fundul vaselor conferă acestor semne grafice un rol de mesaje, a căror descifrare este posibil să se lege de practici magice sau ritualice²¹³.

¹⁹³ Dumitrescu 1985–1986, fig. 5/18–19.

¹⁹⁴ Ciută 2002, fig. 2/3, fig. 3/5, 7.

¹⁹⁵ Roska 1941, Taf. CXX/8–10, CXXI/11; Luca 2001a, fig. 31/4, fig. 38/18, fig. 40/1, fig. 41/8.

¹⁹⁶ Drașovean 1996, pl. L/4, LX/2.

¹⁹⁷ Drașovean 1996, pl. LXXXII/4.

¹⁹⁸ Drașovean 1996, pl. XCIX/4, CI/8.

¹⁹⁹ Dumitrescu 1980, pl. XLII/2, 4–8.

²⁰⁰ Kalicz, Raczky 1991b, fig. 188.

²⁰¹ Lazarovici, Kalmar 1987, fig. 10/15.

²⁰² Roska 1941, Taf. CXIV/7, CXXXII/3; Luca 2001a, fig. 42/3.

²⁰³ Drașovean, Mariș 1998, pl. IX/12.

²⁰⁴ Marler 2008, p. 96–97.

²⁰⁵ Roska 1941, Taf. CXXXI/28, Taf. CXXXIII/18–33, 35–36.

²⁰⁶ Luca 1997b, pl. X/6.

²⁰⁷ Lazarovici 1979, pl. XXI/C, 7.

²⁰⁸ Roska 1941, Taf. XCII/12; Sîrbu, Pandrea 2005, fig. 9/35.

²⁰⁹ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 107/2 = 186/24.

²¹⁰ Bakalakis, Sakellariou 1980, Taf. 42/1–2.

²¹¹ Lazarovici 2008, tab. B1, B6a.

²¹² Chohadzhiev 2006, fig. 153–157.

²¹³ Sîrbu, Pandrea 2005, p. 93–94.

IV.1.5. Ceramica culturii Petrești

Autorul monografiei culturii Petrești, prof. Iuliu Paul a operat o clasificare a vaselor ceramice manufacturate de comunitățile purtătoare ale culturii – luând în discuție compoziția și tehnica de confecționare a pastei, procedeele de ardere a vaselor – în trei specii principale: grosolană (grosieră), intermediară (semifină) și fină.

Specia ceramicii grosiere este lucrată dintr-o pastă cu nisip cu bobul mare și pietricele în compoziție. Din această pastă se confecționează vase de provizii, iar în funcție de tehnica de ardere, vasele dobândesc o culoare cărămiziu-cenușiu sau nuanțe de cenușiu. Ceramica fină este lucrată dintr-o pastă omogenă, utilizând ca degresant nisipul cu bobul fin. Arderea oxidantă, realizată în cuptoare cu cameră de ardere a dat o pastă de culoare portocalie sau cărămizie, rezonantă și de foarte bună calitate (Pl. LXXXIV/1, XCIII/3, CV/1, CVI/3).

Comunitățile culturii Petrești au utilizat în manufacturarea ceramicii ornamentate prin pictură tehnica superioară a aplicării stratului pictural înainte de ardere²¹⁴.

Fondul decorului pictat se realiza prin aplicarea unui strat fin și uniform – angoba – de diferite culori pe parcursul evoluției culturii Petrești; nuanțele de cărămiziu sunt specifice pentru faza finală. În majoritatea cazurilor, slipul era uniform și bine lustruit.

Elementele decorative de bază – caracteristice și definitorii pentru cultura Petrești – sunt în exclusivitate de esență liniar-geometrică: motivul spiralei și pandantul său unghiular, meandrul, motivele în rețea, tabla de șah, benzile liniare, romburile. De multe ori motivele picturale se asociază, se combină între ele, creând ansambluri ornamentale cu aspect compozit; observăm dese situații când este pictată și suprafața interioară a vasului sau buza, cu motive complementare. Se observă realizarea decorului în baza unei concepții tectonice, suprafața vasului fiind împărțită în zone decorative; elementul *horror vacui* este constatat de asemenea în ornamentarea ceramicii pictate Petrești. De remarcat că asocierea motivelor de bază cu motive preluate de la alte grupe stilistice, devenite în acest fel motive complementare, este determinată de necesitățile impuse de forma vasului. Pictura monocromă, bicromia și tricromia sunt întâlnite în toate fazele de dezvoltare a culturii; pentru fiecare dintre acestea, sunt predominante anumite motive ornamentale, dar este tipică și perpetuarea și dezvoltarea unor derivate a motivelor picturale de la o grupă la alta. Culorile de bază din paleta cromatică întâlnită pe ceramica pictată Petrești²¹⁵ sunt alb, roșu și negru, așternute în diverse nuanțe, creându-se în acest fel un evantai de culori, între care amintim albul-gălbui, cremul, portocaliul, roșu-sângerieu (teracotta), roșu-marونی (siena arsă), maron (umbra arsă), ciocolatiu, brun închis.

Formele

Formele de vase caracteristice culturii Petrești²¹⁶ sunt considerate cu precădere castroanele carenate și suporturile, străchinile, vasele de tip fructieră, oalele, fiecare cu variante de manufacturare. Z. Maxim a realizat un catalog tipologic al formelor²¹⁷ pentru cultura Petrești, la fel pentru ornamente²¹⁸.

1. Castronul carenat – formă tipică pentru cultura Petrești, castroanele carenate cunosc o dezvoltare remarcabilă de-a lungul fazelor de evoluție a culturii și sunt specifice atât ceramicii nepictate, cât și ceramicii ornamentate prin pictură.

²¹⁴ Paul 1992, p. 52–66.

²¹⁵ Paul 1977, p. 17–22, pl. I–III; 1992, p. 66–97.

²¹⁶ Paul 1992, pl. XXIX.

²¹⁷ Maxim 1999, fig. 115.

²¹⁸ Maxim 1999, fig. 118–120.

Din categoria castroanelor nepictate aducem în discuție vase cu gâtul scurt, înclinarea ușoară spre interior, buza rotunjită și carena unghiularizată (Pl. CXXXVIII/10), sau cu ten-
dințe de unghiularizare și buton ornamental pe carenă (Pl. CXXXVIII/9).

Castroane cu carena unghiularizată, pronunțată, nepictate, cunoaștem de la: Cașolț-
*Poiana în Pisc*²¹⁹, Pianu de Jos-*Podeș*²²⁰, Călnic²²¹, Alba Iulia-str. *Clujului*²²². Astfel, pe baza
analogiilor de mai sus, putem afirma că formele carenate la care facem referire, de la Alba Iulia-
Lumea Nouă, se încadrează în categoria castroanelor carenate, specifice fazei A–B. Din colecți-
ile vechi ale muzeului din Alba Iulia aducem în discuție două fragmente de castron carenat de
la Lumea Nouă²²³, ce se încadrează tipologic într-o fază dezvoltată a culturii Petrești, deși mai
păstrează tehnica de confecționare întâlnită anterior la comunitățile de tip Foeni. O formă
identică de castron carenat avem și cu decor pictat (Pl. CXLII/1, 3). Prezența ornamenticii
pictate vine în sprijinul unei mai fine încadrări în cadrul fazei de mijloc a culturii Petrești.

Reprezentativ pentru castroanele carenate din faza mijlocie (A–B) a culturii Petrești este
un castron cu carena pronunțată, unghiularizată, cu partea superioară a vasului scurtă și încli-
nată în interior, buza rotunjită. Vasul este pictat pe interior și la exterior cu motive unghiulare
și spiraliforme, complementare, de culoare brună, așternute pe fond portocaliu, bine lustruit.
Remarcăm și o aplicație plastică sub forma unui apucători, dispusă la exteriorul carenei
(Pl. CXLIII, 1a–1b). Reamintim și poziția stratigrafică a acestui castron, ce a fost descoperit în
stratul de cultură ce suprapune un bordei Foeni. De la partea superioară a stratului Foeni pro-
vine un alt castron carenat, modelat asemănător și pictat cu benzi de linii subțiri de culoare
brună pe carenă (Pl. CXLII/7).

2. Vasul-suport. Atribuim cu certitudine comunităților Petrești un vas-suport, păstrat
fragmentar. Forma buzei este rotunjită, răsfântă în afară (Pl. CXLII/2).

3. Vasul-fructieră. La această formă încadrăm un vas nepictat, picior cilindric, aspect
tronconic, cu partea superioară asemănătoare unei străchini tronconice, buza rotunjită
(Pl. LXXXIV/1), ardere oxidantă, factura fină, lustruit. Vasul în discuție este o formă incipientă a
fructierelor din fazele evolute ale culturii Petrești și continuă tradiția cupelor identificate în
complexe închise Foeni.

4. Amfora. Vas cu corpul bombat, gâtul cilindric, drept, buza rotunjită, 4 butoni
ornamentali de formă conică, dispuși simetric pe zona diametrului maxim al vasului
(Pl. CXLVIII/1), ardere oxidantă, factura semifină. În aceeași categorie mai includem un gât de
amforă (Pl. CV/1).

5. Oala. Vas de formă globulară, buza rotunjită, ușor profilată, 2 butoni ornamentali,
modelați simetric pe corpul vasului (Pl. LXV/1), degresant nisipul cu bobul mare, ardere oxi-
dantă, factura grosieră. Utilitatea acestui vas se leagă cel mai probabil de activitățile casnice, de
uz comun, ale comunității.

6. Bolul. Formă semisferică, pereții arcuiți, bombat, buza profilată și rotunjită
(Pl. XCIII/2);

7. Capacul. La această formă se include un capac, păstrat în stare fragmentară, cu toartă
de prindere pe zona centrală, cu o șanțuire ce marchează zona torții de restul capacului, orna-
mentat prin pictare, lustruit (Pl. CXVIII/6).

²¹⁹ Paul 1992, pl. XXIV/28, 30, XXVIII/13.

²²⁰ Paul 1992, pl. XXIV/25, 27.

²²¹ Pop, Breazu 1998, pl. IX/1–4.

²²² Gligor 2004, pl. I/3a, 4a, pl. IV/1–2, 4–5.

²²³ Gligor 2006b, pl. III/1–2.

Mai amintim o toartă cu perforație verticală, de formă triunghiulară, ușor ascuțită spre partea superioară (Pl. CXXV/2), o continuare a formelor de toarte din aria grupului Foeni, cu precădere prin prisma descoperirilor de la Lumea Nouă.

Tehnicile de ornamentare

Principala tehnică de ornamentare întâlnită la ceramica confecționată de comunitățile culturii Petrești de la Lumea Nouă este **pictura**, realizată înainte de ardere, ce a permis și definirea principalelor categorii, grupe stilistice, specii, subgrupe și variante. Ceramica pictată bicrom aparținând variantei A IIa1 de la Daia Română²²⁴ a fost găsită la Lumea Nouă încă în nivelul IIB²²⁵. Stilistic, atât ceramica inclusă în această variantă, cât și în A IIa2, prezintă numeroase analogii cu ceramica pictată aparținând grupului Foeni. Mai mult decât atât, la Lumea Nouă și datele stratigrafice conduc la ideea că acest tip de ceramică pictată se leagă de mediul cultural Foeni. Descrierea ceramicii pictate aparținând purtătorilor grupului Foeni ne-a oferit, credem, o bază de argumentare concludentă, care să permită susținerea acestei afirmații.

Pentru faza A IIIa, când apare policromia, constatăm deja la castroanele carenate evoluția carenei spre unghiularizare, scurtarea părții superioare a vasului și aplatizarea pronunțată a părții inferioare a castronului²²⁶. La acest moment, în opinia noastră, se poate vorbi de comunități Petrești bine individualizate, cu o ceramică în care nu mai regăsim categoria black-topped și ceramica neagră, decorurile lustruite, creștăturile pe buză, butonii ornamentali, toarta bandă plată și torțile în formă de „cioc de pasăre”, atribute ale ceramicii grupului Foeni. În schimb, pentru vasele-suport, formă nepictată în cadrul grupului Foeni, apar exemplarele pictate începând cu faza A III și vor face „epocă” pe întreaga desfășurare a fazelor mijlocie și târzie a Petreștiului²²⁷. Aceeași observație este valabilă și în privința castroanelor carenate²²⁸.

Se cunoaște faptul că în faza mijlocie A–B și târzie B, motivele picturale sunt realizate cu precădere din culori închise²²⁹, precum negru, ciocolatiu, maroniu. La Lumea Nouă ceramica pictată aparținând fazelor dezvoltate a culturii Petrești se înscrie în aceste canoane și reflectă evoluția motivisticii.

În cadrul materialelor ce ne stau la dispoziție, este reprezentată doar categoria ceramicii bicrome: castron cu carena pronunțată, unghiularizată, pictat pe interior și la exterior cu motive unghiulare și spiraliforme, complementare, de culoare brună, așternute pe fond portocaliu, bine lustruit (Pl. CXLIII, 1a–1b); castron carenat cu motive curboliniare așternute sub carenă (Pl. CXLII/3); fragment de buză ornamentat cu benzi late oblice pe interiorul și exteriorul vasului (Pl. CXLII/5); fragment de vas-suport pictat cu benzi late de culoare maron închis (umbra arsă) aplicate pe corpul vasului suport, pe exteriorul buzei și în interiorul vasului, cu motive picturale complementare pornind dinspre buză aplicate și în interior (Pl. CXLII/2); fragment de castron carenat, ce prezintă decor pictat, constând din benzi de linii subțiri, aplicat pe carenă (Pl. CXLII/7).

În faza A–B IIa, în așezări precum Mihalt, Călnic, Răhău, Ocna Sibiului, Șeica Mică ceramica pictată de felul celei prezentate mai sus abundă²³⁰. În grupa A–B IId1, definită prin

²²⁴ Paul 1992, p. 72, pl. XXX/8–9.

²²⁵ Paul 1992, p. 30.

²²⁶ Paul 1977, pl. I/17.

²²⁷ Paul 1977, pl. I/15, 20, pl. II/4, 11a–11b, 22, pl. III/5, 8, 10, 12–13.

²²⁸ Paul 1992, pl. XXXVI/7, pl. XXXVIII/5a–5b, pl. XLI/4a–4b, pl. XLVI/4.

²²⁹ Paul 1977, p. 19–20; 1992, p. 69.

²³⁰ Paul 1992, pl. XXXIV–XXXV.

materialele de la Noșlac²³¹ se include un fragment de la Lumea Nouă (Pl. CXLII/8). Este probabil ca fragmentul reprezentat la Pl. CXLII/8 să aparțină unui vas-suport.

Grupa A–B IIf cuprinde motivele în rețea²³². Așa cum vom vedea, pictura este aplicată pe forme diferite: capac pictat cu o culoare închisă de brun, motive în rețea (Pl. CXVIII/6); castron carenat, motive în rețea, pictată carena cu benzi de linii oblice încadrate de linii de bordură late, iar în interior benzi late perpendiculare pe carenă (Pl. CXLII/1). Tot cu motive în rețea este pictat un fragment ce provine probabil de la un vas-suport (Pl. CXLII/4). Așternerea unor motive pictate complementare pe carena castronului este o tehnică uzitată în cadrul fazei A–B, grupa IIf²³³ și IIg²³⁴.

Ceramică pictată ce provine din săpăturile vechi²³⁵ confirmă prezența unor comunități din faza dezvoltată a culturii Petrești la Lumea Nouă. După clasificarea tipologico-stilistică efectuată de I. Paul pentru ceramica pictată în monografia culturii Petrești, fragmentele de la fig. 8/2–3, 6 au un decor pictat pe care îl întâlnim la faza A–B IIa²³⁶, în timp ce fragmentele de la fig. 8/4–5 (aparțin aceluiași vas) par mai degrabă a aparține fazei A IIc, cu o bună analogie la un vas de la Daia Română²³⁷ sau Baciustr. Nouă²³⁸.

Ca o concluzie a analizei lotului de materiale aparținând culturii Petrești, putem afirma faptul că deși mai puțin numeroase, fragmentele ceramice luate în discuție sunt reprezentative pentru evoluția comunităților petreștene și arondează locuirea de aici fazei A–B, pe deplin dezvoltate a acestei culturi. Dacă adăugăm la aceste observații și datele de ordin stratigrafic și tipologico-stilistic constatate de I. Paul în cercetarea domniei sale din anul 1976 în sectorul I al așezării – când au fost depistate structuri de locuire și ceramică tipică fazei finale²³⁹ – obținem o imagine completă asupra locuirii Petrești de la Lumea Nouă.

IV.1.6. Ceramica grupului Herpály

O descoperire importantă pentru sincronismele ce pot fi enunțate a fost realizată în momentul cercetării locuinței de suprafață L1/Sp. V–2006, aparținând purtătorilor grupului Foeni. Detalii privind contextul stratigrafic al locuinței și elementele de arhitectură specifice am oferit la cap. III din prezenta lucrare. Astfel, la demontarea podinei locuinței, la ▼1,50–1,70 m, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice pictate de tip Herpály, foarte probabil faza clasică.

Analizând compoziția pastei, arderea, decorul pictat, precum și forma fragmentelor ceramice, considerăm cu un grad ridicat de certitudine că provin de la un singur vas, de tip cupă cu picior (Pl. CLXI/1–4). Reperle morfologice ale vasului sunt: partea superioară a cupei de formă tronconică, cu buza ușor răsfrântă (Pl. CLXI/1–2), picior cilindric gol în interior, de înălțime medie și probabil cu buza inferioară invazată (Pl. CLXI/3–4). Pasta ceramică din care a fost confecționat vasul are în componență nisip și măr, categoria semifină. După aplicarea angobei și a decorului pictat, suprafața vasului a fost bine lustruită. Arderea este destul de bună, rezultând o culoare cărămiziu-cenușie. Astfel de cupe se cunosc din situl eponim²⁴⁰.

²³¹ Paul 1992, p. 83–84, pl. XXXVI/7–8.

²³² Paul 1992, p. 85, pl. XL.

²³³ Paul 1992, pl. XL/3a.

²³⁴ Paul 1992, pl. XXXVIII/7b.

²³⁵ Berciu, Berciu 1949, p. 11–12, fig. 8/1–5.

²³⁶ Paul 1992, pl. XXXIV–XXXV.

²³⁷ Paul 1977, pl. I/11.

²³⁸ Maxim 1999, pl. XXI/2–3.

²³⁹ Paul 1992, p. 28–31.

²⁴⁰ Kalicz, Raczky 1984, fig. 32/19–20, fig. 33/1–3, 7–8; 1991b, fig. 198, 200.

Decorul constă din benzi de linii de culoare brun-închise, de esență geometrică, motive unghiulare, așternute pe fondul-angobă alb-gălbui, diluat. O substanță bituminoasă a fost utilizată la ornamentare (Pl. CLXI/1–4). Identificăm ca motive picturale ornamente geometrice complexe, constând din benzi de linii ce formează meandre și unghiuri drepte. Observăm o bandă lată aplicată paralel cu buza vasului (Pl. CLXI/1–2).

Așadar, în cadrul ceramicii pictate Herpály, vasul de la Lumea Nouă se încadrează în categoria ceramicii ornamentate cu motive negre sau brune, de natură bituminoasă, aplicate pe un fond de angobă alb-gălbui. Mai sunt cunoscute în cadrul ceramicii pictate Herpály categoria ceramică cu pictura aplicată direct pe peretele vasului, motivele constau din dungi brune sau negre și categoria ceramică decorată cu alb pe fond brun-gălbui²⁴¹.

Este prima documentare în situl de la Lumea Nouă a acestui tip de ceramică pictată, considerat de către noi un import în spațiul intracarpatic.

IV.1.7. Ceramica de tip Precucuteni

Un număr de fragmente ceramice descoperite la Alba Iulia-*Lumea Nouă* prezintă un decor caracteristic ornamenticii excizate de tip Precucuteni. Decorul se realizează în interiorul liniilor incizate paralele, prin utilizarea tehnicii exciziei, în motivul „dinților de lup” (Pl. CXLVIII/2–8, 10; CXLIX/2–3–5–6) și a „tablei de șah” (Pl. CXLVIII/1, 11–12). Atât dinții de lup, cât și pătratele sunt dispuse uneori în benzi formate din câte două șiruri alterne încadrate de linii incizate. Întâlnim și decorul „dinți de lup” și „tabla de șah” combinate în cadrul ornamenticii aceluiași fragment ceramic (Pl. CXLIX/4). Se adaugă motivul în benzi de linii incizate de aspect spiraliform (Pl. CXLIX/1). Aceste motive sunt tipice cu precădere fazei I a culturii Precucuteni. În faza a II-a a culturii Precucuteni, tehnica ornamentării excizate prin folosirea tablei de șah continuă din etapa anterioară, însă degenerează treptat, ajungându-se la simple scobituri²⁴². O ilustrare a acestei observații este dată de fragmentele ceramice de la Pl. CXLVIII/2, 7, 9.

Pentru lotul de piese ceramice de la Lumea Nouă – găsite în stare fragmentară – putem preciza în privința formelor: funduri (Pl. CXLVIII/7–8; CXLIX/1–2, 4), buze (Pl. CXLIX/3), gâtul unor amfore (Pl. CXLVIII/9; CXLIX/5).

În privința decorului, am identificat pentru lotul de fragmente de la Lumea Nouă numeroase analogii, atât la materiale din Transilvania (Bancu²⁴³, Turdaș²⁴⁴, Petrești²⁴⁵, Daia Română-*Părăuș*²⁴⁶, Mintia-Gerhat²⁴⁷, Oarda-*Dublihan*²⁴⁸, Ghirbom²⁴⁹, Cașolț-*Poiana în Pisc*²⁵⁰, Ocna Sibiului²⁵¹, Pianu de Jos-*Podeș*²⁵², Cerișor-*Peștera Cauce*²⁵³, Țaga²⁵⁴, Gorenii-*Tormaș*²⁵⁵,

²⁴¹ Lazarovici, Lakó 1981, p. 31; Luca 2001a, p. 36.

²⁴² Marinescu-Bilcu 1974, p. 67.

²⁴³ Marinescu-Bilcu 1974, fig. 29/1.

²⁴⁴ Luca 1997a, pl. I/5, pl. II/1; 2001a, fig. 36/5.

²⁴⁵ Lazarovici, Kalmar 1982, pl. IV/23–24; Gligor 2009b, pl. I–III.

²⁴⁶ Paul 1992, pl. XXII/3–4, 6, 9.

²⁴⁷ Drașovean, Luca 1990, fig. 4/3.

²⁴⁸ Rustoiu 2001, pl. II/2.

²⁴⁹ Paul 1992, pl. XXII/13.

²⁵⁰ Paul 1961, fig. 6/9.

²⁵¹ Paul 1992, pl. XXII/10.

²⁵² Paul 1969, pl. III/9–10, 16–18.

²⁵³ Luca et alii 2004, pl. XXXV/1, foto 28/2–6.

²⁵⁴ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 27.

²⁵⁵ Zrínyi 1981–1982, pl. I/8, VII/6.

Valea Nandrului-*Dosul Mare*²⁵⁶, Ciucsângeorgiu²⁵⁷) cât și din Moldova (Ghigoești-Trudești²⁵⁸, Traian-Dealul Viei²⁵⁹, Târpești²⁶⁰, Larga Jijia²⁶¹).

Artefacte precum cele ilustrate la Pl. CXLIX/5, Pl. CXLVIII/9, 11 sunt confecționate dintr-o pastă și au o ardere și lustruire tipică grupului Foeni. Este vorba de o ceramică fină, lustru intens, de culoare cenușiu-închisă spre negru și provin din complexe închise Foeni. În acest context, ne punem întrebarea dacă mai putem vorbi doar de importuri Precucuteni în așezările transilvănene, cu precădere în siturile din bazinul Mureșului mijlociu²⁶².

IV.2. Analize arheometrice efectuate pe artefacte ceramice de la Alba Iulia-Lumea Nouă

Analiza materialelor ceramice prin metode interdisciplinare de laborator²⁶³, oferite de științele exacte, poate furniza informații complementare, fundamentate științific, asupra unor etape de evoluție privind aspectele culturale, socio-economice, de subzistență a comunităților neolitice. Coroborarea acestora cu informațiile rezultate prin analiza clasică, tipologico-stilistică, la îndemâna cercetării arheologice, facilitează înțelegerea aspectelor constitutive și interpretarea științifică a artefactelor ceramice, respectiv: reconstituirea etapelor de confecționare a diferitelor tipuri de ceramică, aparținând unor culturi sau grupuri culturale diferite, de la alegerea materiilor prime, confecționare, până la decorare și ardere; identificarea tehnologiilor aplicate pentru manufacturarea ceramicii și stabilirea modului în care aceste tehnici au evoluat; stabilirea provenienței materialelor ceramice; evidențierea practicării schimburilor culturale și tehnologice între comunitățile din diferite regiuni.

Grupul Lumea Nouă. Au fost selectate un număr de 14 fragmente ceramice pictate tipice²⁶⁴, din care au fost prelevate probe pentru analize (1–9/Pl. CLXVIII; 10/Pl. CLXXIV). Examinarea microgafiilor optice corespunzătoare ceramicii pictate Lumea Nouă a indicat faptul că toate probele luate în studiu sunt eterogene din punct de vedere al texturii și conțin diverse tipuri de incluziuni aplastice de natură și mărimi diferite. În matricea unora dintre fragmentele analizate au fost identificate și diferite tipuri de relict fosile (bioclaste, alge, formaminifera, bivalve etc.). Această constatare a determinat clasificarea în două „grupuri petrografice” (grupul 1 și 2), funcție de absența sau prezența relictelor fosile în pasta ceramicii. Alți parametri luați în considerare la stabilirea grupurilor petrografice au fost compoziția mineralogică, abundența, tipul și mărimea incluziunilor aplastice.

²⁵⁶ Luca, Roman 1999, pl. XVII/7.

²⁵⁷ RepHar 2000, pl. 5/1.

²⁵⁸ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 52/16.

²⁵⁹ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 32/6, 8, fig. 37/2–3, 7, 9, 14.

²⁶⁰ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 52/12.

²⁶¹ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 52/13, 15–16; Alexandrescu 1961, pl. IV/21, V/4.

²⁶² Gligor 2009b, p. 239–242.

²⁶³ Analiza ceramicii rezultate din cercetările arheologice de la Alba Iulia-Lumea Nouă s-a realizat prin spectrometrie de fluorescență de raze X, microscopie electronică de baleiaj cuplată cu microsondă de raze X și difracție de raze X, în vederea stabilirii compoziției chimice și mineralogice a matricii (pasta) ceramicii, angobei și picturii aplicate pe suprafața vasului ceramic. Caracteristicile texturale și morfologice ale artefactelor au fost determinate prin microscopie optică.

²⁶⁴ Varvara et alii 2008, fig. 4.

Astfel, în **grupul 1** au fost incluse cinci fragmente ceramice: 10/Pl. CLXXIV, 5–6/Pl. CLXVIII, în matricea cărora **nu** au fost identificate relice fosile²⁶⁵ (Pl. XLVIII/1–2). În general, fragmentele ceramice din grupul 1 sunt caracterizate printr-o matrice neomogenă și în mare parte anizotropă. Incluziunile apastice prezintă o textură nisipoasă, sunt relativ abundente, ocupând 15–20 % din matricea ceramicii, și au dimensiuni variabile, de la fine (125 μm) la puternic grosiere (1500 μm); compoziția lor mineralogică este reprezentată de: quartz (micro- și policristalin), mică (biotit și muscovit), mici cantități de feldspat potasic și plagioclaz.

În **grupul 2** au fost incluse nouă fragmente ceramice (1–4, 7–9/Pl. CLXVIII) în matricea cărora au fost identificate diverse tipuri de relice fosile²⁶⁶ (Pl. XLVIII/3–6). Probele ceramice din grupul 2 sunt caracterizate printr-o matrice criptocristalină variabilă, de la semi-izotropă la izotropă cu o microtextură poroasă. În multe cazuri, porii, de dimensiuni mari, sunt rotunzi și parțial umpluți cu calcit secundar. O parte din probele analizate prezintă (în nicoli paraleli) o matrice cu structură de tip sandwich maro-roșcată spre exteriorul vasului și brun închisă spre interiorul vasului, ceea ce sugerează că temperatura a variat în timpul procesului de ardere care, în unele cazuri, a fost realizat într-o atmosferă insuficient oxidantă²⁶⁷.

Imaginile observate la microscopul optic relevă prezența următoarelor faze cristaline: quartz (micro- și policristalin), mică (biotit și muscovit), feldspat plagioclaz, fragmente de roci carbonatice și relice fosile. În unele probe (7/Pl. CLXVIII) au fost identificate urme de calcit, în timp ce în altele (9/Pl. CLXVIII) sunt prezente încrustații de calcit și fragmente de cioburi pisate. O situație aparte a fost observată în cazul probei 1/Pl. CLXVIII care conține în pastă un ciob pisat (angobat și pictat), cu dimensiunea de 900 μm , în interiorul căruia este vizibil un bioclast (Pl. XLVIII/4). Astfel, se prefigurează ideea utilizării unor materii prime diferite pentru confecționarea artefactelor incluse în cele două grupuri petrografice. Este posibil ca, în cazul artefactelor din grupul petrografic 2, materialul argilos, altul decât cel folosit la confecționarea probelor incluse în grupul 1, să fi fost amestecat cu degresanți de tipul cristaloclastelor.

Ceramica pictată Lumea Nouă prezintă o compoziție chimică complexă și eterogenă, fapt explicabil având în vedere materiile prime potențiale utilizate: argile plastice comune, impurificate cu nisip cuarțos, trioxid de fier, calcar și roci feldspatice²⁶⁸. Din punct de vedere al compoziției chimice, între probele ceramice investigate pe de o parte și argila locală pe de altă parte, există diferențele relativ mari, cu precădere în ceea ce privește conținutul de Al_2O_3 , Fe_2O_3 , CaO și K_2O . Această eterogenitate a compoziției chimice caracteristică ceramicii pictate Lumea Nouă a permis avansarea a două ipoteze cu privire la materia primă folosită pentru confecționarea pastei ceramicii. Prima dintre ele sugerează că artefactele ceramice investigate ar fi putut fi realizate dintr-un singur tip de argilă, cu condiția ca aceasta să provină dintr-un sediment foarte eterogen din punct de vedere geologic. Cea de-a doua ipoteză, mult mai plauzibilă, are în vedere posibilitatea utilizării unor argile diferite, provenite probabil din mai multe ocurențe. Această ultimă supoziție este întărită și de observațiile la microscopul optic, care au evidențiat faptul că pentru confecționarea artefactelor ceramice incluse în cele două grupuri petrografice, au fost folosite cel mai probabil materii prime diferite²⁶⁹.

Imposibilitatea stabilirii unei corelații directe între datele chimice și grupurile petrografice identificate deja prin analiza matricii ceramice în lumină transmisă se datorează de aseme-

²⁶⁵ Varvara et alii 2008, p. 6–7, fig. 1.

²⁶⁶ Varvara et alii 2008, p. 7, fig. 2.

²⁶⁷ Varvara et alii 2008, p. 7.

²⁶⁸ Goleanu et alii 2005, p. 941–948.

²⁶⁹ Varvara et alii 2008, p. 9–10.

nea eterogenității compoziției chimice caracteristică diferitelor probe de ceramică investigate. Din același motiv, între compoziția chimică a ceramicii pictate Lumea Nouă și argila locală analizată nu au putut fi stabilite corelații directe²⁷⁰.

Analiza difractogramelor de raze X a arătat că artefactele ceramice investigate, indiferent de grupul petrografic în care au fost incluse, prezintă o compoziție mineralogică complexă, constituenții cristalini identificați în pasta ceramicii fiind în mare parte aceiași: quartz (întotdeauna abundent), illit, feldspat potasic și plagioclaz. Compoziția mineralogică a argilei locale este relativ simplă și constă din quartz (abundent), illit, calcit și mici cantități de clorit și feldspați²⁷¹.

Estimarea temperaturii de ardere a ceramicii pictate s-a făcut pe baza analizei constituenților mineralogici identificați prin interpretarea difractogramelor de raze X și ținând cont de observațiile la microscopul polarizant²⁷². De remarcat că majoritatea artefactele ceramice investigate au fost arse la temperaturi cuprinse între 850 și 900 °C, dar există și unele probe arse la temperaturi mai mici de 700–800 °C²⁷³. Faptul că temperatura de ardere nu a depășit 900 °C este evidențiat și de aspectul în secțiuni subțiri a cristalelor de carbonați, parțial descompuse, în general, marginal.

Suprafața ceramicii pictate Lumea Nouă studiate a fost acoperită cu angobă albă sau alb-gălbuie, având o grosime variabilă, de la 100–120 μm până la un maxim de 1000 μm (Pl. XLVIII/7–8).

Analiza comparativă a compoziției chimice a pastei ceramicii și respectiv a angobei arată că în toate probele investigate conținutul de SiO₂ este mai redus în angobă decât în pasta ceramicii; concentrația de CaO în angobă este semnificativ (de 2,5 până la 5,7 ori) mai mare decât cea determinată în pastă, iar conținutul de Al₂O₃ și de K₂O este de asemenea mai mare în angobă. Conținutul relativ mare de Fe₂O₃ identificat în angobă este cel mai probabil un rezultat al „impurificării” puternice a acesteia cu oxizi de fier proveniți din materialul folosit pentru decorare²⁷⁴.

Diferențele observate între compoziția chimică a pastei ceramicii și cea a angobei sugerează că aceasta din urmă a fost probabil obținută dintr-o argilă specială, alta decât cea folosită pentru pastă, sau dintr-un amestec de argile preparat în acest scop. Această presupunere este confirmată și de observațiile la microscopul optic, care au evidențiat faptul că angoba a fost realizată dintr-un alt tip de material decât cel folosit pentru pasta ceramicii, mai fin și mai bine omogenizat. Prin urmare, au fost emise două ipoteze cu privire la modalitatea de preparare a angobei aplicate pe suprafața artefactelor ceramice: 1) angoba a fost realizată dintr-o argilă carbonatică cu un conținut mare de illit; 2) angoba a fost preparată prin amestecarea carbonatului de calciu cu o argilă illitică, alta decât cea folosită pentru pasta ceramică. Constituenții mineralogici identificați în angobă prin difracție de raze X sunt: quartz (abundent), calcit, illit, gehlenit sau hematit și plagioclaz (în urme). Corelând datele analizelor chimice și mineralogice obținute până în prezent, putem admite că cea dintâi ipoteza (angoba realizată dintr-o argilă carbonatică cu conținut mare de illit) este cea mai plauzibilă, dar pentru validarea acesteia sunt necesare noi investigații prin SEM-EDS asupra unor artefacte ceramice similare și identificarea, probabil în zonă, a potențialelor surse de materie primă folosită pentru confecționarea angobei.

²⁷⁰ Varvara et alii 2008, fig. 3, tab. 2; Fabbri et alii 2009, p. 26.

²⁷¹ Varvara et alii 2008, tab. 1–2.

²⁷² Lazarovici et alii 2002, p. 7–18.

²⁷³ Varvara et alii 2008, tab. 2.

²⁷⁴ Varvara et alii 2008, p. 8, tab. 1.

În ceea ce privește decorul pictat cu roșu sau roșu-marونیu, aplicat pe suprafața artefactelor studiate, trebuie remarcat faptul că conținutul mare de Fe_2O_3 (22–30 %) identificat prin SEM-EDS pledează pentru folosirea unei argile bogată în oxizi de fier. Constituenții cristalini identificați în pictură, constând în principal din quartz, illit, hematit sau magnetit și plagioclaz (în urme) confirmă această presupunere. Grosimea stratului de pictură aplicat peste angobă variază între 10 și 20 μm ²⁷⁵.

În concluzie, artefactele ceramice investigate prezintă o compoziție chimică complexă și eterogenă, fiind confecționate în marea lor majoritate din argile plastice comune, predominant illitice, impurificate cu nisip cuarțos, trioxid de fier, calcar, roci feldspatice și, în multe cazuri, cu diverse tipuri de relicte fosile (bioclaste, alge, formaminifera, bivalve etc.). Caracteristicile texturale și eterogenitatea compoziției chimice a ceramicii pictate Lumea Nouă a permis avansarea ipotezei potrivit căreia pentru confecționare au fost utilizate cel mai probabil argile diferite. Din punct de vedere chimic, între ceramica pictată Lumea Nouă și argila locală analizată nu au putut fi stabilite corelații directe. În ciuda acestui fapt, este de presupus totuși că artefactele ceramice studiate sunt de proveniență locală, dar pentru verificarea acestei ipoteze este necesară identificarea în zonă a surselor de argile utilizate.

Corelarea caracteristicilor chimice, mineralogice și petrografice ale artefactelor investigate cu datele de natură arheologică, au permis elaborarea unor ipoteze cu privire la etapele parcurse pentru confecționarea ceramicii pictate Lumea Nouă²⁷⁶, după cum urmează: 1) prepararea pastei ceramice, cel mai probabil prin frământarea manuală a materialelor argiloase și amestecarea lor cu degresanți (de tipul siliciclastelor, calciclastelor și ceramoclastelor) și apă; 2) modelarea materialului argilos prin presarea cu mâna; 3) netezirea suprafeței vasului; 4) uscare parțială a vasului la loc ferit de surse naturale sau artificiale de căldură; 5) aplicarea angobei, un amestec relativ fluid de apă și argilă carbonatică fină cu un conținut mare de illit, preparată special în acest scop; 6) lustruire; 7) pictarea, folosindu-se materiale bogate în oxizi de fier; 8) lustruirea decorului pictat; 9) arderea la diferite temperaturi, cuprinse între 600–900 °C.

Cultura Vinča. Până în prezent, s-au efectuat analize pe un număr restrâns de artefacte ceramice vinčiene²⁷⁷ de la Lumea Nouă. Pentru completare, vom utiliza și datele obținute din studiul artefactelor ceramice aparținând culturii Vinča de la Limba. Din situl aflat la doar câțiva kilometri peste Mureș de Lumea Nouă au fost efectuate analize pe ceramică aparținând fazelor A și B a culturii Vinča²⁷⁸. Rezultatele au relevat o compoziție chimică a pastei ceramice omogenă, asemănătoare în cazul vaselor ceramice din ambele situri²⁷⁹. Arderea artefactelor Vinča de la Limba s-a realizat la temperaturi de 600–700 °C²⁸⁰. Putem presupune existența unor mijloace tehnice și cunoștințe apropiate privind arderea vaselor ceramice și la comunitățile de fază Vinča B de la Alba Iulia-Lumea Nouă.

Grupul Foeni. Probele prelevate pentru analize provin din complexe închise (B1–Sp. II/2005, C1–G1/Sp. III/2005) și sunt reprezentative pentru tehnicile de confecționare și decorare a ceramicii Foeni: ceramică neagră, black-topped, ceramică monocromă și pictată²⁸¹. Au fost efectuate analize arheometrice pe probe ce provin de la un număr de 22 artefacte ceramice.

²⁷⁵ Varvara et alii 2008, p. 7.

²⁷⁶ Varvara et alii 2008, p. 12.

²⁷⁷ Fabbri et alii 2009, p. 24.

²⁷⁸ Goleanu et alii 2005, Tab. 1/1–13; Fabbri et alii 2009, tab. 1.

²⁷⁹ Fabbri et alii 2009, p. 24, tab. 1.

²⁸⁰ Goleanu et alii 2005, Tab. 4/1–13.

²⁸¹ Fabbri et alii 2008, fig. 2.

Analizele efectuate prin microscopie optică au evidențiat două tipuri diferite de microstructuri, ceea ce a permis clasificarea în două „grupuri petrografice” (grupul 1 și 2).

În **grupul 1** au fost incluse probele caracterizate prin prezența unui număr mare de incluziuni aplastice cu dimensiuni variabile. Acest grup numără 16 fragmente ceramice din categoria ceramicii fine, bine lustruite, negre și black-topped²⁸². Sunt caracterizate prin prezența în matricea ceramică a unui număr mare de incluziuni aplastice cu dimensiuni variabile, de la foarte fine (65–125 μm) și fine (125–250 μm) până la grosiere în cazuri mai rare (> 500 μm). În general, fragmentele ceramice din grupul 1 sunt caracterizate printr-o matrice neomogenă și în mare parte anizotropă. Incluziunile aplastice prezente în masa ceramică sunt reprezentate de: quartz (granule angulare și rotunde), mică (biotit și muscovit), plagioclaz și fragmente de roci (ex. agregate policristaline de cuarț, relice de roci carbonatice).

Având în vedere abundența și mărimea incluziunilor aplastice, în cadrul grupului 1 au fost identificate două subgrupuri: (1a) 1a–1b/Pl. CLX, 2/Pl. CVII²⁸³, în care sunt vizibile incluziuni grosiere >500 μm (Pl. XLIX/1); (1b) 2/Pl. XCVIII²⁸⁴, 5/Pl. CXXXIV²⁸⁵, 1/Pl. LXXXVI, în care dimensiunea degresanților variază între 250–500 μm (Pl. XLIX/2–4).

Se observă o practică generalizată în prepararea pastei ceramice pentru ceramica fină Foeni, fie că este vorba de ceramica neagră, fie că este vorba de categoria black-topped.

În **grupul 2** au fost incluse cinci fragmente ceramice: 5/Pl. CLVIII; 5/Pl. CXV; 1/Pl. CLIX; 6/Pl. CLVIII; 11/Pl. CLVIII. Sunt caracterizate printr-o matrice ceramică omogenă, de la semi-izotropă la izotropă, fără incluziuni aplastice. Principala caracteristică a probelor din grupul 2 este matricea ceramică de factură fină (dimensiunile granulelor sunt rareori mai mari de 100 μm), de la semi-izotropă la izotropă²⁸⁶. Incluziunile aplastice sunt aproape inexistente în cazul probelor incluse în grupul 2 și sunt reprezentate de fragmente foarte mici de cuarț monocristalin, plagioclaz, muscovite și mai rar biotit (Pl. XLIX/5–7). Fragmentele de roci argiloase și nodulii de fier fac ca matricea ceramică să nu fie foarte omogenă. Toate probele incluse în grupul 2 au fost decorate prin pictură sau angobate, cu o culoare roșu-vișinie, a cărei grosime variază între 5–60 μm.

Temperatura de ardere a ceramicii grupului Foeni a fost estimată pe baza analizei constituenților mineralogici identificați prin interpretarea difractogramelor de raze X și ținând cont de observațiile la microscopul polarizant. Rezultatele au indicat că mare parte din artefactele investigate au fost arse la temperaturi cuprinse între 700–850 °C²⁸⁷.

Dacă ceramica Lumea Nouă are un conținut mai ridicat de potasiu, la ceramica grupului Foeni s-a constatat într-un procentaj mai mare sodiu²⁸⁸. Analizele efectuate asupra compoziției chimice a artefactelor ceramice Foeni și argila locală a permis constatarea că, în stadiul actual al cercetărilor, doar pentru ceramica neagră și black-topped se poate preciza o producție locală²⁸⁹. Pentru ceramica inclusă în grupul 2, pentru moment rezultatele analizelor indică folosirea argilei obținute din depozite naturale situate în afara așezării²⁹⁰.

²⁸² Fabbri et alii 2008, p. 132, tab. 1.

²⁸³ Gligor 2008a, pl. II/7.

²⁸⁴ Gligor 2008a, pl. II/3.

²⁸⁵ Gligor 2008a, pl. III/3.

²⁸⁶ Fabbri et alii 2008, p. 132–133, tab. 1.

²⁸⁷ Fabbri et alii 2009, p. 136, 138.

²⁸⁸ Fabbri et alii 2009, p. 26, tab. 2.

²⁸⁹ Fabbri et alii 2008, p. 136; 2009, p. 138.

²⁹⁰ Fabbri et alii 2008, p. 136, fig. 7.

În concluzie, rezultatele obținute prin metodele specifice cercetării arheometrice ne oferă posibilitatea să punctăm câteva aspecte cu caracterul unor considerații istorice. Sunt demonstrate cunoștințele meșterilor olari în alegerea surselor de materii prime, prelucrarea acestora în vederea obținerii unor mase ceramice omogene, utilizarea de motive decorative, precum și aplicarea unui regim de ardere care să permită obținerea unor produse ceramice semivitrificate, cu o bună rezistență mecanică²⁹¹. Spre comparație, analizele efectuate pe vase ceramice provenind din siturile macedonene din nordul Greciei (Dimitra, Dikili Tash) au oferit temperaturi de ardere cuprinse între 750–1100 °C²⁹², la fel pentru ceramica culturii Cucuteni²⁹³ (1000–1100 °C).

Un alt aspect care trebuie remarcat este acela că între culoarea ceramicii și valoarea temperaturii determinată prin analiza difractogramelor de raze X nu s-a putut observa întotdeauna o corelare directă. Astfel, artefactele ceramice arse la temperaturi relativ scăzute pot avea diferite culori: cărămiziu, brun închis sau negru, dar și ceramica arsă la temperaturi ridicate prezintă aceleași nuanțe. Aceste constatări ridică problema stabilirii arbitrare a gradului de ardere numai pe baza observațiilor macroscopice, de culoare. De aceea, este recomandabil ca rezultatele referitoare la gradul de ardere a ceramicii deduse pe baza analizei comparative a culorii ceramicii să fie susținute de date științifice, obținute prin investigarea artefactelor prin metode interdisciplinare, fizice și chimice.

IV.3. Industria litică

Pentru utilajul litic, E. Comșa, într-un studiul de sinteză, a inclus situl de la Lumea Nouă în cadrul așezărilor neolitice din Transilvania unde a fost depistat așa-numitul silex de tip „bănățean”²⁹⁴.

Cultura Vinča. Cercetarea nivelurilor de locuire și a complexelor aparținând culturii Vinča (faza B) a permis și identificarea artefactelor incluse la categoria utilajului litic, ca aspect relevant al culturii materiale a comunităților purtătoare. Aducem în discuție categoria de piese litice realizate din obsidian: parte proximală lamelară (Pl. XLIII/1), gratoar pe capăt de lamă realizat prin retușe fine directe (Pl. XLIII/2), lamelă fragmentară (Pl. XLIII/3), lamelă cu talon pectiform (Pl. XLIII/4), parte proximală cu talon neted (Pl. XLIII/6). Din categoria pieselor de silex, sunt reprezentate artefactele considerate suport laminar (Pl. XLIII/9; XLIV/4).

Grupul cultural Foeni. Din nivelurile de locuire și complexele închise aparținând grupului Foeni au fost recoltate un număr apreciabil de artefacte arheologice incluse în categoria utilajului litic. Prezentăm mai jos câteva piese considerate reprezentative: gratoar simplu pe așchie (Pl. XLIII/5), lamă simplă cu talon neted (Pl. XLIII/8), suport lamelar brut (Pl. XLIII/7), gratoar pe capăt de lamă (Pl. XLIV/1, 3, 8), gratoar simplu pe așchie (Pl. XLIV/11), așchie atipică (Pl. XLIV/2, 12), suport așchial (Pl. XLIV/5, 10), suport laminar fragmentar (Pl. XLIV/6, 9).

Considerăm util și reprezentativ pentru evidențierea industriei litice din situl de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* un studiu de caz²⁹⁵, realizat pentru un complex închis, din cercetarea căruia

²⁹¹ Goleanu et alii 2005, p. 941–948.

²⁹² Yiouni 2000, p. 206–212, tab. 2–3.

²⁹³ Constantinescu et alii 2007, p. 282.

²⁹⁴ Comșa 1971, p. 15–18, fig. 1.

²⁹⁵ Bălțean et alii 2008.

a rezultat o mare cantitate de piese de factură litică. Ansamblul litic identificat în bordeiul B1–Sp. II/2005 cuprinde 113 piese realizate pe suporturi diverse, din diferite materii prime²⁹⁶.

Privitor la aria-sursă a materialelor litice de origine sedimentară, există o sursă proximală și o alta distală în raport cu situl de la Alba Iulia-Lumea Nouă. Aria-sursă proximală²⁹⁷ o reprezintă depozitele marine de apă adâncă din arealul Munților Trascău. Aria-sursă distală²⁹⁸ o reprezintă depozitele geologice similare din punct de vedere al compoziției petrografice care aflorează din abundență în zona Banatului. Plecând de la aceste argumente, poate fi stabilită cu certitudine mobilitatea populației pentru procurarea materiei prime. Așa cum reiese din reprezentarea grafică ce ilustrează ariile sursă și mobilitatea populației pentru procurarea materiei prime (Pl. XLVI), se conturează existența a trei mari zone²⁹⁹. Zona I este definită a fi zona cu rază de până la 15 km în jurul sitului, din care provine cea mai mare parte a materiei prime folosită în ansamblul litic avut în discuție. Zona II cuprinde un ansamblu litic provenit din zona central-nord bănățeană din depozite sedimentare; practic, această zonă are o rază de până la 100 km. Materia primă din această zonă comportă un tratament special, suferind un amplu proces de reutilizare/reactivare după regionalizarea și/sau izolarea apărută după sosirea în situl de la Lumea Nouă, datorată în special lipsei materiei prime de bună calitate. Ultima zonă (zona III), evidențiată în urma analizelor macroscopice, se referă la câteva piese finite, piese componenete pentru seceră (Pl. XLI/7), gratoar (Pl. XLI/2, XLII/4), ce pot fi întâlnite în arealele sudice ale culturilor neolitice. În termeni generali, tipul de silex la care facem referire este denumit adesea ca provenind din „platforma prebalcanică”. Aceste câteva unelte nu sunt însoțite de materiale atipice, ele fiind practic utilizate până la epuizare, iar materia primă de bună calitate nefiind accesibilă a impus reactivarea lor.

Analizele în secțiuni subțiri a unui număr de 10 probe³⁰⁰ din lotul de artefacte litice aparținând grupului Foeni de la Lumea Nouă au permis identificarea rocilor din care au fost confecționate piesele: calcar bioclastic silicifiat, silicolit brecifiat, radiolarit, andezit bazaltoid (Pl. XLVII/1–4).

Analiza tehnologică a ansamblului litic furnizat de bordeiul B1–Sp. II/2005 a pus în evidență caracterul laminar al acestei industrii litice, ce are însă o importantă componentă așchială, datorată materiei prime de calitate inferioară ce a generat un număr mare de așchii atipice. Numărul mic de elemente ce provin din primele faze ale debitajului reprezintă un argument ce susține pe de o parte caracterul alogen al materiei prime, iar pe de alta faptul că materia primă locală era prelucrată inițial în zona sursă, în așezare fiind aduse doar așa-numitele piese suport inițiale (*blanks*)³⁰¹. Caracterul precar al materiei prime a impus folosirea cu predilecție a planurilor de lovire netede. Materia primă de bună calitate provenită din zonele II și III a fost prelucrată prin procedee tehnice speciale, prin exploatarea „crestelor”, evidențiate prin planurile de lovire diedre și fațetate. Menționăm că taloanele de tip punctiform pot fi întâlnite doar la suporturile din obsidian (Pl. XLII/5) și sunt rezultatul unei tehnici speciale de cioplire, prin presiune³⁰².

Legat de structura tipologică³⁰³, din analiza efectuată rezultă că utilajul litic se arondează la două grupe tipologice: grupa gratoarelor și grupa pieselor componente.

²⁹⁶ Bălțean et alii 2008, p. 12.

²⁹⁷ Bălțean et alii 2008, p. 19.

²⁹⁸ Bălțean et alii 2008, p. 19.

²⁹⁹ Bălțean et alii 2008, p. 12.

³⁰⁰ Bălțean et alii 2008, p. 13–18.

³⁰¹ Bălțean et alii 2008, p. 19–20.

³⁰² Bălțean et alii 2008, p. 21.

³⁰³ Bălțean et alii 2008, p. 24.

Grupa gratoarelor³⁰⁴ cuprinde gratoare simple pe așchie (Pl. XLI/4–5, XLII/7, 9) și gratoare pe capăt de lamă (Pl. XLI/2, XLII/4). Suporturile sunt de dimensiuni medii, tipice morfometriei industriei litice ale neoliticului târziu. Practic, această grupă de unelte a beneficiat de o atenție aparte datorită rolului important avut în activitățile curente, situație ce a impus utilizarea-reutilizarea/reactivarea suporturilor așchiale (Pl. XLI/5, XLII/7–8) și/sau așchial-laminare cu morfometrie improprie, după o perioadă de izolare impusă de condițiile apărute după așezarea în situl de la Lumea Nouă. Materia primă provenind din aria sursă I nu a furnizat elemente tipologice caracteristice acestei grupe tipologice.

Grupa pieselor componente pentru seceră³⁰⁵ cuprinde fragmente meziale sau proximale ale unor suporturi laminare (Pl. XLI/7, 10; XLII/6) sau chiar piese întregi (Pl. XLII/1–2) realizate atât din materie primă caracteristică ariilor surse II/III, dar și I. Utilizarea intensă sau reutilizarea pieselor de bună calitate este vizibilă și pusă în evidență prin suprafețele largi, adeseori bifaciale, acoperite cu SiO₂ provenit din tulpinele de graminee.

Fără a suferi modificări morfologice ulterioare debitajului, de tipul retușei, unele suporturi laminare, atent selecționate, au fost folosite în stare brută, dovadă fiind retușele scurte marginale de uzură observate la nivelul marginilor (Pl. XLI/8–9, XLII/3). Această gamă de unelte folosește în exclusivitate materii prime procurate din aria sursă I.

Analiza ansamblului litic unitar descoperit în B1–Sp. II/2005 a permis creionarea unor concluzii reprezentative pentru întreg situl de la Lumea Nouă la nivelul etapei de locuire atribuit grupului Foeni. Industria litică a acestui orizont de locuire are ca principale caracteristici³⁰⁶: strategia complexă de procurare a materiei prime; utilizarea unor materii prime de calitate inferioară după pierderea contactului cu ariile sursă inițiale, din care provin doar elemente tehnolo-tipologice finite; crearea și utilizarea creștelor în timpul debitajului; existența unor cunoștințe tehnice inaplicabile pe materia primă locală; folosirea ca tehnici de debitaj a percuției indirecte cu perculator dur și prin presiune; debitaj laminar, alegere inițial atentă a suporturilor, apoi exploatarea unor morfologii inadecvate; exploatarea și reutilizarea suporturilor ajunse în stadiul de ineficiență sau abandon, datorată lipsei materiei prime de bună calitate; păstrarea chiar și a așchiilor atipice și a accidentelor de debitaj; industrie cu morfometrie medie și hipermicrolitică în cazul obsidianului; gratoare și inserții de seceră.

Topoarele. Sunt unelte din piatră șlefuită, cu o largă răspândire în siturile arheologice aparținând culturilor epocii neolitice și eneolitice. Deoarece topoarele confecționate de comunitățile grupului Foeni de la Lumea Nouă sunt foarte asemănătoare cu uneltele din aceeași categorie confecționate de petreșteni – dovedindu-se și în acest plan al culturii materiale legăturile strânse dintre cele două arii culturale – vom utiliza în descrierea acestui tip de artefact tipologia realizată de I. Paul în monografia culturii Petrești³⁰⁷.

I. Topoare neperforate

Ia. Topoare de tradiție calapod, variantă neidentificată în lotul de topoare de la Lumea Nouă.

Ib. Topor de formă dreptunghiulară, cu partea activă ascuțită, aspect oblic (Pl. XLV/3, 7–9). Cel mai probabil, dată fiind grosimea redusă, au fost utilizate în principal pentru răzuit.

³⁰⁴ Bălțean et alii 2008, p. 25–26, fig. II.

³⁰⁵ Bălțean et alii 2008, p. 26, fig. III.

³⁰⁶ Bălțean et alii 2008, p. 27.

³⁰⁷ Paul 1992, p. 40–43.

Ic. Topoare-dălțițe, cu muchia ușor curbată, tăișul arcuit, bine ascuțit (Pl. XLV/2, 4–6). Una dintre unelte (Pl. XLV/4) păstrează tradiția „herminetelor”³⁰⁸.

Sunt confecționate din roci moi, de origine calcaroasă, de culoare alb-gălbuie (carbonat de calciu silicificat). Întâlnim topoare de piatră șlefuită de această formă în culturile: Iclod³⁰⁹, Precucuteni³¹⁰, Petrești³¹¹.

II. Topoare-ciocan

Ila. Topor-ciocan naviform, variantă neidentificată în lotul de topoare de la Lumea Nouă.

Iib. Topor cu perforație transversală, de formă circulară, bine centrată, cu ceafa rotunjită, tăișul arcuit și bine ascuțit (Pl. XLV/1). Observăm în partea superioară a toporului o a doua perforație, tot transversală, cu diametrul mai mare decât prima și poziționată pe aceeași direcție. Două ipoteze se pot desprinde privind existența celor două perforații circulare: 1) toporul a avut inițial o singură perforație, ceafa acestuia s-a deteriorat din diferite motive și s-a practicat o nouă gaură circulară, iar pe zona vechii perforații a fost lucrată o nouă ceafă, rotunjită; 2) toporul a avut de la început două perforații, fiind fixat într-o coadă cu două ramificații poziționate pe cele două găuri de înmănușare. Toporul este confecționat dintr-o rocă dură, de culoare verzui-cenușie. S-a rupt pe traiectul longitudinal al piesei, secționând unealta aproximativ la jumătate.

Acest tip de topor este documentat și în faza A a culturii Petrești³¹². În aria de dezvoltare a culturii Precucuteni, un exemplar asemănător provine din așezarea de fază I de la Traian-Dealul Viei³¹³. Așa cum o dovedesc și descoperiri din alte medii culturale³¹⁴, unelte din piatră perforate erau puse în cozi de lemn. Firește că, în anumite condiții, acestea îndeplineau și rolul de armă, atât ceafa toporului, cât și vârful tăios putând produce lovituri letale.

IV.4. Industria materiilor dure animale (IMDA)

Artefactele arheologice, incluse în categoria IMDA, rezultate în urma cercetărilor din 1995–1996³¹⁵ și 2005–2006³¹⁶ au fost valorificate științific. Acestea se adaugă pieselor de os și corn, cunoscute din săpăturile vechi³¹⁷.

Vom utiliza pentru ilustrarea IMDA de la Lumea Nouă raportul³¹⁸ realizat de C. Beldiman și M. Sztancs, în baza lotului de materiale pus la dispoziție de către noi, în urma săpăturilor arheologice din 2005–2006, pe care îl considerăm reprezentativ pentru locuirile umane neolitice și eneolitice din cadrul așezării³¹⁹. Lotul IMDA de la Alba Iulia-Lumea Nouă supus

³⁰⁸ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 48; Paul 1992, p. 40.

³⁰⁹ Lazarovici, Kalmar 1987, fig. 6/9, fig. 9/5–6.

³¹⁰ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 12/4, fig. 16/7, fig. 18/20, 22, fig. 20/1–3, 5, fig. 21/2, 6, 8.

³¹¹ Paul 1992, pl. XIV/13, XVI/11–12, 14.

³¹² Paul 1992, p. 42.

³¹³ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 12/6.

³¹⁴ Păunescu 1970, fig. 54–55.

³¹⁵ Mazăre 1997, p. 5–17, pl. I/6–10, pl. II/14–25, pl. III/4–5, pl. IV/12, pl. V/4, pl. VI/2.

³¹⁶ Beldiman, Sztancs 2007, p. 49–53, tab. 1–9.

³¹⁷ Berciu, Berciu 1949, fig. 13/7–15.

³¹⁸ Beldiman, Sztancs 2007, p. 49–54.

³¹⁹ Beldiman, Sztancs 2007, tab. 2.

studiului are un efectiv total de 61 piese. Distribuția pe culturi arată dominarea cantitativă a artefactelor aparținând grupului cultural Foeni, în număr de 40 (Pl. XXXV–XXXVII/1–40); 11 piese sunt atribuite culturii Vinča, faza B (Pl. XXXIV/1–11); cultura Petrești este reprezentată prin 10 piese (Pl. XXXVIII/1–10).

Din punct de vedere tipologic, în lotul analizat au fost evidențiate trei categorii tipologice (I Unelte; III Podoabe; V Diverse), șase grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; I G Vârfuri oblice; III B Pandantive; III D Mărgele; V A Piese tehnice) și 15 tipuri. Artefactele prezente în repertoriul sitului de la Lumea Nouă aparțin unor tipuri relativ comune, neputând evidenția, deocamdată, piese rare sau unicat. Sub acest aspect atrage atenția – prin contextul de proveniență (asociere cu resturile osoase străvechi din C1–Sp. III/2005) și starea bună de conservare – pandantivul realizat pe fragment de canin de mistreț (Pl. XXXVIII/8). Se constată caracterul auster al gamei tipologice, marcată de predominarea vârfurilor diverse; în cadrul ei, frecvente sunt cele realizate pe semimetapodii de ovicaprine, pe segmente de rază de corn de cerb, pe fragmente de corpuri costale de bovine și pe semimetapodii de bovine. Urmează netezitoarele pe fragmente de oase lungi de bovine, piesele tehnice, vârfurile oblice din corn de cerb, pandantivele pe fragment de canin de mistreț și mărgelele de os³²⁰.

Structura tipologică a lotului atribuit culturii Vinča include un număr de două categorii (I Unelte; V Diverse), trei grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; V A Piese tehnice) și 11 tipuri. Cel mai bine reprezentată este categoria uneltelor (I); aceasta include 10 piese, între care domină vârfurile (Pl. XXXIX/1–7). Structura tipologică a lotului atribuit grupului cultural Foeni include o singură categorie (I Unelte), trei grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; I G Vârfuri oblice) și 11 tipuri; și aici vârfurile diverse domină efectivul studiat (Pl. XXXV/2–15; XXXVI/17–28; XXXVII/39). Structura tipologică a lotului atribuit culturii Petrești include un număr de trei categorii (I Unelte; III Podoabe; V Diverse), cinci grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; III B Pandantive; III D Mărgele; V A Piese tehnice) și șase tipuri. Cel mai bine reprezentată este categoria uneltelor (I); aceasta include șapte piese, între care domină vârfurile (Pl. XXXVIII/1–2). Parametrii morfometrici privind lotul IMDA sunt redați sintetic sub formă tabelară³²¹. Se remarcă grupa tipologică a vârfurilor (I A), cu efectivul cel mai mare (51), dintre care 44 piese întregi sau întregibile.

Privitor la studiul tehnologic, se constată expresivitatea relativ scăzută a IMDA, această caracteristică pare să marcheze specificul culturilor Vinča, Petrești și al grupului cultural Foeni, și se datorează aplicării unor scheme de confecționare standardizate, în general simple, recurând la procedee elementare, cu grad mic de combinare.

Achiziția materiilor prime semnifică parcurgerea unor etape succedate într-un interval de timp scurt. Sunt atestate cinci specii care au furnizat materii prime pentru artefacte: bovinele domestice (*Bos taurus*); ovicaprinele (*Ovis aries*/*Capra hircus*); cervidele – cerbul (*Cervus elaphus*) și căpriorul (*Capreolus capreolus*); suinele – porc mistreț (*Sus scrofa ferus*).

Ca pondere a speciilor, menționăm prezența dominantă a ovicaprinelor (24 piese) și a bovinelor domestice (22 piese), urmate de cerb (11 piese), mistreț (2 piese) și căprior (1 piesă). Sub raportul elementelor scheletice se constată frecvența utilizării oaselor lungi – 39 piese (metapodii, 30 cazuri; oase lungi neidentificabile, 8 cazuri; ulna, un caz), provenind de la mamifere domestice. Urmează, în ordine: coarnele de cervide – raze, ax (12 cazuri, dintre care 11 de cerb și unul de căprior); oasele plate (corpuri costale) de mamifere domestice – bovine (7

³²⁰ Beldiman, Sztancs 2007, p. 50.

³²¹ Beldiman, Sztancs 2007, p. 490–491, tab. 7.

cazuri); dinții de mamifere sălbatice – defense de mistreț (trei cazuri). Situația statistică generală a materiilor prime (identificarea specifică și scheletică) este redată sub formă tabelară³²².

Debitajul urmărește prelevarea unui fragment de materie primă și schițarea formei brute a artefactului. Pentru lotul analizat, debitajul înregistrează aplicarea unui număr de șase procedee distincte: percuția directă/despicarea; percuția directă/fracturarea; percuția directă/cioplirea; percuția indirectă/despicarea; șanțuirea axială (unilaterală și bilaterală); abraziunea în suprafață.

Aceste procedee sunt atestate ca unică intervenție în etapa debitajului sau, de cele mai multe ori, ca procedee complementare, care se combină în scheme de debitaj relativ simple, cu două-trei etape distincte. Studiul cantitativ indică faptul că domină în mod absolut recurgerea la procedeul simplu, cu grad redus de precizie, al percuției directe/despicării (35 cazuri), aplicat mai ales în cazul debitajului oaselor lungi și plate. Datele relative la etapa debitajului în cadrul lotului analizat sunt redată sintetic sub formă tabelară³²³.

Prin procedeele fasonării și ale finisării se urmărea atât obținerea formei definitive a obiectului, cât și amenajarea unor detalii morfo-tehno-funcționale specifice. De asemenea, aici se includ și: tratamentul termic; amenajarea dispozitivului care servea la fixarea prin suspendare pe o fibră sau fir oarecare (perforații); finisarea suprafețelor sau a perforațiilor (alezarea). Predomină abraziunea multidirecțională ca procedeu de bază al fasonării, generalizat în realizarea artefactelor din materii dure animale începând cu neoliticul (54 cazuri). Urmează percuția directă/cioplirea, aplicată mai ales în realizarea artefactelor de corn (12 cazuri). Aplicarea (probabilă) a tratamentului termic – prin încălzirea la flacără sau coacerea în cenușă fierbinte – se întâlnește în cazul vârfurilor de os. Aici trebuie exprimată rezerva legată de posibilitatea ca unele piese să fi fost arse accidental. Între procedeele rar semnalate în cadrul lotului analizat se înscriu: perforarea bilaterală prin rotație rapidă – cu sfredelul și alezarea, prezente la amenajarea specifică – fasonarea uneltelor de țesut și a obiectelor de podoabă (3 cazuri); abraziunea axială, 2 cazuri; excavarea (scobirea) țesutului spongios al cornului de cerb, un caz; perforarea bilaterală prin rotație alternativă – folosindu-se probabil o piesă litică manevrată direct și alezarea, prezente la amenajarea specifică – fasonarea uneltelor masive din corn de cerb (topor, săpăligă), un caz.

Piesele perforate sunt puțin numeroase. În primul rând este vorba de: două vârfuri de os cu perforație proximală, utilizate probabil la țesut/împletit (Pl. XXXVII/29, 40); un vârf oblic perforat pe bază de ax de corn de cerb, ce ar putea fi topor sau săpăligă (Pl. XXXVII/38); pandantivul (sau plăcuța) cu două perforații, realizată pe fragment de defensă de mistreț (Pl. XXXVIII/8). În ceea ce privește fixarea în suport, remarcăm frecvența redusă a pieselor compozite, prevăzute cu mâner, coadă sau fixate pe o fibră/fir³²⁴.

Netezitoarele realizate pe fragmente diafizare de oase lungi (Pl. XXXVII/36–37) se utilizau foarte probabil fixate axial pozitiv în mânere de lemn sau de corn de cerb. Fixarea transversală de tip negativ, prin amenajarea unui dispozitiv de fixare a cozii de lemn, este prezentă în cazul piesei de la Pl. XXXVII/38, atribuită grupului cultural Foeni. Fixarea transversală de tip negativ, prin amenajarea unui dispozitiv de suspendare sau de fixare prin coasere, este prezentă la pandantivul sau plăcuța pe fragment de canin de mistreț (Pl. XXXVIII/8). Fixarea axială de tip negativ este prezentă în cazul mărgeli de os (Pl. XXXVII/9).

³²² Beldiman, Sztancs 2007, p. 490, tab. 5–6.

³²³ Beldiman, Sztancs 2007, p. 492–494, tab. 9.

³²⁴ Beldiman, Sztancs 2007, p. 52.

În lotul IMDA de la Lumea Nouă se constată prezența asociată a următoarelor tipuri de urme de uzură: tocirea, lustrul, fracturarea prin acțiunea forțelor laterale, fracturarea prin impact, fracturarea prin presiune, striurile de utilizare.

Studiul lotului de materiale IMDA de la Lumea Nouă a permis constatarea unor aspecte privind funcționalitatea³²⁵ prezumată, ocupații documentate, aspecte ale paleoeconomiei: 1) pentru vârfuri-perforarea și asamblarea pieilor și a materialelor textile (cusutul); țesutul; împletitul fibrelor vegetale și animale; debitajul lamelar al materialelor litice; prelucrarea solului-grădinarit (plantator); vânătoarea (procurarea coarnelor de cerb); 2) pentru netezitoare: prelucrarea pieilor și a lemnului; pentru vârful oblic: prelucrarea lemnului, prelucrarea solului-grădinarit (săpăligă), armă; vânătoarea (procurarea eventuală a coarnelor de cerb); 3) materiile prime (dinți-canini de mistreț) atestă realizarea pieselor de podoabă, precum pandantivele sau plăcuțele, ca și vânătoarea; 4) manifestările simbolice sunt ilustrate de prezența podoabelor: un pandantiv pe fragment de canin de mistreț (Pl. XXXVIII/8) și o mărgea de os (Pl. XXXVIII/9).

Asocierea diverselor tipuri de piese din materii dure animale ilustrează contextele curente domestice *in situ* de confecționare, de utilizare și de stocare sau de abandon, contexte *intra-sit*, iar sporadic, contexte *extra-sit*, legate de culegerea coarnelor de cervide și de vânătoare, care prilejuiau deopotrivă procurarea unor materii prime, cum sunt coarnele de cervide și defensele de mistreț.

Podoabe din scoica *Spondylus gaederopus* și *Glycymeris*. Situl arheologic de la Alba Iulia-Lumea Nouă se înscrie în repertoriul așezărilor cu descoperiri de podoabe confecționate din scoica *Spondylus gaederopus* și *Glycymeris*.

D. Berciu publică de la Lumea Nouă două valve de *Spondylus*, fiecare cu câte două mici perforații circulare, precum și un număr de nouă segmente perforate orizontal, de diferite dimensiuni, de formă romboidală, cu laturi inegale și vârfurile retezate, confecționate din aceeași scoică; atribuie toate aceste descoperiri culturii Turdaș târzii și consideră că fac parte dintr-un depozit de podoabe de cochilie de *Spondylus gaederopus*³²⁶. E. Comșa, într-un studiu de sinteză privind podoabele din epoca neolitică confecționate din cochilii marine, denumeste artefactele la care facem referire perle³²⁷. În opinia noastră, este de presupus că toate aceste piese făceau parte dintr-un colier, așa cum ne sugerează o serie de descoperiri similare.

O piesă deosebită lucrată din *Spondylus* a fost descoperită în anul 1961 de către D. și I. Berciu la Lumea Nouă³²⁸ și a rămas până în prezent inedită. Este vorba de o brățară de formă circulară, cu diametrul interior de aprox. 5,8 cm, profil triunghiular, finisare și lustruire foarte bună, păstrată în stare fragmentară (Pl. XXXIX/1). O altă brățară, la fel în stare fragmentară, prezintă urme puternice de ardere (Pl. XXXIX/2). Nu avem nici un fel de date cu privire la contextul arheologic al acestor descoperiri.

Cercetările arheologice din ultimii ani au permis descoperirea unor noi piese confecționate din *Spondylus gaederopus*. În primul rând menționăm brățările, păstrate în stare fragmentară, din inventarul locuinței vinčiene (faza B), numerotată cu L1-Sp. I/2008 (Pl. XL/2, 4, 6–7). Din același context provine un fragment de valvă, aflat în stadiu de prelucrare (Pl. XXXIX/3a–3b). Această descoperire constituie un argument important în documentarea și a prelucrării locale a podoabelor din *Spondylus*; în același timp, atestă și vehicularea la mari

³²⁵ Beldiman, Sztancs 2007, p. 53.

³²⁶ Berciu 1966a, pl. V.

³²⁷ Comșa 1973, p. 71, fig. 2.

³²⁸ Conform registrului de inventar MNUAI, Nr. Inv. 4619/1.

distanțe a materiei prime, alături de piese finite. Alte brățări de *Spondylus*, de asemenea păstrate fragmentar, provin din mediu Foeni (Pl. XL/5, 8).

Una din brățările confecționate din scoici marine descoperite la Lumea Nouă înclinăm să o atribuim speciei *Glycymeris* (Pl. XL/3a–3b). Caracteristicile morfologice³²⁹ ale piesei conduc spre o atare încadrare. Brățara a beneficiat de un finisaj foarte bun, astfel că seturile de dinți de îmbinare³³⁰ nu se mai observă, prin îndepărtarea prin abraziune a acestei părți a valvei. În zona triunghiulară aplatizată, dispusă în partea superioară, la cioc (umbo), brățara prezintă o perforație de formă circulară, de mici dimensiuni. Diametrul interior al piesei este de aproximativ 5,5 cm și are secțiunea aproximativ dreptunghiulară.

Mai aducem în discuție o piesă descoperită în cadrul complexului C1–Sp. IV/2006. Artefactul are o formă dreptunghiulară, ușor concavă, cu dimensiunea laturii mari de 1,85 cm, cu perforație transversală, de formă circulară. În urma operațiunii de perforare, a fost străpunsă printr-un orificiu foarte mic și partea opusă a pandantivului. Piesa a fost atent prelucrată, colțurile rotunjite, ulterior lustruită, de unde deducem că i s-a acordat o atenție sporită (Pl. XL/1a–1c).

În legătură cu piesa descoperită la Lumea Nouă, ne-au atras atenția mai multe artefacte de mici dimensiuni confecționate din *Spondylus*, cu dublă perforație, de formă circulară, ovală și rectangulară, ce provin de la Dimini³³¹. Tehnica de perforare și aspectul general sunt identice cu piesa de la Lumea Nouă. Piese foarte asemănătoare s-au mai descoperit în necropola de la Sultana-Valea Orbului³³².

Pentru acest tip de artefacte, funcția lor decorativă ar trebui să fie considerată de o importanță secundară. Pandantivul în discuție este produsul unui artist ce considera că prin astfel de reprezentări împlânzea natura și misterele ei, iar prin purtarea lui se asigura protecția cu ajutorul unui obiect considerat valoros, așadar are în primul rând o valoare simbolică³³³.

Astfel, podoabe (brățări, coliere, valve) confecționate din scoica *Spondylus* se regăsesc în cadrul inventarului funerar din necropolele³³⁴ aparținând culturii ceramicii liniare de la Nitra³³⁵, Vedrovic³³⁶, Iža³³⁷, Milanovce³³⁸, Rixheim³³⁹, Cys-la-Commune³⁴⁰, Larzicourt³⁴¹, Aiterhofen-Ödmühle³⁴², fiind considerate bunuri de prestigiu³⁴³. Descoperiri asemănătoare provin din grupul Lužiansky, așezarea eponimă³⁴⁴ sau din grupul Ludanice, de la Jelšovce³⁴⁵.

³²⁹ Todorova 2002, Abb. 201, 205–206; Avramova 2002, Abb. 228; Tripković 2006, fig. 1; Dimitrijević, Tripković 2006, p. 242, 245, fig. 3–4.

³³⁰ Todorova 2002, Abb. 199.

³³¹ Kyprissi-Apostolika 2005, fig. 8.

³³² Schuster 2002, Taf. XVIII/13–16.

³³³ Kyprissi-Apostolika 2005, p. 139–140.

³³⁴ Willms 1985, Abb. 3.

³³⁵ Pavuk 1972, Abb. 40/1–11.

³³⁶ Podborský, Vildomec 1972, tab. V/1.

³³⁷ Pavuk 1972, Abb. 42/1–2.

³³⁸ Pavuk 1972, p. 62.

³³⁹ Borrello, Micheli 2004, fig. 7.

³⁴⁰ Séfériadès 1995, fig. 20–21.

³⁴¹ Séfériadès 1995, fig. 15.

³⁴² Nieszery 1995, Abb. 97–98.

³⁴³ Jeunesse 1997, p. 73–80.

³⁴⁴ Novotný 1962, p. 104, tab. VII/3–8, 15, tab. XXXVIII.

³⁴⁵ Lichter 2001, Abb. 164/B, 1–5.

În prezent, majoritatea cercetătorilor³⁴⁶ acceptă proveniența sudică, mediteraneană, a scoicii *Spondylus gaederopus*. În așezările de pe coasta Dalmației³⁴⁷, scăldată de apele Mării Adriatice, au fost de asemenea depistate podoabe și valve de *Spondylus*. O altă opinie ar fi că această specie de scoică marină a fost culeasă și din Marea Neagră³⁴⁸. Numărul mare al descoperirilor de *Spondylus* și *Glycymeris* în siturile din nord-estul Bulgariei și sudul României o îndeamnă pe H. Todorova³⁴⁹ să persiste în acreditarea ideii că și în Marea Neagră se găsea în perioada neolitică scoica *Spondylus*. Analizele cu izotopul de stronțiu efectuate în ultimii ani pe scoica *Spondylus* fosilă și recentă nu confirmă ipoteza prezenței scoicii *Spondylus* în Marea Neagră³⁵⁰. Este posibil însă ca analizele efectuate cu izotopul de stronțiu să indice doar că scoica *Spondylus* nu se găsește azi în Marea Neagră, în timp ce se păstrează probabilitatea ca *Spondylus* să fi existat în acel areal în perioada neolitică și eneolitică³⁵¹. Așadar, ipoteza potrivit căreia Marea Neagră să fi fost zona de origine pentru cel puțin o parte din descoperirile de podoabe din scoici *Spondylus* și *Glycymeris* din siturile neolitice s-ar putea confirma pe viitor³⁵².

Glycymeris a fost identificată în zona de est a coastei Adriatice, precum și în regiunea egeeană³⁵³. Datorită asemănării dintre aceste două scoici marine, în literatura de specialitate s-au semnalat cazuri³⁵⁴ când podoabe confecționate din scoica *Glycymeris* au fost publicate ca fiind lucrate din *Spondylus*.

În opinia lui M. Séfériadès, traseul urmat pentru difuziunea podoabelor de *Spondylus* din zona egeeană spre Europa centrală și de vest este marcat de cursurile râurilor Vardar, Struma, Mesta, Marica și apoi pe Dunărea mijlocie și superioară³⁵⁵. De remarcat este faptul că aria de distribuție a podoabelor din *Spondylus* urmează cu rigurozitate traseul unor cursuri de apă³⁵⁶: Dunăre, Mureș, Tisa, Rin, Elba. Acest indiciu oferă un punct de sprijin teoriei ce susține comerțul masiv cu podoabe confecționate din *Spondylus*, urmând drept căi de pătrundere văile marilor cursuri de apă.

Primele ipoteze de lucru privind distribuția scoicii *Spondylus* în neoliticul european porneau de la premisa existenței unui singur sistem de schimb, coerent și de mari dimensiuni, din zona mediteraneană până în bazinul parizian³⁵⁷. J. Müller a identificat două sisteme independente de schimb, separate cronologic și care vehiculau tipuri diferite de artefacte. Într-o primă etapă, sistemul de schimb lega coasta Adriatice, ca și sursă de *Spondylus*, de zona Europei Centrale și a bazinului carpatic. Grupul balcanic, constituit din comunitățile ce locuiau părți din teritoriul actual al Greciei, Bulgariei și României devine activ ca rețea de schimb pentru scoica *Spondylus* după anul 5200 BC, când rețeaua central-europeană și-a încheiat activitatea³⁵⁸. În privința unei circumscrieri a tipurilor de podoabe vehiculate, s-au precizat pandantive

³⁴⁶ Séfériadès 1995, p. 238; Müller 1997, p. 94–95; Kalicz, Szénásky 2001, p. 46.

³⁴⁷ Müller 1997, p. 94, 101.

³⁴⁸ Chapman 1981; Comșa 1966, p. 442; Bălășescu et alii 2005, p. 238, nota 28.

³⁴⁹ Todorova 2002, p. 181–185.

³⁵⁰ Séfériadès 1995, p. 239; Siklósi 2004, p. 9–10.

³⁵¹ Dimitrijević, Tripković 2006, p. 246–247.

³⁵² Dimitrijević, Tripković 2006, p. 248.

³⁵³ Tripković 2006, p. 95, 99; Dimitrijević, Tripković 2006, p. 247.

³⁵⁴ Tripković 2006, p. 98; Dimitrijević, Tripković 2006, p. 238.

³⁵⁵ Séfériadès 1995, p. 239–240, Fig. 2.

³⁵⁶ Séfériadès 1995, Fig. 14; Müller 1997, Abb. 1; Todorova 2002, Karte 8.

³⁵⁷ Siklósi 2004, p. 9.

³⁵⁸ Siklósi 2004, p. 11.

perforate în Bazinul Carpatic, pentru Grupul balcanic brățărilor largi și „V-Klappen” (centuri scobite) pentru Europa Centrală.

O repertoriere a siturilor „producătoare” de artefacte din scoica *Spondylus* în neoliticul grecesc menționează aproape 20 așezări³⁵⁹, între care se evidențiază: Dimini, Vasilika, Dimitra, Olynthos, Tsangli, Sesklo, Servia. Între acestea, se conturează de departe importanța sitului de la Dimini, asta dacă luăm în considerare faptul că, până în prezent, numărul brățărilor confecționate din scoica *Spondylus* descoperite se apropie de 100³⁶⁰. Podoabe din *Spondylus* mai sunt publicate de la Dikili Tash³⁶¹ și Sitagroi³⁶².

În privința așezării de la Dimini – legat de scoica *Spondylus gaederopus* – se bănuiește că materia primă se procura ori din zona stâncilor joase din apropiere de Pegasai, ori era importată din așezările de coastă, situate pe insulele egeene, unde această specie de scoică este mult mai răspândită³⁶³.

Producerea brățărilor prin utilizarea ca materie primă a părții stângi a valvei de *Spondylus* indică o meserie specializată la Dimini și oferă posibilitatea de a se urmări căile de comerț precum și sursele de materii prime. Așezarea de la Dimini este considerată un important centru de producție pentru podoabele confecționate din scoica *Spondylus*, situat de altfel pe traseul ce leagă zona egeeană de Balcani³⁶⁴. Comunitățile neolitice de la Dimini au produs podoabe din *Spondylus* pentru schimb, dar au și „exportat” scoica *Spondylus* fără a fi prelucrată, ca materie primă³⁶⁵.

În aceste condiții, cercetările arheologice din ultimele decenii au permis descoperirea unui număr apreciabil de podoabe confecționate din scoica *Spondylus*. Pentru Transilvania și Banat avem documentate podoabe din *Spondylus* în situri precum: Turdaș³⁶⁶, Tărtăria³⁶⁷, Păuca³⁶⁸, Iclod³⁶⁹, Ariușd³⁷⁰, Liubcova³⁷¹, Parța³⁷², Cuptoare-Sfîrșea³⁷³.

Cele mai multe descoperiri de podoabe din *Spondylus* se regăsesc în aria de dezvoltare a culturii Hamangia: Ceamurlia de Jos³⁷⁴, Mangalia³⁷⁵, Agigea³⁷⁶, Cernavodă³⁷⁷, Limanu³⁷⁸, Hârșova³⁷⁹. Podoabele de *Spondylus* apar în cadrul culturii Hamangia cu precădere ca inventar funerar.

³⁵⁹ Tsuneki 1989, fig. 9.

³⁶⁰ Tsuneki 1989, p. 15; NeoDim 1999, p. 23, fig. 3; Kyparissi-Apostolika 2005, fig. 5.

³⁶¹ Séfériadès 1995, fig. 8.

³⁶² Séfériadès 1995, fig. 9.

³⁶³ Tsuneki 1989, p. 15.

³⁶⁴ Tsuneki 1989, p. 17–18.

³⁶⁵ Tsuneki 1989, p. 16.

³⁶⁶ Roska 1941, pl. XLVI/3.

³⁶⁷ Vlassa 1963, fig. 6/4; Lazarovici, Merlini 2005, fig. 17a; Paul 2007, pl. VI/2, XIV/4.

³⁶⁸ Paul 1992, pl. LII/10.

³⁶⁹ Lazarovici 1991, p. 9.

³⁷⁰ Sztáncsuj 2005, fig. 7/16–24, fig. 8/19–21, fig. 9/1–10.

³⁷¹ Comșa 1969, fig. 12/2; Drașovean 1996, pl. XIV/16.

³⁷² Reisch, Germann 1995, fig. 1.

³⁷³ Radu 2002, p. 169–170; pl. 15/1–4, 7–10, 12, 16.

³⁷⁴ Comșa 1973, p. 66.

³⁷⁵ Berciu 1966b, fig. 39/2, fig. 40.

³⁷⁶ Berciu 1966b, fig. 41/2, 4–5.

³⁷⁷ Berciu 1966b, fig. 38/1–2; 41/6.

³⁷⁸ Volski, Irimia 1968, p. 78–85, fig. 57–59; Galbenu 1970, p. 82–84, fig. 5/1–3, fig. 7/2–3.

³⁷⁹ Galbenu 1962, fig. 9/1; Comșa 1973, fig. 4.

Dintre așezările culturii Boian, podoabe din *Spondylus* s-au găsit la Andolina³⁸⁰, Vărăști³⁸¹ sau Cernica³⁸², iar pentru cultura Gumelnița avem descoperiri la Vidra³⁸³, Căscioarele³⁸⁴, Tangârău³⁸⁵, Pietrele-Măgura Gorgana³⁸⁶.

Datorăm lui E. Comșa³⁸⁷ o primă repertoriere a descoperirilor de *Spondylus* pentru teritoriul actual al țării noastre. Într-o lucrare recentă, C. Schuster³⁸⁸ a ridicat la 36 numărul punctelor arheologice cu astfel de artefacte pentru perioada neolitică și eneolitică de la noi.

Pentru teritoriul actual al Bulgariei, câteva situri de pe litoralul Mării Negre au oferit podoabe confecționate din scoica *Spondylus*. Se remarcă în acest sens așezarea și necropola de la Durankulak³⁸⁹. Pentru acest sit sunt menționate și descoperiri de podoabe lucrate din scoica *Glycymeris*³⁹⁰. În necropola de la Varna³⁹¹ s-a descoperit o brățară din scoica *Spondylus* cu aplicații din aur. În total au fost repertoriate 26 de așezări neolitice și eneolitice cu descoperiri de *Spondylus gaederopus*³⁹².

Spațiul geografic aparținând fostei Iugoslavii a dat de asemenea numeroase podoabe de *Spondylus* din 26 de situri³⁹³. Se remarcă artefactele din cunoscutul tell de la Vinča-Belo Brdo³⁹⁴. Până în anul 2003, din cercetările arheologice³⁹⁵ au rezultat nu mai puțin de 169 piese confecționate din scoica *Spondylus*, majoritatea brățări și 94 artefacte din scoica *Glycymeris*. Este deja o certitudine că importul de podoabe confecționate din cele două specii de scoici marine în aria sudică a culturii Vinča³⁹⁶ se datorează contactelor cu comunitățile Butmir³⁹⁷ din zonele vestice ale Balcanilor, în mod direct sau prin intermediari.

În siturile neolitice din Ungaria³⁹⁸ sunt documentate podoabe de *Spondylus* în nu mai puțin de 23 de puncte arheologice. Între acestea, se detașează descoperirile aparținând neoliticului târziu de la Battonya³⁹⁹ și Öcsöd⁴⁰⁰ (cultura Lengyel), din necropola de la Polgár-Csőszhalom-Dűlő⁴⁰¹, grupul Csőszhalom, ori de la Hódmezővásárhely-Gorsza⁴⁰² din grupul Gorzsa.

Revenind la spațiul Europei Centrale și de Vest, în aria de răspândire a purtătorilor culturii ceramicii liniare (LBK), siturile cu descoperiri de *Spondylus* sunt frecvente: 32 în

³⁸⁰ Comșa 1973, p. 67, fig. 3.

³⁸¹ Comșa 1973, p. 67–68.

³⁸² Comșa 1973, p. 68, fig. 2/13–51.

³⁸³ Comșa 1973, p. 69.

³⁸⁴ Comșa 1973, p. 69.

³⁸⁵ Comșa 1973, p. 69.

³⁸⁶ Hansen et alii 2008, p. 63–64, Abb. 62–63, 68.

³⁸⁷ Comșa 1973, fig. 1.

³⁸⁸ Schuster 2002, Karte 1.

³⁸⁹ Lichter 2001, Abb. 23/B–1, 5; Todorova 2002, Abb. 200, 203, 207–208; Avramova 2002, Abb. 216–219, Abb. 222, Abb. 225, Abb. 227, Abb. 234–235, Abb. 237/1, 3–4, 7, Abb. 238a/1–3, 240.

³⁹⁰ Todorova 2002, p. 178; Avramova 2002, Abb. 228; Dimitrijević, Tripković 2006, p. 238.

³⁹¹ Séfériadès 1995, fig. 19.

³⁹² Müller 1997, p. 100.

³⁹³ Müller 1997, p. 101.

³⁹⁴ Vasić 1932, fig. XV/62; Tripković 2006, p. 90–91; Dimitrijević, Tripković 2006, fig. 2/2–10, fig. 7/1–7, fig. 8/1, 7–8, 11–16.

³⁹⁵ Dimitrijević, Tripković 2006, p. 244, tab. 1.

³⁹⁶ Dimitrijević, Tripković 2006, fig. 10.

³⁹⁷ Dimitrijević, Tripković 2006, p. 248.

³⁹⁸ Kalicz, Szénászkzy 2001, Abb. 2.

³⁹⁹ Kalicz 1989, Abb. 7; Kalicz, Szénászkzy 2001, Abb. 4–12.

⁴⁰⁰ Kalicz 1985, Abb. 34/1–6, Abb. 38/1–11, Abb. 40/1–7, Abb. 41/1; 1989, Abb. 9–10.

⁴⁰¹ Anders, Nagy 2007, p. 84, 86, fig. 2.2.

⁴⁰² Horváth, Paluch 2005, fig. 153/a-b, fig. 157.

Germania⁴⁰³, 13 în Franța⁴⁰⁴, 12 în Austria⁴⁰⁵, 6 în Polonia⁴⁰⁶, 20 în Cehia și Slovacia⁴⁰⁷. Pe teritoriul actual al Italiei⁴⁰⁸, într-un număr de 17 așezări neolitice au fost descoperite până în prezent podoabe din *Spondylus*.

Imaginea generală prezentată mai sus ne îndreptățește să constatăm o vehiculare intensă a valvelor și podoabelor din scoica *Spondylus*, pe baza schimburilor între comunitățile neolitice. Pare evident rolul de bunuri de prestigiu pe care aceste artefacte îl aveau, dacă ne gândim la grija cu care au fost lucrate, precum și la contextul arheologic în care au fost descoperite. Scăderea treptată a numărului podoabelor din *Spondylus* și implicit a comerțului cu aceste podoabe se leagă de dezvoltarea metalurgiei în epoca cuprului⁴⁰⁹.

IV.5. Plastica

În epoca neolitică și eneolitică, în afară de vase, din lut au mai fost confecționate și o serie de alte artefacte, cu o funcționalitate mai mult sau mai puțin clară, între care se regăsesc reprezentările figurative, cum sunt statuetele antropomorfe și zoomorfe, protomele, machetele de altare de cult etc. Majoritatea acestor artefacte sunt interpretate ca dovezi ale manifestărilor legate de viața spirituală a comunităților neolitice și eneolitice. După N. Ursulescu, omul preistoric nu făcea disocieri tranșante între acțiunile care în prezent sunt clasificate drept materiale și spirituale⁴¹⁰. Cercetătorul ieșean propune prezentarea într-un ansamblu unitar a activităților omului preistoric, atât în ceea ce privește suportul lor material, cât și sub aspectul ritual, simbolic, astfel încât componenta spirituală să fie intrinsec asociată laturii vizibile, materiale, a acestor ocupații⁴¹¹.

Reprezentările antropomorfe modelate în lut din epoca neolitică și eneolitică sunt cunoscute în literatura de specialitate sub diferite denumiri: sculpturi în lut⁴¹², statuete⁴¹³, plastică⁴¹⁴, figurine⁴¹⁵, plastică în lut⁴¹⁶.

Plastica antropomorfă reprezintă pentru cercetarea arheologică categoria de artefacte ce semnifică, prin încărcătura simbolică pe care o transmite, dublată de aspectul estetic cu indiscutabile valențe artistice, un reper valoros privind deslușirea elementelor de viață spirituală a comunităților umane din epoca neolitică și eneolitică. În consecință, figurinele antropomorfe sunt studiate ținând seama atât de aspectele morfologico-tipologice și de încadrare cultural-

⁴⁰³ Müller 1997, p. 103.

⁴⁰⁴ Müller 1997, p. 104.

⁴⁰⁵ Müller 1997, p. 103.

⁴⁰⁶ Müller 1997, p. 102.

⁴⁰⁷ Müller 1997, p. 102–103.

⁴⁰⁸ Borrello, Micheli 2004, fig. 3.

⁴⁰⁹ Müller 1997, p. 97.

⁴¹⁰ Ursulescu 2004, p. 6.

⁴¹¹ Ursulescu 2004, p. 8.

⁴¹² Dumitrescu 1968, p. 53–55; 1979, p. 72; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 89.

⁴¹³ Aldea 1968, p. 11–13; Paul 1969, p. 65–70; Dumitrescu 1980, p. 56; Ursuțiu 2000, p. 25; Popa 2001, p. 60.

⁴¹⁴ Lazarovici 1979, p. 87–102; Paul 1981, p. 226–228; 1992, p. 97; Zrínyi 1981–1982, p. 10; Dumitrescu 1987–1988, p. 29; Luca 1990, p. 6; 1997, p. 64–67; 2001a, p. 80; 2002, p. 31–45; Monah 1997, p. 21–28; Ignat 1998, p. 54–56; Andreescu 2002, p. 19.

⁴¹⁵ Comșa, Răuț 1969, p. 3–15; Comșa 1995, p. 23–51.

⁴¹⁶ Drașovean 1996, p. 60.

cronologică, cât și de principalele atribute de suprastructură, văzute din perspectiva ideilor și practicilor magico-religioase specifice perioadei.

Cultura Vinča. Bogăția plasticii vinčiene este binecunoscută și reflectă atitudinea și raportarea acestor comunități umane privitor la viața spirituală. Menționăm din nivelurile de locuire vinčiene fragmentul de vas antropomorf⁴¹⁷, descoperit în cadrul primelor campanii de cercetări arheologice. Tot din cercetările vechi de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, S. Hansen⁴¹⁸ a publicat recent câteva statuete antropomorfe vinčiene. Se adaugă plastica publicată de S. A. Luca⁴¹⁹, cu precizarea că piesele nu sunt stratigrafiate și că pe baza analizei tipologico-stilistice s-a stabilit că apartenența culturală a statuetelor în discuție se leagă de secvențe de locuire aparținând neoliticului mijlociu și dezvoltat.

Plastica vinčiană de la Lumea Nouă, rezultată din ultimele campanii, ne oferă câteva piese interesante, pe care le prezentăm în rândurile de mai jos.

1. Statuetă antropomorfă feminină (Pl. CL/2a–2c). Este lucrată dintr-o pastă frământată cu grijă, arsă oxidant. Păstrată fragmentar, se încadrează în categoria idolilor cu corp cilindric, lățit la bază, terminat cu o talpă plată sau un soclu mic. Statueta prezintă o înclinare a corpului spre dreapta. Capul nu se mai păstrează. Dintre atributele feminine sunt modelați sânii. Din exemplarele cunoscute până în prezent din aria de dezvoltare a culturii Vinča, bănuim că mai sus de sâni erau modelate brațele, indicate lateral. La fel, capul era modelat având pe față o mască, de cele mai multe ori de formă triunghiulară. În opinia lui S. A. Luca, procesul de rupere al statuetelor – prin desprinderea capului de restul corpului – s-a desfășurat intenționat, în cadrul unor ritualuri⁴²⁰. Lipsa capului este considerată rezultatul unei ruperi intenționate și în cazul unor statuete vinčiene de la Tărtăria⁴²¹.

Forma capului și caracteristicile sale sunt elemente importante pentru datare. Lipsa acestuia nu permite o datare mai fină, însă cu certitudine se arondează fazei B a culturii Vinča. Tipul figurinelor cu corpul cilindric, cu partea inferioară realizată sub forma unui soclu mic, rotund, îl întâlnim la Zorlențu Mare⁴²².

2. Protomă antropomorfă (Pl. CLI/2). Provine de la un vas ars în atmosferă oxidantă. S-a păstrat și o parte din peretele vasului la care era adosată protoma, astfel că nu poate fi pusă în discuție categoria de plastică la care includem piesa. Pasta este bine degresată, cu nisip cu bobul potrivit. Capul de formă ovală, ascuțit spre gură, sunt redați doar ochii și nasul, stilizat, prin intermediul a două linii. Protome antropomorfe de factură vinčiană mai cunoaștem din așezarea de la Parța⁴²³ și de la Liubcova⁴²⁴.

3. Altăraș (Pl. CLI/1). Se păstrează un picior și o parte din masa altarului. Piciorul este de formă conică, rotunjit la bază, ușor înclinat înspre exterior, pentru a asigura stabilitate. La fel, partea superioară a altărașului se prezintă sub forma unei buze rotunjite. Pasta din care este confecționat este fină, degresant nisip, lustru bun, culoare cenușie.

4. O piesă aparte inclusă în categoria largă a plasticii este considerată o posibilă machetă a unui altar, realizată stilizat, confecționată din ceramică de factură fină, arsă oxidant. Forma

⁴¹⁷ Berciu, Berciu 1949, fig. 3/9, pl. I.

⁴¹⁸ Hansen 2007, Taf. 278/1–2, Taf. 292/3.

⁴¹⁹ Luca 2002, p. 39–43, pl. I/1–2, 5, pl. II/1–2, 5, foto 1/4, foto 2/1–2, 3–4, foto 4/1.

⁴²⁰ Luca 1990, p. 42; 2002, p. 45.

⁴²¹ Lazarovici, Merlini 2005, fig. 16a–16b.

⁴²² Comșa, Răuț 1969, Fig. 1/1–4, 15–16, fig. 2/5–6, 8, 12, 14.

⁴²³ Lazarovici 1979, pl. XXI/G–14, H–7, 12.

⁴²⁴ Luca 1990, fig. 2/5a–c.

reprezentării plastice este ușor trapezoidală, plată, rotunjită la colțuri, poziție verticală. La bază prezintă patru picioare de formă conică, dispuse oblic, pentru a oferi stabilitate piesei. Motivele ornamentale cu care este decorată piesa constau din benzi incizate paralele în zig-zag, dispuse pe ambele fețe (Pl. CLI/4a–4c).

5. Capac antropomorf (Pl. CL/1a–1c). Se păstrează în stare fragmentară, doar partea superioară a piesei. Factură semifină, ardere reducătoare. Decorat cu banda incizat-punctată. Butonul capacului este realizat înfățișând capul uman, iar din față, realizată schematic, nasul alungit, ochii oblici și sprâncenele reprezintă elementele caracteristice. Măinile, realizate la fel de schematic, sunt perforate, permițând prinderea capacului.

6. Capace (Pl. LII/4–5). Formă bitronconică, decorate cu banda incizat-punctată. Prezintă câte două perforații circulare la partea superioară, pentru prindere. Ardere oxidantă.

7. Greutăți de lut ars (Pl. CL/4–9). Au fost descoperite în stare fragmentară, sunt de aspect circular, perforate pe zona centrală. Majoritatea greutăților sunt incizate (Pl. CL/5–9). De menționat faptul că greutatele provin din inventarul locuinței L1, caroul A–Sp. I/2008. La Valea Nandului⁴²⁵, în nivelul Turdaș, au fost găsite de asemenea greutate incizate. Descoperiri asemănătoare cunoaștem de la Uivar⁴²⁶, Pietrele-Măgura Gorgana⁴²⁷, Păuca-Homm⁴²⁸, precum și de la Divostin⁴²⁹. Utilitatea acestor artefacte este considerată ca fiind aceea de greutate pentru războiul de țesut, însă descoperirea unor piese ornamentate prin incizare cu diferite motive de factură geometrică, în multe cazuri în stare fragmentară, ne face să luăm în discuție și posibilitatea utilizării lor în anumite practici cu caracter ritual.

Vinča B2 este momentul cronologic la care putem înscrie plastica vinčiană de la Lumea Nouă, prezentată în rândurile de față.

Grupul Foeni. Lotul de reprezentări plastice descoperit în stratul și complexele cu materiale aparținând grupului Foeni, precum și în complexele închise a fost clasificat și descris urmând tipologia aplicată culturii Vinča⁴³⁰.

A. Statuetele antropomorfe

1. Statuetă antropomorfă feminină (Pl. CLII/8a–8c), cu mâinile întinse și ridicate în sus de la cot, picioarele sunt reduse simplificat, sub forma unui singur membru, de aspect cilindric. Din atributele statuetelor feminine, apar clar modelați sânii. Capul, de formă cilindrică, are nasul proeminent și ochii realizați prin executarea unei perforații orizontale. Este posibil ca statueta să fi avut și rolul unei amulete, atârnată de gât, prin utilizarea ochilor ca orificii de prindere. Pasta din care este confecționată figurina este densă și omogenă, a fost utilizat ca degresant nisipul cu bobul mărunt. Corpul statuetei este lustruit, arderea oxidantă, rezultând o culoare cărămizie (H = 4,3 cm). Modelajul capului și poziția brațelor statuetei descrise mai sus, amintesc de statuetele de la Pianu de Jos-Podei⁴³¹.

2. Statuetă antropomorfă (Pl. CLII/9a–9c), sexul nu poate fi precizat. Au fost reduse părțile anatomice ale feței: urechile proeminente, modelate neuniform, sub forma a doi lobi și

⁴²⁵ Marler 2008, p. 95.

⁴²⁶ Scharl, Suhrbier 2005, Abb. 49.

⁴²⁷ Hansen et alii 2007, Abb. 12–14; 2008, Abb. 15.

⁴²⁸ Paul 1992, pl. VIa/5.

⁴²⁹ Bogdanović 1988, pl. X/a.

⁴³⁰ Lazarovici 1979, p. 87–105; Drașovean 1996, p. 60–68.

⁴³¹ Paul 1969, pl. II/1a–1d, 2a–2c, 3a–3c.

perforate, nasul masiv și ochii marcați de două puncte incizate, gura printr-o incizie scurtă orizontală. Capul propriu-zis este modelat asemenea unei creste. Este posibil să fi fost utilizată ca amuletă, atârnată de gât, prin intermediul unei fibre vegetale sau prin perforațiile urechilor să fie introduse elemente ornamentale. Pasta din care este confecționată piesa este densă și omogenă, a fost utilizat ca degresant nisipul cu bobul mărunț. Arderea este oxidantă, rezultând o culoare gălbui-portocalie ($H = 3,3$ cm).

Observăm că statuetele sunt modelate în canoanele plasticii din faza Vinča C1. Acest indiciu ne sugerează o perpetuare a tradițiilor de modelare în cadrul grupului Foeni din Vinča târzie și totodată marchează și palierul cronologic post Vinča C1, dar pot sugera și o filieră genetică comună, aceea a neoliticului mijlociu macedonean.

B. Statuete perforate

Includem în această categorie așa-numitele statuete tesalice sau cu cap mobil.

Din inventarul locuinței de suprafață L1/S II (Sp. V/2006) provine o statueta cu cap mobil, figurină-*torso* (Pl. CLII/7a–7c). Statueta are corpul trapezoidal, elipsoidal în secțiune, cu brațele oblice, este perforată între umeri de la un capăt la celălalt, gaura servind la introducerea capului, ce a fost modelat separat. Pasta din care este confecționată piesa este omogenă, a fost utilizat ca degresant nisipul cu bobul mărunț, arderea mixtă, rezultând o culoare cărămiziu-cenușie ($H = 4,5$ cm). O a doua statueta cu cap mobil recuperată din stratul Foeni, din aceeași suprafață, este ruptă pe traiectul perforației verticale. S-a păstrat partea stângă a piesei, cu o linie incizată practică în diagonală, de la umăr spre bazin (Pl. CLI/3a–3d).

N. Vlassa consideră că liniile incizate, vizibile pe corpul figurinelor cu cap mobil, provin de la sforile cu care se fixa capul statuetei⁴³².

Statuetele noastre se încadrează după clasificarea realizată de Gh. Lazarovici pentru idolii perforați antropomorfi, la tipul III, varianta b2⁴³³.

În așezările din Banat se cunosc numeroase descoperiri de aceeași factură: Zorlenț⁴³⁴; Sălbăgelu Vechi⁴³⁵; Liubcova⁴³⁶; Ruginosu⁴³⁷, Uivar⁴³⁸. De asemenea, la Vinča⁴³⁹. Din statuete cu cap mobil de la Turdaș, două sunt modelate aproape identic⁴⁴⁰ cu statueta depistată de noi în L1/Sp. V–2006, ilustrată la Pl. CLII/7a–7c. N. Vlassa a mai publicat figurine cu cap mobil de la Turdaș⁴⁴¹ – foarte asemănătoare cu cele de la Lumea Nouă – din colecția Zsófia Torma. Mai amintim și statueta cu cap mobil feminină de la Petrești⁴⁴². La Gumelnița a fost descoperită de asemenea o statueta de tip tesalic de formă asemănătoare⁴⁴³.

În opinia lui Gh. Lazarovici, migrația Vinča C1 este asociată cu elemente cum sunt idolii perforați de „tip thessalian” sau de tip „Zorlențu Mare”⁴⁴⁴. Constatăm astfel faptul că

⁴³² Vlassa 1966, p. 9.

⁴³³ Lazarovici 1979, p. 94–98, fig. 8.

⁴³⁴ Lazarovici 1979, pl. XXI/D 6, 8–10, F 5–7, pl. XXII/F 6, 8, 11–13, G 16.

⁴³⁵ Drașovean 1996, pl. XXV/3–6, 10–11.

⁴³⁶ Comșa 1969, fig. 23/9; Lazarovici 1979, pl. XXII/A 18.

⁴³⁷ Lazarovici 1979, pl. XXII/B 10.

⁴³⁸ Schier, Drașovean 2004, Abb. 21/5.

⁴³⁹ Vasić 1936b, tab. CXXXVI/640a-b.

⁴⁴⁰ Roska 1941, Taf. CXXXVII/1–2.

⁴⁴¹ Vlassa 1966, pl. A/2–3, 5.

⁴⁴² Aldea 1968, p. 12, fig 1/a-b.

⁴⁴³ Dumitrescu 1960a, p. 245–246, fig. 1; 1966, fig. 3.

⁴⁴⁴ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 571.

acest tip de statueta cu cap mobil îl întâlnim începând cu faza B2 a culturii Vinča și rămâne o prezență constantă inclusiv în vremea purtătorilor grupului Foeni. Noi descoperiri ar putea să ne edifice dacă este vorba de importuri din faza finală Vinča C1 sau o preluare a canoanelor de modelare vinčiene în catalogul reprezentărilor figurative a comunităților Foeni. În ambele situații, descoperirea statuetelor cu cap mobil reprezintă un important element de cronologie relativă și ne permite să constatăm – cel puțin când discutăm de locuirea Foeni de la Lumea Nouă – faptul că purtătorii acestui grup cultural păstrează încă tradiția plasticii din faza Vinča târzie, marcând cronologic momentul migrației spre interiorul arcului carpatic.

C. Statuete zoomorfe

Sunt confecționate dintr-o pastă degresată cu nisip cu bobul potrivit, fără a se acorda o atenție deosebită la netezire, ardere mixtă. Starea fragmentară nu ne permite să identificăm cu precizie specia de animal, însă putem afirma cu certitudine că reprezintă patrupele. Modelate stilizat, bănuim că sunt reprezentate bovine (Pl. CLII/5a–5c; 6a–6c) și porcine (Pl. CLII/10a–10c).

Modelate asemănător sunt și statuetele zoomorfe aparținând grupului Gorzsa⁴⁴⁵. În altă ordine de idei, constatăm că în cadrul plasticii zoomorfe petreștene regăsim în bună parte aceleași trăsături și caracteristici ale statuetelor din lut ars ce reprezintă animale⁴⁴⁶.

D. Plastica pe vase

Includem în această categorie **protomele zoomorfe**.

Din inventarul complexului C1 din Sp. I/2006 provin un număr de 4 protome zoomorfe (Pl. CLII/1a–1b–4a–4b). Au formă foarte asemănătoare și dimensiuni apropiate. La fiecare protomă este vizibilă la capătul opus zona de contact cu corpul vasului, de unde putem deduce că au fost modelate separat și ulterior prinse/lipite pe vas. Nu excludem posibilitatea ca acestea să aparțină unui singur vas. Sunt confecționate dintr-o pastă fină, atent frământată, aplicată angoba de culoare portocaliu-roșiatică și puternic lustruite. Forma ovoidală, cu partea superioară ușor ascuțită, sugerează capul stilizat, fără redarea vreunui element al feței, al unui animal de talie mare. Un vas cu două protome asemănătoare de la Parța⁴⁴⁷, ne face să ne gândim dacă în cazul protomelor noastre nu putem aduce în discuție apartenența lor la partea superioară a unui capac, poziționate simetric, pe exterior, cu rolul unor coarne. De la Gorzsa provine o protomă confecționată identic⁴⁴⁸.

Alte protome redau stilizat capul unor cornute (Pl. CXX/1; CXXIV/9–10; CXXVI/3; CXXVII/6). Protoma reprezentată la Pl. CXXIV/10 își găsește bune analogii la piese de la Turdaș⁴⁴⁹, precum și de la Oradea-Salca⁴⁵⁰, în timp ce pentru protoma reprezentată la Pl. CXX/1 găsim o toartă modelată sub formă de cap de bovidu foarte asemănătoare la Oradea-Salca⁴⁵¹. Din același sit provin și alte vase cu toarte sub formă de capete de bovidu⁴⁵², în mediu Salca-Herpály. O protomă zoomoră a fost descoperită și la Rast⁴⁵³.

⁴⁴⁵ Horváth 1998, pl. I/2, 8, 10, pl. III/2–3.

⁴⁴⁶ Paul 1992, pl. L/7–10.

⁴⁴⁷ Lazarovici et alii 2001, fig. 11/14.

⁴⁴⁸ Horváth 1982, fig. 16/8.

⁴⁴⁹ Roska 1941, Taf. CXXI/13, CXLIV/4.

⁴⁵⁰ Luca 2001b, fig. 9/3.

⁴⁵¹ Luca 2001b, fig. 9/4.

⁴⁵² Luca 2001b, fig. 9/2.

⁴⁵³ Dumitrescu 1980, pl. LXII/3.

Tot în categoria protomelor zoomorfe includem și torțile de vase modelate sub formă de „cap/cioc de pasăre”, cu perforație orizontală, de aspect circular, cu partea ascuțită (ciocul) în sus, spre buza vasului (Pl. CXX/3; CXXIV/1–2, 6, 8; CXXVI/4, 6, 8–10, 13; CXXVII/5, 12); mai rar întâlnite sunt torțile neperforate modelate „cioc de pasăre” (Pl. CXXVI/5).

Mai multe protome zoomorfe provin din cercetarea bordeiului B1/Sp. II–2005. Acestea sunt confecționate dintr-o pastă semifină, ca urmare a utilizării ca și degresant a nisipului cu bobul mărunț și potrivit, aparțin unor vase arse într-o atmosferă oxidantă, rezultând o culoare portocalie. La două protome observăm că sunt modelate simplificat, fără detalii privind elementele componente ale capului (Pl. CLV/8–9). La alte două protome zoomorfe, se constată la manufacturare o grijă mai mare pentru redarea capului, modelat într-un caz spre interiorul corpului vasului (Pl. CLV/1; CLVII/4), iar în celălalt spre exteriorul corpului vasului (Pl. CLV/2; CLVII/3). În ambele situații, sunt înfățișate schematic părțile anatomice ale feței (botul, ochii, urechile) aparținând capului unui animal de talie mare, așa cum sugerează întreg ansamblul, cu rol ornamental pentru vasele pe care le împodobeau. O protomă zoomorfă asemănătoare cu cea prezentată de noi la Pl. CLV/2 se cunoaște de la Turdaș⁴⁵⁴.

Mai spectaculoase sunt ultimele două protome luate în studiu din complexul în discuție (reprezentate la Pl. CLV/3–4; CLVII/1–2). Acestea au fost modelate pe buza vaselor și sunt realizate sub forma unor orificii de scurgere a lichidelor. Partea superioară a pieselor în discuție depășește nivelul buzei vasului, dovedind clar utilitatea lor. Una din piesele ceramice are confecționat orificiul de scurgere realizat sub forma unui cioc de mari dimensiuni, de aspect romboidal (Pl. CLV/3; CLVII/2), iar cealaltă a unei guri de formă circulară, cu buza de jos mult ieșită în exterior (Pl. CLV/4 CLVII/1). Ambele protome sunt ornamentate cu acele proeminente circulare numite de noi „bobițe”, atât în zona gurii, cât și în partea superioară, ce trece de buza vasului, cum arătam mai sus.

Pentru piesele în discuție, nu am găsit analogii în literatura de specialitate. Cum aspectul zoomorf nu poate fi pus la îndoială, o certă dificultate întâmpinăm în momentul în care încercăm să stabilim ce animal a avut olarul neolitic drept model pentru a se inspira în confecționarea protomelor. Înclinăm să credem că pentru capul unei păsări, chiar și de mari dimensiuni, sau al unui mamifer terestru, nu sunt întrunite suficiente trăsături specifice. Mai degrabă, protomele par a imita capul stilizat al unor viețuitoare acvatice, cu gura larg deschisă, în căutare de pradă. Capul unor animale din clasa reptilelor poate fi de asemenea adus în discuție. Asta și pentru că ornamentele cu șiruri de „bobițe” lasă impresia unor solzi aplicați pe corp. În cazul piesei ilustrate la Pl. CLV/3=CLVII/2, ne putem gândi chiar la capul unui delfin, știut fiind faptul că acest mamifer marin are un bot alungit sub forma unui cioc⁴⁵⁵. Firește, principala întrebare care se pune este dacă formele redată au un corespondent real, ori sunt doar produsul imaginației celui care a confecționat vasele. Excludem ipoteza că fauna acelor vremuri cuprindea vietăți cu aspect asemănător în arealul geografic despre care discutăm. Un răspuns mai plauzibil ar fi că ne aflăm în fața unor piese de import, de proveniență sudică, sau produse locale care imită ornamente și forme de vase de proveniență sudică. Indiferent de abordare, este evident că aceste artefacte ceramice ne introduc într-un univers ce deocamdată ne menține pe tărâmul ipotezelor de lucru. Oricum, pare probabil ca vasele astfel ornamentate, cu protomele descrise mai sus, să fi fost utilizate în scopuri cultice, în cadrul unor ritualuri ce prevedeau turnarea de lichide.

⁴⁵⁴ Roska 1941, Taf. CXLIV/10.

⁴⁵⁵ Vezi în acest sens *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Ed. Litera, București, 2002.

Protomele zoomorfe le întâlnim în mod constant în cadrul olăriei neolitice și eneolitice. În afara pieselor menționate mai sus, mai amintim exemplarele descoperite în siturile cucuteniene de la Drăgușeni-*Ostrov*⁴⁵⁶ și Traian-*Dealul Fântânilor*⁴⁵⁷, precum și la Ariușd-*Dealul Tyiszk*⁴⁵⁸. Interesant este un vas zoomorf⁴⁵⁹, cu capul modelat realist, precum și un capac de vas cu protomă zoomorfă⁴⁶⁰, descoperite ca inventar funerar în necropola Lengyel de la Györe.

E. Vase antropomorfe

Cercetările arheologice de la Lumea Nouă au condus la descoperirea unui picior masiv, cu înălțimea de 10 cm și diametrul mediu de 5 cm (Pl. CLI/6a–6d). Piesa este angobată cu o culoare roșiatic-vișinie și bine lustruită, decorul constând din linii incizate în formă de „V” înălțuite, spre baza piciorului, realizat sub forma unei tălpi drepte. Starea fragmentară face dificilă identificarea categoriei de plastică la care se poate încadra piesa în discuție. Este probabil ca să fie piciorul unui vas antropomorf, dacă luăm în calcul și posibilitatea ca partea inferioară să reprezinte laba piciorului, care din păcate nu s-a mai păstrat. Pentru această încadrare funcțională, o bună analogie avem la Liubcova⁴⁶¹.

La o primă vedere, apare posibilitatea ca piesa la care facem referire să aparțină unui altar de cult miniatural. Un exemplar bine păstrat provine de la Daia Română⁴⁶². O repertoriere a realizat cercetătoarea maghiară Eszter Bánfy pentru această categorie aparte de artefacte⁴⁶³. În comparație cu piesa de la Lumea Nouă, picioarele de altar au altă formă, sunt mai suple și în general ușor arcuite, fapt pentru care înclinăm să încadrăm obiectul ceramic în discuție ca parte componentă a unui vas antropomorf.

O piesă deosebită este un mâner antropomorf (Pl. CL/3a–3c) de la capac de vas. Mânerul a fost modelat cu o singură față, de formă alungită, circular în secțiune, iar la partea superioară este realizată fața umană, schematic, prin strângerea lutului cu degetele. În urma arderii, a rezultat o culoare cenușiu-cărmizie. Cum în mediul gumelnițean⁴⁶⁴, încă din faza A2 sunt întâlnite astfel de capace cu mâner antropomorf, sunt posibile influențe din această arie culturală asupra plasticii grupului Foeni.

F. Alte artefacte

Două piese interesante au forma unor ture din jocul de șah (Pl. CLII/11a–11c, 12a–12c). Observăm că sunt aproape identice. Au beneficiat de o modelare nu foarte îngrijită. Utilitatea acestor artefacte s-ar putea lega mai degrabă de practicarea torsului și țesutului, ca mosoare, după cum ne sugerează o analogie de la Dimini⁴⁶⁵.

Mai amintim un jeton sau amuletă-pandativ, realizată dintr-un fragment ceramic, de culoare neagră, bine lustruit, cu marginile prelucrate, iar în mijloc cu o gaură cu diametrul ce depășește jumătate din întreaga suprafață a piesei (Pl. CXL/4).

⁴⁵⁶ Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000, fig. 173/1–4.

⁴⁵⁷ Bem 2007, fig. 425/1–3.

⁴⁵⁸ Sztáncsuj 2007, pl. V/13–14.

⁴⁵⁹ Zalai-Gaál, Ódor 2008, fig. 17/1–3c.

⁴⁶⁰ Zalai-Gaál, Ódor 2008, fig. 18/2.

⁴⁶¹ Luca 1990, fig. 8/5a-b.

⁴⁶² Paul 1992, pl. LII/4.

⁴⁶³ Bánfy 1997, fig. 22–25.

⁴⁶⁴ Andreescu 2002, p. 76, pl. 58–59; Hansen et alii 2007, Abb. 38.

⁴⁶⁵ NeoDim 1999, p. 20.

Remarcăm și un vas miniatural întreg, cu diametru la gură de aproximativ 2 cm (Pl. CLII/13a–13c), cu modelaj care respectă întrutotul tipologia vaselor neolitice, având forma unui castron bitronconic cu buza invazată.

Cultura Petrești. Comparativ cu culturile învecinate și/sau parțial contemporane, cum sunt Turdaș, Gumelnița, Precucuteni ori Cucuteni – unde numărul statuetelor antropomorfe descoperite este de ordinul sutelor-plastica petreșteană este mult mai săracă. Acest fapt poate evidenția pe de o parte stadiul cercetărilor, pe de altă parte nu excludem că poate constitui o trăsătură a culturii spirituale a triburilor petreștene. Este un element important care, după părerea noastră, poate diferenția și individualiza civilizația creată de purtătorii acestei culturi – cunoscută îndeosebi prin ceramica pictată – în studierea eneoliticului de la noi în general și a celui transilvănean în mod special.

Principala descoperire inclusă în categoria plasticii pe care o semnalăm este o statueta antropomorfă⁴⁶⁶ fragmentară, confecționată din lut degresat cu nisip cu bobul potrivit, arsă în atmosferă oxidantă (Pl. CLI/5a–5c).

Remarcăm umerii bine conturați, care imprimă senzația de forță și vigoare, chiar dacă nu au fost realizați proporțional, cel stâng fiind ușor lăsat (Pl. CLI/5a). Observăm faptul că bustul se subțiază spre talie, iar în privința picioarelor, putem presupune că erau redată simplificat, sub forma unui singur membru, de aspect cilindric, precum o coloană. Urmele de prelucrare de la partea inferioară a statuetei sugerează că, într-un anumit context, piesa era montată într-un orificiu. Capul statuetei nu se mai păstrează, fiind vizibilă zona dintre umeri cu ruptura în cauză. I. Paul susține că picioarele statuetelor petreștene sunt lucrate separat și lipite ulterior în zona șoldurilor, ipoteză susținută de descoperiri izolate de picioare sau fragmente de picioare modelate în lut⁴⁶⁷. Spatele statuetei se prezintă pronunțat aplatizat, chiar ușor concav (Pl. CLI/5b). Acest fapt se poate datora și unei rulari intense a piesei, care să fi dus în final la acest aspect. Văzută din spate, statueta are o formă neregulată, aproape trapezoidală (Pl. CLI/5c). Proeminența circulară din dreptul umărului drept, abia sesizabilă, este puțin probabil să reprezinte un defect de manufacturare, mai repede indică un element ornamental sau sugerează o piesă legată de vestimentație (Pl. CLI/5a).

După cum rezultă din descrierea de mai sus, figurina antropomorfă descoperită este o statueta masculină. Afirmția este întărită și de faptul că nici unul dintre atributele specifice reprezentărilor plastice feminine – cu precădere evidențierea sânilor și steatopigia – nu apare modelat.

În aria de dezvoltare a culturii Petrești sunt cunoscute cu precădere statuete feminine, însă sunt documentate și figurine masculine. Până în prezent, numărul redus al descoperirilor de plastică petreșteană, precum și starea lor preponderent fragmentară, nu a permis o clasificare sistematică. Plecând de la puținele statuete găsite în situații stratigrafice sigure, autorul monografiei culturii a reușit să traseze principalele trăsături tipologice și elementele de decor caracteristice pentru această categorie de artefacte, identificând canoanele specifice de modelare, ce au la bază principii precum schematism și geometrism, dar și lipsa decorului pictat⁴⁶⁸.

Dacă pentru statuetele din prima fază sunt caracteristice steatopigia accentuată, talia doar ușor marcată, gâtul înalt, de formă tronconică și părți ale corpului ornamentate prin benzi

⁴⁶⁶ Gligor 2003, p. 51–52, fig. 1.

⁴⁶⁷ Paul 1969, p. 65.

⁴⁶⁸ Paul 1992, p. 97.

de linii incizate⁴⁶⁹, în fazele de expansiune și dezvoltare maximă, s-a constatat că steatopigia este moderată, corpul este realizat într-o manieră mai bine proporționată, cu talia evidențiată mai corect, cu abdomenul redat mai proeminent, iar tehnica și motivele ornamentale sunt de altă factură decât în faza anterioară⁴⁷⁰.

În fazele A–B și B apar și statuetele masculine, marcând o trăsătură nouă a vieții spirituale, ce se înscrie într-un cadru de evoluție specific pentru plastica din spațiul carpato-danubiano-pontic⁴⁷¹. În acest context, se detașează ca importanță două statuete descoperite la Noșlac, păstrate fragmentar (bust), ambele reprezentări masculine: prima, cunoscută de mai mult timp și evidențiată ca atare⁴⁷², cea de-a doua, găsită mai recent⁴⁷³. În așezarea de la Pianu de Jos-Podei, tipică mai ales pentru faza B de dezvoltare a culturii, a fost descoperită o altă statueta masculină⁴⁷⁴, cu analogii identificate pentru poziția mâinilor mai ales, la plastica antropomorfă gumelnițeană. Se adaugă o figurină antropomorfă masculină descoperită la Petrești-Groapa Galbenă⁴⁷⁵, ce se datează tot în faza finală.

Figurina antropomorfă masculină de la Lumea Nouă completează repertoriul reprezentărilor plastice antropomorfe petreștene și, pe baza acestei noi descoperiri, se poate susține o nuanțare a elementelor legate de cultul fecundității și fertilității, unanim acceptat, în sensul posibilității existenței unei diversități de mijloace de exprimare a credințelor magico-religioase.

Cele mai noi descoperiri de plastică antropomorfă petreșteană provin de la Bernadea-Dâmbău⁴⁷⁶, Oarda-Dublihan⁴⁷⁷, Răchita-Viile de Jos⁴⁷⁸ și Alba Iulia-Lumea Nouă⁴⁷⁹.

C. I. Popa a efectuat o utilă repertoriere a figurinelor antropomorfe modelate în lut din civilizația Petrești, identificând un număr de 30 de statuete, ce provin din 13 puncte arheologice cu descoperiri ce aparțin acestei culturi⁴⁸⁰. Se adaugă, în opinia noastră, o piesă din colecția Zsófia von Torma de la Turdaș⁴⁸¹, cu analogii foarte bune ca modelaj și decor la plastica descoperită la Cașolț-Poiana în Pisc⁴⁸², dar și la o figurină fragmentară de la Pianu de Jos-Podei⁴⁸³. Statueta de la Turdaș prezintă ornamentica tipică ultimelor faze⁴⁸⁴, când este caracteristic decorul format din triunghiuri, romburi sau suprafețe dreptunghiulare, fin incizate și umplute cu puncte. Amintim apoi statueta masculină păstrată fragmentar, cunoscută din săpăturile vechi ale lui D. și I. Berciu de la Alba Iulia-Lumea Nouă⁴⁸⁵. În fine, mai aducem în discuție două figurine, care de asemenea nu sunt întregi, de la Cașolț-Poiana în Pisc⁴⁸⁶.

⁴⁶⁹ Paul 1992, p. 98.

⁴⁷⁰ Paul 1992, p. 99.

⁴⁷¹ Marinescu-Bîlcu 1977, p. 40.

⁴⁷² Höckmann 1968, Taf. 21/1012; Paul 1981, fig. 19/6; 1992, p. 100–101, pl. LI/2; 1995, p. 154–156, pl. 4/6a–6c; Comșa 1995, p. 35, fig. 31/4.

⁴⁷³ Paul 1995, p. 155, pl. 4/7a–7c.

⁴⁷⁴ Paul 1968, fig. 5/10; 1969, pl. VI/8; 1981, fig. 19/3; 1992, p. 101, nota 13, pl. LI/3; 1995, pl. IV/5a–5b; Comșa 1995, p. 35, fig. 31/3.

⁴⁷⁵ Paul 1969, pl. XII/1a–1c; 1981, p. 228, fig. 19/5; 1992, pl. LI/13; 1995, pl. 3a–3b; Comșa 1995, fig. 31/6.

⁴⁷⁶ Ursuțiu 2000, p. 25–26, fig. 1a–1c.

⁴⁷⁷ Rustoiu 2001, p. 57, pl. II/5.

⁴⁷⁸ Popa 2001, p. 60–63, fig. 1.

⁴⁷⁹ Ileş 2005, p. 31–32, pl. I.

⁴⁸⁰ Popa 2001, p. 63–64.

⁴⁸¹ Roska 1941, Taf. CXL/13; Höckmann 1968, Taf. 20/967.

⁴⁸² Paul 1969, pl. X/4a–4c; 1992, pl. LI/6; 1995, pl. II/4a–4c.

⁴⁸³ Paul 1969, pl. IX/1a–1b; 1981, fig. 19/4; 1992, pl. LI/1a–1b; 1995, pl. II/2a–2b; Comșa 1995, fig. 31/5.

⁴⁸⁴ Paul 1992, p. 100.

⁴⁸⁵ Berciu, Berciu 1949, p. 16, fig. 12/7.

⁴⁸⁶ Paul 1961, p. 116, fig. 11/2–3; Höckmann 1968, Taf. 21/1648.

I. Paul constata – cu prilejul tratării capitolului legat de plastica Petrești în monografia dedicată acestei culturi – faptul că descoperirile de figurine masculine se plasează în fazele evoluale, de dezvoltare a culturii și marchează un moment ce semnifică creșterea importanței bărbatului în viața economico-socială, fapt întărit și de tot mai numeroasa plastică de factură zoomorfă, mai exact cornute, ce se datează la acest palier cronologic⁴⁸⁷. În privința figurinelor masculine, pentru epoca eneolitică s-au conturat opinii ce pornesc de la acolitul masculin⁴⁸⁸, cu posibile attribute divine⁴⁸⁹, până la practicarea unui cult uranian⁴⁹⁰.

Descoperirile incluse în categoria largă a plasticii – prezentate în paginile de mai sus – de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, ne dezvăluie o secvență de viață spirituală specifică omului neolitic. Coroborând datele arheologice, încercăm să descifrăm semnificațiile acestui tip de artefact pentru comunitățile umane din acea vreme. Astfel, pentru o serie de așezări vinčiene din Banat, Fl. Drașovean⁴⁹¹ acreditează ideea că, pe baza descoperirilor de figurine, acestea pot fi considerate centre rituale, cu un rol semnificativ în producția și distribuția de statuete spre alte comunități. Dezvelirea recentă a tezaurului cu obiecte de cult – constând din 21 statuete antropomorfe feminine, 13 scăunele, 21 de conuri perforate, 21 bile mici parțial perforate și 42 bile mici complet perforate, toate din lut, găsite în interiorul unui recipient confecționat din lut – din așezarea precucuteniană de la Isaiia⁴⁹², vine să întărească ideea existenței centrelor rituale la comunitățile neolitice.

IV.6. Însmormântări (rituri și ritualuri funerare)

„Au Néolithique ancien et moyen, it ne suffisait pas d'être mort pour bénéficier d'une tombe”⁴⁹³

Riturile de însmormântare aparțin acelei categorii de rituri prin care societatea reglează trecerea unei persoane dintr-o anumită stare sau statut în alta/altul⁴⁹⁴. Dintr-o anumită perspectivă, ritualul poate servi ca modalitate de consolidare a puterii economice, politice și sociale deținute de anumiți indivizi selectați din cadrul comunității. O perspectivă alternativă explorează modul în care oamenii pot folosi practicile rituale pentru a păstra sistemul social egalitar, ca mecanism de nivelare socială printre comunități și pentru a menține sau a crește solidaritatea dintre indivizi sau gospodării prin accentuarea unor teme comune egalitare⁴⁹⁵.

Ritualul funerar este unul dintre cele mai puternice și complexe ritualuri. Practicile funerare sunt evenimente controlate și conduse de obicei de un număr limitat de indivizi și interpretate pentru o audiență prezentă la eveniment. Puterea ritualului, ca și forță coezivă, constă, în parte, în înțelegerea faptului că ritualul funerar este o formă de acțiune publică, o dramă socială proiectată și condusă de cei vii. Practicile mortuare îndeplinesc o importanță

⁴⁸⁷ Paul 1992, p. 101.

⁴⁸⁸ Marinescu-Bilcu 1977, p. 42.

⁴⁸⁹ Monah 1997, p. 209.

⁴⁹⁰ Höckmann 1968, p. 139–144.

⁴⁹¹ Drașovean 1996, p. 60–61.

⁴⁹² Ursulescu, Tencariu 2006, p. 82–122, fig. 17–18, 22, pl. III, V–VI.

⁴⁹³ Chambon, Leclerc 2007, p. 301.

⁴⁹⁴ Alekshin 1983, p. 137.

⁴⁹⁵ Kuijt 1996, p. 313; 2000, p. 138.

funcție integrativă în cadrul comunităților, prin încurajarea participării la un act comun, care leagă simbolic și fizic membrii comunității într-o formă articulată⁴⁹⁶.

Înmormântarea reprezintă ceremonia de depunere în mormânt a cadavrului sau a resturilor incinerării, atunci când se desfășoară și ritualurile prevăzute de ideologia funerară⁴⁹⁷.

Violența la diferite paliere se regăsește în toate societățile și probabil a avut loc în toate etapele evoluției umane. Dovezi ale unor episoade frecvente de violență pe scară largă în trecut sunt documentate atât de izvoare scrise, cât și sub forma descoperirii armelor, fortificațiilor, a urmelor distrugerilor pe scară largă. Avem însă puține dovezi ale violenței în resturile scheletice umane. Un număr de factori contribuie la aceasta. În primul rând faptul că rănila țesutului moale, care lasă puține urme asupra oaselor, pot fi cauzate de acte violente, care conduc la moarte. În al doilea rând, evenimentele ulterioare depozitării rămășițelor și gradul scăzut de conservare pot crea dificultăți în a distinge între traume perimortale sau post-mortem ale scheletelor. În al treilea rând, indivizii care au decedat pe cale violentă este posibil să fi fost depuși în afara locurilor normale de îngropare, reducându-se astfel probabilitatea conservării și descoperirii lor în perioadele ulterioare⁴⁹⁸.

Inițierea unei economii a producției la societățile agro-pastorale neolitice a iscat în mod sigur tensiuni, ce au degenerat în conflicte violente între comunități. Acumularea bogățiilor și constituirea rezervelor, sub forma stocurilor agricole sau a contabilizării animalelor, a generat cel mai probabil numeroase dorințe excesive de posesiune. Acest climat de violență rămâne întreținut totodată și de viața sedentară și de nașterea conceptului de limite teritoriale. Așezarea satelor în imediata apropiere a unor terenuri fertile, acumularea de terenuri și motivația căutării unor noi pășuni și a unor soluri fertile, constituie tot atâtea subiecte tensionate și cauze ale discordiei dintre populațiile vecine. În consecință, agresivitatea a apărut motivată și dirijată, în momentul în care omorul, sancționat în comunitatea de origine, devine banalizat și încurajat împotriva dușmanului. Violența cu caracter colectiv devine astfel pusă în serviciul grupului sau al conducătorului său. De altfel, tentațiile războinice par mai importante între societățile inegale. Astfel, ascensiunea violenței pe parcursul perioadei neolitice poate răspunde mai multor factori: cauze legate de contestarea limitelor teritoriale, motivații economice ce permit distribuirea averii prin sistemul de rații, motive sociale precum conflictul victorios ca mod de demonstrare a superiorității unei comunități față de alta, aducând totodată prestigiul grupului și a șefului său⁴⁹⁹.

Violența interpersonală ne relevă situații funerare deosebite, la fel cum urme de lovituri cauzatoare de moarte sau executate post-mortem le putem lua în discuție ca făcând parte din derularea unor ritualuri speciale. Ca rezultat al unor decese provocate de evenimente excepționale, neprevăzute, întâlnim diferite modalități de înmormântare. Anumite cutume privind ritul și ritualurile funerare în cadrul unor comunități neolitice conduc la înmormântări care se abat de la „șabloanele” perioadei.

Înmormântarea „multiplă”/mormântul „multiplu” este considerată înmormântarea simultană a mai multor subiecți. Comunitatea trebuie să se fi confruntat cu un număr neobișnuit de oameni care au decedat în același timp (în urma unei epidemii sau al unui masacu), ceea ce a determinat încălcarea modului obișnuit de înmormântare. Astfel de înmormântări în

⁴⁹⁶ Kuijt 2000, p. 140.

⁴⁹⁷ Sirbu 2003, p. 19.

⁴⁹⁸ Dawson et alii 2003, p. 115.

⁴⁹⁹ Beyneix 2001, p. 341–342.

masă sunt numite de autorii francofoni „înmormântări ale catastrofelor”⁵⁰⁰. Un mormânt „colectiv” reprezintă o înmormântare succesivă a mai multor indivizi în același loc și reflectă faptul că se acorda o atenție deosebită solidarității în cadrul colectivității⁵⁰¹. Așadar, termenul de înmormântare colectivă s-a impus pentru a desemna inhumățiile succesive în același mormânt, iar înmormântarea multiplă este considerată depunerea simultană a celor decedați. Plecând de la perioada de timp calculată ca admisibilă pentru a încadra cel puțin două decese ca fiind simultane, se consideră că avem un mormânt multiplu/înmormântare multiplă, atunci când identificăm o ceremonie unică într-un singur mormânt, iar durata evenimentului este egală cu timpul funeraliilor⁵⁰². Contextul arheologic care permite identificarea faptului că depunerea diferiților subiecți a fost simultană sau nu, se leagă de depistarea sau nedepistarea unei perturbări a poziției unuia dintre corpuri cu ocazia depunerii următorului. Se reține ca multiple mormintele care nu permit observarea unui context deranjat, iar acest criteriu al perturbării corpurilor vechi de către corpurile mai recente este eficient în studiul înmormântărilor colective⁵⁰³.

Practica mortuară secundară este definită ca act social ce vizează mutarea regulată și confirmată social a obiectelor, fragmentelor sau a rămășițelor întregi ale indivizilor decedați, dintr-un anumit loc de depozitare temporară, într-un loc de veci permanent. Fizic, această practică constă în mutarea intenționată a materialului scheletic dintr-o locație în alta și este adesea, dar nu întotdeauna, reprezentată de recuperarea unor schelete dezarticulate și relativ incomplete. Practicile funerare secundare implică un element al cultului strămoșilor comuni, ca parte a unei memorii și identități sociale colective. Important de reținut este că practicile funerare secundare permit programarea evenimentelor funerare și organizarea timpului astfel încât să nu se suprapună cu alte evenimente. Acest fapt permite coparticiparea la evenimentele funerare secundare, ca și la cele inițiale, a unui număr mare de indivizi din cadrul comunității, și prin extensie o largă recunoaștere a concepțiilor despre lume și a credințelor⁵⁰⁴.

Mutarea resturilor funerare dintr-un loc în alt loc, considerat a fi mormântul definitiv, poartă denumirea de înmormântare secundară. În cazul în care oasele sunt doar mutate și rearanjate în cadrul aceluiași loc, doar pentru a câștiga spațiu, sau pentru gestiunea spațiului funerar, procesul poartă denumirea de reducere. Atunci când resturile scheletice sunt depozitate într-un loc unde sunt aranjate oasele mai multor indivizi, care provin din morminte diferite, se vorbește de osuar⁵⁰⁵.

Expunerea/descompunerea este practica funerară care constă în expunerea cadavrului în „case ale morților”, platforme, gropi, până la descărnare, perioadă în care se efectuau toate ritualurile sacre. După aceea, resturile cadavrului erau fie îngropate, fie aruncate, în acest ultim caz nemaifiind considerate sacre⁵⁰⁶.

Din ampla problemă ridicată de cercetarea arheologică din așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, aducem în discuție o serie de descoperiri cu caracter de noutate pentru spațiul românesc, cu interes specific pentru arheologia funerară și antropologia fizică. Cercetarea antropologică asupra materialului osos străvechi de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* a fost realizată de un colectiv condus de prof. Viorel Panaitescu. Vom utiliza datele și informa-

⁵⁰⁰ Crubézy 2000, p. 23; Masset 2000, p. 62; Rigeade 2007, p. 8–20.

⁵⁰¹ Masset 2000, p. 62.

⁵⁰² Chambon, Leclerc 2007, p. 291.

⁵⁰³ Chambon, Leclerc 2007, p. 290.

⁵⁰⁴ Kuijt 2000, p. 143.

⁵⁰⁵ Crubézy 2000, p. 23.

⁵⁰⁶ Sirbu 2003, p. 17.

țiile incluse într-un prim raport preliminar de cercetare antropologică⁵⁰⁷, care ne oferă o bună bază de discuție pentru această descoperire funerară aparte.

Din groapa G1/Sp. II–2003, rezultatele obținute⁵⁰⁸ prin examinarea scheletului postcranian se prezintă după cum urmează: 1) fragment de os coxal a cărui morfologie indică proveniența de la un schelet aparținând unei persoane de sex masculin; 2) fragmente aparținând oaselor humerus, radius și ulnă, a căror morfologie indică proveniența lor de la scheletul unui bărbat; 3) cea mai mare parte a unui coxal de la scheletul unui bărbat în vârstă de 22–25 de ani; 4) două fragmente aparținând coxalului drept și un fragment de femur drept, examenul lor antroposcopic indicând numai proveniența lor de la scheletul unei persoane de sex feminin; 5) o vertebră lombară aparținând unei persoane cu vârsta de peste 40 de ani; 6) două fragmente tibiale, afrontabile, un calcaneu și un talus a căror morfologie indică proveniența de la scheletul unui bărbat cu talia de 165 cm; 7) două fragmente afrontabile care aparțin femurului stâng; proeminențele lor pentru inserțiile musculare sunt bine reprezentate ceea ce sugerează proveniența lor de la scheletul unei singure persoane de sex masculin având talia de 166 cm; 8) tibia stângă, humerus stâng și talusul stâng de la același schelet aparținând unei persoane de sex masculin cu talia de 164 cm; 9) trei fragmente mandibulare afrontabile, provenind de la scheletul unui copil în vârstă de 4–5 ani; 10) trei fragmente care reconstituie femurul drept, după lungimea femurului, talia persoanei de la care provine osul măsoară 150 cm, sex feminin; 11) humerus, claviculă dreaptă și două fragmente afrontabile claviculare stângi de la o femeie cu talia 155 cm; 12) un femur de la un bărbat corespunzând taliei de 160 cm; 13) un humerus de la un individ de sex bărbătesc cu talia de 147 cm; 14) două fragmente aparținând fiecărui femur (drept, stâng), ale căror lungimi corespund scheletului unei persoane de sex masculin cu talia de 162 cm; 15) fragmente ale osului coxal cu trăsături corespunzătoare sexului masculin; este foarte posibil ca toate aceste fragmente să provină de la scheletul unui bărbat; 16) femur drept de la o persoană de sex feminin cu talia de 144 cm; 17) femur și tibie stângă de la o persoană de sex feminin 147–149 cm; 18) radius stâng ($L=21,8$ cm), $\frac{3}{4}$ superioare ale ulnei stângi, proveniența la scheletul unui bărbat cu talia de 157 cm; 19) $\frac{3}{4}$ superioare ale unui radius stâng și două fragmente ulnare afrontabile, aparținând scheletului unui bărbat adult; 20) două fragmente de humerus drept afrontabile (talie 144 cm), un radius drept a cărui lungime indică talia de 152 cm, aceste trei oase provin de la scheletele a două persoane de sex feminin; 21) femurele drept și stâng cu lungimea de 38,7 cm și tibia stângă cu lungimea de 33,1 cm și corespund scheletului provenind de la o femeie cu talia între 149–155 cm; 22) fragmente de oase iliace cu morfologie de tip feminin, ambele rotule, treimea distală a fibulei stângi, un fragment puternic erodat al tibiei drepte, jumătatea distală a radiusului drept și $\frac{1}{3}$ inferioară a ulnei drepte, probabil piese osoase aparținând scheletului unei persoane de sex feminin; 23) două fragmente humerale care se confruntă, două fragmente femurale care se confruntă și un fragment de os coxal ale cărui caractere indică proveniența de la scheletul unei persoane de sex feminin; este posibil ca toate aceste fragmente să provină de la scheletul unei persoane de sex feminin cu talia între 158 cm (calculată după lungimea femurului) – 161 cm (calculată după lungimea humerusului); 24) fragmente provenind de la două oase coxale, dintre care două (drept și stâng), aparțin scheletului unui tânăr de circa 20 de ani; 25) fragment de la un os coxal provenind de la un copil/adolescent în vârstă de mai puțin de 14 ani; 26) fragmente de calotă craniană cu

⁵⁰⁷ Mulțumesc și pe această cale prof. V. Panaitescu pentru bunăvoința de a-mi fi pus la dispoziție raportul preliminar de cercetare antropologică privind materialul osos străvechi de la Alba Iulia-Lumea Nouă, precum și pentru informațiile de specialitate oferite cu generozitate.

⁵⁰⁸ Panaitescu 2007, tab. 1.

aspecte morfologice corespunzătoare sexului masculin cu vârsta de circa 40–50 de ani; 27) un radius și două fragmente de ulnă care se confruntă, permițând atribuirea lor scheletului unei persoane adulte de sex masculin cu talia de 162 cm; 28) un humerus a cărui lungime corespunde unei talii de 161 cm și patru corpuri vertebrale, care sugerează vârsta probabilă de 18–19 ani a persoanei de la care provin oasele; 29) fragmente osoase ale unui humerus, ale ambelor ulne, ale osului iliac drept și ale epifizei proximale a femurului drept, ale căror aspecte morfologice indică proveniența lor de la scheletul unei persoane în vârstă de 17–18 ani.

Din întreg lotul de material osos străvechi studiat din G1/2003, s-au putut determina sexul, vârsta și talia doar la 2 schelete: este vorba de un individ de sex masculin, talia de 164 cm, vârsta < 14 ani și o persoană de sex feminin, talia 161 cm, vârsta cuprinsă între 18–19 ani⁵⁰⁹.

Materialul osos străvechi cercetat până la acest moment din C1–G1/Sp. III (2005), deși mai redus cantitativ, a oferit date extrem de importante: 1) opt fragmente diafizare femurale (ale ambelor femure, drept și stâng), provenind de la scheletul unui bărbat; 2) patru fragmente diafizare ale oaselor antebrăului, parțial carbonizate care nu permit decât constatarea că provin de la scheletul unui adult; 3) fragmente puternic carbonizate provenind de la scheletele unui copil și al unui adult; 4) craniul 26 (m. 15–G1, adâncime 0,90 m), conține fragmente ale calotei craniene parțial carbonizate; în apropierea suturii lambdoide se găsește o fractură cu înfundare, circulară, de 3,4/3 cm (Pl. XII/1a) și o zonă de abraziune pe jumătatea dreaptă a frontalului (Pl. XII/1b); 5) craniul 24 (m. 15–G1, adâncime 0,90 m), conține fragmente aparținând calotei craniene și două fragmente aparținând proceselor alveolare ale celor două maxile, în ale căror alveole se găsesc dinți; după aspectul antropologic al acestor oase și al examenului dentar ele provin de la scheletul unui adolescent de sex masculin, în vârstă de 16–17 ani; la 2 cm lateral de ramura stângă a suturii lambdoide se află o fractură cu înfundare de 3/2 cm (Pl. XII/2a), iar pe parietalul stâng se află o fractură prin abraziune cu dimensiunea de 5/2 cm (Pl. XII/2b); 6) craniul 13 (m. 11, adâncime 0,85–90 m), conține patru fragmente de calotă craniană, ale căror aspecte antropologice indică proveniența lor de la scheletul unui bărbat; pe fragmentul parietal stâng se găsește o fractură cu înfundare, aproximativ circulară, de 3,2/2,7 cm (Pl. XII/3a), iar pe jumătatea dreaptă a solzului frontalului, în apropierea suturii coronale și pe osul parietal drept se află o zonă de 5/3 cm în care tăblia externă este detașată (Pl. XII/3b); 7) Aceleași fracturi de formă circulară au fost depistate la craniile numerotate cu 7 (m. 3, adâncime 0,75 m)⁵¹⁰ și 62 (m. 15–16 –G1, adâncime 1,75 m)⁵¹¹.

Din lotul cercetat, s-a putut preciza sexul masculin în cazul a 13 schelete parțiale și pentru 10 schelete s-a stabilit sexul feminin⁵¹². În privința vârstei, reținem existența resturilor osoase a 2 copii (4–5 ani), un număr de 3 indivizi cu sexul neprecizat cu vârsta cuprinsă între 17–20 ani, în fine resturile a 2 bărbați cu vârsta cuprinsă între 40–50 ani⁵¹³. Estimarea taliei înscrie scheletele provenind de la bărbați în intervalul 147–166 cm, în vreme ce scheletele de femeie se includ în intervalul 144–161 cm⁵¹⁴. Potrivit acestei situații, atât statura bărbaților, cât și a femeilor se încadrează în tipul scund.

Revenim cu o serie de precizări în legătură cu cele 5 cranii identificate în C1–G1/Sp. III (2005). În jurul niciunuia dintre cranii nu s-au găsit oase ale feței sau ale bazei craniului. S-a

⁵⁰⁹ Panaitescu 2007, tab. 3.

⁵¹⁰ Panaitescu et alii 2008, fig. 10–11.

⁵¹¹ Panaitescu et alii 2008, fig. 8–9.

⁵¹² Panaitescu 2007, tab. 4–5.

⁵¹³ Panaitescu 2007, tab. 6.

⁵¹⁴ Panaitescu 2007, tab. 7.

constatat în schimb existența câte unei fracturi prin înfundare, având formă asemănătoare (aproximativ circular-ovoidală), cu dimensiuni asemănătoare în toate cazurile, aceste fracturi fiind situate pe osul parietal stâng. Fracturile prin înfundare se produc prin impactul suprafeței active a unui corp contondent cu suprafața curbată a calotei. Intensitatea loviturii condiționează atât aspectul morfologic al fracturii, cât și gravitatea simptomelor. Fractura calotei se produce numai dacă deformarea imprimată de agentul traumatic depășește limita elasticității acesteia. În loviturile ușoare, oasele calotei suportă o depresiune de circa 1 cm, care dispare după încetarea presiunii. Când elasticitatea oaselor cutiei craniene este depășită, segmentul traumatizat se turtește sau se înfundă și apar fracturi lineare, care iradiază în „spîță de roată” (fracturi meridionale sau prin îndoire), care iradiază de la locul de impact. Fragmentele osoase rezultate se înfundă în cutia craniană, putând produce leziuni ale durei mater și/sau cerebrale, care pot constitui cauza morții⁵¹⁵.

Fracturile prin înfundare permit identificarea feței active a agentului traumatic, deoarece păstrează amprenta acestuia (formă, dimensiuni). Topoarele de piatră șlefuită – atât de comune epocii neolitice – prin caracteristicile tehnice, cum ar fi ceafa/muchia ușor rotunjită, se pretează la a fi utilizate în astfel de situații. De exemplu, în mediul Vinča C1, la Sânnandrei a fost descoperit un fragment de topor cu perforație transversală, acoperit parțial cu vopsea roșie-vișinie, ce se bănuiește că a fost folosit pentru sacrificii sau în cadrul unor practici rituale⁵¹⁶. O piesă asemănătoare, cu urme de pictură cu roșu, a fost găsită la Lumea Nouă în cercetarea din Sp. I/2008, în mediul vinčian (Pl. XLI/11a).

Leziunile constând din abraziune au fost produse cu un agent laminar care a favorizat răzuirea. Este foarte posibil ca aceste leziuni osoase, carbonizările osoase, detașarea bazei craniului și a scheletului facial (la toate calotele examinate), precum și fragmentarea unora din oase să se fi produs în cadrul unor ritualuri. Este dificil de afirmat dacă au fost produse ante sau postmortem, dar zonele de abraziune ar sugera producerea lor mai degrabă postmortem.

Cu prilejul redactării unui studiu preliminar⁵¹⁷, ce avea drept principal scop popularizarea descoperirilor funerare aparte de la Lumea Nouă, precizăm – chiar având la îndemână un set restrâns de date – faptul că din punct de vedere arheologic, ținând cont de caracteristicile tipologico-stilistice ale ceramicii depistată în asociere cu scheletele umane și contextul stratigrafic, încadrarea culturală a descoperirii cu caracter funerar de la Lumea Nouă nu poate fi mai târzie de cultura Petrești, asta chiar în lipsa vreunei analogii. Prelucrarea materialului arheologic asociat descoperirii funerare din C1–G1–Sp. III/2005 a permis încadrarea culturală clară la purtătorii grupului Foeni. Mai mult decât atât, datele C¹⁴ obținute din material osos prelevat din resturile scheletice din ambele descoperiri funerare, confirmă din punct de vedere cronologic încadrarea cultural-cronologică susținută de noi. Datele C¹⁴ permit înscrierea într-un interval de aprox. 90–100 ani (Pl. CLXXX–CLXXXI) a descoperirilor cu caracter funerar de la Lumea Nouă, fapt ce ne oferă suficiente argumente să considerăm că aceste practici funerare aparte – însoțite de ritualuri în cadrul cărora manipularea post-mortem a scheletelor și cu precădere a craniilor par evidente – s-au petrecut într-un palier cronologic bine precizat, spre jumătatea celui de-al V-lea mileniu î. Chr.

Considerăm utilă o trecere în revistă a principalelor descoperiri funerare ce se arondează palierului cronologic aparținând neoliticului târziu și eneoliticului timpuriu/mijlociu din Transilvania și Banat, cu scopul de a scoate în evidență situația arheologică excepțională de la

⁵¹⁵ Panaitescu et alii 2008, p. 267–268.

⁵¹⁶ Drașovean 1996, p. 44, pl. XI/6.

⁵¹⁷ Gligor 2006a, p. 21–26.

Lumea Nouă. Astfel, o serie de înmormântări sunt documentate în arealul culturilor Turdaș, Petrești și a grupului Iclod.

La Orăștie-Dealul Pemilor, în punctul X₂ au fost descoperite două morminte de inhumație aparținând unei necropole ce aparțin culturii Turdaș⁵¹⁸. În timpul săpăturilor efectuate în așezarea de la Turdaș-Luncă, a fost descoperit un mormânt de copil⁵¹⁹.

În Banat se cunosc de asemenea două morminte arondate grupului Foeni, aparținând unor femei, unul descoperit în situl eponim⁵²⁰ și al doilea în tell-ul II de la Parța⁵²¹. Analizele antropologice confirmă ipotezele avansate cu treizeci de ani în urmă de către M. Cristescu, și anume componenta puternic mediteranoidă⁵²² a acestei populații.

Pentru ritul și ritualurile de înmormântare practicate de purtătorii culturii Petrești, se știe din descoperirile documentate până în prezent că era specifică inhumația în poziție chircită, în cuprinsul așezării. Nu sunt cunoscute cimitire, după cum nu au fost surprinse cu certitudine dovezi ale unor ritualuri funerare sau inventar funerar. Un schelet a fost descoperit în poziție chircită în cuprinsul așezării de la Daia Română-Părău⁵²³, un altul la Ocna Sibiului-Fața vacilor⁵²⁴. La Noșlac, la 800 m S-E de așezarea petreșteană din punctul „Pe șes”, au fost descoperite șapte morminte, dintre care șase aparțin culturii Petrești⁵²⁵. I. Paul aduce în discuție patru morminte⁵²⁶, în poziție chircită, în cuprinsul așezării.

Studiind comparativ descoperirile funerare aparținând grupului Foeni în Banat și cele din aria culturii Petrești din Transilvania, Fl. Drașovean a identificat mai multe similitudini⁵²⁷, pornind de la poziția scheletului, inventarul funerar, contextul arheologic al descoperirii și nu în ultimul rând, apartenența la tipul mediteranean în ambele situații.

În centrul Transilvaniei este documentat grupul cultural Iclod. Au fost semnalate două cimitire neolitice⁵²⁸ în situl eponim: Cimitirul A, unde au fost cercetate 40 de morminte și cimitirul B, unde au fost identificate 47 de schelete. Scheletele se află în poziție întinsă pe spate, cu excepția câtorva, ușor chircite. Inventarul funerar constă din vase ceramice, grupate sau înșirate lângă corp, șold, creștet, umăr, genunchi sau tălpi. Sunt depuse și alte obiecte: mărgelile din scoica *Spondyllus*, spatule, lame, unelte de corn și os, unelte din silex, șist, opal sau obsidian, precum și topoare din piatră șlefuită.

Revenind la resturile umane străvechi de la Lumea Nouă, am prezentat inițial descoperirea funerară de aici sub denumirea de înmormântare „multiplă” sau mormânt „multiplu” – înmormântarea simultană a mai multor subiecți. Informațiile preliminare de natură arheologică sugerau faptul că la un anumit moment, comunitatea umană de aici s-a confruntat cu un număr neobișnuit de oameni care au decedat în același timp – cauzele putând fi o epidemie sau un masacru, rezultat în urma unui conflict de proporții – ceea ce a determinat încălcarea modului obișnuit de înmormântare. Analizele antropologice exclud o epidemie, iar o moarte

⁵¹⁸ Luca 1997b, p. 34–35; 2006, p. 13–15, fig. 1/6, 3, plan 1.

⁵¹⁹ Luca 1997b, p. 35, nota 110.

⁵²⁰ Drașovean 2006, p. 129–130, fig. 1.

⁵²¹ Drașovean 2006, p. 130, fig. 2.

⁵²² Muntean, Vermeșan 1994, p. 135–138; Drașovean 2006, p. 130–131.

⁵²³ Paul 1992, p. 116, pl. LIV/1–1a.

⁵²⁴ Paul 1992, p. 116, pl. LIV/2–2a.

⁵²⁵ Cercetări efectuate de M. Rusu, rezultate rămase inedite. Pentru mai multe detalii, vezi M. Gligor, *Aspecte ale culturii Petrești din valea Mureșului mijlociu*, Lucrare de licență, Alba Iulia, 1996 (mss).

⁵²⁶ Paul 1992, p. 115, nota 42.

⁵²⁷ Drașovean 2006, p. 131–132.

⁵²⁸ Lazarovici 1991, p. 9–10; Maxim 1999, p. 88–90; Lazarovici, Kalmar 1987, p. 9–39; 1990–1993, p. 23–57.

colectivă, realizată prin violență, pare de asemenea puțin probabilă, nefiind identificate urme de răni pe resturile scheletice, provocate de săgeți sau arme din material litic. Totodată, în urma cercetărilor arheologice, nu au fost depistate vârfuri de săgeți ori topoare în asocieri cu materialul osos uman.

Dacă pentru actualul teritoriu al României, nu putem aduce în discuție analogii pentru epoca neolitică și eneolitică, ne-au atras atenția mai multe semnalări în literatura de specialitate, ce tratează descoperiri funerare din spații mai mult sau mai puțin învecinate, aparținând perioadei la care facem referire.

Descoperirea la Shiqmim⁵²⁹ (Israel) a rămășițelor bine conservate ale scheletului unui adolescent de sex masculin cu fracturi multiple ale craniului, furnizează dovezi directe de violență interpersonală în prima jumătate din al șaselea mileniu BC și creează o oportunitate neobișnuită pentru reconstruirea secvenței de evenimente care au dus la moartea și îngroparea acestuia. Examinarea detaliată a craniului a relevat prezența a trei fracturi adâncite penetrând atât placa externă, cât și pe cea internă a osului. Din toate emană linii de fracturare care se pot datora forței loviturilor provocate⁵³⁰. Două dintre fracturile adâncite sunt pe partea stângă și una pe suprafața posterioară a craniului. Au margini ascuțite și există multe fragmente mici de os care aderă la marginile a două dintre fracturile localizate posterior, indicând că au fost provocate când încă era prezent țesutul moale, adică au fost provocate în timpul vieții sau imediat după moarte. Aceste leziuni sunt în mod evident foarte diferite de cele identificate în trepanările din aceeași perioadă, a căror mare majoritate arată semne de vindecare și sunt caracterizate de margini oblice, indicând îndepărtarea osului prin răzuire⁵³¹.

Acest individ asigură o primă evidență primitivă de violență și conflicte în timpul perioadei calcolitice în Israel. În timp ce cauza exactă a fracturilor prezente pe craniu nu poate fi determinată, locația și severitatea lor, împreună cu absența oricăror urme de vindecare sau infecție indică faptul că ele au cauzat moartea în timp foarte scurt – probabil imediat, maximum în 1–2 zile. Forma lor circulară, mărimea și marginile bine definite sugerează că au fost cauzate de un obiect rotunjit, precum un cap de buzdugan, un obiect obișnuit în contextul calcolitic din Israel. Numărul de lovituri asupra capului și feței dovedite de multiplele fracturi indică totuși faptul că suntem în prezența unei crime intenționate. Dovezile privind înmormântarea confirmă faptul că tânărul a fost îngropat cu ritualul funerar complet, ceea ce indică moartea ca rezultat al violenței interpersonale⁵³².

Urme ale violențelor în eneolitic întâlnim și pe teritoriul european, în situri binecunoscute precum cel de la Durankulak (Bulgaria). Un craniu prezintă urmele unei fracturi prin înfundare, de formă ovoidală⁵³³, care se presupune că a fost produsă în urma lovirii cu un corp contondent de tipul topoarelor de piatră. La Yunatsite (S. Bulgariei), în nivelul eneolitic târziu, au fost găsite scheletele a 30 indivizi, de ambele sexe și de vârste diferite, printre resturile caselor arse. Se ia în considerare masacrarea comunității în urma atacului, cuceririi și incendierii așezării⁵³⁴.

Ca dovezi certe ale violențelor, în situri aparținând neoliticului și eneoliticului de pe teritoriul actual al Franței, au fost descoperite lame de silex în vertebre la Coizard et de

⁵²⁹ Dawson et alii 2003, p. 116, fig. 1.

⁵³⁰ Dawson et alii 2003, p. 116–117, fig. 2–3, 4/a–b.

⁵³¹ Dawson et alii 2003, p. 117–118.

⁵³² Dawson et alii 2003, p. 118–119.

⁵³³ Ivanova 2007, p. 43, fig. 5.

⁵³⁴ Ivanova 2007, p. 44.

Villevénard⁵³⁵, vârf de săgeată din silex în zona craniului, care a și provocat decesul la Châtelliers du Vieil-Auzay⁵³⁶, vârf de săgeată în vertebră, cauzatoare de moarte la Castellet à Fontvieille⁵³⁷, lamă de pumnal din cupru înfipă în coloana vertebrală la Pas-de Joulié à Trèves⁵³⁸. În peștera artificială de la Crottes à Roaix a fost depistat un adevărat „nivel de război”⁵³⁹, constând din resturi scheletice umane, în conexiune anatomică, dar cu o dispunere neorganizată, aparținând unor bărbați, femei și copii, în număr de 60–70, dar și aproximativ 20 de vârfuri de săgeți, unele în interiorul cutiilor toracice.

La Talheim (Germania), în două campanii arheologice (1983–1984) au fost descoperite, într-o groapă cu dimensiunile de aprox. 2,9 × 1,2 (1,5) m, mai multe schelete umane, resturile a 34 indivizi⁵⁴⁰. Autorii descoperirii întâmplătoare de la Talheim au observat că pe fundul gropii corpurile defuncțiilor au fost depuse întregi (2–3 indivizi adulți), în timp ce spre partea superioară scheletele erau incomplete și deranjate⁵⁴¹. Cea mai mare parte dintre ele au fost culcate pe burtă, cu membrele răsfirate, alții fiind alungiți pe spate sau pe o parte. S-au identificat 16 copii și adolescenți și 18 adulți (9 bărbați și 7 femei), din care majoritatea aveau mai puțin de 30 de ani. Semne ale unor traumatisme profunde apăreau pe mai multe schelete, din care optsprezece au fost omorâți cu lovituri în spate, iar trei au fost răniți grav de săgeți. Mai mult de jumătate dintre corpuri purtau efectiv urme de lovituri violente, concentrate în zona craniului⁵⁴². Loviturile mortale corespundeau rănilor cauzate de topoare din piatră șlefuită⁵⁴³, unelte des folosite de aceste comunități agrare. Membrii unei mici grupări sătești sau ai unui clan familial, bărbați, femei sau copii au fost astfel asasinați, fără deosebire, cu lovituri repetate. Masacrul, ce poate fi calificat chiar ca o execuție metodică, s-a derulat într-un singur act, cadavrele fiind aruncate apoi dezordonat în groapă. S-a mai constatat că fragmente ceramice, pietre și resturile unei locuințe de suprafață au fost antrenate printre și peste resturile de schelete în momentul săpării gropii. Nu au fost depistate urme de ardere pe oase, nici inventar funerar. Pe baza materialului ceramic, se consideră că descoperirea funerară poate fi atribuită culturii Bandkeramik (LBK)⁵⁴⁴.

În Austria, la Asparn-Schletz, într-o așezare aparținând tot culturii Bandkeramik (LBK) este documentată o descoperire funerară aparte⁵⁴⁵. Săpăturile de aici au permis descoperirea pe fundul gropii a mai mult de o sută de indivizi, ce zăceau într-o totală dezordine. Marea majoritate erau întinși pe burtă, mai multe corpuri fiind chiar îndesate unele sub altele. Examinarea osemintelor demonstrează o serie de răni mortale, în mod deosebit asupra craniului, cauzate de topoare din piatră șlefuită⁵⁴⁶. Doar unul din patruzeci de cranii nu a prezentat nici un fel de traumatism. Indivizii, odată omorâți, nu au fost depuși, ci pur și simplu aruncați în groapă. Mai mult, urme de mușcături de animale (câine sau de lup) găsite pe oase, indică faptul că trupurile au rămas mult timp în aer liber înainte

⁵³⁵ Beyneix 2007, p. 80, 82, fig. 2.

⁵³⁶ Beyneix 2007, p. 83–84, fig. 3.

⁵³⁷ Beyneix 2007, p. 85, fig. 5.

⁵³⁸ Beyneix 2007, p. 85–86, fig. 6.

⁵³⁹ Beyneix 2007, p. 86–87, fig. 7.

⁵⁴⁰ Wahl, König 1987, p. 66–71; Beyneix 2001, p. 332.

⁵⁴¹ Wahl, König 1987, Abb. 1, 3.

⁵⁴² Wahl, König 1987, Abb. 24–41.

⁵⁴³ Wahl, König 1987, Abb. 46.

⁵⁴⁴ Cf. Jörg Biel, *Die Fundstelle und das Keramische Fundmaterial*, p. 187–193, Abb. 1–4, în Wahl, König 1987.

⁵⁴⁵ Teschler-Nicola et alii 1996, p. 47–64; Windl 1996, Tafel 3, Tafel 11/A-D.

⁵⁴⁶ Beyneix 2007, p. 89.

de astuparea gropii⁵⁴⁷. Pentru situația constatată la Asparn sunt aduse în discuție și modificări geoclimatice, care au provocat o migrație a populației⁵⁴⁸.

Aceste exemple din LBK sugerează executarea unei întregi comunități, fără a se ține cont de sex sau vârstă, prin atacuri surpriză, care au creat panică și o lipsă de reacție din partea populației asupra căreia s-a produs violența, având la bază cel mai probabil dorința de ocupare a unor noi teritorii⁵⁴⁹.

În Franța, în peștera de la Fontbregoua, au atras atenția descoperirile de oase de animale și resturi scheletice umane, aruncate în mai multe gropi de resturi menajere, datate aprox. 5000 BC. Într-una din „structuri” (H3), au fost identificate 134 fragmente osoase de cranii umane, aparținând a cel puțin 6 indivizi (3 adulți, 2 copii și o persoană cu vârsta necunoscută). Oasele au fost curățate de carne, rupte și aruncate. Într-o altă „structură” (H1), au fost depistate 5 cranii incomplete, resturi osoase de la alte 2 cranii, 6 maxilare și 34 fragmente osoase. Resturile de la cel puțin 7 indivizi (3 adulți, 4 copii) au fost recuperate⁵⁵⁰. Analizele antropologice au relevat faptul că scheletele umane și cele de animale au fost inițial dezmembrate și apoi aruncate în gropi. Măduva a fost extrasă atât din oasele de animale, cât și din cele umane. O parte din oasele scheletului uman lipsesc. Interpretarea descoperirii funerare de la Fontbregoua, conduce la acreditarea ideii că oamenii de aici au fost uciși în același mod ca și animalele sălbatice și „tratați” la fel ca și animalele ucise în expedițiile de vânătoare⁵⁵¹.

Apar diferențe doar la craniile umane, în comparație cu cele de animale. Pe craniile umane au fost identificate urme de răzuire, zgârieturi, rezultate din îndepărtarea scalpului⁵⁵². O posibilă explicație ar fi că aceste cranii au fost considerate trofee. S-a concluzionat că oamenii de la Fontbregoua au avut aceeași soartă cu animalele domestice și sălbatice. Ca și carcassele de animale, corpurile umane au fost mai întâi dezmembrate, oasele curățate de carne și rupte, utilizându-se aceleași tehnici și pentru același scop, anume consumul, prin practicarea antropofagiei⁵⁵³.

Cazuri de canibalism, documentate prin analiza resturilor umane și interpretarea contextului descoperirii, sunt menționate și în situri aparținând neoliticului de pe teritoriul Germaniei⁵⁵⁴ de azi (Tiefenellern, Zauschwitz, Fronhufen, Hohlestein).

Tot pe teritoriul actual al Germaniei, la Herxheim, lângă Landau, într-un sit LBK, în urma unor săpături de salvare, a fost identificată o împrejmuire/fortificație de formă elipsoidală, situată pe o pantă lină, ce ocupă o suprafață de 5–6 ha, cu o extensie de aproximativ 230–300 m. Așezarea era aparent înconjurată de două șanțuri paralele, iar descoperirea în șanțuri a unui mare număr de rămășițe umane împrăștiate și cranii zdrobite a ridicat întrebarea dacă un conflict violent la scară mare a avut loc între comunitățile culturii ceramicii liniare de aici⁵⁵⁵.

Pentru a reconstitui forma șanțurilor s-a tăiat câte un profil la fiecare 2,50 m. În mod surprinzător, toate profilurile au arătat secțiuni transversale diferite, variind de la profiluri destul de superficiale în formă de U, până la forme profunde în formă de V. Prezența unor șanțuri aproape paralele, cel puțin câteva secțiuni transversale în formă de V înconjurând

⁵⁴⁷ Beyneix 2001, p. 333.

⁵⁴⁸ Tescher-Nicola 1998, p. 25.

⁵⁴⁹ Beyneix 2007, p. 90.

⁵⁵⁰ Guilaïne, Zammit 2005, p. 95–96.

⁵⁵¹ Guilaïne, Zammit 2005, p. 96.

⁵⁵² Guilaïne, Zammit 2005, fig. 22/1–5.

⁵⁵³ Guilaïne, Zammit 2005, p. 98.

⁵⁵⁴ Guilaïne, Zammit 2005, p. 93–94.

⁵⁵⁵ Häußler 1998, p. 61, Abb. 55; Häußler, Haidle 1998, p. 23–24; Zeeb-Lanz, Haak 2006, p. 11.

structuri de case, i-au condus pe arheologi la presupunerea preliminară că aceasta era o așezare fortificată din perioada LBK târzie⁵⁵⁶. Această presupunere, alăturată dovezii numeroaselor și foarte fragmentatelor rămășițe omenești, a rezultat într-o ipoteză de lucru inițială a unui câmp de luptă sau a unui fel de mormânt colectiv de la un conflict pe scară mare de la sfârșitul LBK. S-a demonstrat că respectivele șanțuri erau, de fapt gropi alungite cu dimensiuni diferite, situate una după alta sau suprapuse⁵⁵⁷.

Este clar că rămășițele de schelete nu au fost aruncate întâmplător în gropile alungite. Concentrații regulate ale câtorva calote craniene au putut fi observate, câteodată chiar introduse unele în altele. Alte sectoare ale îngrăditurii/fortificației conțineau amestecuri considerabile de fragmente faciale, maxilare și alte elemente de schelete. În cursul analizei sistemelor de gropi alungite și a materialului ceramic, a devenit clar că rămășițele umane au fost depozitate doar în faza târzie a LBK, în decursul a nu mai puțin de 50 de ani. Unele dintre concentrările de rămășițe umane au fost identificate ca gropi-depozit săpate în deja existentul sistem de gropi alungite suprapuse⁵⁵⁸.

La Herxheim au fost găsite numeroase rămășițe de schelete umane nearticulate, dintre care 64% au fost descoperite în sistemul interior de gropi alungite, 12% în sistemul exterior de gropi alungite și doar 4% în gropi ale așezării. Majoritatea rămășițelor umane erau foarte fragmentate. Rămășițele de schelete în conexiune anatomică erau rare, și doar nouă îngropări complete au fost descoperite în „șanțuri” și gropi. În cele mai multe cazuri, schelete omenești parțiale, aflate în poziție anatomică, reprezintă zona pelviană cu femurul fracturat și părți din coloană, elemente ale scheletului care se dezarticulează într-o fază destul de târzie a descompunerii unui cadavru⁵⁵⁹.

O investigație preliminară a rămășițelor de schelete a arătat că cele mai evidente elemente sunt numeroasele calote, dintre care au fost identificate mai mult de 400 de exemplare. Toate craniile, cu doar câteva excepții, prezintă urme de manipulare post-mortem. Marginile majorității calotelor, ca și multe alte fragmente craniene și post-craniene, arată fracturi produse când oasele erau încă proaspete. Cu toate acestea, este imposibil de determinat exact când a avut loc manipularea distructivă, deoarece tiparul de spargere evidențiază doar o stare perimortală în care osul a fost manipulat și descompunerea elementelor organice din os depinde de umiditate, temperatură și alți factori de mediu. Mai mult, tiparele de fragmentare indică faptul că spargerea osului proaspăt poate avea loc la luni sau ani după moarte. Totuși, la Herxheim, nu toate oasele sparte, în mod special rămășițele post-craniene, indică o fragmentare în stadiul peri-mortal al descompunerii osului. Unele dintre oase prezintă tipare de spargere a oaselor uscate, indicând o fază post-mortem în care au fost manipulate⁵⁶⁰.

Craniile au făcut subiectul unui tratament sistematic. Proceduri identice erau urmate în retezarea calotei – chiar și în acele cazuri unde separarea bazei craniului și oaselor feței era incompletă. Lovituri bine ținute a oaselor frontale, majoritatea în centrul frunții, îndepărtau oasele feței. Lovituri ulterioare în lobul occipital, parietal și lobul temporal separau părțile joase ale elementelor craniului de calote. În unele cazuri, loviturile ținteau linia sagitală, despicând fața și mandibula în părți simetrice⁵⁶¹.

⁵⁵⁶ Schmid 2004, Abb. 3.

⁵⁵⁷ Schmid 2004, p. 336–346, Abb. 4–16.

⁵⁵⁸ Orschiedt, Haidle 2007, p. 157.

⁵⁵⁹ Orschiedt, Haidle 2007, p. 157–158, fig. 3.

⁵⁶⁰ Orschiedt, Haidle 2007, p. 159.

⁵⁶¹ Orschiedt et alii 2003, p. 377.

Un individ a fost descoperit că suferise nu doar patru lovituri la craniu, dar în plus, s-au observat urme de tăieturi și modificări intenționate ale craniului. Fragmentul de craniu conservat se încadrează în parametrii de formă și lovitură tipice pentru numeroasele cranii de la Herxheim și constă în partea superioară a lobului frontal, parietal și occipital. Toate marginile fracturilor sunt în același plan orizontal. Tiparul fracturilor oaselor frontale prezintă clar dovezi ale unei alterări sistematice a craniului, mai ales în jurul centrului și spre stânga frunții⁵⁶². O examinare la microscop a craniului relevă prezența mai multor urme de tăieturi. Aceste urme sunt probabil legate de îndepărtarea scalpului. Pentru această procedură au fost făcute incizii multiple pe frunte, apoi pielea a fost tăiată în două de-a lungul planului sagital și în final îndepărtată în două părți⁵⁶³.

Un alt aspect caracteristic este zdrobirea elementelor de schelet post-cranian, în special a oaselor lungi. Aceasta s-a practicat intens și s-a manifestat în mase de așchii lungi de oase. Ele prezintă de obicei fracturi în spirală, însoțite de zone de impact, care indică spargere intenționată a oaselor încă proaspete în stadiul peri-mortal. Aproape nici un os lung nu este conservat în integritatea sa. Deși analiza rămășițelor umane din cadrul sitului este încă în desfășurare, se pare că distribuția elementelor de schelet nu este proporțională cu reprezentarea lor anatomică naturală⁵⁶⁴.

Presupunând că toate rămășițele omenești au fost în fapt depozitate în cursul a doar 50 de ani, este puțin probabil ca ele să reprezinte doar o populație locală. Adăugând dovada frecvenței mari a materialului brut de piatră importat și a facturii vaselor ceramice non-locale, ansamblul de la Herxheim poate fi privit ca o comunitate a morților de origini diferite.

Toate grupele de vârstă, de la nou-născuți, la adulți și bătrâni sunt prezente. Starea generală de sănătate a danturii este în general bună. Modificările degenerative ale articulațiilor și coloanei sunt rare, indicând un volum moderat de muncă⁵⁶⁵.

O cercetare atentă a craniilor de la Herxheim relevă că leziunile traumatice de aici se compun doar din leziuni vindecate, datorate unor cauze diferite, și sunt evidențiate la doar 3–4 % din totalul calotelor craniene cercetate. Astfel, leziunile nu dovedesc incidente violente de grup, ci incidente individuale în cadrul eșantioanelor cercetate la Herxheim. Până acum nu s-au descoperit răni provocate de săgeți la rămășițele umane de la Herxheim.

Frecvența scăzută și situarea regulată a urmelor de tăieturi pe unele din calote, mandibule și rămășițe post-craniene argumentează în continuare că aceste manipulări nu sunt consecința luării unor trofee de război, ci rezultatul dezmembrării și descărnării sistematice a unui sau mai multor indivizi sau a anumitor părți ale corpului, înainte de fragmentarea acestora.

Un argument suplimentar pentru a slăbi ipoteza unui scenariu războinic la Herxheim se referă la așa-zisele șanțuri. Șanțurile nu au existat niciodată ca o structură completă, unificată. Avem însă o aglomerare secvențială de gropi alungite, de formă ovală, ce nu ar fi putut servi drept fortificații. Așadar, nu există dovezi nici ale unei așezări fortificate, nici a unui masacru al locuitorilor și grupurilor învecinate. Absența oricăror urme de omoruri violente sau acces al animalelor la cadavre, adăugată dovezilor abundente de manipulare sistematică, conduce la ipoteza alternativă că oasele au fost așezate intenționat și îngropate prin acte rituale recurente. Îngrădirea de calote craniene, jumătăți de maxilare și mandibule, ca și fragmente lungi de oase zdrobite și amestecate, sugerează o depunere de elemente de până la 10 indivizi în acte

⁵⁶² Orschiedt et alii 2003, fig. 1.

⁵⁶³ Orschiedt et alii 2003, p. 378, fig. 2.

⁵⁶⁴ Orschiedt, Haidle 2007, p. 160.

⁵⁶⁵ Orschiedt, Haidle 2007, p. 160.

singulare discrete. Astfel materialul de la Herxheim poate fi văzut ca o aglomerare de evenimente funerare secundare referitoare la indivizi, dar și la grupuri de indivizi⁵⁶⁶.

În loc de o fortificație, funcția îngăditurii de la Herxheim poate fi descrisă ca un loc central cu scop ritual și o necropolă. La fel, mutilarea intenționată a scalpului post-mortem este considerat comportament tipic în tratarea morților de la Herxheim și nu poate fi atribuit conflictelor violente⁵⁶⁷, așa cum s-a sugerat în rapoartele preliminare⁵⁶⁸.

În timpul unei săpături de salvare de la Esztergályhorváti (Ungaria) din anul 1994, a fost descoperită o groapă comună din neoliticul târziu. Primele oase omenești au fost găsite la adâncimea de 1,20–1,50 m. Dimensiunile gropii sunt de cca 1,8 × 2,3 m. De la 0,60 m adâncime, a fost identificat un strat de arsură roșatică, ce închidea complet gura gropii. La partea inferioară, stratul de arsură era de culoare neagră și amestecat cu cărbune și cenușă. Toată ceramica descoperită, identificată la partea superioară, cu arsură roșie, se datează în cultura Lengyel⁵⁶⁹. Întreg ansamblul este considerat ca inventar funerar aparținând scheletelor găsite sub stratul roșu de arsură. Pare foarte probabil faptul că depunerea cadavrelor, prepararea și arderea stratului de lut și în cele din urmă depozitarea vaselor ceramice s-au succedat la un interval scurt, în timpul unei singure ceremonii.

Poziția scheletelor indică faptul că cei decedați au fost așezați fie cu fața în jos, fie pe spate. Unul dintre schelete se afla cu spatele la peretele gropii. Unele schelete erau în poziție chircită, altele întinse. Două schelete au fost găsite în așa-numita poziție a broaștei.

Stratul ars de deasupra gropii este rezultatul unui foc cu o temperatură foarte ridicată, a cărui impact poate fi observat pe oasele din partea superioară a gropii. Conform examinării antropologice, au fost descoperite rămășițele a 25–30 oameni, numărul exact neputând fi stabilit. Cel mai probabil, oamenii îngropați au fost bărbați, dar au fost găsiți și adolescenți de peste 16 ani, restul fiind maturi și adulți, bărbați din grupe de vârstă diferite. În unele cazuri, modificările patologice ce indică spondiloza pot fi observate pe vertebrele bărbaților în vârstă. În ceea ce privește cauza morții bărbaților aruncați în groapă, cu greu se poate ajunge la o concluzie bine argumentată. Pe un craniu este vizibilă urma unei răni, rezultatul unei lovituri, ce ar fi putut fi letală și care cu siguranță nu a fost tratată în nici un mod; mai există urme a încă două lovituri, mai puțin puternice, pe același craniu. Loviturile au fost făcute cu o armă ascuțită, lată de 3 cm. Excluzând o altă rană pe un fragment dintr-un alt craniu – ce putea fi cauzată de o lovitură – nici o altă dovadă nu a fost identificată.

Se pot trage câteva concluzii: trupurile îngropate aparțineau doar unor bărbați, sugerând faptul că nu au murit din cauze naturale; stratul ars este foarte probabil rezultatul unui puternic incendiu legat de o ceremonie de sacrificare și prin urmare făcea parte dintr-o groapă de sacrificiu; nici o podoabă nu a fost depusă lângă morți în partea inferioară a gropii; vasele depozitate deasupra stratului de arsură aparțin inventarului de cult; cel puțin două schelete (cranii) prezintă urmele unor lovituri fatale, a unei morți violente, apare posibilitatea morții într-o luptă sau a unei ucideri ritualice sau alt tip de violență⁵⁷⁰.

La finalul eneoliticului, o serie de descoperiri funerare sunt documentate în Europa Centrală și zona Balcanilor.

⁵⁶⁶ Orschiedt, Haidle 2007, p. 161–163.

⁵⁶⁷ Orschiedt et alii 2003, p. 381.

⁵⁶⁸ Häußler, Haidle 1998, p. 23–24.

⁵⁶⁹ Makkay 2000, p. 8–10, fig. 1–2.

⁵⁷⁰ Makkay 2000, p. 14–20.

Înmormântarea multiplă de la Bronocice (Polonia) aparține culturii Baden⁵⁷¹. Într-o groapă cu dimensiunile de 1,40 × 1,30 m și adâncime de 1 m, au fost depistate 17 schelete, incomplete, dintre care 4 aparțineau unor adulți (2 bărbați și 2 femei), iar 13 unor copii cu vârste cuprinse între 6 luni și 15 ani. S-a constatat din distribuția spațială a scheletelor că unul din bărbați, cel mai în vârstă, de aproximativ 25 ani, se afla în centrul gropii, în timp ce femeile se aflau pe margine. Acest aspect conduce la ideea că scheletele nu au fost aruncate întâmplător în groapă⁵⁷². Inventarul funerar constă din coliere din dinți de animal, asociate scheletelor aparținând celor 2 bărbați, precum și coliere din mărgel de scoici pentru una din femei și pentru 2 copii.

Autorii cercetării sunt rezervați atât în privința interpretărilor de natură socio-culturală privind inventarul funerar, cât și în privința cauzelor morții, plecând de la constatarea că nu au fost depistate urme de răni pe cranii sau pe oase. Se înaintează ca posibile cauze o moarte rezultată în urma unei lupte sau a unei boli. Nu este exclusă nici situația în care decesul celor îngropați să fi survenit la intervale diferite de timp⁵⁷³.

La Vučedol, mormântul 3 (V-85) se prezintă sub forma unei gropi cilindrice de cca. 4,30 m adâncime (2,10 × 2,30 m diametrul fundului). La 3,40 m adâncime a apărut un strat de loess galben, un fel de căpăcuire a mormintelor de dedesubt. Deasupra stratului de loess a fost descoperit un craniu de femeie, fără mandibulă (nr.1). Sub stratul de loess erau 7 schelete: un bărbat (nr. 4) întins pe spate, în vârstă de 40–45 de ani; cinci femei (nr. 2: 25–30 ani; nr. 3: 25–30 ani; nr. 5: 45–50 ani; nr. 6: 35–40 ani; nr. 8: 20–21 ani) și un copil cu sex nedeterminat (nr. 7: aproximativ 9 ani). Toate scheletele erau așezate pe un pat de cenușă și cărbune. Ramuri de diferite esențe de arbori, în special fag, arțar și ulm, au fost arse în interiorul gropii, deasupra cadavrelor: oaselor păstrează, de asemenea, urme de ardere. Amestecate cu cenușa și cărbunele au fost descoperite câteva vase întregi și numeroase fragmente ceramice, toate aparținând începutului fazei clasice a culturii Vučedol⁵⁷⁴.

Deasupra stratului de loess, groapa era plină cu ceramică și oase de animale, cenușă și bucăți de cărbune. Exceptând cele câteva vase întregi, groapa a conținut un total de 4.670 fragmente ceramice și 2.951 fragmente de oase de animale. Ceramica cântărește 154 kg. Focul a fost aprins deasupra cadavrelor, înainte ca mormântul să fie închis și acoperit cu stratul de loess. Obiceiul aprinderii focului deasupra cadavrelor poate fi o tradiție moștenită de la predecesori (cultura Baden), dar putea fi, de asemenea, o procedură practică în acest caz deosebit. Una dintre femeile din mormânt (nr. 3) a fost așezată cu fața în jos, cu genunchii la piept, în așa-numita poziție „de adorare”. Celelalte femei au fost așezate pe spate cu genunchii la piept, o trăsătură ce-și are originea printre culturile stepei circum-pontice. Înmormântarea a fost realizată în cadrul așezării, sub locuințe⁵⁷⁵.

Dacă relațiile de rudenie erau importante în societatea Vučedol, ca și relațiile de prietenie cu oaspeții, care este o parte integrantă a sistemului de schimb de daruri, ne putem imagina că și moartea unei persoane importante implica nu doar familia, ci întreaga rețea. În acest caz, întreaga procedură a înmormântării ar fi putut dura mai mult decât de obicei, dacă ar fi fost așteptate rudele, membrii aceleiași linii familiale și prietenii să sosească din alte așezări ale culturii Vučedol. Această procedură ar fi putut dura câteva săptămâni. Între timp, cadavrele erau

⁵⁷¹ Kruk, Milisauskas 1982, p. 211–216.

⁵⁷² Kruk, Milisauskas 1982, fig. 1–2.

⁵⁷³ Kruk, Milisauskas 1982, p. 211–216.

⁵⁷⁴ Miličević-Bradač 2001, p. 213.

⁵⁷⁵ Miličević-Bradač 2001, p. 213.

păstrate pe fundul gropii. Pentru a împiedica descompunerea și a îndepărta mirosul urât, deasupra cadavrelor au fost arse crengi din esențe de arbori aleși special. Fagul, ulmul și paltinul sunt copaci bogați în tanin și proteine vegetale care au efect bacteriostatic. Aceste substanțe, combinate cu efectul termic, ar fi putut preveni pentru un timp descompunerea cadavrelor. După un timp, groapa a fost sigilată cu stratul de loess. Cantitatea enormă de ceramică și de oase de animale, cu care a fost umplută groapa, reprezintă date privind numărul mare de participanți la ceremonia de înmormântare și totodată tributul participanților⁵⁷⁶.

Cum am văzut în paginile de mai sus, actele de violență de grup au fost dovedite la Talheim și Asparn Schletz, în mediu Linearbandkeramik⁵⁷⁷, în timp ce descoperirea de la Herxheim ne oferă imaginea unui centru ritualic de mari dimensiuni, în care manipularea post-mortem a craniilor era o practică frecventă. La Esztergályhorváti sunt întrunite o serie de aspecte care conduc la identificarea unor înmormântări cu caracter ritualic. În mormântarea de la Bronocice nu oferă indicii clare privind existența unui morți colective rezultată în urma unor violențe, în timp ce la Shiqmim sau Durankulak avem dovada unei violențe interpersonale.

Însumând toate aceste date și comparându-le cu descoperirea cu caracter funerar de la Lumea Nouă, putem avansa cu o certitudine tot mai ridicată posibilitatea existenței la Alba Iulia a unui centru ritualic de tipul celui de la Herxheim sau practicarea de către comunitățile aparținând grupului Foeni a unor ritualuri într-o formă organizată, care includ un tratament special resturilor osoase umane, cu precădere a calotelor craniene. Lipsa oaselor feței și intervențiile post-mortem asupra calotelor craniene în majoritatea cazurilor, numărul mare al craniilor și scheletele dezarticulate, apropie descoperirea de schelete umane de la Alba Iulia-Lumea Nouă de cea din așezarea LBK de la Herxheim (Germania).

Imposibilitatea de a se stabili în stadiul actual al cercetărilor dacă fracturile prin înfundare constatate pe mai multe cranii au fost săvârșite în timpul vieții, face dificilă exprimarea unei opinii legată de practicarea unor sacrificii umane. Pentru o ucidere cu caracter ritualic pledează poziționarea fracturii în aceeași zonă a craniului, precum și dimensiunile și forma foarte apropiată a amprente corpului contondent ce a produs fractura. Acest fapt sugerează o poziție anume, atât a celui care a aplicat lovitura, cât și a individului asupra căruia a fost efectuată, precum și folosirea unui anumit tip de armă, cauzatoare de lovituri letale. În privința zonelor de abraziune constatate pe aceleași cranii, pare mult mai probabilă situația în care operațiunile care au condus la abrazarea tăbliei craniului s-au produs post-mortem și pot fi legate de îndepărtarea scalpului de pe calotă.

Materialul arheologic depistat în asociere cu resturile scheletice confirmă influențe sudice și marchează practici funerare cu totul noi la începuturile eneoliticului de pe teritoriul actual al României.

Excludem însă vreo legătură directă între comunități ale culturii ceramicii liniare și purtătorii grupului Foeni, în primul rând datorită neconcordanței cronologice, dar și în lipsa vreunei descoperiri în cercetările noastre de artefacte arheologice pe care să le putem atribui purtătorilor culturii ceramicii liniare. În stadiul actual al cunoștințelor, suntem înclinați mai degrabă să luăm în considerare faptul că anumite practici funerare, asemănătoare în secvențele de desfășurare ale ritualului, apar și se dezvoltă în medii culturale diferite. Rămâne ca cercetări viitoare să ne edifice dacă se poate identifica o linie genetică pentru acest tip de practici funerare sau putem vorbi de dezvoltări independente. La fel, nu credem că avem argumente, în acest moment, pentru a susține practicarea antropofagiei. Compararea situației arheologice de

⁵⁷⁶ Miličević-Bradač 2001, p. 215.

⁵⁷⁷ Golitko, Keeley 2007, p. 333–340.

la Lumea Nouă cu descoperiri care atestă această practică în epoca neolitică, arată mai multe diferențe decât posibile similitudini.

În completare, datele de cronologie absolută, obținute prin metoda C¹⁴, oferă un interval foarte strâns, care, pe de o parte, arată caracterul unitar al descoperirii și durata bine determinată a executării practicilor funerare în discuție, iar, pe de altă parte, fixează la jumătatea mileniului V î. Chr. existența și funcționarea acestui foarte probabil centru ritualic la Lumea Nouă.

CAPITOLUL V

Încadrarea cultural-cronologică a aşezării preistorice de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*

V.1. Repere cronologice ale neoliticului târziu şi eneoliticului transilvănean în context S-E european

În literatura de specialitate, începuturile eneoliticului în spaţiul sud-est european sunt cronologizate în mod diferit. În stadiul actual al cercetărilor, reperele cronologice ale neoliticului târziu şi eneoliticului timpuriu ne prezintă un tablou neunitar. Studiarea publicaţiilor care tratează subiectul în cauză ne permite constatarea că reprezentanţii diferitelor şcoli de arheologie încadrează fenomenele culturale specifice neoliticului târziu şi eneoliticului la momente diferite¹. O primă întrebare care se impune este dacă aceste diferenţe cronologice sunt determinate de aspecte de ordin terminologic, de atribuire culturale eronate, sau reprezintă o inadvertenţă cronologică; aşadar, dacă fenomene culturale comune sunt incluse în perioade diferite.

Pentru majoritatea zonelor luate în studiu, intervalul 5300–5000 calBC cuprinde, în linii generale, perioada neoliticului mijlociu², căruia i se arondează orizonturi precum Larisa, Tsangli şi Arapi în Thesalia, Vassilika I–II, Paradimi I–II, Sitagroi I–II, Dikili Tash I în Macedonia, Karanovo III (Veselinovo) şi Karanovo IV-Kalojanovec în Bulgaria, Vinča A–B în Serbia. Pentru Banat şi Transilvania, fazele A şi B ale culturii Vinča³, grupul Bucovăţ I–II⁴, cultura Banatului⁵, manifestările culturale aparţinând grupului Pişcolt (I–II)⁶ şi grupul Lumea Nouă I se încadrează etapei mijlocii a neoliticului.

J. Demoule⁷ şi C. Perlès⁸ consideră că neoliticului târziu îi aparţin fenomene culturale precum Dimini clasic şi Otzaki în Thesalia, Olynth, Sitagroi III şi Dikili Tash II în Macedonia, Vinča C în Serbia, Slatino, Gradeşnica şi Karanovo V-Marica în Bulgaria. Ca o dovadă a abordării diferite a aceloraşi fenomene, L. Pernicheva⁹ şi M. Séfériadès¹⁰ includ toate

¹ Lazarovici, Lazarovici 2006, p.120–121.

² Demoule 1991, tab. 2; 1993, p. 14, tab. 1; 2004, p. 264–265, fig. 4.15; Schier 1995, p. 330, Abb. 149; Mantu 1998, tab. 1.

³ Lazarovici 1979, p. 70–120; 1981, Beilage 1; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIa.1.

⁴ Lazarovici 1979, p. 143–151; Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, tabel cronologic; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 441–443.

⁵ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 208–214, fig. IIIb.4a., fig. IIIb.5.

⁶ Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, tabel cronologic; Lazarovici 1993, p. 248.

⁷ Demoule 1993, p. 14, tab. 1; 2004, p. 264–265, fig. 4.15; Demoule, Perlès 1993, p. 366, fig. 2.

⁸ Perlès 1992, p. 120, tab. 1.

⁹ Pernicheva 1995, p. 135, tab. 1.

¹⁰ Séfériadès 1993, p. 55.

aceste culturi la neoliticul timpuriu. În acest context, unii cercetători bulgari încadrează orizonturile Akropotamos-Topolnica sau Karanovo IV-Kalojanovec la neoliticul târziu, ce în opinia lor, își încheie evoluția spre 4900 calBC¹¹. Totodată, dacă este să ne referim la orizonturile Karanovo V-Marica sau Gradešnica, potrivit aceluiași autori, acestea s-ar încadra la eneoliticul timpuriu, între 4900–4600 calBC¹². Astfel, eneoliticul documentat în spațiul geografic al Bulgariei de azi durează până la 4000–3900 calBC¹³.

Prin urmare, observăm faptul că, pentru zona Macedoniei, sfârșitul neoliticului târziu este plasat în jurul datei de 4500 cal BC, în vreme ce eneoliticul cuprinde în principal culturile Sitagroi III–IV și Dikili Tash III și se termină la 3200 calBC¹⁴.

În zona dunăreană, în intervalul 5000–4500 BC evoluează, în linii generale, culturile specifice neoliticului târziu de pe teritoriul Serbiei, României și Ungariei de azi. În Serbia, începutul eneoliticului este marcat de varianta sud-moravă a culturii Vinča, grupul Gradac¹⁵, care debutează la finalul fazei Vinča B2¹⁶ și evoluează în Vinča C–D¹⁷, urmată de Bubanj-Hum Ia¹⁸. În zona panonică, în regiunea Tisei¹⁹, neoliticul târziu este reprezentat de culturi precum Tisa (grupele Gorzsa, Csőszhalom) și Herpály, iar în Transdanubia²⁰ de cultura Lengyel (fazele I și II). În Banat, neoliticul târziu debutează în jurul anului 4900 calBC, odată cu venirea purtătorilor fazei C²¹ a culturii Vinča. După o evoluție relativ scurtă, la 4750 calBC se produce o nouă migrație din centrul Macedoniei, a purtătorilor grupului Foeni²², care pune capăt locuirilor de fază Vinča C1. Pe baza descoperirii unor dovezi ale practicării activităților metalurgice²³, se apreciază că purtătorii grupului Foeni marchează începuturile eneoliticului timpuriu în Banat. În Transilvania, cultura Turdaș se încadrează la neoliticul târziu²⁴, dar se cunosc opinii²⁵ potrivit cărora această cultură aparține eneoliticului timpuriu. În aceeași perioadă a neoliticului târziu încadrăm fazele I–II din evoluția grupului Iclod²⁶, descoperirile de tip Herpály²⁷, precum și fenomenele culturale din aria grupului Cluj²⁸ și Suplacu de Barcău²⁹. La debutul neoliticului târziu plasăm și ultimele manifestări ale grupului Lumea Nouă.

Pentru sudul și estul României, eneoliticul debutează la orizont de Sălcuța-Gumelnița A-Cucuteni A³⁰. În Transilvania intracarpatică, considerăm că începutul eneoliticului se

¹¹ Görsdorf, Bojadžiev 1996, p. 107, Abb. 1; Pernicka et alii 1997, fig. 1–2.

¹² Görsdorf, Bojadžiev 1996, p. 107, Abb. 1.

¹³ Görsdorf, Bojadžiev 1996, p. 107, Abb. 1; Pernicka et alii 1997, fig. 3.

¹⁴ Demoule, Perlès 1993, p. 366, fig. 2.

¹⁵ Drașovean 2002, p. 71–73.

¹⁶ Garašanin 1993, p. 14; Schier 1995, p. 318, Abb. 146.

¹⁷ Drașovean 2002, p. 72.

¹⁸ Perlès 1992, p. 120, tab. 1; Demoule 2004, p. 264–265, fig. 4.15.

¹⁹ Raczky 1988, fig. 37; Raczky et alii 2007, fig. 10; Horváth 2005, p. 68.

²⁰ Kalicz, Raczky 1991a, p. 31.

²¹ Drașovean 1996, p. 72–80, 115–118; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 477–479, fig. IVa.2.

²² Drașovean 2005, p. 20–22.

²³ Descoperiri recente în situl eponim, informație Fl. Drașovean.

²⁴ Drașovean 2002, p. 73; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 568–573.

²⁵ Ursulescu 2000, p. 70, tab. 2; Luca 2001a, p. 96–97; 2003a, p. 82–84.

²⁶ Lazarovici 1986, p. 19–26; Lazarovici et alii 1995b, fig. 9.

²⁷ Drașovean 1996, p. 87.

²⁸ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 410–414; Băcuet-Crișan 2008, p. 50–51.

²⁹ Ignat 1998, p. 21–24, 52–54; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 602; Băcuet-Crișan 2008, p. 51–53.

³⁰ Lazarovici 1979, p. 172–175; Görsdorf, Bojadžiev 1996, p. 107, Abb. 1; Mantu 1998, tab. 1; Radu 2002, p. 186–190; Bem 2000–2001, p. 69–70, tab. 1, p. 83–88, tab. 3; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 63–64; Hansen et alii 2007, p. 85–99; 2008, p. 77–79, Abb. 3, 86.

plasează în jurul datei de 4500 calBC, după migraţia Foeni şi odată cu primele manifestări aparţinând fazei A a culturii Petreşti. Amintim, în acest context, inelul de buclă de la Lumea Nouă, confecţionat din cupru nativ (Cu = 98.85 %) ³¹, descoperit ca inventar funerar într-un complex Foeni ³². Fără a constitui o dovadă implicită a practicării metalurgiei cuprului de către comunităţile Foeni de la Lumea Nouă, această descoperire denotă totuşi cunoştinţe tehnologice caracteristice domeniului.

Cultura specifică eneoliticului timpuriu este Tiszapolgár ³³, cu caracteristici şi conţinut al culturii materiale care prezintă comunităţile purtătoare ca fiind exponentele acestei perioade.

Prin urmare, începuturile eneoliticului sunt plasate în Bulgaria la 4850 calBC ³⁴, în Serbia la 4800 calBC ³⁵, în Macedonia la 4500 calBC ³⁶, în Banat la 4750 calBC ³⁷, în Pannonia la 4550 calBC ³⁸, iar în Transilvania la 4500 calBC ³⁹.

Aceste date heterogene – şi în special diferenţele notabile dintre începuturile eneoliticului din Serbia şi Bulgaria comparativ cu zona tesalo-macedoneană, Pannonia şi Transilvania – ne determină să identificăm criteriile de încadrare ale unei culturi din aceste zone în neoliticul târziu/eneoliticul timpuriu. Majoritatea cercetărilor au luat în considerare, ca un element definitoriu pentru eneolitic, existenţa dovezilor de practicare a metalurgiei cuprului ⁴⁰, adică prezenţa minereului cuprifera, a creuzetelor, zgurii şi a pieselor de cupru. Din această perspectivă, se pune întrebarea dacă Eneolitic = Kupferzeit? Dacă răspunsul este unul afirmativ, identificăm o eroare atunci când arheologii care au efectuat cercetări în Macedonia atribuie o serie de locuiri (Sitagroi III, Dikili Tash II, Stavroupoli, Promahona) neoliticului târziu, cu toate că în conţinutul acelor niveluri s-au găsit creuzete, zgură şi artefacte de cupru ⁴¹. Totodată, includerea de către arheologii bulgari a descoperirilor enunţate mai sus în jurul vârstei de 4900 BC, la începutul eneoliticului, este mai aproape de adevăr. Şi pentru zona Serbiei, după părerea lui B. Jovanović ⁴², minele de cupru şi activitatea metalurgică sunt argumente pentru încadrarea grupei Gradac în eneolitic.

Aşadar, în stadiul actual al cercetărilor, fenomenul metalurgiei cuprului apare şi trebuie tratat diferenţiat în funcţie de zona geografică. Prin urmare, dacă acceptăm că principalul atribut al eneoliticului este dovada practicării metalurgiei cuprului, atunci debutul şi dezvoltarea perioadei se vor raporta la acest aspect al culturii materiale.

³¹ Gligor, Varvara 2008, fig. 5.

³² Gligor, Varvara 2008, p. 168.

³³ Lazarovici 1979, p. 169–172; Draşovean 1996, p. 108; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 248–249.

³⁴ Görsdorf, Bojadziev 1996, p. 107, Abb. 1.

³⁵ Görsdorf, Bojadziev 1996, p. 107, Abb. 1.

³⁶ Perlès 1992, p. 120, tab. 1; Müller 1997, p. 95, Abb. 3.

³⁷ Draşovean 2005, p. 20.

³⁸ Raczky et alii 2007, fig. 10.

³⁹ Gligor 2007d, p. 171–172, 177.

⁴⁰ Jovanović 1995, p. 31–32; Pernicka et alii 1997, p. 40–49, 161, tab. A4, fig. 19; Voinea 2005, p. 18–20; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 13–18; Hansen et alii 2007, p. 85–98, Abb. 83–90; 2008, p. 69–71, Abb. 71–72.

⁴¹ Renfrew, Slater 2003, p. 301–306, tab. 8.1, 8.2; Muhly 2006, p. 158.

⁴² Jovanović 1995, p. 32–33.

V.2. Încadrarea cultural-cronologică a locuirilor neolitice și eneolitice de la Lumea Nouă

Prin includerea grupei D1a în cadrul culturii Starčevo-Criș de către D. Berciu⁴³ s-a încetățenit în literatura de specialitate faptul că cel mai vechi orizont de locuire de la Lumea Nouă se datează în această cultură, în mod evident o abordare ce în prezent ține de istoricul cercetărilor. Încă de la acea vreme, I. Paul⁴⁴ arăta că depistarea ceramicii pictate de tip Lumea Nouă în asociere cu materiale incizate, într-o poziție stratigrafică clară, nu îndreptățește o încadrare în Starčevo-Criș. Alte studii⁴⁵ menționează ca ipotetică existența artefactelor aparținând acestei culturi.

Până în prezent nu au fost publicate materiale tipice Starčevo-Criș de la Lumea Nouă. În cercetările noastre din perioada 2002–2008 nu am descoperit materiale arheologice și nu am identificat complexe pe care să le putem atribui purtătorilor culturii Starčevo-Criș. Nu exclu-dem în totalitate posibilitatea ca materiale ceramice de factură Starčevo să fi apărut în cercetările vechi⁴⁶, sporadic, în nivelul inferior, în anumite puncte de pe cuprinsul sitului. N. Vlassa⁴⁷ constata la rândul său – discutând comparativ rezultatele săpăturilor de la Lumea Nouă cu propriile cercetări de la Tărtăria – că nu există o specie pictată mai veche decât D1a.

Pe baza cercetărilor stratigrafiate, cea mai timpurie locuire la Lumea Nouă este atribuită purtătorilor culturii Vinča. În sprijinul documentării unei faze Vinča A în primul nivel al așezării de la Alba Iulia-Lumea Nouă, D. Berciu⁴⁸ amintește ceramica cu motivele în benzi incizate adânc, umplute cu puncte și tigăile de pește, încadrare combătută de Fl. Drașovean⁴⁹. După părerea noastră, analiza materialului ceramic din săpăturile mai vechi, precum și din cercetările recente, nu confirmă în stadiul actual al cercetărilor o locuire la Lumea Nouă mai timpurie de faza B1 a culturii Vinča, palier cronologic documentat și în alte așezări de pe valea Mureșului⁵⁰. Nu am identificat elemente caracteristice primei faze a culturii, astfel că, în stadiul actual al cercetărilor, considerăm că se poate aduce în discuție existența doar a materialelor de fază Vinča B1⁵¹ la Lumea Nouă. În opinia lui Gh. Lazarovici⁵², asocierea ceramicii pictate din complexul Lumea Nouă cu materiale ornamentate prin incizii și caneluri, datează întregul orizont la un palier cronologic Vinča B2. Autorul citat vede la Lumea Nouă o evoluție pe parcursul fazelor B1–B2/C pentru comunitățile vinčiene⁵³.

Din analiza materialului ceramic rezultat în urma săpăturilor din ultimii ani cu precădere, apreciem că faza Vinča B2 este cel mai bine reprezentată. L1-(ALN.05./Sp. I-Șoaită), L2-(ALN.05./Sp. I-Șoaită), B3-(ALN.05./Sp. III-Colda), L1-(ALN.08./Sp. I-Rusu), B1-(ALN.08./Sp. I-Rusu) sunt complexe care au dat artefacte tipice acestei etape din dezvoltarea fazei B a culturii Vinča.

Sectorul I/zona A a sitului a oferit cea mai bună stratigrafie pentru locuirea vinčiană. Din aceeași zonă provin și bună parte din materialele pictate Lumea Nouă, mai ales din prima

⁴³ Berciu 1961, p. 23.

⁴⁴ Paul 1965, p. 299.

⁴⁵ Paul 1970, p. 103, fig. 6.

⁴⁶ Berciu 1968, p. 55; Maxim 1999, p. 139.

⁴⁷ Vlassa 1967, p. 413–414.

⁴⁸ Berciu 1961, p. 23–24.

⁴⁹ Drașovean 1996, p. 94.

⁵⁰ Lazarovici 1977b, p. 223–224; Luca 1999, p. 9, 11.

⁵¹ Lazarovici 1977b, p. 225; Paul 1992, p. 129; Luca 1997b, p. 71, nota 333; Drașovean, Mariș 1998, p. 96–97.

⁵² Lazarovici, Kalmar 1982, p. 227, fig. 1/11.

⁵³ Lazarovici 1979, p. 133, tab. 13.

fază de dezvoltare a grupului eponim. Sporadic, au apărut fragmente ceramice tipice pentru Vinča C1, fără a fi identificate complexe sau un nivel de locuire propriu-zis. În sectorul II/zona B, locuirea mai târzie este asigurată de prezenţa ceramicii pictate Lumea Nouă (faza II), ce apare în asociere cu ceramică de factură Vinča C. Materialele din B1-S II/1995 sunt relevante în acest sens.

Cercetările din ultimii ani au condus la depistarea unei intense locuiri aparţinând purtătorilor grupului cultural Foeni. Odată realizată clasificarea tipologico-stilistică a materialului arheologic, încadrarea locuirii de aici în schema generală de evoluţie a acestor comunităţi reprezintă, în mod firesc, etapa de parcurs pentru definirea conţinutului cultural al nivelurilor şi complexelor Foeni de la Lumea Nouă.

Problematica realizării cronologiei interne a grupului Foeni este una deloc uşoară, deoarece implică, pe de o parte, coroborarea datelor privitoare la contextul arheologic cu analiza tipologico-stilistică a ceramicii, iar, pe de altă parte, a cercetărilor din zona Banatului cu cele de la Lumea Nouă şi din celelalte situri din Transilvania. Sub forma unei schiţe de lucru – cu precizarea că unele date este posibil să fie invalidate de cercetările viitoare – propunem o etapizare a evoluţiei comunităţilor Foeni⁵⁴. Schema în cauză ţine seama de stadiul actual al cercetărilor, de lipsa datelor stratigrafice pentru unele descoperiri din arealul transilvănean, dar şi de necesitatea re poziţionării materialelor caracteristice fazei A a culturii Petreşti; totodată, este realizată astfel încât ulterior să poată fi extinsă şi îmbunătăţită.

Din ce în ce mai evident, primele locuiri aparţinând grupului Foeni se leagă de zona Banatului, situaţia stratigrafică fiind confirmată şi de datele C¹⁴. Caracteristicile tipologico-stilistice ale materialului ceramic specific au fost puse în evidenţă de Fl. Draşovean⁵⁵. Spre exemplu, ceramica pictată cu vişiniu „în căpriori” pe fond portocaliu, una din categoriile ceramice definitorii pentru grupul Foeni, a fost descoperită în nivelurile atribuite acestor comunităţi în aşezări precum Chişoda Veche⁵⁶, Parţa I⁵⁷, Parţa II⁵⁸, Unip⁵⁹, Foeni⁶⁰. În situl eponim, ceramica astfel ornamentată a fost identificată cu precădere în nivelul intermediar şi inferior⁶¹. Decorurile lustruite⁶² le regăsim în schimb pe vase aflate în compunerea tuturor celor trei niveluri de la Foeni, aspect ce conduce la ideea că ornamentul în cauză a fost utilizat de către comunităţile purtătoare pentru decorarea ceramicii pe parcursul întregii evoluţii a Foeniului în Banat. Ceramica pictată cu alb pe fond roşu⁶³, aflată în conţinutul nivelului superior din situl eponim, rămâne deocamdată o categorie ceramică specifică doar acestei regiuni⁶⁴.

Toate aceste date – între care materialul arheologic unitar reprezintă un argument important – justifică, în stadiul actual al cunoştinţelor, includerea descoperirilor din zona bănăţeană într-o primă fază, Foeni I. La momentul finalizării prelucrării materialelor din

⁵⁴ O primă propunere de cronologie internă a grupului Foeni, ce ia în discuţie cu precădere evoluţia acestor comunităţi în situl de la Lumea Nouă, raportat la spaţiul transilvănean, vezi la Gligor 2008a, p. 144–146.

⁵⁵ Draşovean 1994a; 1997a.

⁵⁶ Draşovean 1997a, Abb. 5/1.

⁵⁷ Draşovean 1997a, Abb. 7/2.

⁵⁸ Draşovean 1997a, Abb. 5/3–5, Abb. 6/1–2, 4, 5–6, 8–10, Abb. 7/1.

⁵⁹ Draşovean 1997a, Abb. 7/7.

⁶⁰ Draşovean 1997a, Abb. 8/1a, Abb. 10/10, Abb. 14/4, Abb. 18/9a, Abb. 19/1.

⁶¹ Draşovean 1994a, p. 3–4.

⁶² Draşovean 1997a, Abb. 8/3, Abb. 9/10, Abb. 10/2, 4–6, 9, Abb. 13/6, Abb. 15/9, Abb. 16/7, Abb. 18/7, Abb. 19/9.

⁶³ Draşovean 2003, pl. VIII/1–6; 2004, fig. 7/1–6.

⁶⁴ Draşovean 2003, p. 42–43.

campaniile de săpături din așezarea eponimă, se va putea realiza o cronologie mai fină a locurilor Foeni în Banat.

În spațiul intracarpatic, comunitățile Foeni păstrează tehnica confecționării ceramicii fine, ceramica neagră, black-topped, decorurile lustruite, ceramica pictată cu vișiniu „în căpriori”, modelarea cu toarta-bandă plată trapezoidală sau dreptunghiulară pe buză, creștăturile pe buză și umărul vasului, butonii ornamentali de aspect circular sau conic. Dacă tehnica de confecționare a vaselor și paleta ornamentală este în bună măsură foarte asemănătoare cu materialele din Banat, sesizăm diferențe notabile în ceea ce privește tipologia ceramicii Foeni din siturile transilvănene. Astfel, din repertoriul de forme specific fazei I, vasele bitronconice notate de Fl. Drașovean cu siglele B1–B2a–B2b–B3–B4a–B4b⁶⁵, se regăsesc în provincie cu o frecvență mult mai redusă. Putem aminti aici doar materialele de la Turdaș (nivelul II inferior)⁶⁶, Petrești-Groapa Galbenă⁶⁷ și Archiud⁶⁸. Alături de alte materiale tipice, considerăm că prezența acestor forme ceramice în siturile menționate mai sus marchează, la acest stadiu al cercetărilor, cele mai timpurii locuri Foeni în Transilvania, care aparțin debutului unei noi faze, faza a II-a, etapă notată de noi cu Foeni IIa.

La Lumea Nouă, pe baza stratigrafiei și a materialelor arheologice, am putut studia evoluția locuirii Foeni. Inventarul unor complexe precum B1-(ALN.05./Sp. I-Șoaită), B1-(ALN.05./Sp. II-Sărăcuț), B1–B2/S II-(ALN.06./Sp. III-Moldovan), B1/S II-(ALN.06./Sp. IV-Călin), L1/S I-S II-(ALN.06./Sp. V-Sima) aparținând nivelului inferior al așezării (zona C și zona A), au oferit materialele cele mai reprezentative. Sunt vasele ceramice în principal din categoria ceramicii negre și black-topped, bine arse și lustruite. Predomină castroanele bitronconice și amforele, suporturile sunt angobate cu o culoare vișinie, iar castroanele cu carena largă, rotunjită sunt predominant din specia ceramicii negre sau black-topped. În privința tehnicilor de ornamentare, sunt caracteristice decorurile lustruite, pictura înainte de ardere cu vișiniu, în benzi de linii subțiri sau „în căpriori”, creștăturile pe buză și umăr, toarta-bandă plată modelată pe buză, ornamentele plastice de tipul butonilor, toartele în formă de cioc de pasăre etc. Considerăm că datele arheologice menționate mai sus justifică existența unei etape Foeni IIb din evoluția acestui grup cultural.

Arondăm, cu prudență dată de stadiul actual al cercetărilor, acestei etape și locurile din nivelurile care au dat vasele cu toarta-bandă plată, castroanele cu carena rotunjită, materialele pictate cu vișiniu cu motivul „în căpriori” pe fond portocaliu, de la Turdaș-Luncă⁶⁹, Șoimuș⁷⁰, Petrești-Groapa Galbenă⁷¹, Mintia⁷², Ghirbom⁷³, Zau de Câmpie⁷⁴, Baciș⁷⁵, Călan-La Podină⁷⁶, Noșlac-Pe Șes⁷⁷.

În sectorul C/zona III de la Lumea Nouă, am identificat la momentul de față numai niveluri de locuire și complexe Foeni. În sectorul A/zona I, a fost depistată de asemenea o lo-

⁶⁵ Drașovean 1997a, Abb. 2.

⁶⁶ Luca 2001a, p. 156–157, fig. 24/2–3, 9, fig. 42/6, 11.

⁶⁷ Gligor 2008b, Pl. XI/1–3.

⁶⁸ Maxim 1999, Pl. XIX/1.

⁶⁹ Roska 1941, Taf. CXXII/17, 19; Luca 2001a, fig. 24/6, 8.

⁷⁰ Drașovean, Rotea 1987, pl. VI/8.

⁷¹ Gligor 2008b, pl. VI/6, pl. IX/1–4, pl. X/3–4.

⁷² Drașovean, Luca 1990, fig. 1/2, 12, fig. 4/1–9.

⁷³ Paul 1992, pl. XXX/12–14.

⁷⁴ Maxim 1999, pl. XXII/2.

⁷⁵ Maxim 1999, pl. XX/1a, 3–4.

⁷⁶ Gligor 2009a, pl. II/7.

⁷⁷ Gligor 2009a, pl. I/3–9, II/3–6.

cuire Foeni, care însă suprapune locuirea vinčiană. Dacă materialele din complexe închise sunt definitorii pentru Foeni IIb, în conţinutul nivelului ce suprapune complexe sunt specifice formele ceramice precum vasele-suport (Pl. CXIII/4; CXIV/2–3; CXV/2, 4, 6; CXVI/5, 12, 14, 17) şi castroane cu carena rotunjită (Pl. CXXXVI/1, CXXXVII/1, 3, 9–10, 14, 17–18; CXXXVIII/2, 8, 12). Situaţia stratigrafică şi formele de vase constatate pentru unităţile de cercetare din aceste sectoare ne prezintă un context arheologic deosebit de important, deoarece vase-suport (Pl. CXIII/2–3; Pl. CXIV/4–5; Pl. CXV/1, 3, 5, 7; Pl. CXVI/1–4, 6–11, 15–16, 18) şi castroane cu carena rotunjită (Pl. CXXXVI/2, 6; CXXXVII/4, 7–8, 11–13, 15–16, 19; CXXXVIII/1, 3–7, 13) au mai fost depistate şi în complexe închise Foeni IIb, ce aparţin nivelului inferior.

Slăbirea şi ulterior întreruperea contactelor cu zona Banatului, conduce treptat la apariţia şi dezvoltarea unor noi variante tipologice, modificări în privinţa compoziţiei pastei şi a arderii. Specific acestei faze este pierderea tradiţiei confecţionării ceramicii negre lustruite, a arderii vaselor în tehnica black-topped, în schimb se trece la utilizarea preponderentă a arderii oxidante. Vasele ceramice arse la roşu reprezintă categoria dominantă pentru această fază. Modelarea toartei-bandă plată din buză şi a toartelor în formă de cioc de pasăre reprezintă ornamentele plastice care aproape dispar, la fel decorurile lustruite. Suporturile nu mai sunt angobate, iar la castroanele cu carena rotunjită constatăm de asemenea preponderenţa categoriei arsă oxidant.

Pe baza acestor observaţii stratigrafice şi ţinând seama de datele tipologico-stilistice ale materialului ceramic, definim faza finală a grupului Foeni (III). Trăsăturile ceramicii incluse la Foeni III reflectă o etapă de evoluţie locală a comunităţilor Foeni, o fază de tranziţie spre cultura Petreşti. Inventarul unor complexe precum L1–C1–(Sp. II/2003) s-ar putea încadra acestei etape mai târzii, Foeni III. Cercetările au pus în evidenţă suporturi, castroane cu carena rotunjită, dar şi capace, la care constatăm chiar o diversificare tipologică a acestei forme.

Observaţiile noastre par a fi confirmate de realităţile arheologice din alte situri. Au fost sesizate materiale foarte asemănătoare cu cele depistate de noi la Lumea Nouă – marcate cu sigla Foeni III – la Peştera Cauce⁷⁸, Simeria⁷⁹, Hunedoara-Grădina Castelului⁸⁰, Şoimuş⁸¹, Cheile Turzii-Peştera Ungurească⁸², Fundătura-Poderei⁸³, Iclod⁸⁴. Considerăm că materialele incluse de Fl. Draşovean în ceea ce a numit provizoriu grupul Hunedoara⁸⁵, prin elementele de certă sorginte Foeni-Petreşti, s-ar putea încadra la debutul acestei faze finale din evoluţia grupului Foeni.

În privinţa raporturilor dintre grupul Foeni şi prima fază a culturii Petreşti, opinia noastră este, în stadiul actual al cunoştinţelor, că prezenţa materialelor Foeni în cadrul nivelurilor inferioare din aşezările Petreşti A nu poate fi pusă la îndoială. Cum am mai arătat pe parcursul prezentei lucrări, în momentul redactării monografiei culturii Petreşti, I. Paul a sesizat prezenţa unor vase ceramice de factură sudică⁸⁶. Poziţia stratigrafică (Daia Română II1–II3 şi Păuca II1–II3)⁸⁷ şi caracteristicile tipologico-stilistice ale unor materiale de la Daia Română-

⁷⁸ Luca et alii 2004, pl. XXXVI/3.

⁷⁹ Marc 2007.

⁸⁰ Draşovean 2002, pl. IV/7, 21, V/1–7, VI/1–3, 7.

⁸¹ Draşovean, Rotea 1987, pl. VII/12.

⁸² Lazarovici et alii 1995a, fig. 8/8, fig. 9/3, fig. 10/10; Maxim 1999, pl. XXIII/9.

⁸³ Lazarovici et alii 1995b, fig. 8/1.

⁸⁴ Lazarovici, Kalmar 1988, fig. 20/3–4.

⁸⁵ Draşovean 2002, p. 78–79.

⁸⁶ Paul 1992, p. 60, 198.

⁸⁷ Paul 1992, p. 50–58, pl. IIb/fig. 12, pl. IVb/fig. 8.

*Părăuș*⁸⁸, *Mihalț-Măticuța*⁸⁹, *Păuca-Homm*⁹⁰ și *Pianu de Jos-Podei*⁹¹ justifică apartenența la grupul Foeni. Ceramica monocromă de la Daia Română, identificată în nivelul II1⁹², numerotată cu sigla AIa–Alb⁹³, are bune analogii la Foeni⁹⁴ sau Lumea Nouă (Pl. LXXIII/5; XCVI/9; CXXI/1; CXIV/4; CXVI/1; CXXVII/4, 9; CXXVIII/3–6). Oricum, datorită stării fragmentare și numărului redus al materialului ceramic atribuit grupelor AI și AII din prima fază de dezvoltare a culturii Petrești, definirea fazei A are un caracter provizoriu, așa cum a precizat la momentul respectiv chiar autorul monografiei⁹⁵. În actualul stadiu al cercetărilor, considerăm că elemente târzii Foeni se regăsesc și în cadrul materialului ceramic specific locuirilor de la Daia Română II4–III1, Mihalț, Ocna Sibiului, Călnic și Ghibom (nivelul inferior)⁹⁶, context stratigrafic în care se dezvoltă de pe acum și ceramica tricromă AIII⁹⁷, așa cum a fost definită de I. Paul. Este momentul înmulțirii considerabile a formelor de vas-suport ornamentate prin pictură. Credem că abia de la acest moment cronologic putem vorbi de comunități Petrești pe deplin formate, cu o producție ceramică – constând din forme de vase și ornamente pictate – ce asigură individualizarea de comunitățile Foeni. Precizăm faptul că o încadrare mai precisă a artefactelor Foeni din siturile cunoscute până în prezent ca fiind Petrești A este posibilă doar în urma unui studiu exhaustiv al materialului arheologic provenit din acele așezări, racordat la realitățile stratigrafice.

La Lumea Nouă, succesiunea clară Foeni-Petrești a fost surprinsă în cadrul cercetării realizate în Sp. III/2005 (Pl. XXV/1–2). Amfora confecționată dintr-o pastă și cu o ardere specifică olăriei petreștene (Pl. CXLVII/1) provine din inventarul locuinței de suprafață L1, ce suprapune stratul cu materiale tipice grupului Foeni, inclusiv ceramică pictată cu vișiniu pe fond gălbui-portocaliu, cu motive „în căpriori” (Pl. CXLI/11 = Pl. CLVIII/6) sau vase modelate cu toarta-bandă plată trapezoidală pe buză (Pl. CXXVIII/2). La fel, în Sp. I/2008, caroul B, la partea superioară a stratului Foeni a fost descoperit un castron cu umăr carenat, cu carena puternic unghiularizată, pictat cu linii subțiri paralele de culoare brună, dispuse pe carenă (Pl. CXLII/7), formă și ornamente pictate tipice fazei A–B a culturii Petrești.

Ceramica pictată Petrești de fază A–B și B de la Lumea Nouă documentează prezența purtătorilor acestei culturi în fazele mijlocie și târzie. Motivistica decorului pictat și formele de vase pe care este aplicat se încadrează în grupele stilistice specifice perioadei pe deplin formate a culturii Petrești⁹⁸. Dacă alăturăm aceste informații tipologico-stilistice la poziția stratigrafică în care au fost depistate materialele ceramice în discuție, obținem o imagine destul de completă privitor la evoluția comunităților Petrești la Lumea Nouă.

Nu avem însă date legate de locuirea Petrești în sectorul II al așezării. În secțiunile S I–II/1995, nu au fost descoperite materiale ceramice Petrești. În cercetările din 1942–1947 au fost depistate fragmente ceramice pictate Petrești, însă nu cunoaștem dacă provin din sondajele efectuate în sectorul I sau sectorul II. În prezent, depistarea exactă a limitei estice a locuirii petreștene reprezintă o lacună a cercetării în cadrul sitului de la Lumea Nouă.

⁸⁸ Paul 1992, pl. XXVIII/2–6, 9, pl. XXX/8–11, pl. XXXI/2–3, 5–7, 9.

⁸⁹ Paul 1992, pl. XXIV/12a.

⁹⁰ Paul 1992, pl. XXIII/9, 12, pl. XXXI/1.

⁹¹ Paul 1992, pl. XXIV/6, 8, 10–11, 13–15, pl. XXV/2–3, 10.

⁹² Paul 1992, p. 51.

⁹³ Paul 1992, p. 71–72, Pl. XXX/1–7.

⁹⁴ Drașovean 2003, pl. I/1–6, pl. II/1–7.

⁹⁵ Paul 1992, p. 74–75.

⁹⁶ Paul 1992, p. 51, 75–56.

⁹⁷ Paul 1992, pl. XXXIII.

⁹⁸ Paul 1992, p. 76–86.

V.3. Date de cronologie absolută

În vederea obţinerii unor date de cronologie absolută – pentru încadrarea cronologică cât mai exactă a descoperirii funerare de la Lumea Nouă – au fost prelevate probe de material osos pentru analize de C^{14} AMS. Pentru a face legătura şi cu structurile de habitat din cuprinsul aşezării, au fost prelevate pentru analize de C^{14} şi probe de cărbune provenind din complexe închise de tipul bordeielor. Astfel, au fost trimise în total pentru datare C^{14} un număr de 10 probe la Poznań Radiocarbon Laboratory (Polonia).

Provenienţa şi contextul arheologic din care au fost prelevate probele sunt redată mai jos:

1. ALN #01 (Poz-19489) – 5750 ± 50 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la un maxilar din G1/Sp. II-2003 (▼ 0,90 m);
2. ALN #02 (Poz-19375) – 5650 ± 40 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la o mandibulă din G1/Sp. II-2003 (▼ 1,00 m);
3. ALN #03 (Poz-19376) – 5670 ± 40 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la un maxilar din C1/Sp. III-2005 (▼ 0,80 m);
4. ALN #04 (Poz-19377) – 5770 ± 40 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la o mandibulă din G1/Sp. III-2005 (▼ 1,10 m);
5. ALN #05 (Poz-19378) – 6850 ± 40 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la un maxilar din G1/Sp. III-2005 (▼ 1,60–1,70 m);
6. ALN #06 (Poz-19451) – 5700 ± 50 BP a fost obţinută din cărbune prelevat dintr-un complex închis, B1-Sp. II/2006 (▼ 1,00 m);
7. ALN #07 (Poz-19490) – 6090 ± 50 BP a fost obţinută din cărbune prelevat dintr-un complex închis, B1-Sp. II/2006 (▼ 1,40–1,50 m);
8. ALN #08 (Poz-19379) – 7420 ± 50 BP a fost obţinută din cărbune prelevat dintr-un complex închis, B2-Sp. III/2006 (▼ 1,70–1,80 m);
9. ALN #9 (Poz-22521) – 5690 ± 40 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la o mandibulă din G1/Sp. III-2005 (▼ 1,55–1,60 m);
10. ALN #10 (Poz-22522) – 5695 ± 35 BP a fost obţinută din material osos prelevat de la un maxilar din G1/Sp. III-2005 (▼ 1,85–1,90 m).

Rezultatele fiecărei probe – identificate cu sigla laboratorului – sunt prezentate la Pl. CLXXX, iar calibrarea⁹⁹ datelor C^{14} este redată în diagramele de la Pl. CLXVIII–CLXXIX.

Dintele de la un maxilar aparţinând unui craniu (G1/Sp. II-2003, ▼ 1,65 m), din care a fost prelevată proba ALN#5 (Poz-19378), a avut sub 1% collagen¹⁰⁰, astfel că data obţinută, 6850 ± 40 BP, nu este corectă. Analiza a fost repetată pe o probă prelevată dintr-un fragment de maxilar din acelaşi context (ALN#10).

Probele prelevate din structuri arse, cărbune în cazul de faţă, necesită o discuţie suplimentară. Proba ALN #06 (Poz-19451), obţinută prin analiza de cărbune extras din bordeiul B1-Sp. II/2006, adâncime 1 m, a oferit o datare care se înscrie în intervalul 4550–4410 calBC (1σ) corespunzător locuirii Foeni la Lumea Nouă. Proba ALN #07 (Poz-19490), obţinută prin analiza de cărbune extras din acelaşi bordei B1-Sp. II/2006, adâncime 1,40–1,50 m, a oferit o datare care se înscrie în intervalul 5020–4880 calBC (1σ). La prima vedere, datarea pare prea timpurie pentru un complex Foeni din arealul intracarpatic, se înscrie mai degrabă în seria obţinută pentru aşezarea eponimă, la limita superioară. Trebuie însă să avem în vedere faptul

⁹⁹ Calibrarea s-a realizat prin intermediul OxCal, versiunea 3.10., după Reimer et alii 2004, în *Radiocarbon*, 46 (3), p. 1029–1059.

¹⁰⁰ Informaţie precizată în raportul Laboratorului C14 de la Poznan.

că data C^{14} a fost obținută din cărbune rezultat de la arderea lemnului. Așadar, materialul organic datat a încetat din viață înainte de a fi parte a contextului arheologic, în cazul de față un trunchi sau o bârnă de lemn din structura amenajării bordeiului. Dacă respectiva bârnă provine de la o specie de lemn cu viață lungă sau a fost refolosită, avem explicația unei date mai timpurii și care trebuie interpretată ca reprezentând datarea materialului organic și nu locuirea propriu-zisă în bordei. Relaționarea celor 2 date C^{14} – ținând cont de contextul arheologic din care au fost prelevate – ne îndreptățește să luăm în calcul o atare interpretare. Credem așadar că proba nu a fost contaminată și datarea este corectă. Astfel de situații apar la datele C^{14} obținute din cărbune¹⁰¹.

Proba ALN#8 (Poz-19379) a fost prelevată dintr-un strat de arsură consistent din bordeiul B2/Sp. III-2006, de la adâncimea de 1,70–1,80 m. Materialul arheologic rezultat din golirea bordeiului este tipic pentru locuirea Foeni de la Alba Iulia-Lumea Nouă și se înscrie în repertoriul tipologico-stilistic al ceramicii grupului Foeni. Data obținută 7420 ± 50 BP, calibrată 6320–6180 calBC (1σ), indică un interval cronologic care ar fi timpuriu și pentru prima fază a culturii Starčevo-Criș. Această constatare ne conduce la concluzia că proba a fost contaminată, fie din vechime, fie în momentul în care a fost prelevată. În aceste condiții, vom elimina din discuție proba în cauză.

Pentru descoperirea cu caracter funerar de la Lumea Nouă, datarea prin metoda C^{14} este de maximă importanță. O primă constatare este aceea că datele obținute din probele prelevate din Sp. II/2003 și cele din Sp. III/2005 atestă fără dubii o contemporaneitate.

Așadar ne aflăm în fața unui singur „complex” funerar, care arondează cele două descoperiri aflate la mică distanță una de alta (12–13 m). Intervalul cronologic oferit de cele 6 date se înscrie 4640–4400 calBC (1σ) și 4670–4310 calBC (2σ). Dacă se urmărește vârful curbei la fiecare probă – așa cum rezultă din diagramele datelor C^{14} calibrate – constatăm un interval mult mai strâns, pe care îl estimăm la aproximativ 100 de ani (Pl. CLXXX–CLXXXI). Această perioadă de timp, rezultată în urma datelor obținute prin metode de datare absolută, reprezintă în opinia noastră perioada funcționării centrului ritualic de la Lumea Nouă, perioada în care s-au manipulat și depozitat resturi osoase umane.

Relevant este de asemenea faptul că datele calibrate din descoperirea funerară coincid cu datele calibrate din structurile de locuire aparținând grupului Foeni.

Date de cronologie absolută s-au obținut și prin metoda termoluminiscentei de la Alba Iulia-Lumea Nouă. Din Sp. III/2005, caroul A, adâncime 0,80–0,90 m, au fost selectate 4 fragmente ceramice. Probele ceramice au fost recoltate din stratul de cultură aparținând grupului Foeni, la acel moment nefiind surprins încă nici un complex arheologic, cercetarea fiind în plină desfășurare¹⁰². Vârstele obținute sunt cuprinse în intervalul $6.6\text{--}6.3 \pm 0.9$ Ka¹⁰³. Constatăm că datele obținute prin metoda termoluminiscentei se încadrează în intervalul obținut prin metoda C^{14} .

Este utilă credem, o comparație a datelor C^{14} de la Lumea Nouă cu cele obținute pentru grupul Foeni din situl eponim, cu date C^{14} aparținând fazei A a culturii Petrești de la Daia Română-Părăuț, precum și cu date din complexe Turdaș, din așezarea de la Orăștie-Dealul Pemilor (Pl. CLXXXII–CLXXXIII). Datele C^{14} de la Foeni¹⁰⁴ se înscriu în intervalul 4920/

¹⁰¹ Palincaș 1997, p. 26–30.

¹⁰² Benea et alii 2007, fig. 2.

¹⁰³ Benea et alii 2007, tab. 1.

¹⁰⁴ Drașovean 2005, p. 20.

4675–4580/4460 calBC, datele de la Daia Română¹⁰⁵ în intervalul 5030/4520–4780/4350 calBC, iar cele de la Orăștie-Dealul Pemilor¹⁰⁶ în intervalul 4768/4582–4734/4549 calBC.

Se constată faptul că data de 5790±55 BP (Deb–5775) de la Orăștie-Dealul Pemilor, prelevată din bordeiul B2/1994, ce aparține nivelului vechi turdășean¹⁰⁷, comparată cu data de 5700±50 BP (Poz–19451), de la Alba Iulia-Lumea Nouă, prelevată din bordeiul B1–Sp. II/2006 (Pl. CLXXIX/3), aparținând grupului Foeni, ne arată palierul cronologic la care evoluează cele două entități culturale, pe parcursul fazei Vinča C2. Asta deoarece în Banat, pentru faza Vinča C1 datele C¹⁴ de la Hodoni¹⁰⁸ sunt (Deb–1963) 5880±60 BP, iar pentru faza Vinča C2, datele C¹⁴ de la Uivar¹⁰⁹ sunt (Hd–22928) 5740±55 BP.

Pentru datarea prin metoda C¹⁴ a nivelurilor inferioare de la Daia Română, probele au fost recoltate din S V/1971, de la baza nivelului II1 și de la baza nivelului II2. Materialul ceramic se include în speciile monocromă și bicromă din grupele stilistice A Ia–A Ib și A IIa–A IIb¹¹⁰, alături de care s-a găsit ceramică precucuteniană. Din același context provine ceramică neagră, cenușiu-negricioasă, cu pete gălbui sau gălbui-roșcate¹¹¹, puternic lustruită, la exterior și în interior, de fapt ceramică black-topped, tipică pentru grupul Foeni. Facem precizarea că datele, cu o marjă de eroare de ±100 ani, dat fiind faptul că au fost analizate cu mai bine de trei decenii în urmă, trebuie luate în discuție cu prudență (Pl. CLXXXIII/1–3). În opinia noastră, datele C¹⁴ obținute de la Daia Română datează de fapt niveluri de locuire Foeni (Pl. CLXXXIII/4). Abia din nivelul II4 și III1 la Daia Română-Părăuț apare ceramica tricromă specifică fazei A III¹¹². De altfel, s-a precizat o anumită contemporaneitate¹¹³ între grupul Foeni și faza A a culturii Petrești, în conformitate cu datele C¹⁴.

Data C¹⁴ din așezarea precucuteniană de la Poduri-Dealul Ghindaru¹¹⁴ a indicat 5820±50 BP (Bln–2804) pentru faza Precucuteni II, adică 4780–4619 calBC (1σ), iar pentru (2σ) 4836–4548 calBC. Rămâne de explicat faptul că din același sit, proba care datează nivelul de locuire Precucuteni III este mai timpurie 5880±150 BP (Bln–2803), la fel data obținută de la Târgu Frumos¹¹⁵ 5830±100 BP (Lv–2152). În schimb, o altă dată Precucuteni III de la Poduri-Dealul Ghindaru¹¹⁶ a oferit 5780±50 BP (Bln–2782), iar de la Târpești¹¹⁷ 5530±85 BP (GrN–4424). Remarcăm marja de eroare destul de mare pentru probele prelevate din nivelele Precucuteni III.

Datele radiocarbon 5730±80 BP și 5710±100 BP¹¹⁸ obținute din locuiri aparținând neoliticului târziu din Macedonia, sincronizează grupul Foeni din Banat și Transilvania cu Dimini clasic.

În urma rezultatelor analizelor C¹⁴ de la Lumea Nouă, se degajă următoarele concluzii:

¹⁰⁵ Maxim 1999, p. 133.

¹⁰⁶ Luca 2003b, p. 216–218.

¹⁰⁷ Luca 2003b, p. 216–218, fig. 1.

¹⁰⁸ Drașovean 1996, p. 115–118.

¹⁰⁹ Schier, Drașovean 2004, p. 202.

¹¹⁰ Paul 1992, p. 50–51, 127, pl. IVb/ 8–9.

¹¹¹ Paul 1992, p. 49, pl. XXVIII/4.

¹¹² Paul 1992, p. 51.

¹¹³ Mantu 1995, p. 226; Drașovean 2003, p. 45; 2004, p. 33; Lazarovici 2006, p. 278–291.

¹¹⁴ Boyadziev 2005, p. 66; 2005 Mantu 1998, p. 99, tab. 1; Bem 2000–2001, p. 69, tab. 1.

¹¹⁵ Mantu 1998, p. 99, tab. 1.

¹¹⁶ Mantu 1998, p. 99, tab. 1; Bem 2000–2001, p. 69, tab. 1.

¹¹⁷ Mantu 1998, p. 99, tab. 1; Bem 2000–2001, p. 69, tab. 1.

¹¹⁸ Fotiadis, Chondrogianni-Metohi 1993, p. 24–28.

1. cum era de așteptat, datele de la Lumea Nouă sunt mai târzii decât cele de la Foeni, dovedind încă o dată traseul migraționist al comunităților Foeni din Banat în Transilvania. Intervalul relativ scurt scurs din momentul începerii migrației până la constituirea de așezări în interiorul arcului carpatic demonstrează mobilitatea purtătorilor acestui grup cultural;

2. datele C¹⁴ Foeni de la Lumea Nouă comparate cu datele C¹⁴ Turdaș de la Orăștie arată faptul că în momentul migrației Foeni în Transilvania și ocuparea siturilor din bazinul Mureșului mijlociu, turdașenii populau acest areal geografic, viețuind în așezări bine constituite;

3. locuirile Foeni din Transilvania sunt parțial contemporane cu prima fază a culturii Petrești, așa cum este în prezent definită. O mai strânsă corelație s-ar putea realiza în momentul efectuării unor noi cercetări arheologice, prelevării și datării unor noi probe din situri precum Daia Română, Păuca, Pianu de Jos, Petrești-Groapa Galbenă;

4. în momentul de față considerăm că evoluția grupului Foeni în aria sa de dezvoltare se încadrează în intervalul 4750–4450 calBC.

V.4. Elemente de cronologie relativă. Principalele sincronisme

Majoritatea cercetărilor paralelizează grupul Lumea Nouă la un palier cronologic Vinča B1–B2¹¹⁹, precum și cu faza mijlocie a grupului Pișcolt¹²⁰. Gh. Lazarovici susține o paralelizare Cheile Turzii II – Tăuș I – Tărtăria IIa – Lumea Nouă IIa¹²¹, constatând evoluția ceramicii pictate Lumea Nouă la palier Vinča B2¹²².

I. Paul¹²³ consideră că prima fază a culturii Petrești este cel puțin parțial contemporană cu Precucuteni II și propune următoarea ecuație cronologică relativă: Turdaș II (Vinča B2) de sfârșit = Liniar–Alföld final = Precucuteni I final. Într-o lucrare foarte recentă, menită să pună într-o lumină nouă cercetările de la Tărtăria, I. Paul își nuanțează poziția afirmată în studiile mai vechi privind locuirile de fază Vinča B1–B2, prin folosirea expresiei „aspectul turdașan al culturii Vinča”, prin care desemnează o simbioză culturală între locuirea vinčiană (B1–B2) și elemente Lumea Nouă, definită ca un aspect regional al orizontului vinčian¹²⁴.

În urma reinterpretării materialului arheologic de la Vinča-Belo Brdo, în corelație cu distribuția stratigrafică, W. Schier¹²⁵ a constatat că cea mai evidentă schimbare în ceea ce privește forma și decorul vaselor poate fi observată între fazele 5c–6, motiv pentru care a propus o nouă periodizare pentru faza C a culturii Vinča, împărțind-o în 3 subfaze C1–C3(?); astfel Vinča C1 (faza 6, între 6,4–6,1 m) corespunde la Vinča B2 – B2/C la sistemul Lazarovici, Gradac la sistemul Garașanin, Vinča C2 (faza 7, între 6–5 m) și C3(?) (faza 8a?, între 5–4,5 m) la Vinča C la sistemul Lazarovici, Pločnik I la sistemul Garașanin. Ultimele studii ce tratează și fenomenul vinčian târziu menționează deja¹²⁶ echivalarea fazei Vinča C1, așa cum este definită la noi¹²⁷ cu faza Vinča C2, potrivit lui W. Schier.

¹¹⁹ Lazarovici 1979, tab. 13; Raczky 1988, fig. 37; Lazarovici et alii 1991, p. 112; Paul 1992, p. 120, 126, nota 30, tab. 2; Luca et alii 2000, p. 49; Lichter 2001, Abb. 72.

¹²⁰ Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, tabel cronologic; Lazarovici 1993, p. 248.

¹²¹ Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986, p. 26.

¹²² Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 423.

¹²³ Paul 1992, p. 127.

¹²⁴ Paul 2007, p. 29.

¹²⁵ Schier 1995, p. 314–315, Abb. 146; 1996, p. 146–148, fig. 9; 2000, fig. 4–5.

¹²⁶ Schier, Drașovean 2004, p. 171, nota 71, p. 179, nota 86.

¹²⁷ Drașovean 1996.

Datele arheologice noi de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* vin în sprijinul unei paralelizări între finalul fazei Vinča C1 și faza clasică a culturii Herpály, sincron cu Lengyel I și etapa D2 a grupului Gorzsa¹²⁸. Depistarea unui import Herpály (pl. CLXI/1–4) în inventarul unei locuințe de suprafață Foeni (L1–Sp. V/2006) confirmă acest orizont cronologic și tototodă infirmă asocierea între ceramica pictată Herpály și ceramica pictată a grupului Lumea Nouă, aceasta din urmă fiind mai timpurie cu certitudine. La fel, statueta cu cap mobil (Pl. CLII/7a–7c) cu proveniență din același complex, permite sincronismul Foeni II–Herpály pentru spațiul transilvănean.

Mănerul antropomorf de la un capac (Pl. CL/3a–3b), descoperit la partea superioară a stratului Foeni din Sp. I/2008, cu modelaj caracteristic pentru Gumelnița A2, indică stabilirea unor noi sincronisme între cele două arii culturale, posibile la acest palier cronologic¹²⁹.

În lumina cercetărilor din tell-ul de la Gorzsa-Hódmezővásárhely, F. Horváth a realizat o cronologie internă pentru cultura Tisa, a cărei evoluție o vede împărțită în cinci faze. De interes pentru subiectul dezbătut de noi este faza III, considerată perioada clasică, sincronă cu Herpály, fază care a dat o ceramică ce indică contacte cu Transilvania¹³⁰ în ariile culturale Turdaș, Foeni și Petrești. În același context, autorul citat aduce în discuție importuri de tip Vinča C1 la Gorzsa¹³¹, faza D1 a grupului.

Grupul Foeni este parțial contemporan cu sfârșitul unor locuiri Vinča C1 din Banat și paralel cu așezările ce aparțin culturii Tisa faza clasică de la Veszto-Magor și Öcsöd și culturii Herpály¹³². În Tesalia, la palierul cronologic menționat, sunt documentate comunitățile Dimini IV–Otzaki C¹³³.

Legat de importurile Precucuteni în așezările din Transilvania, cu precădere din bazinul Mureșului mijlociu, s-a constatat că materialele sunt de fază I–II. Contemporaneitatea între materialele Precucuteni I/II și grupul Foeni în Transilvania este asigurată de descoperirile de la Peștera Cauce¹³⁴ și Lumea Nouă. În privința paralelizării Precucuteni I–II cu faza B2¹³⁵ a culturii Vinča, considerăm că această poziționare nu se justifică atât de timpuriu. Precizăm din nou faptul că utilizarea ceramicii excizate de tip Precucuteni ca element de cronologie relativă trebuie să țină cont de posibilitatea ca – cel puțin pentru siturile din Transilvania centrală și bazinul Mureșului mijlociu – artefactele în discuție să reprezinte produse ceramice locale și nu importuri¹³⁶.

Ceramica pictată cu alb de la Petrești-*Groapa Galbenă*¹³⁷, chiar în lipsa datelor stratigrafice, din punct de vedere tipologico-stilistic permite analogii foarte bune cu ceramică neagră și black-topped pictată cu alb de tip Ariușd de la Ciucsângeorgiu¹³⁸, Feldioara¹³⁹ și Păuleni Ciuc-Ciomortan-*Dâmbul Cetății*¹⁴⁰. Dacă ne gândim și la artefactele ceramice Foeni descoperite la

¹²⁸ Kalicz, Raczky 1991a, p. 31; Parzinger 1993, Beilage 1; Raczky et alii 2007, fig. 10.

¹²⁹ Bem 2000–2001, tab. 3.

¹³⁰ Horváth 2005, p. 68.

¹³¹ Horváth 2005, fig. 15/1–9.

¹³² Raczky 1988, fig. 37; Kalicz 1989, p. 106–106; Lazarovici et alii 1995b, fig. 9; Müller 1997, p. 95, Abb. 3; Drașovean 2003, p. 41–42.

¹³³ Demoule 1991, tab. 2; Alram-Stern 1996, p. 100, Abb. 4.

¹³⁴ Luca et alii 2004, p. 89–90, foto 28/2–6, pl. XXXV.

¹³⁵ Raczky 1988, fig. 37; Paul 1992, tab. 2; Mantu 1998, tab. 1.

¹³⁶ Gligor 2009b, p. 241–243.

¹³⁷ Gligor 2009a, pl. I/1–2, II/1–2.

¹³⁸ Maxim 1999, pl. XXVII/3, 6, 8.

¹³⁹ Ioniță et alii 2004, fig. 7/1–10, 12–16.

¹⁴⁰ Buzea, Lazarovici 2005, pl. XXV/1–8, 10, XXVII/2, 5–6, 11, XXIX/1–9.

Ciucsângeorgiu¹⁴¹ și Păuleni Ciuc-Ciomortan-*Dâmbul Cetății*¹⁴², semnalarea în cauză o considerăm ca fiind importantă, deoarece oferă identificarea unor contacte între comunitățile de tip Foeni și Ariușd. Geneza Cucuteniului pe filieră Foeni-Ariușd, deja menționată¹⁴³, își găsește un punct de sprijin prin depistarea acestui tip de ceramică pictată în situri din valea Mureșului mijlociu și S-E Transilvaniei.

O mențione și pentru o descoperire aflată la o distanță apreciabilă de spațiul transilvan. Pe insula Thera, la Akrotiri¹⁴⁴, în arhipelagul Cicladelor, a fost identificată o categorie ceramică neagră, lustruită, ornamentată cu pictură cu alb în motive geometrice, inclusiv în căpriori, materiale încadrate în neoliticul târziu egeean.

Fl. Drașovean a adus argumente pertinente privind paralelizarea unor niveluri aparținând neoliticului târziu din zona thessalo-macedoneană, similare celor de la Foeni și care ar sincroniza grupul Foeni din Banat cu Dimini clasic¹⁴⁵. Așa-numitele „forme Kritsana”¹⁴⁶ depistate la Foeni și Petrești-*Groapa Galbenă*¹⁴⁷ dovedesc de asemenea legăturile cu situri precum Sitagroi, Dimitra, Dikili Tash și Olynth.

În spațiul geografic des invocat pe parcursul lucrării de față, finalul neoliticului târziu (5700 BP) este acoperit în Tesalia și Macedonia de faza clasică a culturii Dimini¹⁴⁸, sincronă cu faza C a culturii Vinča¹⁴⁹. Cercetările din neoliticul târziu din Tesalia¹⁵⁰ au permis paralelizarea fazelor culturii Dimini¹⁵¹ după cum urmează: Tsangli-Larissa cu Dimini I, Arapi cu Dimini II, Otzaki A cu Dimini III A, Otzaki B cu Dimini III B și Otzaki C cu Dimini IV.

Din materialul arheologic de la Otzaki-Magula, ne-a atras atenția partea inferioară a unor vase ce se încadrează în categoria vaselor-suport¹⁵², pictate, de formă cilindrică, goale în interior, cu buza rotunjită. Un castron carenat din ceramică neagră lustruită, categoria fină provine de la Tsangli-Larisa¹⁵³. La Otzaki-Magula¹⁵⁴, grupei Otzaki C îi este specifică ceramică pictată cu motive ce formează meandre. Ceramica pictată aparținând fazei Dimini clasic¹⁵⁵ (IV) prezintă numeroase analogii stilistice cu ceramica petreșteană pictată cu negru pe fond portocaliu. Formarea culturii Dimini la nord de Dunăre, prin intermediul unor influențe Bükk, Tisa și Petrești¹⁵⁶, a rămas o ipoteză de lucru menționată ca atare la istoricul cercetărilor¹⁵⁷.

Vase cu carena largă, rotunjite, forme deschise, gâtul scurt și ascuțit provin de la Arapi-Magula¹⁵⁸, Otzaki-Magula¹⁵⁹. Forme asemănătoare întâlnim la Lumea Nouă (Pl. CXXXVI–

¹⁴¹ Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. Va.11.

¹⁴² Buzea, Lazarovici 2005, pl. XXVII/1, XXVIII/7.

¹⁴³ Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 15.

¹⁴⁴ Sotirakopoulou 1996, p. 581–595, Fig. 3, 5–10, 17.

¹⁴⁵ Drașovean 2005, p. 19–21.

¹⁴⁶ Drașovean 2005, p. 17.

¹⁴⁷ Gligor 2008b, pl. XI/1.

¹⁴⁸ Demoule, Perlès 1993, p. 366, fig. 2.

¹⁴⁹ Perlès 1992, p. 120, tab. 1.

¹⁵⁰ Hauptmann 1981, Abb. 1; Otto 1985, Abb. 1.

¹⁵¹ Hauptmann 1981, p. 7–70, Abb. 7; Alram-Stern 1996, p. 100.

¹⁵² Hauptmann 1981, Taf. 20/3, Taf. 53/15, Taf. 78/6.

¹⁵³ Schachermeyer 1991, Taf. 4/a; Alram-Stern 1994, Abb. 6.

¹⁵⁴ Hauptmann 1981, Taf. IX/1, 8, 10; Beilage 5/46–54.

¹⁵⁵ Schachermeyer 1991, Taf. 6/b, Taf. 7/a.

¹⁵⁶ Schachermeyer 1954, p. 1–39, Taf. II–IX.

¹⁵⁷ Dumitrescu 1960b, p. 189–200; Paul 1992, p. 7.

¹⁵⁸ Hauptmann, Milošević 1969, Taf. 9/13, taf. 20/11.

¹⁵⁹ Hauptmann 1981, Taf. 3/8, Taf. 15/7, Taf. 58/10, Taf. 66/1, 7, Taf. 82/2.

CXXXVII). Din nivelul neolitic târziu de la Slatino¹⁶⁰ provin date C¹⁴ 5680±50 BP, 5720±50 BP, similare nivelului Foeni de la Lumea Nouă şi în conţinutul său se remarcă vasele cu torţi în formă de cioc de pasăre¹⁶¹. Ceramica pictată cu benzi de linii de culoare vişinie de la Lumea Nouă, tipică pentru grupul Foeni (Pl. CLVIII) are analogii la Orchomenos¹⁶². Un profil de castron cu carenă de aceeaşi provenienţă¹⁶³ completează legăturile cu zona thessalo-macedoneană. Decorarea vaselor cu motive incizate sau pictate în forma trunghiurilor scalene umplute cu benzi oblice îl întâlnim la Lumea Nouă (Pl. LXXV/1), Paradimi¹⁶⁴, Slatino¹⁶⁵.

În momentul de faţă, studiile publicate în literatura de specialitate evidenţiază faptul că definirea, cronologizarea şi stabilirea ariei de răspândire pentru culturile etapei finale ale neoliticului mijlociu, neoliticului târziu din Bazinul Carpatic şi nu numai, s-a realizat prin operarea aproape exclusivă cu materialul ceramic. A rezultat în bună măsură un tablou general – prezentat în paginile de mai sus – unde constatăm un număr considerabil de manifestări culturale, care însă se arondează unor spaţii geografice tot mai restrânse, comparativ cu marile culturi ale neoliticului timpuriu şi mijlociu. Cercetătorii care au studiat specificitatea acestei perioade de dezvoltare a neoliticului¹⁶⁶ au remarcat că apelarea la studiul ceramicii – e drept şi din lipsa sau consistenţa altor dovezi de cultură materială – a condus inevitabil la o limitare a zonelor de manifestare, la suprapunerea acestora, dar şi la atribuirea unor elemente tehnologice de producţie ceramică mai mult sau mai puţin comune, unor entităţi culturale definite ca fiind distincte. În concluzie, stadiul actual al cercetărilor ne prezintă o puternică fărâmiţare a manifestărilor culturale, în vreme ce dovezile privind dezvoltarea tell-urilor, edificarea structurilor de habitat şi a fortificaţiilor, sistematizarea internă a aşezărilor etc., reprezintă argumente care ar impune – şi în opinia noastră – o tratare mai unitară pentru această perioadă.

¹⁶⁰ Boyadziev 1995, p. 66; Chohadzhiev 2006, p. 48.

¹⁶¹ Chohadzhiev 2006, fig. 89/1.12, 2.7, 2.12.1–2.12.2, 2.13.1, 2.14, 2.15.1, 2.15.2.

¹⁶² Kunze 1931, Taf. XVI/1c, Taf. XVII/i, Taf. XXIII/1e.

¹⁶³ Kunze 1931, Taf. 14/2.

¹⁶⁴ Bakalakis-Sakellariou 1980, Taf. 21/b1, Taf. 57/1, Taf. 59/1, Taf. XXX/5, Taf. XXXIII/11, Beilage 13/4.

¹⁶⁵ Chohadzhiev 2006, fig. 145/4–5, fig. 149/12.

¹⁶⁶ Meier-Arendt 2007, p. 393–394.

CAPITOLUL VI

Interferențele și relațiile/legăturile purtătorilor culturilor documentate în situl de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* cu culturile contemporane și învecinate

VI.1. Relațiile cu cultura Vinča

Cea mai timpurie locuire la Lumea Nouă o încadrăm la purtătorii culturii Vinča. Este documentată faza Vinča B1, dar mai consistentă este locuirea atribuită fazei B2. Etapa târzie din evoluția comunităților Vinča (faza C) este de asemenea reprezentată. Situl neolitic de la Lumea Nouă își începe evoluția mai târziu în comparație cu Limba, una din așezările reprezentative pentru faza A¹ a culturii Vinča din Transilvania, aflată la doar câțiva kilometri distanță, pe partea stângă a Mureșului.

Civilizația creată de purtătorii culturii Vinča reprezintă una din culturile definitorii ale neoliticului mijlociu și târziu, rezultat al unor procese succesive de migrație și difuziune în zona Balcanilor. Vestigiile culturii materiale și spirituale aparținând purtătorilor culturii se întâlnesc pe un areal întins și ne dezvăluie complexitatea și originalitatea fenomenului vinčian. Totodată, cultura Vinča a oferit impulsuri puternice pentru formarea de noi grupe și faciesuri culturale. Cronologia principalelor așezări vinčiene din Banat, Transilvania și Oltenia ne arată evoluția purtătorilor culturii pe teritoriul actual al României².

Etapa Vinča A1 reprezintă momentul sosirii primelor elemente sudice în regiunea dunăreană. Pentru fiecare din etapele evolutive ale fazei A s-au pus în valoare caracteristicile tipologico-stilistice ale ceramicii: Vinča A1³, Vinča A2⁴ și Vinča A3⁵. O așezare reprezentativă pentru faza A (A1–A3) a culturii Vinča în Banat este Gornea-*Căunița de Sus*⁶.

Pentru orizontul cultural timpuriu vinčian (Vinča A2–A3/Vinča B1) din Transilvania a fost realizat un util repertoriu⁷ al punctelor cu descoperiri arheologice: Aiud-*Cetățuie*, Balomir-*Gura Văii Cioarei*, Hunedoara-*Biserica Sf. Nicolae*, Iernut-*Bideșcutul Mare*, Limba, Marița-*Peștera cu vas*, Miercurea Sibiului-*Petriș*, Orlat, Nandru-*Peștera Curată*, Romos-*Făgădău*, Sântimbru-*La țârmură*, Tărtăria-*Gura Luncii*, Vurpăr.

¹ Florescu 2007, p. 34–36, fig. 13–17.

² Lazarovici 1979, p. 133, tab. 13.

³ Lazarovici 1975, p. 13, pl. VI/1–3; 1979, p. 106–112, pl. XIII/A–C.

⁴ Lazarovici 1975, p. 14, pl. VI/6, 8; 1979, p. 112–113, pl. XIX/A–C.

⁵ Lazarovici 1975, p. 14, pl. VI/4–5, 7–8; 1979, p. 113–115, pl. XV/A–C.

⁶ Lazarovici 1974, p. 47–54; 1975, p. 13–14.

⁷ Luca 1999, p. 9–10; Luca et alii 2000, p. 37–47.

Pentru nivelul A3–B1 de la Tărtăria, s-a obținut data C^{14} 6310±65 BP⁸. Ceramica din nivelul aparținând fazei Vinča A de la Tărtăria este tipică pentru comunitățile vinčiene timpurii⁹.

În opinia lui Gh. Lazarovici¹⁰, Vinča B1 nu reprezintă doar o simplă împărțire tipologică, ci este o etapă în care are loc fenomenul de generalizare a culturii Vinča. Caracteristic pentru această fază¹¹ este: dispariția ornamentării cu barbotină și a inciziilor simple de pe ceramica de uz comun, prezența constantă a ceramicii de culoare roșu-gălbuie; ornamentele incizate și punctate pe ceramica fină au o frecvență mai ridicată; totodată, se constată înmulțirea ornamentelor incizate compuse; motivul ornamental dominant este meandru realizat din linii paralele; ornamentarea cu banda punctată cunoaște o creștere cantitativă. În privința tipurilor de vase, predomină străchinile tronconice și se remarcă tendința de dispariție a străchinilor cu umărul ascuțit¹². Picioarele de cupă sunt masive, pline, cu aspect elegant¹³.

Zorlențu Mare, Balta Sărată și Parța sunt așezări reprezentative pentru faza Vinča, etapele B1 și B2 în Banat¹⁴. Din situl de la Parța s-au obținut date C^{14} pentru cultura Banatului¹⁵, ce evoluează între fazele A2/A3 și Vinča C. Intervalul cronologic este cuprins între 6560±160 BP –6070±90 BP.

Etapă Vinča B1/B2 sugerează o etapă cu elemente comune, elemente retardate și apariția interferențelor cu ceramica liniară. Se încadrează la finalul Vinča B1 și se caracterizează prin niveluri de incendiere constatate la acest palier cronologic în situri din Banat și Transilvania, apariția în Banat a grupului Bucovăț¹⁶.

Faza Vinča B2 reprezintă maximul evoluției culturii Vinča. Acum începe și fragmentarea complexului vinčian. Elementele caracteristice¹⁷ pentru această fază sunt: diversificarea culorilor la vase (neagră, neagră-cenușie, roșcată, cărămizie, brun-roșcată); ornamentele din bandă punctată se înmulțesc, apare banda punctată cu motiv în spirală; apar și ornamentele realizate cu tub de os sau trestie, de forma unor cercuri concentrice; se observă și apariția lobilor la unele castroane. Plastica se dezvoltă și se diversifică, se înmulțesc statuetele cu cap mobil.

În situl eponim, datele C^{14} oferă pentru faza B1 (7,1 m adâncime) 6145±34 BP (Hd 16864), iar pentru faza B2 (6,9 m adâncime) 6050±34 BP (Hd 17525), rezultând un interval temporal pentru cele două faze cuprins între 5100–4900 cal BC¹⁸.

În Transilvania, așezările de la Tărtăria, Lumea Nouă, Limba, nivelurile intermediare, sunt reprezentative pentru faza B2 a culturii Vinča¹⁹. Vinča B2/C este considerată o etapă de declin a culturii Vinča, în care se manifestă un fenomen de retardare²⁰. În clasificarea lui W. Schier²¹, etapa Vinča B2/C este echivalată cu Vinča C1.

Purtătorii culturii Vinča târzie (faza C) au edificat – în zona Banatului cu precădere – una dintre cele mai importante civilizații ale neoliticului târziu. Fenomenul Vinča C din Banat

⁸ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.26.

⁹ Paul 2007, pl. XIII/1, 5.

¹⁰ Lazarovici 1974, 55.

¹¹ Lazarovici 1973, p. 38; 1974, p. 55; 1979, p. 115–117.

¹² Lazarovici 1973, p. 39–40, 1979, p. 115, pl. XVI.

¹³ Lazarovici 1975, pl. VII/1–3, 5; 1979, p. 116.

¹⁴ Lazarovici 1974, p. 55; 1975, p. 15; 1979, p. 115–120.

¹⁵ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIb.4a.

¹⁶ Lazarovici 1979, p. 117, pl. XVII.

¹⁷ Lazarovici 1973, p. 45; 1974, p. 59; 1975, p. 16, pl. VIII; 1979, p. 118–120, pl. XVIII.

¹⁸ Schier 1995, p. 322–323, Abb. 147.

¹⁹ Luca 1999, p. 9; Paul 2007, p. 28.

²⁰ Lazarovici 1975, pl. IX; 1979, p. 120, pl. XIX.

²¹ Schier 1995, p. 314–315, Abb. 146.

este rezultatul unui proces migraționist, dinamic, prin care comunitățile umane se deplasează, pe de o parte, până în N Banatului, iar pe de alta, pătrund în Transilvania²². În opinia lui Gh. Lazarovici, la sfârșitul fazei Vinča B2 este documentat un val sudic²³, cu ceramică neagră, neagră-cenușie, lustruită, iar elementele care definesc „șocul Vinča C” sunt specific vinčiene și nu pot fi rezultatul evoluției locale anterioare, ci al unui proces de migrație a unor comunități din cercul vinčian²⁴.

Pentru faza târzie a culturii Vinča este tipică ceramica fină, neagră-cenușie, bine lustruită, iar în privința categoriilor de decor se remarcă pliseurile și canelurile, precum și ornamente lustruite²⁵; principala formă de vas este străchina profilată, cu umăr rotunjit și buza profilată; menționăm și vasele cu buza îngroșată²⁶.

Cele mai importante situri aparținând fazei Vinča C1 sunt localizate în Banat²⁷. În valea Mureșului, materiale vinčiene târzii apar într-o serie de așezări²⁸: Brănișca, Turdaș, Alba Iulia-*Lumea Nouă*, Petrești-*Groapa Galbenă*, Pianu de Jos-*Podei*.

Datele C¹⁴ obținute din situl de la Hodoni²⁹ oferă pentru faza C1 bune repere de cronologie absolută: (Deb–1963) 5880±60 BP, (Deb–2018) 5870±60 BP. Astfel, vorbim de o fază Vinča C1 pe deplin formată la 4900–4800 BC.

VI.2. Relațiile cu grupurile culturale cu ceramică pictată din neoliticul mijlociu și târziu din Transilvania

N. Vlassa a fost primul cercetător care a adus în discuție posibilitatea existenței unor grupuri cu ceramică pictată³⁰, parte componentă a unei civilizații unitare, dezvoltată de jur-împrejurul Munților Apuseni. Gh. Lazarovici a dezvoltat teoria, pe măsură ce acest tip de descoperiri creșteau ca număr, susținând că la un palier cronologic Vinča B1 – B1/B2, în unele așezări vinčiene din Transilvania, are loc un contact cu un grup cultural cu ceramică pictată, situat în jurul Munților Apuseni³¹, dar constată în același timp că ornamentele incizate se înmulțesc³² în așezările amplasate la distanțe tot mai mari de această zonă muntoasă, fără ca scăderea celor pictate să devină o regulă. Consideră oportună apartenența la un complex cu ceramică pictată – unitar ca un tot, dar diferit în detalii – a tuturor descoperirilor de acest fel, motiv pentru care propune denumirea de complex Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Iclod (CCTLNI) cu grupele: Tăualaș, Tărtăria-Tăualaș, Lumea Nouă, Cluj-Cheile Turzii-Iclod, Lumea Nouă-Esztar, Salca-Herpály, Suplac, Pișcolt-Szatmar.

²² Drașovean 1996, p. 107.

²³ Lazarovici 1979, p. 137.

²⁴ Lazarovici 1987, p. 33.

²⁵ Lazarovici 1979, p. 122, 137; Lazarovici et alii 1991, p. 61; Drașovean 1994b, Abb. 4/B-C; 1996, p. 54–59, fig. 3.

²⁶ Lazarovici 1981, Abb. 2–3; Drașovean 1994b, Abb. 3/B, Abb. 5/1–3, Abb. 6/1–7; 1996, p. 46–52, 59; Drașovean, Luca 1990, p. 13, fig. 1/1, 3. 9, 19.

²⁷ Gligor 2006b, p. 13–14.

²⁸ Gligor 2006b, p. 17–18.

²⁹ Drașovean 1996, p. 115–118.

³⁰ Lazarovici 1977b, p. 226, nota 41; 1987–1988, p. 1011–1012, nota 8; Luca 1997a, p. 254, nota 20; 1999, p. 10.

³¹ Lazarovici 1979, p. 75, 132, 135, 181.

³² Lazarovici, Kalmar 1982, p. 223.

Ca arie de răspândire³³, complexul ar cuprinde bazinele Mureșului, Someșurilor, Crișurilor, precum și afluenții lor. Mai nou, acest complex este numit CCTLNZIS³⁴, adică Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Zau-Iclod-Suplac sau cultura Zau³⁵. Formarea acestui complex cultural³⁶ începe la momentul Gura Baciului IV, la finele neoliticului timpuriu, și se încheie odată cu grupul Iclod.

Gh. Lazarovici acceptă totodată că faciesurile culturale de mai sus dau și materiale sensibil diferite³⁷, însă argumentează necesitatea menținerii acestui termen „complicat”, cauzat de stadiul actual al cercetărilor, în care datele stratigrafice și cronologice și publicarea materialelor sunt deficitare³⁸. Vede civilizația CCTLNZIS cu o evoluție ce poate etapizată după cum urmează: faza I³⁹ cu descoperirile din siturile Lumea Nouă, Limba, Tărtăria și Cheile Turzii; faza II⁴⁰ cu descoperirile din siturile Cluj (Piața Memorandiștilor, Piața Libertății I, B-dul Revoluției, Piața Unirii), Pericei, Suplac, Iclod.

Pentru complexul cultural CCTLNI pledează și alți cercetători⁴¹; pe de altă parte, adversarii acestui punct de vedere văd în rezultatul acestei „proiecții” un amalgam⁴², ce nu conduce în final decât la crearea în mod artificial a unui vast grup cu ceramică pictată. O poziție critică privind complexul CCTLNI întâlnim și la cercetătorul sibian S. A. Luca⁴³.

În stadiul actual al cercetărilor, considerăm că se poate proceda la o separare a manifestărilor culturale multiple petrecute în vremea neoliticului mijlociu și târziu din Transilvania. Spre exemplu, materialele ceramice de la Cluj⁴⁴ și cele din aria grupului Iclod⁴⁵ sunt în primul rând mai târzii⁴⁶ decât cele de tip Lumea Nouă, iar tipologico-stilistic deosebirile sunt mai numeroase și mai evidente decât puținele elemente comune.

Cercetând cu precădere zona de nord-vest a României (Depresiunea Șimleului), S. Băcuț-Crișan sesizează din punct de vedere cultural-cronologic mai multe etape distincte, cu materiale specifice, în evoluția complexului CCTLNI: grupul Lumea Nouă⁴⁷, cu situri reprezentative Lumea Nouă, peșterile din Cheile Turzii și Zau de Câmpie-*La Grădiniță*; grupul Cluj⁴⁸, cu siturile Cluj, Pericei-*Keller tag*; grupul Suplacu de Barcău⁴⁹ cu așezările Suplac, Tășad, Porț-Corău și Giurtelecu Șimleului-*Coasta lui Damian*.

Grupul Cluj-Pericei-Suplac-Iclod este definit⁵⁰ ca un grup cu ceramică pictată și incizată, unde s-a constatat lipsa materialelor vinčiene, diferit de grupul Lumea Nouă.

³³ Lazarovici et alii 1991, p. 100; Lazarovici 1993, p. 256–258; 1999–2000, p. 35, 35–38.

³⁴ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 404.

³⁵ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 405.

³⁶ Lazarovici 1999–2000, p. 35–38; Lazarovici et alii 2002, p. 7.

³⁷ Lazarovici 1979, p. 181; Lazarovici, Kalmar 1982, p. 226.

³⁸ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 404.

³⁹ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 408–410.

⁴⁰ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 410–415.

⁴¹ Ignat 1998, p. 66–76; Maxim 1999, p. 69–71, fig. 78–84.

⁴² Paul 1992, p. 128.

⁴³ Luca 2001a, p. 125–128; 2001b, p. 45–47.

⁴⁴ Vlassa 1971, p. 21–31, fig. 1, fig. 5/1–3, fig. 5/8, fig. 6/2; 1976, p. 169.

⁴⁵ Lazarovici, Kalmar 1987, pl. VIII; 1988, fig. 21–22, 24; Lazarovici, Maxim 1990–1993, fig. 25/1–7.

⁴⁶ Vlassa 1967, p. 416; 1971, p. 29–31.

⁴⁷ Băcuț-Crișan 2008, p. 49–50.

⁴⁸ Băcuț-Crișan 2008, p. 50–51.

⁴⁹ Băcuț-Crișan 2008, p. 51–53.

⁵⁰ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 410.

Grupul Suplacu de Barcău a fost definit de D. Ignat⁵¹, considerat un grup cu ceramica pictată ce își are originile în materialele descoperite în Crișana, încadrate în trei grupe zonale: (1) Sântandrei-Oradea-Săcueni-Vărzari; (2) Peștera Devențului-Peștiș-Piatra Jurcoaiei; (3) Oradea-Salca, cu locuri grupate în așezări permanente și sezoniere din zonele inundabile ale văilor Ierului, Crasnei și Someșului sau în peșteri.

După S. A. Luca⁵², așezarea de la Suplac reprezintă doar o variantă regională și în nici un caz o cultură distinctă, deoarece elementele sale definitorii se regăsesc în grupul Pișcolt și în cadrul culturii Salca-Herpály; un schimb tehnologic este depistat între aria de cultură Suplac și cultura Turdaș, în sensul că turdășenii preiau tradiția ornamentării vaselor ceramice cu bitum și transmit populațiilor din nord-vestul țării elementele incizate, la un palier cronologic Vinča C.

În ceea ce privește ceramica pictată Lumea Nouă, considerăm ca fiind indirecte eventualele asemănări cu ceramica pictată de tip Suplac. Formele de vase⁵³, motivele picturale și tehnicile de confecționare diferă în mod evident de catalogul de forme și decor specific vaselor de tip Lumea Nouă, așa cum ne arată ceramica pictată de la Porț-Corău⁵⁴, Pericei-Keller tag⁵⁵, Giurtelecu Șimleului-Coasta lui Damian⁵⁶.

Cronologic, constatăm faptul că – cel puțin în situl eponim – comunitățile care au creat ceramica pictată de tip Lumea Nouă se apropie de finalul evoluției, la momentul maximei expansiuni a triburilor din nord-vestul țării, la palier Vinča C1. În concluzie, nu pot fi susținute asemănările și analogiile cu ceramica pictată Lumea Nouă, cu atât mai puțin o apartenență culturală comună.

VI.2.1. Relațiile cu grupul Pișcolt

În mai multe puncte din N-V țării au fost semnalate descoperiri aparținând neoliticului mijlociu ce includ și ceramică pictată. Discuția se dovedește obligatorie, prin prisma raportării acestor materiale – ca forme, decor și situație stratigrafică – la cele apărute în Transilvania, la un palier cronologic apropiat. Noi date privind originea, definirea și trăsăturile caracteristice ale grupului Pișcolt, ce aduc la zi stadiul cercetărilor, au fost publicate recent⁵⁷.

Cele mai reprezentative descoperiri aparținând grupului Pișcolt⁵⁸ sunt documentate în situri precum: Carei⁵⁹, Ciumești-C.A.P.⁶⁰, Ciumești-La silozuri⁶¹, Cheile Turzii-Peștera Ungurească⁶², Căpleni-Pe malul canalului⁶³, Căpleni-Togul lui Reök⁶⁴, Căpleni-Lângă stația de

⁵¹ Ignat 1998, p. 21–24, 52–54, fig. 44, 48, pl. II–VI.

⁵² Luca 2001a, p. 137; 2001b, p. 43.

⁵³ Ignat 1998, fig. 53/1–4, 54/1–3, 57/1–3, 59/2–7, 60/1–2, 66/1–7, 85/1–4; Băcuț-Crișan 2008, pl. 76/1–4, 77/1–4, 80/1–4, 81/1–3, 210/1–3, 211/1a–1b.

⁵⁴ Băcuț-Crișan 2008, pl. 20/1–4, 21/1–6, 26/1–2, 28/1–4, 29/1, 30/1–7, 32/1–4, 33/1–2, 36/1–4, 68/1–6, 69/1–4, 70/1–4, 86/1–6, 87/1–3.

⁵⁵ Băcuț-Crișan 2008, pl. 106/1, 107/1–14, 112/1–3, 149/1–4, 150/1–3, 151/1–4, 152/1–4, 156/1–3, 157/1–3, 158/1–9, 159/1–7, 160/4–8, 175/1–2, 176/1–3, 184/1–4, 189/1–2, 193/1–4.

⁵⁶ Băcuț-Crișan 2008, pl. 216/1, 3, 217/1–7, 223/1–4, 224/1–4.

⁵⁷ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 441–446; Băcuț-Crișan 2008, p. 43–48.

⁵⁸ Lazarovici, Némethi 1983, p. 34–36; Lazarovici 1993, p. 247–249; Maxim 1999, p. 75; Némethi 1999, p. 120.

⁵⁹ Lazarovici, Némethi 1983, p. 21; Némethi 1986–1987a, p. 16, fig. 14/3–4; Némethi 1999, p. 69.

⁶⁰ Comșa, Nanasi 1972, p. 13–14, fig. 3.

⁶¹ Lazarovici, Némethi 1983, p. 21, pl. XXIII–XXVIII; Némethi 1986–1987a, p. 17, fig. 14/2.

⁶² Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. VIb.19/a.

⁶³ Némethi 1986–1987a, p. 16–17, fig. 11/2–7, fig. 12–13, fig. 26/2, 5, 7–10, fig. 27; Iercoșan 1992–1993a, p. 14, Némethi 1999, p. 77–78.

⁶⁴ Iercoșan 1992–1993a, 11, 14; fig. 1a, fig. 2/6–7, fig. 3/5–7, fig. 5/8, fig. 6/2, fig. 7/1–2.

*pompă*⁶⁵, Halmeu-Vamă⁶⁶, Marca-Primăria Nouă⁶⁷, Moftinu Mic-Pescărie⁶⁸, Pericei-Keller tag⁶⁹, Pișcolt-Lutărie⁷⁰, Porț-Corău⁷¹, Sanislău⁷², Săcueni-Horo⁷³, Suro-Domb⁷⁴, Urziceni-La pășune⁷⁵, Urziceni-Vamă⁷⁶, Unimăt-Dâlboci⁷⁷, Vărzari⁷⁸, Tiream⁷⁹, Zalău-Valea Mâții⁸⁰, Zăuan-Cimitir⁸¹.

Așa cum s-a putut constata, circumscrierea geografică a descoperirilor Pișcolt se arondează exclusiv zonei de N–V a României⁸². La limita S–E a ariei de răspândire a grupului Pișcolt, într-o zonă periferică a manifestărilor culturale aparținând acestor comunități, se plasează câteva descoperiri efectuate pe teritoriul administrativ al jud. Sălaj, incluse geografic depresiunii Șimleului. Semnalarea acestor din urmă descoperiri aparținând grupului Pișcolt reprezintă identificarea unei posibile zone de pătrundere a comunităților purtătoare spre Transilvania.

I. Némethi este de părere că originea ceramicii pictate cu culoare neagră, cu bitum, este de găsit în valea Bereteului și a Ieriului⁸³, de unde s-a răspândit în zona Nyírségului, a Tisei superioare, până în sud-estul Slovaciei.

S-au semnalat pentru fiecare fază a grupului Pișcolt caracteristici distincte: pentru faza veche⁸⁴ ceramica ce folosește ca degresant mărul și pleava mărunț tocată, precum și pictura cu negru direct pe fondul vasului, pentru faza mijlocie⁸⁵ ceramica pictată cunoaște expansiunea maximă, atât pictura cu o substanță bituminoasă, neagră, cât și cea cu nuanțe de roșu spre sfârșitul fazei, cu analogii în mediul Esztár, în timp ce faza târzie⁸⁶ semnifică etapa de decădere, lustrul puternic al ceramicii este înlocuit cu angobarea cu alb, iar arderea este de slabă factură.

Cercetătorii perioadei au scos în evidență importante analogii în situri din Ungaria, Slovacia sau Ucraina pentru materialele arheologice descrise pe larg mai sus. Practic, constatăm că este vorba de comunități care confecționează o ceramică foarte asemănătoare și care evoluează la paliere cronologice foarte apropiate.

⁶⁵ Némethi 1986–1987a, p. 22–23, fig. 16/8–10, fig. 17/1; 1999, p. 77.

⁶⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 447–448.

⁶⁷ Băcșuț-Crișan 2008, pl. 240, 242.

⁶⁸ Némethi 1986–1987a, p. 17–18, fig. 7/3, 6, fig. 8/1–2; 1986–1987b, p. 102–103, fig. 1, fig. 3/1–2, fig. 5/2–3; 1999, p. 80; Iercoșan 1992–1993b, p. 79.

⁶⁹ Băcșuț-Crișan 2006, p. 77–79, pl. 166–167, 168/1–4, 174, 175/1–2; 2008, pl. 93–98.

⁷⁰ Lazarovici, Némethi 1983, p. 22–23, fig. 3A, 4A, 5A–B, 15/6; Némethi 1986–1987a, p. 15, fig. 1/1–3, 5–6; Némethi 1999, p. 44; Iercoșan 1992–1993b, p. 80; Némethi et alii 2000, p. 75; Luca, Iercoșan 1998, p. 159, pl. II/6; Maxim 1999, pl. XV/1; Băcșuț-Crișan, Virag 2005, 47.

⁷¹ Băcșuț-Crișan 2005, p. 6–9, pl. II/1–6, III/1–7; 2008, pl. 7–12.

⁷² Lazarovici, Némethi 1983, p. 23; Némethi 1986–1987a, p. 19, fig. 14/6–7; Némethi 1999, p. 48.

⁷³ Comșa, Nanasi 1971, p. 633–635, nota 3, fig. 2; Comșa, Nanasi 1972, p. 12–14, fig. 2/1–9, fig. 4, 6; Lazarovici, Némethi 1983, p. 30–31, fig. 17/1–6, 9; Ignat 1998, p. 60, fig. 83/1.

⁷⁴ Luca, Iercoșan 1997, p. 11–12, fig. 5/1, 4, fig. 3/4–7.

⁷⁵ Némethi 1986–1987a, p. 19, fig. 10/7–8, 10; Némethi 1999, p. 63.

⁷⁶ Virag 2004, p. 41–46, fig. 3–26.

⁷⁷ Dumitrașcu, Luca 1994, p. 45–48, fig. 1/2–3, 4.

⁷⁸ Ignat 1982, p. 361–364, pl. I–VI; 1998, fig. 83/12–13, fig. 84; Maxim 1999, pl. XV/2.

⁷⁹ Ciarnău, Lazarovici 1985, p. 18–24, fig. 2/6–12, fig. 3–4; Némethi 1986–1987a, p. 15, fig. 2/1–3, fig. 3/1–3; Némethi 1999, p. 20–21.

⁸⁰ Băcșuț-Crișan 2003, p. 13–14, 18, pl. 17–20.

⁸¹ Lazarovici, Lakó 1981, p. 42, Fig. 18/1–2.

⁸² Maxim 1999, fig. 87.

⁸³ Némethi 1999, p. 120.

⁸⁴ Lazarovici, Némethi 1983, p. 27–30, pl. I–VIII, fig. 7–11.

⁸⁵ Lazarovici, Némethi 1983, p. 30–33, pl. VIII–XXI, fig. 12–16.

⁸⁶ Lazarovici, Némethi 1983, p. 33–34, fig. 18–19; Némethi 1986–1987a, 18–19, fig. 4/2–6, fig. 5/1–4, fig. 6/3–7; Némethi 1999, p. 120.

De materialele pictate de la Sátorajújhely, E. Comșa a legat decorul pictat al ceramicii de la Ciumești și Săcueni⁸⁷, iar D. Ignat a adus în discuție ceramica pictată de la Vărzari⁸⁸. La fel, pentru ceramica tipică pentru grupul Pișcolt, asemănările cu materialele Bükk pictate de la Sátorajújhely sunt amintite de Gh. Lazarovici⁸⁹ și I. Némethi⁹⁰. Pentru Slovacia, analogii au fost identificate la Velké Raškovce⁹¹ și Kopčany⁹². La Muzeul din Cluj se păstrează un lot de materiale arheologice având ca proveniență Sátorajújhely, între care și câteva fragmente ceramice pictate tipice⁹³.

J. Lichardus împarte evoluția culturii Bükk în 4 faze (A, A–B, B, C), primele 3 le paralelizează cu Tiszadob și Vinča B, iar Bükk C (etapa târzie), care cunoaște și ceramica pictată, o echivalează cu Sátorajújhely, evoluând în intervalul cuprins între Vinča B2–C1⁹⁴. Gh. Lazarovici menține cronologia lui Lichardus pentru cultura Bükk, însă faza C o paralelizează cu grupul Pișcolt (faza III) și Tisa-Herpály, evoluând la un palier Vinča B2/C–C1⁹⁵.

Este cunoscut faptul că decorul caracteristic pentru ceramica bükkiană sunt mănunchiurile de linii dese, foarte fin incizate și o ornamentică variată⁹⁶: arcuri, rețele și spirale cu variante, decorul „scăriță” și sub formă de tablă de șah, cercuri de puncte, linii în zigzag, cercuri concentrice, meandre fine, serii de împunsături și serii de puncte. Pe vasele Bükk pot fi observate frecvent așa-numitele modele negative, adică ornamentul îl constituie nu liniile incizate, ci suprafețele lăsate libere⁹⁷.

Tehnica de realizare a motivelor, sistemul ornamentelor incizate, utilizarea mănunchiurilor de linii și chiar motive izolate se corelează strâns cu ornamentațiile grupului Tiszadob. De la purtătorii grupului Tiszadob⁹⁸ au mai fost preluate meandrele, respectiv motivele meandroide, care au fost utilizate mai ales drept motive de umplere a spațiilor. De ornamentele incizate ale ceramicii Bükk amintesc motivele pictate. F. Tompa afirma că motivele ceramicii pictate au fost furnizate de ceramica incizată, ca o dovadă a preluării din bogatul repertoriu al artei decorative a culturii Bükk⁹⁹.

În ceea ce ne privește, constatăm asemănări clare între ceramica pictată a grupului Pișcolt – cu precădere faza mijlocie – și ceramica pictată ce provine din așezările de tip Bükk C, din Slovacia, Ungaria și Ucraina. Astfel, ceramica specifică sitului de la Velké Raškovce are drept caracteristică pictura cu culoare neagră, rășinoasă, aplicată înainte de ardere. Autorul săpăturilor consideră că motivele pictate cum sunt liniile vălurite sau sublinierea buzei vasului prin benzi de linii, se leagă de decorul incizat al ceramicii est-slovace. Cercetătorul slovac apreciază de asemenea că ceramica pictată de la Velké Raškovce este mai veche decât ceramica pictată bükkiană. Luând în discuție – în contextul neoliticului dezvoltat central est-european –

⁸⁷ Comșa 1963, p. 483; Comșa, Nanasi 1972, p. 13–14, nota 22.

⁸⁸ Ignat 1982, p. 363–365.

⁸⁹ Lazarovici, Lakó 1981, p. 42–43, nota 99; Lazarovici, Némethi 1983, p. 32, notele 91, 93.

⁹⁰ Némethi 1986–1987a, p. 15, nota 6.

⁹¹ Ignat 1982, p. 364, nota 5; Lazarovici, Némethi 1983, p. 32; Lazarovici 1986, p. 16.

⁹² Lazarovici, Némethi 1983, p. 32.

⁹³ Lazarovici, Kalmar 1982, pl. II/1, 9.

⁹⁴ Lichardus 1962, p. 55; 1974, p. 107, Abb. 51.

⁹⁵ Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, tabel cronologic.

⁹⁶ Tompa 1929, pL. II/6, 10, III/1, 4, 7, 11, 13, VI/2, XIV/5–6; Lichardus 1968, pl. X–XIII; 1969, p. 219–222, Abb. 2, 3/1–12, 4/1–12, 5/1–8, 6; 1974, Abb. 27/1–6, 28/1–7, 32/1–6, 40/1, 42/1.

⁹⁷ Kalicz, Makkay 1977, p. 47, Taf. 172/9–13; 173/1–14.

⁹⁸ Kalicz, Makkay 1977, p. 43–44, 48, Taf. 171/1–15.

⁹⁹ Tompa 1929, p. 51.

descoperirile din așezarea de la Velké Raškovce, Vizdal ajunge la concluzia că după ceramica liniară se dezvoltă un orizont cultural autonom cu ceramică pictată, pentru care propune denumirea de grupul Raškovce¹⁰⁰. Din același grup face parte și ceramica pictată descoperită la Kopčany¹⁰¹ și Mihalovce-Hrádok¹⁰².

Pentru descoperirile de pe teritoriul Ungariei privind ceramica bükkiană, articolul publicat de F. Tompa rămâne în continuare un important punct de reper¹⁰³. În ceea ce privește subiectul dezbătut de către noi, meritul major al acestui studiu este introducerea în circulație a ceramicii pictate de la Sátorajújhely¹⁰⁴. Alte puncte arheologice cu descoperiri de aceeași factură sunt: Aggteleker-Höhle¹⁰⁵, Bodrogkeresztúr¹⁰⁶, Bodrogkeresztúr-Ziegelfabrik¹⁰⁷, Rakamaz¹⁰⁸, Tiszavasvári-Köztemető¹⁰⁹, Tiszavasvári-Paptelekhát¹¹⁰, Tiszavasvári-Keresztfal¹¹¹, Tiszalök-Hajnalos¹¹², Szolnok-Elektrozitátszwerk¹¹³, Zsáka-Vizesi¹¹⁴, Nagykálló¹¹⁵, Paszab-Zádó¹¹⁶.

În Ucraina, la același palier cronologic și cu materiale pictate foarte asemănătoare, evoluează grupul Diakovo¹¹⁷, inclus în ceea ce M. Potushniak numește Painted Pottery Culture (PPC).

Motivistica pictată întâlnită pe ceramica din aria grupului Pișcolt, cu precădere faza mijlocie, o regăsim în bună măsură și în siturile de la Velké Raškovce și Kopčany (Slovacia), Sátorajújhely, Bodrogkeresztúr, Szolnok, Nagykálló și Rakamaz (Ungaria), Mukachevo-Mala Hora și Zastavne-Kovadomb (Ucraina). Astfel, identificăm decorul obținut cu ajutorul benzilor de linii subțiri, vârlurite, de culoare neagră¹¹⁸, decorul spiralic realizat prin combinarea benzilor de linii subțiri cu benzi groase¹¹⁹, decorul „în scăriță”¹²⁰, în rețea¹²¹ sau decor combinat constând din benzi de linii subțiri paralele combinate cu linii groase ce formează motive geometrice¹²².

¹⁰⁰ Vizdal 1973, p. 111–117.

¹⁰¹ Šiška 1989, p. 202–206, tab. 41/1–17, 42/1–21, 43/1–18, 44/1–19, 45/1–17, 46/1–17.

¹⁰² Šiška, Vizdal 1961, p. 871–875, Obr. 311.

¹⁰³ Tompa 1929, p. 18–39, pl. XLV/2, 5.

¹⁰⁴ Tompa 1929, pl. XLVI/2–5, XLVII/1–5, XLVIII/1–7, XLIX/1–4.

¹⁰⁵ Tompa 1929, pl. LI/3.

¹⁰⁶ Tompa 1929, pl. XLIX/5–6, L/1–6, LI/1–2.

¹⁰⁷ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 178/1–4.

¹⁰⁸ Tompa 1929, pl. LI/4.

¹⁰⁹ Kurucz 1989, Tab. LXIX/1–6.

¹¹⁰ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 177/1–6, 8–9.

¹¹¹ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 177/10–11.

¹¹² Kurucz 1989, Tab. XLV/1–5.

¹¹³ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 181/13.

¹¹⁴ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 183/7–23.

¹¹⁵ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 183/6–7, 11–20.

¹¹⁶ Kalicz, Makkay 1977, Taf. 177/7.

¹¹⁷ Potushniak 1997, p. 37–38, pl. VIII–IX; 1999, p. 10–12, pl. III/1–25.

¹¹⁸ Tompa, 1929, pl. XLVII/5, XLVIII/3–5, LI/1–2, 4; Vizdal 1973, pl. IV/1, V/5–8, 11, 13, VI/5, VII/3, 6–7, 9, IX/1, X/1–2, XIII/1, 5, XXIV/4, 7, XXVI/3, XXVIII/7, 9, 11–12, XXXVIII, XXXIX/2–4, 8; Kalicz, Makkay 1977, Taf. 181/13a–13d, 184/18; Šiška 1989, tab. 41/4, 12, 15–16, 42/6–7, 21, 43/1–2, 6, 44/2, 7–8, 45/3, 5, 46/4, 6, 17.

¹¹⁹ Tompa, 1929, pl. XLVI/1, 4, XLVII/2, XLVIII/4, XLIX/1; Vizdal 1973, pl. I/1, II/1–3, IV/1–2, 6, VI/1, 3, 8, VIII/1–3, 10, X/9, XX, XXIV/2–3, 6, XXIX/1, 9, 13, XXXI–XXXII, XXXV/3, 8, XXXVIII/4, XLI/5; Šiška 1989, tab. 41/1, 8–9, 17, 43/13–18, 44/3–4, 9, 15, 46/1, 5, 8, 12–13, 15; Potushniak 1997, pl. VIII/10, 17–18; 1999, pl. III/1, 3, 15, 17, 20.

¹²⁰ Tompa, 1929, pl. XLVIII/5, 7; Vizdal 1973, pl. I/1, VIII/12, XXII/2, XXVIII/1; Šiška 1989, tab. 41/10, 12, 42/12, 16, 20, 46/10.

¹²¹ Vizdal 1973, Pl. VI/4, XII/9, XXXV/1–2, XXXVI/1, 4; Šiška 1989, tab. 42/4; Potushniak 1997, pl. VIII/2.

¹²² Tompa, 1929, pl. XLVIII/6; Vizdal 1973, pl. I/2; Šiška 1989, tab. 45/15.

Se conturează așadar – la stadiul actual al cercetărilor – manifestări culturale cu o dispersie pe un vast teritoriu, având ca „bun comun” pictura cu bitum, motive decorative și forme de vase asemănătoare. Formate din impulsurile culturii ceramicii liniare și ceramicii incizate de factură Bük (Tiszadob), grupurile culturale ce însumează caracteristicile prezentate mai sus evoluează până la palierul cronologic Vinča C1-Herpály.

Pentru depistarea originii ceramicii pictate de tip Lumea Nouă, o ipoteză de lucru ia în discuție grupul Pișcolt, cu rolul de posibilă punte de legătură între civilizațiile din aria bükiană și comunitățile din valea Mureșului mijlociu și centrul Transilvaniei. Forma definitorie de bol și pictura cu bitum în arcade reprezintă posibile interferențe culturale cu comunitățile de tip Lumea Nouă. La fel, importul Pișcolt de la Cheile Turzii ne arată legăturile între cele două arii culturale.

VI.2.2. Relațiile cu grupul Lumea Nouă

Se poate afirma că, până în momentul de față, pictura reprezintă singura tehnică de ornamentare ce o putem atribui cu siguranță purtătorilor grupului Lumea Nouă, de fapt este tehnica de decorare ce individualizează artefactele ceramice. Așa cum s-a putut constata din parcurgerea lucrărilor ce tratează problematica grupului Lumea Nouă, date privind apariția, dezvoltarea și încadrarea cultural-cronologică a acestui grup cultural nu lipsesc în referințele bibliografice, însă tratarea subiectului în cauză nu și-a găsit încă o rezolvare acceptată în cadrul cercetării neoliticului transilvănean. În literatura de specialitate s-au consemnat pentru încadrarea artefactelor pictate la care facem referire denumiri precum: grupul cu ceramică pictată Lumea Nouă, faciesul Lumea Nouă, complexul Lumea Nouă-Cheile Turzii, orizontul cu ceramică pictată Lumea Nouă, orizontul Turdaș-Lumea Nouă, ceramică pictată de tip Lumea Nouă-Cheile Turzii, complexul CCTLNI.

În stadiul actual al cercetărilor, putem atribui grupului Lumea Nouă materiale ceramice descoperite la: Alba Iulia-*Lumea Nouă*¹²³, Cheile Turzii-(*Peștera Ungurească, Binder, Balica Mare*)¹²⁴, Doh-Râturi¹²⁵, Limba-(*Bordane, Șesul Orzii, Vărăria*)¹²⁶, Peștera Devențului¹²⁷, Petreștii de Jos-*Crucea Cheii*¹²⁸, Războieni¹²⁹, Tărtăria-*Gura Luncii*¹³⁰, Tureni/Cheile Turenilor-*Poderei*¹³¹, Vișoara¹³², Zau de Câmpie-*La Grădiniță*¹³³.

¹²³ Berciu, Berciu 1949, p. 4–11, fig. 6, pl. II; Berciu 1961, p. 23–28; Paul 1965, p. 299–300; Berciu 1968, p. 55–58; Aldea 1975, p. 21–24; Lazarovici et alii 1991, p. 111; Paul 1992, p. 26–30, nota 15; Paul et alii 2003, p. 115; Aldea, Ciută 1996a, p. 5–6; Wollmann 2004, p. 39; Gligor 2007a, p. 43–49, fig. 27; Gligor et alii 2006, p. 56–57; Gligor, Lipot 2009, p. 252.

¹²⁴ Schroller 1933, Taf. 22/5; Paul 1965, p. 300; Vlassa 1967, p. 416; 1971, p. 28; 1976, p. 133; Paul 1992, p. 120; Lazarovici 1996, p. 31; 1999–2000, p. 47–48, fig. 8/1–4; Lazarovici et alii 1995a, p. 546–552, fig. 11/1–3; Maxim 1999, p. 72–74, pl. IX/1, 4–10, X/1–2; Chapman 1981, p. 29–30, fig. 62; RepCluj 1992, p. 103–104; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.14.

¹²⁵ Băcuț-Crișan 2007, pl. 2/1–4, 3/1–6, 4/2–4; 2008, pl. 235–238.

¹²⁶ Berciu, Berciu 1949, p. 24–25, fig. 20/1; Aldea, Ciută 1996b, p. 5, pl. 1; Paul, Ciută 1997, p. 2–3; 1998, p. 41–42; 1999, p. 67, pl. I; Paul et alii 2002b, p. 517; Gligor 2007a, p. 43–49, fig. 28–30.

¹²⁷ Vlassa 1961, p. 17–21; 1976, p. 20–24, fig. 3/1; Paul 1965, p. 300, nota 54; Ignat 1977, p. 14; Maxim 1999, pl. VI/14; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 418, fig. IIIe.15.

¹²⁸ RepCluj 1992, p. 308.

¹²⁹ Kalmar 1984, p. 394.

¹³⁰ Vlassa 1963, fig. 4/1–3, 5–9; 1967, p. 414–415, fig. 11/1–2; 1976, p. 28–30, 132, 137; Paul 2007, p. 28–29, pl. XV–XVI; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.17.

¹³¹ Lazarovici, Kalmar 1985–1986, p. 738; RepCluj 1992, p. 97.

¹³² RepCluj 1992, p. 424; Maxim 1995, p. 723.

¹³³ Lazarovici, Kalmar 1982, p. 222, nota 13, fig. 1/9–10, fig. 2/4, fig. 5/3, 6, fig. 6/1–10, 13–14, fig. 7/10; Lazarovici 1986, p. 19, fig. 1/50–58; 1999–2000, p. 38–44, fig. 3, 6; Lazăr 1995, p. 283–284, pl. LII;

Analiza materialului pictat de tip Lumea Nouă ce provine din situl eponim, a permis constatarea că artefactele la care facem referire apar întotdeauna în asocieri cu ceramică incizată de factură vinčiană, faza clasică și mai rar cu ceramică cu ornamente incizate de tradiție turdășeană sau materiale vinčiene târzii. Acest context arheologic, identificat atât în sectorul I, cât și în sectorul II al sitului, îngreunează în bună măsură definirea grupului în stadiul actual al cercetărilor. S-au consemnat și opinii care tratează descoperirile de acest tip ca și importuri.

Considerăm, în stadiul actual al cercetărilor, că așa-numita ceramică pictată de tip Tăualaș¹³⁴ reprezintă doar una din categoriile de decor tipice culturii Turdaș și, în consecință, așezarea de la Deva-Tăualaș nu poate fi inclusă în repertoriul siturilor cu ceramică pictată de tip Lumea Nouă.

Discuții comportă și materialele ceramice rezultate din cercetările de la Gligorești-Holoame¹³⁵. În opinia noastră, zona geografică circumscrisă confluenței Arieșului cu râul Mureș ar putea reprezenta un spațiu de contact între civilizațiile cu ceramică pictată din neoliticul dezvoltat, reprezentate de grupurile Lumea Nouă și Pișcolt, dar și elemente mai târzii de tip Suplac¹³⁶.

O situație arheologică aparte a rezultat din sondajele executate în peșterile din Cheile Turzii, atunci când, în cercetările sale, N. Vlassa a surprins niveluri de locuire cu ceramică de tip Lumea Nouă „pure”, fără materiale incizate, suprapuse de un strat de cultură cu ceramică pictată Petrești¹³⁷. N. Vlassa aducea în discuție similitudinile cu materialele pictate Herpály din N-V țării și din Ungaria, bazându-se în principal pe pictura cu o materie organică, bituminoasă și scotea în evidență la acel moment aportul Herpály¹³⁸ la repertoriul cromatic al ceramicii pictate de tip Lumea Nouă. Drept urmare, a pledat pentru unitatea culturală dintre materialele Lumea Nouă, cele din zona Clujului și ceramica grupului Herpály, considerându-le înrudite. Și cum în zona Oradea au fost depistate depozite de substanțe bituminoase – la Derna și Tătăruș – se poate imagina și un posibil traseu al unor comunități individualizate prin ceramica pictată cu bitum înainte de ardere, din neoliticul dezvoltat, spre centrul Transilvaniei și valea Mureșului¹³⁹. Această opinie a fost însușită ulterior și de către alți cercetători¹⁴⁰.

I. Paul a exclus un sincronism între orizontul cultural Lumea Nouă-Cheile Turzii și grupurile Herpály și combate idee de unitate culturală între materialele Lumea Nouă, cele de la Cluj și din aria Herpály – sugerată de N. Vlassa – arătând că datele de ordin cronologic și tipologico-stilistic nu susțin o atare teorie¹⁴¹. Publicarea rezultatelor cercetărilor – cu precădere

1998, pl. XI/1–6, 11; 1999, p. 131; Maxim 1999, p. 75, pl. X/3, XI–XIV; Lazarovici et alii 2002, p. 7, pl. I; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.27, IIIe.40.

¹³⁴ Dumitrescu 1966, p. 435–436, fig. 1; 1984, p. 8, nota 7.

¹³⁵ Gogâltan, Florea 1994, p. 11; Gogâltan 1997, p. 18; Gogâltan et alii 1996, p. 51–52; 1999, p. 49–50; 2004, p. 70–71, fig. 3; Luca 1999, p. 10; Popa 2000, p. 56.

¹³⁶ În depozitul arheologic al Universității din Alba Iulia se păstrează un numeros material arheologic provenit din cercetările de la Gligorești, între care am remarcat o foarte interesantă categorie ceramică, lucrată dintr-o pastă poroasă și săpunoasă la pipăit, pe care se văd uneori urmele decorului pictural, cu o culoare neagră, de factură bituminoasă. Un strat consistent și dificil de îndepărtat de depunere acoperă întreaga suprafață a fragmentelor în cauză. Colegul Cristian Popa ne-a semnalat existența acestor materiale în cadrul ceramicii de la Gligorești, motiv pentru care îi mulțumim și cu prilejul de față.

¹³⁷ Vlassa 1967, p. 416; 1971, p. 28; Paul 1992, p. 120.

¹³⁸ Vlassa 1976, p. 133.

¹³⁹ Vlassa 1971, p. 29–31; 1976, p. 168–169, notele 20–21; Vlassa, Daicoviciu 1974, p. 11–15.

¹⁴⁰ Dumitrașcu, Tăutu 1971, p. 52–53; Ignat Sava 1974, p. 124; Ignat 1977, p. 15–16; 1982, p. 364; 1998, p. 64; Aldea 1975, p. 23–24; Dumitrașcu 1980, p. 19.

¹⁴¹ Paul 1992, p. 120, nota 30.

din nord-vestul țării – confirmă un paralelism între Vinča C și începutul faciesului/culturii Herpály¹⁴². Cercetările din ultimele decenii ne permit în prezent să încadrăm materialele pictate, la care făcea referire N. Vlassa, asociate formelor și decorului de tip Turdaș, la palierul cronologic Vinča C1.

În ultimii ani au fost reluate săpăturile la Cheile Turzii-*Peștera Ungurească*. S-a dovedit și cu această ocazie lipsa ceramicii incizate¹⁴³. Locuiri din timpul culturii Lumea Nouă, constând din ceramică și unelte, au fost depistate și în punctul Cheile Turzii-*Cabană*¹⁴⁴.

Ceramica pictată Lumea Nouă de la Doh-Râțuri (com. Măierîște, jud. Sălaj), depistată recent, confirmă prezența acestei categorii ceramice în nord-vestul României, într-o zonă relativ îndepărtată de valea Mureșului mijlociu. Totodată, identificarea ceramicii pictate Lumea Nouă în acest areal poate constitui o verigă de legătură între siturile din Transilvania și zona de nord-vest a României, Crișana și Bihorul, unde au fost puse în evidență categorii ceramice pictate asemănătoare. În același context, S. A. Luca menționează un fragment ceramic de la Oradea-*Salca*¹⁴⁵, cu decor pictat de tip Lumea Nouă, la orizont cronologic Salca-Herpály, faza veche.

Cercetările de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, Limba, Tărtăria și Zau de Câmpie au permis constatarea că materialele Lumea Nouă apar cu precădere în asociere cu ceramică incizată de factură vinčiană, faza B, iar în etapa finală și cu ceramică cu ornamente incizate de tradiție turdășeană sau materiale vinčiene târzii. În peșterile din Cheile Turzii s-a constatat o situație arheologică singulară până la acest moment. În acest ultim caz, avem în vedere și faptul că locuirea în peșteri reprezintă un habitat aparte, în care identificăm, prin bogăția materialului ceramic pictat, practici cu caracter magico-religios și/sau activități specializate¹⁴⁶.

Este cert în momentul de față că la palierul cronologic post Vinča B2, grupurile cu ceramică pictată din Transilvania au contribuit în bună măsură la accelerarea procesului de separare a comunităților turdășene de trunchiul vinčian.

În literatura de specialitate de la noi am întâlnit diferite modalități de tratare a tot mai numeroaselor descoperiri ce includeau ceramică pictată specifică neoliticului mijlociu. Gh. Lazarovici definește recent grupul Lumea Nouă ca „aparținând culturii Vinča și culturii cu ceramică pictată ce a dat numele complexului cultural”¹⁴⁷. S. A. Luca propune o altă abordare: „ceramica pictată de tip Lumea Nouă ar putea fi o specie a culturii materiale de tip Turdaș”¹⁴⁸ și încadrează grupul cultural cu ceramică pictată Lumea Nouă la un orizont post Vinča B2, luând în considerare asocierea în cea mai mare parte a descoperirilor de ceramică pictată cu materiale turdășene¹⁴⁹. Sau: „grupul cultural Lumea Nouă pare să fi primit pictura înainte de ardere tot dinspre nord, nord-vest, din arealul culturii Pișcolt, faza veche”¹⁵⁰, cu căile de pătrundere spre Ardeal prin culoarul Crișului Repede și Arieșului, spre zona Alba Iulia¹⁵¹. Într-o lucrare cu caracter de sinteză¹⁵², discutând despre același tip de descoperiri, S. A. Luca optează

¹⁴² Luca, Iercoșan 1997, p. 13.

¹⁴³ Lazarovici et alii 1995a, p. 546; Lazarovici, Meșter 1996, p. 31; Maxim 1999, p. 72.

¹⁴⁴ Lazarovici, Kalmar 1987–1988, p. 960.

¹⁴⁵ Luca 2001b, p. 40, fig. 4/7.

¹⁴⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 419.

¹⁴⁷ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 419.

¹⁴⁸ Luca 1997b, p. 71; 2002, p. 43.

¹⁴⁹ Luca 1999, p. 10.

¹⁵⁰ Luca 2001a, p. 150.

¹⁵¹ Luca 2001a, p. 71.

¹⁵² Luca 2000, p. 19–29.

pentru denumiri simultane precum: complexul „Lumea Nouă-Cheile Turzii-Cluj”, „Lumea Nouă-Cheile Turzii-Herpály”, „Lumea Nouă-Cheile Turzii”.

S-a apelat și la formulări mai prudente, ce să acopere aceste realități culturale, cum ar fi „ceramică pictată de factură postStarčevo-Criș și prePetrești”¹⁵³, lăsându-se astfel deschise problemele legate de geneză, atâta timp cât verigile intermediare nu se regăsesc în urma cercetărilor stratigrafiate. Se afirmă că nașterea ceramicii de tip „Lumea Nouă” s-ar fi petrecut în M-ții Apuseni, de unde, pe văile râurilor ce se varsă în Mureș, ajung ca importuri în așezări de tip Vinča-Turdaș¹⁵⁴ sau în mediul vinčian¹⁵⁵. Gh. Lazarovici¹⁵⁶ consideră că originea complexului cu ceramică pictată nu derivă din migrația care a dat naștere grupului Turdaș, iar prima etapă, documentată la Lumea Nouă și Limba este anterioară grupului Turdaș.

Mai vechea discuție pe marginea raporturilor complexului „Lumea Nouă” cu ceramica pictată slovaco-moravă și bükkiană, argumentată de I. Paul¹⁵⁷, cu mențiunea că în cazul ceramicii Bükk s-a avut în vedere ornamentația incizată¹⁵⁸, opunea punctul de vedere al lui N. Vlassa¹⁵⁹, ce scoate din discuție un trunchi comun filiativ și evolutiv al acestora cu faciesul Lumea Nouă, plecând de la premisa că atât ceramica pictată slovaco-moravă cât și cultura Bükk pictată se dezvoltă pe baza culturii ceramicii liniare, iar pictarea vaselor se face în cazul ambelor culturi după ardere.

J. Lichardus aprecia faptul că, după unele caracteristici tipologice, este posibil ca, la sfârșitul fazei târzii Bükk¹⁶⁰, să fie diferențiată o etapă specială de tranziție, în care predomină ceramica cu motive pictate specifice ceramicii Bükk și care, după evoluție și trăsături, corespunde tipului Lumea Nouă din Transilvania, și la care se poate înscrie, în partea nordică a regiunii Tisa, numai ceramica pictată de la Sátorajújhely¹⁶¹. Anterior, autorul citat subliniașe înrudirea relativ strânsă între descoperirile de tip Sátorajújhely și Lumea Nouă¹⁶².

N. Ursulescu consideră că ceramica de tip Lumea Nouă se poate data bine și în raport cu Slovacia, deoarece în complexul 310/66 de la Štúrovo, din etapa inițială a perioadei mijlocii a grupeii Želiezovce, unde s-au descoperit două fragmente pictate, asemănătoare din puncte de vedere tehnologic cu ceramica pictată Lumea Nouă¹⁶³. Caracteristici asemănătoare, atât în privința formei vaselor, cât și a decorului, întâlnim pe ceramica pictată de la Mezögyánról¹⁶⁴, aparținând grupului Esztár, paralelizat cu Bükk târziu¹⁶⁵.

F. Horváth¹⁶⁶ atrăgea atenția asupra înrudirilor dintre speciile de ceramică pictată de la Sátorajújhely, Velké Raškovce, descoperirile din aria grupului Esztár și relațiile cu grupul

¹⁵³ Drașovean, Rotea 1986, p. 11.

¹⁵⁴ Drașovean, Rotea 1986, p. 11.

¹⁵⁵ Drașovean, Mariș 1998, p. 97.

¹⁵⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 422.

¹⁵⁷ Paul 1965, p. 300, nota 54; 1992, p. 29; vezi în acest sens Tompa 1929, pl. II/6, 10, III/1, 4, 7, 11, 13, VI/2, XIV/5–6; Lichardus 1968, pl. X–XIII; 1974, Abb. 27/1–6, 28/1–7, 32/1–6, 40/1, 42/1; Kalicz, Makkay 1977, Taf. 172/9–12, 173/4, 11–12.

¹⁵⁸ Vezi în acest sens Tompa 1929, pl. II/6, 10, III/1, 4, 7, 11, 13, VI/2, XIV/5–6; Lichardus 1968, pl. X–XIII; 1974, Abb. 27/1–6, 28/1–7, 32/1–6, 40/1, 42/1; Kalicz, Makkay 1977, Taf. 172/9–12, 173/4, 11–12.

¹⁵⁹ Vlassa 1964, p. 367–375; 1967, p. 416–418.

¹⁶⁰ Lichardus 1974, p. 107, Abb. 51.

¹⁶¹ Lichardus 1969, p. 231.

¹⁶² Lichardus 1963, p. 11.

¹⁶³ Ursulescu 2000, p. 261.

¹⁶⁴ Goldman, Szénásky 1994, tab. I–II.

¹⁶⁵ Goldman, Szénásky 1994, p. 228.

¹⁶⁶ Horváth 1996, p. 130–131.

Lumea Nouă. Recent, discutând despre faza I a culturii Tisa – pe care o vede ca debutând la palier cronologic cuprins între Vinča B2 și o etapă timpurie a fazei Vinča C1, iar ca dată absolută 5030 calBC – F. Horváth¹⁶⁷ o paralelizează cu elementele Zselis III și reiterează contactele cu Bükk, Esztár și Lumea Nouă.

În acest context, de reținut faptul că la Alba Iulia-*Lumea Nouă* s-a individualizat și categoria ceramicii cu decor tricrom, completat cu motive complementare, prin intermediul picturii cu bitum.

În prelungirea teoriilor ce au marcat anii '60–'70, Z. Maxim¹⁶⁸ consideră că grupul Lumea Nouă ar juca un rol de „suport”, un „receptacul” ce coagulează impulsurile culturale ce declanșează ulterior – prin intermediul grupului Tăuș – nașterea culturii Petrești, legată de lumea sudică.

Cu privire la momentul apariției ceramicii pictate de tip Lumea Nouă și contextul stratigrafic în care acest proces a avut loc, I. Paul¹⁶⁹ și-a menținut rezervele față de ciclul genetic după schema simplificată: Criș – Vinča-Turdaș (Lumea Nouă) – Petrești și consideră că în stadiul actual al cercetărilor, argumentele înclină în favoarea excluderii participării ceramicii de tip „Lumea Nouă” la formarea culturii Petrești.

Prezentarea datelor de natură arheologică dintr-o serie de așezări ne oferă așadar prilejul să constatăm faptul că geneza și dezvoltarea culturilor/grupurilor culturale cu ceramică pictată în neoliticul mijlociu, transmiterea tehnicilor picturale și a motivelor pe zone extinse, la orizonturi cronologice apropiate, a suscitat numeroase dezbateri și luări de poziție în literatura de specialitate.

În cadrul acestor discuții ample, tributare desigur stadiului cercetărilor, rolul și locul grupului cultural Lumea Nouă nu este încă suficient cunoscut și definit. Considerăm ca fiind bunuri câștigate de cercetarea arheologică – ținând cont de datele mai vechi și punând în valoare rezultatele cercetărilor din ultimii ani – următoarele aspecte legate de această civilizație, ce evoluează în etapa neoliticului mijlociu și până în neoliticul târziu:

1. O evoluție pe parcursul fazelor Vinča B1–B2, până la palierul cronologic Vinča C. Elemente Lumea Nouă târzii dăinuiesc și pe parcursul unei perioade din această fază a culturii Vinča.

2. La Lumea Nouă, prezența ceramicii pictate de tip Foeni (D1b) în partea superioară a stratului II (IIb–IIc la Paul) marchează practic punctul terminus al evoluției ceramicii pictate Lumea Nouă (D1a).

3. Coroborarea datelor stratigrafice cu analiza tipologico-stilistică a ceramicii pictate a permis conturarea a două etape distincte pentru grupul Lumea Nouă.

4. Restrângerea repertoriului așezărilor cu descoperiri Lumea Nouă la siturile care au dat până în acest moment materiale caracteristice, între care menționăm ca fiind reprezentative: Alba Iulia-*Lumea Nouă*, Limba, Tărtăria, Zau de Câmpie, Cheile Turzii. Considerăm ca importantă, în acest context, semnalarea așezării de la Doh (jud. Sălaj), prin prisma poziționării geografice a sitului, dar și prin caracteristicile tipologico-stilistice ale materialului ceramic pictat de aici.

5. Faptul că în toate aceste așezări, ceramica pictată Lumea Nouă apare – în mod repetat – în asociere cu materiale incizate, doar la Cheile Turzii nu, face dificilă o tratare unitară. Din acest motiv, asocierea Lumea Nouă-Cheile Turzii este justificată atunci când se încearcă o

¹⁶⁷ Horváth 2005, p. 67.

¹⁶⁸ Maxim 1999, p. 75.

¹⁶⁹ Paul 1992, p. 120, nota 30.

definire a întregului fenomen, ce include totalitatea manifestărilor culturale. Din același motiv, includerea ceramicii pictate Lumea Nouă ca specie a culturii Turdaș nu se dovedește viabilă.

6. Cercetarea legăturilor și interferențelor cu grupurile cu ceramică pictată de tip Bükki C din Ungaria, Slovacia, Ucraina și N–V României (grupul Pișcolt), arată că analogiile semnificate până în prezent – unele contestate, altele susținute – permit identificarea unui nucleu genetic pentru ceramica pictată Lumea Nouă în acest areal geografic. Astfel, ceramica pictată specifică grupului Diakovo din Ucraina ne relevă, pe lângă motivistica tipică grupului Pișcolt, și decorul „perlat”¹⁷⁰, caracteristic grupului Lumea Nouă.

7. Inventarierea ceramicii pictate Lumea Nouă aflate în depozitele Universității din Alba Iulia, rezultată din campaniile arheologice de la Lumea Nouă, derulate între 1976–2008, a permis identificare a peste 250 fragmente ceramice. Cele mai reprezentative piese ceramice sunt ilustrate în lucrarea de față. Se adaugă ceramica pictată rezultată din campaniile anterioare (1942–1963), de asemenea în cantitate apreciabilă, aflată în diferite depozite arheologice din țară. Cercetările arheologice de la Cheile Turzii și Zau de Câmpie au permis descoperirea unui număr semnificativ de artefacte ceramice pictate. Credem, în acest stadiu al cercetărilor, că ipoteza potrivit căreia ceramica pictată Lumea Nouă ar reprezenta importuri în mediu vințian este dificil să mai poată fi susținută cu argumente puternice.

8. Contextul arheologic în care descoperim în mod repetat ceramica pictată Lumea Nouă ne conduce la ipoteza de lucru că populațiile care au confecționat-o reprezintă grupuri umane mai restrânse, a căror „urme” lăsate în cultura materială se regăsesc cu precădere în structurile de habitat aparținând vințienilor. Catalogul de forme și ornamente, nu foarte bogat, poate constitui un argument în creionarea unui tablou în care aceste comunități au edificat o cultură materială proprie într-o măsură mai redusă. Dacă pe baza ceramicii incizate cu care apare în asociere, putem încadra cronologic cu o bună precizie nivelurile de locuire cu ceramică pictată Lumea Nouă, rămâne de rezolvat atribuirea culturală clară. Lipsa materialelor incizate în asociere cu ceramica pictată Lumea Nouă în peșterile din Cheile Turzii este posibil să se datoreze și caracterului aparte al habitatului în peșteră.

9. Creație a unei ceramicii tricrome de o mare frumusețe și eleganță, comunitățile grupului Lumea Nouă din faza târzie au intrat în contact cu primele comunități Foeni ajunse în interiorul arcului carpatic – așa cum o arată situația stratigrafică de la Lumea Nouă și/sau Zau de Câmpie – și vor oferi impulsul tehnologic din care va rezulta cel mai probabil ceramica pictată tricrom, specifică primei faze a culturii eneolitice Petrești (A III).

VI.2.3. Relațiile cu grupul Herpály

În situl de la Lumea Nouă au fost descoperite fragmente ceramice pictate, din componența unei cupe cu picior, un import care ne permite să aducem în discuție noi sincronisme pentru neoliticul târziu transilvănean.

Din situl eponim, ceramica Herpály pictată, identificată în nivelul 8, este considerată tipică pentru faza clasică¹⁷¹. Decorul pictat specific ceramicii grupului Herpály constă din linii oblice întretăiate, dispuse în rețea; culoarea utilizată este bitumul pentru faza veche, iar pentru etapele ulterioare roșul și albul¹⁷²; asemănările, dar mai ales deosebiri între fațeturile Csőszhalom și Herpály au fost identificate cu precădere în privința decorului pictat¹⁷³. S-au

¹⁷⁰ Potushniak 1979, fig. 6/1–3, 6–7, 9–10.

¹⁷¹ Kalicz, Raczky 1984, fig. 32/1–22.

¹⁷² Kalicz, Raczky 1991a, p. 133–134, fig. 195–201.

¹⁷³ Bognár-Kutzián 1972, p. 212; Comșa, Nanasi 1972, p. 15; Kalicz, Raczky 1991a, p. 134, fig. 199.

remarcat astfel pentru cele două grupuri culturale numeroase legături și asemănări în privința tipului de așezare, a ocupațiilor productive, a practicilor funerare și nu în ultimul rând a decorului și modului de confecționare a ceramicii nepictate¹⁷⁴.

Principalele situri cu ceramică pictată de tip *Herpály* de pe teritoriul actual al României sunt: *Săcueni-Horo*¹⁷⁵, *Oradea-Ioșia*¹⁷⁶, *Oradea-Salca*¹⁷⁷, *Peștiș-Piatra Jurcoaiei*¹⁷⁸, *Zăuan-Dâmbul Spânzuraților*¹⁷⁹. Pentru toate aceste descoperiri este caracteristic decorul pictat cu o pastă neagră bituminoasă, aplicată atât pe fond-angobă cu nuanțe de alb, cât și direct pe suprafața vasului; s-au remarcat ca motive decorative benzile de linii frânte, paralele, oblice, verticale, romburi înscrise, motive în rețea.

Rezultatele noilor săpături de la *Oradea-Salca*, publicate recent¹⁸⁰, au relevat niveluri consistente de locuire aparținând comunităților de tip *Herpály*. S. A. Luca a definit cultura *Salca-Herpály*¹⁸¹ pe baza materialelor din așezarea de la *Oradea-Salca*, remarcând în același timp că stadiul actual al cercetărilor nu permite o tipologie și o cronologie internă a culturii¹⁸². Din lotul ceramic de la *Salca*, vasele pictate cu bitum pe fond angobă alb-gălbui, aplicată înainte de ardere, sunt bine reprezentate¹⁸³. O analiză comparativă între ceramica pictată *Herpály* de la *Lumea Nouă* și lotul de la *Oradea-Salca* ne oferă multe analogii în privința motivelor decorative și a modului de realizare a ornamentelor pictate.

Câteva fragmente ceramice pictate înainte și după ardere – considerate materiale de import – descoperite în situl de la *Hodoni*¹⁸⁴, i-au permis lui Fl. Drașovean¹⁸⁵ să enunțe paralelismul dintre faza *Vinča C1* din Banat, faza timpurie și clasică a grupului *Herpály* și faza *C* a grupului *Gorzsa*. Importantă este și descoperirea în nivelul *Petrești IIa-b1* din așezarea de la *Pianu de Jos-Podei* a unor fragmente ceramice pictate aparținând grupului *Herpály*¹⁸⁶.

S. A. Luca încadrează la cultura *Salca-Herpály* un fragment pictat de la *Turdaș*¹⁸⁷, descoperit în nivelul II, aparținând culturii *Turdaș*.

Prezența ceramicii pictate de tip *Herpály* la *Lumea Nouă* confirmă orizontul post *Vinča C1* pentru evoluția comunităților *Foeni* și în *Transilvania*.

Legat de ceramica pictată *Lumea Nouă*, considerăm ca fiind indirecte eventualele asemănări cu ceramica pictată aparținând grupului *Herpály*. Tipologia vaselor și catalogul ornamentelor pictate conduc spre diferențieri evidente în cadrul producției ceramice aparținând celor două arii culturale.

¹⁷⁴ Bognár-Kutzián 1972, p. 212.

¹⁷⁵ Comșa, Nanasi 1972, p. 14–15, notele 30, 33, fig. 7; Luca, Iercoșan 1997, p. 11–12, fig. 3/1–3, fig. 4, fig. 5/7, 10–14, fig. 8.

¹⁷⁶ Dumitrașcu, Tăutu 1971, p. 47–53, pl. II/4, 6–8; Ignat 1977, p. 16.

¹⁷⁷ Ignat Sava 1976, p. 7–13, pl. I–III; Ignat 1981, p. 44–48, pl. VI–XI; 1998, fig. 83/2–11; 1999–2000, p. 16–17, pl. VI–X; Marta, Ilieș 1994, 26–27, foto 7.

¹⁷⁸ Ignat 1973, p. 477–481, fig. 10; 1977, p. 16; Ignat Sava 1974, p. 121–125, pl. VI/fig. 3–5, 7, pl. IX/fig. 4–7.

¹⁷⁹ Lazarovici, Lakó 1981, p. 30–31, fig. 14–16; Lazarovici, Kalmar 1982, p. 231; Băcuet-Crișan 2008, pl. 232–233.

¹⁸⁰ Luca 2001b, p. 28–32, planul I.

¹⁸¹ Luca 2001b, p. 29.

¹⁸² Luca 2001b, p. 50.

¹⁸³ Luca 2001b, p. 38–39, fig. 7/6, fig. 8/1, 4–7, 11, fig. 12/2, fig. 23/3, fig. 24/1, fig. 25/1, 4.

¹⁸⁴ Drașovean 1996, pl. XXXVIII/7–7b, pl. XLII/5.

¹⁸⁵ Drașovean 1996, p. 87.

¹⁸⁶ Paul 1969, p. 59, pl. VII/2; 1977, pl. III/14.

¹⁸⁷ Luca 2001b, p. 48.

VI.3. Relațiile cu cultura Turdaș

Cercetările arheologice din ultimii ani de la Lumea Nouă au dus la descoperirea de artefacte ceramice de factură turdășeană, identificate mai ales în complexe închise Foeni. Situația arheologică relevată aduce noi date privitor la problematica evoluției comunităților Turdaș. Pentru acest sit se confirmă prezența materialelor turdășene sau de factură turdășeană, dar nu s-a identificat un nivel de locuire sau complexe aparținând culturii Turdaș.

Așezarea eponimă, unul dintre cele mai importante situri din bazinul Mureșului mijlociu și din întreaga Transilvanie, și-a câștigat renumele datorită materialului arheologic foarte bogat și diversificat pus în valoare de-a lungul timpului. Istoricul cercetărilor¹⁸⁸ privind așezarea neolitică de la Turdaș ne edifică și asupra carențelor de cercetare și interpretare a materialului arheologic ce provine din cunoscuta stațiune transilvană, precum și a inadvertențelor privind încadrarea culturală a acestora.

Ruperea culturii Turdaș de cercul vinčian și precizarea primelor manifestări turdășene – prin raportare la fazele de dezvoltare a culturii Vinča – nu este încă o problemă pe deplin lămurită.

În anii '70, I. Paul a împărțit cultura Turdaș în trei faze: faza I, contemporană cu Vinča B1, faza II, contemporană cu Vinča B2 și faza III, contemporană cu Vinča C¹⁸⁹. La acea vreme, se considera că se poate vorbi de un grup/cultură Turdaș la orizont Vinča B1–B2¹⁹⁰. Tot la acel stadiu al cercetărilor, Gh. Lazarovici afirma că o etapă finală Turdaș în Transilvania se paralelizează la orizontul Vinča B2/C¹⁹¹.

M. Garașanin¹⁹² vede periodizarea culturii Vinča, comparativ cu sistemul propus de Milošević: Vinča A-Vinča-Tordos (Turdaș) I; Vinča B1-Vinča Tordos II; Vinča B2-faza Gradac; Vinča B2 târzie/Vinča C timpurie-Vinča-Pločnik I; Vinča C-Vinča-Pločnik IIa; Vinča D-Vinča-Pločnik IIB.

Reluarea – după aproape două decenii de la aceste precizări – a săpăturilor la Turdaș, a permis noi luări de poziție cu privire la chestiunea în discuție. S. A. Luca, autorul noilor cercetări sistematice de la Turdaș-*Luncă*, ajunge la concluzia că primul nivel cuprinde materiale încadrabile Vinča B2, astfel că, la sosirea comunităților Vinča C1, fenomenul cultural turdășean se născuse deja¹⁹³. În consecință, primul nivel de la Turdaș-*Luncă* ar corespunde celui mai timpuriu orizont cronologic turdășean cunoscut, în timp ce al doilea nivel conține materiale Vinča C¹⁹⁴ și Foeni¹⁹⁵. Acest din urmă strat suprapune complexe Turdaș și este suprapus la rândul său de descoperiri Petrești A și A-B¹⁹⁶. În bună măsură, această opinie este împărtășită și de Gh. Lazarovici¹⁹⁷. Z. Maxim consideră însă că cele mai vechi materiale stratigrafiate sunt de fază Vinča C¹⁹⁸. Pentru Fl. Drașovean, citându-l chiar pe S. A. Luca¹⁹⁹, în

¹⁸⁸ Luca 2001a, p. 19–32.

¹⁸⁹ Paul 1981, p. 232, tab. 21; 1992, p. 125–131, tab. 1–2.

¹⁹⁰ Vlassa 1967, p. 413–414; Lazarovici 1977a, p. 30–31; 1977b, p. 222–224, fig. 10; 1979, p. 135; Drașovean, Mariș 1982–1983, p. 90; Paul 1992, p. 129.

¹⁹¹ Lazarovici 1977b, p. 223.

¹⁹² Garașanin 1993, p. 8.

¹⁹³ Luca 1999, p. 12; 2001a, p. 96; 2003b, p. 219.

¹⁹⁴ Luca 1997a, p. 257; 1997b, p. 73; 2001a, p. 129; Maxim 1999, p. 85.

¹⁹⁵ Luca et alii 2004, p. 108, 113.

¹⁹⁶ Luca 1997b, p. 74.

¹⁹⁷ Lazarovici 1981, Beilage 1; Lazarovici et alii 1991, p. 122–124.

¹⁹⁸ Maxim-Kalmar 1991, p. 5.

¹⁹⁹ Luca 2001a, p. 124.

acest stadiu al cercetărilor, începutul culturii Turdaș și al așezării sale eponime nu poate fi plasat mai devreme de faza Vinča C1²⁰⁰.

Vedem astfel că debutul culturii Turdaș, identificarea celei mai timpurii locuiri în situl eponim și circumscrierea exactă a caracteristicilor tipologico-stilistice a materialelor ceramice, prin raportare la fazele de dezvoltare a culturii Vinča, nu și-a găsit încă o rezolvare unanim împărtășită.

Însumând toate aceste opinii, credem că pot fi enunțate câteva precizări pe baza unui numitor comun. Pentru locuirile vinčiene timpurii din Transilvania, până la orizontul Vinča B1 inclusiv, materialul arheologic are aceleași caracteristici tipologico-stilistice cu așezările contemporane din Banat, nu există în cultura materială atribute specifice culturii Turdaș, astfel că nu se justifică o fază Vinča-Turdaș la acest palier cronologic²⁰¹.

S. A. Luca consideră că momentul de geneză cel mai timpuriu pentru cultura Turdaș este palierul cronologic Vinča B2²⁰², cu anumite rezerve²⁰³, sfârșitul fazei B2²⁰⁴ sau chiar Vinča C²⁰⁵.

Prin urmare, în actualul stadiu al cercetărilor, asocierea Vinča-Turdaș se dovedește cel puțin improprie²⁰⁶, atât cultural cât și cronologic, când ne referim la conținutul culturii materiale și spirituale a purtătorilor culturii Vinča, fazele A și B în Transilvania²⁰⁷. Există diferențe evidente între materialele arheologice vinčiene și turdășene²⁰⁸.

Gh. Lazarovici consideră că utilizarea termenului/noțiunii Turdaș se justifică pentru a desemna descoperirile din spațiul intracarpatic ce se petrec după orizontul Vinča B2²⁰⁹.

Toate rezultatele cercetărilor din ultimele trei decenii – cum am văzut mai sus – indică faptul că o încadrare timpurie pentru începutul Turdașului nu mai poate fi susținută. În opinia lui Fl. Drașovean, nivelul Turdaș de la Daia Română, situat de către I. Paul la nivelul Vinča B2²¹⁰, nu poate fi datat înainte fazei Vinča C1²¹¹. Un argument pentru datarea mai târzie sunt materialele ceramice de tip Precucuteni I²¹² din nivelul inferior de la Daia Română, care este contemporan cu Turdaș II, Tăuălaș II și Mintia, toate acestea datate la sfârșitul fazei Vinča C1²¹³. La fel, S. A. Luca²¹⁴ consideră că raportarea momentului genezei culturii Petrești de către I. Paul la faza Vinča B1²¹⁵, conduce la plasarea cronologică prea timpurie a fazei A a culturii. Gh. Lazarovici²¹⁶ consideră de asemenea că echivalarea fazei B1 cu o etapă Turdaș timpurie nu corespunde realităților arheologice.

²⁰⁰ Drașovean 1996, p. 93–94, 97–98; 2002, p. 75; 2004, p. 32; Drașovean, Mariș 1998, p. 97, 100.

²⁰¹ Luca 1997b, p. 73.

²⁰² Luca 1997a, p. 252.

²⁰³ Luca 1997b, p. 73, nota 349.

²⁰⁴ Luca 2001a, p. 96–98.

²⁰⁵ Luca 2001a, p. 98.

²⁰⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 119.

²⁰⁷ Drașovean 1996, p. 93–94; Drașovean, Mariș 1998, p. 97; Luca 2001a, p. 98, 103, 112.

²⁰⁸ Lazarovici 1977b, p. 28–32; Luca 2001a, p. 98.

²⁰⁹ Lazarovici 1979, p. 71.

²¹⁰ Paul 1981, p. 231, Abb. 18; 1992, p. 53, 125.

²¹¹ Drașovean 2004, p. 32.

²¹² Paul 1992, pl. XXII/1–9, 11–12.

²¹³ Drașovean 2003, p. 44.

²¹⁴ Luca et alii 2000, p. 49.

²¹⁵ În opinia lui I. Paul, Turdaș I = Vinča B1, cf. Paul 1992, p. 131.

²¹⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 122.

O repertoriere a descoperirilor Turdaș a fost realizată de către S. A. Luca²¹⁷. În așezarea neolitică târzie de la Vrșac-At²¹⁸ în nivelul cel mai timpuriu Vinča C au fost depistate de asemenea fragmente ceramice cu caracteristici Turdaș.

Cultura materială a comunităților turdașene s-a individualizat cu precădere prin vasele patrulate și cupele cu picioare masive, atribute definitorii pentru siturile Turdaș²¹⁹. În privința decorului, se detașează ornamentele incizat-punctate²²⁰, este caracteristică o bandă incizată sub buza vasului, formată din două linii paralele, umplută cu tăieturi scurte, realizate de obicei în șir de câte două, dispuse paralel²²¹. Decorul realizat în banda incizat punctată, degenerată, cu incizii groase, adânci, întrerupte, reprezintă așadar principalul motiv ornamental utilizat de comunitățile Turdaș²²².

Vase patrulate, decorate cu banda incizat-punctată se găsesc la: Călanul Nou-*La Podină II*²²³, Cluj-*Piața Unirii*²²⁴, Daia Română-*Părăuș*²²⁵, Deva-*Tăuș*²²⁶, Giurtelecu Șimleului-*Coasta lui Damian*²²⁷, Orăștie-*Dealul Pemilor*²²⁸, Peștișu Mare-*La țărnuț*²²⁹, Petrești-*Groapa Galbenă*²³⁰, Pericei-*Keller tag*²³¹, Porț-*Corău*²³², Răhău-*Dealul Șipotelor*²³³, Suplacu de Barcău²³⁴, Turdaș-*Luncă*²³⁵, Uivar-*Gomilă*²³⁶, Valea Nandului-*Dosul Mic*²³⁷, Valea Nandului-*Dosul Mare*²³⁸, Zlaști²³⁹.

Picioare de cupe masive, cu o arcuire moderată a postamentului în interior au fost descoperite la: Călan-*La Podină*²⁴⁰, Cerișor-*Peștera Cauce*²⁴¹, Deva-*Tăuș*²⁴², Orăștie-*Dealul*

²¹⁷ Luca 1997b, p. 68–70.

²¹⁸ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 405, 569–570, fig. IVe. 2.

²¹⁹ Luca 1997b, p. 56–60.

²²⁰ Maxim 1999, fig. 95–96.

²²¹ Luca 1997b, p. 61; 2001a, p. 56.

²²² Horedt et alii 1966–1967, fig. 3/3–5; Dumitrescu 1984, pl. XII/1–12, XX/1–14, XXIII/1–15; Luca 1997b, pl. XI/4, 11, XIV/1, 4, 16, XX/16, XXIII/1–2, XXIV/1–2, 5, XXV/3–4, XXIX/4, 9, XLIII/11, 13, 15–16, XLV/10; 2001a, fig. 7/13, fig. 25/7, fig. 26/1, fig. 28/1, 10, fig. 30/8–13, fig. 42/8; Luca et alii 2004, pl. XXIX/1; Drașovean, Mariș 1998, pl. IX/12; Roman, Diaconescu 2002, pl. VII/2–3; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.9/1; Băcuet-Crișan 2008, pl. 61/2, 7, pl. 62/4, pl. 175/3; Gligor 2008b, pl. III/2, pl. IV/4.

²²³ Ciută 2002, fig. 2/7.

²²⁴ Vlassa 1971, p. 23–28, fig. 5/4–7.

²²⁵ Paul 1992, pl. XX/10a.

²²⁶ Dumitrescu 1984, pl. 5/9–12, pl. 10/12, pl. 12/12, pl. 15/8, pl. 19/10; 1985–1986, fig. 1/1–13, fig. 2/7–8, 11, fig. 3/1–16.

²²⁷ Băcuet-Crișan 2008, pl. 216/2.

²²⁸ Luca 1997b, pl. VI/3, 8, 11, X/8, XIV/10, XVIII/1, 17, XX/6, XXIII/1, XXIV/10, 12–13, XXV/4, 7, XXVI/7, XXVII/2, 6, 8, 10, XXIX/3, XXXII/1, 4, 18, XXXIII/1, XXXVII/4, 6, XLIII/4, XLV/9–10, XLVI/2.

²²⁹ Roman, Diaconescu 2002, pl. VII/3, 5, 7–9.

²³⁰ Gligor 2008b, pl. I/1–5, pl. III/3–4, pl. IV/2–3.

²³¹ Băcuet-Crișan 2008, pl. 160/2, pl. 192, pl. 193/6.

²³² Băcuet-Crișan 2008, pl. 58/10, pl. 61/1, 5–6, pl. 62/1–2, 9.

²³³ Horedt et alii 1966–1967, fig. 3/2.

²³⁴ Ignat 1998, fig. 64/1, 6–8, 11.

²³⁵ Roska 1941, Taf. CVI/2–4, 7, CVII/3, 6, 10, 13, 17, CVIII/5, CIX/6, CX/3, 7; Luca 2001a, fig. 15/2, fig. 25/9, fig. 26/1, fig. 27/1, 6–8.

²³⁶ Schier, Drașovean 2004, Abb. 20/1–2.

²³⁷ Luca, Roman 1999b, pl. VI/1–6.

²³⁸ Luca, Roman 1999b, pl. XIX/1–8.

²³⁹ Drașovean, Mariș 1998, pl. I/10, VI/12.

²⁴⁰ Andrei, Roșu 1998, pl. Pl. III/7.

²⁴¹ Luca et alii 2004, pl. XXII/1, LI/4.

²⁴² Dumitrescu 1985–1986, fig. 4/1–10.

*Pemilor*²⁴³, Peștișu Mare-*La țarmure*²⁴⁴, Petrești-Groapa *Galbenă*²⁴⁵, Turdaș-*Luncă*²⁴⁶, Valea Nandruului-*Dosul Mic*²⁴⁷, Valea Nandruului-*Dosul Mare*²⁴⁸.

Un motiv ornamental aparte, cu o frecvență destul de bună în cadrul ceramicii din nivelurile și complexele turdășene, este decorul pictat cu o substanță neagră, bituminoasă. S. A. Luca apreciază că specia ceramică pictată cu bitum – înainte sau după ardere – de tip Tăualaș, apare fără excepție în asociere cu materiale Turdaș. Drept urmare, constată pe bună dreptate că în prezent nu se mai susține existența grupului Tăualaș pentru designarea acestui tip de descoperiri²⁴⁹. În aceeași perioadă, într-un studiu ce aducea în discuție problematica grupurilor Turdaș și Tăualaș, Fl. Drașovean ajungea la concluzii asemănătoare²⁵⁰.

Siturile în care a fost depistată ceramică pictată cu bitum Turdaș: Călanul Nou-*La Podină II*²⁵¹, Cerișor-*Peștera Cauce*²⁵², Deva-*Tăualaș*²⁵³, Orăștie-*Dealul Pemilor*²⁵⁴, Peștera Mare-*Cerișor*²⁵⁵, Pianu de Jos-*Podei*²⁵⁶, Turdaș-*Luncă*²⁵⁷, Valea Nandruului-*La Dos*²⁵⁸, Zlaști-*Gruul lui Moș*²⁵⁹.

S-a constatat că vasele patrulate și ceramica pictată cu bitum²⁶⁰ se arondează fazei târzii a culturii Turdaș.

După S. A. Luca, pictura cu bitum după ardere, mai târzie decât ceramica pictată de tip Lumea Nouă, pătrunde din arealul culturii Salca-Herpály peste Munții Apuseni în zona Devei, sau prin intermediul grupului Foeni, ocolind munții și utilizând culoarul Mureșului, spre sectorul său mijlociu²⁶¹. Astfel, în opinia autorului citat, pictura pe bază de bitum de tip Tăualaș, componentă a culturii Turdaș, nu este altceva decât un import tehnologic dinspre partea de nord-vest a țării, posibil prin filiera grupului Foeni²⁶².

Suntem de acord că, în momentul de față, rezultatele cercetărilor arheologice indică cu claritate faptul că într-o serie de așezări cu materiale tipice turdășene, apare categoria ceramicii pictate cu bitum. Apartenența constantă la niveluri de locuire cu materiale caracteristice turdășene conduce la ideea perfect sustenabilă că avem de a face cu o categorie ceramică în cadrul culturii Turdaș. Se cunoaște însă că cele mai apropiate surse de obținere a materiei prime utilizate, bitumul sau substanțele bituminoase, nu sunt de identificat în spațiul intracarpatic, depozitele cunoscute de la Derna, Tătăruș și Suplac (jud. Bihor) se află situate la distanțe

²⁴³ Luca 1997b, pl. VIII/4, 9, 12, IX/3, 8–9, XLIV/13.

²⁴⁴ Roman, Diaconescu 2002, pl. V/7.

²⁴⁵ Gligor 2008b, pl. II/1.

²⁴⁶ Luca 2001a, fig. 17/8, 10, fig. 23/2, 5, 7, 9, fig. 29/6.

²⁴⁷ Luca, Roman 1999b, pl. VIII/1–15.

²⁴⁸ Luca, Roman 1999b, pl. XX/1–8.

²⁴⁹ Luca 1997b, p. 74–75, nota 360; 1999, p. 12.

²⁵⁰ Drașovean 1997b, p. 7–8.

²⁵¹ Ciută 2002, fig. 2/3, 5.

²⁵² Luca et alii 2004, pl. XXXI/1–4, XXXII/1–2, XXXIII/1–3, XXXIV/1–3, foto 27.

²⁵³ Dumitrescu 1966, p. 436, fig. 1; 1985–1986, p. 8–9, pl. I/1–8, pl. II/1–9, 14–15.

²⁵⁴ Luca 1997b, p. 64; pl. VIII/4, XIX/4, XXVIII/5.

²⁵⁵ Roman et alii 2001, pl. I/3, 5 a-b, 6, pl. III/3, 4.

²⁵⁶ Paul 1969, pl. I/1–3.

²⁵⁷ Roska 1941, Taf. CXXIII/6; Luca 1997a, p. 252–254, pl. I/1–2, 4, 6.

²⁵⁸ Luca, Roman 1999b, 12–15, pl. XIV/5–6.

²⁵⁹ Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986, 18–19; nota 82; Drașovean, Rotea 1986, p. 11, nota 30; Drașovean, Mariș 1998, pl. IX/16; Lazarovici 1987, p. 36–37, fig. 7/13; Lazarovici et alii 1991, p. 118, fig. 30/13.

²⁶⁰ Drașovean, Mariș 1998, p. 100.

²⁶¹ Luca 2001a, p. 71.

²⁶² Luca 2001a, p. 71, 139; Luca et alii 2004, p. 108.

apreciabile și se leagă de manifestările Salca-Herpály și Suplac. Nu credem că le poate fi atribuit comunităților Foeni rolul transmiterii acestui procedeu de pictare turdășenilor, deoarece pictura cu bitum nu este specifică purtătorilor grupului Foeni, iar așezările sunt documentate arheologic în Banat și Transilvania.

Migrația Foeni în Transilvania dislocă comunitățile turdășene și modifică trăsăturile culturii Turdaș²⁶³. Tipuri de decor (banda incizat-punctată) și anumite forme de vase se transmit – prin intermediul grupului Foeni, cu care turdășenii intră în contact pe valea Mureșului – comunităților petreștene.

VI.4. Relațiile cu grupul cultural Foeni

Locuirea Foeni de la Lumea Nouă o considerăm, în stadiul actual al cercetărilor, drept cea mai consistentă și mai bine pusă în valoare dintre siturile din Transilvania. Săpăturile recente au evidențiat niveluri și complexe atribuite comunităților Foeni, precum și o situație stratigrafică care ne relevă evoluția acestor populații în spațiul intracarpatic.

În ultimul studiu publicat, cu referire la grupul Foeni²⁶⁴ pe teritoriul actual al României, am identificat nu mai puțin de 27 situri sau descoperiri arheologice cu materiale ce se arondează acestui fenomen cultural. Studiarea colecțiilor arheologice, precum și cercetarea unor materiale rezultate din săpături mai vechi sau mai noi, ne-a permis extinderea repertoriului descoperirilor aparținând grupului Foeni: Alba Iulia-Lumea Nouă²⁶⁵, Archiud²⁶⁶, Baciustr. Nouă²⁶⁷, Bernadea²⁶⁸, Călan-La Podină²⁶⁹, Cerișor-Peștera Cauce²⁷⁰, Cheile Turzii-Peștera Ungurească²⁷¹, Chișoda Veche-Livezi²⁷², Ciucsângiorz²⁷³, Ciulpăz-Peștera Bulgăreli²⁷⁴, Daia Română-Părăuș²⁷⁵, Deva-Tăualaș²⁷⁶, Foeni-Cimitirul Ortodox²⁷⁷,

²⁶³ Drașovean 2002, p. 78.

²⁶⁴ Gligor 2008c, p. 11–17, fig. 1.

²⁶⁵ Berciu, Berciu 1949, p. 11, fig. 6/2–3, 7, 14; Drașovean 2005, p. 13; Gligor 2006b, p. 11–12, 23–27, pl. I/1–7, pl. II/1–8, pl. III/3–6, pl. IV/1–7; 2007e, p. 1–13, pl. I–XVIII; 2007b, p. 51–63, fig. 31–46; 2007c, p. 168–177; 2008a, p. 140–151, pl. II–VII; Gligor, Varvara 2008, p. 167–170, fig. 3–4; Gligor, Lipot 2009, p. 251–253; Gligor et alii 2005–2006, p. 161–164, fig. 1; 2007, p. 39–47, pl. 5; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 33–36, 53–54, 59; Bălțan et alii 2008, p. 11–27, fig. I–III.

²⁶⁶ Maxim 1999, pl. XIX/1; Drașovean 2005, p. 13, Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 38.

²⁶⁷ Maxim 1999, pl. XX/1a–1b–5; Drașovean 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 38.

²⁶⁸ Materiale inedite Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca. Mulțumim colegului C. I. Popa pentru semnalare.

²⁶⁹ Gligor 2009a, pl. II/7–8.

²⁷⁰ Luca et alii 2004, p. 89, 103–105, foto 29–31, pl. XXIII/2, XXX/2a-b, XXXVI/3.

²⁷¹ Lazarovici et alii 1995a, fig. 8/8, fig. 9/3, fig. 10/10; Maxim 1999, pl. XXIII/9.

²⁷² Drașovean 1994a, p. 2–3, pl. I/1; 1996, pl. LXXXIV/8–9, pl. XCII/6–9, pl. CXIII/10; 1997a, p. 55, Abb. 5/1; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 30.

²⁷³ Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. Va.11.

²⁷⁴ Roman, Diaconescu 2004, p. 68, pl. I/4–5.

²⁷⁵ Paul 1992, pl. XXVIII/2–6, 9; Drașovean 2003, p. 42; Luca 2003b, p. 221.

²⁷⁶ Drașovean 2003, p. 45; 2005, p. 13.

²⁷⁷ Drașovean 1994a, p. 3–9, pl. IV/1a/1b–2, 4–9, pl. V/1–4, 6–9, 11, pl. VI/1–6, 8–10, pl. VII/3, 6, 8–9, pl. VIII/1–4, pl. IX/1–3, 6–7, pl. X/1–9, pl. XI/1–2, 4–5, 7, 9–10, pl. XII/1–7, pl. XIII/1–3, 8–9, pl. XIV/1–5, 7–9a/9b, pl. XV/1–2, 5–6, 9–12; 1997a, p. 55–61, Abb. 8–19, 20/b–d, 21; 2003, pl. I–IX; 2004, fig. 1/1–6, fig. 2/1–7, fig. 3/1/8, fig. 4/1–6, fig. 5/1–6, fig. 6/1–6, fig. 7/1–6, fig. 8/1–5; 2006, p. 129–130, fig. 1; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 29–31, 43, fig. Va.16/a; Marțiș 2008, p. 313–317, pl. I/4, II/1–5, III/1–4, IV/1–4, V/1–4, VI/1–3, VII/1–4, VIII/1–6.

Folea-*La Bruși*²⁷⁸, Fundătura-*Poderei*²⁷⁹, Ghirbom-*Față*²⁸⁰, Hunedoara-*Grădina Castelului*²⁸¹, Iclod²⁸², Mihalț-*Măticuța*²⁸³, Mintia-Gerhat²⁸⁴, Noșlac-*Pe Șes*²⁸⁵, Orăștie-*Dealul Pemilor*²⁸⁶, Parța²⁸⁷, Parța-Tell II²⁸⁸, Păuca-*Homm*²⁸⁹, Petrești-*Groapa Galbenă*²⁹⁰, Pianu de Jos-*Poderi*²⁹¹, Războieni-*Livadă*²⁹², Sebeș-*Valea Janului*²⁹³, Simeria²⁹⁴, Șag-*Gostat*²⁹⁵, Șoimuș²⁹⁶, Uivar-*Gomilă*²⁹⁷, Unip-*La vișini*²⁹⁸, Turdaș-*Luncă*²⁹⁹, Zau de Câmpie-*La Grădiniță*³⁰⁰.

După cum se poate observa din harta³⁰¹ ce repertoriază punctele arheologice cu descoperiri aparținând grupului Foeni, distribuția spațială ne arată o separare a grupului compact al siturilor din Banat de așezările din zona transilvană. Această realitate, tributară și stadiului cercetărilor, ne arată că lipsește încă marcarea exactă, prin descoperiri, a drumului urmat din Banat până la atingerea Mureșului în zona Mintia. Aspectul sesizat de noi ridică o problemă, însă nu pune în discuție fenomenul migraționist, dovedit clar prin materiale arheologice tipice descoperite în provincie.

În cadrul ceramicii Foeni din Transilvania s-a individualizat categoria ceramicii fine, ceramica neagră, black-topped, decorurile lustruite, ceramica pictată cu vișiniu „în câpriori”,

²⁷⁸ Drașovean 1994a, p. 9, pl. I/2; 1997a, p. 62, Abb. 5/1.

²⁷⁹ Lazarovici et alii 1995b, fig. 8/1.

²⁸⁰ Aldea 1979, p. 25; Paul 1992, 16; Gligor 2006b, p. 20, nota 152. Materiale inedite aflate la Universitatea “1 Decembrie 1918” Alba Iulia.

²⁸¹ Drașovean 2002, p. 62–63, pl. IV/21, pl. V/1–7, pl. VI/7.

²⁸² Lazarovici, Kalmar 1988, fig. 20/3–4.

²⁸³ Paul 1992, pl. XXIV/12a, pl. XXV/7, pl. XXVa/2–3, 6.

²⁸⁴ Drașovean, Luca 1990, p. 8, 12–13, 16, fig. 1/12, fig. 2/3, 9, fig. 4/1, 3, 6, 8–9; Luca 1997b, p. 75, nota 372; 2001b, p. 49; 2003b, p. 221; Luca et alii 2004, p. 108–109.

²⁸⁵ Gligor 2009a, pl. I/3–9, II/3–6.

²⁸⁶ Luca 2001a, p. 145; Drașovean 2003, p. 45; 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 32–33.

²⁸⁷ Drașovean 1994a, p. 9–10, pl. III/3; 1997a, p. 62–63, Abb. 7/2; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 30.

²⁸⁸ Lazarovici 1979, pl. XXVI/C; Drașovean 1994a, p. 10–11, pl. I/3–5, pl. II/1–10, pl. III/1; 1996, p. 112; 1997a, 63–65, Abb. 5/3–5, Abb. 6/1–10, Abb. 7/1, 20/a; 2006, p. 130–132, fig. 2; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 30.

²⁸⁹ Paul 1992, pl. XXIII/1–2, 12, 14.

²⁹⁰ Gligor 2006b, p. 18, nota 122, p. 20, nota 145; Gligor 2008b, p. 309–311, pl. V–XII; 2009a, pl. I/1–2, II/1–2.

²⁹¹ Paul 1992, pl. XXIV/6, 8, 10–11, 13–15, pl. XXV/2–3, 10.

²⁹² Popa et alii 2004, p. 36, fig. 1–2.

²⁹³ Materiale inedite din săpăturile realizate de Dumitru și Ion Berciu în 1961–1962, păstrate la Muzeul Municipal „I. Raica” Sebeș.

²⁹⁴ Marc 2007.

²⁹⁵ Drașovean 1996, p. 114.

²⁹⁶ Drașovean, Rotea 1986, pl. VI/8, VII/12; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 38.

²⁹⁷ Schier, Drașovean 2004, p. 174–179, Abb. 20/3; Schier 2005, p. 80, fig. 46.

²⁹⁸ Drașovean 1994a, p. 11–12, pl. III/4–7; 1996, p. 114; 1997a, p. 66–68, Abb. 7/4–7; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 36.

²⁹⁹ Roska 1941, Taf. CXXII/13–15, 17, 19, 21, Taf. CXXIII/1–4, Taf. CXXIV/1–4, 7, 9, 14, Taf. LXXXIX/15, Taf. CXXIV/7, 9; Luca 1999, p. 14–15; 2001a, p. 131, 145, fig. 18/1, fig. 24/2–3, 6, 8–9, fig. 29/5, fig. 32/11, fig. 34/11, 16, fig. 42/6, 9, 11, fig. 43/1–2, fig. 44/3; 2003b, p. 221; Drașovean 2002, p. 76; 2003, p. 45; 2004, p. 33; 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 32, fig. Va.12.

³⁰⁰ Maxim 1999, p. 103; Lazarovici 1999–2000, p. 38–44, fig. 3; Lazarovici et alii 2002, p. 7; Lazarovici, Lazarovici 2003, fig. 89; 2006, p. 436, fig. IIIe.27, fig. IIIe.37; 2007, p. 30–31, 37–38, fig. Va.1/2, 6, 8, 10, fig. Va.10/a1–a4, b1–b5; Drașovean 2002, p. 77; 2003, p. 45; 2004, p. 33; 2005, p. 13.

³⁰¹ Gligor 2008c, fig. 1.

modelarea cu toarta-bandă plată trapezoidală sau dreptunghiulară pe buză. Vasul pictat de la Lumea Nouă³⁰² certifică momentul cronologic și legăturile încă puternice cu lumea sudică. La fel, palierul cronologic strâns – imediat post Vinča C1 – este asigurat de importurile de ceramică pictată Herpály și prezența statuetelor cu cap mobil în complexe închise de tipul locuințelor de suprafață Foeni³⁰³. Astfel, triburile Foeni intră în contact cu comunitățile de tip Turdaș, proces sesizat prin existența la Lumea Nouă a formelor și a ornamenticii tipice, inclusiv a semnelor incizate de pe fundul vaselor.

Se postulează anterioritatea culturii Turdaș față de purtătorii grupului cultural Foeni, ce vor transforma decisiv mediul cultural în sens petreștean³⁰⁴, fără să ducă la dispariția elementelor culturale Turdaș (banda incizat-punctată), care supraviețuiesc până către sfârșitul culturii Petrești³⁰⁵. Gh. Lazarovici consideră că o anumită perioadă de timp grupurile Turdaș și Foeni sunt contemporane, la fel cum există o conviețuire Foeni-Vinča C³⁰⁶.

S. A. Luca utilizează termenul Foeni-Mintia³⁰⁷ pentru grupul Foeni, considerând așezarea de la Mintia-Gerhat ca aparținând culturii Turdaș, cu elemente ale grupului cultural Mintia-Foeni³⁰⁸. La stadiul cunoștințelor la care a fost definit, S. A. Luca a opinat că grupul Foeni are prea multe elemente Vinča C pentru a fi asimilat cu Petrești A³⁰⁹, dar că se poate discuta teoretic despre o contribuție a grupului Foeni la geneza culturii Petrești³¹⁰. Ulterior, cercetătorul sibian și-a nuanțat poziția³¹¹, considerând probabil și posibil ca elemente tehnologice petreștene timpurii gata formate să fi venit din Banat în arealul de extensiune a turdășenilor și că pictura cu vișiniu pe fondul roșu al vasului, de factură Foeni, stă la baza picturii fazei Petrești A³¹². Ajunge la concluzia că grupul Foeni reprezintă, mai degrabă, o fază preliminară a culturii Petrești, faza A³¹³. În ultimul studiu de sinteză privind neoliticul și eneoliticul transilvănean, S. A. Luca aduce în discuție grupul Mintia³¹⁴, versiunea transilvană a grupului Foeni.

Fl. Drașovean este de părere că purtătorii grupului Foeni se răspândesc din Banat în Transilvania, motiv pentru care descoperirile din Banat le preced din punct de vedere temporal pe cele din Transilvania³¹⁵. Pornind de la datele constatate stratigrafic în spațiul extracarpatic, după părerea autorului citat începutul culturii Petrești trebuie încadrat în timpul fazei Vinča C1 și nu mai devreme³¹⁶. Această migrație – a doua după faza Vinča C1 – pune capăt dezvoltării culturii Turdaș în valea Mureșului și determină răspândirea comunităților turdășene târzii spre nordul Transilvaniei, unde vor da naștere culturii Iclod³¹⁷.

³⁰² Gligor 2007b, p. 63, fig. 46.

³⁰³ Gligor 2007b, p. 105, fig. 13; 2007c, p. 169–170.

³⁰⁴ Luca 2001b, p. 48; 2003b, p. 221.

³⁰⁵ Luca 2001b, p. 48; Luca et alii 2004, p. 113.

³⁰⁶ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 498.

³⁰⁷ Luca 2001a, p. 124, 131, 145; 2001b, 48; 2003a, p. 79; 2003b, p. 221, 223; Luca et alii 2004, p. 109, 113.

³⁰⁸ Luca 2005, p. 104.

³⁰⁹ Luca 1997b, p. 75.

³¹⁰ Luca 1997b, p. 75, nota 372.

³¹¹ Luca 2001b, p. 49; 2003b, p. 221.

³¹² Luca et alii 2004, p. 108.

³¹³ Luca et alii 2004, p. 109.

³¹⁴ Luca 2008, p. 32.

³¹⁵ Drașovean 1994a, p. 22; 1996, p. 86; 1997a, p. 78.

³¹⁶ Lazarovici et alii 1991, p. 66; Drașovean 2004, p. 32.

³¹⁷ Drașovean, Rotea 1986, p. 22; Drașovean 1996, p. 99; 2002, p. 78; 2003, p. 46; 2004, p. 33; 2005, p. 13.

După Z. Maxim³¹⁸, grupul Foeni este anterior și parțial contemporan cu faza A a culturii Petrești. Pentru Gh. Lazarovici, anterioritatea Turdaș-Foeni este clară³¹⁹, iar contextul arheologic de la Zau de Câmpie dovedește că migrația Foeni conduce la evoluția spre Petrești³²⁰.

Originea sudică a grupului Foeni a fost sugerată încă din momentul definirii sale³²¹. Fl. Drașovean pune pe seama unor comunități neolitice din Macedonia³²² nașterea grupului Foeni. În acest moment, pentru originea sudică a purtătorilor grupului Foeni, și implicit a culturii Petrești, pledează materialele ceramice³²³, studiile arheozoologice³²⁴, precum și datele antropologice³²⁵.

Referitor la definirea grupului Foeni, evoluția conceptului a ținut cont, în mod firesc, de stadiul cercetărilor³²⁶. Săpăturile din ultimele două decenii și rezultatele relevate, studiarea și reinterpretarea materialelor din cercetările mai vechi, ne permit să afirmăm în momentul de față că purtătorii grupului Foeni au o cultură materială bine individualizată și în Transilvania³²⁷.

VI.5. Relațiile cu cultura Precucuteni

La momentul actual, o imagine de ansamblu asupra descoperirilor atribuite culturii Precucuteni în cadrul așezărilor neolitice din Transilvania permite constatarea că amplificarea cercetărilor din ultimele decenii a dus la înmulțirea considerabilă a materialelor de această factură. În prezent, repertoriul³²⁸ descoperirilor de tip Precucuteni în Transilvania numără nu mai puțin de 35 de puncte arheologice: Alba Iulia-*Lumea Nouă*³²⁹, Bancu³³⁰, Bernadea³³¹, Brăduț³³², Bogatu Român³³³, Cașolț-Poiana în Pisc³³⁴, Călnic³³⁵, Cerișor-Peștera Cauce³³⁶, Ciucsângeorgiu³³⁷,

³¹⁸ Maxim 1999, Anexa 16.

³¹⁹ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 405.

³²⁰ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 410.

³²¹ Drașovean 1994a, p. 20–22; 1997a, p. 77–78.

³²² Drașovean 2005, p. 14–22.

³²³ Drașovean 1994a, p. 22; 2005, p. 14–22; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 28–29; Gligor 2007b, p. 51–63.

³²⁴ El Susi 2003, p. 141–147.

³²⁵ Drașovean 2006, p. 129–132.

³²⁶ Gligor 2007e, p. 12.

³²⁷ Drașovean 2003, p. 40–46; 2005, p. 21–22; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 496–498; 2007 p. 15, 28–54; Maxim 1999, p. 100–103; Luca 2001a, p. 96–97; 2003b, p. 221; Luca et alii 2004, p. 89, 108–109; Bălășescu et alii 2005, p. 26; Gligor 2006b; 2007b; 2007e; 2008a; 2008b; 2008c; 2009a.

³²⁸ Gligor 2009b, pl. IV.

³²⁹ Comșa 1965, p. 645, nota 49; Berciu 1966a, p. 122; Marinescu-Bilcu 1974, p. 133–134; Aldea 1975, p. 24; Paul 1992, p. 29; Drașovean 1996, p. 95; Maxim 1999, p. 100; Gligor 2007d, p. 166; Gligor, Lipot 2009, p. 252.

³³⁰ Comșa 1965, p. 645; Marinescu-Bilcu 1974, p. 132, fig. 26/4–6, 28/3, 29/1; Maxim 1999, p. 100.

³³¹ Marinescu-Bilcu 1974, p. 134.

³³² Marinescu-Bilcu 1974, p. 132; Maxim 1999, p. 100.

³³³ Marinescu-Bilcu 1974, fig. 1.

³³⁴ Paul 1961, p. 116, fig. 5/1–4, fig. 6/1–4, 9, fig. 7/8–9; Marinescu-Bilcu 1974, p. 133, nota 143; Maxim 1999, p. 100.

³³⁵ Marinescu-Bilcu 1974, p. 133; Paul 1992, p. 54, nota 14, p. 139.

³³⁶ Luca et alii 2004, p. 89–90, pl. XXXV/1, foto 28/2–6.

³³⁷ RepHar 2000, pl. 5/1; Maxim 1999, p. 100; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 1a/1–10.

Daia Română-Părăuș³³⁸, Ereteghin³³⁹, Feldioara³⁴⁰, Fundătura³⁴¹, Ghirbom-În Față³⁴², Hălchiu³⁴³, Iclod³⁴⁴, Leț³⁴⁵, Mihalț-Mățicută³⁴⁶, Mintia-Gerhat³⁴⁷, Noșlac³⁴⁸, Oarda-Dublihan³⁴⁹, Ocna Sibiului-Fața Vacilor³⁵⁰, Olteni³⁵¹, Petrești-Groapa Galbenă³⁵², Pianul de Jos-Podeț³⁵³, Sântimbru³⁵⁴, Sf. Gheorghe³⁵⁵, Tărtăria³⁵⁶, Deva-Tăualaș³⁵⁷, Turdaș³⁵⁸, Turia-Biserica Reformată³⁵⁹, Țaga³⁶⁰, Valea Nandrului-Dosul Mare³⁶¹, Zau de Câmpie-La Grădiniță³⁶², Gorenii-Tormaș³⁶³.

Cu siguranță, numărul descoperirilor de tip Precucuteni este mai mare, asta deoarece nu au fost valorificate toate materialele din colecțiile vechi ale muzeelor din Transilvania.

În opinia S. Marinescu-Bîlcu, comunitățile Precucuteni I final au pătruns spre centrul Transilvaniei, unde au fost asimilate de turdășeni și și-au pierdut identitatea³⁶⁴. În sprijinul acestei afirmații vine și lipsa materialelor de tip Precucuteni III în siturile din interiorul arcului carpatic. Studiind materialele cu ornamentație precucuteniană din așezări precum Cașolț-Poiana în Pisc sau Călnic, I. Paul³⁶⁵ constata la rândul său că pasta este tipică nivelurilor cu ceramică Petrești. E. Comșa precizează că – legat de contextul arheologic și caracteristicile tipologico-stilistice și de confecționare a ceramicii excizate în arealul intracarpatic – este specifică apariția în loturi mici, în complexe închise și că ceramica excizată este lucrată din altfel de pastă decât cea tipică, unele chiar pe pastă specifică Petrești³⁶⁶.

³³⁸ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133; Paul 1992, p. 53–54, pl. XXII/1–9, 11–12; Maxim 1999, p. 100.

³³⁹ Székely 1967, p. 75–84; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132, fig. 26/7, fig. 28/5, fig. 31/3–4, fig. 34/1, 6, 8.

³⁴⁰ Comșa 1965, fig. 5/2; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132; Lazarovici 1996, p. 33; Ioniță et alii 2004, p. 16–17.

³⁴¹ Maxim 1999, p. 100.

³⁴² Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134, nota 154; Aldea 1979, p. 25; Paul 1992, p. 54, pl. XXII/11, 13, 15.

³⁴³ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132, nota 134; Maxim 1999, p. 100.

³⁴⁴ Lazarovici, Kalmar 1987, fig. 10/16–20, pl. IX/1–5; Lazarovici, Maxim 1990–1993, p. 54–57, fig. 26/6; Lazarovici 1991, p. 13; Maxim 1999, p. 100.

³⁴⁵ Zaharia 1967, Abb. 6/1–2, Abb. 10/1, Abb. 11/3; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 1b/1–6.

³⁴⁶ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133; Maxim 1999, p. 100.

³⁴⁷ Drașovean, Luca 1990, fig. 3/4; Drașovean 1996, p. 95.

³⁴⁸ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134.

³⁴⁹ Rustoiu 2001, pl. II/2.

³⁵⁰ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133, nota 143; Paul 1962, fig. 9/3–5; 1992, pl. XXII/10.

³⁵¹ Căvruc, Buzea 2007, p. 247.

³⁵² Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133–134; Lazarovici, Kalmar 1982, pl. IV/21, 23–24; Gligor 2009b, pl. I/1–2, II/1–3, III/1–5.

³⁵³ Paul 1969, p. 47–50, pl. III/1–18; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 129, 133; Maxim 1999, p. 100.

³⁵⁴ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 1.

³⁵⁵ Zaharia 1967, p. 34, notele 83, 85, Abb. 13/3; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132, fig. 31/1–2, fig. 32/9.

³⁵⁶ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134, nota 150; Vlassa 1976, p. 29–30.

³⁵⁷ Dumitrescu 1966, p. 442; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 131; Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986, p. 15.

³⁵⁸ Roska 1941, Tafel CXV/1–28; Luca 1997b, pl. I/5, II/1; 2001a, p. 68, fig. 5/11, fig. 33/2, 36/5, 8; Maxim 1999, p. 100.

³⁵⁹ Maxim 1999, p. 98.

³⁶⁰ Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 27.

³⁶¹ Luca, Roman 1999b, pl. XVII/7.

³⁶² Lazarovici 1999–2000, p. 43–44.

³⁶³ Zrínyi 1981–1982, pl. I/8, VII/6.

³⁶⁴ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134.

³⁶⁵ Paul 1992, p. 54.

³⁶⁶ Comșa 1965, p. 631.

În contextul numărului mare de descoperiri și a situației arheologice specifice, prezentate mai sus, se naște firesc întrebarea dacă mai putem vorbi doar de importuri Precucuteni în așezările transilvănene. Luăm în discuție posibilitatea ca ornamentele tipice purtătorilor acestei culturi să fie preluate și utilizate în decorarea ceramicii de comunități aparținând altor culturi, în baza unor schimburi și influențe petrecute la paliere cronologice apropiate. Lipsa unor niveluri de locuire sau a unor complexe arheologice pe care să le putem atribui precucutenienilor în așezările din bazinul Mureșului mijlociu indică ca probabilă o „modă” de ornamentare pentru comunitățile neoliticului târziu și începutul eneoliticului. În stadiul actual al cercetărilor, nici Gh. Lazarovici nu exclude posibilitatea unei producții locale pentru ceramica de această factură³⁶⁷. Plecând de la descoperirile de factură precucuteniană în complexe Turdaș din situl eponim, S. A. Luca opinează că artefactele ceramice considerate importuri pot face parte din repertoriul stilistic specific ceramicii turdașene³⁶⁸.

Cum arătam într-un studiu recent³⁶⁹, utilizarea ceramicii excizate de tip Precucuteni ca element de cronologie relativă pentru siturile transilvănene impune prudență deoarece încă este dificil de precizat cu exactitate când materialele ceramice în discuție pot fi considerate importuri.

La momentul de față, se conturează o separare a grupului de așezări din sud-estul Transilvaniei de siturile din sud-vestul și centrul Transilvaniei. Materialele Precucuteni I cu proveniență de la Eresteghin, Ciucsângiorgiu sau Turia indică posibilitatea identificării genezei Precucuteniului și în sud-estul Transilvaniei³⁷⁰. Capătă greutate astfel opinia³⁷¹ autoarei monografiei culturii, care includea sud-estul Transilvaniei în aria de formare a culturii Precucuteni. N. Ursulescu apreciază la rândul său că formarea culturii Precucuteni s-a produs de o parte și de alta a grupelor sudică și centrală ale Carpaților Orientali³⁷². În schimb, în marile așezări neolitice din bazinul Mureșului mijlociu³⁷³, credem că un procentaj semnificativ din ceramica excizată și-a pierdut componenta etno-culturală inițială.

VI.6. Relațiile cu cultura Petrești

Purtătorii culturii Petrești de la Lumea Nouă se încadrează cu precădere în faza A–B, un fenomen specific tabloului general al așezărilor din bazinul Mureșului mijlociu. În prezent, în acest areal geografic cunoaștem nu mai puțin de 36 de localități cu descoperiri sau așezări aparținând culturii Petrești³⁷⁴.

I. Paul a plasat începutul culturii Petrești în cadrul fazei Vinča B2³⁷⁵, prin folosirea vechii secvențe cronologice a culturii Turdaș. După S. A. Luca, cercetările arheologice de la Turdaș au precizat existența unei locuiri contemporane cu Vinča C, înaintea descoperirilor Petrești A³⁷⁶ (n. n. Foeni). La fel, în peștera Cauce, nivelul Turdaș, cu materiale tipice Foeni la partea superioară, este suprapus de un nivel Petrești³⁷⁷. În opinia lui Fl. Drașovean, la acest sta-

³⁶⁷ Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 39.

³⁶⁸ Luca 1999, p. 13; 2008, p. 31.

³⁶⁹ Gligor 2009b, p. 240–243.

³⁷⁰ Lazarovici 1996, p. 33–34; Cavruc, Buzea 2007, p. 249.

³⁷¹ Marinescu-Bilcu 1974, p. 125.

³⁷² Ursulescu 2002, p. 111.

³⁷³ Gligor 2009b, pl. IV.

³⁷⁴ Gligor 2004, pl. VII.

³⁷⁵ Paul 1981, p. 231; 1992, p. 127.

³⁷⁶ Luca 1997b, p. 73–74.

³⁷⁷ Luca et alii 2004, p. 84–93.

diu al cercetărilor se poate vorbi de o cultură Petrești pe deplin formată în orizontul reprezentat de nivelul II de la Daia Română, la momentul cronologic aparținând fazei Vinča C1/C2³⁷⁸. Și S. A. Luca opinează că prima fază a culturii Petrești își începe evoluția la un orizont cronologic contemporan cu faza C2 a culturii Vinča³⁷⁹.

Prima fază a culturii Petrești a fost definită în urma cercetărilor de la Daia Română-Părăuț și Pauca-Homm, așezări considerate de I. Paul tipice pentru faza A³⁸⁰. Ca formă de vas, este tipic castronul cu carena largă³⁸¹, semicilindrică, rotunjită, ce se unește în unghi cu jumătatea inferioară tronconică, aplatizată și partea superioară înaltă. Motivele ornamentale pictate predominante în faza A³⁸² sunt benzile de linii paralele, înguste, de culoare roșie-sângerie sau vișinie, dispuse pe vas de obicei oblic, formând un ornament de aspect unghiular sau în formă de căpriori. În opinia noastră, în ambele așezări – precum și în alte situri considerate până acum petreștene³⁸³ – au fost depistate în nivelul inferior materiale ceramice tipice pentru grupul Foeni.

Cercetările arheologice mai recente au pus în evidență noi descoperiri aparținând culturii Petrești, pe care le vom trece succint în revistă.

Ultimele săpături de la Tărtăria (1989) au condus la depistarea unor materiale ceramice tipice pentru cultura Petrești, încadrate în Petrești A–B³⁸⁴ și Petrești B³⁸⁵. O așezare Petrești (faza A–B) a fost cercetată la Ciumbrud³⁸⁶. În apropiere de Alba Iulia, peste Mureș, locuiri Petrești au fost identificate la Oarda de Jos-Dublihan³⁸⁷ și Oarda de Jos-Șesu Orzi³⁸⁸. La doar câțiva kilometri est de așezarea de la Lumea Nouă, în punctul Alba Iulia-str. Clujului au fost descoperite materiale ceramice Petrești³⁸⁹, ce se încadrează în faza A–B de dezvoltare a culturii.

Z. Maxim publică ceramica pictată petreșteană de la Baci³⁹⁰, Viișoara³⁹¹ și Zau de Câmpie³⁹². La Cheile Turzii, noile săpături au confirmat faptul că nivelul cu ceramică pictată Lumea Nouă a fost suprapus de un strat Petrești³⁹³. S. A. Luca a valorificat materialele arheologice din nivelurile de locuire Petrești de la Turdaș-Luncă³⁹⁴ și Cerișor-Peștera Cauce³⁹⁵. În așezarea de la Miercurea Sibiului-Petriș, în nivelul III, s-au precizat locuințe de suprafață ce se datează în faza A–B a culturii Petrești³⁹⁶.

³⁷⁸ Drașovean 2004, p. 34.

³⁷⁹ Luca et alii 2004, p. 113.

³⁸⁰ Paul 1977, p. 22; 1992, p. 50–56, 71, pl. XXIII/1–14.

³⁸¹ Paul 1992, p. 59.

³⁸² Paul 1977, p. 19, Pl. 1/5; 1981, Tafel 57/1; 1992, p. 69, 71, pl. XXXI/1; Chapman 1981, fig. 84/7.

³⁸³ Gligor 2008c, p. 11–15.

³⁸⁴ Paul 2007, pl. XVIII/1–3.

³⁸⁵ Paul 2007, pl. XIX/1–5.

³⁸⁶ Badea et alii 1996, p. 42, pl. VIII–IX; Gligor 2000, p. 144.

³⁸⁷ Rustoiu 2001, p. 55–57, fig. 1, pl. I–IV.

³⁸⁸ Gligor 2004, p. 18–20, pl. IV/5–7, V/1–6, VI/1–8, IX/1–8.

³⁸⁹ Gligor 2004, p. 20–25, pl. I/1–5, II/1–8, III/1–3, 5–6, IV/1–2, 4.

³⁹⁰ Maxim 1999, pl. XXI/1–8.

³⁹¹ Maxim 1995, p. 724, fig. 1/1–2, 4–5, 8–9, fig. 2/1–7.

³⁹² Maxim 1999, pl. XXII/1–9.

³⁹³ Lazarovici et alii 1995a, p. 552–553, fig. 8/6–9, fig. 9/1–5, fig. 10/1–7; Lazarovici 1996, p. 31; Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. 6b.20/b; Maxim 1999, pl. XXIII–XVI.

³⁹⁴ Luca 2001a, p. 71–77.

³⁹⁵ Luca et alii 2004, pl. XX/1, 7, XXII/2, 4, XXIII/3, XXVII/2, XXIX/2, XXXIV/4, XXXVII/1–2, XLI/5, foto 28/1.

³⁹⁶ Luca et alii 2007, p. 15–16, Plan 8.

În privința originii culturii Petrești, până în urmă cu câțiva ani nu s-au putut susține argumente inatacabile. N. Vlassa³⁹⁷ vedea nașterea culturii Petrești în faciesurile locale „Tărtăria-Tăuș” și „Lumea Nouă”, ce o preced genetic, cronologic și teritorial, dezvoltându-se organic din cultura Turdaș. În aceeași perioadă, I. Paul³⁹⁸ afirma că o componentă Criș propriu-zisă, în geneza culturii Petrești, prin filieră Vinča-Turdaș, este foarte puțin probabilă.

Autorul monografiei culturii Petrești, prof. I. Paul, formula la data redactării – fără a forța vreo concluzie definitivă – mai multe ipoteze, înclinând mai mult spre o dezvoltare independentă, originală³⁹⁹. Nu exclude în privința tehnicii picturii și motivelor ornamentale legături sesizabile cu ceramica pictată din zona egeo-mediteraneană⁴⁰⁰. Astfel, I. Paul consideră că nașterea culturii Petrești a avut drept filon genetic fondul vechi neolitic, de sorginte egeeo-anatolo-microasiatică, iar evoluția ulterioară a avut ca notă distinctă specificul propriu, îmbinare a unor manifestări originale și independente, cu influențele etno-culturale din ariile culturilor învecinate⁴⁰¹.

Inițial, Gh. Lazarovici considera că purtătorii fazei Vinča C au stat la baza nașterii culturii Petrești sau cultura Petrești conține elemente sudice, asociate migrației Vinča C⁴⁰². Încă din anii '80, acesta vedea dezvoltarea primei faze a culturii Petrești pe parcursul Vinča C1⁴⁰³. O analiză cuprinzătoare a genezei culturii Petrești, în raport și cu descoperirile din zona bănățeană, a fost efectuată în mai multe studii succesive de către Fl. Drașovean⁴⁰⁴. Autorul citat leagă cele mai timpurii manifestări Petrești din Transilvania de un nou val, rezultat al unui proces de migrare, extrem de dinamic, identificat cu triburile purtătoare ale grupului Foeni, ce pătrund pe valea Mureșului la sfârșitul fazei Vinča C1⁴⁰⁵.

Pe măsură ce argumentele enunțate câștigau în greutate, concluzia tranșantă a fost aceea că grupul Foeni a contribuit în mod substanțial la apariția culturii Petrești⁴⁰⁶, pornind de la cultura materială specifică, până la poziția stratigrafică în care apar aceste materiale, realități susținute și de datările radiocarbon⁴⁰⁷.

I. Paul vede întreaga dezvoltare a culturii Petrești pe o durată de 500–600 ani⁴⁰⁸. În peșterile din Cheile Turzii, stratul Petrești, faza finală B, este suprapus de nivelul cu materiale ceramice aparținând orizontului toartelor pastilate⁴⁰⁹. Analizele radiocarbon⁴¹⁰ oferă pentru nivelul cu materiale aparținând acestui orizont datele: (GrN–29100)–5100±40 BP; (GrN–29102)–5120±40 BP; (GrN–29101)–5260±40; (GrN–29014)–5350±40 BP. Aceste date vin să confirme palierul cronologic la care cultura Petrești își încheiase deja evoluția. La Cerișor-Peștera Cauce, nivelul cu materiale Petrești este suprapus de un nivel Tiszapolgár⁴¹¹. În așezările

³⁹⁷ Vlassa 1967, p. 419.

³⁹⁸ Paul 1965, p. 299.

³⁹⁹ Paul 1992, p. 117–125.

⁴⁰⁰ Paul 1977, p. 24–25.

⁴⁰¹ Paul 1992, p. 124.

⁴⁰² Lazarovici 1987, p. 38.

⁴⁰³ Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, tabel cronologic.

⁴⁰⁴ Drașovean 1994a, p. 20–22; 1997a, p. 76–78; 2003, p. 39–46; 2004, p. 27–36.

⁴⁰⁵ Drașovean 1996, p. 86, 98–99; 2002, p. 76–78; 2004, p. 33; 2005, p. 13.

⁴⁰⁶ Drașovean 2004, p. 33; Lazarovici, Lazarovici 2006, 436; 2007, p. 15; Gligor 2007e, p. 11–12.

⁴⁰⁷ Drașovean 2003, p. 45–46; 2004, p. 33–34; 2005, p. 20–21; Gligor 2008a, pl. VII; 2009c, fig. 3.

⁴⁰⁸ Paul 1992, p. 132.

⁴⁰⁹ Lazarovici et alii 1995a, p. 553–557.

⁴¹⁰ Biagi, Voytek 2006, p. 199, fig. 5.

⁴¹¹ Luca et alii 2004, p. 47, 70, 93–97.

din bazinul Mureșului mijlociu, cercetările arheologice au arătat că nivelurile în care au fost identificate urmele locuirilor petreștene sunt suprapuse de vestigii ale culturii materiale aparținând comunităților Coșofeni⁴¹².

⁴¹² Paul 1969, p. 70–77; Vlassa 1976, p. 30; Gligor 2007d, p. 176.

CAPITOLUL VII

Considerații generale. Concluzii

Rezultat a mai bine de șase decenii de cercetări arheologice – realizate sub forma sondajelor de verificare stratigrafică, a săpăturilor sistematice sau preventive – tabloul general asupra locuirii din perioada neolitică și eneolitică din situl de la Alba Iulia-*Lumea Nouă* ne relevă o sumă de caracteristici care individualizează această importantă așezare din valea Mureșului mijlociu. Amplasată pe terasa a doua a Mureșului, așezarea de la Lumea Nouă a oferit bune condiții de habitat, iar exploatarea resurselor naturale ale zonei a condus la extinderea așezării spre vest și nord, în strânsă legătură cu topografia terenului și sursele de apă.

Este de precizat faptul că stratigrafia verticală și cea pe orizontală a așezării de la Lumea Nouă ne-a permis să identificăm pe de o parte succesiunea nivelurilor și complexelor arheologice, pe de altă parte dinamica locuirii, forma și amplasarea locuințelor, palierele cronologice la care situl a fost ocupat în diferite sectoare. Am constatat de asemenea faptul că situl de la Lumea Nouă ne prezintă o locuire protejată de amenajări de fortificație. Nu este exclus ca șanturile identificate în cercetarea din Sp. VI/2005, prin forma și traseul lor, să aibă scopul de delimitare a unui spațiu ritualic, identificat în cercetările din Sp. II/2003 și Sp. III/2005.

Datele privind grupul Lumea Nouă și ceramica pictată specifică aduc clarificări în definirea conținutului cultural al acestui grup. Fără a forța realitățile arheologice date de stadiul actual al cunoștințelor, câștigul adus de cercetarea de față constă în realizarea unei prime clasificări tipologico-stilistice a ceramicii pictate, raportată la situația stratigrafică și discutarea analogiilor și sincronismelor posibile, într-un areal cultural-geografic dominat de forme și tehnici de ornamentare asemănătoare. Locuirea vinčiană de la Lumea Nouă acoperă faza clasică și parțial cea târzie a culturii. Considerăm că secvența de locuire relevată este concludentă în acest sens.

Din cercetările efectuate în ultimii ani, rezultă că cea mai intensă locuire aparține purtătorilor grupului Foeni. Alocarea unui spațiu corespunzător în lucrarea de față s-a impus și datorită importanței și noutății acestor descoperiri în Transilvania. Comunităților Foeni de la Lumea Nouă le atribuim structuri de habitat, constând din bordeie și locuințe de suprafață, dar și un sistem defensiv; de asemenea un material ceramic abundent, plastică antropomorfă și zoomorfă, utilaj litic, artefacte de os și corn, precum și o descoperire funerară unică până în prezent pe teritoriul actual al României. Așezarea comunităților Foeni la Lumea Nouă reiese și din cercetarea utilajului litic, prin comportamentul tehnic adoptat de aceste comunități în contextul modificărilor survenite în aprovizionarea și exploatarea materiilor prime, așadar adaptat la noi realități.

Analizele arheometrice efectuate cu precădere pe eșantioane din ceramică pictată Lumea Nouă și ceramică fină Foeni (ceramică neagră, black-topped și pictată) ne-au oferit date importante, care completează cunoștințele legate de tehnologia de confecționare a ceramicii din epoca neolitică. Așa cum rezultă din analize, am remarcat diferențele între cele două grupuri

culturale în privința preparării pastei ceramice sau a arderii vaselor. Calitatea net superioară a ceramicii Foeni ne dovedește apartenența comunităților creatoare la o altă civilizație, un argument în plus pentru racordarea la două medii culturale diferite, ce provin din arii geografice distincte. Având în vedere faptul că cercetările interdisciplinare au fost limitate la un eșantion restrâns de probe, ipotezele emise și concluziile prezentate sunt doar parțiale, cu caracter preliminar. Pentru verificarea și argumentarea lor suplimentară se impune continuarea sistematică a cercetărilor – inclusiv prin identificarea surselor de potențiale materii prime – în vederea creării unei așa-numite „cărți de identitate” a ceramicii neolitice, utilă pentru înțelegerea științifică a descoperirilor și pentru compararea acestora cu materiale similare de pe teritoriul actual al României sau alte regiuni ale Europei Centrale și de Sud-Est.

Prin descoperirea podoabelor lucrate din scoica *Spondylus gaederopus*, situl de la Lumea Nouă se adaugă la repertoriul așezărilor incluse în circuitul rutelor de comerț și schimburi prin care se vehiculau piesele în discuție, văzute ca bunuri de prestigiu de majoritatea specialiștilor.

Descoperirea la Lumea Nouă a unui fund de vas ceramic pe care se afla imprimat un spic întreg de *Cerealia*, specia de grâu de pâine *Triticum aestivum* ne oferă date utile, care creionează mai exact tabloul activităților productive ale purtătorilor grupului Foeni. Atestarea acestei specii în vremea locuirii Foeni reprezintă o informație prețioasă privind cultivarea plantelor în preistorie, cu atât mai mult cu cât referințele legate de cultivarea speciei *Triticum aestivum* pentru perioada neoliticului sunt destul de sărace.

Datele C¹⁴ obținute din probe prelevate din complexe închise înscrisu situl neolitic și eneolitic de la Lumea Nouă printre așezările transilvănene cu secvențe de cronologie absolută. Se adaugă datele obținute prin metoda termoluminescenței, care începe să se valideze tot mai pregnant ca metodă de datare absolută în arheologie, cu rol dublu, de a oferi date propriu-zise și totodată de a „calibra” datele C¹⁴ existente.

Dacă în urmă cu câteva decenii argumentele privind autohtonismul sau neautohtonismul culturii Petrești erau afirmate cu precădere având la îndemână dovezi indirecte, rezultatele cercetărilor arheologice din ultima vreme, efectuate în arealul transilvănean, racordate la descoperirile din Banat, ne oferă o nouă realitate, bazată pe materiale arheologice stratigrafiate și pe informațiile oferite de metodele moderne de cercetare și datare. Prin descoperirile de factură Foeni de la Lumea Nouă, teoria neautohtonistă privind geneza culturii Petrești câștigă un solid punct de sprijin. Tot mai multe argumente de ordin arheologic vin să susțină originea sudică a purtătorilor culturii Petrești, care se naște datorită unui aport etno-cultural datorat grupului Foeni.

Ne raliem celei de a doua teorii privind geneza culturii Petrești. Impulsurile de sorginte sudică sunt așadar definitorii în nașterea acestei civilizații la jumătatea mileniului V BC, iar Alba Iulia-Lumea Nouă reprezintă în momentul de față una din așezările-cheie în deslușirea acestui amplu și complex proces.

Rezultatele săpăturilor arheologice efectuate în perioada 2002–2008, prezentate în lucrarea de față, reflectă stadiul actual al cercetărilor. Ca finalitate a acestui demers vedem în primul rând introducea în circuitul științific a unui bogat și reprezentativ material arheologic, care racordează descoperirile de aici la problematica neoliticului și eneoliticului transilvănean, iar într-un cadru mai amplu, a întregului spațiu central și sud-est european.

Bibliografia / References

- Alaiba 2007 R. Alaiba, *Complexul cultural Cucuteni-Tripolie. Meșteșugul olăritului*, Ed. Junimea, Iași, 2007.
- Aldea 1968 I. Al. Aldea, *O statuță cu cap mobil de la Petrești*, în *Sargetia*, V, 1968, 11–13.
- Aldea 1974 I. Al. Aldea, „Altarul” magico-ritual descoperit în așezarea neolitică de la Ghirbom (com. Berghin, jud. Alba). *Contribuții la studiul religiilor preistorice*, în *Apulum*, XII, 1974, 40–48.
- Aldea 1975 I. Al. Aldea, *Teritoriul municipiului Alba Iulia în epoca preistorică*, în *Alba Iulia–2000*, Alba Iulia, 1975, 21–26.
- Aldea 1979 I. Al. Aldea, *Obiecte de cupru descoperite în așezarea neo-eneolitică de la Ghirbom (com. Berghin, jud. Alba)*, în *Apulum*, XVII, 1979, 25–29.
- Aldea 1997 I. Al. Aldea, *Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 1997, 2.
- Aldea 1999 I. Al. Aldea, *Așezarea eneolitică aparținând culturii Petrești de la Ghirbom. Monografie arheologică*, Cluj-Napoca, Teză de doctorat (mss), 1999.
- Aldea, Ciută 1996a I. Al. Aldea, M. Ciută, *Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 1996, 5–6.
- Aldea, Ciută 1996b I. Al. Aldea, M. Ciută, *Limba, jud. Alba. Punct: Bordane*, în *CCA*, 1996, 5.
- Alekshin 1983 V. A. Alekshin, *Burial Customs as an Archaeological Source*, în *Current Anthropology*, 24 (2), 1983, 137–149.
- Alexandrescu 1961 A. D. Alexandrescu, *O vtoroi faze Docutenscoi culturî*, în *Dacia*, N. S., V, 1961, 21–37.
- Alram-Stern 1994 E. Alram-Stern, *Die Thessalische Neolithkeramik der Sammlung Schachermeyer in Wien*, în *La Thessalie – Quinze années de recherches archéologique, 1975–2000. Bilans et perspectives*, Actes du colloque international Lyon, 17–22 april 1990, Athena, 1994, 131–136.
- Alram-Stern 1996 E. Alram-Stern, *Die Ägäische Frühzeit, 1 Band. Das Neolithikum in Griechenland*, Wien, 1996.
- Anders, Nagy 2007 A. Anders, E. G. Nagy, *Late Neolithic Burial Rites at the Sites of Polgár-Csőszhalom-Dülö*, în J. Kozłowski, P. Raczky (Eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, Kraków, 2007, 83–96.
- Andreescu 2002 R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, Muzeul Național de Istorie a României, Monografii III, București, 2002.
- Andrei, Roșu 1998 Șt. Andrei, T. Roșu, *Cercetări arheologice de suprafață în așezarea de la Călan-La Podină (jud. Hunedoara)*, în *BCȘS*, 4, 1998, 27–35.
- Anghel 2001 D. Anghel, *Consecințele metodelor de prelucrare asupra stării de conservare și a măsurilor de restaurare aplicate în cazul unor vase neo-eneolitice decorate prin pictare*, în *PA*, I, 2001, 208–214.
- Aslanis 1992 I. Aslanis, *E proistoria tes Makedonias. (I) E neolithike epoche*, Athena, 1992.
- Avramova 2002 M. Avramova, *Der Schmuck aus den Gräbern von Durankulak*, în *Die Prähistorischen Gräberfelder von Durankulak*, Band II, Teil 1, Sofia–Berlin, 2002, 191–206.

- Badea et alii 1996 A. Badea, M. Căstăian, M. Coza, M. Gligor, V. Istrate, D. Petriș, *Sondaje stratigrafice la Ciunbrud*, în *BCȘS*, 2, 1996, 27–46.
- Bakalakis, Sakellariou 1980 G. Bakalakis, A. Sakellariou, *Paradimi*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1980.
- Bánffy 1997 E. Bánffy, *Cult objects of the neolithic Lengyel culture. Connections and Interpretation*, Archaeolingua, Budapest, 1997.
- Băcuț-Crișan 2003 S. Băcuț-Crișan, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Zalău. Descoperirile neo-eneolitice*, în *BMP*, V, 2003, 11–28.
- Băcuț-Crișan 2005 S. Băcuț-Crișan, *Rituri și ritualuri funerare în neoliticul din N–V României*, în *Marmatia*, 8/1, 2005, 5–24.
- Băcuț-Crișan 2007 S. Băcuț-Crișan, *Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă. From general to particular-discoveries in the Șimleu-Depression*, în *Studii de Preistorie*, 4, 2007, 67–85.
- Băcuț-Crișan 2008 S. Băcuț-Crișan, *Neoliticul și eneoliticul timpuriu în depresiunea Șimleului*, Bibliotheca Brukenthal, XXIII, Sibiu, 2008.
- Băjenaru 1996 R. Băjenaru, *Un tip de decor specific bronzului timpuriu*, în *SCIVA*, 47 (3), 1996, 313–323.
- Bălășescu, Valentin 2004 A. Bălășescu, R. Valentin, *Omul și animalele. Strategii și resurse la comunitățile Hamangia și Boian*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2004.
- Bălășescu et alii 2005 A. Bălășescu, R. Valentin, D. Moise, *Omul și mediul animal între mileniiile VII–IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2005.
- Bălțean et alii 2008 I. C. Bălțean, M. Gligor, E. Săsăran, C. Tămaș, *Industria litică cioplită a grupului Foeni de la Alba Iulia-Lumea Nouă. Comportament tehnic, morfologie, preferințe*, în *AnB*, S. N., XVI, 2008, 11–29.
- Beldiman, Sztancs 2007 C. Beldiman, D. M. Sztancs, *Industria preistorică a materiilor dure animale de la Alba Iulia-Lumea Nouă (2005–2006)*, în *CCA*, 2007, 49–53.
- Bem 2000–2001 C. Bem, *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, în *Pontica*, XXXIII–XXXIV, 2000–2001, 25–121.
- Bem 2007 C. Bem, *Traian-Dealul Fântânilor. Fenomenul Cucuteni A–B*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007.
- Benea et alii 2007 V. Benea, D. Vandenbergh, A. Timar, P. Van den haute, C. Cosma, M. Gligor, C. Florescu, *Luminescence dating of Neolithic ceramics from Lumea Nouă, Romania*, în *Geochronometria*, 28 (2), 2007, 9–16.
- Berciu 1961 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961.
- Berciu 1966a D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.
- Berciu 1966b D. Berciu, *Cultura Hamangia. Noi contribuții*, București, 1966.
- Berciu 1968 I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă” în lumina noilor săpături (1961–1963)*, în *Apulum*, VII/1, 1968, 53–58.
- Berciu, Berciu 1946 D. Berciu, I. Berciu, *Cercetări și săpături arheologice în județele Turda și Alba*, în *Apulum*, II (1943–1945), 1946, 1–77.
- Berciu, Berciu 1949 D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice în anii 1944 – 1947*, în *Apulum*, III (1946–1948), 1949, 1–43.
- Beyneix 2001 A. Beyneix, *Aux origins de la guerre: actes de violence et massacres dans le néolithique européen*, în *RÉA*, 103, 3–4, 2001, 329–342.
- Beyneix 2007 A. Beyneix, *Réflexions sur les débuts de la guerre au Néolithique en Europe occidentale*, în *L'anthropologie*, 111 (1), 2007, 79–95.
- Biagi, Voytek 2006 P. Biagi, B. A. Voytek, *Excavations at Peștera Ungurească (Caprelor) Cheile Turzii, Petrești de Jos, Transylvania 2003–2004: A preliminary report on the chipped stone assemblages from the chalcolithic toarte pastilate (Bodrogkeresztúr) layers*, în *AnB*, S. N., XIV, 2006, 177–202.
- Bogdanović 1988 M. Bogdanović, *Architecture and structural Features at Divostin*, în A. McPherron, D. Srejović (Eds.), *Divostin and the Neolithic of central Serbia*, Department of Anthropology, University of Pittsburgh, 1988, 35–140.

- Bognár-Kutzián 1972 I. Bognár-Kutzián, *The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Charpatian Basin*, Budapest, 1972.
- Borrello, Micheli 2004 M. Borrello, R. Micheli, *Spondylus gaederopus, gioiello dell' Europa preistorica*, în *Preistoria Alpina*, suppl. 1, 40, 2004, 71–82.
- Boyadziev 2005 Y. Boyadziev, *Sinchronization of the stages of the Cucuteni culture with the Eneolithic cultures of the territory of Bulgaria according to C¹⁴ dates*, în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicolae, D. Monah (Eds.), *Cucuteni. 120 years of research time to sum up*, Piatra-Neamț, 2005, 65–74.
- Breazu 1999 M. Breazu, *Aspecte privind tehnologia de confecționare și decorare a ceramicii pictate aparținând grupului cultural „Lumea Nouă”*, în BCȘS, V, 1999, 43–45.
- Buta, Pișotă, 1975 I. Buta, I. Pișotă, *Hidrologie*, București, 1975.
- Buzea, Lazarovici 2005 D. Buzea, Gh. Lazarovici, *Descoperirile Cucuteni-Ariuşd de la Păuleni Ciuc-Ciomortan „Dâmbul Cetății”. Campaniile 2003–2005. Raport Preliminar*, în *Angustia*, 9, 2005, 25–88.
- Cavruc, Buzea 2007 V. Cavruc, D. Buzea, *Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna. Punct: Cariera de nisip/tag, situl B*, în CCA, 2007, 246–250.
- Cârciumaru 1996 M. Cârciumaru, *Paleoetnobotanica*, Iași, 1996.
- Cârciumaru 1999 M. Cârciumaru, *Evoluția omului în cuaternar*, București, 1999.
- Cârciumaru, Tomescu 1994 M. Cârciumaru, Al. Tomescu, *Palinologia. Aplicațiile ei în arheologie*, București, 1994.
- Chiriță et alii 1981 C. Chiriță, N. Doniță, D. Ivănescu, I. Lupe, I. Milescu, V. Stănescu, I. Vlad, *Pădurile României. Studiu monografic*, București, 1981.
- Chambron, Leclerc 2007 P. Chambron, J. Leclerc, *Les tombes multiples dans le Néolithique français: aléa statistique ou pratique institutionnalisée*, în BSPF, 104 (2), 2007, 289–306.
- Chapman 1981 J. Chapman, *The Vinča culture of South-East Europe*, BAR, IS (117), 1981.
- Chohadzhiev 2006 S. Chohadzhiev, *Slatino. Prehistoric settlement*, Veliko Turnovo, 2006.
- Ciarnău, Lazarovici 1985 I. Ciarnău, Gh. Lazarovici, *Descoperiri neolitice pe valea Ierului*, în *Crisia*, XV, 1985, 15–25.
- Ciugudean 2003 H. Ciugudean, *Noi contribuții privind bronzul timpuriu din Transilvania*, în *Apulum*, XL, 2003, 89–122.
- Ciută 2009 B. Ciută, *Cultivarea plantelor în pre- și protoistoria bazinului intracarpatic din România*, Bibliotheca Brukenthal, XXXIV, Ad. Altip, Alba Iulia, 2009.
- Ciută 2002 M. Ciută, *Contribuții la cunoașterea neoliticului târziu din depresiunea Hațeg-Mureș. Descoperirile de la Călanul Nou-La Podină II*, în *Corviniana*, VII, 2002, 31–47.
- Comșa 1963 E. Comșa, *K voprosu o periodizatii neoliticeskih kultur na severo-zapade RNR*, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, 477–484.
- Comșa 1965 E. Comșa, *Cultura Boian în Transilvania*, în SCIV, 16 (4), 1965, 629–647.
- Comșa 1966 E. Comșa, *Schimbul la comunitățile din epoca neolitică de pe teritoriul țării noastre*, în *RevM*, III, 5, 1966, 440–444.
- Comșa 1969 E. Comșa, *Donées concertant la civilisation Vinča du sud-ouest de la Roumanie*, în *Dacia*, N. S., XIII, 1969, 11–44.
- Comșa 1971 E. Comșa, *Silexul de tip „bănățean”*, în *Apulum*, IX, 1971, 15–19.
- Comșa 1973 E. Comșa, *Parures néolithiques in coquillages marins découvertes en territoire roumain*, în *Dacia*, N. S., XVII, 1973, 61–76.
- Comșa 1974 E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1974.
- Comșa 1976 E. Comșa, *Caracteristicile și însemnătatea cuptoarelor de ars oale din aria culturii Cucuteni-Ariuşd*, în SCIVA, 27 (1), 1976, 23–33.
- Comșa 1987 E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1987.
- Comșa 1995 E. Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, Biblioteca de Arheologie, LIII, București, 1995.

- Comșa, Răuț 1969 E. Comșa, O. Răuț, *Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinča descoperite la Zorlențu Mare*, în *SCIV*, 20 (1), 1969, 3–15.
- Comșa, Nanasi 1971 E. Comșa, Z. Nanasi, *Mormântul neolitic descoperit la Săcuieni*, în *SCIV*, 22 (4), 1971, 633–634.
- Comșa, Nanasi 1972 E. Comșa, Z. Nanasi, *Date privitoare la ceramica pictată din epoca neolitică din Crișana*, în *SCIV*, 23 (1), 1972, 3–18.
- Constantinescu et alii 2007 B. Constantinescu, R. Bugoi, E. Pantos, D. Popovici, *Phase and chemical composition analysis of pigments used in Cucuteni Neolithic painted ceramics*, în *DP*, XXXIV, 2007, 281–288.
- Coteț 1973 P. Coteț, *Geomorfologia României*, București, 1973.
- Crubézy 2000 E. Crubézy, *L'étude des sépultures ou du monde des morts au monde des vivants. Anthropobiologie, archéologie funéraire et anthropologie de terrain*, în E. Crubézy, E. Lorans, C. Masset, F. Perrin, L. Tranoy (Eds.), *L'Archéologie funéraire*, Errance, Paris, 2000, 8–54.
- Dawson et alii 2003 L. Dawson, T. E. Levy, P. Smith, *Evidence of Interpersonal Violence at the Chalcolithic Village of Sigmim (Israel)*, în *IJO*, 13, 2003, 115–119.
- Demoule 1991 J. P. Demoule, *Les recherches récentes en Grèce septentrionale et les problèmes chronologiques et régionaux des cultures à céramique au graphite*, în J. Lichardus (Ed.), *Die Kupferzeit als Historische Epoche*, Universität des Saarlandes and Rudolf Habelt, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, 1991, 227–236.
- Demoule 1993 J. P. Demoule, *Anatolie et Balkans: La logique évolutive du néolithique égéen*, în *Anatolica*, XIX, 1993, 1–17.
- Demoule 2004 J. P. Demoule, *Les récipients en céramique du Néolithique Récent (Chalcolithique): description, évolution et contexte régional*, în R. Treuil (Ed.), *Dikili Tash, village préhistorique de la Macédoine orientale*, I (2), BCH, supplément XXXVII, 2004, 63–270.
- Demoule, Perlès 1993 J. P. Demoule, C. Perlès, *The Greek Neolithic: A New Review*, în *JWP*, 7 (4), 1993, 355–416.
- Dimitrijević, Tripković 2006 V. Dimitrijević, B. Tripković, *Spondylus and Glycymeris bracelets: trade reflections at Neolithic Vinča-Belo Brdo*, în *DP*, XXXIII, 2006, 237–252.
- Drașovean 1991 Fl. Drașovean, *Connection between Vinča C and Tisa, Herpaly, Petrești and Bucovăț cultures in northern Banat*, în *Banatica*, 11, 1991, 209–212.
- Drașovean 1994a Fl. Drașovean, *Cultura Petrești în Banat*, în *Studii de Istorie a Banatului*, XVI, Timișoara, 1994, 1–45.
- Drașovean 1994b Fl. Drașovean, *Die Stufe Vinča C im Banat*, în *Germania*, 72, 1994, 409–425.
- Drașovean 1996 Fl. Drașovean, *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, BHAB, I, 1996.
- Drașovean 1997a Fl. Drașovean, *Die Petrești-Kultur im Banat*, în *PZ*, 72 (1) 1997, 54–88.
- Drașovean 1997b Fl. Drașovean, *Some remarks concerning the Turdaș and Tăuâlaș groups*, în *AnB*, S. N., V, 1997, 7–9.
- Drașovean 2002 Fl. Drașovean, *Locurile neolitice de la Hunedoara-Cimitirul reformat și Grădina Castelului și o luare de poziție față de câteva opinii privind realitățile neo-eneoliticului din sud-vestul Transilvaniei*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, 57–93.
- Drașovean 2003 Fl. Drașovean, *Transilvania și Banatul în neoliticul târziu. O contribuție la originile culturii Petrești*, în *Apulum*, XL, 2003, 39–58.
- Drașovean 2004 Fl. Drașovean, *Transylvania and the Banat in the late Neolithic. The origins of the Petrești culture*, în *Antaeus*, 27, 2004, 27–36.
- Drașovean 2005 Fl. Drașovean, *Zona thessalo-macedoneană și Dunărea mijlocie la sfârșitul mileniului al VI-lea și la începutul mileniului al V-lea A.CHR.*, în *Apulum*, XLII, 2005, 12–26.
- Drașovean 2006 Fl. Drașovean, *Burials in the area of the Foeni culture group*, în *AnB*, S. N., XIV, 1, 2006, 129–134.
- Drașovean, Mariș 1982–1983 Fl. Drașovean, T. Mariș, *Cercetări arheologice de suprafață în așezarea neolitică de la Turdaș (jud. Hunedoara)*, în *Sargetia*, XVI–XVII, 1982–1983, 89–94.

- Drașovean, Rotea 1987 Fl. Drașovean, M. Rotea, *Așezarea neolitică de la Șoimuș. Contribuții la problemele neoliticului târziu din S–V Transilvaniei*, în *Apulum*, XXIII, 1987, 9–24.
- Drașovean, Luca 1990 Fl. Drașovean, S. A. Luca, *Considerații preliminare asupra materialelor neoneolitice din așezarea de la Mintia*, în *SCIVA*, 41 (1), 1990, 7–17.
- Drașovean, Mariș 1998 Fl. Drașovean, T. Mariș, *Așezarea neolitică târzie de la Zlaști (jud. Hunedoara)*, în *AnB*, S. N., VI, 1998, 93–119.
- Dumitrașcu 1980 S. Dumitrașcu, *Note privind descoperirile arheologice din Munții Apuseni*, în *Crisia*, X, 1980, 15–54.
- Dumitrașcu, Tăutu 1971 S. Dumitrașcu, N. Tăutu, *Ceramica neolitică pictată descoperită la Oradea-Ioșia*, în *Crisia*, 1, 1971, 47–53.
- Dumitrescu 1966 H. Dumitrescu, *Câteva probleme legate de cultura Petrești*, în *SCIV*, 17 (3), 1966, 433–444.
- Dumitrescu 1984 H. Dumitrescu, *Cercetările arheologice de la Tăuș (I)*, în *ActaMN*, XXI, 1984, 3–44.
- Dumitrescu 1985–1986 H. Dumitrescu, *Cercetările arheologice de la Tăuș (II)*, în *ActaMN*, XXII–XXIII, 1985–1986, 3–14.
- Dumitrescu 1960a Vl. Dumitrescu, *O nouă statueta de tip tesalic descoperită la Gumelnița*, în *SCIV*, XI/2, 1960, 245–258.
- Dumitrescu 1960b Vl. Dumitrescu, *Peut-on admettre du point de vue chronologique une participation des tribes de la civilisation à la ceramique peinte ouest-transylvaine à la „migration Dimini”?*, în *Swiatowit*, XXIII, 1960, 189–200.
- Dumitrescu 1966 Vl. Dumitrescu, *Gumelnița. Sondașul stratigrafic din 1960*, în *SCIV*, 17 (1), 1966, 51–99.
- Dumitrescu 1968 Vl. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, Ed. Meridiane, București, 1968.
- Dumitrescu 1980 Vl. Dumitrescu, *The neolithic settlement at Rast*, *BAR*, IS (72), 1980.
- Dumitrescu 1987–1988 Vl. Dumitrescu, *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *ActaMN*, XXIV–XXV, 1987–1988, 29–68.
- El Susi 1996 G. El Susi, *Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI î.Ch. – I d.Ch.*, BHAB, III, 1996.
- El Susi 2003 G. El Susi, *Analogii și diferențe între economiile animale ale comunităților Vinča C și grupul Foeni în așezări din Banat*, în *Banatica*, 13, 2003, 135–151.
- Fabbri et alii 2008 B. Fabbri, S. Gualtieri, S. Varvara, M. Gligor, *Archaeometric characterisation of Foeni pottery from the Alba Iulia-Lumea Nouă archaeological site (Romania)*, în C. Cosma, S. Varvara, M. Gligor (Ed.), *Vârste absolute prin metode nucleare de datare*, Ed. Quantum, Cluj-Napoca, 2008, 128–139.
- Fabbri et alii 2009 B. Fabbri, M. Gligor, S. Gualtieri, S. Varvara, *Archaeometric comparison between the Neolithic pottery of different cultures at the archaeological site of Alba Iulia (Transylvania, Romania)* în *SUBB*, Geologia, 2009, 54 (1), 23–26.
- Florescu 2007 C. Florescu, *Cultura Vinča*, în *Ceramica neolitică-o lecție de istorie*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2007, 30–41.
- Fotiadis, Chondrogianni-Metohi 1993 M. Fotiadis, A. Chondrogianni-Metohi, *Kitrini Limni: Diachroniki sinopsi, radiokronologiseis, kai i anaskafi tou 1993*, în *AEMTh*, 7, 1993, 19–31.
- Galbenu 1962 D. Galbenu, *Așezarea neolitică de la Hârșova*, în *SCIV*, 13 (2), 1962, 285–306.
- Galbenu 1970 D. Galbenu, *Așezarea și cimitirul de la Limanu*, în *MCA*, IX, 1970, 77–86.
- Garașanin 1993 M. Garașanin, *Zu den Problem der Vinča-Gruppe in Rumanien*, în *Balcanica*, XXIV, 1993, 7–20.
- Gligor 2000 M. Gligor, *Relația cadru geografic-habitat. Așezările aparținând culturii Petrești din bazinul Mureșului mijlociu*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, 133–149.
- Gligor 2003 M. Gligor, *O figurină antropomorfă aparținând culturii Petrești, de la Alba Iulia-Lumea Nouă*, în *Sargetia*, XXXI, 2003, 51–60.
- Gligor 2004 M. Gligor, *Contribuții la repertoriul descoperirilor aparținând culturii Petrești din bazinul Mureșului mijlociu*, în *ActaMP*, XXVI, 2004, 17–39.

- Gligor 2006a M. Gligor, *Înmormântări multiple în așezarea preistorică de la Alba Iulia-Lumea Nouă*, în *Revista Română de Medicină Legală*, 14 (1), 2006, 16–21.
- Gligor 2006b M. Gligor, *Considerații privitoare la neoliticul târziu/eneoliticul timpuriu din S-V Transilvaniei. Materiale ceramice de la Alba Iulia-Lumea Nouă*, în *Apulum*, XLIII/1, 2006, 9–34.
- Gligor 2007a M. Gligor, *Grupul cultural Lumea Nouă*, în *Ceramica neolitică-o lecție de istorie*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2007, 42–49.
- Gligor 2007b M. Gligor, *Grupul cultural Foeni*, în *Ceramica neolitică-o lecție de istorie*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2007, 50–63.
- Gligor 2007c M. Gligor, *Cultura Petrești*, în *Ceramica neolitică-o lecție de istorie*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2007, 64–71.
- Gligor 2007d M. Gligor, *Situl arheologic de la Alba Iulia-Lumea Nouă. Istoricul cercetărilor*, în *AUA*, Series Historica, XI/1, 2007, 161–178.
- Gligor 2007e M. Gligor, *Cercetări arheologice preventive la Alba Iulia-Lumea Nouă. O descoperire aparținând grupului Foeni*, în *Apulum*, XLIV, 2007, 1–28.
- Gligor 2008a M. Gligor, *New data about Foeni communities at Alba Iulia-Lumea Nouă*, în C. Cosma, S. Varvara, M. Gligor (Ed.), *Vârste absolute prin metode nucleare de datare*, Ed. Quantum, Cluj-Napoca, 2008, 140–159.
- Gligor 2008b M. Gligor, *Cu privire la locuirea neolitică de la Petrești-Groapa Galbenă*, în *Apulum*, XLV, 2008, 293–314.
- Gligor 2008c M. Gligor, *Contribuții la repertoriul descoperirilor aparținând grupului Foeni pe teritoriul României*, în *PA*, VII–VIII, 2008, 11–18.
- Gligor 2009a M. Gligor, *Materiale ceramice Foeni din Transilvania*, în *AUA*, Series Historica, XIII, 2009, 51–57.
- Gligor 2009b M. Gligor, *Despre ceramica de tip Precucuteni în Transilvania*, în *Apulum*, XLVI, 2009, 233–246.
- Gligor 2009c M. Gligor, *Contributions to the Absolute Chronology of the Neolithic and Chalcolithic of Transylvania*, în V. Cotiugă, F. A. Tencariu, G. Bodi (Eds.), *Itinera in Praehistoria. Studia in Honorem Magistri Nicolae Ursulescu*, Iași, 2009, 235–244.
- Gligor, Varvara 2008 M. Gligor, S. Varvara, *Un artefact metalic descoperit în așezarea preistorică de la Alba Iulia-Lumea Nouă*, în *AUA*, Series Historica, XII/1, 2008, 167–172.
- Gligor, Lipot 2009 M. Gligor, Șt. Lipot, *Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 2009, 251–253.
- Gligor et alii 2005–2006 M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, *Raport preliminar privind cercetările arheologice preventive de la Alba Iulia – Lumea Nouă* (2005), în *PA*, V–VI, 2005–2006, 161–172.
- Gligor et alii 2006 M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, T. Borșan, I. Maican, Șt. Lipot, C. Toth, P. Mazăre, B. Ciută, *Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 2006, 55–59.
- Gligor et alii 2007 M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, P. Mazăre, T. Borșan, I. Maican, Șt. Lipot, C. Toth, *Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 2007, 39–49.
- Gogâltan 1997 Fl. Gogâltan, *Gligorești-Holoame*, în *The bronze age civilization in Transylvania*, Alba Iulia, 1997, 18.
- Gogâltan, Florea 1994 F. Gogâltan, G. Florea, *Săpături arheologice la Gligorești (jud. Cluj)–1990*, în *Apulum*, XXXI, 1994, 9–37.
- Gogâltan et alii 1996 Fl. Gogâltan, A. Ursuțiu, I. Al. Aldea, *Gligorești, jud. Cluj. Punct: Holoame*, în *CCA*, 1996, 51–52.
- Gogâltan et alii 1997 Fl. Gogâltan, A. Ursuțiu, I. Al. Aldea, *Gligorești, jud. Cluj. Punct: Holoame*, în *CCA*, 1997, 21–22.
- Gogâltan et alii 1999 Fl. Gogâltan, A. Ursuțiu, I. Al. Aldea, *Gligorești, jud. Cluj. Punct: Holoame*, în *CCA*, 1999, 49–50.

- Gogâltan et alii 2004 Fl. Gogâltan, I. Al. Aldea, A. Ursuțiu, *Raport preliminar asupra investigațiilor arheologice de la Gligorești-„Holoame”, com. Luna, jud. Cluj (1994–1996)*, în *Apulum*, XLI, 2004, 61–101.
- Goldman, Szénásky 1994 G. Goldman, J. G. Szénásky, *Die neolithische Esztár-Gruppe in Ostungarn*, în *JAMÉ*, XXXVI, 1994, 225–23.
- Goleanu et alii 2005 A. Goleanu, A. Marian, C. Florescu, M. Gligor, S. Varvara, *Chemical and structural features of the Neolithic ceramics from Vinča, Lumea Noua and Petrești cultures (Romania)* în *Revue Roumaine de Chimie*, 2005, 50 (11–12), 939–949.
- Golitko, Keeley 2007 M. Golitko, L. Keeley, *Beating ploughshares back into sword: warfare in the Linearbandkeramik*, în *Antiquity*, 81 (312), 2007, 332–342.
- Görsdorf, Bojadžiev 1996 J. Görsdorf, J. Bojadžev, *Zur absoluten Chronologie der bulgarischen Urgeschichte*, în *Eurasia Antiqua*, 2, 1996, 105–173.
- Guilaine, Zammit 2005 J. Guilaine, J. Zammit, *The Origins of War. Violence in Prehistory*, Blackwell Publishing, 2005.
- Hansen 2007 S. Hansen, *Bilder vom Menschen der Steinzeit. Untersuchungen zur anthropomorphen Plastik der Jungsteinzeit und Kupferzeit in Südosteuropa*, Teil I–II, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 2007.
- Hansen et alii 2007 S. Hansen, M. Toderaș, A. Reingruber, I. Gatsov, C. Georgescu, J. Görsdorf, T. Hoppe, P. Nedelcheva, M. Prange, J. Wahl, J. Wunderlich, P. Zidarov, *Pietrele, Măgura Gorgana. Ergebnisse der Ausgrabungen im Sommer 2006*, în *Eurasia Antiqua*, 13, 2007, 43–112.
- Hansen et alii 2008 S. Hansen, M. Toderaș, A. Reingruber, I. Gatsov, F. Klimscha, P. Nedelcheva, R. Neef, M. Prange, T. D. Price, J. Wahl, B. Weninger, H. Wrobel, J. Wunderlich, P. Zidarov, *Der kupferzeitliche Siedlungshügel Măgura Gorgana bei Pietrele in der Walachei. Ergebnisse der Ausgrabungen im Sommer 2007*, în *Eurasia Antiqua*, 14, 2008, 19–100.
- Hauptmann 1981 H. Hauptmann, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien. Das Neolithikum und das Chalkolithikum*, Bonn, 1981.
- Hauptmann, Miložić 1969 H. Hauptmann, V. Miložić, *Die Funde der frühen Dimini-zeit aus der Arapi-Magula, Thessalien*, Bonn, 1969.
- Häußer 1998 A. M. Häußer (Ed.), *Krieg oder Frieden? Herxheim von 7000 Jahren*, Speyer, 1998.
- Häußer, Haidle 1998 A. M. Häußer, M. N. Haidle, *Krieg oder Frieden? Herxheim von 7000 Jahren*, în *Zur Anthropologie des Frühneolithikums in Mitteleuropa 5500–4900 v. Chr. Bilanz und Perspektiven*, Freiburg, 1998, 23–24.
- Hegedüs, Makkay 1991 K. Hegedüs, J. Makkay, *Vésztő-Mágor. Un habitat de la culture de la Tisa*, în *Les agriculteurs de la grande plaine Hongroise*, Dijon, 1991, 93–111.
- Hole 2000 F. Hole, *Is size important? Function and Hierarchy in Neolithic Settlements*, în I. Kuijt (Ed.), *Life in Neolithic Farming Communities. Social Organization, Identity, and Differentiation*, New York, 2000, 191–209.
- Horedt 1949 K. Horedt, *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică*, în *Apulum*, III, (1946–1948), 1949, 44–69.
- Horedt et alii 1966–1967 K. Horedt, I. Berciu, Al. Popa, I. Paul, I. Raica, *Săpăturile arheologice de la Răhău și Sebeș*, în *Apulum*, VI, 1966–1967, 11–17.
- Horváth 1982 F. Horváth, *A Gorzsai halom későneolit rétege*, în *ArchÉrt*, 109, 1982, 201–222.
- Horváth 1996 F. Horváth, *Similarities and differences in the cultural changes and interrelations during the early and middle neolithic of the southern Alföld in comparison with the middle Tisza-region in Hungary*, în Fl. Drașovean (Ed.), *The Vinča culture, its role and cultural connections*, BHAB, II, 1996, 125–140.
- Horváth 1998 F. Horváth, *The zoomorphic figurines of the late Neolithic Gorzsa group and their South-East European relation*, în P. Andreiter, L. Bartosiewicz, E. Jerem, W. Meid (Eds.), *Man and the animal world, Studies in Archaeozoology, Archaeology, Anthropology and Palaeolinguistics in memoriam Sándor Bökönyi*, Archaeolingua, Budapest, 1998, 285–305.

- Horváth 2003 F. Horváth, *Neolithic boat model from Hódmezővásárhely-Gorzsa*, în E. Jerem, P. Raczky (Eds.), *Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag*, Archaeolingua, Budapest, 2003, 263–75.
- Horváth 2005 F. Horváth, *Gorzsa. Preliminary results of the excavation of the Neolithic tell between 1978–1996*, în *Hétköznapiok Vénuszai*, Hódmezővásárhely, 2005, 67–83.
- Horváth, Paluch 2005 F. Horváth, T. Paluch, *Hétköznapiok Vénuszai. Állandó régészeti kiállítás a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban. A kiállított tárgyak katalógusa*, în *Hétköznapiok Vénuszai*, Hódmezővásárhely, 2005, 247–291.
- Höckmann 1968 O. Höckmann, *Die menschengestaltige Figuralplastik der südosteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Teil 1–2, Hildesheim, 1968.
- Ichim et alii 1989 I. Ichim, M. Radoane, D. Bătuca, D. Duma, *Morfologia și dinamica albiilor de râuri*, București, 1989.
- Iercoșan 1992–1993a N. Iercoșan, *Săpături arheologice în așezarea neolitică de la Căpleni (jud. Satu Mare)*, în *StComSM*, IX–X, 1992–1993, 9–22.
- Iercoșan 1992–1993b N. Iercoșan, *Săpăturile arheologice din județul Satu Mare (1971–1990)*, în *StComSM*, IX–X, 1992–1993, 77–90.
- Ignat 1973 D. Ignat, *Contribuții la cunoașterea neoliticului din Bihor*, în *ActaMN*, X, 1973, 477–492.
- Ignat Sava 1974 D. Ignat-Sava, *Ceramica neolitică pictată de pe Valea Crișului Repede*, în *Crisia*, IV, 1974, 121–125.
- Ignat Sava 1976 D. Ignat Sava, *Colecția veche neolitică a Muzeului Țării Crișurilor (II)*, în *Crisia*, VI, 1976, 7–20.
- Ignat 1977 D. Ignat, *Probleme ale neoliticului din N–V României*, în *ActaMN*, XIV, 1977, 13–21.
- Ignat 1981 D. Ignat, *Descoperiri arheologice aparținând epocii neolitice pe teritoriul orașului Oradea*, în *Crisia*, XI, 1981, 41–59.
- Ignat 1982 D. Ignat, *Un aspect mai puțin cunoscut în cadrul ceramicii pictate din N–V României*, în *Crisia*, XII, 1982, 361–370.
- Ignat 1998 D. Ignat, *Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău*, BHAB, XVI, 1998.
- Ignat 1999–2000 D. Ignat, *An overview of the Neolithic of Crișana*, în *AnB*, S. N., VII–VIII, 1999–2000, 21–33.
- Ileș 2005 A. Ileș, *Un fragment de figurină antropomorfă descoperit la Alba Iulia-Lumea Nouă*, în *BCȘS*, 11, 2005, 31–33.
- Ilie 1958 M. Ilie, *Podișul Transilvaniei*, București, 1958.
- Inel, Gligor 2007 C. Inel, M. Gligor, *Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Lumea Nouă – Centrul Creștin P.I.E.*, în *CCA*, 2007, 60.
- Ioniță et alii 2004 A. Ioniță, D. Căpățână, N. Boroffka, R. Boroffka, A. Popescu, *Feldioara-Marienburg. Contribuții arheologice la istoria Țării Bârsei – Archäologische Beiträge zur Geschichte des Burzenlandes*, Ed. Academiei Române, București, 2004.
- Ivanova 2007 M. Ivanova, *Tells, Invasion Theories and Warfare in Fifth Millenium B.C. Nord-Eastern Bulgaria*, în T. Pollard, I. Banks (Eds.), *War and Sacrifice. Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden–Boston, 2007, 33–48.
- Jeunesse 1997 Ch. Jeunesse, *Pratiques funéraires au néolithique ancien. Sépultures et nécropoles danubiennes (5500–4900 av. J.-C.)*, Paris, 1997.
- Jovanović 1995 B. Jovanović, *Continuity of the Prehistoric Mining in the Central Balkans*, în B. Jovanović (Ed.), *Ancient Mining and Metallurgy in Southeast Europe*, Bor–Belgrade, 1995, 29–35.
- Kalicz 1985 N. Kalicz, *Kőkori falu Aszódon*, Petőfi Múzeum, Aszód, 1985.
- Kalicz 1989 N. Kalicz, *Chronologische und terminologische Probleme im Spätneolitikum des Theißgebietes*, în S. Bököni (Ed.), *Neolithic of Southeastern Europe and its near Eastern connections*, VAH, II, 1989, 103–122.

- Kalicz, Makkay 1977 N. Kalicz, J. Makkay, *Die Linienbandkeramik in den Grossen Ungarischen Tiefebene*, Budapest, 1977.
- Kalicz, Raczky 1984 N. Kalicz, P. Raczky, *Preliminary Report on the 1977–1982 Excavations at the Neolithic and Bronze Age Tell Settlement Of Berettyóújfalu-Herpály. Part I. Neolithic*, in *AAH*, 36, 1984, 85–136.
- Kalicz, Raczky 1991a N. Kalicz, P. Raczky, *Le neolithique recent de la region de la Tisa. Etat de la recherche actuelle, d'après les dernières fouilles archéologiques*, in *Les agriculteurs de la grande plaine Hongroise*, Dijon, 1991, 11–34.
- Kalicz, Raczky 1991b N. Kalicz, P. Raczky, *Berettyóújfalu-Herpály. Un habitat de la culture de Herpály*, in *Les agriculteurs de la grande plaine Hongroise*, Dijon, 1991, 113–134.
- Kalicz, Szénásky 2001 N. Kalicz, J. G. Szénásky, *Spondylus-Schmuck im Neolithikum des Komitats Békés, Südostungarn*, in *PZ*, 76 (1), 2001, 24–54.
- Kalmar 1984 Z. Kalmar, *Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de Istorie a Transilvaniei (I)*, in *ActaMN*, XXI, 1984, 391–403.
- Kyparissi-Apostolika 2005 N. Kyparissi-Apostolika, *Tracing symbols of life and symbols of death in Neolithic archaeological context*, in *DP*, XXXII, 2005, 132–144.
- Kruk, Milisauskas 1982 J. Kruk, S. Milisauskas, *A multiple Neolithic Burial at Bronocice, Poland*, in *Germania*, 60 (1), 1982, 211–216.
- Kuijt 1996 I. Kuijt, *Negotiating Equality through Ritual: A Consideration of late Natufian and Prepottery Neolithic A Periodic Mortuary Practices*, in *Journal of Anthropological Archaeology*, 15, 1996, 313–336.
- Kuijt 2000 I. Kuijt, *Keeping the Peace: Ritual, Skull Caching and Community Integration in the Levantine Neolithic*, in I. Kuijt (Ed.) *Life in Neolithic Farming Communities. Social Organization, Identity, and Differentiation*, New York, 2000, 137–164.
- Kunze 1931 E. Kunze, *Orchomenos II. Die Neolithische Keramik*, München, 1931.
- Kurucz 1989 K. Kurucz, *A nyíri Mezőség neolitikuma*, Nyíregyháza, 1989.
- Lazarovici 2006 C. M. Lazarovici, *Absolute Chronology of the late Vinča culture in Romania and its role in the development of the Early Copper Age*, in *Homage to Milutin Garašanin*, Belgrad, 2006, 277–293.
- Lazarovici, Lazarovici 2006 C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. (I) Neoliticul*, Ed. Trinitas, Iași, 2006.
- Lazarovici, Lazarovici 2007 C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. (II) Epoca cuprului*, Ed. Trinitas, Iași, 2007.
- Lazarovici 1973 Gh. Lazarovici, *Tipologia și cronologia culturii Vinča în Banat*, in *Banatica*, 2, 1973, 25–54.
- Lazarovici 1974 Gh. Lazarovici, *Cu privire la neoliticul din Banat*, in *Tibiscus*, III, 1974, 45–64.
- Lazarovici 1975 Gh. Lazarovici, *Unele probleme ale ceramicii neoliticului Banatului*, in *Banatica*, 3, 1975, 7–24.
- Lazarovici 1977a Gh. Lazarovici, *Periodizarea culturii Vinča în România*, in *Banatica*, IV, 1977, 19–44.
- Lazarovici 1977b Gh. Lazarovici, *Sfârșitul culturii Vinča-Turdaș în Câmpia Transilvaniei*, in *StComCar*, II, 1977, 211–230.
- Lazarovici 1978 Gh. Lazarovici, *Legăturile fazei Vinča A cu zona nord-thesalică și sud-balcanică*, in *Tibiscus*, V, 1978, 57–66.
- Lazarovici 1979 Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, BMN, IV, 1979.
- Lazarovici 1981 Gh. Lazarovici, *Die Periodisierung der Vinča-Kultur in Rumänien*, in *PZ*, 56 (2), 1981, 169–196.
- Lazarovici 1986 Gh. Lazarovici, *Neoliticul târziu în N–V României (Sălajul, Clujul, Bihorul, Sătmăru)*, in *ActaMP*, X, 1986, 15–45.
- Lazarovici 1987 Gh. Lazarovici, „Șocul” Vinča C în Transilvania, in *ActaMP*, XI, 1987, 33–55.
- Lazarovici 1987–1988 Gh. Lazarovici, *Săpăturile arheologice de salvare de la Cluj-Piața Baba Novac (1986)*, in *ActaMN*, XXIV–XXV, 1987–1988, 1011–1018.

- Lazarovici 1991 Gh. Lazarovici, *Grupul și stațiunea Iclod*, Cluj-Napoca, 1991.
- Lazarovici 1993 Gh. Lazarovici, *Les Carpates meridionales et la Transylvanie*, în I. Kozłowsky (Ed.), *Atlas du Néolithique européen*, vol. 1, *L'Europe orientale*, E.R.A.U.L., 1993, 243–284.
- Lazarovici 1999–2000 Gh. Lazarovici, *The main problems of the cultural complex CCTLNI*, în *AnB*, S. N., VII–VIII, 1999–2000, 35–52.
- Lazarovici 1996 Gh. Lazarovici, *Din istoria străveche a Carpaților Orientali*, în *Angustia*, 1, 1996, 27–49.
- Lazarovici 2008 Gh. Lazarovici, *Database for Signs and Symbols of Spiritual Life*, în *Journal of Arhaeomythology*, 4, 2008, 94–125.
- Lazarovici, Lakó 1981 Gh. Lazarovici, E. Lakó, *Săpăturile de la Zăuan. Campania 1980 și importanța acestor descoperiri pentru neoliticul din N–V României*, în *ActaMN*, XVIII, 1981, 13–44.
- Lazarovici, Kalmar 1982 Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Discuții pe marginea legăturilor cronologice și culturale între grupul Iclod și cultura Tisa*, în *ActaMN*, XIX, 1982, 221–245.
- Lazarovici, Némethi 1983 Gh. Lazarovici, J. Némethi, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul)*, în *ActaMP*, VII, 1983, 17–60.
- Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986 Gh. Lazarovici, H. Dumitrescu, *Legăturile cronologice, culturale și locul aspectului Tăuș în cadrul culturii Vinča-Turdaș și a neoliticului transilvan*, în *ActaMN*, XXII–XXIII, 1985–1986, 15–40.
- Lazarovici, Kalmar 1985–1986 Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Prospecțiuni și cercetări arheologice de salvare pe teritoriul municipiului și județului Cluj*, în *ActaMN*, XXII–XXIII, 1985–1986, 723–752.
- Lazarovici, Kalmar 1987 Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Șantierul arheologic Iclod. Campania 1985*, în *Apulum*, XXIV, 1987, 9–39.
- Lazarovici, Kalmar 1987–1988 Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Săpături arheologice de salvare și cercetări etnoarheologice în Munții Petrindului în anul 1986*, în *ActaMN*, 24–25, 1987–1988, 949–996.
- Lazarovici, Kalmar 1988 Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Șantierul arheologic Iclod. Campania 1986*, în *Apulum*, XXV, 1988, 9–47.
- Lazarovici, Maxim 1990–1993 Gh. Lazarovici, Z. Maxim, *Săpăturile arheologice de la Iclod (Campania 1988)*, în *Apulum*, XXVII–XXX, 1990–1993, 23–57.
- Lazarovici, Maxim 1995 Gh. Lazarovici, Z. Maxim-Kalmar, *Gura Baciului. Monografie arheologică*, BMN, XI, 1995.
- Lazarovici, Meșter 1996 Gh. Lazarovici, M. Meșter, *Cheile Turzii, Jud. Cluj. Punct: Peștera Ungurească*, în *CCA*, 1996, 31.
- Lazarovici, Lazarovici 2003 Gh. Lazarovici, C. M. Lazarovici, *The neo-eneolithic architecture in Banat, Transylvania and Moldavia*, în D. Grammenos (Ed.), *Recent research in the prehistory of the Balkans*, Thessaloniki, 2003, 369–486.
- Lazarovici, Merlini 2005 Gh. Lazarovici, M. Merlini, *New archaeological data referring to Tărtăria tablets*, în *DP*, XXXII, 2005, 205–219.
- Lazarovici et alii 1991 Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean, Z. Kalmar, S. A. Luca, M. Nica, *Cultura Vinča în România*, Timișoara, 1991.
- Lazarovici et alii 1995a Gh. Lazarovici, M. Meșter, L. Dascălu, *Cheile Turzii 1994. Raport de cercetare arheologică și etnoarheologică*, în *ActaMN*, 32, I, 1995, 537–574.
- Lazarovici et alii 1995b Gh. Lazarovici, Z. Maxim, C. Lazo, M. Meșter, *Șantierul arheologic Iclod. Campania 1994*, în *ActaMN*, 32, I, 1995, 507–536.
- Lazarovici et alii 2001 Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean, Z. Maxim, *Parța*, Vol. I.1–I.2, Ed. Waldpress, BHAB, XIII, 2001.
- Lazarovici et alii 2002 Gh. Lazarovici, C. Ionescu, L. Ghergari, *Artefacte ceramice din neoliticul mijlociu în Transilvania: Cultura CCTLNI din stațiunea Zau (jud. Mureș)*, în *Angustia*, 7, 2002, 7–19.

- Lazăr 1995 V. Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Târgu-Mureș, 1995.
- Lazăr 1998 V. Lazăr, *Antichități ale județului Mureș*, Târgu-Mureș, 1998.
- Lazăr 1999 V. Lazăr, *Zau de Câmpie, Jud. Mureș. Punct: La grădiniță*, în *CCA*, 1999, 131.
- Lichardus 1962 J. Lichardus, *Die Bükker Kultur in der Slowakei und ihre Stellung im Karpatenbecken*, în *SZ*, 9, 1962, 47–62.
- Lichardus 1963 J. Lichardus, *O periodyzacji i chronologii kultury bukowogórskiej*, în *AAC*, V, 1–2, 1963, 5–24.
- Lichardus 1968 J. Lichardus, *Jaskyňa Domina-najvýznačnejšie sídlisko ľudu bukovohorskej kultúry*, Bratislava, 1968.
- Lichardus 1969 J. Lichardus, *Beitrag zur chronologischen stellung der rot und gelb inkrustierten Bükker keramik*, în *SZ*, 17, 1969, 219–232.
- Lichardus 1974 J. Lichardus, *Studien zur Bükker Kultur*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, Band 12, 1974.
- Lichter 2001 C. Lichter, *Untersuchungen zu den Bestattungssitten des Südosteuropäischen Neolithikums und Chalkolithikums*, Heidelberg, 2001.
- Luca 1990 S. A. Luca, *Contribuții la istoria artei neolitice. Plastica din așezarea de la Liubcova-Ornița, jud. Caraș-Severin*, în *Banatica*, X, 1990, 6–44.
- Luca 1997a S. A. Luca, *Relațiile culturale de la sfârșitul neoliticului dezvoltat dintre Transilvania și ținuturile înconjurătoare*, în *CCDJ*, XV, 1997, 252–262.
- Luca 1997b S. A. Luca, *Așezări neolitice pe Valea Mureșului (I). Habitatul turdășean de la Orăștie-Dealul Pemilor (punct X2)*, BMA, IV, 1997.
- Luca 1999 S. A. Luca, *Aspecte ale neoliticului și eneoliticului din sudul și sud-vestul Transilvaniei*, în *Apulum*, XXXVI, 1999, 5–24.
- Luca 2000 S. A. Luca, *Istoria antică a României*, Sibiu, 2000.
- Luca 2001a S. A. Luca, *Așezări neolitice pe Valea Mureșului (II). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. I. Campaniile anilor 1992–1995*, BMA, XVII, 2001.
- Luca 2001b S. A. Luca, *Cercetări arheologice la Oradea-Salca... Și câteva probleme legate de cultura Salca-Herpály*, în *Apulum*, XXXVIII/1, 2001, 27–83.
- Luca 2002 S. A. Luca, *Noi descoperiri de plastică neolitică și eneolitică la Tărtăria și Lumea Nouă, jud. Alba și câteva probleme ale tipologiei și cronologiei acestora*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, 31–55.
- Luca 2003a S. A. Luca, *Încă o dată despre neoliticul și eneoliticul transilvănean*, în *Apulum*, XL, 2003, 73–88.
- Luca 2003b S. A. Luca, *Date noi cu privire la cronologia absolută a eneoliticului timpuriu din Transilvania. Rezultatele prelucrării probelor radiocarbon de la Orăștie-Dealul Pemilor, punct x₂, jud. Hunedoara*, în *Tibiscum*, 11, 2003, 215–230.
- Luca 2006 S. A. Luca, *La nécropole appartenant à la culture Turdaș trouvée à Orăștie-Dealul Pemilor, le lieu dit X₂*, în *The Society of the Living – the Community of the Dead (from Neolithic to the Christian Era)*, Proceedings of the 7th International Colloquium of Funerary Archaeology, *ATS*, V, 1, *BS*, XVII, 2006, 13–27.
- Luca 2008 S. A. Luca, *The Neolithic and Eneolithic Period in Transylvania*, în J. Marler (Ed.), *The Danube Script: Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe*, Sebastopol, 2008, 23–38.
- Luca, Iercoșan 1997 S. A. Luca, N. Iercoșan, *Contribuții la cunoșterea neoliticului din N–V României (III). Materialele descoperite la Săcuieni-Horo (jud. Bihor) în anul 1966*, în *StComSM*, XIV, 1997, 11–22.
- Luca, Iercoșan 1998 S. A. Luca, N. Iercoșan, *Noi descoperiri de artă plastică antropomorfă preistorică din zona Careiului*, în *AnB, S.N.*, 6, 1998, 153–166.
- Luca, Roman 1999a S. A. Luca, C. Roman, *Materiale eneolitice descoperite la Hunedoara-Judecătoria*, în *Corviniana*, V, 1999, 6–11.
- Luca, Roman 1999b S. A. Luca, C. Roman, *Cercetări de suprafață în așezarea neolitică de la Valea Nandului-La dos*, în *Corviniana*, V, 1999, 12–38.

- Luca et alii 2000 S. A. Luca, H. Ciugudean, A. Dragotă, C. Roman, *Faza timpurie a culturii Vinča în Transilvania*, în *Angustia*, 5, 2000, 37–72.
- Luca et alii 2004 S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, *Cercetări arheologice în peștera Cauce (I)*, BS, IV, 2004.
- Luca et alii 2007 S. A. Luca, D. Diaconescu, A. Georgescu, C. Suci, *Archaeological researches at Miercurea Sibiului-Petriș (Sibiu county, Romania). The campaigns from 1997–2005*, în *ATS*, VI, 2007, 7–23.
- Ludușan, Dimen 2007 N. Ludușan, L. Dimen, *Geografia județului Alba*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2007.
- Mac 1996 I. Mac, *Geomorfosfera și geomorfosistemele*, Cluj-Napoca, 1996.
- Makkay 2000 J. Makkay, *An early war. The Late Neolithic mass grave from Esztergályhorváti*, Budapest, 2000.
- Mantu 1995 C. M. Mantu, *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în *SCIVA*, 46 (3–4), 1995, 213–235.
- Mantu 1998 C. M. Mantu, *Cronologia absolută a culturilor neolitice din România și relațiile cu lumea egeo-anatoliană*, în *Cercetări Istorice*, XVII/1, Iași, 1998, 86–100.
- Marc 2007 A. Marc, *Descoperirile arheologice de la Simeria (jud. Hunedoara)*, A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Tulcea, 29 mai–1 iunie 2007.
- Marinescu 1969 Fl. Marinescu, *Așezări fortificate neolitice din România*, în *SCMBI*, 14, 1969, 7–30.
- Marinescu-Bîlcu 1974 S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1974.
- Marinescu-Bîlcu 1977 S. Marinescu-Bîlcu, *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neo-eneolitice din România și relațiile ei cu Mediterana Occidentală*, în *Pontica*, X, 1977, 37–43.
- Marinescu-Bîlcu 1997 S. Marinescu-Bîlcu, *Considerații pe marginea organizării interne a unora dintre așezărilor culturilor din complexul Precucuteni-Cucuteni*, în *CCDJ*, XV, 1997, 165–201.
- Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000 S. Marinescu-Bîlcu, A. Bolomey, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, Ed. Enciclopedică, București, 2000.
- Marler 2008 J. Marler (Ed.), *Inscribed Artifacts from Sites Throughout Romania*, în *The Danube Script: Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe*, Sebastopol, 2008, 80–138.
- Marta, Ilieș 1994 D. Marta, C. Ilieș, *Cercetări arheologice la Oradea-Salca*, în *Studii de Istorie a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1994, 23–32.
- Martîș 2008 F. Martîș, *Utilajul litic șlefuit din așezarea neolitică de la Foeni (Jud. Timiș)*, în *Corviniana*, XII, 2008, 313–328.
- Masset 2000 C. Masset, *La mort aux périodes préhistoriques et protohistoriques (–1000000 à –750)*, în E. Crubézy, E. Lorans, C. Masset, F. Perrin, L. Tranoy (Eds.), *Anthropobiologie, archéologie funéraire et anthropologie de terrain*, Errance, Paris, 2000, 55–85.
- Maxim-Kalmar 1991 Z. Maxim-Kalmar, *Turdaș*, Cluj-Napoca, 1991.
- Maxim 1995 Z. Maxim, *Așezarea neolitică de la Viișoara*, în *ActaMN*, 32/I, 1995, 723–727.
- Maxim 1999 Z. Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, BMN, XIX, 1999.
- Mazăre 1997 P. Mazăre, *Industria osului și cornului în așezările neolitice de la Alba Iulia-„Lumea Nouă”, Limba-„Bordane” și Limba-„Șesu Orzii”*, în *BCȘS*, 3, 1997, 5–17.
- Meier-Arendt 2007 W. Meier-Arendt, *Despre noțiunea de cultură în neoliticul european*, în *SCIVA*, 58 (3–4), 2007, 393–399.
- Mihăilescu 1969 V. Mihăilescu, *Geografia fizică a României*, București, 1969.
- Milićević-Bradač 2001 M. Milićević-Bradač, *Treatment of the Dead of the Eneolithic Site of Vučedol, Croatia*, în P. H. Biehl, F. Bertemes, H. Meller (Eds.), *The Archaeology of Cult and Religion*, Archaeolingua, Budapest, 2001, 209–218.

- Monah 1997 D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, BMemA, III, 1997.
- Muhly 2006 J. Muhly, *Chrysokamino in the History of Early Metallurgy*, în P. Betancourt, *The Chrysokamino Metallurgy Workshop and its Territory*, Hesperia Supplement, 36, Princeton, The American School of Classical Studies at Athens, 2006, 155–178.
- Muntean, Vermeșan 1994 M. Muntean, H. Vermeșan, *Determinarea antropologică a unui schelet din perioada neolitică provenit de la Parța-Tellul II*, în AnB, S. N., III, 1994, 135–138.
- Müller 1997 J. Müller, *Neolithische und chalkolithische Spondylus-Artefakte. Anmerkungen zu Verbreitung, Tauschgebiet und sozialer Funktion*, în *Festschrift Bernhard Hänsel*, Internationale Archäologie Studia Honoraria 1, Espelkamp, 1997, 91–101.
- Mylonas 1929 G. Mylonas, *Excavations at Olynthus. Part I. The Neolithic Settlement*, Oxford, 1929.
- Németi 1986–1987a J. Németi, *Descoperiri din neoliticul târziu în Valea Crasnei*, în StComSM, VII–VIII, 1986–1986, 15–61.
- Németi 1986–1987b J. Németi, *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localității Mofinu Mic (jud. Satu Mare)*, în StComSM, VII–VIII, 1986–1986, 101–137.
- Németi 1999 J. Németi, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului*, BT, XXVII, 1999.
- Németi et alii 2000 J. Németi, R. Gindele, S. Pop, Pișcolț, *Jud. Satu Mare. Punct: Lutărie*, în CCA, 2000, 75.
- Nieszery 1995 N. Nieszery, *Linearbandkeramische Gräberfelder in Bayern*, Internationale Archäologie, Band 16, Espelkamp, 1995.
- Novotný 1962 B. Novotný, *Lužianska skupina a počiatky maľovanej keramiky na Slovensku*, Bratislava, 1962.
- Orschiedt et alii 2003 J. Orschiedt, A. M. Häußler, M. N. Haidle, K. W. Alt, C. H. Buitrago-Téllez, *Survival of a Multiple Skull Trauma : the Case of an Early Neolithic Individual from the LBK Enclosure at Herxheim (Southwest Germany)*, în IJO, 13, 2003, 375–383.
- Orschiedt, Haidle 2007 J. Orschiedt, M. N. Haidle, *The LBK Enclosure at Herxheim: Theatre of War or Ritual Centre? References from Osteoarchaeological Investigations*, în T. Pollard, I. Banks (Eds.), *War and Sacrifice. Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden–Boston, 2007, 153–167.
- Otto 1985 B. Otto, *Die verzierte Keramik der Sesklo-und Diminikultur thessaliens*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rein, 1985.
- Palincaș 1997 N. Palincaș, *Câteva observații cu privire la utilizarea datelor radiocarbon*, în SCIVA, 48 (1), 1997, 17–30.
- Panaiteșcu 2007 V. Panaiteșcu, *Raport antropologic preliminar privind materialul osos străvechi de la Alba Iulia-Lumea Nouă*, București, (mss), 2007.
- Panaiteșcu et alii 2008 V. Panaiteșcu, M. Roșu, M. Gligor, L. Matei, A. Sârbu, *Cranial fractures identified in a late Neolithic population, exhumed from the Middle Basin of Mureș river- „Lumea Nouă” (Romania)*, în *Romanian Journal of Legal Medicine*, XVI (4), 2008, 261–268.
- Parzinger 1993 H. Parzinger, *Studien ur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer-und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittlerem Taurus*, Band 52, I–II, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1993.
- Paul 1961 I. Paul, *Așezarea neolitică târzie de la Poiana în Pisc*, în MCA, VII, 1961, 107–120.
- Paul 1962 I. Paul, *Sondajul arheologic de la Ocna Sibiului (r. Sibiu, reg. Brașov)*, în MCA, VIII, 1962, 193–203.
- Paul 1965 I. Paul, *Unele probleme ale neoliticului din Transilvania în legătură cu cultura Petrești*, în RevM, II (4), 1965, 294–301.

- Paul 1968 I. Paul, *Date noi privind raporturile și influențele reciproce dintre culturile Petrești, Cucuteni, Gumelnița*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, 41–51.
- Paul 1969 I. Paul, *Așezarea neo-eneolitică de la Pianu de Jos (Podei), jud. Alba*, în *SCMBI*, 14, 1969, 33–88.
- Paul 1977 I. Paul, *Periodizarea internă a culturii Petrești în lumina evoluției ceramicii pictate*, în *SCMBI*, 20, 1977, 15–26.
- Paul 1981 I. Paul, *Der gegenwärtige Forschungsstand zur Petrești-Kultur*, în *PZ*, 56 (2), 1981, 197–234.
- Paul 1992 I. Paul, *Cultura Petrești*, Ed. Museion, București, 1992.
- Paul 1995 I. Paul, *On the contribution of neo-aeneolithic substratum to the development of thracian-bronze civilization on Romanian soil*, în *Vorgeschichtliche Untersuchungen in Siebenbürgen*, BUA, I, 1995, 147–163.
- Paul 2007 I. Paul, *Enigma tăblițelor de la Tărtăria. Schiță preliminară*, Timișoara, Universitatea de Vest, 2007, 20–68.
- Paul, Ciută 1997 I. Paul, M. Ciută, *Limba, Jud. Alba. Punct: Bordane*, în *CCA*, 1997, 2–3.
- Paul, Ciută 1998 I. Paul, M. Ciută, *Limba, Jud. Alba. Punct: Bordane. În coastă*, în *CCA*, 1998, 41–42.
- Paul, Ciută 1999 I. Paul, M. Ciută, *Limba, Jud. Alba. Punct: Bordane*, în *CCA*, 1999, 66–67.
- Paul et alii 2002a I. Paul, M. Ciută, G. T. Rustoiu, P. Mazăre, C. Florescu, M. Gligor, *Raport asupra rezultatelor săpăturii de salvare efectuate în cadrul sitului arheologic de la Alba Iulia-Lumea Nouă, punctul Ferma Romano-Catolică*, în *PA*, II, 2002, 127–130.
- Paul et alii 2002b I. Paul, M. Ciută, C. Florescu, P. Mazăre, M. Gligor, B. Daisa, M. Breazu, C. Șuteu, *Limba, Jud. Alba. Punct: Bordane*, în *CCA*, 2002, 517–518.
- Paul et alii 2003a I. Paul, M. Gligor, C. Florescu, *Raport asupra săpăturilor de eliberare de sarcină istorică efectuate în situl arheologic de la Alba Iulia-Lumea Nouă*, în *PA*, III, 2003, 114–117.
- Paul et alii 2003b I. Paul, M. Ciută, C. Florescu, P. Mazăre, M. Gligor, G. T. Rustoiu, *Alba Iulia, Jud. Alba. Punct: Lumea Nouă-Ferma Romano-Catolică*, în *CCA*, 2003, 32–33.
- Paul et alii 2004 I. Paul, M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, T. Borșan, C. Șuteu, G. Rustoiu, *Alba Iulia, Jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 2004, 27–29.
- Paul et alii 2005 I. Paul, M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, T. Borșan, I. Maican, *Alba Iulia, Jud. Alba. Punct: Lumea Nouă*, în *CCA*, 2005, 30.
- Pavúk 1972 J. Pavúk, *Neolithisches Gräberfeld in Nitra*, în *SlovArch*, XXII–1, 1972, 5–105.
- Păunescu 1970 A. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970.
- Perlès 1992 C. Perlès, *Systems of Exchange and Organization and Production in Neolithic Greece*, în *JMA*, 2, 5, 1992, 115–164.
- Pernicheva 1995 L. Pernicheva, *Prehistoric Cultures in the Middle Struma Valley: Neolithic and Eneolithic*, în D. W. Bailey, I. Panayotov (Eds.), *Prehistoric Bulgaria, Monographs in Old World Archaeology*, 22, Madison Wisconsin, 1995, 99–140.
- Pernicka et alii 1997 E. Pernicka, F. Begemann, S. Schmitt-Strecker, H. Todorova, I. Kuleff, *Prehistoric copper in Bulgaria*, în *Eurasia Antiqua*, 3, 1997, 41–180.
- Petrescu-Dîmbovița, Văleanu 2004 M. Petrescu-Dîmbovița, M. C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. Monografie arheologică*, BmemA, XIV, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2004.
- Podborsky, Vildomec 1972 V. Podborsky, V. Vildomec, *Pravek Znojemska*, Brno, 1972.
- Pop, Breazu 1998 E. Pop, M. Breazu, *Cercetări de suprafață efectuate pe teritoriul comunei Călnic (jud. Alba)*, în *BCȘS*, 4, 1998, 37–50.
- Popa 2000 C. I. Popa, *Harta arheologică a satului Gligorești (comuna Luna, jud. Cluj)*, în *Acta MP*, XXIII/1, 2000, 55–120.

- Popa 2001 C. I. Popa, *Discussion au sujet d'une statuette inédite de Răchita*, în *Corviniana*, 6, 2001, 60–68.
- Popa 2004 C. I. Popa, *Reprezentări speciale pe ceramica de tip Coțofeni. Aspecte ale cultului urano-solar în preistorie*, în *Apulum*, XLI, 2004, 113–145.
- Popa et alii 2004 C. I. Popa, G. T. Rustoiu, P. Popovici, *Două noi piese de plastică preistorică*, în *PA*, IV, 2004, 36–48.
- Posea et alii 1974 Gr. Posea, N. Popescu, M. Ielenicz, *Relieful României*, București, 1974.
- Posea et alii 1976 Gr. Posea, M. Grigore, N. Popescu, M. Ielenicz, *Geomorfologie*, București, 1976.
- Potushniak 1979 M. Potushniak, *Neoliticne poselennia Diakove I na zakarpatti*, în *Arheologia*, 30, 1979, 57–74.
- Potushniak 1997 M. Potushniak, *Some results of research on the Middle Neolithic layer from a multilevel settlement near the village of Zastavne/Zápszony-Kovadomb in the Carpathian Ukraine*, în *JAMÉ*, XXXIX, 1997, 35–50.
- Potushniak 1999 M. Potushniak, *A multilevel settlement on Mala Hora at Mukachevo/Munkács-Kishegy*, în *JAMÉ*, XLI, 1999, 9–36.
- Raczky 1988 P. Raczky, *A Tisza vidék kulturális és kronológiai kapcsolatai az Balkánnal és az Égeikummal a Neolitikum rézkor időszakában*, Szólnok, 1988.
- Raczky et alii 2007 P. Raczky, L. Domboróczki, Z. Hajdú, *The site of Polgár-Csőszhalom and its cultural and chronological connctions with the Lengyel culture*, în J. Kozłowski, P. Raczky (Eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, Kraków, 2007, 49–70.
- Radu 2002 A. Radu, *Cultura Sălcuța în Banat*, Ed. Banatica, Reșița, 2002.
- Renfrew, Slater 2003 C. Renfrew, E. Slater, *Metal artifacts and Metalurgy*, în E. Elster, C. Renfrew (Eds.), *Prehistoric Sitagroi: Excavations in Northeast Greece, 1968–1970. Volume 2: The Final Report*, Monumenta Archaeologica 20, Cotsen Institute of Archaeology, University of California, Los Angeles, 2003, 301–324.
- Resch, Germann 1995 Fr. Resch, K. Germann, *Schmuck aus Spondylus-Muscheln von Parța*, în *ActaMN*, 32/1, 1995, 351–357.
- Rigeade 2007 D. Rigeade, *Les sépultures de catastrophe*, BAR, IS (1695), 2007.
- Roman, Diaconescu 2002 C. Roman, D. Diaconescu, *Noi descoperiri neolitice și eneolitice pe teritoriul județului Hunedoara*, în *Corviniana*, VII, 2002, 7–29.
- Roman, Diaconescu 2004 C. Roman, D. Diaconescu, *Cercetări arheologice la Ciulpăz-“Peștera Bulgărelu” (com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara)*, în *Corviniana*, VIII, 2004, 65–95.
- Roman et alii 2001 C. Roman, D. Diaconescu, S. A. Luca, *Săpături arheologice în peștera nr. 1 (Peștera Mare) de la Cerișor (com. Lelese, jud. Hunedoara)*, în *Corviniana*, nr. 6, 2001, 7–59.
- Roska 1941 M. Roska, *A Torma Zsófia-Gyűjtemény. Az Erdély nemzeti múzeum éren-és régiségtárában*, Kolozsvár, 1941.
- Roșu 1973 Al. Roșu, *Geografia fizică a României*, București, 1973.
- Rustoiu 2001 G. T. Rustoiu, *Așezarea de la Oarda-Dublihan (mun. Alba Iulia)*, în *PA*, I, 2001, 55–70.
- Scarlat 2007 L. Scarlat, *Instalații pentru foc cu utilizare casnică în culturile Precucuteni și Cucuteni*, în N. Ursulescu (Ed.), *Dimensiunea europeană a civilizației eneolitice est-carpatică*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2007, 157–172.
- Schachermeyer 1954 F. Schachermeyer, *Dimini und die Bandkeramik*, Verlag Ferdinand Berger, Horn-Wien, 1954.
- Schachermeyer 1991 F. Schachermeyer, *Die Neolithische Keramik Tessaliens. Aus dem nachlass bearbeitet von Eva Alram-Stern*, Wien, 1991.
- Scharl, Suhrbier 2005 S. Scharl, S. Suhrbier, *Ton, Steine, Knochen-Handwerk und Kunst der Vinča-Kultur*, în W. Schier (Ed.), *Alltag und Kult vor 7000 Jahren in der prähistorischen Siedlung von Uivar, Rumänien*, Würzburg, 2005, 48–53.

- Schier 1995 W. Schier, *Tradition und Innovation im Spätneolithikum des zentralen Balkanraumes am Beispiel der Gefäßkeramik aus Vinča-Belo Brdo*, Habilitationsschrift, Heidelberg, vol. I–II, 1995.
- Schier 1996 W. Schier, *The Relative and Absolute Chronology of the Vinča: New evidence from the type site*, în Fl. Drașovean (Ed.), *The Vinča culture, its role and cultural connections*, BHAB, II, 1996, 141–162.
- Schier 2000 W. Schier, *Measuring change: the Neolithic pottery sequence of Vinča-Belo Brdo*, în *DP*, XXVII, 2000, 187–197.
- Schier 2005 W. Schier (ed.), *Alltag und Kult vor 7000 Jahren in der prähistorischen Siedlung von Uivar, Rumänien*, Würzburg, 2005.
- Schier, Drașovean 2004 W. Schier, Fl. Drașovean, *Vorbericht über die rumänisch-deutschen Prospektionen und Ausgrabungen in der befestigten Tellsiedlung von Uivar, jud. Timiș, Rumänien (1998–2002)*, în *PZ*, 79 (2), 2004, 145–230.
- Schmidt 2004 K. Schmidt, *Das Bandkeramische Erdwerk von Herxheim bei Laudau, Kreis Südliche Weinstraße*, în *Germania*, 82 (2), 2004, 333–349.
- Schroller 1933 H. Schroller, *Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933.
- Schuster 2002 C. Schuster, *Zu den Spondylus-Funden in Rumänien*, în *Thraco-Dacica*, XXIII (1–2), 2002, 37–83.
- Séfériadès 1993 M. Séfériadès, *La Greece*, în I. Kozłowsky (Ed.), *Atlas du Néolithique européen*, vol. 1, *L'Europe orientale*, E.R.A.U.L., 1993, 7–60.
- Séfériadès 1995 M. Séfériadès, *Spondylus gaederopus: the earliest european long distance exchange system*, în *Poročilo*, XXII, 1995, 238–256.
- Siklósi 2004 Zs. Siklósi, *Prestige goods in the Neolithic of the Neolithic basin*, în *AAH*, 55, 2004, 1–62.
- Šiška 1989 S. Šiška, *Kultúra s východnou lineárnou keramikou na Slovensku*, Bratislava, 1989.
- Šiška, Vizdal 1961 S. Šiška, J. Vizdal, *Záchranný výskum na neolitickom sídlisku v Michalovciach*, în *AR*, XIII, 3, 1961, 871–875.
- Șirbu 2003 V. Șirbu, *Arheologia funerară și sacrificiile: o terminologie unitară/Funerary Archaeology and Sacrifices: An Unifying terminology*, Ed. Istros, Brăila, 2003.
- Șirbu, Pandrea 2005 V. Șirbu, S. Pandrea, *Neolithic objects bearing incised signs on the bottom found in the carpatho-balkan area-analysis and possible significance*, în *Studii de Preistorie*, 2, 2005, 93–114.
- Sorocovschi 1996 V. Sorocovschi, *Podișul Târnavelor. Studiu hidrogeografic*, Cluj-Napoca, 1996.
- Sotirakopoulou 1996 P. Sotirakopoulou, *Late Neolithic pottery from Akrotiri on Thera: its relations and the consequent implications*, în E. Alram-Stern, *Die Ägäische Frühzeit, 1 Band. Das Neolithikum in Griechenland*, Wien, 1996, 581–607.
- Székely 1967 Z. Székely, *Contribuții la studiul culturii Precucuteni în Valea Oltului*, în *Culegere de studii și cercetări*, Brașov, I, 1967, 75–84.
- Sztáncsuj 2005 S. J. Sztáncsuj, *The early copper age hoard from Ariușd (Erösd)*, în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicolae, D. Monah (Eds.), *Cucuteni. 120 years of research time to sum up*, Piatra-Neamț, 2005, 85–105.
- Sztáncsuj 2007 S. J. Sztáncsuj, *Plastică și reprezentări zoomorfe din așezarea eneolitică de la Ariușd (Erösd)*, în *Acta Siculica*, 2007, 187–206.
- Stroia 1995 M. Stroia, *Podișul Secașelor. Studiu geografic al agriculturii*, București, 1995.
- Teschler-Nicola et alii 1996 M. Teschler-Nicola, F. Gerold, F. Kanz, K. Lindenbauer, M. Spanagl, *Anthropologische Spurensicherung – die Traumatischen und postmortalen Veränderungen an den linearband-keramischen Skelettresten von Asparn/Schletz*, în *Rätsel um Gewalt und Tod vor 7000 Jahren. Eine Spurensicherung*, Asparn, 1996, 47–64.
- Teschler-Nicola 1998 M. Teschler-Nicola, *Paradigme néolithique et réalité géoclimatique*, în *L'anthropologie du néolithique danubien (5500–4900 av. J. C.). Bilan et perspectives*, Freiburg, 1998, 25–26.

- Todorova 2002 H. Todorova, *Die Mollusken in den Gräberfeldern von Durankulak*, în *Die Prähistorischen Gräberfelder von Durankulak*, Band II, Teil 1, Sofia–Berlin, 2002, 177–186.
- Tripković 2006 B. Tripković, *Marine goods in European prehistory: a new shell in old collection*, în *AnB*, S. N., XIV, 1, 2006, 89–102.
- Tompa 1929 F. Tompa, *Die Bandkeramic in Ungarn. Die Bükker- und die Theiss-Kultur*, în *AH*, V–VI, 1929.
- Tsuneki 1989 A. Tsuneki, *The Manufacture of Spondylus Shell Objects at Neolithic Dimini, Greece*, în *Orient*, 25, 1989, 1–21.
- Tufescu 1966 V. Tufescu, *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, București, 1966.
- Ujvari 1972 J. Ujvari, *Geografia apelor României*, București, 1972.
- Ursulescu 2000 N. Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol. 1, Iași, 2000.
- Ursulescu 2002 N. Ursulescu, *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2002.
- Ursulescu 2004 N. Ursulescu, *Spiritual și material în viața preistorică și în concepțiile arheologiei preistorice*, în *Carpica*, XXXIII, 2004, 5–9.
- Ursulescu, Tencariu 2006 N. Ursulescu, F. A. Tencariu, *Religie și magie la est de Carpați. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaiia*, Ed. Demiurg, Iași, 2006.
- Ursuțiu 2000 A. Ursuțiu, *O statueta neolitică de la Bernadea (jud. Alba)*, în *Marisia*, 26, 2000, 25–28.
- Varvara et alii 2008 S. Varvara, B. Fabbri, S. Gualtieri, P. Ricciardi, M. Gligor, *Archaeometric characterisation of the neolithic pottery discovered at Alba Iulia-Lumea Noua archaeological site (Romania)*, în *SUBB, Chimia*, LIII (1), 2008, 5–13.
- Vasić 1932 M. Vasić, *Preistoriska Vinča*, I, Beograd, 1932.
- Vasić 1936a M. Vasić, *Preistoriska Vinča*, II, Beograd, 1936.
- Vasić 1936b M. Vasić, *Preistoriska Vinča*, III, Beograd, 1936.
- Virag 2004 C. Virag, *Cercetări arheologice la Urziceni-Vamă*, în *ActaMP*, XXVI, 2004, 41–76.
- Vizdal 1973 J. Vizdal, *Zemplin v mladšej dobe kamennej*, Košice, 1973.
- Vlassa 1961 N. Vlassa, *O contribuție la problema legăturilor culturii Tisa cu alte culturi neolitice din Transilvania*, în *SCIV*, 12 (1), 1961, 17–24.
- Vlassa 1963 N. Vlassa, *Cronology of the Neolithic in Transilvania, in The light of the Tărtăria settlement's stratigraphy*, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, 485–494.
- Vlassa 1964 N. Vlassa, *Materiale neolitice de la Tikos (R. P. Ungaria) în Muzeul de Istorie din Cluj*, în *ActaMN*, I, 1964, 367–375.
- Vlassa 1966 N. Vlassa, *Douăsprezece figurine cu cap mobil de la Turdaș*, în *Sargetia*, IV, 1966, 9–16.
- Vlassa 1967 N. Vlassa, *Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei*, în *ActaMN*, IV, 1967, 403–423.
- Vlassa 1971 N. Vlassa, *Contribuții la problema racordării cronologiei relative a neoliticului Transilvaniei la cronologia absolută a Orientului Apropiat (I)*, în *Apulum*, IX, 1971, 21–63.
- Vlassa 1976 N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, BMN, III, 1976.
- Vlassa, Daicoviciu 1974 N. Vlassa, H. Daicoviciu, *Istoria Clujului*, Cluj-Napoca, 1974.
- Voinea 2005 V. M. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Constanța, 2005.
- Volski, Irimia 1968 W. Volski, M. Irimia, *Descoperiri arheologice la Mangalia și Limanu aparținând culturii Hamangia*, în *Pontica*, I, 1968, 45–87.
- Zaharia 1967 E. Zaharia, *Angaben über die Boian-Giulești-Kultur. Die Siedlung von Leț*, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, 5–38.

- Zalai-Gaál, Ódor 2008 I. Zalai-Gaál, J. G. Ódor, *Early Lengyel Burials at Györe in Southern Transdanubia*, în *Antaeus*, 29–30, 2008, 536–576.
- Zeeb-Lanz, Haak 2006 A. Zeeb-Lanz, F. Haak, *Zerhackt und begraben: Herxheims rätselhafte Tote*, în *AID*, 5, 2006, 8–13.
- Zrínyi 1981–1982 A. Zrínyi, *Contribuții la cunoașterea neoliticului din valea superioară a Mureșului: săpăturile de la Gorenii*, în *Marisia*, XI–XII, 1981–1982, 17–29.
- Yiouni 2000 P. Yiouni, *Painted Pottery from East Macedonia, in North Greece: Technological Analysis of Decorative techniques*, în *DP*, XXVII, 2000, 199–214.
- Wahl, König 1987 J. Wahl, H. G. König, *Anthropologisch-traumatologische Untersuchung der menschlichen Skettreste aus dem bandkeramischen Massengrab bei Talheim, Kreis Heilbronn*, în *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, 12, 1987, 65–193.
- Willms 1985 C. Willms, *Neolithischer Spondylus schmuck. Hundert Jahre Forschung*, în *Germania*, 65 (2), 1985, 331–343.
- Wollmann 2004 W. Wollmann, *Ion Berciu (1904–1986)*, în *Apulum*, XLI, 2004, 1–60.
- *** AlbaMon 1980 *Județele patriei. Alba*, Monografie, București, 1980.
- *** Atlasul 1974 *Atlasul geografic general*, București, 1974.
- *** Geografia 1983 *Geografia României*, vol. I, *Geografia Fizică*, București, 1983.
- *** Geografia 1987 *Geografia României*, vol. III, *Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987.
- *** Harta 1989 *Harta geologică și a zăcămintelor de substanțe minerale utile*, București, 1989.
- *** NeoDim 1999 *To Neolithiko Dimeni*, Volos, 1999.
- *** RepAlba 1995 *Repertoriul arheologic al județului Alba*, BMA, II, 1995.
- *** RepCluj 1992 *Repertoriul Arheologic al Județului Cluj*, BMN, V, 1992.
- *** RepHar 2000 *Repertoriul Arheologic al Județului Harghita*, V. Căvruc (Ed.), Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 2000.

Lista abrevierilor / List of Abbreviations

- AA Archaeologia Austriaca, Institut für Ur-und Frühgeschichte der Universität Wien.
- AAH Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest.
- AAC Acta Archaeologica Carpathica. Academia Scientiarum Polona, Collegium Cracoviense, Cracovia.
- AEMTh Archaeological Work in Macedonia and Thrace, Thessaloniki, Greece.
- AH Archaeologia Hungarica. Acta Archaeologica Musei Nationalis Hungarici, Budapest, I (1926), sqq.
- AID Archäologie in Deutschland, Stuttgart.
- AJA American Journal of Archaeology, Archaeological Institute of America.
- AM Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași.
- AR Archeologické Rozhledy, Praha.
- ArchÉrt Archaeologiai Értesítő, Budapest, I (1869).
- AUA Annales Universitatis Apulensis, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, I (1997), sqq.
- ATS Acta Terrae Septemcastrensis, Sibiu.
- Anatolica Anatolica, Annuaire international pour les civilisations de l’Asie Antérieure, Istanbul.
- Angustia Angustia, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, I (1996), sqq.
- Antaeus Antaeus, Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest.

Antiquity	Antiquity, Department of Archaeology, University of York.
AnB	Analele Banatului, Timișoara, I (1928)–IV (1931). S. N. Arheologie-istorie, I (1981), II (1993), sqq.
Apulum	Apulum. Arheologie-istorie-etnografie. Acta Musei Apulensis. Alba Iulia, I (1939–1943), sqq.
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca, I (1964), sqq.
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău, I (1977), sqq.
Acta Siculica	Acta Siculica. Muzeul Național Secuiesc, Sfântu Gheorghe.
Banatica	Banatica. Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin. Reșița, I (1971), sqq.
Balcanica	Balcanica, Annuaire de l' Institut des Etudes Balkaniques, Belgrad.
BAR	British Archaeological Reports, Oxford.
BBÁMÉ	A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, Szekszárd.
BCH	Bulletin de correspondance hellénique, École Française d' Athènes, Atena.
BCȘS	Buletinul Cercurilor Științifice Studentești, Alba Iulia, I (1995), sqq.
BHAB	Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, Timișoara, I (1996), sqq.
BMemA	Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Muzeul de Istorie Piatra-Neamț.
BMA	Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia.
BMN	Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
BMP	Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău.
BS	Biblioteka Septemcastrensis, Institutul pentru cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural transilvănean în context European, Sibiu.
BSA	British School at Athens, London.
BSPF	Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris.
BT	Bibliotheca Thracologica, București.
BUA	Bibliotheca Universitatis Apulensis, Alba Iulia.
CA	Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie al României, București.
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice. Comisia Națională de Arheologie, București
CCDJ	Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Muzeul Dunărea de Jos, Călărași.
Carpica	Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.
Crisia	Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, I (1971), sqq.
Corviniana	Acta Musei Corvinensis, Hunedoara.
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I (1924) – XII (1948). N. S.: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București, I (1957) sqq.
DP	Documenta Praehistorica, Univerza v Ljubljani.
E.R.A.U.L.	Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège, nr. 45, Liège.
Germania	Germania, Frankfurt am Main.
Geochronometria	Geochronometria. Journal on Methods and Applications of Absolute Chronology, Gliwice, Poland.
IJO	International Journal of Osteoarchaeology, West Sussex (UK) – New Jersey (USA).
JAA	Journal of Anthropological Archaeology, Museum of Anthropology, University of Michigan (USA).
JAMÉ	A Jós András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza.
JMA	Journal of Mediterranean Archaeology, Department of Archaeology, University of Glasgow, Glasgow, UK.
JWP	Journal of World Prehistory, New York.
Marisia	Marisia. Studii și materiale, Târgu-Mureș.
Marmatia	Marmatia. Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare.
MA	Monumenta Archaeology, The Institut of Archaeology, University fo California, Los Angeles, California.
MCA	Materiale și cercetări arheologice. București, I (1953)–X (1973). Vol. I – Materiale arheologice.

MemAnt	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț.
MFME	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged.
MittArchInst	Mitteilungen der Archäologischen Institutes der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest.
Orient	Orient, Bulletin of the Ancient Orient Museum, Tokyo.
PA	Patrimonium Apulense, Alba Iulia, I (2001) sqq.
Poročilo	Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
Pontica	Pontica, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
Preistoria Alpina	Preistoria Alpina, Museo Tridentino di Scienze Naturali, Trento.
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin-Leipzig, I (1909) sqq.
RevM	Revista Muzeelor. București, I (1964), sqq.
RÉA	Revue des Études Anciennes, Annales de L'université Michel de Montaigne-Bordeaux 3.
Sargetia	Sargetia. Buletinul Muzeului județului Hunedoara. Acta Musei Devensis. Deva, I (1937), sqq.
SlovArch	Slovenská Archeológia, Nitra.
SCIV	Studii și cercetări de istorie veche, București, I (1950), sqq. Din 1975: SCIVA.
SCMBI	Studii și comunicări. Muzeul Brukental. Arheologie-istorie. Sibiu, 12 (1956), sqq.
Starinar	Starinar, Institutul de Arheologie Belgrad.
StComCar	Studii și comunicări de etnografie-istorie. Caransebeș, I (1975), sqq.
StComSM	Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
SUBB	Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Cluj-Napoca.
Swiatowit	Annuaire de l'Institut Préhistorique et Protohistorique de l'Université de Varsovie.
SZ	Studijne Zvesti. Archeologickeho ústavu Slovenskej akademie vied. Nitra.
Tibiscus	Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara.
Tibiscum	Tibiscum. Caransebeș.
VAH	Varia Archaeologica Hungarica. Publicationes Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Hungaricae Budapestini, Budapest.
ZNM	Zbornik Radova Narodnog Muzeja, Beograd.

Lista planșelor / *List of Plates*

- Planșa I:** 1 – harta administrativă a României cu poziționarea jud. Alba și a orașului Alba Iulia; 2 – vedere aeriană a orașului Alba Iulia și marcarea zonei sitului; 3 – imagine aeriană a perimetrului sitului de la Alba Iulia-*Lumea Nouă*, cu delimitarea așezării
- Planșa II:** Plan de situație – dispunerea unităților de cercetare arheologică (2005)
- Planșa III:** Grundriss general – (ALN.02./*Ferma Romano-Catolică*) [apud Paul et alii 2003b]
- Planșa V:** Plan de situație – (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Planșa VI:** □A-B – grundriss L1 – (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa VII:** 1 – M1 – (ALN.05./Sp. VI-Sobaru); 2 – grundriss nivelul I – □C/G1 – (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa VIII:** 1 – Grundriss nivelul I – □B; 2 – Grundriss nivelul II – □B (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa IX:** 1 – Grundriss nivelul III – □B; 2 – Grundriss nivelul IV – □B (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa X:** 1 – Grundriss □B/G1 aglomerare resturi osoase umane străvechi (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – Grundriss □C/G1 aglomerare resturi osoase umane străvechi (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa XI:** Grundriss general – (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa XII:** Detalii fracturi prin înfundare și zone de abraziune – 1a–1b (craniul nr. 26); 2a–2b (craniul nr. 24); 3a–3b (craniul nr. 13) (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa XIII:** 1 – Grundriss general (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2 – Grundriss general (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa XIV:** 1 – Grundriss general (ALN.05./Sp. VII-Ampoițan); 2 – Grundriss general (ALN.05./Sp. VI-Sobaru)
- Planșa XV:** 1 – Grundriss general – (ALN.06./Sp. VII-Suciu); 2 – grundriss complexe □ A-E (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa XVI:** 1 – Grundriss general – (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2 – Grundriss general – (ALN.06./Sp. II-Ciont M.)
- Planșa XVII:** 1 – Grundriss S I–II – (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – Grundriss S I–III – (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Planșa XVIII:** 1–2 – Grundriss S I–II (ALN.06./Sp. IV-Călin)
- Planșa XIX:** Grundriss general – (ALN.06./Sp. VI-Făt)
- Planșa XX:** Plan topografic general Alba Iulia-*Lumea Nouă* cu dispunerea unităților de cercetare arheologică (1942–2008) și marcarea celor 3 zone/sectoare ale sitului
- Planșa XXI:** Delimitarea spațială a locuirii în cadrul sitului și atribuirea culturală; sistemul defensiv al așezării de la Lumea Nouă
- Planșa XXII:** Profil stratigrafic S VII/1976 [apud Paul 1992]

- Planșa XXIII:** Profil stratigrafic (E) S II/1995
- Planșa XXIV:** 1a–1b □9 – profil stratigrafic (S–E); 1c – profil (V) Șt. 1 (ALN.03./Sp. I-Pavel); 2 – Profil stratigrafic (S) S IX/1996
- Planșa XXV:** 1 – profil stratigrafic (N) □C; 2 – profil stratigrafic (N) □B (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa XXVI:** 1 – profil stratigrafic (V) – B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 2 – profil stratigrafic (E) S I (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr)
- Planșa XXVII:** 1 – profil stratigrafic (N) S I; 2 – profil stratigrafic (N) S II (ALN.05./Sp. VI-Sobaru)
- Planșa XXVIII:** 1 – profil stratigrafic (S) □C (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2 – profil stratigrafic (V) □4 (ALN.05./Sp. VII-Ampoițan)
- Planșa XXIX:** 1 – profil stratigrafic (V) □B (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2 – profil stratigrafic (E) □A (ALN.06./Sp. II-Ciont M.)
- Planșa XXX:** 1 – profil stratigrafic (N) S II; 2 – profil stratigrafic (S) S II (ALN.06./Sp. III-Moldovan)
- Planșa XXXI:** 1 – profil stratigrafic (E) S I; 2 – profil stratigrafic (V) S II (ALN.06./Sp. IV-Călin)
- Planșa XXXII:** 1 – profil stratigrafic (V) S I (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – profil stratigrafic (N) S II (ALN.06./Sp. VII-Suciu)
- Planșa XXXIII:** 1 – profil stratigrafic (N) S III (ALN.06./Sp. VI-Făt); 2 – profil stratigrafic (N) □A-C (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa XXXIV:** IMDA – cultura Vinča [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Planșa XXXV:** IMDA – grupul cultural Foeni [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Planșa XXXVI:** IMDA – grupul cultural Foeni [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Planșa XXXVII:** IMDA – grupul cultural Foeni [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Planșa XXXVIII:** IMDA – cultura Petrești [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Planșa XXXIX:** 1–2 – poboabe (brățări) confecționate din scoica Spondylus (nr. Inv. 4619–1, 4619–2/MNUAI); 3a–3b – valvă din scoica Spondylus cu urme de prelucrare, □A, ▼0,70–0,80 m/L1 (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa XL:** [Vinča B] 2a/2b – □A, ▼0,70–0,75 m/L1; 3a/3b–4 – □A, ▼0,70–0,75 m/L1; 6–7 – □B, ▼0,60–0,70 m/C1 (ALN.08./Sp. I-Rusu); [Foeni] 1a–1c – S I, (A3b), ▼2,40 m (ALN.06./Sp. IV-Călin); 5 – □1, S II, ▼1,00–1,25 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 8 – ▼1,40 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Planșa XLI:** [Vinča B] 11a–11b – □A, ▼1,40 m/G2 (ALN.08./Sp. I-Rusu); 1–10 [Foeni] – B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Planșa XLII:** 1–9 [Foeni] – B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Planșa XLIII:** [Vinča B] 1 – □A, ▼1,20–1,40 m (obsidian); 2, 6 (obsidian) – □C, ▼1,35–1,55 m/B3; 3 – □A, ▼1,00–1,20 m (obsidian); 4 – □A, ▼0,80–1,00 m (obsidian); [Foeni] 5 – □B, (m. 14), ▼1,20 m; 7–8 – □B, (m. 11), ▼0,65–0,70 m/C1; 9 – □C, ▼0,90–1,10 m; 10 – □E, ▼0,60 m (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:1)
- Planșa XLIV:** [Vinča B] 4 – □C, ▼1,35–1,55 m/B3 (ALN.05./Sp. III-Colda); [Foeni] 1 – □3–4, S II, ▼1,70–1,90 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □3, S II, ▼1,50–1,70 m/C1; 8 – □3, S I, ▼1,30 m (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3 – □1, S I, ▼0,65–0,85 m; 5, 12 – □1, S II, ▼0,80–1,00 m; 6 – □1, S II, 0,80–1,00 m; 10 – □2, S III, ▼0,90–1,10 m; 11 – □2, S II, ▼1,50–1,60 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 7 – □A, ▼0,50 m; 9 – □C, ▼1,40 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:1)

- Planșa XLV:** [Foeni] 1, 7 – □3, S II, ▼1,20–1,40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – □B, ▼0,80 m/B1; 5 – □B, ▼1,70 m/B1; 4, 6 – □B, ▼0,40–0,60 m (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 3 – S II, ▼1,50–1,80 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 8 – S II, ▼1,00–1,10 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 9 – □A, ▼0,20–0,40 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa XLVI:** Ariile sursă și mobilitatea comunităților Foeni pentru procurarea materialelor litice de origine sedimentară [apud Bălțean et alii 2008]
- Planșa XLVII:** Imagini cu analize în secțiuni subțiri a unui lot de artefacte litice aparținând grupului Foeni: 1 – Calcar bioclastic silicificat; 2 – Silicolit brecificat; 3 – Radiolarit; 4 – Andezit bazaltoid [apud Bălțean et alii 2008]
- Planșa XLVIII:** 1–8 Imagini în lumină polarizată prin transmisie ale matricii unor eșantioane reprezentative de ceramică pictată Lumea Nouă [apud Varvara et alii 2008]
- Planșa XLIX:** 1–7 Imagini în lumină polarizată prin transmisie ale matricii unor eșantioane reprezentative de ceramică Foeni [apud Fabri et alii 2008]
- Planșa L:** [Vinča B] 1–4 – □C, 1,35–1,55 m/B3 (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □B, ▼0,70–0,90 m; 7 – □B, ▼1,00–1,30 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 6 – □D, ▼0,70–0,80 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa LI:** [Vinča B] 1 – □B, ▼1,75–1,90 m/G2; 2, 4 – □B, ▼0,70–0,90 m; 3 – □B, ▼0,50–0,70 m; 5–6 – □A, ▼1,10–1,30 m/L2; 7–10 – □B, ▼1,00–1,30 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LII:** [Vinča B] 1 – □B, ▼0,50–0,70 m; 2, 4 – □B, ▼0,70–0,90 m; 3 – □A, ▼0,80–1,00 m; 5 – □A, ▼1,40 m/G3 (ALN.08./Sp. I-Rusu); 6 – □B, ▼1,75–1,90 m/G2 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LIII:** [Vinča B] 1–2 – □A, ▼0,80–1,00 m; 3 – □B, ▼1,25–1,35 m; 4, 6 – □B, ▼0,70–0,90 m; 5 – □B, ▼0,50–0,70 m; 7–8 – □D, ▼0,40–0,70 m/L1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LIV:** [Vinča B] 1 – □A, ▼0,60–0,80 m/L1; 2 – □D, ▼1,30–1,50 m/G8; 3–5 – □B, ▼1,30–1,60 m/B1 (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa LV:** [Vinča B] 1 – □A/L2, ▼1,10–1,30 m; 2 – □A, ▼0,70–0,80 m; 3 – □B, ▼0,70–0,90 m; 4 – □D – 0,40–0,70 m/L1; 5, 8 – □A, ▼0,80–1,00 m; 6 – □B, ▼0,50–0,70 m; 7 – □C, ▼1,65–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LVI:** [Vinča B] 1, 6 – □A, ▼0,80–1,00 m; 2–4 – □D, ▼0,40–0,70 m/L1; 5 – □B, ▼0,50–0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LVII:** [Vinča B] 1 – □B, ▼0,70–0,90 m; 2 – □B, ▼1,00–1,30 m; 3 – □B, ▼1,25–1,35 m; 4 – □A/L2, ▼1,10–1,30 m; 5 – □C, 1,35–1,55 m/B3 (ALN.05./Sp. III-Colda); 6, 8 – □D, ▼0,40–0,70 m/L1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 7 – S I, ▼2,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa LVIII:** [Vinča B] 1 – □D, ▼0,40–0,70 m/L1; 3–4 – □B, ▼1,25–1,35 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 5 – □C, 1,35–1,55 m/B3 (ALN.05./Sp. III-Colda); [Foeni] 2 – □A, ▼0,70–0,80 m (M 1:2)
- Planșa LIX:** [Vinča B] 1 – □C, ▼0,80–1,00 m (ALN.08./Sp. I-Rusu); 2 – □A, ▼0,80–1,00 m; 3 – □B, ▼0,50–0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 4 – □C, ▼1,40–1,50 m/G2 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa LX:** [Vinča B] 1–2 – □A/L2, ▼1,30–1,50 m; 3–4 – □C, ▼1,65 m/B1; 5, 7–8 – □B, ▼0,70–0,90 m; 6, 9, 11 – □A, ▼0,70–0,90 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 10 – □C, ▼1,35–1,55 m/B3 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)

- Planșa LXI: [Vinča B] 1–2, 6–7 – □D, ▼0,40–0,70 m/L1; 3 – □A, ▼0,70–0,90 m; 4 – □B, ▼0,70–0,90 m; 8 – □B, ▼0,50–0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 5 – □A, ▼0,70–0,80 m/L1 (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa LXII: [Vinča B] 1 – □A/L2, ▼1,10–1,30 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LXIII: [Vinča C] 1–3, 5, 7 – □4, S II, ▼1,85–2,10 m/B1; 4, 8–9 – □5, S II, ▼1,30–1,50 m/B1; 6 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1; 10 – □2, S II, ▼0,80–1,00 m (ALN. 95) (M 1:2) 11 – □2, S II, ▼1,40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima) (M 1:2)
- Planșa LXIV: [Vinča C] 1, 4, 5–8, 10 – □4, S II, ▼1,85–2,10 m/B1; 2, 9, 11 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1; 3 – □2, S II, ▼0,80–1,00 m (ALN. 95) (M 1:2)
- Planșa LXV: [Foeni] 2 – □B, ▼1,25–1,60 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); [Petrești] 1 – □9, ▼0,20–0,40 m (ALN.03./Sp. I-Pavel) (M 1:1)
- Planșa LXVI: [Foeni] 1 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima) (M 1:1)
- Planșa LXVII: [Foeni] 1–3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:1)
- Planșa LXVIII: [Foeni] 1 – □3, S II, ▼2,10–2,40 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 2 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa LXIX: [Foeni] 1–2 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa LXX: [Foeni] 1 – □1–2, S II, ▼1,20–1,80 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2–3, 6–7 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □B, ▼1,65–2,10 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □3, S II, ▼0,80–1,00 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 8 – S II/G2 (ALN.06./Sp. V-Sima) (M 1:2)
- Planșa LXXI: [Foeni] 1, 3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 2 – □B, ▼1,05–1,25 m (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 4 – □1–2, S II, ▼1,00–1,80 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)
- Planșa LXXII: [Foeni] 1 – □1, S II, ▼0,80–1,00 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 2–3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □3, S II, ▼0,50–0,70 m (ALN.06./Sp. VI-Făt) (M 1:2)
- Planșa LXXIII: [Foeni] 1 – □2, S II, ▼1,50–1,70 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – □A, ▼2,20 m/G1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □B, ▼2,00–2,10 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LXXIV: [Foeni] 1–2 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – □C, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa LXXV: [Foeni] 1 – □B, ▼1,70 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – □5, S II, ▼0,40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 3 – □3, S II, ▼1,00–1,60 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt); 4 – □B, ▼0,65–0,80 m; 5 – □B, ▼1,35 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.) (M 1:2)
- Planșa LXXVI: [Foeni] 1 – □4, S II, ▼1,20–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – □3, S II, ▼1,00–1,60 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt) (M 1:2)
- Planșa LXXVII: [Foeni] 1 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1; 3 – □1, S II, ▼1,50–1,90 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 2 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)
- Planșa LXXVIII: [Foeni] 1 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa LXXIX: [Foeni] 1 – □3, S II, ▼1,20–1,40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – □B, ▼2,00–2,10 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 3–5 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)

- Planșa LXXX: [Foeni] 1 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)
- Planșa LXXXI: [Foeni] 1, 3 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 2 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)
- Planșa LXXXII: [Foeni] 1 – □1, S I, ▼0,80 m; 2–3 – □1, S II, ▼1,50–1,90 m/ B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa LXXXIII: [Foeni] 1 – □1, S II, ▼1,40–1,55 m/ B1; 6 – □ 2–3/A1-A3 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 2 – □B, ▼1,30–1,50 m/ B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 3–4 – □4, S II, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 5 – □A, ▼1,00–1,20 m/ B1 (ALN.06./Sp. II-Ciont M.) (M 1:2)
- Planșa LXXXIV: [Foeni] 2 – □ A, ▼ 1,00–1,80 m/B1 (ALN.06./Sp. II-Ciont M.); 3 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 4 – □5, S II, ▼0,65–0,80 m/B1, (ALN.06./Sp. VII-Suciu); 5 – □C, ▼1,20–1,40 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 6 – □B, ▼1,05–1,25 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); [Petrești] 1 – S I, ▼2,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa LXXXV: [Foeni] 1, 6 – □C, ▼0,70–0,80 m/C1; 2–3, 5 – □D, ▼0,70–0,80 m/C1; 4 – □A, ▼0,70–0,75 m/L1 (ALN.03./Sp. II-Mariș) (M 1:2)
- Planșa LXXXVI: [Foeni] 2 – □B, ▼0,40–0,70 m (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 1, 3, 5 – ▼1,20–1,80 m/ B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □4/B1 (ALN.05./Sp. VII-Ampoițan) (M 1:2)
- Planșa LXXXVII: [Vinča C1] 1 – □14, S VII, ▼0,60 m (ALN.76.); [Foeni] 2 – S II/G3 (ALN.06./Sp. V-Sima); 3 – □4, S II, ▼1,20–1,50 m/B1; 4 – □1, S II, ▼1,20–1,60 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 5 – □B, ▼0,50–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) 6 – □C, ▼1,45–1,65 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 7 – □5, S II, ▼1,00–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. VII-Suciu) (M 1:2)
- Planșa LXXXVIII: [Foeni] 1, 5 – □1, S II, ▼1,40–1,80 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 3–4 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II – Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa LXXXIX: [Foeni] 1 – □3, S IX, ▼0,60–1,00 m/B1 (ALN.96.); 2 – □C, ▼1,45–1,65 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 3–5 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa XC: [Foeni] 1–3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa XCI: [Foeni] 1, 3–5 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 2 – S I, ▼2,20–2,50 m/ B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa XCII: [Foeni] 1, 5–7 – □4, S II, ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2–3, 9 – □A, ▼1,00–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. II-Ciont M.); 4 – □B, ▼1,40–1,80 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 10 – □B, ▼0,35–0,50 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 8 – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa XCIII: [Foeni] 1 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2 – □B, ▼0,90–1,00 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 4 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); [Petrești] 3 – S I, ▼2,00–2,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa XCIV: [Foeni] 1 – □B, ▼0,40–0,70 m (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2 – □B, ▼1,60–2,00 m/ G1; 3 – □B, ▼0,90–1,00 m/C1; 4 – □B, ▼0,85–0,90 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa XCV: [Foeni] 1–2 – □1, S II, ▼1,50–1,60 m/B1; 3–5 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1 (ALN.06./Sp. IV – Călin) (M 1:2)
- Planșa XCVI: [Foeni] 1, 7 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 2 – □3, S I, ▼1,00–1,20 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 3 – □B, ▼0,85–1,10 m; 4 – □B, ▼0,70–0,75 m; 5 – □C ▼0,80–0,90 m; 8 – □B, ▼1,00–1,20 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 6 – S I, ▼0,60–0,80 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 9 – □A, ▼0,40–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)

- Planșa XCVII: [Foeni] 1, 4, 7 – □B, ▼1,60–2,00 m/G1; 3, 6 – □B, ▼0,65–0,70 m/C1; (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – □2, S III, ▼0,90–1,10 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 5 – □C, ▼1,00 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa XCVIII: [Foeni] 1–2 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa XCIX: [Foeni] 1–2, 4 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – □4, ▼0,85–1,15 m/B1 (ALN.05./Sp. VII-Ampoițan) (M 1:2)
- Planșa C: [Foeni] 1 – □3, S II, ▼0,60–0,80 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 2 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 3 – □B, ▼0,70 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 4 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa CI: [Foeni] 1–2, 5 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – □1, S III, ▼0,70–0,90 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 4 – □B, ▼0,85–1,10 m/C1; 6 – □2, S II, ▼1,70 m/L1; 8 – □3, S I, ▼1,00–1,20 m; 9 – □2, SIII, ▼0,90–1,10 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 7 – □B, ▼0,70–0,90 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 10 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1; 11 – □C, ▼0,35–0,50 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa CII: [Foeni] 1 – □B, ▼0,65–0,80 m (ALN.06./Sp. I-Ciont I.) (M 1:2)
- Planșa CIII: [Foeni] 1–2 – □B, ▼1,60–2,00 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa CIV: [Foeni] 1 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2 – □B, ▼1,10 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa CV: [Foeni] 2 – □4, S II, ▼1,20–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 3 – □A, ▼1,00–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. II-Ciont M.); 4–6 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 7 – □B, ▼0,65–0,70 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); [Petrești] 1 – S I, ▼2,00–2,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa CVI: [Foeni] 1 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 2 – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); [Petrești] 3 – S I, ▼2,00–2,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa CVII: [Foeni] 1, 3, 5 – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr); 2 – □C, ▼1,00–1,25 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 4 – □3, S II, ▼0,50–0,70 m (ALN.06./Sp. VI-Făt) (M 1:2)
- Planșa CVIII: [Foeni] 1 – □1, S II, ▼1,20–1,80 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □3, S II, ▼1,40 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □C, ▼1,10–1,20 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 5 – □C, ▼0,80–0,90 m (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa CIX: [Foeni] 1 – □7, S II, ▼0,50 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 2, 4–5, 8, 10, 12, 15–16 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – □3, S II, ▼0,50–0,70 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 6 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1; 11 – □A ▼0,30–0,40 m; 13 – □C, ▼1,00 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 7, 14 – □1, S II, ▼1,70 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 9 – □4, ▼0,85–1,15 m/B1 (ALN.05./Sp. VII-Ampoițan) (M 1:2)
- Planșa CX: [Foeni] 1 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1; 2 – □2, S II, ▼1,00–1,25 m/L1; 4 – □2, S II, ▼0,80–1,00 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 3 – □3, S IX, ▼0,60–1,00 m/B1 (ALN.96); 5 – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa CXI: [Foeni] 1 – □2, S II, ▼1,40–1,60 m/L1; 4 – □3, S II, ▼1,40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr); 3 – □A, ▼0,80–1,00 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 5 – □B, ▼0,65–0,85 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 6–8 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXII: [Foeni] 1 – □C, ▼0,70 m (ALN.03./Sp. II-Mariș) (M 1:2)

- Planșa CXIII:** (Foeni) 1 – □1, S I, ▼0,90 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – □B, (m. 3), ▼1,00–1,10 m/C1; 3 – □B, (m. 5), ▼0,90–1,00 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 4 – □3, S II, ▼0,70–0,80 m (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa CXIV:** [Foeni] 1 – □5, S II, ▼0,40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 2 – □1, S I, ▼0,20–0,40 m (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 3 – □B, ▼0,35–0,50 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 4 – □B, (m. 13), ▼1,10–1,20 m/C1; 5 – □B, (m. 11), ▼0,65–0,70 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa CXV:** [Foeni] 1 – □4, S II 1,80–2,00 m/G6; 7 – □1, S I, ▼0,90–1,05 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – ▼0,70–1,00 m (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3 – □B, (m. 15–16), ▼1,00–1,10 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 4, 6 – □3–4, ▼0,20–0,40 m (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 5 – □3, S II, ▼1,80–1,90 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa CXVI:** [Foeni] 1 – □B, (m. 3), ▼1,00–1,20 m/C1; 4 – □B, ▼0,85–1,10 m/C1; 7 – □B, (m. 15–16), ▼1,00–1,10 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – □3, S I, ▼2,05 m/G1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3, 9 – □3, S II, ▼0,90–1,00 m/C1; 8 – □3, S II, ▼1,10–1,60 m/C1; 12 – □3, S II, ▼0,50–0,70 m; 17 – □3, S II, ▼0,35–0,50 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 5 – □1, S I, ▼0,20–0,40 m; 14 – □1–2, S II, ▼0,20–0,40 m (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 6 – □1, S I, ▼0,90–1,05 m; 10 – □2, S II, ▼0,70–0,75 m; 13 – □3, S I, ▼1,40–1,60 m/L1; 15 – □2, S I, ▼0,80–1,00 m; 18 – □3, S II, ▼1,00–1,20 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 11, 16 – □1–2, S II, ▼0,70–0,90 m/C1 (Șt?) (ALN.06./Sp. VII-Suciu) (M 1:2)
- Planșa CXVII:** [Foeni] 1–2, 4–9 – □D, ▼0,70–0,90 m/C1; 3, 10–12 – □A, ▼0,65–0,70 m/L1 (ALN.03./Sp. II-Mariș) (M 1:2)
- Planșa CXVIII:** [Foeni] 1 – □1, S III, ▼1,00–1,20 m; (ALN.06./Sp. V-Sima); 2 – □B, (m. 5), ▼0,90–1,00 m/C1; 3–4 – □B, (m. 13), ▼0,90–1,00 m/C1; 7 – □B, (m. 7), ▼0,60 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □3, S II, ▼0,90–1,00 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt); 8–10 – □D, ▼0,70–0,80 m/C1 (ALN.03./Sp. II-Mariș); [Petrești] 6 – □4, S I, ▼1,00 m (ALN.06./Sp. V-Sima) (M 1:2)
- Planșa CXIX:** [Foeni] 1 – □B, ▼0,65–0,80 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2 – □1, S II, ▼1,90–2,00 m/B1; 3 – □3, S II ▼1,40 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 4 – □A, ▼0,80–1,00 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa CXX:** [Foeni] 1 – □3–4, S II, ▼1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □1, S II, ▼2,00–2,20/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3 – ▼1,80–1,90/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXXI:** [Foeni] 1 – □B, (m. 15), ▼1,75–1,80 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – □1, S VIII, ▼0,90–1,00 m (ALN.96.); 3, 5 – ▼1,20–1,80/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa CXXII:** [Vinča B] 2 – □D, ▼0,40–0,70 m/L1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); [Foeni] 1, 5 – ▼1,20–1,80/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 4 – □3, S IX, ▼0,60–1,10 m/B1 (ALN.96.); [Petrești] 3 – S I, ▼2,00–2,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Planșa CXXIII:** [Foeni] 1 – □B, ▼0,40–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu); 2 – □B, (m. 15–16), ▼1,60–1,65 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 3 – □3, S IX, ▼0,60–1,10 m/B1 (ALN.96.); 4 – □C, ▼1,00 m/B1; 5 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Planșa CXXIV:** [Foeni] 1, 10 – □4, S II, ▼1,20–1,60 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □4–5, S I, ▼1,10–1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt); 3 – □5, S II, ▼0,65–0,80 m/B1; 11 – □5, S II, ▼1,25–1,60 m/B1 (ALN.06./Sp. VII-Suciu); 4 – □B, (m. 15–16), ▼1,60–1,65 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1; 7 – □C, ▼1,00–1,25 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 6 – □3, S VIII, ▼1,10–1,30 m (ALN.96.); 8 – □2, S III, ▼1,00–1,40 m/B1; 12 – □3, S II, ▼0,50–0,70 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 9 – □2, S II, ▼1,20–1,40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima) (M 1:2)

- Planșa CXXV:** [Vinča C1] 9 – □18, ▼0,60–0,70 m (ALN.76.); [Foeni] 1, 6, 10 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț); 3 – □C, ▼1,45–1,65 m/B1 (ALN.05./Sp. I–Șoaită); 4–5 – □4–5, S I, ▼1,10–1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. VI–Făt); 8 – □4, ▼0,85–1,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VII–Ampoișan); 7 – □1, S II, ▼1,40–1,55 m/B1 (ALN.06./Sp. IV–Călin); 2 [Petrești] – □4, S VIII, ▼1,80 m/B1 (ALN.96.) (M 1:2)
- Planșa CXXVI:** [Foeni] 1–2, 6, 11 – □1, S II, ▼1,60 m–1,90 m/B1; 7 – □1, S II, ▼1,40 m–1,55 m/B1; 3 – □2–3, S I, ▼2,20–2,40 m/A1–A2 (ALN.06./Sp. IV–Călin); 4 – □4, S I/G10; 8–9, 12 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1 (ALN.06./Sp. V–Sima); 10 – □B, ▼0,60 m (ALN.08./Sp. I–Rusu); 13 – □4, ▼0,85–1,20 m/B1 (ALN.05./Sp. VII–Ampoișan) (M 1:2)
- Planșa CXXVII:** [Foeni] 1 – □C, ▼1,65 m/B1; 5 – □C, ▼0,75–1,00 m/C4; 6 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1; (ALN.05./Sp. I–Șoaită); 2 – □1, S II, ▼1,40–1,55 m/B1 (ALN.06./Sp. IV–Călin); 3 – □A, ▼1,00–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. I–Ciont M.); 4 – □B, (m. 3), ▼0,65 m/C1 (ALN.05./Sp. III–Colda); 7–8 – □3–4, S II, ▼1,20–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. III–Moldovan); 9–12 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXXVIII:** [Foeni] 1 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1; 3 – □C, ▼0,50–0,70 m (ALN.05./Sp. I–Șoaită); 2 – □B, (m. 5), ▼1,00–1,20 m/C1 (ALN.05./Sp. III–Colda); 4 – □2, S II, ▼1,50–1,70 m/L1; 5 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1 (ALN.06./Sp. V–Sima); 6 – □1, S I, ▼0,70–0,80 m (ALN.06./Sp. IV–Călin) (M 1:2)
- Planșa CXXIX:** [Foeni] 1 – □C, ▼1,50 m/B1; 2 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I–Șoaită); 3 – □B, (m. 5), ▼0,70–0,75 m/C1; 5 – □B, (m. 3), ▼0,95–1,20 m/C1 (ALN.05./Sp. III–Colda); 4 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1; 8 – □1, S I, ▼1,40–1,60 m; 11 – □2, S II, ▼1,00–1,20 m (ALN.06./Sp. V–Sima); 6 – □4, S II, ▼1,10–1,50 m/B1 (ALN.06./Sp. III–Moldovan); 7 – □1, S VIII, ▼0,20–0,40 m (ALN.96.); 9 – □1, S II, ▼1,20–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. IV–Călin); 10 – □3, S II, ▼0,50–0,70 m (ALN.06./Sp. VI–Făt); 12 – □10, ▼0,60–0,80 m (ALN.76.) (M 1:2)
- Planșa CXXX:** [Foeni] 1a/1b–2 – ▼1,20–1,80/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXXXI:** [Foeni] 1a/1b – □B, (m. 15–16), ▼1,60–2,00 m/G1 (ALN.05./Sp. III–Colda); 2–3 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXXXII:** [Foeni] 1 – □5, S VIII, ▼1,00 m (ALN.96.); 2 – □2, S II, ▼1,00–1,20 m/L1; 3 – □3, S I, ▼0,90 m (ALN.06./Sp. V–Sima); 4 – □1–2, S I, ▼0,60–0,80 m (ALN.06./Sp. VI–Făt) (M 1:2)
- Planșa CXXXIII:** [Foeni] 1–2 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț); 3, 5 – □3, S II, ▼1,30–1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. IV–Călin); 4 – □B, (m. 5), ▼0,90–1,00 m/C1 (ALN.05./Sp. III–Colda) (M 1:2)
- Planșa CXXXIV:** [Vinča C1–C2] 6 – □2, S II, ▼1,70 m/L1 (ALN.06./Sp. V–Sima); [Foeni] 1 – □C, 0,80–0,90 m (ALN.05./Sp. III–Colda); 2–3 – □3, S IX, ▼0,60–1,10 m/B1 (ALN.96.); 4 – □3, S II, ▼1,25–1,45 m/L1; (ALN.06./Sp. V–Sima); 5 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXXXV:** [Foeni] 1 – □3, S II, ▼1,80–1,90 m/C1 (ALN.06./Sp. IV–Călin); 2 – □B, (m. 3–5), ▼0,65–0,70 m; 3 – □B, (m. 15–16), ▼1,65–2,00 m/G1 (ALN.05./Sp. III–Colda); 4 – □5, S II, ▼0,40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 5a/5b, 6–7 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CXXXVI:** [Foeni] 1 – □5, S I, ▼0,40–0,60 m (ALN.06./Sp. VI–Făt); 2 – □B, (m. 15–16), ▼1,65–2,00 m/G1 (ALN.05./Sp. III–Colda); 3–4, 7 – □3, S I, ▼0,80–1,00 m (ALN.06./Sp. V–Sima); 5, 8 – □5, S II, ▼0,40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 6 – □3, S II, ▼1,00–1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. VI–Făt) (M 1:2)

- Planșa CXXXVII:** [Foeni] 1 – □B, ▼0,50–0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2 – □1, S III, ▼0,90–1,10 m; 6 – □4, S II, 1,00–1,20 m; 10, 17 – □2, S II, 0,80–1,00 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 3 – □1–2, S I, ▼0,20–0,40 m; 9 – □3–4, S II, ▼0,20–0,40 m (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 4, 7, 13, 15 – □B, (m. 16), ▼1,10–1,20 m/G1; 11 – □B, (m. 11), ▼1,00 m; 16 – □B, (m. 13), ▼0,90–0,95 m/C1; 19 – □B, (m. 6), ▼0,70 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □5, S II, ▼0,40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 8 – □4–5, S VIII, ▼1,30–1,50 m/B1 (ALN.96.); 12 – □3–4, S II, ▼0,90–1,00 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt); 14 – □D, ▼0,50–0,60 m; 18 – □D, ▼0,40–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa CXXXVIII:** [Foeni] 1, 13 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 2 – □C, ▼0,50–0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 3 – □B, (m. 13), ▼1,20–1,25 m/C1; 4 – □B, (m. 16), ▼1,60–2,00 m/G1; 6 – □B, (m. 13), ▼0,90–1,00 m; (ALN.05./Sp. III-Colda); 5 – □4–5, S II, ▼0,95–1,20 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt); 7 – □3, S II, ▼1,40–1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 8 – □2, S II, ▼0,80–1,00 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 11 – □B, ▼0,40–0,60 m; 12 – □A, ▼0,40–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu); 14 – □7, S II, ▼0,50 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); [Petrești] 9 – □1, S VIII, ▼0,20–0,40 m; 10 – □4–5, S VIII, ▼1,30–1,50 m/B1 (ALN.96.) (M 1:2)
- Planșa CXXXIX:** [Foeni] 1, 5 – □3, S IX, ▼0,60–1,00 m/B1 (ALN.96.); 2, 9 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 3 – □B, (m. 13), ▼0,90–1,00 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 4, 7, 10 – ▼1,20–1,80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 6 – □3, S II, ▼1,20–1,40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 8 – □9, ▼1,20 m (ALN.76.) (M 1:2)
- Planșa CXL:** [Foeni] 1 – □B, (m. 3), ▼0,90–1,00 m/C1; 2 – □B, (m. 3), ▼0,65 m/C1; 8–9 – □B, (m. 15–16), ▼1,85–2,00 m/G1; 10 – □E, ▼0,40–0,50 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 3 – □A, ▼0,70–0,80 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 4 – □2, S II, ▼1,70 m/L1; 6 – □2, S II, ▼0,80–0,90 m; 7 – □1, S III, ▼1,00–1,20 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 5 – □3, S II, ▼1,80–1,90 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa CXLI:** [Foeni] 1, 3 – □A, ▼0,80–0,90 m; 9 – □B, (m. 13), ▼1,20 m/C1; 11 – □E, ▼0,75–0,90 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – □B, ▼1,00–1,20 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 4 – □1, S II, ▼1,50–1,80 m/B1; 5 – □3, S II, ▼1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 6 – □2, S II, ▼0,70–0,75 m; 8 – □2, S II, ▼0,80–1,00 m; 10 – □1, S II, ▼0,80–1,00 m; 12 – □1, S III, ▼0,95–1,10 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 7 – □1, S VIII, ▼0,20–0,40 m (ALN.96.); 13 – □A, ▼0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa CXLII:** [Petrești] 1, 6 – □1, S VIII, ▼1,10–1,20 m; 2 – □4, S VIII, ▼1,50–1,70 m; 3 – □4, S VIII, ▼1,30 m; 5 – S VIII, ▼2,30 m/B1 (ALN.96.); 4 – □2, S II, ▼0,70–0,75 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 7 – □B, ▼0,20–0,40 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa CXLIII:** [Petrești] 1a–1b – □2–3, S IX, ▼0,20–0,40 m (ALN.96.) (M 1:2)
- Planșa CXLIV:** [Turdaș] 1 – □3, S II, ▼1,20 m–1,50 m/C1; 2 – □3, S II, ▼1,80–2,10 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3 – □3, S IX, ▼0,80–1,30 m/B1 (ALN.96.); 4 – □B, ▼1,05 m – 1,25 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 5 – □3–4, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)
- Planșa CXLV:** [Turdaș] 1 – □1–2, S II, ▼1,00–1,50 m/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2 – □1, S II, ▼2,00 m–2,20 m/B1; 3 – □1, S II, ▼2,65 m–2,70 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 4 – □3, S II, ▼0,60 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 5 – □B, ▼1,05–1,25 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.) (M 1:2)
- Planșa CXLVI:** [Turdaș] 1 – S I, ▼1,60–1,65 m/caseta 1 (ALN.05./Sp. VI-Sobaru); 2 – □2, S II, ▼1,20 m (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3 – □A, ▼0,30–0,50 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 4 – □1–2, S I, ▼1,40–1,60 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima); 5 – □4–5, S II, ▼1,10–1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. VI-Făt); 6 – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr); 7 – □B, ▼0,65–0,85 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 8 – □5, S II, ▼0,65–

- 0,85 m/B1 (ALN.06./Sp. VII-Suciu); 9 – □C, ▼0,85–0,95 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 10 – □4, ▼1,20–1,40 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan) (M 1:2)
- Planșa CXLVII: [Petrești] 1 – □E, ▼0,50–0,60 m/L1 (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CXLVIII: [Precucuteni] 1, 5 – □16, S VII, ▼0,80–1,00 m; 6 – □15, S VII, ▼0,60–0,80 m (ALN.76.); 2, 8 – □B, ▼0,65–0,85 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 3 – □2–3, S I, ▼2,40–2,50 m/A2; 7 – □A, ▼0,70 m; 12 – □B, ▼0,40 m (ALN.08./Sp. I-Rusu); 9 – □1, S I, ▼1,20 m (ALN.06./Sp. V-Sima); 10 – □C2, ▼0,90–1,10 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 11 – □1, S II, ▼1,50–1,60 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Planșa CXLIX: [Precucuteni] 1, 3 – □B, ▼0,65–0,85 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2, 4 – □18, S VII, ▼0,80–1,00 m; (ALN.76.); 5 – □1, S I, ▼1,40 m/A1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 6 – □A, ▼0,40–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa CL: [Vinča B] 1a/1c – □A, ▼0,70 m/L1; 4, 6–9 – □A, ▼0,80–1,00 m/L1; 5 – □D, ▼0,80–1,00 m (ALN.08./Sp. I-Rusu); 2a/2c – □C, ▼0,65–0,85 m (ALN.05./Sp. III-Colda); [Foeni] 3a–3c – □B, ▼0,40–0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu) (M 1:2)
- Planșa CLI: [Vinča B] 1 – □B, ▼0,70 m; 4a/4b – □A, ▼0,55–0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2a–2c – □D1, ▼0,95 m (ALN.03./Sp. II-Mariș); [Foeni] 3a/3d – □1, S III, ▼1,00–1,20 m; 6a/6d – □1, S I, 0,95–1,05 m (ALN.06./Sp. V-Sima); [Petrești] 5a–5c – □4, ▼0,30–0,40 m (ALN.03./Sp. I-Pavel) (M 1:2)
- Planșa CLII: [Foeni] 1a/1b–4a/4b – □B, ▼0,35–0,65 m/C1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 5a/5c – □4, S II, ▼1,00–1,20 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 6a/6c – □3, S I, ▼1,20 m/C1; 9a/9c – □5, S I, ▼0,80 m; 10a/10c – □3, S II, ▼0,50 m; 13a/13c – □1, S III, ▼0,50 m (ALN.06./Sp. VI-Făt); 7a/7b – □2–3, S II, ▼1,80 m/L1; 8a/8b – *passim* (ALN.06./Sp. V-Sima); 11a/11c–12a/12c – □B, (m. 3, 13), ▼1,00–1,20 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda) (M 1:2)
- Planșa CLIII: [Foeni] 1–2 – □B, ▼0,40–0,65 m/C1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.)
- Planșa CLIV: [Vinča B] 1–3 – □B, ▼0,70–0,90 m/C1 (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa CLV: [Foeni] 1–9 – ▼1,00–1,60 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CLVI: [Foeni] 1–10 – ▼1,00–1,60 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Planșa CLVII: [Foeni] 1 (Pl. CLV/4); 2 (Pl. CLV/3); 3 (Pl. CLV/1); 4 (Pl. CLV/2); 5 (Pl. CLV/7); 6 (Pl. CLV/6) – ▼1,00–1,60 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Planșa CLVIII: [Foeni] 1–4/nr. inv. 2083–2084, 2087, 2092/MNUAI – (ALN. 1942–1947); 5 (Pl. CXL1/1), 10 (Pl. CXLI/3) – □A, ▼0,80–0,90 m; 6 (Pl. CXLI/11) – □E, ▼0,75–0,90 m; 11 (Pl. CXLI/9) – □B, (m. 13), ▼1,20 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 7 (Pl. CXLI/4) – □1, S II, ▼1,50–1,80 m/B1; 9 (Pl. CXLI/5) – □3, S II, ▼1,50 m/C1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 8 (Pl. CXLI/13) – □A, ▼0,60 m (ALN.08./Sp. I-Rusu); 15 (Pl. CXLI/6) – □1, S I, 0,60–0,90 m; 12 (Pl. CXLI/2) – □B, ▼1,00–1,20 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 13 – □6, S VII, ▼0,40 m (ALN.76.); 14a/14b (Pl. CXLI/12) – □1, S III, ▼0,95–1,10 m (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Planșa CLIX: [Foeni] 1 (Pl. CLXIII/1) – □B, (m. 3, 5, 13), ▼0,90–1,20 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda) – Import din mediul Dimini/Otzaki; 1a – decor pictat (“zig-zag”); 1b – decor pictat (“în căpriori”); 1c – decor pictat (“virgule”)
- Planșa CLX: [Foeni] 1a/1b (Pl. LXXV/1) – □B, ▼1,70 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CLXI: [Herpály] 1–4 (import) – □2, S II, ▼1,50–1,70 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Planșa CLXII: [Foeni] 1 (Pl. CX/5) – S I, ▼2,20–2,50 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr); 2a – detaliu amprentă cerealia pe fundul vasului; 2b – detaliu mulaj siliconic amprentă cerealia

- Planșa CLXIII:** [Foeni] 1 – amforă pictată import Dimini/Otzaki, □B, (m. 3, 5, 13), ▼0,90–1,20 m/C1; 1a – decorul pictat desfășurat al vasului (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CLXIV:** [Lumea Nouă] 1–2a/2b – (ALN.1942–1947) [apud Berciu, Berciu 1949]
- Planșa CLXV:** [Lumea Nouă] 1–4 (Pl. CLXVIII/7; CLXXIII/5, 7, 9–10) – S II, ▼1,50–2,50 m/B1 (ALN.95.)
- Planșa CLXVI:** [Lumea Nouă] 1/1a (Pl. CLXVII/1a–1c) – S II, ▼1,50–1,60 m/B1 (ALN.95.)
- Planșa CLXVII:** [Lumea Nouă] 1a/1c (Pl. CLXV/1) – S II, ▼1,50–1,60 m/B1 (ALN.95.)
- Planșa CLXVIII:** [Lumea Nouă] 1 – □B, ▼0,70–0,90 m; 2, 6 – □A, ▼0,80–1,00 m; 3 – □D, ▼0,95–1,10 m; 4 – □C, ▼0,85–1,00 m; 5 – □B, ▼1,75–1,85 m/G2 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 7 – □10–11, S VII, ▼1,80–2,00 m/B2 (ALN.76.); 8 – □4, S II/B1, ▼2,50–2,60 m (ALN.95.); 9 – □D, ▼2,50–2,80 m/G2 (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa CLXIX:** [Lumea Nouă] 1–2, 7–8a/8b – □C, ▼1,35–1,55 m/B3; 3, 5 – □A, ▼0,90–1,10 m/C1; 4, 6, 9 – □A, ▼1,00–1,20 m; 10 – □A, ▼1,00 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 11 – □C, ▼0,80–1,00 m (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa CLXX:** [Lumea Nouă] 1, 3, 5, 7, 10, 13 – □B, ▼0,90–1,10 m/C1; 2 – □C, ▼0,80 m; 4, 6, 12, 15 – □D, ▼1,00–1,20 m/G8; 11 – □D, ▼1,30–1,60 m/G8; 8–9 – □A, ▼0,60–0,80 m/L1; 14 – □C, ▼1,00–1,20 m (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa CLXXI:** [Lumea Nouă] 1, 3, 10 – □D, ▼1,00–1,20 m/G8; 7 – □D, ▼1,30–1,60 m/G8; 2 – □D, ▼0,60–0,80 m; 4 – □B, ▼0,90–1,10 m/C1; 8 – □A, ▼0,80 m/L1 (ALN.08./Sp. I-Rusu); 5 – S VII (ALN.76.); 6 – □A, ▼1,90–2,10 m/B1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 9 – □C, ▼0,85–1,00 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 11 – □4, S II/B1, ▼2,10–2,30 m (ALN.95.)
- Planșa CLXXII:** [Lumea Nouă] 1 – □5, S II, ▼0,80 m; 3 – □2, S II, ▼0,80–1,00 m; 4, 6 – □4, S II/B1, ▼2,00–2,60 m; 8a/8b – S I, passim (ALN.95.); 2 – □B, ▼0,70 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 5 – □A, ▼0,90–1,00 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 7a/7b – □C, ▼0,70–0,90 m (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa CLXXIII:** [Lumea Nouă] 1 – □D, ▼0,80 m/L1; 4, 6–□C, ▼0,85–1,00 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 2 – □1, S II, ▼0,80–1,00 m; 3, 5, 7, 8–10 – □4, S II/B1, ▼1,80–2,60 m (ALN.95.)
- Planșa CLXXIV:** [Lumea Nouă] 1, 8 – □5, S VII, ▼0,80–1,00 m; 2 – □11, S VII, ▼1,40 m; 5 – □17, S VII, ▼0,75–0,85 m; 6, 9 – □6–7, S VII, ▼0,75–0,90 m; 7 – □12, S VII, ▼0,80–1,00 m; 3, 11 – S VII (ALN.76.); 4 – □C2–▼0,90–1,10 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 10 – □C, ▼0,85–1,00 m (ALN.05./Sp. I-Șoaită)
- Planșa CLXXV:** [Lumea Nouă] 1–3 – □D, ▼1,20 m (ALN.03./Sp. II-Mariș); 4 – □B, ▼0,95 m; 7 – □C, ▼1,25–1,45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită); 5 – □6–7, S VII, ▼0,75–0,90 m; 8 – □5, S VII, ▼1,20 m (ALN.76.); 6 – □D, ▼1,00–1,20 m; 10 – □C, ▼1,00–1,20 m/Șt.1; 11 – □D, ▼1,30–1,60 m/G8 (ALN.08./Sp. I-Rusu); 9 – □A, ▼0,90–1,05 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CLXXVI:** [Lumea Nouă] 1 – □A, ▼1,20–1,40 m; 7 – □C4, ▼1,30–1,35 m (ALN.05./Sp. III-Colda); 2 – □D, ▼0,60–0,80 m; 3–4 – □C, ▼1,00–1,20 m/Șt.1 (ALN.08./Sp. I-Rusu); 5 – □1, S II, ▼0,80 m; 6 – □3, S I, ▼0,70 m (ALN.95.); 8 – □18–19, S VII, ▼1,60–1,70 m/B4; 9 – □6–7, S VII, ▼1,00–1,20 m (ALN.76.)
- Planșa CLXXVII:** [Lumea Nouă] 1a/1b – □D, ▼1,00 m/G8 (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Planșa CLXXVIII:** diagrama datelelor C¹⁴ (OxCal v3.10): 1 – (Poz–22521); 2 – (Poz–22522); 3 – (Poz–19376); 4 – (Poz–19377) (ALN.05./Sp. III-Colda)

- Planșa CLXXIX:** diagrama datelelor C¹⁴ (OxCal v3.10): 1 – (Poz–19489); 2 – (Poz–19375) (ALN.03./Sp. II-Mariș); 3 – (Poz–19490); 4 – (Poz–19451) (ALN.06./Sp. II/Ciont M.)
- Planșa CLXXX:** tabel cu datele C¹⁴ calibrate de la Alba Iulia-Lumea Nouă (OxCal v3.10)
- Planșa CLXXXI:** diagrama datelor C¹⁴ calibrate de la Alba Iulia-Lumea Nouă (OxCal v3.10)
- Planșa CLXXXII:** Datele calibrate C¹⁴ de la Foeni-Cimitirul Ortodox și Orăștie-Dealul Pemilor [apud Lazarovici 2006]
- Planșa CLXXXIII:** 1–3 – Datele calibrate C¹⁴ Petrești A de la Daia Română; 4 – tabel comparativ cu datele calibrate C¹⁴ Foeni de la Lumea Nouă și Petrești A de la Daia Română (OxCal v3.10)
- Planșa CLXXXIV:** 1 – B1/S IX; 2 – S VIII; 3 – B1/S VIII (ALN.96)
- Planșa CLXXXV:** 1 – S I; 2 – S II; 3 – S III (ALN.02./Ferma Romano-Catolică) [apud Paul et alii 2003b]
- Planșa CLXXXVI:** (ALN.03./Sp. I-Pavel) 1 – imagine de ansamblu; 2 – □9, sonda efectuată în Șt. 1/2003; 3 – □9, Șt. 1/2003 la finalul cercetărilor.
- Planșa CLXXXVII:** 1 – B1/S I (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr); 2 – imagine ansamblu (ALN.04./Sp. I-Bogdan)
- Planșa CLXXXVIII:** 1 – □D/L1; 2 – □B (ALN.05./Sp. I-Șoaită)
- Planșa CLXXXIX:** 1 – □C/G1 (epoca romană); 2 – □C/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită)
- Planșa CXC:** 1 – S II cu Șt. 1/2005 și Șt. 2/2005 (ALN.05./Sp. VI-Sobaru)
- Planșa CXCI:** 1 – imagine de ansamblu Sp. VII/2005; 2 – □4/B1 (ALN.05./Sp. VII-Ampoișan)
- Planșa CXCI:** 1–3 – niveluri succesive de șpăcluire și demontare □B, ▼0,40–0,65 m/C1; 4 – □A/G1; 5 – □B/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.)
- Planșa CXCI:** 1 – □A/B1; 2 – G3/□B, groapă de pari cu urme de arsură provenite de la incendierea stâlpului (ALN.06./Sp. II-Ciont M.)
- Planșa CXCI:** 1 – □3–4, S II/B1; 2 – □1–2, S II/B2 (ALN.06./Sp. III-Moldovan)
- Planșa CXCV:** 1 – vatra V1, □3, S II; 2 – pandantiv din scoica spondylus perforat A3b, S I; 3 – □3 instalație ars ceramica (?) C1a-C1b, S II; 4 – coarne bovideu A3a; 5 – schelet câine A3b ▼2,40 m (ALN.06./Sp. IV-Călin)
- Planșa CXCVI:** 1 – □1, S II/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin); 2 – M1/S I (ALN.05./Sp. VI-Sobaru)
- Planșa CXCVII:** 1 – S I la finalul cercetărilor; 2 – S II la finalul cercetărilor (ALN.06./Sp. IV-Călin)
- Planșa CXCVIII:** 1 – S I – dărâmătura pereților locuinței L1; 2 – S II podina locuinței L1, ▼1,50 m (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Planșa CXCIX:** 1 – G8/S I (groapă rituală cu depunere de craniu uman – epoca dacică); 2 – S I–II la finalul cercetărilor (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Planșa CC:** 1 – □C, Șt. 1 (ALN.08./Sp. I-Rusu); 2 – Șt. 1/S III (ALN.06./Sp. VI-Făt)
- Planșa CCI:** 1 – S II – imagine de ansamblu la finalul cercetărilor; 2 – □1–2/C1 (Șt. ?), S II; 3 – □5/B1, S II (ALN.06./Sp. VII-Suciu)
- Planșa CCII:** 1–2 – □C/G1 – primul nivel șpăcluire resturi osoase umane străvechi, ▼0,70–0,75 m (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa CCIII:** 1 – caseta C1-□C/G1, ▼0,80 m cu chirpici, pietre și resturi osoase umane străvechi; 2 – □C/G1, ▼0,90 m (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa CCIV:** 1 – □C/G1, ▼0,90–1,10 m; 2 – □C/G1, ▼1,20 m (ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Planșa CCV:** 1 – M22, □C/G1, ▼1,20–1,30 m, cu oase în conexiune anatomică; 2 – M23, ▼1,50 m, □C/G1; 3 – □C/G1-detaliu craniu uman și în imediata apropiere inel de buclă din cupru „in situ”; 4 – foto artefact metal (ALN.03./Sp. II-Mariș)

- Planșa CCVI:** 1–5 – □B, ▼0,60–0,70 m primul nivel cu resturi osoase umane străvechi, în asociere cu fragmente ceramice și piatră (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCVII:** 1–2 – □B-E, resturile locuinței L1 (cultura Petrești), chirpici și fragmente ceramice (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCVIII:** 1 – □B, (m. 3–4, 13), ▼0,70 m/C1 aglomerare oase umane, ceramică și piatră; 2 – □B, (m. 14, 5, 11–12) ▼0,80 m/C1 aglomerare oase umane, ceramică și piatră (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCIX:** 1 – □B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼1,00 m/C1; 2 – □B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼0,90–1,00 m/C1 (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCX:** 1–2 – □B/G1, (m. 15–16), ▼1,00–1,20 m (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXI:** 1 – □B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼0,80–0,90 m – fragmente de oase arse lângă oase neare; 2 – □B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼0,80–0,90 m – fragmente de coaste arse aflate sub un craniu; 3, 5 – □B, (m. 3, 5), ▼0,80–1,00 m/C1; 4 – □B, (m. 13, 15), ▼0,70–0,80 m (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXII:** 1 – □B/G1 ▼1,20–1,40 m – craniile umane; 2 – □B/G1 – urmele de arsură de pe pereții gropii; 3 – □B/G1 ▼2,00 m – foto după recuperarea întregului material osos străvechi (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXIII:** 1 – □C ▼1,00–1,10 m zonă cu lutuială crudă; 2 – detaliu zonă lutuială crudă cu fragmente ceramice aparținând unei oale din categoria uzuală; 3 – □C, ▼1,60 m – vatră (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXIV:** 1 – □A/B1; 2 – □E/B2 (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXV:** 1–2 – □C – conturarea și golirea gropilor șanțurilor de fundație de la pereții locuinței L2 (Foeni) (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXVI:** 1 – □A-E (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Planșa CCXVII:** 1–3 – □B, ▼0,80–1,00 m/C1 (ALN.08./Sp. I-Rusu)

Distribuția materialului arheologic pe complexe

B1/S II – (ALN.95.): 1–9/Pl. XLIII; 1–2, 4–11/LXIV [Vinča C]; 1–4/Pl. CLXV; 1/CLXVI; 1a–1c/Pl. CLXVII; 3, 5, 7, 8–10/Pl. CLXXIII; 8/Pl. CLXXXIV [Lumea Nouă]

B1/S VIII – (ALN.96.): 2/Pl. CXXV; 10/Pl. CXXXVIII; 1–3, 5–6/Pl. CXLII [Petrești A-B]

B1/S IX – (ALN.96.): 1/LXXXIX; 3/CX; 4/Pl. CXXII; 3/Pl. CXXIII; 2–3/Pl. CXXXIV; 1, 5/Pl. CXXXIX [Foeni]; 3/Pl. CXLIV [Turdaș]

L1/□A–B – (ALN.03./Sp. II-Mariș): 4/Pl. LXXXV; 3, 10–12/Pl. CXVII [Foeni]

C1/□D – (ALN.03./Sp. II-Mariș): 2–3, 5/Pl. LXXXV; 1–2, 4–9/Pl. CXVII; 8–10/Pl. CXVIII [Foeni]

C1/□C – (ALN.03./Sp. II-Mariș): 1, 6/Pl. LXXXV [Foeni]

G1/□C – (ALN.03./Sp. II-Mariș): 4/Pl. CCV [Foeni]

G2/□D – (ALN.03./Sp. II-Mariș): 9/Pl. CLXVIII [Lumea Nouă]

L1/□D – (ALN.05./Sp. I-Șoaită): 7–8/Pl. LIII; 4/Pl. LV; 2–4/Pl. LVI; 5, 8/Pl. LVII; 1–2, 6–7/Pl. LXI; 2/Pl. CXXII [Vinča B2]; 1/Pl. CLXXIII [Lumea Nouă]

L2/□A – (ALN.05./Sp. I-Șoaită): 5–6/Pl. LI; 1/Pl. LV; 4/Pl. LVII; 2/Pl. LX; 1/Pl. LXII [Vinča B2]

B1/□C – (ALN.05./Sp. I-Șoaită): 5/Pl. LXXIII; 3/LXXIV; 5/Pl. LXXXIV; 6/Pl. LXXXVII; 2/Pl. LXXXIX; 1/Pl. XCIII; 5/Pl. XCVII; 10/Pl. CI; 1/Pl. CIV; 4/Pl. CVIII; 6, 13/Pl. CIX; 4/Pl. CXXI; 4–5/Pl. CXXIII; 5, 7/Pl. CXXIV; 3/Pl. CXXV; 1, 5–6/Pl. CXXVII; 1/Pl. CXXVIII; 1–2/Pl. CXXIX [Foeni]

B1 – (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț): 8/XL; 1–10/Pl. XLI; 1–9/Pl. XLII; 1–3/Pl. LXIII; 1–2/Pl. LXIX; 2–3, 6–7/Pl. LXX; 1, 3/Pl. LXXI; 2–3/Pl. LXXII; 3/Pl. LXXIII; 1–2/Pl. LXXIV; 2/Pl. LXXVI; 1, 3, 5/Pl. LXXXVI; 3–4/Pl. LXXXVIII; 3–5/Pl. LXXXIX; 1–3/Pl. XC; 1, 3–5/Pl. XCI; 4/Pl. XCII; 1, 7/Pl. XCVI; 1–2/Pl. XCVIII; 1–2, 4/Pl. XCIX; 1–2, 5/Pl. CI; 4–6/Pl. CV; 1/Pl. CVI; 3/Pl. CVIII; 2, 4–5, 8, 10, 12, 15–16/Pl. CIX; 6–8/Pl. CXI; 3/Pl. CXX; 3, 5/Pl. CXXI; 1, 5/Pl. CXXII; 1, 6, 10/Pl. CXXV; 9–12/Pl. CXXVII; 1a/1b–2/Pl. CXXX; 2–3/Pl. CXXXI; 1–2/Pl. CXXXIII; 5/Pl. CXXXIV; 5a/5b, 6–7/Pl. CXXXV; 1, 13/Pl. CXXXVIII; 4, 7, 10/Pl. CXXXIX; 1–9/Pl. CLV; 1–10/Pl. CLVI; 1–6/Pl. CLVII [Foeni]

B1/□A – (ALN.05./Sp. III-Colda): 6/Pl. CLXXI [Lumea Nouă]

B3/□C – (ALN.05./Sp. III-Colda): 2, 6/Pl. XLIII; 1–4/Pl. L; 5/Pl. LVII; 5/Pl. LVIII; 10/Pl. LX [Vinča B2]; 1–2, 7–8a–8b/Pl. CLXIX [Lumea Nouă]

G2/□C – (ALN.05./Sp. III-Colda): 4/Pl. LIX [Vinča B2]

C1/□A – (ALN.05./Sp. III-Colda): 3, 5/Pl. CLXIX [Lumea Nouă]

C1/□B – (ALN.05./Sp. III-Colda): 5, 7–8/Pl. XLIII; 3–4/Pl. XCIV; 8/Pl. XCVI; 3, 6/XCVII; 3/Pl. C; 4–7/Pl. CI; 2/Pl. CIV; 7/Pl. CV; 2–3/Pl. CXIII; 4–5/Pl. CXIV; 3/Pl. CXV; 1, 4, 7/Pl. CXVI; 2–4/CXVIII; 4/Pl. CXXVII; 2/Pl. CXXVIII; 3, 5/Pl. CXXIX; 4/Pl. CXXXIII; 16, 19/Pl. CXXXVII; 3/Pl. CXXXVIII; 3/Pl. CXXXIX; 1–2/Pl. CXL; 9/Pl. CXLI; 11a–11c – 12a–13c/Pl. CLII; 11/Pl. CLVIII; 1/Pl. CLXIX; 1/Pl. CLXIII [Foeni]

G1/□B – (ALN.05./Sp. III-Colda): 2/Pl. LXV; 4/Pl. LXX; 4/Pl. LXXIII; 1/Pl. LXXV; 2/Pl. LXXIX; 4/Pl. XCII; 2/Pl. XCIV; 1, 4, 7/Pl. XCVII; 1–2/Pl. CIII; 1/Pl. CXXI; 2/Pl. CXXIII; 4/Pl. CXXIV; 1a–1b/Pl. CXXXI; 3/Pl. CXXXV; 2/Pl. CXXXVI; 4, 7, 13, 15/Pl. CXXXVII; 4/Pl. CXXXVIII; 1a–1b/Pl. CLX; [Foeni]

L1/□B–E – (ALN.05./Sp. III-Colda): 1/Pl. CXLVII [Petrești]

B1/□4 – (ALN.05./Sp. VII–Ampoișan): 3/Pl. XCIX; 9/Pl. CIX; 8/Pl. CXXV [Foeni]

B1/S I – (ALN. 05./Sp. VIII-Lazăr): 7/Pl. LVII [Vinča B2]; 2/Pl. XCI; 8/Pl. XCII; 1, 3, 5/Pl. CVII; 5/Pl. CX; 2/Pl. CXI; 1/Pl. CLXII [Foeni]; 3/Pl. CXLVI [Turdaș]; 1/Pl. LXXXIV; 3/Pl. XCIII; 3/Pl. XCVIII; 1/Pl. CV; 3/Pl. CVI; 3/Pl. CXXII [Petrești]

C1/□B – (ALN.06./Sp. I-Ciont I.): 1–4/CLII; 1–2/Pl. CLIII [Foeni]

B1/□B – (ALN.06./Sp. I-Ciont I.): 4/Pl. CXLIV; 5/Pl. CXLV [Turdaș]; 2, 5/Pl. XLV; 2/Pl. LXXI; 5/Pl. LXXV; 2/Pl. LXXXIII; 6/Pl. LXXXIV; 7/Pl. LXXXVII; 5/Pl. CXI; 1/Pl. CXIX [Foeni]; 2, 8/Pl. CXLVIII; 1, 3/Pl. CXLIX [Precucuteni]

G1/□A – (ALN.06./Sp. I-Ciont I.): 2/Pl. LXXIII [Foeni]

B1/□A – (ALN.06./Sp. I-Ciont M.): 5/Pl. LXXXIII; 2/Pl. LXXXIV; 2–3, 9/Pl. XCII; 3/Pl. CV; 3/Pl. CXXVII [Foeni]

B1/S II – (ALN.06./Sp. III-Moldovan): 8/Pl. XLV; 1/Pl. LXXVI; 2/Pl. LXXVII; 1/Pl. LXXXVIII; 3–5/LXXXIX; 1/Pl. LXXX; 2/LXXXI; 3–4/Pl. LXXXIII; 3/Pl. LXXXVII; 1, 5–7/Pl. XCII; 2/Pl. C; 2/Pl. CV; 2/Pl. CVI; 1/Pl. CXX; 1, 10/Pl. CXXIV; 7–8/Pl. CXXVII; 6/Pl. CXXIX [Foeni]; 5/Pl. CXLIV; 4/Pl. CXLVI [Turdaș]

B2/S II – (ALN.06./Sp. III-Moldovan): 1/Pl. LXX; 4/Pl. LXXI; 4/Pl. LXXXVII; 1, 5/Pl. LXXXVIII; 1/Pl. CVIII; 7, 14/Pl. CIX [Foeni]; 1/Pl. CXLV [Turdaș]

C1/□2–3, S I – (ALN.06./Sp. IV-Călin): 1a–1b/Pl. XL; 2/Pl. CXCV [Foeni]

A1/□1, S I – (ALN.06./Sp. IV-Călin): 5/Pl. CXLIX [Precucuteni]

C1/□3, S II – (ALN.06./Sp. IV-Călin): 2/XLIV; 1/Pl. LXVIII; 2/Pl. CVIII; 5/Pl. CXV; 3/Pl. CXIX; 3, 5/Pl. CXXXIII; 1/Pl. CXXXV; 7/Pl. CXXXVIII; 5/Pl. CXL; 5/Pl. CXLI; 9/Pl. CLVIII [Foeni]; 1–2/Pl. CXLIV [Turdaș]

G1/□5, S I – (ALN.06./Sp. IV-Călin): 2/Pl. CXVI [Foeni]

B1/S II – (ALN.06./Sp. IV-Călin): 3/Pl. XLV; 1, 3/Pl. LXXVII; 2/Pl. LXXXVIII; 1, 3/LXXXI; 2–3/LXXXII; 1/Pl. LXXXIII; 3/Pl. LXXXIV; 1–5/Pl. XCV; 4/Pl. C; 2/Pl. CXIX; 2/Pl. CXX; 1–2, 6–7, 11/Pl. CXXVI; 9/Pl. CXXIX; 4/Pl. CXLI; 7/Pl. CLVIII [Foeni]; 2–3/Pl. CXLV [Turdaș]; 11/Pl. CXLVIII [Precucuteni]

L1/S I – S II – (ALN.06./Sp. V-Sima): 1, 7/Pl. XLV; 1/Pl. LXVI; 1/Pl. LXXIII; 1/Pl. LXXXIX; 2/Pl. LXXXVIII; 6/Pl. CI; 1–2/Pl. CX; 1, 4/Pl. CXI; 13/Pl. CXVI; 9/Pl. CXXIV; 8–9, 12/Pl. CXXVI; 4–5/Pl. CXXVIII; 4/Pl. CXXIX; 2/Pl. CXXXII; 4/Pl. CXXXIV; 6/Pl. CXXXIX; 4/Pl. CXL; 6/Pl. CXLVI; 7a–7c/Pl. CLII [Foeni]; 11/Pl. LXIII [Vinča C1]; 6/Pl. CXXXIV [Vinča C2]; 1–4/Pl. CLXI [Herpály]

G6/□4, S II – (ALN.06./Sp. V-Sima): 1/Pl. CXV [Foeni]

C1/S I – (ALN.06./Sp. VI-Făt): 2/Pl. CXXIV; 4–5/Pl. CXXV; 6a–6c/Pl. CLII [Foeni]

C1/S II – (ALN.06./Sp. VI-Făt): 3/Pl. LXXV; 3/Pl. LXXVI; 3, 8–9/Pl. CXVI; 6/Pl. CXXXVI; 12/Pl. CXXXVII; 5/Pl. CXXXVIII [Foeni]; 5/Pl. CXLVI [Turdaș]

B1/S III – (ALN.06./Sp. VI-Făt): 8/Pl. CXXIV [Foeni]

C1 (Șt?)/S II – (ALN.06./Sp. VII-Suciu): 11, 16/Pl. CXVI [Foeni]

B1/S II – (ALN.06./Sp. VII-Suciu): 4/Pl. LXXXIV; 3, 11/Pl. CXXIV [Foeni]; 8/Pl. CXLVI [Turdaș]

G2/□A – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 11a–11b/Pl. XLI [Vinča B2]

G3/□A – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 5/Pl. LII [Vinča B2]

L1/□A – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 3a–3b/Pl. XXXIX; 2a–2b, 3a–3b–4/Pl. XL; 1/Pl. LIV; 5/LXI; 1a–1c, 4, 6–9/Pl. CL (Vinča B2); 8–9/Pl. CLXX; 8/Pl. CLXXI [Lumea Nouă]

C1/□B – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 6–7/Pl. XL; 1–3/Pl. CLIV [Vinča B2]; 1, 3, 5, 7, 10, 13/Pl. CLXX; 4/Pl. CLXXI [Lumea Nouă]

B1/□B – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 3–5/Pl. LIV [Vinča B2]

G8/□D – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 2/Pl. LIV [Vinča B2]; 4, 6, 11–12, 15/Pl. CLXX; 1, 3, 7, 10/Pl. CLXXI; 11/Pl. CLXXV; 1a–1b/Pl. CLXXVII [Lumea Nouă]

Șt. 1/□C – (ALN.08./Sp. I-Rusu): 10/Pl. CLXXV; 3–4/Pl. CLXXVI [Lumea Nouă]

Alba Iulia-Lumea Nouă Neolithic and Eneolithic Settlement in the Light of Recent Research

Abstract

Chapter I ■ GEOGRAPHIC FRAMEWORK. HABITATION ELEMENTS

The Lumea Nouă settlement is located in the north-eastern part of the city of Alba Iulia, on the second terrace of the Mureş River (Pl. I/2). The western boundary is situated in the vicinity of the Alba Iulia—Zlatna road, flanked by forested hills; towards the north the settlement borders the suburban locality of Miceşti; the eastern limit is considered to be the edge of the terrace and the southern border could be delineated by the dry riverbed of a former watercourse; the area is now flat due to intensive agriculture (Pl. I/3).

From a geo-morphological point of view, the site perimeter is located on the upper terrace, well defined on right bank of the Mures River; it is 1.5–2 km wide, stretching to the west and bordering the contact area with the adjacent hills (Pl. I/2). The settlement is situated at an altitude of approximately 240–246 m.

The centre of the settlement seems to be around the animal farm belonging to the Roman-Catholic Archbishopric (the former summer restaurant). In this area, at present there still are available water sources, in the shape of ponds, permanently supplied with drinking water (Pl. XX). The ground water table is, beyond the north-eastern limit of the site, quite close to the surface, at a maximum depth of 0.50 m. Mention should be made of the fact that at present, the Mureş River flows at a distance of approximately 3.5 km to the east of the settlement. In prehistoric times, the course of the Mureş River was closer, just as the Ampoi River or one of its tributaries flowed in the close vicinity of the site. The identification of an area with alluvial deposits more than 1 m thick, through excavations made in the south-west part of the settlement, tallies with the fact that a watercourse once existed here, with a trajectory rather close to that of the nowadays drainage canal.

The Lumea Nouă site is part of a “chain” of Neolithic and Eneolithic sites on the Middle Mureş Valley, together with settlements of high importance, such as *Mintia-Gerhat*, *Deva-Tăualaş*, *Orăştie-Dealul Pemilor*, *Turdaş-Luncă*, *Tărtăria*, *Limba*, *Noşlac*. The settlement from Lumea Nouă is situated approximately midway from the extremities of the Middle Mureş River flowing course sector.

For the Neolithic communities, and not only, the presence of salt was most important among the natural resources of the subsoil in the process of establishing settlements. Salt is to be found in the geographic area of the West Transylvanian Basin in the shape of salt outcrops or salines at Ocna Mureş, Daia Română, Miercurea Sibiului. Other resources, of particular interest to Eneolithic communities are copper deposits. In the Metaliferi Mountains, within the area of the Bucium-Izbita locality, copper is to be found in the shape of pyrite and calcopyrite mineralization, whereas within the area of the Muşca locality native copper concretions were identified.

Equally important were the clays and argil found in the riverbeds of flowing watercourses, as well as on the banks of the Mureş River; they are essential for both making pottery and creating natural pigments used for the painted motifs found on pottery vessels, as well as for the floors and vertical sides of surface dwellings, hearths and ovens. Clay with plastic properties is to be found in large quantities nearby Ciugud, Drâmbăr, Obreja, Gârbova, Şpring, Lupea.

The surface natural resources were undoubtedly one of the main reasons for which human communities from different historical periods built dwellings in this area. The fertile soils on the banks of

the Mureș River lent themselves to crop cultivation, mainly cereals (*Cerealia*). For the Neolithic and Eneolithic periods the documented species at Lumea Nouă are *Triticum dicoccum* and *Triticum aestivum*. The pastures from the Mureș River Plain offered the vegetation necessary for the successful breeding and rearing of animals.

Chapter II ■ HISTORY OF RESEARCH

The settlement from Alba Iulia-*Lumea Nouă* was discovered by chance in 1942, while carrying out some town planning works. The site is situated in the north-west of the town (Pl. I/2) and at present, the whole surface is part of the urban area. Several archaeological campaigns took place here between 1942–1947, 1961–1963, 1976, 1995–1996, 2002–2008. The importance and novelty of discoveries called for the repositioning of the site amongst the key settlements of the Transylvanian Neolithic and Eneolithic periods. No less relevant is the fact that a special category of painted pottery—and a cultural group that defines it—were named later on after this settlement.

Early archaeological research was carried out during 1942–1947 by Dumitru and Ion Berciu, the latter being at the time the director of the Regional Museum in Alba Iulia. The significant result of this research consists in the discovery of two distinct categories of painted pottery within the culture layer, with a thickness ranging from 0.70 to 2.00 m. Thus, group D1, with the sub-species D1a and D1b—individualised through the painting technique—are peculiar for the painted pottery species found in the inferior layer, made of good quality paste, fired in an oxidizing atmosphere and displaying geometric shapes consisting of red parallel, vertical, oblique notches against a predominantly white, more rarely orange background; they were found in association with pottery fragments decorated using the technique of dotted incised bands and with pedestal vessels. The second group—named D2—represents painted pottery unearthed from the upper layers, with significant analogies at Petrești.

D. Berciu—through the inclusion of D1 pottery among the painted pottery of Starčevo-Criș, sustained a through Vinčian affiliation—by stating that Alba Iulia-*Lumea Nouă* is “one of the typical settlements of the Starčevo-Criș culture” and suggesting a development path from Criș to Vinča-Turdaș and Petrești. Following his own research, I. Paul concluded that the D1-type painted pottery differs both from painted pottery belonging to the Criș culture and the painted pottery belonging to the Petrești-type pottery.

The diggings from 1961 to 1963 re-confirmed the existence of 3 levels in the layout of what was called the “Lumea Nouă” complex: level I with painted pottery decorated with dotted incised bands, as well as Starčevo-Criș materials, with habitation mainly in pit houses; level II provided first of all the type of painted pottery specific to D1, with already characteristic decorative shapes and motifs, as well as remains of surface dwellings; level III with painted pottery is considered a transition phase towards the Petrești culture. The level consisting of Petrești painted pottery overlaps with the culture layer belonging to this complex. The description made by I. Berciu indicates that starting with level II the painted pottery of the “Lumea Nouă”-type emerges, while at level III a different category of painted artefacts come into play, which, in our opinion, is the Foeni pottery.

The survey (S VII) carried out in 1976 by I. Paul in sector I of the settlement provided new stratigraphic information. The first layer—divided into two levels, designated as Ia-Ib, with pottery assignable to the Vinča B1/B2 stage—has provided in the upper part a few “Lumea Nouă” painted fragments. It is noteworthy that it was now stated that layer II has 3 successive habitation levels named II a, b and c. The painted pottery peculiar to the Lumea Nouă settlement was gathered in large quantities and an important stylistic diversification was noticed, with a predominance of trichromatic decoration. Layer III belongs, like the previous two layers, to Petrești culture, and the stratigraphic succession contained no gaps in evolution.

Following the setting up of the University in Alba Iulia, the Lumea Nouă settlement was again at the centre of archaeological endeavour and new excavations were carried out between 1995–1996, under the supervision of Ioan Al. Aldea. During 2002–2008, archaeological research was carried out exclusively in the form of rescue excavations, aiming at discharging the areas intended for building homesteads of archaeological information. The results of this research were indicative of intense habitation belonging to the Foeni group.

The imports of linear pottery with musical notes ornaments (“notenkopf”) raised problems for the interpretation of special discoveries and so did the Precucuteni-type materials found, decorated using the excision technique.

Concerning the discovery of traces belonging to the Coțofeni culture bearers, no cultural layer has been discovered to date, therefore we can only make reference to sporadic discoveries.

For the historical periods following the Eneolithic Age from Alba Iulia-*Lumea Nouă*, other archaeological artefacts are known, belonging to the Iron Age (Hallstatt and La Tène), as well as discoveries assigned to the Roman epoch and the migrations period.

Chapter III ■ STRATIGRAPHY OF THE SETTLEMENT. DESCRIPTION OF RESEARCH UNITS AND ARCHAEOLOGICAL COMPLEXES

From an archaeological and topographical point of view, the Neolithic and Eneolithic settlement from Alba Iulia-*Lumea Nouă*, may be divided into: zone A/sector I, zone B/sector II and zone C/sector III (Pl. XX). At present, following the extensive archaeological excavations and the establishment of research units in different parts of the site, we can state that the surface of the settlement is larger than 40 ha (Pl. XXI).

S II/1995 was set up in zone B, oriented towards N-S, sized 10 × 1.5 m. In 4–5, the stratigraphy was upset by a contemporary pit (Pl. XXIII). The B1 pit-hut was delineated in 4, from ▼0.90–1.00 m, with a size of 2.50 m along the N-S and reaches the archaeological sterile at la ▼2.60 m. It contains Vinča C pottery and Lumea Nouă painted pottery. The pit-hut dwelling ceased as a result of a fire put to the habitat structure.

S VIII/1996 (Pl. CLXXXIV/2) and **S IX/1996** (Pl. CLXXXIV/3) were set up in zone A, on the left side of the access road to the farm (on Bayonne street), opposite the farm (Pl. XX), 10 × 1.5 m in size, oriented towards E-W, one next to the other. In S VIII, in 4–5 a pit-hut was researched, belonging to A-B phase of the Petrești culture (B1/S VIII).

The stratigraphy of S IX: 0–0.30 m—the arable layer, where Roman materials were occasionally found; 0.30–0.55(0.65) m—a black layer with materials belonging to Petrești culture, phase A-B; 0.55(0.65)–1.40(50) m—a black-grey layer with Foeni materials; 1.40(50)–2.40 m—a black-clayish layer belonging to Vinča culture; 2.40–2.50 m—the yellow, sandy archaeological sterile (Pl. XXIV/2). In □4, the archaeological sterile was reached from a depth of 0.60 m from the present ground level. The B1 pit-hut was identified in □2–3, with a maximum depth of ▼3.10 m (Pl. CLXXXIV/1).

Sp. I/2002 (The Roman-Catholic Archbishopric Farm)

Three sections were established: SI/2002 (Pl. CLXXXV/1), with the size 11.30 × 2 m, SII/2002 (Pl. CLXXXV/2) with the size 17.50 × 2 m and SIII/2002 (Pl. CLXXXV/3), with the size 6 × 2 m (Pl. IV). The stratigraphy of the area was upset by the foundations of some present-day derelict buildings or by drainage canals. We consider that the area from the zootechnical farm to the Roman-Catholic Archbishopric represents the north-eastern border of the Foeni habitation.

Sp. I/2003 (Property of Pavel)

The surface under research, 20 m away from the drainage canal, on the right side (Pl. XX), was divided into 9 squares, each 3 × 3 m in size (Pl. CLXXXVI/1). The stratigraphy: 0–0.30 m—the arable layer; 0.30–0.90 m black, clayish layer; 0.90 (0.95) m—the yellow-clayish archaeological sterile (Pl. XXIV/1). The most important discovery is represented by a ditch (Șt. 1/2003), oriented towards NE–SV, found at □9, at a depth of 0.95 m from the current ground level. It belongs to the Foeni group. The ditch is V-shaped, with a slightly rounded bottom (Pl. XXIV/1). The rim width is 2.25 m, descending to 1.52 m, where it has a bottom width of 0.25 m (Pl. CLXXXVI/2–3).

Sp. II/2003 (Property of Mariș)

The surface under research is situated next to the access road (Bayonne Street) to the Roman-Catholic Archbishopric Farm, on the left side (Pl. XX). It was divided into 4 squares, sized 4 × 4 m (A–D). The stratigraphy: 0–0.30 m—vegetal layer; 0.30–0.60 m—embankment layer, without archaeological materials; 0.60 m–1.00 (1.10) m—culture layer belonging to the Foeni group; 1.00 (1.10) m–1.35 (40) m—culture layer belonging to Vinča culture, phase B; 1.40 m—yellowish archaeological sterile (Pl. XXXIII/2).

In squares A–B, from ▼0.60 m, we discovered the remains of a surface dwelling (L1) belonging to the Foeni group (Pl. VI). In □C, at approximately ▼0.75 m, we identified human bone remains, both skulls and long bones (Pl. CCII/1–2). Upon emptying the G1 pit, we discovered that the human bone remains were not in anatomical connection (Pl. X/2; CCIII/1–2; CCIV/1–2; CCV/1). 23 human skulls were discovered in total.

Sp. I/2005 (Property of Șoaită)

The surface under research is situated close to the farm, on the opposite side, in zone A (Pl. II, XX). We continued by dividing the area into 4 squares (A-D), sized $5 \times 3,50$ m. The stratigraphy: 0–0.25(30) m—the arable layer where we occasionally found Roman materials; 0.30–0.65(70) m—black-loosened, pigmented layer, with Foeni pottery; 0.70–1.15 m—brownish-clayish layer in which Vinča B materials were found, Lumea Nouă painted pottery fragments; 1.15–1.55(65) m—brownish-yellowish layer, where we could occasionally find Vinča materials; 1.70 m—yellow-clayish archaeological sterile, occasionally yellow-sandy (Pl. XXVIII/1).

In D we found the remains of a surface dwelling (L1), at $\nabla 0.30$ – 0.35 m from the current level of the ground (Pl. CLXXXVIII/1), belonging to phase B2 of Vinča culture. Similarly, the remains of a surface dwelling (L2), discovered in A, at $\nabla 0.85$ – 1.10 m from the current ground level, belong to the same Vinča B2 layer. The pit-hut (B1) discovered in C is assignable to the Foeni group. It is rectangular in shape and is approximately 4×2.50 m in size (Pl. XIII/1; CLXXXIX/2).

Sp. II/2005 (Property of Sărăcuț)

This is the first research unit situated on the left of the disused sewage, to the west of the dwelling, towards the Alba Iulia-Zlatna motorway (Pl. II), in sector III (Pl. XX).

The stratigraphy: 0–0.30 m—the vegetal layer [1]; 0.30–0.45 (0.50) m—black, clayish embankment layer, without archaeological materials [2]; 0.45 (0.50)–0.95 (1.00) m—grey-black culture layer [3]; 0.95 (1.00) m—yellow, clayish archaeological sterile, occasionally displaying calcareous concretions [4]. The B1 pit-hut could be identified in the archaeological sterile, from a depth of approximately 0.95(1.00) m below the current ground level [5]. It is dated as belonging to the Foeni group (Pl. XXVI/1). The pit is approximately oval in shape, with a size of 4.00 m (E–V side) \times 3.40 m (N–S side) and $\nabla 2.62$ m. The pit-hut had a gable roof supported by two 15–20 cm—thick side posts, as well as by two central posts with a diameter of approximately 30 cm (Pl. V).

Sp. III/2005 (Property of Colda)

The surface under research is situated on the left of the access road (Bayonne Street) from the Olympic Pool to the Roman-Catholic Archbishopric Farm Pl. II, XX). It was divided into 5 squares, (A-E), with the following sizes: squares A, B and D— 4.50×3 m; square C— 6×4.50 m; square E— 3×3.50 m. The stratigraphy: 0–0.20 m—the vegetal layer; 0.20–0.40 (0.45) m—blackish layer with isolated materials situated in a secondary position, considered as embankment layer, possibly contemporary anthropic deposit; 0.45–0.75 (0.80) m—black, granular, pigmented layer, belonging to Petrești culture; 0.75 (0.80) m—0.90 (0.95) m—grey, pigmented layer, with Foeni materials; 0.90 (0.95)–1.45 m—brown, clayish layer with Vinča materials (phase B) and Lumea Nouă painted pottery; 1.45–1.60 m—yellow, clayish archaeological sterile, occasionally sandy, with calcareous concretions (Pl. XXV/1–2).

On squares B and E, at the level of Petrești, we discovered the debris of the L1 surface dwelling (Pl. CCVII/2). At the same time, we discovered in squares C-D the foundation ditches and poleholes that belong to the vertical sides of a surface dwelling (L2), of large sizes, with at least two rooms (Pl. CCXXXI/1–2). The dwelling belongs to the Foeni group (Pl. XXV/1).

In B, at $\nabla 0,65$ m we discovered an agglomeration of human bones (Pl. CCVI/1–2, 5). It was noted that the skeletons were not found in anatomical connection (Pl. VIII/1–2; IX/1–2; CCVIII/2). We could identify an oval-shaped pit (G1), with the sizes 1.35×1.65 m (Pl. CCX/1), from where we unearthed mainly human skulls. In the end, out of the whole area where human bones were found, we identified and drew a number of approximately 84–85 skull caps (Pl. X/1).

We can assign to Vinča culture, phase B, several pit-huts (deepened dwellings), additional pits and hearths (Pl. XV/2). In A, from the Vinča layer, we could identify a pit-hut (B1), descending to the yellow archaeological sterile, down to $\nabla 3.20$ m from the current ground level (Pl. CCXIV/1). In □E, below the above-mentioned surface dwelling, out of the Vinča layer we identified the B2 pit-hut, which descends to $\nabla 2.45$ m from the current ground level (Pl. CCXIV/2). Another pit-hut (B3), belonging to the same Vinča culture, was discovered in □C. It descends to $\nabla 2.90$ m, down the archaeological sterile from the current ground level (Pl. CCXV/2). Another round hearth was discovered, with a diameter of 0.85 m (Pl. CCXIII/3).

Sp. VI/2005 (Property of Sobaru)

The surface under research is situated in the south-western zone of the site, on the left side to the access road (31 m) from the Olympic Pool to the Roman-Catholic Archbishopric farm (Pl. II, XX). Three sections were established, sized 28×2 m, numbered S I—S III, from the south to the north, drawn at a

distance of 4 m (S I—S II), and 2 m respectively (S II—S III). The stratigraphy: 0–0.25 m—arable, dark grey, brittle layer; 0.25–0.60(0.65) m—brownish-blackish layer, occasionally with pottery materials; 0.60(0.65) m—yellow, mainly sandy archaeological sterile.

The main discoveries are 2 ditches (Pl. XIV/2). The first ditch (Șt. 1/2005), has the following sizes: upper rim 1.75 m and ▼1.45 m in S I; 2.80 m and 1.45 m, in S II (Pl. XXVII/1). The second ditch (Șt. 2/2005) has an upper rim of 3.30 m and ▼2.30 m in S I; 3.10 m and 2.20 m in S II, and in S III the upper rim is 3.60 m and ▼2.50 m (Pl. XXVII/2). This second ditch, wider and deeper, has gravel and sand on the bottom. Both ditches have a triangular profile, with a rounded bottom in S I and a straightened lower part, strongly flattened in S II (Pl. XXVII/1–2). The distance between the two ditches is 12 m and they are oriented towards NE-SW (Pl. XIV/2; CXC/1).

The distance between the ditch identified in Sp. I/2003 and the ditch to the west (Șt. 2) in Sp. VI/2005 is approximately 40 m. Most likely, the ditches are connected with the end of the Foeni habitation. The lack of a culture layer or of some complexes confirms the fact that in this area lies the southern border of the Lumea Nouă Neolithic habitation. We note that the Șt. 1/2003, Șt. 1/2005 and Șt. 2/2005 trajectories are very similar and they provide an overview of an enclosure consisting of 3 defence ditches, without palisade, parallelly arranged and oriented in the same direction (Pl. XXI).

In S I, in ditch Șt. 2/2005, at a depth of 1.70 m we identified the bone remains belonging to a human skeleton, marked M1 (Pl. CXCVI/2).

Sp. VII/2005 (Property of Ampoițan)

The surface under research is situated in zone C, on the left of the drainage canal, at 18 m distance (Pl. II, XX). Several research units have been mapped out and set up: a section 10 × 2.5 m in size, numbered S I and a surface divided into 4 squares, sized 5 × 2.5 m. The stratigraphy: 0–0.25 m—black, vegetal layer in which we occasionally found archaeological materials; 0.25–0.65 m—black, granular layer, occasionally with pottery materials; 0.65–0.85 m—brownish-yellowish layer, occasionally yellow, clayish, without archaeological materials—archaeological sterile. In 2 and 4 we found a pit-hut (B1), with a diameter of approximately 2.50 m (Pl. XXVIII/2; CXCI/2). In 2, on the western side, we also found another pit-hut (B2), which descends to ▼1.10 m down from the current level. The pit-huts belong to the Foeni group.

Sp. VIII/2005 (Property of Lazăr)

A section 12 × 2.5 m in size, numbered S I was mapped out and set up in zone C, in the close vicinity of the drainage canal, on its left (Pl. II, XX). We identified a culture layer belonging to Petrești culture, approximately 0.80 m thick. The stratigraphy: 0–0.20 m—gravel mixed with sand, contemporary deposit; 0.20–0.60 m—reddish, clayish layer, alluvial deposit, without archaeological materials; 0.60–1.20 (1.25) m—black, granular layer, without archaeological materials; 1.20 (1.25)–1.75 (1.80) m—brown, clayish, pigmented layer; 1.75 (1.80)–2 m—brown-yellowish, clayish layer; 2 m—yellowish, clayish archaeological sterile (Pl. XXVI/2). The presence of successive alluvial layers is connected with the embankment brought along by pluvial water from the forested hills to the west of the site.

Noteworthy is a pit-hut (B1), descending to ▼3.30 m from the current level of the ground (Pl. CLXXXVII/1). Pottery typical of the Foeni group was discovered towards the bottom of the pit-hut. A vessel for daily use, preserved in fragmentary state, found at ▼2.20–2.50 m, caught our attention because on its bottom there is an impression of a whole ear of *Cerealia* (Pl. CLXII/1). An imprint was made with silicone solution (Zhermack-Zetaplus), for an accurate identification of the species (CLXII/2b). The very clear ear imprint (CLXII/2a), allowed its inclusion under the bread grain *Triticum aestivum* species.

Sp. I/2006 (Property of Ciont Iulia)

The surface under research is situated on the left of the drainage canal, at approximately 50 m to the NV (Pl. III, XX). Sp. I/2006 was divided into 4 squares (A-D), each 4 × 3.50 m in size. The stratigraphy: 0–0.25 m—black, vegetal layer in which we occasionally found archaeological materials; 0.25–0.60 (0.65) m—blackish, granular layer; 0.60 (0.65) m—yellowish archaeological sterile, displaying calcareous concretions in certain areas. We identified a culture layer, approximately 0.40 m thick, with pottery materials belonging to the Foeni group.

In B we researched a pit-hut (B1), very well delineated on the west side, from ▼0.70 m. The pit-hut descends into the archaeological sterile down to ▼2.30 m from the current ground level. It is rectangular, and the sizes identified during the excavations were 4 × 2.5 m (Pl. XXIX/1). No traces of arson were identified on the profile; therefore we consider that the dwelling did not end in fire.

The discovery of a complex (C1), in B, between ▼0.35–0.65 m, in the pit-hut area is quite noteworthy. It consists of an agglomeration of adobe, which can be framed inside the sides of a square with

sizes of 1.5×1.5 m. We identified 3 successive layers, made of massive pieces of adobe, associated with pottery, stones and osteological material (Pl. CXCII/1–3). We established that the adobe agglomeration belonged to 2 plates made of burnt clay, rectangular in shape, 4–5 cm thick, with rounded edges and perforated. The circular holes have a diameter of 2 cm (Pl. CLIII/1–2). At first sight, we could consider that the perforated plates are from a kiln for firing pottery. On both plates, on the upper side we could identify osteological remains, extremely burned (calcinated). We therefore have reasons to believe that the perforated plates we referred to may have belonged to mobile hearths; likewise, they may have been part of a small-sized altar, used for different magic-religious practices, especially sacrificial burning of animals.

Sp. II/2006 (Property of Ciont Marius)

The open surface is situated on the same land property area as that of Ciont Iulia, 20 m to the east (Pl. III, XX). Sp. II/2006 was divided into 4 squares (A–D), each 4×3.50 m in size. The stratigraphy: 0–0.25 m—black, vegetal layer in which we occasionally found archaeological materials; 0.25–0.60 (0.65) m—grey-blackish, loosened layer; 0.60 (0.65) m—yellowish archaeological sterile soil, with calcareous concretions in certain areas. We identified a culture layer, approximately 0.40 m thick, belonging to the Foeni group.

In A we researched a pit-hut (B1), well delineated along the eastern side (Pl. CXCIII/1). The pit-hut size is approx. 4×3.6 m. We also remarked the massive adobe layer with an average thickness of approx. 0.30–0.40 m, identified along the E and S sides, which makes us think that the pit-hut had a certain structure on top of it, which crumbled inside the pit, when it was destroyed as a result of a strong fire (Pl. XXIX/2). The pit-hut descends into the archaeological sterile down to $\nabla 2.20$ m from the current ground level. We identified the postholes, amounting to 6 (G1–G6), concentrically grouped around the pit (Pl. XVI/2). The posts used to support the roof and considering the variable diameter of the holes—of approximately 0.50 m—they were of a sizeable thickness. In one of the pits (G3), in $\square B$, on the east side, we clearly identified burnt remains from one of the support posts of the B1 pit-hut roof (Pl. CXCIII/1).

Sp. III/2006 (Property of Moldovan)

The open surface is situated on the left of the drainage canal, at present disused, on the same land plot and 85 m to the W from the property of Ampoițan (Pl. III, XX). We mapped out and set up S I, with the sizes $6 \times$ and S II 11×3 m. The stratigraphy: 0–0.25 m—vegetal layer, where we occasionally found archaeological materials; 0.25–0.60 m—black, granular layer with materials belonging to the Foeni group; 0.60–0.95 (1.00) m—grey, loosened layer, occasionally with archaeological materials belonging to the Foeni group; 0.95 (1.00) m—the archaeological yellowish-brown, clayish archaeological sterile.

The B1 pit-hut is well delineated along the northern side of the section and is approximately 5.5×4.5 m in size, and circular in shape (Pl. XXX/1). The pit-hut descends into the archaeological sterile down to $\nabla 2.62$ m from the current ground level (Pl. CXCIV/1). The B2 pit-hut was identified in 1, along the south and western sides. The estimated sizes of B2/S II are 2 m in width and 5.5 m in length, with an oval shape. The pit-hut widens towards the archaeological sterile down to $\nabla 2.43$ m from the current ground level. We could clearly identify 2 distinctive rooms, situated on the longer side of the pit-hut, from N to S (Pl. CXCIV/2). A violent fire put an end to the habitation (Pl. XXX/2).

Sp. IV/2006 (Property of Călin)

The surface under research is situated on the left of the drainage canal, at a distance of 17 m (Pl. III, XX). We mapped out and set up S I with the sizes 10×3 m and S II with the sizes 9×3 m. The stratigraphy: 0–0.70 (0.75) m—black, loosened layer, contemporary embankment, without archaeological materials; 0.70 (0.75)–0.95 (1.00) m—black, granular layer, with materials belonging to the Foeni group; 1.00 m—yellowish, clayish archaeological sterile soil.

In S I (Pl. XXXI/1), in 2–3 we mapped out and researched a complex numbered C1, with several circular areas (compartments), numbered A1, A2, A3 (A3a–A3b). The sizes of the whole C1 complex are: 6.30×2 m (Pl. XVIII/1, CXCIV/1). The archaeological material in A3 is important: A3a—with sizes of 0.90×0.40 m—it provided a cattle skull, in fragmentary state, and the horns of a large-sized animal, probably from a bull (Pl. CXCIV/5), and A3b—with sizes of 1.30×1 m—provided the skeleton of a small-sized animal, belonging to a dog (Pl. CXCIV/4). On researching the skeleton, we discovered a pendant made of *Spondylus* shell (Pl. XL/1a–1c; CXCIV/2).

In S II, the B1 pit-hut (Pl. XXXI/2), well delineated in squares 1–2, had a size of approximately 4×3.5 m. The pit-hut descends into the archaeological sterile down to $\nabla 3.00$ m from the current ground level. We identified 2 spaces (rooms), distinctive layouts inside the deepened complex, situated to the East–West (Pl. CXCVI/1).

In the C1 complex, we identified several oval compartments: C1a (▼ 2.15 m, with a size of 1.90 × 1 m) and C1b (▼ 2.90 m, approximately circular and 1.70 × 1.40 m in size), with a layout that led us to the hypothesis that we discovered a possibly dilapidated installation for firing pottery vessels (Pl. CXC VII/2).

Sp. V/2006 (Property of Sima)

The surface under research lies to the north of the access road (128 m away) from the Olympic Pool to the Roman-Catholic Archbishopric Farm (Pl. III, XX). We mapped out and set up S I-S II, with the sizes 8 × 3 m and S III, and 4 × 3 m respectively. The stratigraphy: 0–0.25 (0.30) m—vegetal layer; 0.25 (0.30)–0.80 (0.90) m—grey-blackish layer, with materials belonging to the Foeni group; 0.80 (0.90)–1.50 m—light grey, loosened layer with Foeni materials; 1.50 (1.60) m—yellowish, clayish archaeological sterile. The main discovery is represented by the remains of a surface dwelling (L1), belonging to the Foeni group, destroyed as a result of a fire. The estimated sizes are 5 × 3.5 m, with a rectangular shape, while the unburnt clay flooring was identified at ▼ 1.50 m (Pl. CXC VIII/2).

Noteworthy is the lack of a Vinča habitation. For the habitation under discussion, the point where this research was carried out delineates the western border of the Vinča habitation, and implicitly of the sector I/zone A.

Sp. VI/2006 (Property of Făt)

The surface under discussion is situated to the left of the drainage canal, at 150 m away from it (Pl. III, XX). We mapped out and set up S I-S III, with sizes: S I = 10 × 3 m, S II = 9 × 3 m, S III = 5 × 2 m. The stratigraphy: 0–0.35 m—vegetal, black layer, without archaeological materials; 0.35–0.70 (0.75) m—black, granular layer, with materials belonging to the Foeni group; 0.80(0.95) m—yellowish-brownish, clayish archaeological sterile soil.

At a depth of approx. 1.00 m, in □2, towards the western side of the S III section, we discovered a pit-hut, named B1. A ditch (Șt. 1/2006) was identified in S III, in □1, at depth of approx. 1.10 m from the current ground level. It is clearly visible along the northern and southern sides, thus indicating its trajectory. It is U-shaped, with a flat bottom, and the rim width of 1.90 m and reaches the yellow, clayish archaeological sterile down at ▼ 2.25 m from the current ground level (Pl. CC/2). We could notice that the archaeological sterile is mixed with black soil. It is obvious that after a relatively short while, during the Foeni habitation, the canal was filled up (Pl. XXXIII/1).

Sp. VII/2006 (Property of Suciș)

The surface under research is situated at 25 m from the drainage canal, to its right (Pl. III, XX). We mapped out and set up S I-S II, with the sizes 10 × 3 m. The stratigraphy: 0–0.25 (0.30) m—vegetal layer, without archaeological materials; 0.25 (0.30) m–0.65 (0.70) m—black, granular layer, with Foeni materials; 0.70 m—yellowish, clayish archaeological sterile soil.

The C1 complex has a peculiar size, approximately oval, gradually narrowed down towards its bottom, where it has a width of 0.40 m. It was not longer than 5.5 m, and its average depth was 0.70–0.80 m (Pl. XXXII/2). The C1 complex is a ditch of small sizes, short-lived, which after its falling into disuse underwent refurbishing (Pl. CCI/2). In S II, 5, we researched the B1 pit-hut. This was partially identified (1.80 × 1.40 m), and has a maximum depth of 2.05 m from the current ground level (Pl. CCI/3).

Following the analysis of the pottery material, we may conclude that the excavations we made on the property of Suciș Ioan (Sp. VII/2006) provided an instance of habitation from the Lumea Nouă site, where elements belonging to the material culture specific to the Foeni group were beginning to develop into ones specific to the Petrești culture, as part of the process of local evolution. On the other hand, this research delineates exactly the western border of the Vinča culture.

Sp. I/2008 (Property of Rusu)

The surface under research is situated in Bayonne Str., close to the Roman-Catholic Archbishopric farm, on the opposite side, in zone A (Pl. XX). We divided the surface into 4 squares (A-D), with sizes of 4 × 4.50 m. The stratigraphy: 0–0.25 (0.30) m—the vegetal layer, where we occasionally found Roman archaeological artefacts; 0.25 (0.30) m–0.55 (0.60) m—light grey, loosened, layer, with materials belonging to the Foeni group; 0.55 (0.60) m–1.00 m—dark grey, brownish layer, belonging to Vinča culture, phase B; 1.00 m—yellowish, sandy archaeological sterile soil.

In □A, we assign to the Vinča layer the remains of a rectangular, unburnt surface dwelling, with a side of approximately 3 m (L1). In □B, from ▼ 0.55–0.60 m from the current ground level, we identified an agglomeration of burnt adobe, stones and pottery, approximately circular in shape, within a perimeter situated inside a square with sides of 2 × 2 m in size (C1); initially it looked as if we discovered the profile of a kiln vault, starting from the consistency and form of the brick-coloured burn (Pl. CCXVII/1). The adobe

fragments mostly display traces of poles and twigs of different sizes; we discovered intense burning traces on some adobe fragments, which led to vitrification. The burning activity resulted in a large quantity of ash. On dismantling the C1 complex, we discovered three plates made of burnt clay (CCXVII/2), in fragmentary state, with rounded edges (Pl. CLIV/1–3). Under the burnt plates we identified the remains of a vertical adobe side, oriented towards NE–SW, approx. 1.50–1.70 m in length and 0.30–0.35 m in thickness (Pl. CCXVII/3). Concerning functionality, we consider that the whole C1 complex definitely belonged to a firing installation, possibly a kiln, from which the plates were preserved in fragmentary state. In this case, we would still have to explain the reduced sizes of the plates and the fact that they are not completely perforated. We advance the possibility that the plates may have belonged to some hearths.

The C1 complex supersedes the B1 pit-hut, belonging to Vinča culture, phase B2. The deepened dwelling is circular, with a diameter of approx. 3.30 m, was found at approx. 1.00 m from the current ground level and reaches archaeological sterile at ▼1.90 m (Pl. XIII/2). In C, a ditch (Șt. 1/2008), with NE–SW orientation, with an upper rim width of approximately 1.20 m, and with gravel on its U-shaped bottom (Pl. CC/1) is assignable to the Vinča layer. We identified its shape at ▼0.90 m; it has a reduced length. We can also take into account its utility for water drainage, which is proven by the gravel on its bottom and vicinity to areas rich in water sources (Pl. XX).

*

The processing of all data obtained as a result of archaeological research we have carried out over the last years and its corroboration with information from earlier excavations, allowed us to graphically represent the spatial distribution of habitations during the Neolithic and Eneolithic Ages at Lumea Nouă, to which we also added areas with vestiges from the Roman times (Pl. XXI).

Zone A/sector I offered the most complex stratigraphy from the Lumea Nouă site. At the same time we discovered here the most ancient habitation, with Vinča B1–B2 materials, Lumea Nouă painted pottery; followed by the Foeni and Petrești habitations, the developed phases A–B and B (Pl. XX). This is the origin of Precucuteni-type pottery artefacts. Towards the western border of the A zone we did not find Vinča habitation layers, while we found remains of Foeni surface dwellings, where we discovered the Herpály imports. This is also the area where there was a concentration of discoveries belonging to the Roman age, being at the same time the most northern positioning of the Dacian time discoveries.

In zone B/sector II, were also discovered a late Vinča B2/C and C type habitation, Lumea Nouă painted pottery, and more rarely, Petrești materials (Pl. XX).

Zone C/sector III, reveals an intense Foeni habitation in closed complexes, such as pit-huts, with Turdaș and Precucuteni-type materials (Pl. XX). The pottery material resulted from the scientific processing of these complexes attests to the earliest artefacts belonging to the Foeni group, whence we infer that this part of the habitation represents the place where the bearers of this group first settled. The habitation in this sector is the most faithful rendition of the local evolution process of the Foeni-type communities towards the Petrești culture. It is also noteworthy that this layer contains no remains of surface dwellings or any other habitat structures, testifying to occasional habitation. We therefore remark that, according to the current state of research, out of reasons pertaining to certain geographical factors, the human habitation ceases at this timeframe in zone C and continues with the developed phases (A–B and B) of Petrești culture in zone A/sector I.

Similarly, in this sector we discovered no layer with complexes of materials belonging to the classical phase of the Vinča culture. Probably, still because of reasons pertaining to land configuration and the river course, habitation started off in this sector only towards with the end of late Neolithic.

A short overview of the dwelling types researched during the excavations from Lumea Nouă will underline the fact that the pit-hut, either circular or rectangular, represents the most widespread type of dwelling for all the cultures documented on this site. For the bearers of the Vinča culture we discovered habitations in pit-huts, both for phase B, and for the later stage, belonging to Vinča C phase. The research on the pit-huts belonging to the Foeni group from Lumea Nouă allowed us to notice in several instances a building structure made of adobe, above the earth, as well as a roof, sustained by posts. We also remarked that these deepened dwellings had average sizes of 4.5 (5.00) × 3.5 (4.00) m, sometimes with an inner layout similar to additional pits in the neighbouring area.

For the Foeni group we could make observations concerning the building system of the surface dwellings. We identified the foundation ditches for the sides of the dwelling and rectangular holes for the

inside posts. The deepened complexes of pit-hut type, well represented in zone C, are most probably indicative of the moment when the Foeni communities arrived and settled on the site, whereas the levels of surface dwellings represent “sedentarisation” and subsequent local evolution. The relatively small distance between the pit houses denotes a judicious use of the settlement space.

For the Petrești culture—especially the late phase (B)—surface dwellings with beam/split-beam and adobe platform are well documented.

One of the remarkable discoveries from Lumea Nouă, made during the preventive research we have carried out over the last years, is represented by the identification of several ditches, in different shapes and sizes, which allows us to reconstruct an important element concerning the internal organisation structure of the dwelling (Pl. XXI). The illustration of the enclosure belonging to the end of the Foeni habitation provides a new example of defence systems practiced by open habitations in the Intra-Carpathian area. The arrangement of ditches makes us think of a circular-concentric plan of the settlement, at least at that time.

Chapter IV ■ MATERIAL AND SPIRITUAL CULTURE

IV.1. Pottery

IV.1.1. Vinča Culture Pottery

Vinča B. To a large extent, Vinčian pottery from Lumea Nouă, unearthed during the excavations between 2002–2008 is in a fragmented state. The study of Vinčian pottery is based on materials identified in a closed complex: **L1/□D**—(ALN.05./Sp. I-Șoaită): 7–8/Pl. LIII; 4/Pl. LV; 2–4/Pl. LVI; 6, 8/Pl. LVII; 1–2, 6–7/Pl. LXI; 2/Pl. CXXII; **L2/□A**—(ALN.05./Sp. I-Șoaită): 5–6/Pl. LI; 1/Pl. LV; 4/Pl. LVII; 2/Pl. LX; 1/Pl. LXII; **B3/□C**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 1–4/Pl. L; 5/Pl. LVII; 5/Pl. LVIII; 10/Pl. LX; **G2/□C**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 4/Pl. LX; **L1/□A**—(ALN.08./Sp.I-Rusu): 1/Pl. LIV; **G8/□D**—(ALN.08./Sp.I-Rusu): 2/Pl. LIV; **B1/□B**—(ALN.08./Sp.I-Rusu): 3–4/Pl. LIV.

The categories of coarseware pottery (Pl. L/5, 7; LX/9; LXI/6), semifine (Pl. LI/1–8, 10; LII/1–4, 6; LIII/1–8; LVIII/3; LIX/2–4; LX/4–7; LXI/7–8; LXII/1) and fineware pottery (Pl. L/1–4, 6; LI/9; LII/5; LIV/1–3; LVIII/1, 4–5; LIX/1; LX/1–3; LXI/1–4) are represented.

Shapes

1. The pedestal vessel

The category of vessels is well represented, with the remark that only the pedestal and the foot of the vessel were preserved. Both fine and semi-fine categories are represented. Most of the vessels were made using oxidation firing, coated with orange or crimson engobe slips, and well burnished (Pl. LIV/1–4; LV/1–8; LVI/1–6, LVII/1–6). A vessel is fired using the black-topped technique (Pl. VII/8). Typological analysis of the vessels enabled us to observe that the most frequent variant is that of the cylinder-shaped foot, of medium height, full inside, with a slight curving of the pedestal (Pl. LIV/1–4; LV/5; LVI/1–2, 4–6; LVII/2–4, 6). From other vessels the foot only has been preserved (Pl. LVI/1–2; LVII/3, 6–7).

2. Biconical bowl: Pl. LVIII/1, 3, 5; LIX/2, 4;

3. Conical bowl: Pl. LVIII/4;

4. Miniature vessels—belonging to the fineware category: Pl. LIX/1, LXI/1–5;

5. Storage vessels: Pl. LIX/3, LXIII/1.

Decoration techniques

1. Incision is the most widely used decoration technique. The **incised-dotted band** is predominant (Pl. LI/ 3–4, 8–10; LII/1–6; LIII/1, 3, 5–8; LIV/5; LX/10). First, we find the incised band, filled in the inside with incised circles (Pl. L/1–2; LI/2, 5–7; LIII/2, 4), and bands of finely incised lines, vertically or obliquely applied to the vessel (Pl. L/3–4; LX/11).

2. Grooving: Pl. L/6; LX/1;

3. Pleats: Pl. LX/2–3;

4. Plastic relief: Pl. LIX/4, LXII/1;

5. Notches: Pl. LIX/2–3.

We consider that the most consistent Vinčian habitation is to be found at Lumea Nouă, during stage B2. From the description of pottery found during old excavations, we may say that Phase B1 is also documented, though with some reserve, especially in sector I of the site.

Vinča C**Shapes**

1. Bowl with a rounded shoulder: LXXXVII/1;
2. Biconical bowl: Pl. LXIV/5;
3. Biconical bowl, of reduced size, with a high slightly inverted shoulder, and a rounded rim (Pl. LXIV/1);
4. Small, open truncated-cone shapes, with a rounded rim (Pl. LXIV/2, 4) or with a short inverted shoulder (Pl. LXIV/3);
5. Miniature biconical bowls (Pl. LXIV/10);
6. Vessel with a pointed beak (Pl. CXXV/9).

Decorations represent, together with shapes, an essential criterion in defining and delineating the characteristics of the late Vinča culture. We identified the following decoration types and we described them, following the typology made by Fl. Drașovean for the pottery belonging to Vinča C1 phase, in Banat.

1. Category B type, grooved and pleated decorations: pleats (Pl. LXIV/1, 6; CXXXIV/6; LXXXVII/1); grooves (Pl. LXIII/6, 8, LXIV/7–8)
 2. Category C type, burnished decorations: Pl. LXIV/7, 11; CXXXIV/6
 3. Category D type, incised decorations: Pl. LXIII/3–4, 9–11; LXIV/9
- Burnishing between incisions is also characteristic to late Vinča pottery (Pl. LXIII/1, 5).

IV.1.2. Lumea Nouă Group Pottery

Painting has represented up to the present the only decoration technique that can safely be attributed to the communities from Lumea Nouă. As a matter of fact, this is a technique that individualises these artefacts. For the painted decorations, on the basis of the material under research, we distinguish the bichrome and trichrome categories. The white-yellowish engobe served in most of the case for laying the pictorial motifs, which in turn, display a palette ranging from orange, light red to brown. In many cases, we can notice that the whole pictorial layer, made of the white-yellowish engobe and the decoration motifs is highly diluted or whole parts of the bowl fell off, thus revealing the body of the bowl on which the layer was applied (Pl. CLXIX/9–10; CLXXIV/8, 10; CLXXV/2–3, 9; CLXXVI/8). In other cases, only the painted area was preserved, hence we infer that the decoration motif was better burnished (Pl. CLXXI/10; CLXXII/4; CLXXIV/3–4, CLXXV/1; CLXXVII/1b). Numerous fragments display burnishing both on the outer and on the inner parts of the bowl.

Mainly rims could be identified (Pl. CLXVII/1a; CLXVIII/4, 7–8; CLXIX/1, 8a–8b, 11; CLXX/2–4, 6–10, 15; CLXXI/1–2, 6, 8–9, 11; CLXXII/1–4, 6–8; CLXXIII/1, 3, 5–7, 9–10; CLXXIV/1–3, 9; CLXXV/3, 5), as well as bowl bottoms (Pl. CLXIV/2a; CLXVII/1c; CLXX/11; CLXXII/7a; CLXXIV/11; CLXXVI/1–9; CLXXVII/1a). A significant percentage of bowls were painted on the inside as well (Pl. CLXIV/2b; CLXIX/8b; CLXXII/7b–8b; CLXXVII/1b).

Bitumen painting is also specific to the Lumea Nouă pottery. In this case painting is done after firing—crude painting—with organic pigments. After drying, the painted layer acquires some resistance, although lesser than the one received before firing. Manipulation in the old times, and the physical-chemical factors affected the crude painting, which can be seen on some pottery fragments which preserve traces of the places where the painting was applied (Pl. CLXIX/1–2; CLXX/3, 5–6; CLXXV/11; CLXXVI/7). Bitumen painting was also used for making complementary decorations, on areas already painted; we can notice the traces of bitumen painting on the areas between arches (Pl. CLXVII/1a–1b; CLXVIII/8; CLXXIII/8–10).

Shapes

1. Hemispherical bowl: Pl. CLXV/1–3; CLXVI/1; CLXVII/1a–1b; CLXVIII/8; CLXIX/7; CLXX/2–4, 6–7, 9; CLXXI/1–2, 6, 9, 11; CLXXIII/7; CLXXIV/1;
2. Quadrilateral bowl with straight rim: Pl. CLXIX/11; CLXX/8, CLXXII/1, 6;
3. Vessel in the shape of truncated cone: Pl. CLXXII/7a–8a;
4. Bowl in the shape of truncated cone: Pl. CLXV/4; CLXXIII/5, 8–10;
5. Plate in the shape of truncated cone: Pl. CLXIV/1;
6. Pot: Pl. CLXXI/8; CLXXVII/1a.

Bichrome pottery

The engobe background is white-yellowish with shades of cream, and the pictorial motif is either red, in different shades, or dark-brown.

I. The stylistic group made of pottery decorated with the help of bands in the shape of thicker oblique, parallel or vertical lines applied on the surface of the bowl (Pl. CLXVIII/2–3, 9; CLXIX/1–3, 5, 8a, 9–10; CLXX/2–3, 5–8, 10, 13–15; CLXXI/2, 4, 8, 11; CLXXII/7b, 8a–8b; CLXXIII/4, 6; CLXXIV/1–4, 6, 8, 10–11; CLXXV/3–4, 7–8; CLXXVI/1–9).

II. The stylistic group made of pottery decorated with garlands: (Pl. CLXIX/6, 8b, 11; CLXX/4, 11; CLXXI/6, 10; CLXXIV/5; Pl. CLXIV/2b; CLXXI/5, 7; Pl. CLXIV/2a–2b);

III. The stylistic group made of spiral motifs (Pl. CLXVIII/4, 6; CLXIX/7; CLXX/1, 9, 12; CLXXI/1, 3–4, 9; CLXXIV/11; CLXXV/6; CLXXVI/2, 5; CLXXVII/1b).

IV. The stylistic group made of small crosses, painted in black, against a white-yellowish background, arranged in parallel lines;

V. The stylistic group made of zigzag lines (Pl. CLXXV/10).

From a stratigraphic point of view, the above-mentioned pottery emerged in association with incised pottery and pedestal bowls belonging to the Vinča B2 culture.

Trichrome pottery

1. parallel, oblique or vertical bands applied on the vessel (Pl. CLXIX/4; CLXXIII/1–4; CLXXV/1);

2. meander (Pl. CLXVIII/7);

3. arch-shaped bands (Pl. CLXV/1–4; CLXVI/1–1a; CLXVII/1a–1b; CLXVIII/8; CLXXII/4, 6; CLXXIII/5, 7–10; CLXXV/2).

Wide bitumen bands were made to create trichromy for vessels, besides painting in white and red, and were applied before firing (Pl. CLXXV/11). Narrow white-yellowish, parallel lines, bordering the wide red bands were the result of the engobe-background. In our opinion, this is the manner in which the vessels belonging to the evolved phase of the Lumea Nouă group were made. The association of painted pottery within a closed complex with Vinča materials belonging to Vinča C represents elements that lead to a later classification of Lumea Nouă painted pottery.

As a working hypothesis, on the basis of studying painted pottery, we can identify two distinctive phases for the Lumea Nouă cultural group: an initial, earlier phase (Lumea Nouă I), to which corresponds the bichrome pottery with motifs comprising lined bands and beaded/garland decoration, as well as the first vessels decorated in three colours, with simple bands applied on the body of the vessel, broadly during the period Vinča B1-B2; the second, classical phase, (Lumea Nouă II), in which trichrome painting becomes generalised, especially the arched motifs, during the period Vinča B2/C-C period. For this stage, we can notice a certain progress in the technique of painting, while the acme is attained in terms of painted decorations, the finishing of the vessels is more carefully done, the walls are thinner, the burnishing is better, which finally leads to the preservation of the pictorial layer.

IV.1.3. Turdaş-type Culture Pottery

Noteworthy is the discovery of a large number of Turdaş pottery items, especially in Foeni closed complexes. The defining characteristics for the material culture of Turdaş communities are represented by quadrilateral bowls and pedestal vessels, with a massive short hollow base. Concerning decorations, noteworthy are the incised-dotted ones and the incisions grouped according to different decoration motifs.

We could mention here hollow cylindrical pedestals of massive vessels, with thick walls and short rounded base, and fired in an oxidizing atmosphere, classified as semifineware (Pl. CXLV/2–5). The incised decoration consists of scalene triangles pointing up and filled with deep incised dots (Pl. CXLV/3–5). The complete profile of a miniature vessel was identified, with a very short, slightly rounded base and rounded bottom rim, made using reduction firing, classified as coarseware (Pl. CXLV/1).

Typical for the Turdaş pottery shapes are the quadrilateral vessels (Pl. CXLVI/1–2, 7–9).

A special shape is the vessel with globular body and rounded everted rim, made of good quality paste, fired in an oxidizing atmosphere and well burnished. The incised decoration consists of scalene triangles pointing up and filled with deep incised dots (Pl. CXLIV/1–2).

Incised decorations: Pl. CXLIV/1, 5; CXLVI/2–10. The pottery fragment from Pl. CXLVI/4 is fired in the black-topped technique.

An analysis of the above pottery material confirms the fact that as a result of the contact with Turdaş communities—well-represented from an archaeological point of view, in the middle Mureş valley—some manufacturing traditions of the Turdaş pottery (shapes and decoration) were adopted by the Foeni communities and later transmitted to the Petreşti culture. The low occurrence of typical Turdaş pottery

materials attests to the fact that there was no long-term Turdaș habitation, the reason being the very presence of the Foeni communities.

The pottery material represents on the one hand the shapes and decorations typical to Turdaș inhabitants (Pl. CXLIV/4–5; CXLVI/2–3, 5–10). On the other hand, it illustrates the transposition of Turdaș decorations onto vessels with shapes and/or pottery paste characteristic of Foeni communities, sedentarised at Lumea Nouă and in full transition towards the Petrești culture (Pl. CXLIV/1–2; CXLVI/1, 4).

IV.1.4. Foeni Group Pottery

A first typological-stylistic classification of the Foeni pottery was made by Fl. Drașovean, starting from the discoveries from the sites situated in Banat. The typological-stylistic description and analysis of the pottery belonging to the Foeni group from Lumea Nouă are substantiated through the research of numerous closed complexes, such as: B1/S IX (1996), C1/Sp. II (2003), L1/Sp. II (2003), B1/Sp. II (2005), B1/Sp. I (2005), C1-G1/Sp. III (2005), B1/Sp. VII (2005), B1/Sp. I (2006), B1/Sp. II (2006), B1-B2/Sp. III (2006), B1/Sp. IV (2006), L1/Sp. V (2006), B1/Sp. VI (2006) etc. The relation typology-stratigraphy is assured by the study of pottery through the prism of acknowledging the vessels shapes and decorations, in accordance with the discovered stratigraphic realities.

The coarseware was made of a paste tempered with large-grain sand and gravel, benefitting from a less careful smoothing, and according to the firing type, the vessels became brick-coloured or dark-grey. It is represented by bowls (Pl. LXXI/4; LXXIII/4; LXXIV/2; LXXVIII/1), the so-called “fish plates” (Pl. LXXXIV/3, 5–6) and pots (Pl. LXXVIII/2; LXXX/1, CIII/1–2), mainly used for daily chores or as storage vessels.

Fineware represents the predominant category among the pottery products belonging to the Foeni group from Lumea Nouă. At this category we can frequently observe mica as a component of the pottery paste. We distinguish the oxidation firing pottery, orange, orange-reddish or brick-coloured, or the black reduction firing pottery, as well as the black-topped category, which benefitted from a mixed firing.

The category of monochrome pottery, orange, red-crimson or red-brownish, strongly burnished, is represented in Pl. LXXIII/5, Pl. XCVI/9, Pl. CXXI/1, Pl. CXXVII/4, 9, Pl. CXXVIII/3–6. We can also include within this category examples of pedestal vessels (Pl. CXIV/4, CXVI/1), engobed to red-crimson and burnished.

Through controlled, mixed firing in an oxidation and reduction atmosphere, we get the black-topped chromatic effect (Pl. LXVII/2–3; LXIX/2; LXX/6; LXXI/1; LXXII/1–3; LXXIII/2–3; LXXVI/2–3; LXXXVI/4–5; LXXXVII/5; LXXXVIII/1, 4; LXXXIX/4–5; XCII/1, 3, 5; CV/5–6; CXXVIII/1, CXXX/2, CXXXI/1a, 2–3, CXXXIV/5). Black pottery, belonging to the fineware, very well burnished, with a metallic look, is exemplified through the vessels rendered in Pl. LXXXVII/6, Pl. XC/2–3, Pl. XCI/1, 4, Pl. XCVI/7, Pl. CXXI/3, 5, Pl. CXXIV/7. Sometimes, a white-yellowish engobe is applied on the surface of the vessels and later burnished. An example of this procedure is to be found at the vessel rendered in Pl. LXVII/2.

A characteristic of the Foeni pottery is making the bottom thinner towards the centre and slightly bent upwards, convex-shaped (Pl. LXVII/3; LXVIII/1; LXIX/2; LXX/1–5; LXXII/3; LXXIII/3; LXXIV/1, 3; LXXV/1–2; LXXVII/1; LXXXII/2; CVIII/1–2; CIX/1, 4, 7–10, 11, 15–16; CX/1–4; CXI/3–4, 6–8; CXXXI/2–3; CXXXII/1).

Vessels that had a straight bottom are also well represented (Pl. LXV/1–2; LXVI/1; LXVII/1–2; LXVIII/2; LXIX/1; LXX/6–8; LXXI/1–4; LXXII/1–2, 4; LXXIII/2, 4; LXXIV/2; LXXV/3–5; LXXXII/3; LXXXVI/1–3; LXXXVII/2–3; LXXXVIII/1–2; LXXXIX/1–5; LXXX/1; LXXXI/1–3; LXXXII/1, 3; LXXXIII/1–5; CVI/1–3; CVII/1–5; CVIII/3–5; CIX/2–3, 5, 12–14; CX/5; CXI/1–2, 5–6; CXXXII/2–4; CXXXIII/3–5).

Shapes

I. Open shapes

I.1. Bowl

I.1a. Vessel in the shape of a truncated cone: Pl. LXXIII/4; LXXV/1; LXXVI/1, 3; LXXVII/1–3, 7; LXXXVIII/1; LXXIX/3, 5; LXXXIII/5–6; LXXXVI/2–3; XCVIII/1–3; XCIX/2–4; CXXX/1a, 2;

I.1b. Biconical bowl: Pl. LXVII/1–3; LXVIII/1; LXX/1–3, 5–8; LXXI/1–3; LXXIII/3; LXXV/2–3; LXXXI/1, 3; LXXXII/2–3; LXXXV/1, 2–3; LXXXVII/4; LXXXVIII/1, 4; CX/1–3; XCI/1–2, 4; XCII/1–10; XCIII/4; XCIV/1–3; XCV/4; XCVI/1, 3–4, 6; XCVII/1–4, 6–7; C/1, 3; CVIII/1–4;

I.1c. Carinated bowl: Pl. CXVII/4, 7–10, 12; CXXXV/2; CXXXVI/1–8; CXXXVII/1–8, 10–16, 18–19; CXXXVIII/1–8, 11–14;

I.2. Bowl

I.2a. Vessel in the shape of a truncated cone: Pl. LXX/4; LXXII/1–4; LXXVI/2; LXXIX/4; LXXXVI/4–5; C/4;

I.2b. Biconical bowl: Pl. LXXIV/2; CXVIII/2; CXXI/5; LXXIII/5; CXXXI/1b;

I.3. Pedestal vessel: Pl. CXIX/1–4;

I.4. “Fish plate”: Pl. LXXXIV/3, 5–6;

I.5. Plate: Pl. CVIII/5; CIX/1, 3;

II. Closed shapes

II.1. Beaker: Pl. XCIII/1; CXXI/1; CXXIII/1; LXXV/4–5; CXXVI/11–12; LXXXIII/1–4;

II.2. Hemispherical bowl: Pl. XCIII/2; XCV/2–5;

II.3. Beaker in the shape of a truncated cone with a beak on the rim and flat base: Pl. LXXXII/1;

II.4. Lid: Pl. CXVII/1–3, 5–6; CXVIII/1–5, 7–10;

II.5. Pedestal vessels were until recently considered as one of the defining shapes for the Petrești culture. The archaeological research during the last years has led to the identification of this shape at dwelling layers as well—including closed complexes—belonging to the Foeni group. We remarked on this occasion that pedestal vessels from the collection of Foeni shapes from Lumea Nouă are not painted: Pl. CII/1; CXII/1; CXIII/1, 3–4; CXIV/1–2, 4–5; CXV/1, 4, 6–7; CXVI/2–3, 5–8, 10–17; LXXXV/4–5;

II.6. Amphora: Pl. LXVI/1; LXVIII/2; LXIX/1–2; LXXIV/3; LXXXI/2; XCV/1, 3; CIV/2; CV/2–3, 5–7; CXX/2; CXXI/3; CXXII/5;

II.7. Pot: Pl. LXV/2; LXXVIII/2; LXXX/1; CIII/1–2;

Decoration techniques

A. Plastic relief: Pl. CXL/6; CXXXIX/5;

B. Notches: Pl. C/1; CI/3; CXI/4; CXXVIII/1–2, 3–4, 6; CXXIX/1–5, 8–9, 11–12;

C. Pleats: Pl. CXXXIX/3–4; CXL/1–2;

D. Grooving: Pl. LIX/2; XCVII/5; CXXXIX/2;

E. Incision: Pl. CX/2, 4; CXI/2, 5; CXXVII/4; CXXXIII/2; CXXXIX/6–9; CXL/3, 11;

F. Burnished decoration: Pl. CXXX/1a–1b; CXXXI/1b, 2–3; CXXXII/1–2, 4; CXXXIII/1–2, 4; CXXXIV/1–5; CXXXV/1, 3–4, 5b–7;

G. Painting

The Foeni communities from Lumea Nouă made bichrome painting. The decorations are made in a reddish, crimson, ruby-brown colour, against an orange, reddish background, applied before firing. The decoration consisted of parallel lines grouped to form angular motifs. After painting, the surface of the vessel is very well burnished: Pl. CXLI/1–13; CLVIII/1–15;

A particular vessel is an amphora with a globular body and a high biconical neck, everted rim and four handles horizontally perforated and symmetrically attached, very well burnished, fired through oxidation, classified as fineware, with grooving that demarcates the neck from the body of the vessel (Pl. CLXIII/1). As regards the reddish-crimson painted decoration against a yellowish-orange ground, organized by registers, delineated by bands made of thin, horizontal lines, the decoration motifs consisted of thick zig-zag lines on the neck (Pl. CLIX/1a), sets of thin lines forming “rafters” on the upper part of the body (Pl. CLIX/1b) and “commas” on the lower part of the body (Pl. CLIX/1c). The organisation by registers is clearly noticeable as the decoration is unfolded (Pl. CLXIII/1a). We consider that the vessel is imported from the southern environment at the level of Dimini clasic/Otzaki C.

H. Deepened burnishing: Pl. LXX/1–2, 4; LXXV/1–1a; CXI/3–4, 6; CXVIII/5; CXXXII/3; CXL/5, 7–9; CX/1, 3;

I. Plastic relief: Pl. CXL/10;

J. Impressions: Pl. CXXXIX/10; CXL/12;

K. Ornaments in the shape of small berries: Pl. CXXXIX/1; CLV/3–4, 6–7; CLVI/1–10; CLVII/1–2, 6.

Knobs When decorating the pottery vessels, knobs were created as plastic relief, in different shapes, and were quite widespread. The knobs, of different sizes are made either through extrusion from the body of the vessel, or are applied using pressure (Pl. LXV/2; LXXI/1; LXXII/2, 4; LXXIV/1–2; LXXVI/1–3; LXXVIII/2; LXXX/1, C/2–4; CIII/1, XCVIII/1–3; XCIX/1–4; CI/1–2, 4–5, 7–11; CXXX/1a, 2; CXXXIV/1).

Wide handles attached to the rim

These were of two types: trapezoidal (Pl. CXXVIII/2, 6; CXXIX/1) or rectangular (Pl. CXXVIII/4–5).

Handles

Handles with horizontal perforation: Pl. LXIX/1–2; CXX/3; CXXI/1, 3, 5; CXXIII/1–5; CXXIV/1–2, 4–8, 11–12; CXXVI/4, 6, 8–13; CXXVII/3–5, 7, 9, 11–12.

Handles with vertical perforation: Pl. LXVIII/2; CXX/2; CXXI/2, 4; CXXII/1, 3–5; CXXIV/5; CXXV/3–8, 10; CXXVI/7; CXXVII/2.

Signs made through incision or through deepened burnishing on the vessel bottom

The identification of different signs on the bottom of the vessels confirms the contacts of the Foeni group bearers with Turdaș communities, which is understandable if we think that migration process took place along the valley of the middle Mureș River, and it is perfectly plausible as timeframe.

Mention should also be made of the stylised human silhouette (Pl. CX/2–3), with incised crosses on the bottom of the vessels, resembling swastikas (Pl. CXI/2, 5).

Characteristic of a well-defined timeframe, the signs of the vessels bottom remain a widely debated subject in specialist literature. It seems logical that they had no decorative role, given the fact that they were not visible; similarly, it is unlikely that they were the potter's trademarks, considering the wide variety of signs. The recurrence of some basic motifs and their position on the bottom confer these graphical signs the role of messages, the deciphering of which is probably linked to magic or ritual practices.

IV.1.5. Petrești Culture Pottery

Coarseware pottery is made of paste containing large-grain sand and gravel. This paste was used for storage vessels, and according to the firing technique, vessels acquired a colour ranging from brick-greyish to different shades of grey. Fineware pottery is made of a homogeneous paste, tempered with fine-grain sand. Oxidation firing, made in kilns with combustion chamber gave birth to a resounding, high quality, orange or brick coloured paste (Pl. LXXXIV/1, XCIII/3, CV/1, CVI/3).

Shapes**1. Carinated bowl**

Carinated shapes from Lumea Nouă are specific to the A-B phase. These are bowls with a sharp angular carina, a short inverted shoulder and rounded rim.

Non-painted bowls: Pl. CXXXVIII/10, CXXXVIII/9;

Painted bowls: Pl. CXLII/1, 3, 7; CXLIII, 1a–1b;

2. Pedestal bowl: Pl. CXLII/2;

3. Fruit bowl: Pl. LXXXIV/1;

4. Amphora: Pl. CV/1; CXLVIII/1;

5. Pot: Pl. LXV/1;

6. Bowl: Pl. XCIII/2;

7. Lid: Pl. CXVIII/6.

Decoration techniques

The main decoration technique for the communities belonging to the Petrești culture pottery from Lumea Nouă is painting, applied before firing. Only the category of bichrome pottery is represented.

Bowl with sharp angular carina, painted on the inside and the outside with complementary, brownish, angular and spiral motifs, set against an orange ground, well burnished (Pl. CXLIII, 1a–1b).

Carinated bowl, with curvilinear motifs set under the carina (Pl. CXLII/3). Carinated bowl, displaying painted decoration with sets of thin lines, applied on the carina (Pl. CXLII/7).

Decorative rim, with sets of wide oblique lines on the inside and outside of the bowl (Pl. CXLII/5).

Fragment of a pedestal bowl painted with dark-brown wide bands applied on the body of the pedestal on the outside of the rim and inside the vessel; complementary pictorial motifs, starting from the rim and applied on the inside as well (Pl. CXLII/2).

During the phase A-B IIa, there is a wealth of pottery materials painted in the manner described above at settlements such as Mihalț, Călnic, Răhău, Ocna Sibiului, Șeica Mică.

A pottery fragment from Lumea Nouă (Pl. CXLII/8) is included in the A-B IId1 group, characterised by the materials from Noșlac.

Group A-B IIf comprised networked motifs: lid painted in dark-brown (Pl. CXVIII/6); carinated bowl, carina painted with sets of oblique lines, framed by wide border lines, and in the inside there are wide bands perpendicular on the carina (Pl. CXLII/1); fragment of a pedestal bowl (Pl. CXLII/4).

Applying complementary painted motifs on the bowl carina is a technique used during phase A-B, groups IIf-IIg.

IV.1.6. Herpály Group Pottery

An important discovery for the synchronisms that can be stated was made during the research carried out on the surface dwelling L1/Sp. V–2006, belonging to the Foeni group bearers. When dismantling the flooring of the dwelling, at ▼1.50–1.70 m, several pottery fragments were discovered, which were painted in the Herpály style, probably belonging to the classic phase. By analysing the paste composition, firing, and painted decoration, and taking into consideration the shape of the fragments, we may state (with a high degree of certainty) that they all come from a single vessel, namely a pedestal vessel (Pl. CLXI/1–4). The pottery paste out of which the vessel was made consists of sand and silt, classified as semifineware. On firing the engobe and the painted decoration, the surface of the vessel was well burnished. The firing was quite good, from which resulted a brick-greyish colour. The decorative patterns are complex geometrical ones, such as bands of lines forming meanders and right angles set against a diluted which-yellowish engobe ground. The decoration was made using a bituminous substance. This is the first time that this type of pottery has been found at Lumea Nouă site, and we believe that it was imported in the intra-Carpathian area.

IV.1.7. Precucuteni-type Pottery

A number of pottery fragments discovered at Alba Iulia-*Lumea Nouă* have a decoration characteristic of the excised Precucuteni patterns. The decoration, i.e. “wolf’s teeth” (Pl. CXLVIII/2–8, 10; CXLIX/2–3–5–6) and “chess table” patterns (Pl. CXLVIII/1, 11–12) is made between the incised parallel lines, using the excision. We can come across these two patterns, combined on the same pottery fragment (Pl. CXLIX/4). Additionally, there is another pattern consisting of bands of incised lines, which form a kind of spirals (Pl. CXLIX/1). All these decorative patterns are characteristic of the Precucuteni culture—phase I. In the second phase of the Precucuteni culture, the technique of excised “chess table” decoration continues from the previous phase, although it gradually degenerates to mere hollows. An illustration of this observation is given by the pottery fragments from Pl. CXLVIII/2, 7, 9.

For the pottery objects inventory from Lumea Nouă—found in a fragmentary state—we may state the following concerning their shape: bottoms (Pl. CXLVIII/7–8; CXLIX/1–2, 4), rims (Pl. CXLIX/3), amphorae necks (Pl. CXLVIII/9; CXLIX/5).

Artefacts, such as those from Pl. CXLIX/5, Pl. CXLVIII/9, 11, are made of a paste, which was fired and burnished in a way that is typical of the Foeni group. More explicitly, fineware pottery, intense burnishing, dark-greyish to black and derive from Foeni closed complexes. Within this context we may ask the question whether we can still speak of Precucuteni imports in the Transylvanian settlements, especially within sites from the middle Mureş River basin.

IV.2. Archaeometric Analyses Carried out on Pottery Artefacts

Lumea Nouă Group. A number of 14 typical, painted pottery fragments were selected, out of which samples were drawn for analysis (1–9/Pl. CLXVIII; 10/Pl. CLXXIV). The examination of the optical micrographs corresponding to Lumea Nouă painted pottery indicated the fact that all samples put to the test are heterogeneous from the point of view of texture. Different types of fossil remains have been identified in the matrix of some of the analysed fragments.

This observation allowed for the classification into two petrographic groups (group 1 and 2), according to the absence or presence of fossil remains in the pottery paste. Other parameters taken into consideration were the mineralogical composition, abundance, type and size of the aplastic inclusions represent other parameters that have been taken into account.

Consequently, 5 pottery fragments (10/Pl. CLXXIV, 5–6/Pl. CLXVIII) in whose matrix fossil remains have **not** been identified were included in **group 1**: (Pl. XLVIII/1–2). In **group 2** we included 9 pottery fragments (1–4, 7–9/Pl. CLXVIII) in whose matrix different types of fossil remains were identified (Pl. XLVIII/3–6).

A special situation was identified in the case of sample 1/Pl. CLXVIII which contains in its paste a painted and engobed splinter, 900 µm in size, inside which a bioclast is identifiable (Pl. XLVIII/4).

The heterogeneity of the chemical composition specific to Lumea Nouă painted pottery allowed us to put forward two hypotheses with regard to the raw material that has been used for the pottery paste. The first one suggests that the investigated pottery artefacts could have been made from a single type of clay provided that it came from a geologically heterogeneous deposit. The second one—much more credible—

has in view the possibility of using different types of clay, probably originating from more occurrences. From a chemical point of view, no direct connections could have been found between the Lumea Nouă painted pottery and the analysed local clay. Despite this, we can nevertheless suspect that the pottery artefacts under scrutiny are of local provenance, but in order to prove this hypothesis, we need to identify the local clay sources which were used.

The majority of investigated pottery artefacts were fired at a temperature between 850–900 °C, although there are some samples fired at temperatures lower than 700–800 °C.

The surface of the painted pottery studied at Lumea Nouă was covered in white or white-yellowish engobe, with variable thickness, ranging from 100–120 µm to a maximum of 1000 µm (Pl. XLVIII/7–8). The thickness of the paint layer ranges from 10 and 20 µm.

Foeni Group The samples taken for analysis came from closed contexts (B1-Sp. II/2005, C1-G1/Sp. III/2005) and are representative for the manufacturing and decoration techniques specific to the Foeni pottery: black, black topped, monochrome and painted pottery. Sample analyses from 22 pottery artefacts were carried out and subsequently classified into two “*petrographic groups*” (groups 1 and 2).

In **group 1** we included the samples characterised by a large amount of aplastic inclusions of different sizes. This group consists of 16 fineware black-topped pottery fragments, well burnished. They are characterised by the presence of a large number of aplastic inclusions into the pottery matrix, of different sizes, ranging from extra fine (65–125 µm) and fine (125–250 µm) to, more rarely, coarse (> 500 µm). Considering the abundance and size of the aplastic inclusions, within group 1 we identified 2 sub-groups: (1a) 1a–1b/Pl. CLX, 2/Pl. CVII, in which coarse inclusions are visible > 500 µm (Pl. XLIX/1); (1b) 2/Pl. XCVIII, 5/Pl. CXXXIV, 1/Pl. LXXXVI, in which the thickness of the temper ranges between 250–500 µm (Pl. XLIX/2–4).

In **group 2** we included 5 pottery fragments: 5/Pl. CLVIII; 5/Pl. CXV; 1/Pl. CLIX; 6/Pl. CLVIII; 11/Pl. CLVIII. The main characteristic is the fine semi-isotropic to isotropic pottery matrix (the grain size rarely measures more than 100µm). The aplastic inclusions are almost inexistent in the case of group 2 (Pl. XLIX/5–7). All samples included in group 2 have a red /cherry-red painted or engobe decoration with a thickness varying between 5–60µm.

The firing temperature in the case of the Foeni group pottery was estimated at 700–850 °C. The analyses carried out on the chemical composition of Foeni pottery artefacts and the local clay led to the observation that, at the present stage of our research, only for the black and black-topped pottery can we speak of local production. For the pottery included in group 2, for the time being, the results of analyses indicate the use of clay obtained from natural deposits outside the settlement.

IV.3. Lithic Industry

We consider as representative for the documentation of the lithic industry from the Alba Iulia-Lumea Nouă site the following case study, carried out within a closed complex, the research of which led to the discovery of large amount of lithic objects. The lithic tools inventory identified in the B1/Sp. II–2005 pit-hut includes 113 pieces on various supports and made of different raw materials.

Concerning the source area of the lithic materials of sedimentary origin, there is a proximal and a distal source relative the site from Alba Iulia-Lumea Nouă, their analysis allowing for the estimation of population mobility with a view to obtaining the raw material. As can be seen from the graphical representation illustrating the source areas and the population mobility in order to acquire raw materials (Pl. XLVI), three large areas may be identified (I–III).

The analyses from thin sections of a number of 10 samples from the artifacts batch belonging to the Foeni group at Lumea Nouă allowed for the identification of the rocks which served as raw material for the pieces: silicified bioclastic limestone, brecciated silicolite, radiolarit, basaltoid andesite (Pl. XLVII/1–4).

Concerning typology, from the analysis we carried out, it ensues that the lithic equipment can be divided into two typological groups: the group of scrapers (Pl. XLI/2, 4–5, XLII/4, 7, 9) and the group of sickle parts.

The analysis of this unitary lithic inventory discovered at the B1pit-hut was conducive to some significant conclusions for the entire Lumea Nouă site, at the habitation stage specific to the Foeni group. The lithic industry of this habitation horizon has the following main characteristics: a complex strategy for obtaining the raw material; the use of low quality raw material after losing contact with the initial source areas out of which finished technical and typological elements came; the creation and usage of the crests during the debitage; the existence of technical knowledge inapplicable on local raw material; the exploitation and re-usage of the supports that have reached a state of inefficiency or abandon determined by

the lack of high quality raw material; the preservation of even atypical chips and those resulted from debitage accidents.

IV.4. Bone and Horn Industry (IMDA)

The bone and horn batch under scrutiny consists of a total of 61 pieces. The distribution by cultures shows the quantitative superiority of artefacts belonging to the Foeni cultural group, amounting to 40 pieces (Pl. XXXV–XXXVII/1–40); 11 pieces are assignable to Vinča culture, phase B (Pl. XXXIV/1–11); the Petrești culture is represented by 10 pieces (Pl. XXXVIII/1–10).

Shell ornaments *Spondylus gaederopus* and *Glycymeris*.

A particular artefact made of *Spondylus* was discovered in 1961 by D. and I. Berciu. This is a circular bracelet with an inner diameter of approximately 5.8 cm, triangular profile, very well finished and polished, preserved in a fragmentary state (Pl. XXXIX/1). Another bracelet, likewise in a fragmentary state displays traces of intense firing (Pl. XXXIX/2). We possess no data referring to the archaeological context of these discoveries.

The archaeological research carried out during recent years allowed the discovery of new pieces made of *Spondylus gaederopus*. First of all we mention the bracelets, preserved in a fragmentary state, from the inventory of the Vinča dwelling (phase B), numbered L1-Sp. I/2008 (Pl. XL/2, 4, 6–7). From the same context we retrieved a valve fragment, a work-in-process item (Pl. XXXIX/3a–3b). This discovery represents an important argument for the documentation of the local processing of *Spondylus*; at the same time it attests to the long-distance transport of raw materials, together with finished goods.

Other bracelets made of *Spondylus*, preserved in a similarly fragmentary state, derive from a Foeni background (Pl. XL/5, 8).

We also bring into discussion a piece discovered within the C1-Sp. IV/2006 complex. The artefact is rectangular, slightly convex, the long side measuring 1.85 cm, with a transversal, circular perforation (Pl. XL/1a–1c). The pendant was discovered near the skeleton of a dog, close to its neck, which makes us believe that the most likely explanation is that the pendant was hung from the neck of the animal.

We are inclined to believe that one of the bracelets made of marine shells discovered at Lumea Nouă belongs to the *Glycymeris* species (Pl. XL/3a–3b).

IV.5. Plastic Art

Vinča Culture

1. Female anthropomorphic statue (Pl. CL/2a–2c);
2. Anthropomorphic protome (Pl. CLI/2);
3. Small altar. The pedestal and part of the body of the altar are preserved (Pl. CLI/1);
4. A special piece included within the larger category of plastic art is a possible stylised pattern of an altar, made of fineware pottery, through oxidation firing. The decoration motifs with which the piece is decorated consist of sets of zig-zag, parallelly incised lines, applied on both sides (Pl. CLI/4a–4c).

5. Anthropomorphic lid (Pl. CL/1a–1c);

6. Lids (Pl. LII/4–5);

7. Incised weights made of burnt clay (Pl. CL/5–9);

Vinča B2 is the chronological moment at which we can classify the Vinča plastic art from Lumea Nouă.

Foeni Group

A. Anthropomorphic statues

1. Female anthropomorphic statue (Pl. CLII/8a–8c);

2. Anthropomorphic statue, undefined sex (Pl. CLII/9a–9c).

B. Perforated statues

We include under this category the so-called thessalic statues or with a mobile head. From the inventory of the surface dwelling L1/S II (Sp. V/2006) there is a statue with a mobile head; a torso-figure (Pl. CLII/7a–7c). A second statue is broken along the vertical perforation trajectory. The left side of the piece is preserved, with a diagonally incised line, from the shoulder to the pelvis (Pl. CLI/3a–3d).

C. Zoomorphic statues

The fragmentary state does not allow us to precisely identify the animal species; nevertheless we can certainly assert that they represent tetrapodes. Stylistically modelled, we assume that they represent cattle (Pl. CLII/5a–5c; 6a–6c) and pigs (Pl. CLII/10a–10c).

D. Plastic art on vessels

We include under this category the zoomorphic protomes.

Under the category of zoomorphic protomes we also include the handles of vessels modelled in shapes of “bird head/beak”, with horizontal perforations, circular, with an upward pointed beak, towards the rim of the vessel (Pl. CXX/3; CXXIV/1–2, 6, 8; CXXVI/4, 6, 8–10, 13; CXXVII/5, 12); we find more rarely non-perforated handles modeled in shapes of “bird beak” (Pl. CXXVI/5).

Out of the inventory from the C1 complex in Sp. I/2006, we have a number of 4 zoomorphic protomes (Pl. CLII/1a–1b–4a–4b). Several zoomorphic protomes resulted from the research on the pit-hut B1/Sp. II–2005 (Pl. CLV/1–4; CLVII/1–4). Other protomes stylistically render the head of horned animals (Pl. CXX/1; CXXIV/9–10; CXXVI/3; CXXVII/6).

E. Anthropomorphic vessels

A remarkable piece is a vessel with a massive pedestal (10 cm high) and a medium diameter of 5 cm (Pl. CLI/6a–6d), with a cherry-red engobe, well burnished, decorated with V-shaped incised lines, entwined towards the base of the pedestal. It is likely that this is the pedestal of an anthropomorphic vessel, if we consider the possibility that the lower part might represent the foot, which was unfortunately not preserved.

A special piece is an anthropomorphic handle (Pl. CL/3a–3c) from a vessel lid. From Gumelnița culture, phase A2, we can find such lids with an anthropomorphic handle, so that it is possible that this cultural area influenced the plastic art belonging to Foeni group.

F. Other artefacts

Two interesting pieces, almost identical (Pl. CLII/11a–11c, 12a–12c) could function as spoons, used for spinning and weaving.

Petrești Culture

As compared with other cultures (Turdaș, Gumelnița, Precucuteni, Cucuteni), the Petrești plastic art is much poorer. The main discovery included under the category of plastic art which we can mention is a fragment of an anthropomorphic statue, made of clay tempered with medium-grained sand, fired in an oxidation atmosphere (Pl. CLI/5a–5c). The anthropomorphic figure is a masculine statue and is classified as belonging to the A-B phase.

IV.6. Burials (funerary rites and rituals)

*“Au Néolithique ancien et moyen, it ne suffisait pas
d’être mort pour bénéficier d’une tombe”¹*

Out of the complex controversy surrounding the archaeological research from the Neolithic and Eneolithic settlement from Alba Iulia-Lumea Nouă, we want to bring to attention a series of discoveries, quite cutting-edge for Romania, specifically relevant for funerary archaeology and physical anthropology.

Human bone remains, both skulls and long bones, were identified in Sp. II/2003 (square C), from approx. ▼0.75 m, at the level where we found the surface dwelling L1—very well evidenced in squares A-B (Pl. VI). Adobe pieces of various dimensions, most probably coming from the remains of the surface dwelling were also identified among the human bones (Pl. VII/2). The pit (numbered G1) marked by stones placed on the exterior contour, has a variable diameter comprised between 1.50–1.70 m. A large number of bone remains, belonging to human skeletons were discovered inside the pit (Pl. X/2). Within the upper levels, the bone remains were randomly distributed (Pl. CCIII/2), leaving the impression that parts of the body were rather thrown in the pit. This idea is also strengthened by the observation that many bones, especially long bones, were discovered in a slanting, even vertical position (Pl. CCIV/1–2). This clearly specified archaeological context suggests that the parts of the respective bodies were emaciated in this position. 23 human skulls were identified in total. Taking into consideration the number of long bones, pelvises or spines identified, it is very unlikely that 23 complete skeletons were buried inside the pit. Towards the bottom of the pit, a part of the bones of at least one skeleton were found in anatomic connection, crouched, on its right side, with a NE–SW orientation (Pl. CCV/1).

Out of the whole batch of ancient bone material under research from G1/2003, the sex, age and height of only 2 skeletons could be ascertained: a male, 164 cm in height, <14 years of age and a female, 161 cm in height, 18–19 years of age.

An agglomeration of human bones was found during the Sp. III–2005 (square B), at ▼0.65 m (Pl. CCVI/1–2, 5; CCVIII/1–2). It is noteworthy that the bones were mostly found within the area delimited

¹ Chambon, Leclerc 2007, p. 301.

by the debris of the vertical sides of the surface dwelling identified during excavations (Pl. CCVII/1). The skeletons were not found in anatomic connection (Pl. VIII/1–2; IX/1–2; CCVIII/2). In the case of the skulls found in the upper part, there was a strong deformation as a result of ground (soil) setting (Pl. CCIX/2). Some of the human bones have traces of firing, with the specification that some bones that were not fired were found nearby (Pl. CCXI/1–2). Closely connected with the agglomeration of ancient human bone remains (C1), toward the northern profile of square B, at ▼1.05–1.15 m, the consistency and chromatics of the soil demarcated an oval pit (G1), with the dimensions of 1.35x 1.65 m (Pl. CCX/1). A significant percentage of long bones were traced in slanting position, thus supporting the idea that the bodies of the dead did not benefit from any attention at the moment of the burial, but were piled up/thrown inside the pit. Another hypothesis would be that they were buried in an already fragmentary state (Pl. CCX/2). The skulls were laid/placed mainly inside the pit, while the long bones were found towards the upper part of the pit and at ground level, around the pit (Pl. CCX/1). Upon emptying G1, a large number of human bone remains, predominantly skulls were retrieved. The maximum depth of the pit is ▼2.10 m. On the eastern vertical side of the pit, we could notice a layer of ashes of approx. 0.50 m, on the lower part, while on the western vertical side, the traces of the firing are of a brick-red colour. Furthermore, a stone of considerable size was found on the bottom of the pit (Pl. CCXII/2). The presence of the massive layer of ashes and brick-red coloured traces of firing over the walls and up to the bottom of the G1 pit, undoubtedly represent the traces of an intense fire (Pl. CCXII/3).

In the end, approximately 84–85 human skulls (Pl. X/1) were collected and identified in the entire perimeter with human bone remains. It is difficult to advance a precise number, as it is possible that more skullcap fragments found very close to one another may belong to a single skull. Taking into account the extremely fragmentary state of the skeletons, an estimate of the people buried in this area may be provided by the inventory of the human skulls. Even if this is a correct and extremely used procedure for the funeral discoveries, we should also take into consideration the possibility of finding a higher or lower number of skulls than the number of people actually buried because of the rituals practised by the communities in the area.

The ancient bone material of C1-G1/Sp. III (2005), though quantitatively reduced, provided extremely important data. The skull no. 26 (m. 15-G1, depth 0.90 m), contains partially carbonised skull fragments, and a circular bottomed fracture of 3.4/3 cm (Pl. XII/1a) may be found close to the suture lambdoida; an abrasion zone may be found on the half left side of the frontal bone (Pl. XII/1b). The skull no. 24 has skull cap fragments and two fragments of the two maxillae ascribed to the alveolar process in the teeth sockets; they come from a male teenager skeleton aged 16–17, if the anthropological state of the bone is to be taken into account. A bottomed fracture of 3/2 cm resulting from abrasion may be found 2 cm laterally from the left branch of the suture lambdoida (Pl. XII/2a), and another one of 5/2cm may be found on the left parietal. The skull no. 13 consists of four skull cap fragments with anthropological features that indicate a male skeleton. A bottomed fracture of 3.2/2.7 cm, approximately circular in shape, may be found on the left parietal fragment (Pl. XII/3a), and an area of 5/3 cm having the external panel detached may be found on the right half of the frontal scale close to the coronal suture and on the right parietal bone (Pl. XII/3b).

From the batch under scrutiny, we could establish the male sex of 13 partial skeletons, whereas 10 skeletons were of female sex. The male sex was established for 13 partial skeletons and the female one for 10 skeletons of the studied lot. With regard to age, we note that there are bone remains from 2 children (4–5 year old), 3 persons with unidentified sex, aged between 17 and 20, and two skeletons of men aged between 40 and 50. An estimate of the height helps us to establish that male skeletons were 147–166 cm long, while female skeletons were 144–161 cm long. Hence, both men and women were short people.

There are no facial bones or skull basis bones around any of the three skulls. Conversely, the existence of a bottomed fracture of a similar shape (approximately oval-circular) and having a similar size on each of the three skulls may be identified on the left parietal bone. The bottomed fractures are the result of the impact produced by the active surface of a blunt object with the curved surface of the skull. The intensity of the blow determines the morphological features of the fracture and the gravity of the symptoms. The calvarium fracture is produced only if the distortion imparted by the traumatic agent exceeds the elasticity limits. When the elasticity of the skull bones is exceeded, the traumatized segment gets pressed or bottomed, leading to linear fractures, radiating from the point of impact.

Bottomed fractures allow for the identification of the active face of the traumatic agent, as they preserve its imprint (shape, size). Polished stone axes—so common to the Eneolithic age—through their technical characteristics, such as the slightly rounded neck/edge lend themselves to being used in such situations. Lesions resulting from abrasion were created with a laminar agent, which made the abrasion

possible. It is likely that these bone lesions, charred bones, the scalping of the skull basis and of the facial skeleton (for all investigated caps), as well as the fragmentation of some bones were sometimes produced during rituals. It is difficult to assert whether the injuries were made before or after death, but the abrasion areas would rather confirm the fact that they were made post-mortem.

The corroboration of the two funerary discoveries, at a distance of 12–13 m between them, led to the conclusion that approximately 100 people—or more exactly, human bone remains from approximately 100 people—were buried in this area. Similarly, it seems probable that this funerary “complex” comprises a larger number of skulls than whole skeletons.

The processing of the archaeological material associated with the funerary discovery allowed for a cultural classification under the Foeni group bearers, and the C¹⁴ data, obtained from bone material, taken from skeletal remains confirms from a chronological point of view the cultural-chronological classification we uphold. The C¹⁴ data allow for the inclusion within a timeline of approximately 100 years (Pl. CLXXX–CLXXXI) of the funerary discovery from Lumea Nouă, which offers us sufficient arguments to state that these special funerary practices—accompanied by rituals where the post-mortem manipulation of skeletons and especially of the skulls seem obvious—took place during a well-defined time frame, towards the second half of the 5th millennium BC.

Back to the ancient human remains from Lumea Nouă, we initially presented the funerary discovery from this site under the name of “multiple” burial or “multiple” tomb—the simultaneous burial of several subjects. The preliminary archaeological information suggested the fact that at a certain moment, the human community from here faced an unusual number of people who died at the same time—which might have been caused by an epidemic or a massacre resulted from a large conflict—which determined the change in the typical burial procedures. The anthropological analyses rule out an epidemic; moreover, a collective death, as a result of violence, also seem very unlikely, since no traces of wounds were indentified on the skeletal remains, inflicted by arrows or weapons made of lithic material. At the same time, following archaeological research, no arrow tips or axes were identified in connection with human bone material.

If for the present-day territory of Romania, we cannot discuss analogies for the Neolithic and the Eneolithic, we remarked several approaches in the specialist literature, which treat funerary discoveries in neighbouring areas, belonging to the period under discussion. Acts of group violence were proven at Talheim and Asparn-Schletz, in an Linearbandkeramik environment and hint at the execution of a whole community, regardless of sex or age, through surprise attacks, which created panic and a lack in reaction from the part of the population onto which the violent acts were directed, probably as a result of the wish to occupy new territories.

The discovery from Herxheim (LBK) provides the image of a large-sized ritual centre, in which the post-mortem manipulation of the skulls was a current practice.

By gathering all this data and comparing it with the funerary discovery from Lumea Nouă, we can assert with certainty the possibility of having existed at Alba Iulia a ritual centre resembling the one in Herxheim or the communities belonging to the Foeni group having practiced some organised rituals, which include special treatment to human bone remains, especially of skull caps. The lack of facial bones and the post-mortem operations on skull caps in most cases, the large number of skulls and disjoined skeletons make the discovery at Alba Iulia-Lumea Nouă resemble the one at the LBK settlement from Herxheim (Germany).

The impossibility of establishing at the current stage of research whether the bottomed fractures observed at the level of several skulls were made during lifetime, makes it difficult for us to express an opinion concerning the practice of human sacrifices. To support the hypothesis of sacrificial killing we have the positioning of the fracture in the same area of the skull, as well as the similar size and shape of the imprint left by the blunt object which caused the fracture. This suggests a certain position, both of the person who gave the blow and of the one who received it, as well as the use of a certain type of weapon, causing lethal blows. Concerning the abrasion zones observed on the same skulls, it seems more probable that the operations which led to the abrasion of the skull were produced post-mortem and may be connected with the removal of the scalp from the cap.

The archaeological material discovered in association with the bone remains confirms the southern influences and refers to funerary practices that were completely new at the beginning of the Eneolithic on the present-day Romania.

However, we rule out any direct connection between communities belonging to linear pottery culture and the bearers of the Foeni group, first of all because of the chronological mismatch, but also because of the inexistence in our research of any discovery of archaeological artefacts’ which we could assign

to the bearers of linear pottery culture. In line with the current state of knowledge, we are rather inclined to consider the fact that certain funerary practices, resembling in terms of ritual stages, emerge and develop in separate cultural environments. Similarly, we do not believe we possess arguments, at the present moment, to uphold the practice of anthropophagy. By comparing the archaeological situation at Lumea Nouă, with discoveries that attest to this practice in the Neolithic age, we find more differences than possible similarities.

Chapter V ■ CULTURAL AND CHRONOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE ALBA IULIA-LUMEA NOUĂ PREHISTORIC SETTLEMENT

V.1. Chronological Milestones for Late Neolithic and Eneolithic in Transylvania

For Banat and Transylvania, the Vinča A and B phases², the Bucovăț I–II group³, the Banat culture⁴, the cultural manifestations of the Pișcolt group (I–II)⁵ as well as the Lumea Nouă I group all belong to the Middle Neolithic.

For Banat, the Late Neolithic begins around 4900 calBC, with the arrival in the area of the bearers of Vinča C phase cultural manifestations⁶. They will evolve in this area for a rather short period as, around 4750 cal. BC, a new wave of migration from central Macedonia will bring here the bearers of the Foeni group culture⁷; this arrival practically puts an end to the local Vinča C1 habitations. Based on discoveries that prove the existence of a practice of metallurgy⁸, it is appreciated that the Foeni group culture represents the beginning of the Early Eneolithic in Banat. For Transylvania, the Turdaș culture is framed within the Late Neolithic⁹; other opinions¹⁰ state that in fact this culture belongs to the Early Eneolithic. To the Late Neolithic we can also fit the I–II phases of the Iclod cultural group evolution¹¹, the Herpály-like materials¹², as well as the cultural phenomenon related to the Cluj¹³ and Suplacu de Barcău groups¹⁴. To the beginning of the Late Neolithic we can also assign the last manifestations belonging to the Lumea Nouă group.

For southern and eastern Romania, the Eneolithic starts at a Sălcuța-Gumelnița A-Cucuteni A cultural horizon¹⁵. Within the Carpathian arch, in Transylvania, this moment is believed to take place around 4500 calBC, with the Foeni migration and the Petrești A cultural manifestations. Tiszapolgár¹⁶ is the specific Early Eneolithic culture for the central and western Romania.

In the current state of research the copper metallurgy phenomenon can only be treated separately and using geographical criteria. If we accept that the main achievement of the Early Eneolithic is the emergence of copper metallurgy we will therefore base the setting and development of this phase with regard to this particular aspect of material culture.

V.2. Cultural and Chronological Setting for the Neolithic and Eneolithic Habitations at Lumea Nouă

D. Berciu's inclusion of the D1a type pottery, the oldest habitation horizon at Lumea Nouă, in the Starčevo-Criș culture was accepted for a long time in the literature, an approach that today is seen only as part of the history of research. Until now, no typical Starčevo-Criș findings have been published from the Lumea Nouă site. Within the excavations we carried out between 2002 and 2008 no such archaeological

² Lazarovici 1979, p. 70–120; 1981, Beilage 1; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIa.1.

³ Lazarovici 1979, p. 143–151; Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, chronological table; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 441–443.

⁴ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 208–214, fig. IIIb.4a., fig. IIIb.5.

⁵ Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, chronological table; Lazarovici 1993, p. 248.

⁶ Drașovean 1996, p. 72–80, 115–118; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 477–479, fig. IVa.2.

⁷ Drașovean 2005, p. 20–22.

⁸ Recent discoveries within the eponym site, information from Fl. Drașovean.

⁹ Drașovean 2002, p. 73; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 568–573.

¹⁰ Ursulescu 2000, p. 70, tab. 2; Luca 2001a, p. 96–97; 2003a, p. 82–84.

¹¹ Lazarovici 1986, p. 19–26; Lazarovici et alii 1995b, fig. 9.

¹² Drașovean 1996, p. 87.

¹³ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 410–414; Băcuț-Crișan 2008, p. 50–51.

¹⁴ Ignat 1998, p. 21–24, 52–54; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 602; Băcuț-Crișan 2008, p. 51–53.

¹⁵ Lazarovici 1979, p. 172–175; Görsdorf, Bojadžiev 1996, p. 107, Abb. 1; Mantu 1998, tab. 1; Radu 2002, p. 186–190; Bem 2000–2001, p. 69–70, tab. 1, p. 83–88, tab. 3; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 63–64; Hansen et alii 2007, p. 85–99.

¹⁶ Lazarovici 1979, p. 169–172; Drașovean 1996, p. 108; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 248–249.

materials were identified nor any habitation contexts that can be attributed to the bearers of the Starčevo-Criș culture.

Based on stratigraphical data, the earliest habitation at Lumea Nouă belongs to the Vinča culture bearers. In our opinion the analysis of the pottery from earlier excavations as well as that from recent ones does not support the existence of an earlier habitation than the B1 phase of the Vinča culture at Lumea Nouă.

From pottery analysis of the more recent findings we can state that the best represented phase is Vinča B2. Habitation complexes L1-(ALN.05./Sp. I), L2-(ALN.05./Sp. I), B3-(ALN.05./Sp. III), L1-(ALN.08./Sp. I), B1-(ALN.08./Sp. I) all provided artefacts typical of the B2 phase of the Vinča culture.

Sector I/area A of the site has provided the most relevant stratigraphy for the Vinčian habitation. Within the same area we have most of the Lumea Nouă painted pottery, especially from the earlier development phase of the group. On occasion, typical Vinča C pottery fragments have appeared but without any actual habitation or cultural horizons being identified. In sector II/area B, a later habitation is ensured by the presence of Lumea Nouă phase II materials, associated with Vinča C typical pottery, a situation best depicted by hut B1-S II/1995.

The latest research provided proof of intense habitation from the bearers of the Foeni group material culture. As the typological and stylistical sorting of pottery was made, the next stage is represented by the framing of this habitation within the general scheme of evolution of these communities; this needs to be done in order to define the cultural content of the Foeni and Lumea Nouă complexes and habitation layers present here.

It is problematic to establish an internal chronology for the Foeni group as this implies the corroboration of archaeological context data with typological and stylistical analyses of pottery; another complication arises when comparing the sites from Banat area with those from Lumea Nouă and elsewhere in Transylvania.

More and more obviously, the earliest Foeni habitations are those from Banat area, a situation confirmed by stratigraphical contexts and C¹⁴ data. The typological and stylistical characteristics for this type of pottery were evidenced by Fl. Drașovean¹⁷. In this stage of research it is therefore justified to argue that the Banat discoveries are of an earlier phase, Foeni I.

Within the Carpathian arch, the Foeni communities will keep to the creation of fine, black-topped pottery with polished decorations or dark red painted angular motifs; similarly, they kept elements such as a trapezoidal or rectangular plate band handle on the rim, notches carved on the rim and shoulders of vessels and circular or conical ornamental buttons. If the Foeni pottery manufacturing technique and the ornamental patterns from Transylvania are sometimes very similar to those from Banat, there are also some notable differences. Based on the no 1 shape repertory of biconical vessels done by Fl. Drașovean, the pottery marked as B1-B2a-B2b-B3-B4a-B4b¹⁸, are only seldom found in Transylvania. We can list here only findings from Turdaș (bottom of layer II)¹⁹, Petrești-Groapa Galbenă²⁰ and Archiud²¹. At this stage of research we consider this type of pottery and the other typical materials found in these sites to mark the earliest Foeni habitations in Transylvania; it is the debut of a new phase for the culture, phase II, hereinafter marked by us IIa.

At Lumea Nouă, based on stratigraphy and pottery we were able to study the evolution of Foeni culture. Contexts such as B1-(ALN.05./Sp. I), B1-(ALN.05./Sp. II), B1-B2/S II-(ALN.06./Sp. III), B1/S II-(ALN.06./Sp. IV), L1/S I-S II-(ALN.06./Sp. V), from the lower layers of habitation within the settlement (sectors C and A), have provided the most representative materials. The pottery is mostly black and black-topped, well fired and polished. Biconical bowls and amphorae are predominant; the pedestal vessels that have a dark red varnish (engobe) and bowls with wide rounded carenas are predominantly black and black-topped pottery. With regard to ornamental techniques the characteristic features are: burnished decorations, painting applied before firing, in dark-red coloured thin lines and bands placed at an angle, carved notches on the rim and pot shoulder, wide and flat rim modelled handle, button-like plastic ornaments, bird beak-shaped handles and so forth. On the basis of these archaeological arguments, we consider that there is a Foeni IIb phase in the evolution of this culture.

With caution that results from the current state of research, we add to this phase the habitation layers that provided materials such as wide and flat rim modelled handles, bowls with wide rounded carenas,

¹⁷ Drașovean 1994a; 1997a.

¹⁸ Drașovean 1997a, Abb. 2.

¹⁹ Luca 2001a, p. 156–157, fig. 24/2–3, 9, fig. 42/6, 11.

²⁰ Gligor 2008b, Pl. XI/1–3.

²¹ Maxim 1999, Pl. XIX/1.

painted pottery with dark-red coloured thin lines and bands placed at an angle on an orange engobe, found at Turdaş-Luncă²², Şoimuş²³, Petreşti-Groapa Galbenă²⁴, Mintia²⁵, Ghirbom²⁶, Zau de Câmpie²⁷, Baciul²⁸, Călan-La Podină²⁹, Noşlac-Pe Şes³⁰.

In sector C/area III at Lumea Nouă we have so far identified only Foeni habitation layers and contexts. In sector A/area I there is also a Foeni habitation, which in this case superseded the Vinčian one. If in closed context the materials are definitely of the Foeni IIb type, in the cultural layer that follows we find materials such as pedestal vessels (Pl. CXIII/4; CXIV/2–3; CXV/2, 4, 6; CXVI/5, 12, 14, 17) and bowls with wide rounded carinas (Pl. CXXXVI/1, CXXXVII/1, 3, 9–10, 14, 17–18; CXXXVIII/2, 8, 12). The stratigraphy, together with the shape typology of the pots found in these sectors depict an important archaeological situation: the pedestal vessels (Pl. CXIII/2–3; Pl. CXIV/4–5; Pl. CXV/1, 3, 5, 7; Pl. CXVI/1–4, 6–11, 15–16, 18) and the bowls with wide rounded carinas (Pl. CXXXVI/2, 6; CXXXVII/4, 7–8, 11–13, 15–16, 19; CXXXVIII/1, 3–7, 13) were also found in closed Foeni IIb contexts, belonging to the inferior layer.

The weakened and later on cut out relationship with the Banat area leads to a step-wise emergence of new typological features and even modifications in the ceramic mixture and firing technique. It is notable that they lost the tradition for polished black pottery and black-topped; in return they use mainly the oxidation firing thus red pottery becomes now predominant for this phase. The wide and flat rim modelled handle and the bird beak-shaped handles are plastic ornaments that almost disappear; just the same they lose the burnished decorations. The pedestal vessels are not varnished anymore and the bowls with wide rounded carinas are now mainly made using the oxidation firing technique.

On the basis of stratigraphical observations and considering typology and stylistical data for pottery we define the final phase of the Foeni group, III. The features included here reflect a stage of local evolution of Foeni communities, a transition towards Petreşti culture. The inventory of contexts such as L1-C1-(Sp. II/2003) could be fitted within this later phase, Foeni III. Research has revealed features like the presence of support vessels, bowls with wide rounded carinas and even lids that display a typological diversification of shape.

Our observations seem to be confirmed by archaeological realities from other sites. Similar materials to those at Lumea Nouă (labelled as Foeni III) were found at Peştera Cauce³¹, Simeria³², Hunedoara-Grădina Castelului³³, Şoimuş³⁴, Cheile Turzii-Peştera Ungurească³⁵, Fundătura-Poderei³⁶, Iclod³⁷. We consider that the materials included by Fl. Draşovean in what he temporarily called the Hunedoara group³⁸, might be situated at the beginning of this last phase in the evolution of the Foeni group via elements of clear Foeni-Petreşti provenance.

As for the relation between the Foeni group and the early phase of Petreşti culture, we consider that, in the current state of research, the presence of Foeni group materials within the lower layers of Petreşti A settlements cannot be argued against. The stratigraphical location (at Daia Română II1-II3 and Păuca II1-II3)³⁹ and typological/stylistic features of materials from Daia Română-Părău⁴⁰, Mihălţ-Măticuţa⁴¹, Păuca-Homm⁴² and Pianu de Jos-Podei⁴³ justify their inclusion as belonging to the Foeni group.

²² Roska 1941, Taf. CXXII/17, 19; Luca 2001a, fig. 24/6, 8.

²³ Draşovean, Rotea 1987, pl. VI/8.

²⁴ Gligor 2008b, pl. VI/6, pl. IX/1–4, pl. X/3–4.

²⁵ Draşovean, Luca 1990, fig. 1/2, 12, fig. 4/1–9.

²⁶ Paul 1992, pl. XXX/12–14.

²⁷ Maxim 1999, pl. XXII/2.

²⁸ Maxim 1999, pl. XX/1a, 3–4.

²⁹ Gligor 2009a, pl. II/7.

³⁰ Gligor 2009a, pl. I/3–9, II/3–6.

³¹ Luca et alii 2004, pl. XXXVI/3.

³² Marc 2007.

³³ Draşovean 2002, pl. IV/7, 21, V/1–7, VI/1–3, 7.

³⁴ Draşovean, Rotea 1987, pl. VII/12.

³⁵ Lazarovici et alii 1995a, fig. 8/8, fig. 9/3, fig. 10/10; Maxim 1999, pl. XXIII/9.

³⁶ Lazarovici et alii 1995b, fig. 8/1.

³⁷ Lazarovici, Kalmar 1988, fig. 20/3–4.

³⁸ Draşovean 2002, p. 78–79.

³⁹ Paul 1992, p. 50–58, pl. IIIb/fig. 12, pl. IVb/fig. 8.

⁴⁰ Paul 1992, pl. XXVIII/2–6, 9, pl. XXX/8–11, pl. XXXI/2–3, 5–7, 9.

⁴¹ Paul 1992, pl. XXIV/12a.

⁴² Paul 1992, pl. XXIII/9, 12, pl. XXXI/1.

⁴³ Paul 1992, pl. XXIV/6, 8, 10–11, 13–15, pl. XXV/2–3, 10.

Monochrome pottery at Daia Română, identified within the II1 layer⁴⁴, labelled as A1a-A1b⁴⁵, has good analogies with Foeni⁴⁶ or Lumea Nouă (Pl. LXXIII/5; XCVI/9; CXXI/1; CXIV/4; CXVI/1; CXXVII/4, 9; CXXVIII/3–6). Given the current state of research, we consider that late Foeni elements are to be found within the materials from Daia Română II4-III1, Mihalț, Ocna Sibiului, Călnic and Ghirbom (lower layer)⁴⁷, a situation that allowed the emergence of AIII trichrome painted pottery⁴⁸, as defined by I. Paul. It is a time when the number of painted pedestal vessels increases considerably. We believe that only from this moment onwards we have fully developed Petrești communities, with a particular production of painted pottery that will distinguish it from Foeni communities.

At Lumea Nouă, a clear Foeni-Petrești succession was witnessed while excavating Sp. III/2005 (Pl. XXV/1–2). An amphora made from a typical Petrești clay matrix fired in oxidizing atmosphere (Pl. CXLVII/1) comes from the L1 surface dwelling, a context that supersedes the Foeni horizon with typical pottery and including dark-red on orange-yellow painted pottery (angular lines motif) (Pl. CXLI/11 = Pl. CLVIII/6) or vessels with a trapezoidal wide and flat rim modelled handle (Pl. CXXVIII/2). Similarly, in Sp. I/2008, square B, in the upper part of the Foeni layer a bowl was found, with a highly angular carena with thin parallel brown lines painted on (Pl. CXLII/7); these are typical Petrești A-B materials.

The presence of Petrești A-B and B painted pottery at Lumea Nouă indicates here the presence of this community through the middle and late phases of the culture. The painted motifs and the shape of the vessels that carry them fit within the specific stylistical groups of a fully developed Petrești culture.

V.3. Absolute Chronology Data

In order to obtain absolute chronology for a better framing of the funerary context found at Lumea Nouă, bone samples were taken for AMS C¹⁴ dating. To relate them to the habitation structures within the settlement, charcoal and bone samples were taken from certain closed contexts, i.e. a pit-hut. A number of 10 samples were sent for analysis to Poznań Radiocarbon Laboratory (Poland).

Their provenance and the archaeological context that was sampled are described below:

1. ALN #01 (Poz-19489)—5750 ± 50 BP was obtained from a bone sample (maxillary) from G1/Sp. II-2003 (▼ 0.90 m);
2. ALN #02 (Poz-19375)—5650 ± 40 BP was obtained from a bone sample (jaw) from G1/Sp. II-2003 (▼ 1.00 m);
3. ALN #03 (Poz-19376)—5670 ± 40 BP was obtained from a bone sample (maxillary) from C1/Sp. III-2005 (▼ 0.80 m);
4. ALN #04 (Poz-19377)—5770 ± 40 BP was obtained from a bone sample (jaw) from G1/Sp. III-2005 (▼ 1.10 m);
5. ALN #05 (Poz-19378)—6850 ± 40 BP was obtained from a bone sample (maxillary) from G1/Sp. III-2005 (▼ 1.60–1.70 m);
6. ALN #06 (Poz-19451)—5700 ± 50 BP was obtained from a charcoal bit sampled in a closed context, B1-Sp. II/2006 (▼ 1.00 m);
7. ALN #07 (Poz-19490)—6090 ± 50 BP was obtained from a charcoal bit sampled in a closed context, B1-Sp. II/2006 (▼ 1.40–1.50 m);
8. ALN #08 (Poz-19379)—7420 ± 50 BP was obtained from a charcoal bit sampled in a closed context, B2-Sp. III/2006 (▼ 1.70–1.80 m);
9. ALN #9 (Poz-22521)—5690 ± 40 BP was obtained from a bone sample (jaw) from G1/Sp. III-2005 (▼ 1.55–1.60 m);
10. ALN #10 (Poz-22522)—5695 ± 35 BP was obtained from a bone sample (maxillary) from G1/Sp. III-2005 (▼ 1.85–1.90 m).

Results from each sample, identified by the laboratory label are presented in Pl. CLXXX, and the C¹⁴ calibrated data is shown in Pl. CLXVIII-CLXXIX.

The tooth from a maxillary of a skull (G1/Sp. II-2003, ▼ 1.65 m), that provided the ALN#5 (Poz-19378) sample, had below 1% collagen⁴⁹, therefore the data obtained, 6850±40BP, is not correct. The

⁴⁴ Paul 1992, p. 51.

⁴⁵ Paul 1992, p. 71–72, Pl. XXX/1–7.

⁴⁶ Drașovean 2003, pl. I/1–6, pl. II/1–7.

⁴⁷ Paul 1992, p. 51, 75–56.

⁴⁸ Paul 1992, pl. XXXIII.

⁴⁹ Information found within the C14 dating report from Poznań.

analysis was repeated on another sample from the same fragment (ALN#10). The charcoal samples from burnt features were interpreted as indicating the date of the organic material not that of the habitation⁵⁰.

In order to date the funerary findings from Lumea Nouă, absolute dating using C¹⁴ is very important. A first conclusion was that the dates that came out of samples taken from Sp. II/2003 and those from Sp. III/2005 show without a doubt that they were contemporaneous.

We are therefore witnessing a single funerary “complex”, with two closely spaced contexts (12–13 m apart). The chronological timeframe given by the 6 dates is within 4640–4400 calBC (1σ) and 4670–4310 calBC (2σ). If we consider the peak values we notice from the calibrated C¹⁴ data that the interval between them is rather short, estimated at around 100 years (Pl. CLXXX–CLXXXI). This interval, based on absolute dating information, represents, in our opinion, the usage period for this cult centre at Lumea Nouă, an interval that saw human remains being manipulated and deposited here.

Also relevant is the fact that the calibrated data from the funerary context coincide with the calibrated data from the habitation structures.

We believe it is useful to compare the C¹⁴ data from Lumea Nouă with that from the eponym site at Foeni, with the Petrești A culture layer at Daia Română-*Părăuț*, as well as with data from Turdaș culture context at Orăștie-*Dealul Pemilor* (Pl. CLXXXII–CLXXXIII). In order to date the lower layers at Daia Română using C¹⁴, samples were taken from S V/1971, at the base of II1 and II2 habitation layers. We consider that the data, with an associated error of ±100 years, should be taken into consideration with caution (Pl. CLXXXIII/1–3) and in fact it represents dates that refer to Foeni habitation layers (Pl. CLXXXIII/4).

Based on C¹⁴ results for Lumea Nouă we can draw the following conclusions:

1. as expected, the data of the Lumea Nouă is later than the data from Foeni, a proof of the fact that the Foeni communities followed a migratory path from Banat to Transylvania. A short interval between the beginning of this migration and the foundation of settlements within the Carpathian arch are a proof of the mobility of these populations;

2. by comparing C¹⁴ data for the Foeni habitation from Lumea Nouă with that belonging to the Turdaș culture from Orăștie we notice that at the time of this Foeni migration in Transylvania and their settlement in the Mureș river basin, the Turdaș communities lived in well established settlements;

3. Foeni habitations in Transylvania are partially contemporary with the earliest phase of the Petrești culture, as this is currently defined. A closer correlation might be accomplished if more archaeological research is made, with new radiocarbon data from sites such as Daia Română, Păuca, Pianu de Jos, Petrești-*Groapa Galbenă*;

4. at this moment we consider that the Foeni group evolved within its area of development between 4750–4450 calBC.

V.4. Elements of Relative Chronology. Main Synchronicities

Most researchers place the evolution of Lumea Nouă group as parallel to the Vinča B1-B2 evolution⁵¹ and the middle phase of Pișcolt group⁵². Gh. Lazarovici argues for a parallel treatment of Cheile Turzii II—Tăuș I—Tărtăria IIa—Lumea Nouă IIa⁵³, placing the evolution of Lumea Nouă painted pottery at a Vinča B2 horizon⁵⁴.

New archaeological evidence from Alba Iulia-*Lumea Nouă* comes to support a parallel with the end of the Vinča C1 phase and the classical stage of Herpály culture, in synchrony with Lengyel I and D2 phase of the Gorzsa group⁵⁵. The discovery of a Herpály import (Pl. CLXI/1–4) within the inventory of a Foeni surface dwelling (L1-Sp. V/2006) confirms this chronological horizon and denies an association between Herpály painted pottery and that of the Lumea Nouă group, the latter being most certainly earlier. Also the statue with a mobile head (Pl. CLII/7a–7c) that originated from the same context allows for a Foeni II-Herpály synchronicity in Transylvania.

⁵⁰ Gligor 2009c, p. 235–244.

⁵¹ Lazarovici 1979, tab. 13; Raczy 1988, fig. 37; Lazarovici et alii 1991, p. 112; Paul 1992, p. 120, 126, reference 30, tab. 2; Luca et alii 2000, p. 49; Lichter 2001, Abb. 72.

⁵² Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, chronological table; Lazarovici 1993, p. 248.

⁵³ Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986, p. 26.

⁵⁴ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 423.

⁵⁵ Kalicz, Raczy 1991a, p. 31; Parzinger 1993, Beilage 1; Raczy et alii 2007, fig. 10.

The anthropomorphic handle of a lid (Pl. CL/3a–3b), found in the upper part of the Foeni layer of Sp. I/2008, with plastic features characteristic of A2 Gumelnița, indicates the establishment of new synchronicities between the two cultural development areas as a possibility at this point in time⁵⁶.

The Foeni group is partially contemporary with the end of some Vinča C1 habitations in Banat and parallel with settlements of Tisza culture, the classical phase, at Veszto-Magor and Öcsöd and also Herpály culture⁵⁷. In Thessaly, at a similar chronological horizon evolve the Dimini IV-Otzaki C communities⁵⁸.

Fl. Drașovean argued towards placing parallels between Late Neolithic habitations of the Thessalo-Macedonian area, similar to those at Foeni, a situation that allows a synchronicity for the Foeni group in Banat with the classical Dimini phase⁵⁹. The so-called “Kritsana shapes”⁶⁰ found at Foeni and Petrești-Groapa Galbenă⁶¹ are proof of connections with sites such as Sitagroi, Dimitra, Dikili Tash and Olynth.

On the issue of the excised Precucuteni-type pottery from Transylvania we state that its usage as elements of relative chronology, at least for sites from central Transylvania and the middle Mureș basin, must take into consideration the fact that they could well be local pottery products and not imports⁶².

The white painted pottery at Petrești-Groapa Galbenă⁶³, even though it lacks stratigraphical positioning, allows for good analogies in typology and style with the black and black-topped white painted pottery of Ariușd type from Ciucsângeorgiu⁶⁴, Feldioara⁶⁵ and Păuleni Ciuc-Ciomortan-Dâmbul Cetății⁶⁶. If we consider the presence of Foeni pottery at Ciucsângeorgiu⁶⁷ and Păuleni Ciuc-Ciomortan-Dâmbul Cetății⁶⁸, we think this statement to be of great significance, as it identifies contacts between the Foeni and Ariușd communities. The genesis of Cucuteni culture from Foeni-Ariușd interactions, already stated⁶⁹, can find support in the discovery of this type of pottery in sites from the middle Mureș valley and south-east Transylvania.

Chapter VI ■ CULTURAL INTERFERENCES AND INTER-RELATIONSHIPS BETWEEN THE POPULATIONS DOCUMENTED AT ALBA IULIA- LUMEA NOUĂ AND THEIR CONTEMPORARIES

VI.1. Relationships with Vinča Culture

The earliest habitation at Lumea Nouă can be attributed to the bearers of Vinča culture. Phase Vinča B1 was documented but a more consistent habitation is that of the B2 phase. The later phase, Vinča C, is also present. The Neolithic habitation at Lumea Nouă starts rather later than that of the Limba settlement, a representative Vinča A⁷⁰ settlement for Transylvania, located only a few kilometres away, on the other side of the Mureș valley.

Zorlențu Mare, Balta Sărată and Parța settlements are representative for the B1 and B2 phases of the Vinča culture in Banat⁷¹. The Vinča B1/B2 phase suggests a period with mixed relations in which late and linear pottery interferences can also be distinguished. This phase is placed at the end of Vinča B1 and it is characterised by the presence of burnt habitation layers; these were also found, in this chronological

⁵⁶ Bem 2000–2001, tab. 3.

⁵⁷ Raczy 1988, fig. 37; Kalicz 1989, p. 106–106; Lazarovici et alii 1995b, fig. 9; Müller 1997, p. 95, Abb. 3; Drașovean 2003, p. 41–42.

⁵⁸ Demoule 1991, tab. 2; Alram-Stern 1996, p. 100, Abb. 4.

⁵⁹ Drașovean 2005, p. 19–21.

⁶⁰ Drașovean 2005, p. 17.

⁶¹ Gligor 2008b, pl. XI/1.

⁶² Gligor 2009b, p. 241–243.

⁶³ Gligor 2009a, pl. I/1–2, II/1–2.

⁶⁴ Maxim 1999, pl. XXVII/3, 6, 8.

⁶⁵ Ioniță et alii 2004, fig. 7/1–10, 12–16.

⁶⁶ Buzea, Lazarovici 2005, pl. XXV/1–8, 10, XXVII/2, 5–6, 11, XXIX/1–9.

⁶⁷ Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. Va.11.

⁶⁸ Buzea, Lazarovici 2005, pl. XXVII/1, XXVIII/7.

⁶⁹ Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 15.

⁷⁰ Florescu 2007, p. 34–36, fig. 13–17.

⁷¹ Lazarovici 1974, p. 55; 1975, p. 15; 1979, p. 115–120.

period, in other sites from Banat and Transylvania and are consistent with the arrival of the Bucovăț group in Banat⁷².

Vinča B2 phase represents the acme in the evolution of this culture⁷³. It is also a time when the fragmentation of this cultural complex begins. At the Vinča site the C¹⁴ data suggests for phase B1 (at 7.1 m in depth), a date of 6145±34 BP (Hd 16864), and for B2, (at 6.9 m in depth), 6050±34 BP (Hd 17525); therefore the time frame between the two phases can be considered as 5100—4900 cal BC⁷⁴.

In Transylvania, the intermediary layers of the settlements at Tărtăria, Lumea Nouă, Limba, are considered as representative for the B2 phase of the Vinča culture⁷⁵. Vinča B2/C is a phase characterised by cultural decline, with a retardation phenomenon being manifested⁷⁶. Following the classification of W. Schier⁷⁷, Vinča B2/C is equivalent with Vinča C1.

The bearers of late Vinča culture (phase C) are responsible—mainly in the Banat area—for one of the most important civilizations of the Late Neolithic⁷⁸. The Vinča C phenomenon in Banat is the result of a dynamic migratory process in which communities spread, on one side towards northern Banat and on the other into Transylvania⁷⁹. According to Gh. Lazarovici, at the end of the Vinča B2 phase can be documented a southern migration wave⁸⁰, with black-greyish polished earthenware; the elements defining the “Vinča C impact” are specifically Vinča, and they cannot be considered a result of local evolution but a proof of a migratory process that happened within the greater circle of the Vinčian world⁸¹.

The most important sites belonging to the Vinča C1 phase are found in Banat⁸². On the middle Mureș valley, late Vinčian pottery is found in a series of settlements⁸³ such as those from: Brănișca, Turdaș, Alba Iulia-Lumea Nouă, Petrești-Groapa Galbenă, Pianu de Jos-Podei.

VI.2. Relationships with the Painted Pottery Cultural Groups of the Transylvanian Middle and Late Neolithic

N. Vlassa was the first researcher that brought into discussion the existence of painted pottery cultural groups⁸⁴, as part of a unitary civilization developed all-around the Apuseni Mountains. Gh. Lazarovici developed this theory, according to increasingly numerous new discoveries, and thus sustaining that, within the chronological evolution of the Vinča B1—B1/B2 phases, in some of the Vinčian settlements of Transylvania a contact takes place with a painted pottery cultural group located around the Apuseni Mountains⁸⁵. He considers as adequate the inclusion of all these discoveries into one painted pottery complex, unitary as a whole but with differences in details; it is named the Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Iclod (CCTLNI) complex⁸⁶ and has the following groups incorporated: Tăuș, Tărtăria-Tăuș, Lumea Nouă, Cluj-Cheile Turzii-Iclod, Lumea Nouă-Esztar, Salca-Herpály, Suplac, Pișcolt-Szatmar. More recently, this complex is referred to as CCTLNZIS⁸⁷, meaning Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Zau-Iclod-Suplac or Zau culture⁸⁸.

In the nowadays state of research, we consider that we can proceed to separate the multiple cultural manifestations that took place in the Middle and Late Neolithic from Transylvania. For example, the artefacts from Cluj⁸⁹ and those from the Iclod group⁹⁰ are primarily later⁹¹ than the Lumea Nouă types, and

⁷² Lazarovici 1979, p. 117, pl. XVII.

⁷³ Lazarovici 1973, p. 45; 1974, p. 59; 1975, p. 16, pl. VIII; 1979, p. 118–120, pl. XVIII.

⁷⁴ Schier 1995, p. 322–323, Abb. 147.

⁷⁵ Luca 1999, p. 9; Paul 2007, p. 28.

⁷⁶ Lazarovici 1975, pl. IX; 1979, p. 120, pl. XIX.

⁷⁷ Schier 1995, p. 314–315, Abb. 146.

⁷⁸ Drașovean 1996.

⁷⁹ Lazarovici 1979, p. 122, 137; Lazarovici et alii 1991, p. 61; Drașovean 1994b, Abb. 4/B-C; 1996, p. 40–59, fig. 3.

⁸⁰ Lazarovici 1979, p. 137.

⁸¹ Lazarovici 1987, p. 33.

⁸² Drașovean 1996, p. 30–40, 109–114.

⁸³ Gligor 2006b, p. 17–18.

⁸⁴ Lazarovici 1977b, p. 226, reference 41; 1987–1988, p. 1011–1012, reference 8; Luca 1997a, p. 254, reference 20; 1999, p. 10.

⁸⁵ Lazarovici 1979, p. 75, 132, 135, 181.

⁸⁶ Lazarovici et alii 1991, p. 100; Lazarovici 1993, p. 256–258; 1999–2000, p. 35, 35–38.

⁸⁷ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 404.

⁸⁸ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 405.

⁸⁹ Vlassa 1971, p. 21–31, fig. 1, fig. 5/1–3, fig. 5/8, fig. 6/2; 1976, p. 169.

⁹⁰ Lazarovici, Kalmar 1987, pl. VIII; 1988, fig. 21–22, 24; Lazarovici, Maxim 1990–1993, fig. 25/1–7.

⁹¹ Vlassa 1967, p. 416; 1971, p. 29–31

from a typological and stylistic point of view, the differences are more numerous and obvious than the few similarities.

By research done primarily in north-western Romania (Șimleu lowlands), S. Băcuț-Crișan states that, from a cultural-chronological point of view there are several distinct phases within the CCTLNI complex, with specific materials: the Lumea Nouă group⁹², represented at Lumea Nouă, the Cheile Turzii caves and Zau de Câmpie-*La Grădiniță*; the Cluj group⁹³, with sites at Cluj and Pericei-*Keller tag*; the Suplacu de Barcău group⁹⁴ with settlements at Suplac, Tășad, Porț-*Corău* and Giurtelecu Șimleului-*Coasta lui Damian*.

The Cluj-Pericei-Suplac-Iclod group is defined⁹⁵ as a painted and incised pottery group, different from the Lumea Nouă group and lacking Vinčian elements. The Suplacu de Barcău group was defined by D. Ignat⁹⁶ and considered to be a painted pottery group with permanent and seasonal settlements and cave dwellings in Crișana, on the Ierului, Crasna and Someș valleys.

In regards to the Lumea Nouă painted pottery, we consider as indirect the possible resemblances with Suplac-type painted pottery. The shapes of the vessels⁹⁷, the painted motifs and manufacturing techniques are obviously different from those belonging to Lumea Nouă group, as can be seen from the pottery found at Porț-*Corău*⁹⁸, Pericei-*Keller tag*⁹⁹, Giurtelecu Șimleului-*Coasta lui Damian*¹⁰⁰.

Chronologically speaking, we observe that, at least at the Lumea Nouă site, the communities that created this specific painted pottery are towards the final stages in their evolution, a moment when the north-western tribes are fully expanded, within the Vinča C1 phase. Thus concluding, a resemblance and even an analogy between the Suplacu group and Lumea Nouă cannot be stated, and neither can they be considered to have a common cultural affiliation.

VI.2.1. Relationships with the Pișcolt Group

Discoveries belonging to the Middle Neolithic (painted pottery included) were made in several locations in north-western Romania. They will have to be treated here as they are apparently related by stratigraphical, shape and style resemblances to materials and sites from Transylvania, being at a nearby chronological position. Recently published studies¹⁰¹ have defined the origin and characteristics of the Pișcolt group¹⁰², as documented by sites such as: Carei¹⁰³, Ciumești-*C. A. P.*¹⁰⁴, Ciumești-*La silozuri*¹⁰⁵, Cheile Turzii-*Peștera Ungurească*¹⁰⁶, Căpleni-*Pe malul canalului*¹⁰⁷, Căpleni-*Togul lui Reök*¹⁰⁸, Căpleni-*Lângă stația de pompă*¹⁰⁹, Halmeu-*Vamă*¹¹⁰, Marca-*Primăria Nouă*¹¹¹, Moftinu Mic-*Pescărie*¹¹², Pericei-*Keller tag*¹¹³, Pișcolt-*Lutărie*¹¹⁴,

⁹² Băcuț-Crișan 2008, p. 49–50.

⁹³ Băcuț-Crișan 2008, p. 50–51.

⁹⁴ Băcuț-Crișan 2008, p. 51–53.

⁹⁵ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 410.

⁹⁶ Ignat 1998, p. 21–24, 52–54, fig. 44, 48, pl. II–VI.

⁹⁷ Ignat 1998, fig. 53/1–4, 54/1–3, 57/1–3, 59/2–7, 60/1–2, 66/1–7, 85/1–4; Băcuț-Crișan 2008, pl. 76/1–4, 77/1–4, 80/1–4, 81/1–3, 210/1–3, 211/1a–1b.

⁹⁸ Băcuț-Crișan 2008, pl. 20/1–4, 21/1–6, 26/1–2, 28/1–4, 29/1, 30/1–7, 32/1–4, 33/1–2, 36/1–4, 68/1–6, 69/1–4, 70/1–4, 86/1–6, 87/1–3.

⁹⁹ Băcuț-Crișan 2008, pl. 106/1, 107/1–14, 112/1–3, 149/1–4, 150/1–3, 151/1–4, 152/1–4, 156/1–3, 157/1–3, 158/1–9, 159/1–7, 160/4–8, 175/1–2, 176/1–3, 184/1–4, 189/1–2, 193/1–4.

¹⁰⁰ Băcuț-Crișan 2008, pl. 216/1, 3, 217/1–7, 223/1–4, 224/1–4.

¹⁰¹ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 441–446; Băcuț-Crișan 2008, p. 43–48.

¹⁰² Lazarovici, Némethi 1983, p. 34–36; Lazarovici 1993, p. 247–249; Maxim 1999, p. 75; Némethi 1999, p. 120.

¹⁰³ Lazarovici, Némethi 1983, p. 21; Némethi 1986–1987a, p. 16, fig. 14/3–4; Némethi 1999, p. 69.

¹⁰⁴ Comșa, Nanasi 1972, p. 13–14, fig. 3.

¹⁰⁵ Lazarovici, Némethi 1983, p. 21, pl. XXIII–XXVIII; Némethi 1986–1987a, p. 17, fig. 14/2.

¹⁰⁶ Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. VIb.19/a.

¹⁰⁷ Némethi 1986–1987a, p. 16–17, fig. 11/2–7; fig. 12–13; fig. 26/2, 5, 7–10; fig. 27; Iercoșan 1992–1993a, p. 14, Némethi 1999, p. 77–78.

¹⁰⁸ Iercoșan 1992–1993a, 11, 14; fig. 1a, fig. 2/6–7, fig. 3/5–7, fig. 5/8, fig. 6/2, fig. 7/1–2.

¹⁰⁹ Némethi 1986–1987a, p. 22–23, fig. 16/8–10, fig. 17/1; 1999, p. 77.

¹¹⁰ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 447–448.

¹¹¹ Băcuț-Crișan 2008, pl. 240, 242.

¹¹² Némethi 1986–1987a, p. 17–18, fig. 7/3, 6, fig. 8/1–2; 1986–1987b, p. 102–103, fig. 1, fig. 3/1–2, fig. 5/2–3; 1999, p. 80; Iercoșan 1992–1993b, p. 79.

¹¹³ Băcuț-Crișan 2006, p. 77–79, pl. 166–167, 168/1–4, 174, 175/1–2; 2008, pl. 93–98.

¹¹⁴ Lazarovici, Némethi 1983, p. 22–23, fig. 3A, 4A, 5A–B, 15/6; Némethi 1986–1987a, p. 15, fig. 1/1–3, 5–6; Némethi 1999, p. 44; Iercoșan 1992–1993b, p. 80; Némethi et alii 2000, p. 75; Luca, Iercoșan 1998, p. 159, pl. II/6; Maxim 1999, pl. XV/1; Băcuț-Crișan, Virag 2005, 47.

Porț-Corău¹¹⁵, Sanislău¹¹⁶, Săcueni-Horo¹¹⁷, Suro-Domb¹¹⁸, Urziceni-La pășune¹¹⁹, Urziceni-Vamă¹²⁰, Unimăt-Dălboci¹²¹, Vărzari¹²², Tiream¹²³, Zalău-Valea Mății¹²⁴, Zăuan-Cimitir¹²⁵.

As we can notice, the geography of Pișcolt discoveries is limited exclusively to the north-western Romania¹²⁶. On the south-east border of the Pișcolt group development, in a periphery area from the cultural point of view, several discoveries are made, geographically within the Șimleu lowlands, Sălaj county. Their presence here can be related to a possible penetration of Pișcolt group communities towards Transylvania.

I. Némethi states that the origin of the black bitumen painted pottery can be located on the Bereteului and Ieriului valleys¹²⁷, from where they spread towards Nyírség and Upper Tisza, reaching all the way to south-east Slovakia.

Researchers on this period have evidenced important analogies for Pișcolt type materials in sites from Hungary, Slovakia and Ukraine. We can therefore see that Lumea Nouă and Pișcolt groups represent communities that create very similar pottery artefacts and that evolve at closely related chronological periods.

On the subject of the painted pottery from Sátorajújhely, E. Comșa concludes that a link exists to that found at Ciumești and Săcueni¹²⁸, and D. Ignat adds into this discussion the painted pottery from Vărzari¹²⁹. Gh. Lazarovici¹³⁰ and I. Némethi¹³¹ state, on the subject of the Pișcolt group painted pottery, that there are resemblances with the Bükk pottery from Sátorajújhely. For Slovakia, analogies are found at Velké Raškovce¹³² and Kopčany¹³³.

In regards to us, we acknowledge clear similarities between Pișcolt painted pottery, especially the mid-phase type, and that from Bükk C type settlements from Slovakia, Hungary and Ukraine. Thus, the Velké Raškovce specific pottery can be characterised by black, resin-based, painting applied before firing. On Velké Raškovce, Vizdal concludes that, following the linear pottery culture, a local cultural painted pottery horizon emerges, namely the Raškovce group¹³⁴. To this group he adds the painted pottery from Kopčany¹³⁵ and Mihalovce-Hrádok¹³⁶.

For the discoveries of Bükk-type pottery in Hungary, the article published by F. Tompa is still considered an important reference point¹³⁷. For Ukraine, at the same chronological time frame and with quite similar painted pottery evolves the Diakovo group¹³⁸, included by M. Potushniak in the Painted Pottery Culture (PPC).

The painted motifs on the Pișcolt group pottery, especially in the middle phase, are found at Velké Raškovce and Kopčany (Slovakia), Sátorajújhely, Bodrogkeresztúr, Szolnok, Nagykálló and Rakamaz (Hungary), Mukachevo-Mala Hora și Zastavne-Kovadomb (Ukraine). We therefore identify decorations in

¹¹⁵ Băcuet-Crișan 2005, p. 6–9, pl. II/1–6, III/1–7; 2008, pl. 7–12.

¹¹⁶ Lazarovici, Némethi 1983, p. 23; Némethi 1986–1987a, p. 19, fig. 14/6–7; Némethi 1999, p. 48.

¹¹⁷ Comșa, Nanasi 1971, p. 633–635, reference 3, fig. 2; Comșa, Nanasi 1972, p. 12–14, fig. 2/1–9, fig. 4, 6; Lazarovici, Némethi 1983, p. 30–31, fig. 17/1–6, 9; Ignat 1998, p. 60, fig. 83/1.

¹¹⁸ Luca, Iercoșan 1997, p. 11–12, fig. 5/1, 4, fig. 3/4–7.

¹¹⁹ Némethi 1986–1987a, p. 19, fig. 10/7–8, 10; Némethi 1999, p. 63.

¹²⁰ Virag 2004, p. 41–46, fig. 3–26.

¹²¹ Dumitrașcu, Luca 1994, p. 45–48, fig. 1/2–3, 4.

¹²² Ignat 1982, p. 361–364, pl. I–VI; 1998, fig. 83/12–13, fig. 84; Maxim 1999, pl. XV/2.

¹²³ Ciarnău, Lazarovici 1985, p. 18–24, fig. 2/6–12, fig. 3–4; Némethi 1986–1987a, p. 15, fig. 2/1–3, fig. 3/1–3; Némethi 1999, p. 20–21.

¹²⁴ Băcuet-Crișan 2003, p. 13–14, 18, pl. 17–20.

¹²⁵ Lazarovici, Lakó 1981, p. 42, Fig. 18/1–2.

¹²⁶ Maxim 1999, fig. 87.

¹²⁷ Némethi 1999, p. 120.

¹²⁸ Comșa 1963, p. 483; Comșa, Nanasi 1972, p. 13–14, nota 22.

¹²⁹ Ignat 1982, p. 363–365.

¹³⁰ Lazarovici, Lakó 1981, p. 42–43, nota 99; Lazarovici, Némethi 1983, p. 32, notele 91, 93.

¹³¹ Némethi 1986–1987a, p. 15, nota 6.

¹³² Ignat 1982, p. 364, nota 5; Lazarovici, Némethi 1983, p. 32; Lazarovici 1986, p. 16.

¹³³ Lazarovici, Némethi 1983, p. 32.

¹³⁴ Vizdal 1973, p. 111–117.

¹³⁵ Šiška 1989, p. 202–206, tab. 41/1–17, 42/1–21, 43/1–18, 44/1–19, 45/1–17, 46/1–17.

¹³⁶ Šiška, Vizdal 1961, p. 871–875, Obr. 311.

¹³⁷ Tompa 1929, p. 18–39, pl. XLV/2, 5.

¹³⁸ Potushniak 1997, p. 37–38, pl. VIII–IX; 1999, p. 10–12, pl. III/1–25.

thin, wavy black lines¹³⁹, spiral shapes created from the combination of thin and thick lines¹⁴⁰, “ladder-like” decorations¹⁴¹, network-like¹⁴² or combined decorations with thin parallel lines intersecting thick lines in various geometrical patterns¹⁴³.

We can see therefore, at this stage of research that we are talking of highly dispersed cultural manifestations, sharing the common aspects of bitumen-based painting, similar motifs and pottery shapes. Originating in the linear pottery culture impulses and that of the Bükk (Tiszadob) incised pottery; these cultural groups are evolving until the Vinča C1-Herpály chronological moment is reached.

In order to locate the origin of Lumea Nouă painted pottery type, a working hypothesis includes the Pișcolt group as a possible bridge between civilizations belonging to the Bükk area and those found on the Middle Mureș valley and in Central Transylvania. The defining hemispherical bowl shape and bitumen-based painting in arches are possible cultural interferences with the Lumea Nouă communities. The Pișcolt import found at Cheile Turzii also demonstrates connections between the two cultural areas.

VI.2.2. Relationships with Lumea Nouă Group

Given the nowadays status of research we can assign to the Lumea Nouă group the pottery found in the following sites: Alba Iulia-Lumea Nouă¹⁴⁴, Cheile Turzii-(*Peștera Ungurească, Binder, Balica Mare*)¹⁴⁵, Doh-Râturi¹⁴⁶, Limba-(*Bordane, Șesul Orzii, Vărăria*)¹⁴⁷, Peștera Devențului¹⁴⁸, Petreștii de Jos-Crucea Cheii¹⁴⁹, Războieni¹⁵⁰, Tărtăria-Gura Luncii¹⁵¹, Tureni/Cheile Turenilor-Poderei¹⁵², Viișoara¹⁵³, Zau de Câmpie-La Grădiniță¹⁵⁴.

We therefore consider that, for the time being, the so called Tăuș-type painted pottery¹⁵⁵ represents just one of the categories of decorations typical of the Turdaș culture and, as a result, the settlement from Deva-Tăuș is not included among the sites with Lumea Nouă type painted pottery.

Still under debate are the pottery fragments resulted from excavations at Gligorești-Holoame¹⁵⁶. In our opinion, the geographical area around the confluence of Arieș and Mureș rivers is an area of contact between the Middle Neolithic civilisations with painted pottery, represented by Lumea Nouă and Pișcolt groups and the later elements of the Suplac group.

¹³⁹ Tompa 1929, pl. XLVII/5, XLVIII/3–5, LI/1–2, 4; Vizdal 1973, pl. IV/1, V/5–8, 11, 13, VI/5, VII/3, 6–7, 9, IX/1, X/1–2, XIII/1, 5, XXIV/4, 7, XXVI/3, XXVIII/7, 9, 11–12, XXXVIII, XXXIX/2–4, 8; Kalicz, Makkay 1977, Taf. 181/13a–13d, 184/18; Šiška 1989, tab. 41/4, 12, 15–16, 42/6–7, 21, 43/1–2, 6, 44/2, 7–8, 45/3, 5, 46/4, 6, 17.

¹⁴⁰ Tompa 1929, pl. XLVI/1, 4, XLVII/2, XLVIII/4, XLIX/1; Vizdal 1973, pl. I/1, II/1–3, IV/1–2, 6, VI/1, 3, 8, VIII/1–3, 10, X/9, XX, XXIV/2–3, 6, XXIX/1, 9, 13, XXXI–XXXII, XXXV/3, 8, XXXVIII/4, XLI/5; Šiška 1989, tab. 41/1, 8–9, 17, 43/13–18, 44/3–4, 9, 15, 46/1, 5, 8, 12–13, 15; Potushniak 1997, pl. VIII/10, 17–18; 1999, pl. III/1, 3, 15, 17, 20.

¹⁴¹ Tompa 1929, pl. XLVIII/5, 7; Vizdal 1973, pl. I/1, VIII/12, XXII/2, XXVIII/1; Šiška 1989, tab. 41/10, 12, 42/12, 16, 20, 46/10.

¹⁴² Vizdal 1973, Pl. VI/4, XII/9, XXXV/1–2, XXXVI/1, 4; Šiška 1989, tab. 42/4; Potushniak 1997, pl. VIII/2.

¹⁴³ Tompa 1929, pl. XLVIII/6; Vizdal 1973, pl. I/2; Šiška 1989, tab. 45/15.

¹⁴⁴ Berciu, Berciu 1949, p. 4–11, fig. 6, pl. II; Berciu 1961, p. 23–28; Paul 1965, p. 299–300; Berciu 1968, p. 55–58; Aldea 1975, p. 21–24; Lazarovici et alii 1991, p. 111; Paul 1992, p. 26–30, reference 15; Paul et alii 2003, p. 115; Aldea, Ciută 1996a, p. 5–6; Wollmann 2004, p. 39; Gligor 2007a, p. 43–49, fig. 27; Gligor et alii 2006, p. 56–57; Gligor, Lipot 2009, p. 252.

¹⁴⁵ Schroller 1933, Taf. 22/5; Paul 1965, p. 300; Vlassa 1967, p. 416; 1971, p. 28; 1976, p. 133; Paul 1992, p. 120; Lazarovici 1996, p. 31; 1999–2000, p. 47–48, fig. 8/1–4; Lazarovici et alii 1995a, p. 546–552; Fig. 11/1–3; Maxim 1999, p. 72–74, pl. IX/1, 4–10, X/1–2; Chapman 1981, p. 29–30, fig. 62; RepCluj 1992, p. 103–104; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.14.

¹⁴⁶ Băcșeț-Crișan 2007, pl. 2/1–4, 3/1–6, 4/2–4; 2008, pl. 235–238.

¹⁴⁷ Berciu, Berciu 1949, p. 24–25, fig. 20/1; Aldea, Ciută 1996b, p. 5, pl. 1; Paul, Ciută 1997, p. 2–3; 1998, p. 41–42; 1999, p. 67, pl. I; Paul et alii 2002b, p. 517; Gligor 2007a, p. 43–49, fig. 28–30.

¹⁴⁸ Vlassa 1961, p. 17–21; 1976, p. 20–24, fig. 3/1; Paul 1965, p. 300, reference 54; Ignat 1977, p. 14; Maxim 1999, pl. VI/14; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 418, fig. IIIe.15.

¹⁴⁹ RepCluj 1992, p. 308.

¹⁵⁰ Kalmar 1984, p. 394.

¹⁵¹ Vlassa 1963, fig. 4/1–3, 5–9; 1967, p. 414–415, fig. 11/1–2; 1976, p. 28–30, 132, 137; Paul 2007, p. 28–29, pl. XV–XVI; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.17.

¹⁵² Lazarovici, Kalmar 1985–1986, p. 738; RepCluj 1992, p. 97.

¹⁵³ RepCluj 1992, p. 424; Maxim 1995, p. 723.

¹⁵⁴ Lazarovici, Kalmar 1982, p. 222, reference 13, fig. 1/9–10, fig. 2/4, fig. 5/3, 6, fig. 6/1–10, 13–14, fig. 7/10; Lazarovici 1986, p. 19, fig. 1/50–58; 1999–2000, p. 38–44, fig. 3, 6; Lazăr 1995, p. 283–284, pl. LII; 1998, pl. XI/1–6, 11; 1999, p. 131; Maxim 1999, p. 75, pl. X/3, XI–XIV; Lazarovici et alii 2002, p. 7, pl. I; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.27., IIIe.40.

¹⁵⁵ Dumitrescu 1966, p. 435–436, fig. 1; 1984, p. 8, reference 7.

¹⁵⁶ Gogâltan, Florea 1994, p. 11; Gogâltan 1997, p. 18; Gogâltan et alii 1996, p. 51–52; 1999, p. 49–50; 2004, p. 70–71, fig. 3; Luca 1999, p. 10; Popa 2000, p. 56.

A particular archaeological context was excavated in the Cheile Turzii caves, when N. Vlassa encountered in his excavations habitation layers with “pure” Lumea Nouă pottery, without the presence of incised materials and superseded by a cultural layer with Petrești painted pottery¹⁵⁷.

It is a fact nowadays that after the Vinča B2 phase, the painted pottery groups of Transylvania contributed largely to the acceleration of the separation process between the Turdaș communities and the Vinčian mainstream.

Acknowledging the older data and making use of the more recent research we consider the following aspects as advances in defining this civilisation that evolves from the Middle to Late Neolithic:

1. Its evolution spreads during the Vinča B1-B2 phases, extending to the Vinča C chronological moment. Some elements of the late Lumea Nouă group will endure within this stage of the Vinča culture.

2. At Lumea Nouă, the presence of Foeni type painted pottery (D1b) in the upper part of the II layer (layers IIb-IIc according to Paul) can be considered as a terminus for the evolution of Lumea Nouă type painted pottery (D1a).

3. By corroborating stratigraphy and stylistic/typological data for the Lumea Nouă group painted pottery we can distinguish two distinct inner evolution phases.

4. We have reduced the repertory of Lumea Nouă sites to those that have actually provided characteristic materials; from these we consider as representative the following: Alba Iulia-*Lumea Nouă*, Limba, Tărtăria, Zau de Câmpie, Cheile Turzii. We consider as very important the identification of the Doh settlement (Sălaj county) because of its location and also due to its stylistic and typological particularities concerning the painted pottery found here.

5. The fact that in all of these settlements, Lumea Nouă painted pottery was found repeatedly next to incised pottery makes it difficult to associate and treat it together with the Cheile Turzii situation, where incised pottery was not found. Because of this, the association between Lumea Nouă and Cheile Turzii is justified only when we try to define the whole phenomenon and thus include the entire spectrum of material culture manifestations. Using the same principle, we consider as not viable the inclusion of the Lumea Nouă painted pottery under a particularity of Turdaș culture.

6. By researching the connections and interferences with painted pottery such as Bükki C in Hungary, Slovakia, Ukraine and north-western Romania (Pișcolt group) we can identify, based on analogies found to this day (some contested and others sustained), a genetic provenance for the Lumea Nouă painted pottery in this geographical area. Thus, the painted pottery of the Diakovo group in Ukraine is found to have both the typical motifs found in Pișcolt group and the “pearled” decorations¹⁵⁸, characteristic to the Lumea Nouă group.

7. An inventory of Lumea Nouă painted pottery from the collections of the “1 Decembrie 1918” University in Alba Iulia, resulting from excavations carried between 1976 and 2008, consists of over 250 Lumea Nouă type pottery fragments. The most representative are illustrated in this study. We can add to this the painted pottery resulted from campaigns carried between 1942 and 1963, found in various other archaeological collections throughout Romania. Archaeological research at Cheile Turzii and Zau de Câmpie also allowed the recovery of an important number of painted fragments. We believe that, for now, the hypothesis that Lumea Nouă pottery are imports in the Vinčian world is difficult to uphold with strong arguments.

8. The archaeological context in which we repeatedly find Lumea Nouă painted pottery brings about the hypothesis that it was made by less numerous population groups, of which we can usually find “traces” in Vinča habitats. The shapes and motifs, not so varied, can be an argument to the fact that these communities did not erect an important material culture of their own. Taking into account the associated incised pottery we can chronologically place this habitation quite well, however without being able to be firm on the subject of cultural affiliation. The absence of incised pottery at Cheile Turzii can be seen as a result of the particularities of cave habitation.

9. Creators of an elegant and beautiful trichrome pottery, the Lumea Nouă group communities made contact in their later phases with the earliest Foeni communities that reached the intra-Carpathian region—as shown by stratigraphical data from Lumea Nouă and/or Zau de Câmpie—to generate a

¹⁵⁷ Vlassa 1967, p. 416; 1971, p. 28; Paul 1992, p. 120.

¹⁵⁸ Potushniak 1979, fig. 6/1–3, 6–7, 9–10.

technological impulse that most likely will give birth to the early Eneolithic Petrești (A III) trichrome painted pottery.

VI.2.3. Relationships with Herpály Group

At Lumea Nouă some painted pottery fragments from a pedestal vessel were found, representing an import that allows for new synchronicity discussions on the Late Neolithic in Transylvania.

At Herpály, the painted pottery identified in layer 8 is considered as typical for the classic phase of this culture¹⁵⁹. The specific decorations of the Herpály group consist of obliquely interwoven lines, laid out in network patterns; the colour used is dark bitumen for the early phases, and later on, red and white¹⁶⁰.

The most important sites with Herpály painted pottery in nowadays Romania are: Săcueni-Horo¹⁶¹, Oradea-Ioșia¹⁶², Oradea-Salca¹⁶³, Peștiș-Piatra Jurcoaiei¹⁶⁴, Zăuan-Dâmbul Spânzuraților¹⁶⁵. For all these discoveries, a black bitumen paste is placed upon a white background engobe and sometimes right on the surface of the vessel. Among the motifs found there are bands of broken, parallel, oblique, vertical lines, network patterns and enclosed lozenges.

Herpály painted pottery—considered as imports—was found at Hodoni¹⁶⁶ and Pianu de Jos-Podei¹⁶⁷. The presence of Herpály type painted pottery at Lumea Nouă confirms the post-Vinča C1 horizon for the evolution of Foeni communities also in Transylvania. In regards to Lumea Nouă painted pottery we consider as indirect the possible resemblances to the Herpály group painted pottery. The typology of pottery and the catalogue of painted ornaments lead towards distinct and obvious differences in the ceramic manufacturing performed in these two cultural areas.

VI.3. Relationships with Turdaș Culture

Recent archaeological research carried at Lumea Nouă has brought into light the presence of artefacts of Turdaș pottery manufacturing, especially in closed Foeni contexts. This archaeological situation reveals to us new data concerning the evolution of Turdaș communities. For this site there are pottery fragments of Turdaș provenance but no habitation layers or particular complexes have been identified.

For the early Vinča habitation in Transylvania, including the Vinča B1 horizon, the ceramics display the same characteristics as their contemporary settlements of Banat, with no particular Turdaș attributes; therefore we do not see as justified a Vinča-Turdaș phase at this time¹⁶⁸. S. A. Luca considers that the earliest genesis moment of the Turdaș culture is within the Vinča B2 horizon¹⁶⁹ or even in Vinča C¹⁷⁰. As follows, given the current state of research, the association between Vinča and Turdaș is at least inadequate¹⁷¹, both culturally and chronologically, when referring to the content of Vinča (phases A and B) material and spiritual culture in Transylvania.¹⁷²

The material culture of Turdaș communities is individualised particularly by the presence of quadrilateral shaped vessels and vessels with oversized pedestals, these being the defining attributes for the pottery found on the respective sites¹⁷³. As for the decorations, we can distinguish both parallel incised lines forming bands filled with dots¹⁷⁴, and a band of two parallel lines under the rim, enclosing short incised strokes,

¹⁵⁹ Kalicz, Raczky 1984, fig. 32/1–22.

¹⁶⁰ Kalicz, Raczky 1991a, p. 133–134, fig. 195–201.

¹⁶¹ Comșa, Nanasi 1972, p. 14–15, references 30, 33, fig. 7; Luca, Iercoșan 1997, p. 11–12, fig. 3/1–3, fig. 4, fig. 5/7, 10–14, fig. 8.

¹⁶² Dumitrașcu, Tăutu 1971, p. 47–53, pl. II/4, 6–8; Ignat 1977, p. 16.

¹⁶³ Ignat Sava 1976, p. 7–13, pl. I–III; Ignat 1981, p. 44–48, pl. VI–XI; 1998, fig. 83/2–11; 1999–2000, p. 16–17, pl. VI–X; Marta, Ilieș 1994, 26–27, photo 7; Luca 2001b, p. 38–39, fig. 7/6, fig. 8/1, 4–7, 11, fig. 12/2, fig. 23/3, fig. 24/1, fig. 25/1, 4.

¹⁶⁴ Ignat 1973, p. 477–481, fig. 10; 1977, p. 16; Ignat Sava 1974, p. 121–125, pl. VI/fig. 3–5, 7, pl. IX/fig. 4–7.

¹⁶⁵ Lazarovici, Lakó 1981, p. 30–31, fig. 14–16; Lazarovici, Kalmar 1982, p. 231; Băcuț-Crișan 2008, pl. 232–233.

¹⁶⁶ Drașovean 1996, pl. XXXVIII/7–7b, pl. XLII/5.

¹⁶⁷ Paul 1969, p. 59, pl. VII/2; 1977, pl. III/14.

¹⁶⁸ Luca 1997b, p. 73.

¹⁶⁹ Luca 1997a, p. 252.

¹⁷⁰ Luca 2001a, p. 98.

¹⁷¹ Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 119.

¹⁷² Drașovean 1996, p. 93–94; Drașovean, Mariș 1998, p. 97; Luca 2001a, p. 98, 103, 112.

¹⁷³ Luca 1997b, p. 56–60.

¹⁷⁴ Maxim 1999, fig. 95–96.

often grouped by parallel patterns¹⁷⁵. The decorations inside the incised-dotted band consisting of thick, deep, discontinued incisions represent therefore the main decorative pattern used by Turdaş communities¹⁷⁶.

Quadrilateral-shaped vessels, decorated with incised-dotted bands are found at: Călanul Nou-*La Podină II*¹⁷⁷, Cluj-*Piața Unirii*¹⁷⁸, Daia Română-*Părău*¹⁷⁹, Deva-*Tăuș*¹⁸⁰, Giurtelecu Șimleului-*Coasta lui Damian*¹⁸¹, Orăștie-*Dealul Pemilor*¹⁸², Peștișu Mare-*La țârmure*¹⁸³, Petrești-*Groapa Galbenă*¹⁸⁴, Pericei-Keller *tag*¹⁸⁵, Porț-*Corău*¹⁸⁶, Răhău-*Dealul Șipotelor*¹⁸⁷, Suplacu de Barcău¹⁸⁸, Turdaș-*Luncă*¹⁸⁹, Uivar-*Gomilă*¹⁹⁰, Valea Nandului-*Dosul Mic*¹⁹¹, Valea Nandului-*Dosul Mare*¹⁹², Zlaști¹⁹³.

Oversized pedestals with a particular moderate inward curved base are found at: Călan-*La Podină*¹⁹⁴, Cerișor-*Peștera Cauce*¹⁹⁵, Deva-*Tăuș*¹⁹⁶, Orăștie-*Dealul Pemilor*¹⁹⁷, Peștișu Mare-*La țârmure*¹⁹⁸, Petrești-*Groapa Galbenă*¹⁹⁹, Turdaș-*Luncă*²⁰⁰, Valea Nandului-*Dosul Mic*²⁰¹, Valea Nandului-*Dosul Mare*²⁰².

A particular motif, with a good frequency among the Turdaș pottery found within habitation layers and complexes is the dark bitumen-based painting. S. A. Luca considers that this pottery type, painted before or after firing (Tăuș type), is found without exceptions in association with Turdaș pottery. As a result, he rightfully acknowledges that we cannot sustain the existence of a Tăuș group to designate such discoveries²⁰³. The sites that have such Turdaș bitumen-based painted pottery are: Călanul Nou-*La Podină II*²⁰⁴, Cerișor-*Peștera Cauce*²⁰⁵, Deva-*Tăuș*²⁰⁶, Orăștie-*Dealul Pemilor*²⁰⁷, Peștera Mare-Cerișor²⁰⁸, Pianu de Jos-*Podeț*²⁰⁹, Turdaș-*Luncă*²¹⁰, Valea Nandului-*La Dos*²¹¹, Zlaști-*Gruul lui Moș*²¹².

¹⁷⁵ Luca 1997b, p. 61; 2001a, p. 56.

¹⁷⁶ Horedt et alii 1966–1967, fig. 3/3–5; Dumitrescu 1984, pl. XII/1–12, XX/1–14, XXIII/1–15; Luca 1997b, pl. XI/4, 11, XIV/1, 4, 16, XX/16, XXIII/1–2, XXIV/1–2, 5, XXV/3–4, XXIX/4, 9, XLIII/11, 13, 15–16, XLV/10; 2001a, fig. 7/13, fig. 25/7, fig. 26/1, fig. 28/1, 10, fig. 30/8–13, fig. 42/8; Luca et alii 2004, pl. XXIX/1; Drașovean, Mariș 1998, pl. IX/12; Roman, Diaconescu 2002, pl. VII/2–3; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IIIe.9/1; Băcuț-Crișan 2008, pl. 61/2, 7, pl. 62/4, pl. 175/3; Gligor 2008b, pl. III/2, pl. IV/4.

¹⁷⁷ Ciută 2002, fig. 2/7.

¹⁷⁸ Vlassa 1971, p. 23–28, fig. 5/4–7.

¹⁷⁹ Paul 1992, pl. XX/10a.

¹⁸⁰ Dumitrescu 1984, pl. 5/9–12, pl. 10/12, pl. 12/12, pl. 15/8, pl. 19/10; 1985–1986, fig. 1/1–13, fig. 2/7–8, 11, fig. 3/1–16.

¹⁸¹ Băcuț-Crișan 2008, pl. 216/2.

¹⁸² Luca 1997b, pl. VI/3, 8, 11, X/8, XIV/10, XVIII/1, 17, XX/6, XXIII/1, XXIV/10, 12–13, XXV/4, 7, XXVI/7, XXVII/2, 6, 8, 10, XXIX/3, XXXII/1, 4, 18, XXXIII/1, XXXVII/4, 6, XLIII/4, XLV/9–10, XLVI/2.

¹⁸³ Roman, Diaconescu 2002, pl. VII/3, 5, 7–9.

¹⁸⁴ Gligor 2008b, pl. I/1–5, pl. III/3–4, pl. IV/2–3.

¹⁸⁵ Băcuț-Crișan 2008, pl. 160/2, pl. 192, pl. 193/6.

¹⁸⁶ Băcuț-Crișan 2008, pl. 58/10, pl. 61/1, 5–6, pl. 62/1–2, 9.

¹⁸⁷ Horedt et alii 1966–1967, fig. 3/2.

¹⁸⁸ Ignat 1998, fig. 64/1, 6–8, 11.

¹⁸⁹ Roska 1941, Taf. CVI/2–4, 7, CVII/3, 6, 10, 13, 17, CVIII/5, CIX/6, CX/3, 7; Luca 2001a, fig. 15/2, fig. 25/9, fig. 26/1, fig. 27/1, 6–8.

¹⁹⁰ Schier, Drașovean 2004, Abb. 20/1–2.

¹⁹¹ Luca, Roman 1999b, pl. VI/1–6.

¹⁹² Luca, Roman 1999b, pl. XIX/1–8.

¹⁹³ Drașovean, Mariș, pl. I/10, VI/12.

¹⁹⁴ Andrei, Roșu 1998, pl. Pl. III/7.

¹⁹⁵ Luca et alii 2004, pl. XXII/1, LI/4.

¹⁹⁶ Dumitrescu 1985–1986, fig. 4/1–10.

¹⁹⁷ Luca 1997b, pl. VIII/4, 9, 12, IX/3, 8–9, XLIV/13.

¹⁹⁸ Roman, Diaconescu 2002, pl. V/7.

¹⁹⁹ Gligor 2008b, pl. II/1.

²⁰⁰ Luca 2001a, fig. 17/8, 10, fig. 23/2, 5, 7, 9, fig. 29/6.

²⁰¹ Luca, Roman 1999b, pl. VIII/1–15.

²⁰² Luca, Roman 1999b, pl. XX/1–8.

²⁰³ Luca 1997b, p. 74–75, reference 360; 1999, p. 12.

²⁰⁴ Ciută 2002, fig. 2/3, 5.

²⁰⁵ Luca et alii 2004, pl. XXXI/1–4, XXXII/1–2, XXXIII/1–3, XXXIV/1–3, foto 27.

²⁰⁶ Dumitrescu 1966, p. 436, fig. 1; 1985–1986, p. 8–9, pl. I/1–8, pl. II/1–9, 14–15.

²⁰⁷ Luca 1997b, p. 64; pl. VIII/4, XIX/4, XXVIII/5.

²⁰⁸ Roman et alii 2001, pl. I/3, 5 a-b, 6, pl. III/3, 4.

²⁰⁹ Paul 1969, pl. I/1–3.

²¹⁰ Roska 1941, Taf. CXXIII/6; Luca 1997a, p. 252–254, pl. I/1–2, 4, 6.

²¹¹ Luca, Roman 1999b, 12–15, pl. XIV/5–6.

²¹² Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986, 18–19; reference 82; Drașovean, Rotea 1986, p. 11, reference 30; Drașovean, Mariș 1998, pl. IX/16; Lazarovici 1987, p. 36–37, fig. 7/13; Lazarovici et alii 1991, p. 118, fig. 30/13.

The Foeni migration in Transylvania is responsible for the dislocation of Turdaș communities and the modification of its cultural characteristics²¹³. Certain types of decorations (the incised-dotted band) and vessel shapes are passed on to the Petrești communities through the Foeni group, with whom Turdaș communities came into contact on the Mureș Valley.

VI.4. Relationships with the Foeni Group

On the Foeni habitation at Lumea Nouă, given the current state of research, we consider that it is the most consistent and well-represented site in Transylvania. Recent research has revealed layers of habitation and complexes that can be attributed to Foeni communities, as well as a stratigraphy that reveals the evolution of this population in the intra-Carpathian area.

In the last study published in regards to the Foeni group²¹⁴ we have identified, on the territory of nowadays Romania, no less than 27 sites or findings that are associated to this cultural phenomenon. By studying the archaeological collections and documentation from old and new excavations we have later on extended the repertory of Foeni group as follows: Alba Iulia-Lumea Nouă²¹⁵, Archiud²¹⁶, Baciustr. Nouă²¹⁷, Bernadea²¹⁸, Călan-La Podină²¹⁹, Cerișor-Peștera Cauce²²⁰, Cheile Turzii-Peștera Ungurească²²¹, Chișoda Veche-Livezi²²², Ciucșângiorz²²³, Ciulpăz-Peștera Bulgărele²²⁴, Daia Română-Părău²²⁵, Deva-Tăuș²²⁶, Foeni-Cimitirul Ortodox²²⁷, Folea-La Bruși²²⁸, Fundătura-Poderei²²⁹, Ghirbom-Fața²³⁰, Hunedoara-Grădina Castelului²³¹, Iclod²³², Mihalt-Măticuta²³³, Mintia-Gerhar²³⁴, Noșlac-Pe Șes²³⁵, Orăștie-Dealul Pemilor²³⁶, Parța²³⁷, Parța-Tell II²³⁸, Păuca-Homm²³⁹, Petrești-Groapa Galbenă²⁴⁰, Pianu de Jos-Podei²⁴¹, Războieni-Livadă²⁴², Sebeș-Valea Janului²⁴³,

²¹³ Drașovean 2002, p. 78.

²¹⁴ Gligor 2008c, p. 11–17, fig. 1.

²¹⁵ Berciu, Berciu 1949, p. 11, fig. 6/2–3, 7, 14; Drașovean 2005, p. 13; Gligor 2006b, p. 11–12, 23–27, pl. I/1–7, pl. II/1–8, pl. III/3–6, pl. IV/1–7; 2007e, p. 1–13, pl. I–XVIII; 2007b, p. 51–63, fig. 31–46; 2007c, p. 168–177; 2008a, p. 140–151, pl. II–VII; Gligor et alii 2005–2006, p. 161–164, fig. 1; 2007, p. 39–47, pl. 5; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 33–36, 53–54, 59.

²¹⁶ Maxim 1999, pl. XIX/1; Drașovean 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 38.

²¹⁷ Maxim 1999, pl. XX/1a–1b–5; Drașovean 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 38.

²¹⁸ Unpublished materials within the Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca. Thanks are due to our colleague C. I. Popa for pointing them out to us.

²¹⁹ Gligor 2009a, pl. II/7–8.

²²⁰ Luca et alii 2004, p. 89, 103–105, photo 29–31, pl. XXIII/2, XXX/2a–b, XXXVI/3.

²²¹ Lazarovici et alii 1995a, fig. 8/8, fig. 9/3, fig. 10/10; Maxim 1999, pl. XXIII/9.

²²² Drașovean 1994a, p. 2–3, pl. I/1; 1996, pl. LXXXIV/8–9, pl. XCII/6–9, pl. CXIII/10; 1997a, p. 55, Abb. 5/1; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 30.

²²³ Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. Va.11.

²²⁴ Roman, Diaconescu 2004, p. 68, pl. I/4–5.

²²⁵ Paul 1992, pl. XXVIII/2–6, 9; Drașovean 2003, p. 42; Luca 2003b, p. 221.

²²⁶ Drașovean 2003, p. 45; 2005, p. 13.

²²⁷ Drașovean 1994a, p. 3–9, pl. IV/1a/1b–2, 4–9, pl. V/1–4, 6–9, 11, pl. VI/1–6, 8–10, pl. VII/3, 6, 8–9, pl. VIII/1–4, pl. IX/1–3, 6–7, pl. X/1–9, pl. XI/1–2, 4–5, 7, 9–10, pl. XII/1–7, pl. XIII/1–3, 8–9, pl. XIV/1–5, 7–9a/9b, pl. XV/1–2, 5–6, 9–12; 1997a, p. 55–61, Abb. 8–19, 20/b–d, 21; 2003, pl. I–IX; 2004, fig. 1/1–6, fig. 2/1–7, fig. 3/1/8, fig. 4/1–6, fig. 5/1–6, fig. 6/1–6, fig. 7/1–6, fig. 8/1–5; 2006, p. 129–130, fig. 1; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 29–31, 43, fig. Va.16/a.

²²⁸ Drașovean 1994a, p. 9, pl. I/2; 1997a, p. 62, Abb. 5/1.

²²⁹ Lazarovici et alii 1995b, fig. 8/1.

²³⁰ Aldea 1979, p. 25; Paul 1992, 16; Gligor 2006b, p. 20, reference 152. Unpublished materials at the “1 Decembrie 1918” University in Alba Iulia.

²³¹ Drașovean 2002, p. 62–63, pl. IV/21, pl. V/1–7, pl. VI/7.

²³² Lazarovici, Kalmar 1988, fig. 20/3–4.

²³³ Paul 1992, pl. XXIV/12a, pl. XXV/7, pl. XXVa/2–3, 6.

²³⁴ Drașovean, Luca 1990, p. 8, 12–13, 16, fig. 1/12, fig. 2/3, 9, fig. 4/1, 3, 6, 8–9; Luca 1997b, p. 75, reference 372; 2001b, p. 49; 2003b, p. 221; Luca et alii 2004, p. 108–109.

²³⁵ Gligor 2009a, pl. I/3–9, II/3–6.

²³⁶ Luca 2001a, p. 145; Drașovean 2003, p. 45; 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 32–33.

²³⁷ Drașovean 1994a, p. 9–10, pl. III/3; 1997a, p. 62–63, Abb. 7/2; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 30.

²³⁸ Lazarovici 1979, pl. XXVI/C; Drașovean 1994a, p. 10–11, pl. I/3–5, pl. II/1–10, pl. III/1; 1996, p. 112; 1997a, 63–65, Abb. 5/3–5, Abb. 6/1–10, Abb. 7/1, 20/a; 2006, p. 130–132, fig. 2; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 30.

²³⁹ Paul 1992, pl. XXIII/1–2, 12, 14.

²⁴⁰ Gligor 2006b, p. 18, reference 122, p. 20, reference 145; Gligor 2008b, p. 309–311, pl. V–XII.

²⁴¹ Paul 1992, pl. XXIV/6, 8, 10–11, 13–15, pl. XXV/2–3, 10.

²⁴² Popa et alii 2004, p. 36, fig. 1–2.

²⁴³ Unpublished materials from the excavations carried out by Dumitru and Ion Berciu between 1961–1962, preserved at “I. Raica” Sebeș Museum.

Simeria²⁴⁴, Șag-Gostat²⁴⁵, Șoimuș²⁴⁶, Uivar-Gomilă²⁴⁷, Unip-La vișini²⁴⁸, Turdaș-Luncă²⁴⁹, Zau de Câmpie-La Grădinița²⁵⁰.

As we can notice from the map²⁵¹ that repertories the archaeological sites and locations with discoveries belonging to Foeni group, there is a separation from the compact group of Banat settlements from those found in Transylvania. This situation, probably related to the state of research, shows that the route followed from Banat on the Mureș valley up to Mintia is void of archaeological discoveries. This is a problem that does not contradict the migration that can be surely identified also in the artefact evidence from Transylvania. Gh. Lazarovici considers that for a certain period of time, the Turdaș and Foeni groups are contemporary, just as Foeni and Vinča C were contemporary²⁵².

Fl. Drașovean considers that the bearers of Foeni group culture spread from Banat to Transylvania; he therefore dates the artefacts from Banat as being earlier than those found in Transylvania²⁵³; he also considers that some Neolithic communities from Macedonia²⁵⁴ are responsible for the emergence of the Foeni group. For now, in favour of the southern origin of the bearers of Foeni culture and inherently those of the Petrești culture, stands material evidence such as pottery²⁵⁵, archaeo-zoological analyses²⁵⁶, and anthropological data²⁵⁷.

Concerning the definition of the Foeni group, the evolution of the concept, naturally, paid heed to the current state of research²⁵⁸.

The excavations carried out over the last two decades and the results obtained, the study and re-interpretation of materials from older research allows us to assert at present that the Foeni communities had a well-established material culture in Transylvania as well²⁵⁹.

VI.5. Relationships with Precucuteni Culture

Nowadays, an overview on the findings attributed to the Precucuteni culture in Transylvanian Neolithic settlements allows us to conclude that the increase in research performed in the last decades has improved considerably the number of such discoveries. At present the repertory of Precucuteni discoveries in Transylvania²⁶⁰ contains about 35 sites: Alba Iulia-Lumea Nouă²⁶¹, Bancu²⁶², Bernadea²⁶³, Brăduț²⁶⁴, Bogatu Român²⁶⁵, Cașolț-Poiana în Pisc²⁶⁶, Călnic²⁶⁷, Cerișor-Peștera Cauce²⁶⁸, Ciucsângeorgiu²⁶⁹, Daia

²⁴⁴ Marc 2007.

²⁴⁵ Drașovean 1996, p. 114.

²⁴⁶ Drașovean, Rotea 1986, pl. VI/8, VII/12; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 38.

²⁴⁷ Schier, Drașovean 2004, p. 174–179, Abb. 20/3; Schier 2005, p. 80, fig. 46.

²⁴⁸ Drașovean 1994a, p. 11–12, pl. III/4–7; 1996, p. 114; 1997a, p. 66–68, Abb. 7/4–7; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 36.

²⁴⁹ Roska 1941, Taf. CXXII/13–15, 17, 19, 21, Taf. CXXIII/1–4, Taf. CXXIV/1–4, 7, 9, 14, Taf. LXXXIX/15, Taf. CXXIV/7, 9; Luca 1999, p. 14–15; 2001a, p. 131, 145, fig. 18/1, fig. 24/2–3, 6, 8–9, fig. 29/5, fig. 32/11, fig. 34/11, 16, fig. 42/6, 9, 11, fig. 43/1–2, fig. 44/3; 2003b, p. 221; Drașovean 2002, p. 76; 2003, p. 45; 2004, p. 33; 2005, p. 13; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 32, fig. Va.12.

²⁵⁰ Maxim 1999, p. 103; Lazarovici 1999–2000, p. 38–44, fig. 3; Lazarovici et alii 2002, p. 7; Lazarovici, Lazarovici 2003, fig. 89; 2006, p. 436, fig. IIIe.27, fig. IIIe.37; 2007, p. 30–31, 37–38, fig. Va.1/2, 6, 8, 10, fig. Va.10/a1–a4, b1–b5; Drașovean 2002, p. 77; 2003, p. 45; 2004, p. 33; 2005, p. 13.

²⁵¹ Gligor 2008c, fig. 1.

²⁵² Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 498.

²⁵³ Drașovean 1994a, p. 22; 1996, p. 86; 1997a, p. 78.

²⁵⁴ Drașovean 2005, p. 14–22.

²⁵⁵ Drașovean 1994a, p. 22; 2005, p. 14–22; Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 28–29; Gligor 2007b, p. 51–63.

²⁵⁶ El Susi 2003, p. 141–147.

²⁵⁷ Drașovean 2006, p. 129–132.

²⁵⁸ Gligor 2007e, p. 12.

²⁵⁹ Drașovean 2003, p. 40–46; 2005, p. 21–22; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 496–498; 2007 p. 15, 28–54; Maxim 1999, p. 100–103; Luca 2001a, p. 96–97; 2003b, p. 221; Luca et alii 2004, p. 89, 108–109; Bălășescu et alii 2005, p. 26; Gligor 2006b; 2007b; 2007e; 2008a; 2008b; 2008c; 2009a.

²⁶⁰ Gligor 2009b, pl. IV.

²⁶¹ Comșa 1965, p. 645, reference 49; Berciu 1966a, p. 122; Marinescu-Bilcu 1974, p. 133–134; Aldea 1975, p. 24; Paul 1992, p. 29; Drașovean 1996, p. 95; Maxim 1999, p. 100; Gligor 2007d, p. 166; Gligor, Lipot 2009, p. 252.

²⁶² Comșa 1965, p. 645; Marinescu-Bilcu 1974, p. 132, fig. 26/4–6, 28/3, 29/1; Maxim 1999, p. 100.

²⁶³ Marinescu-Bilcu 1974, p. 134.

²⁶⁴ Marinescu-Bilcu 1974, p. 132; Maxim 1999, p. 100.

²⁶⁵ Marinescu-Bilcu 1974, fig. 1.

²⁶⁶ Paul 1961, p. 116, fig. 5/1–4, fig. 6/1–4, 9, fig. 7/8–9; Marinescu-Bilcu 1974, p. 133, reference 143; Maxim 1999, p. 100.

²⁶⁷ Marinescu-Bilcu 1974, p. 133; Paul 1992, p. 54, reference 14, p. 139.

²⁶⁸ Luca et alii 2004, p. 89–90, pl. XXXV/1, foto 28/2–6.

²⁶⁹ RepHar 2000, pl. 5/1; Maxim 1999, p. 100; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 1a/1–10.

Română-Părău²⁷⁰, Ereteghin²⁷¹, Feldioara²⁷², Fundătura²⁷³, Ghirbom-În Față²⁷⁴, Hălchiu²⁷⁵, Iclod²⁷⁶, Leș²⁷⁷, Mihalț-Măticuta²⁷⁸, Mintia-Gerhat²⁷⁹, Noșlac²⁸⁰, Oarda-Dublihan²⁸¹, Ocna Sibiului-Fața Vacilor²⁸², Olteni²⁸³, Petrești-Groapa Galbenă²⁸⁴, Pianul de Jos-Podei²⁸⁵, Sântimbru²⁸⁶, Sf. Gheorghe²⁸⁷, Tărtăria²⁸⁸, Deva-Tăualaș²⁸⁹, Turdaș²⁹⁰, Turia-Biserica Reformată²⁹¹, Țaga²⁹², Valea Nandruului-Dosul Mare²⁹³, Zau de Câmpie-La Grădiniță²⁹⁴, Goreni-Tormaș²⁹⁵.

According to S. Marinescu-Bîlcu, the late Precucuteni I communities penetrated towards central Transylvania where they were assimilated by Turdaș communities therefore losing their identity²⁹⁶. In support for this hypothesis comes the lack of Precucuteni III materials within the sites inside the Carpathian arch. By studying the materials with Precucutenian ornaments from settlements like Cașolț-Poiana în Pisc or Călnic, I. Paul²⁹⁷ also noticed that the clay matrix used in manufacturing these artefacts is similar to that of the Petrești pottery. Regarding the archaeological context, stylistic/typological and manufacturing characteristics of excised pottery found within the Carpathian arch, E. Comșa adds that this appears only in small quantities within closed complexes; this excised ware is worked in a different clay matrix than usual, sometimes that specific to Petrești culture²⁹⁸.

Given the great number of discoveries and this particular archaeological context the question if these are just Precucuteni imports in Transylvania is raised. We take into account that the typical ornaments of this culture may have been learned and used in pottery manufacturing as part of trades and influences between groups found at similar chronological horizons. The lack of habitation layers or closed Precucuteni complexes within the middle Mureș river valley settlements can also indicate that this has been a “fashion” in the ornamentation of pottery for the late Neolithic and Eneolithic communities. Therefore it is not excluded that this pottery is of a local production.

As we pointed out in a recent study²⁹⁹, the use of excised pottery of Precucuteni type as an element of relative chronology for the Transylvanian sites demands caution as it is difficult to establish when such materials are in fact imports. Among the important Neolithic settlements of the middle Mureș valley³⁰⁰, we believe that a significant percentage of excised pottery lost its initial ethno-cultural component.

²⁷⁰ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133; Paul 1992, p. 53–54, pl. XXII/1–9, 11–12; Maxim 1999, p. 100.

²⁷¹ Székely 1967, p. 75–84; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132, fig. 26/7, fig. 28/5, fig. 31/3–4, fig. 34/1, 6, 8.

²⁷² Comșa 1965, fig. 5/2; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132; Lazarovici 1996, p. 33; Ioniță et alii 2004, p. 16–17.

²⁷³ Maxim 1999, p. 100.

²⁷⁴ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134, reference 154; Aldea 1979, p. 25; Paul 1992, p. 54, fl. XXII/11, 13, 15.

²⁷⁵ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132, reference 134; Maxim 1999, p. 100.

²⁷⁶ Lazarovici, Kalmar 1987, fig. 10/16–20, pl. IX/1–5; Lazarovici, Maxim 1990–1993, p. 54–57, fig. 26/6; Lazarovici 1991, p. 13; Maxim 1999, p. 100.

²⁷⁷ Zaharia 1967, Abb. 6/1–2, Abb. 10/1, Abb. 11/3; Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 1b/1–6.

²⁷⁸ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133; Maxim 1999, p. 100.

²⁷⁹ Drașovean, Luca 1990, fig. 3/4; Drașovean 1996, p. 95.

²⁸⁰ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134.

²⁸¹ Rustoiu 2001, pl. II/2.

²⁸² Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133, reference 143; Paul 1962, fig. 9/3–5; 1992, pl. XXII/10.

²⁸³ Căvruc, Buzea 2007, p. 247.

²⁸⁴ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 133–134; Lazarovici, Kalmar 1982, pl. IV/21, 23–24; Gligor 2009b, pl. I/1–2, II/1–3, III/1–5.

²⁸⁵ Paul 1969, p. 47–50, pl. III/1–18; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 129, 133; Maxim 1999, p. 100.

²⁸⁶ Marinescu-Bîlcu 1974, fig. 1.

²⁸⁷ Zaharia 1967, p. 34, references 83, 85, Abb. 13/3; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 132, fig. 31/1–2, fig. 32/9.

²⁸⁸ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134, reference 150; Vlăsa 1976, p. 29–30.

²⁸⁹ Dumitrescu 1966, p. 442; Marinescu-Bîlcu 1974, p. 131; Lazarovici, Dumitrescu 1985–1986, p. 15.

²⁹⁰ Roska 1941, Tafel CXV/1–28; Luca 1997b, pl. I/5, II/1; 2001a, p. 68, fig. 5/11, fig. 33/2, 36/5, 8; Maxim 1999, p. 100.

²⁹¹ Maxim 1999, p. 98.

²⁹² Lazarovici, Lazarovici 2006, fig. IVd. 27.

²⁹³ Luca, Roman 1999b, pl. XVII/7.

²⁹⁴ Lazarovici 1999–2000, p. 43–44.

²⁹⁵ Zrínyi 1981–1982, pl. I/8, VII/6.

²⁹⁶ Marinescu-Bîlcu 1974, p. 134.

²⁹⁷ Paul 1992, p. 54.

²⁹⁸ Comșa 1965, p. 631.

²⁹⁹ Gligor 2009b, p. 233–243.

³⁰⁰ Gligor 2009b, pl. IV.

VI.6. Relationships with Petrești Culture

The Petrești culture habitation at Lumea Nouă mainly fits with the A-B phase, a situation specific to most of the settlements within the middle Mureș river basin. Nowadays, in this geographical area we can identify no less than 36 sites or discoveries belonging to Petrești culture³⁰¹.

More recent archaeological research revealed new discoveries belonging to this culture, here briefly mentioned. The latest excavations at Tărtăria (1989) have revealed typical Petrești A-B³⁰² and Petrești B culture³⁰³ materials. A phase A-B Petrești settlement was excavated at Ciumbud³⁰⁴. In the proximity of Alba Iulia, on the other side of Mureș valley, Petrești habitations were identified at Oarda de Jos-*Dublihan*³⁰⁵ and Oarda de Jos-*Șesu Orzii*³⁰⁶. A few kilometres to the east of the Lumea Nouă site, at Alba Iulia-str. *Clujului* specific Petrești pottery was found³⁰⁷, fitted within the A-B phase of the culture's development. Z. Maxim published a study about the Petrești painted pottery from Baciu³⁰⁸, Vișoara³⁰⁹ and Zau de Câmpie³¹⁰. At Cheile Turzii, new excavations confirm that the layer with Lumea Nouă painted pottery was indeed superseded by a Petrești layer³¹¹. S. A. Luca also published materials from the Petrești habitation at Turdaș-Luncă³¹² and Cerișor-Peștera *Cauce*³¹³. At Miercurea Sibiului-Petriș, in the IIIrd layer, surface dwellings belonging to the A-B phase of Petrești culture were identified³¹⁴.

Until recently there have been no irrefutable arguments to sustain the origin of the Petrești culture. I. Paul considers that the genesis of Petrești culture has a genetic root in the old Neolithic tradition (of Aegean, Anatolian and Micro-Asian origin), with a distinct and particular evolution, a mix of original and independent manifestations with ethno-cultural influences from the neighbouring cultures³¹⁵. Initially, Gh. Lazarovici considered that either the bearers of the Vinča C phase provided the roots for the Petrești culture or that this one contains southern influences brought over by the Vinča C migration³¹⁶. In the 1980's, he saw that the development of the first phase of Petrești culture happened during the Vinča C1 phase³¹⁷.

A compelling analysis on the genesis of Petrești culture in connection with the Banat discoveries was made, in several successive studies, by Fl. Drașovean³¹⁸. He links the earliest Petrești manifestations from Transylvania with a new and dynamic migratory wave, initiated by the penetration of Foeni group tribes on the Mureș valley at the end of Vinča C1 phase³¹⁹.

As these arguments gained in weight, the overall conclusion was that the Foeni group played a substantial role in the emergence of the Petrești culture³²⁰; this was stated based upon the specific material culture and in accordance with the stratigraphic context, conclusions also verified by radiocarbon dating³²¹.

³⁰¹ Gligor 2004, pl. VII.

³⁰² Paul 2007, pl. XVIII/1-3.

³⁰³ Paul 2007, pl. XIX/1-5.

³⁰⁴ Badea et alii 1996, p. 42, pl. VIII-IX; Gligor 2000, p. 144.

³⁰⁵ Rustoiu 2001, p. 55-57, fig. 1, pl. I-IV.

³⁰⁶ Gligor 2004, p. 18-20, pl. IV/5-7, V/1-6, VI/1-8, IX/1-8.

³⁰⁷ Gligor 2004, p. 20-25, pl. I/1-5, II/1-8, III/1-3, 5-6, IV/1-2, 4.

³⁰⁸ Maxim 1999, pl. XXI/1-8.

³⁰⁹ Maxim 1995, p. 724, fig. 1/1-2, 4-5, 8-9, fig. 2/1-7.

³¹⁰ Maxim 1999, pl. XXII/1-9.

³¹¹ Lazarovici et alii 1995a, p. 552-553, fig. 8/6-9, fig. 9/1-5, fig. 10/1-7; Lazarovici 1996, p. 31; Lazarovici, Lazarovici 2007, fig. 6b.20/b; Maxim 1999, pl. XXIII-XVI.

³¹² Luca 2001a, p. 71-77.

³¹³ Luca et alii 2004, pl. XX/1, 7, XXII/2, 4, XXIII/3, XXVII/2, XXIX/2, XXXIV/4, XXXVII/1-2, XLI/5, foto 28/1.

³¹⁴ Luca et alii 2007, p. 15-16, Plan 8.

³¹⁵ Paul 1992, p. 124.

³¹⁶ Lazarovici 1987, p. 38.

³¹⁷ Lazarovici, Némethi 1983, p. 35, chronological table.

³¹⁸ Drașovean 1994a, p. 20-22; 1997a, p. 76-78; 2003, p. 39-46; 2004, p. 27-36.

³¹⁹ Drașovean 1996, p. 86, 98-99; 2002, p. 76-78; 2004, p. 33; 2005, p. 13.

³²⁰ Drașovean 2004, p. 33; Lazarovici, Lazarovici 2006, 436; 2007, p. 15; Gligor 2007e, p. 11-12.

³²¹ Drașovean 2003, p. 45-46; 2004, p. 33-34; 2005, p. 20-21; Gligor 2008a, pl. VII; 2009c, fig. 3.

Chapter VII ■ OVERALL CONSIDERATIONS. CONCLUSIONS

A result of more than six decades of archaeological research, in the form of stratigraphical sections, systematic and rescue excavations, is the overall view of the Neolithic and Eneolithic habitations at Alba Iulia-Lumea Nouă; this view brings about an entire set of characteristics that single out this settlement from the middle Mureș valley. Placed on the second terrace of the Mureș River, the settlement offered a good habitat and the use of local natural resources allowed for it to expand towards west and north, in close relation to the terrain topography and the water resources.

We state that both the vertical and horizontal stratigraphy at Lumea Nouă allowed us to identify, on the one hand, the succession of cultural layers and archaeological complexes; on the other hand it provided clues to the dynamic of habitations, the shape and placement of dwellings as well as the chronological evolutions of the site in several sectors. We also concluded that the Lumea Nouă site is a habitation protected by fortification works; it is not excluded that the ditches identified in Sp. VI/2005, given their shape and trajectory, probably border the ritual complexes found in Sp. II/2003 and Sp. III/2005.

Data regarding the Lumea Nouă cultural group and its specific painted pottery brings about some clarifications towards the definition of the cultural content of this group. Without forcing the realities of the archaeological data, in the current state of research, we argue that the main result of our work here is the first typological and stylistic classification of the group's painted pottery, in correlation with stratigraphical data and discussions of analogies and possible synchronisms within a geographical area of similar cultural features of shape and ornamental techniques. The Vinča habitation at Lumea Nouă expands over the entire classical phase and partially its late evolution as a culture. We consider the sequence identified here to be relevant for this late evolution.

From recent research we can conclude that the most intense habitation is that of the Foeni group. We have allocated it most of the discussions in this study because of the importance and novelty of this discovery in Transylvania. As belonging to the Foeni community we can include habitat structures, such as pit huts and surface dwellings as well as the existence of a defensive system; they are also responsible for a large quantity of pottery, zoo- and anthropomorphic clay statues, lithics, bone and antler artefacts as well as a unique funerary discovery for the territory of Romania, until nowadays. The habitation character of the Foeni community here is also reinforced by the study of lithics; some changes appeared within the technology and they are seen as a result of a community adapting to a different habitat and the exploitation of new and varied raw materials.

Archaeometric analyses on samples of Lumea Nouă painted pottery and Foeni fineware (black, black-topped and painted pottery) offered important data that expands the knowledge on the differences between the two cultural groups in the preparation of the clay matrix and the firing process. The obvious superiority of Foeni pottery can be another argument towards considering the two groups as belonging to two different cultural backgrounds and originating from distinct geographical areas. We keep in mind that the research was carried out on a small set of samples, therefore the hypotheses and the conclusions based on them are only seen as preliminary and partial. In order to check and further argument them we are to aim towards expanding the research as far as identifying the raw material sources and probably creating "identity cards" for certain Neolithic pottery; this can be a useful tool in understanding the scientific importance of each discovery and in allowing an accurate comparison with pottery from other areas in Romania and Central and South-East Europe.

With the discovery of ornaments crafted from the *Spondylus gaederopus* shell, the Lumea Nouă site is added to the repertory of settlements included in the system of trade routes and commerce that valued these items, seen by most researchers as symbols of prestige.

The discovery at Lumea Nouă of a ceramic pot bottom with the imprint of a whole *Cerealia* ear, a *Triticum aestivum* or bread grain, offers useful data on the production activities of the Foeni communities. Documenting this species at the time of the Foeni habitation is an important step in the study of plant growing in prehistory, more so as the information regarding the cultivation of *Triticum aestivum* in Neolithic times is scarce.

C¹⁴ dates obtained from samples drawn from closed complexes place the Neolithic and Eneolithic habitations at Lumea Nouă among the Transylvanian settlements with sequences of absolute chronologies. We can add the data obtained using the OSL (optically stimulated luminescence) method, a method that becomes more and more important as an absolute dating method in archaeology, while offering at the same time a "calibration" for the existent C¹⁴ data besides to its own dating intervals.

If only a few decades ago the arguments on either the local or foreign origins of the Petrești culture were sustained with circumstantial evidences, the results of recent archaeological research in the Transylvanian area linked to those in Banat can now provide a new reality based on archaeological materials with certain stratigraphical locations and the information from modern research and dating methods. With the Foeni type discoveries at Lumea Nouă, the theory of foreign origin of the Petrești culture gains a solid support. More and more archaeological arguments come to sustain a southern origin for the bearers of Petrești culture, a genesis that takes place due to a Foeni group ethnic and cultural intervention.

We are therefore arguing towards the foreign origin theory in the genesis of Petrești culture. These impulses, originating in the south, are considered as essential in the birth of this civilisation, at the middle of the 5th Millennium BC and in this context the site at Alba Iulia-*Lumea Nouă* represents a key site in the research of this important and intricate process.

The results of the archaeological excavations performed between 2002 and 2008 in particular, put forward in the present volume reflect the current state of research. The outcome of our extensive analysis is therefore a rich and representative set of archaeological artefacts brought into scientific discussion, a material that relates this site within the already existing research on Neolithic and Eneolithic in Transylvania and also in Central and South Eastern Europe.

LIST OF PLATES

- Plate I:** 1—Map of Romania showing the location of Alba County and Alba Iulia City; 2—Aerial view of Alba Iulia City with the marked location of the site; 3—Aerial view of the Alba Iulia-*Lumea Nouă* site, with the extent of the settlement marked on
- Plate II:** The layout of archaeological research units in 2005
- Plate III:** The layout of archaeological research units in 2006
- Plate IV:** General ground level plan (grundriss)—(ALN.02./*Ferma Romano-Catolică*) [apud Paul et alii 2003b]
- Plate V:** Excavation layout—(ALN.05./Sp.II-Sărăcuț)
- Plate VI:** □A-B—grundriss L1—(ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate VII:** 1—M1—(ALN.05./Sp. VI-Sobaru); 2—Ground level plan (grundriss) level I —□C/G1—(ALN.03./Sp. II-Mariș)
- Plate VIII:** 1—Ground level plan (grundriss) level I—□B; 2—Ground level plan (grundriss) level II—□B (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate IX:** 1—Ground level plan (grundriss) level III—□B; 2—Ground level plan (grundriss) level IV—□B (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate X:** 1—Grundriss □B/G1 ground plan of the human remains assemblage (ALN.05./Sp. III-Colda); 2—Grundriss □C/G1 ground plan of the human remains assemblage (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate XI:** Grundriss general—(ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate XII:** Details of bashing fractures and abrasion areas —1a–1b (skull no. 26); 2a–2b (skull no. 24); 3a–3b (skull no. 13) (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate XIII:** 1—Grundriss (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2—Grundriss (ALN.08./Sp.I-Rusu)
- Plate XIV:** 1—Grundriss (ALN.05./Sp.VII-Ampoițan); 2—Grundriss (ALN.05./Sp.VI-Sobaru)
- Plate XV:** 1—Grundriss—(ALN.06./Sp.VII-Suciu); 2—Ground level plan of archaeological contexts □ A-E (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Plate XVI:** 1—Grundriss—(ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 2—Grundriss—(ALN.06./Sp.II-Ciont M.)
- Plate XVII:** 1—Grundriss S I–II—(ALN.06./Sp. III-Moldovan); 2—Grundriss S I–III—(ALN.06./Sp.V-Sima)
- Plate XVIII:** 1–2—Grundriss S I–II (ALN.06./Sp.IV-Călin)
- Plate XIX:** Grundriss general—(ALN.06./Sp.VI-Făt)
- Plate XX:** General topographical survey of the Alba Iulia—*Lumea Nouă* site showing the location of the archaeological research units (1942–2008) and the 3 areas/sectors of the site
- Plate XXI:** Outline of the inhabited area within the site and the distribution of archaeological cultures; the defensive system of Lumea Noua settlement
- Plate XXII:** Section drawing S VII/1976 [apud Paul 1992]

- Plate XXIII: Section drawing (E) S II/1995
- Plate XXIV: 1a–1b □9—Section drawing (S–E); 1c—Section drawing (V) Ditch no. 1 (ALN.03./Sp.I-Pavel); 2—Section drawing (S) S IX/1996
- Plate XXV: 1—Section drawing (N) □C; 2—Section drawing (N) □B (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate XXVI: 1—Section drawing (V)—B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 2—Section drawing (E) S I (ALN.05./Sp.VIII-Lăzăr)
- Plate XXVII: 1—Section drawing (N) S I; 2—Section drawing (N) S II (ALN.05./Sp.VI-Sobaru)
- Plate XXVIII: 1—Section drawing (S) □C (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2—Section drawing (V) □4 (ALN.05./Sp.VII-Ampoițan)
- Plate XXIX: 1—Section drawing (V) □B (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2—Section drawing (E) □A (ALN.06./Sp.II-Ciont M.)
- Plate XXX: 1—Section drawing (N) S II; 2—Section drawing (S) S II (ALN.06./Sp.III-Moldovan)
- Plate XXXI: 1—Section drawing (E) S I; 2—Section drawing (V) S II (ALN.06./Sp. IV-Călin)
- Plate XXXII: 1—Section drawing (V) S I (ALN.06./Sp.V-Sima); 2—Section drawing (N) S II (ALN.06./Sp.VII-Suciu)
- Plate XXXIII: 1—Section drawing (N) S III (ALN.06./Sp.VI-Făt); 2—Section drawing (N) □ A-C (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate XXXIV: IMDA—Vinča culture [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Plate XXXV: IMDA—Foeni cultural group [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Plate XXXVI: IMDA—Foeni cultural group [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Plate XXXVII: IMDA—Foeni cultural group [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Plate XXXVIII: IMDA—Petrești culture [apud Beldiman, Sztancz 2007]
- Plate XXXIX: 1–2—Spondylus shell bracelets (No. Inv. 4619–1, 4619–2/MNUAI); 3a–3b—Spondylus shell valve with carving marks, □A, ▼0.70–0.80 m/L1 (ALN.08./Sp. I-Rusu)
- Plate XL: [Vinča B] 2a/2b—□A, ▼0.70–0.75 m/L1; 3a/3b–4—□A, ▼0.70–0.75 m/L1; 6–7—□B, ▼0.60–0.70 m/C1 (ALN.08./Sp.I-Rusu); [Foeni] 1a–1c—S I, (A3b), ▼2.40 m (ALN.06./Sp. IV-Călin); 5—□1, S II, ▼1.00–1.25 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 8—▼1.40 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Plate XLI: [Vinča B] 11a–11b—□A, ▼1.40 m/G2 (ALN.08./Sp.I-Rusu); 1–10 [Foeni]—B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Plate XLII: 1–9 [Foeni]—B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț)
- Plate XLIII: [Vinča B] 1—□A, ▼1.20–1.40 m (Obsidian); 2, 6 (Obsidian)—□C, ▼1.35–1.55 m/B3; 3—□A, ▼1.00–1.20 m (Obsidian); 4—□A, ▼0.80–1.00 m (Obsidian); [Foeni] 5—□B, (m. 14), ▼1.20 m; 7–8 —□B, (m. 11), ▼0.65–0.70 m/C1; 9—□C, ▼0.90–1.10 m; 10—□E, ▼0.60 m (ALN.05./Sp.III-Colda) (M 1:1)
- Plate XLIV: [Vinča B] 4—□C, ▼1.35–1.55 m/B3 (ALN.05./Sp.III-Colda); [Foeni] 1—□3–4, S II, ▼1.70–1.90 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2—□3, S II, ▼1.50–1.70 m/C1; 8 —□3, S I, ▼1.30 m (ALN.06./Sp. IV-Călin); 3—□1, S I, ▼0.65–0.85 m; 5, 12—□1, S II, ▼0.80–1.00 m; 6—□1, S II, 0.80–1.00 m; 10—□2, S III, ▼0.90–1.10 m; 11—□2, S II, ▼1.50–1.60 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 7—□A, ▼0.50 m; 9—□C, ▼1.40 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:1)
- Plate XLV: [Foeni] 1, 7—□3, S II, ▼1.20–1.40 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 2—□B, ▼0.80 m/B1; 5—□B, ▼1.70 m/B1; 4, 6—□B, ▼0.40–0.60 m (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 3—S II, ▼1.50–1.80 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 8—S II, ▼1.00–1.10 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 9—□A, ▼0.20–0.40 m (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate XLVI: The source areas and mobility of Foeni communities in the process of gathering lithic material of sedimentary origin [apud Bălțean et alii 2008]
- Plate XLVII: 1–4—Images of thin section analyses on a group of lithic artefacts produced by the Foeni group [apud Bălțean et alii 2008]
- Plate XLVIII: 1–8 Polarized light images of a number of representative samples of Lumea Noua painted pottery [apud Varvara et alii 2008]
- Plate XLIX: 1–7 Polarized light images of a number of representative samples of Foeni pottery [apud Fabri et alii 2008]
- Plate L: [Vinča B] 1–4—□C, 1.35–1.55 m/B3 (ALN.05./Sp.III-Colda); 5—□B, ▼0.70–0.90 m; 7—□B, ▼1.00–1.30 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 6—□D, ▼0.70–0.80 m (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate LI: [Vinča B] 1—□B, ▼1.75–1.90 m/G2; 2, 4—□B, ▼0.70–0.90 m; 3—□B, ▼0.50–0.70 m; 5–6—□A, ▼1.10–1.30 m/L2; 7–10—□B, ▼1.00–1.30 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)

- Plate LII: [Vinča B] 1—□B, ▼0.50–0.70 m; 2, 4—□B, ▼0.70–0.90 m; 3—□A, ▼0.80–1.00 m; 5—□A, ▼1.40 m/G3 (ALN.08./Sp.I-Rusu); 6—□B, ▼1.75–1.90 m/G2 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LIII: [Vinča B] 1–2—□A, ▼0.80–1.00 m; 3—□B, ▼1.25–1.35 m; 4, 6—□B, ▼0.70–0.90 m; 5—□B, ▼0.50–0.70 m; 7–8—□D, ▼0.40–0.70 m/L1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LIV: [Vinča B] 1—□A, ▼0.60–0.80 m/L1; 2—□D, ▼1.30–1.50 m/G8; 3–5—□B, ▼1.30–1.60 m/B1 (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate LV: [Vinča B] 1—□A/L2, ▼1.10–1.30 m; 2—□A, ▼0.70–0.80 m; 3—□B, ▼0.70–0.90 m; 4—□D—0.40–0.70 m/L1; 5, 8—□A, ▼0.80–1.00 m; 6—□B, ▼0.50–0.70 m; 7—□C, ▼1.65–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LVI: [Vinča B] 1, 6—□A, ▼0.80–1.00 m; 2–4—□D, ▼0.40–0.70 m/L1; 5—□B, ▼0.50–0.70 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LVII: [Vinča B] 1—□B, ▼0.70–0.90 m; 2—□B, ▼1.00–1.30 m; 3—□B, ▼1.25–1.35 m; 4—□A/L2, ▼1.10–1.30 m; 5—□C, 1.35–1.55 m/B3 (ALN.05./Sp.III-Colda); 6, 8—□D, ▼0.40–0.70 m/L1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 7—S I, ▼2.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Plate LVIII: [Vinča B] 1—□D, ▼0.40–0.70 m/L1; 3–4—□B, ▼1.25–1.35 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 5—□C, 1.35–1.55 m/B3 (ALN.05./Sp.III-Colda); [Foeni] 2—□A, ▼0.70–0.80 m (M 1:2)
- Plate LIX: [Vinča B] 1—□C, ▼0.80–1.00 m (ALN.08./Sp.I-Rusu); 2—□A, ▼0.80–1.00 m; 3—□B, ▼0.50–0.70 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 4—□C, ▼1.40–1.50 m /G2 (ALN.05./Sp.III-Colda) (M 1:2)
- Plate LX: [Vinča B] 1–2—□A/L2, ▼1.30–1.50 m; 3–4—□C, ▼1.65 m/B1; 5, 7–8—□B, ▼0.70–0.90 m; 6, 9, 11—□A, ▼0.70–0.90 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 10—□C, ▼1.35–1.55 m/B3 (ALN.05./Sp.III-Colda) (M 1:2)
- Plate LXI: [Vinča B] 1–2, 6–7—□D, ▼0.40–0.70 m/L1; 3—□A, ▼0.70–0.90 m; 4—□B, ▼0.70–0.90 m; 8—□B, ▼0.50–0.70 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 5—□A, ▼0.70–0.80 m/L1 (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate LXII: [Vinča B] 1—□A/L2, ▼1.10–1.30 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LXIII: [Vinča C] 1–3, 5, 7—□4, S II, ▼1.85–2.10 m/B1; 4, 8–9—□5, S II, ▼1.30–1.50 m/B1; 6—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1; 10—□2, S II, ▼0.80–1.00 m (ALN. 95) (M 1:2) 11—□2, S II, ▼1.40 m/L1 (ALN.06./Sp. V-Sima) (M 1:2)
- Plate LXIV: [Vinča C] 1, 4, 5–8, 10—□4, S II, ▼1.85–2.10 m/B1; 2, 9, 11—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1; 3—□2, S II, ▼0.80–1.00 m (ALN. 95) (M 1:2)
- Plate LXV: [Foeni] 2—□B, ▼1.25–1.60 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); [Petrești] 1—□9, ▼0.20–0.40 m (ALN.03./Sp.I-Pavel) (M 1:1)
- Plate LXVI: [Foeni] 1 –□3, S II, ▼1.25–1.45 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima) (M 1:1)
- Plate LXVII: [Foeni] 1–3—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:1)
- Plate LXVIII: [Foeni] 1 –□3, S II, ▼2.10–2.40 m/C1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 2—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate LXIX: [Foeni] 1–2 –▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate LXX: [Foeni] 1—□1–2, S II, ▼1.20–1.80 m/B2 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2–3, 6–7—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 4 –□B, ▼1.65–2.10 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 5—□3, S II, ▼0.80–1.00 m (ALN.06./Sp.VI-Făt); 8 –S II/G2 (ALN.06./Sp.V-Sima) (M 1:2)
- Plate LXXI: [Foeni] 1, 3 –▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 2—□B, ▼1.05–1.25 m (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 4—□1–2, S II, ▼1.00–1.80 m/B2 (ALN.06./Sp.III-Moldovan) (M 1:2)
- Plate LXXII: [Foeni] 1—□1, S II, ▼0.80–1.00 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 2–3—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 4—□3, S II, ▼0.50–0.70 m (ALN.06./Sp.VI-Făt) (M 1:2)
- Plate LXXIII: [Foeni] 1—□2, S II, ▼1.50–1.70 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 2—□A, ▼2.20 m/G1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 3—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 4—□B, ▼2.00–2.10 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 5—□C, ▼1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LXXIV: [Foeni] 1–2—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 3—□C, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate LXXV: [Foeni] 1—□B, ▼1.70 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 2—□5, S II, ▼0.40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 3—□3, S II, ▼1.00–1.60 m/C1 (ALN.06./Sp.VI-Făt); 4—□B, ▼0.65–0.80 m; 5—□B, ▼1.35 m/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.) (M 1:2)

- Plate LXXXVI: [Foeni] 1—□4, S II, ▼1.20–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 3—□3, S II, ▼1.00–1.60 m/C1 (ALN.06./Sp.VI-Făt) (M 1:2)
- Plate LXXXVII: [Foeni] 1—□1, S II, ▼1.90–2.00 m/B1; 3—□1, S II, ▼1.50–1.90 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 2—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan) (M 1:2)
- Plate LXXXVIII: [Foeni] 1—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2—□1, S II, ▼1.90–2.00 m/B1 (ALN.06./Sp. IV-Călin) (M 1:2)
- Plate LXXXIX: [Foeni] 1—□3, S II, ▼1.20–1.40 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 2—□B, ▼2.00–2.10 m/G1 (ALN.05./Sp. III-Colda); 3–5—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan) (M 1:2)
- Plate LXXX: [Foeni] 1—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan) (M 1:2)
- Plate LXXXI: [Foeni] 1, 3—□1, S II, ▼1.90–2.00 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 2—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan) (M 1:2)
- Plate LXXXII: [Foeni] 1—□1, S I, ▼0.80 m; 2–3—□1, S II, ▼1.50–1.90 m/ B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin) (M 1:2)
- Plate LXXXIII: [Foeni] 1—□1, S II, ▼1.40–1.55 m/ B1; 6—□ 2–3/A1-A3 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 2—□B, ▼1.30–1.50 m/ B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 3–4—□4, S II, ▼2.20–2.50 m/B1 (ALN.06./Sp. III-Moldovan); 5—□A, ▼1.00–1.20 m/ B1 (ALN.06./Sp. II-Ciont M.) (M 1:2)
- Plate LXXXIV: [Foeni] 2—□ A, ▼ 1.00–1.80 m/B1 (ALN.06./Sp.II-Ciont M.); 3—□1, S II, ▼1.90–2.00 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 4—□5, S II, ▼0.65–0.80 m/B1, (ALN.06./Sp.VII-Suciu); 5—□C, ▼1.20–1.40 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 6—□B, ▼1.05–1.25 m/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); [Petrești] 1—S I, ▼2.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Plate LXXXV: [Foeni] 1, 6—□C, ▼0.70–0.80 m/C1; 2–3, 5—□D, ▼0.70–0.80 m/C1; 4—□A, ▼0.70–0.75 m/L1 (ALN.03./Sp.II-Mariș) (M 1:2)
- Plate LXXXVI: [Foeni] 2—□B, ▼0.40–0.70 m (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 1, 3, 5—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 4—□4/B1 (ALN.05./Sp.VII-Ampoitan) (M 1:2)
- Plate LXXXVII: [Vinča C1] 1—□14, S VII, ▼0.60 m (ALN.76.); [Foeni] 2—S II/G3 (ALN.06./Sp.V-Sima); 3—□4, S II, ▼1.20–1.50 m/B1; 4—□1, S II, ▼1.20–1.60 m/B2 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 5—□B, ▼0.50–0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu) 6—□C, ▼1.45–1.65 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 7—□5, S II, ▼1.00–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.VII-Suciu) (M 1:2)
- Plate LXXXVIII: [Foeni] 1, 5—□1, S II, ▼1.40–1.80 m/B2 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2—□3, S II, ▼1.25–1.45 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 3–4—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa LXXXIX: [Foeni] 1—□3, S IX, ▼0.60–1.00 m/B1 (ALN.96.); 2—□C, ▼1.45–1.65 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 3–5—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate XC: [Foeni] 1–3—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate XCI: [Foeni] 1, 3–5—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 2—S I, ▼2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Plate XCII: [Foeni] 1, 5–7—□4, S II, ▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2–3, 9—□A, ▼1.00–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.II-Ciont M.); 4—□B, ▼1.40–1.80 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 10—□B, ▼0.35–0.50 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 8—S I, ▼2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Plate XCIII: [Foeni] 1—□C, ▼1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2—□B, ▼0.90–1.00 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 4—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); [Petrești] 3—S I, ▼2.00–2.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Plate XCIV: [Foeni] 1—□B, ▼0.40–0.70 m (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 2—□B, ▼1.60–2.00 m/G1; 3—□B, ▼0.90–1.00 m/C1; 4—□B, ▼0.85–0.90 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda) (M 1:2)
- Plate XCV: [Foeni] 1–2—□1, S II, ▼1.50–1.60 m/B1; 3–5—□1, S II, ▼1.90–2.00 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin) (M 1:2)
- Plate XCVI: [Foeni] 1, 7—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 2—□3, S I, ▼1.00–1.20 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 3—□B, ▼0.85–1.10 m; 4—□B, ▼0.70–0.75 m; 5—□C ▼0.80–0.90 m; 8—□B, ▼1.00–1.20 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 6—S I, ▼0.60–0.80 m (ALN.06./Sp.VI-Făt); 9—□A, ▼0.40–0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate XCVII: [Foeni] 1, 4, 7—□B, ▼1.60–2.00 m/G1; 3, 6—□B, ▼0.65–0.70 m/C1; (ALN.05./Sp.III-Colda); 2—□2, S III, ▼0.90–1.10 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 5—□C, ▼1.00 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate XCVIII: [Foeni] 1–2—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 3—S I, ▼2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr) (M 1:2)

- Plate XCIX: [Foeni] 1–2, 4—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 3—□4, ▼ 0.85–1.15 m/B1 (ALN.05./Sp.VII–Ampoițan) (M 1:2)
- Plate C: [Foeni] 1—□3, S II, ▼ 0.60–0.80 m (ALN.06./Sp.VI–Făt); 2—□4, S II, ▼ 1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 3—□B, ▼ 0.70 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 4—□1, S II, ▼ 1.90–2.00 m/B1 (ALN.06./Sp.IV–Călin) (M 1:2)
- Plate CI: [Foeni] 1–2, 5—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 3—□1, S III, ▼ 0.70–0.90 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 4—□B, ▼ 0.85–1.10 m/C1; 6—□2, S II, ▼ 1.70 m/L1; 8—□3, S I, ▼ 1.00–1.20 m; 9—□2, S III, ▼ 0.90–1.10 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 7—□B, ▼ 0.70–0.90 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 10—□C, ▼ 1.25–1.45 m/B1; 11—□C, ▼ 0.35–0.50 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită) (M 1:2)
- Plate CII: [Foeni] 1—□B, ▼ 0.65–0.80 m (ALN.06./Sp.I–Ciont I.) (M 1:2)
- Plate CIII: [Foeni] 1–2—□B, ▼ 1.60–2.00 m/G1 (ALN.05./Sp.III–Colda) (M 1:2)
- Plate CIV: [Foeni] 1—□C, ▼ 1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 2—□B, ▼ 1.10 m/C1 (ALN.05./Sp. III–Colda) (M 1:2)
- Plate CV: [Foeni] 2—□4, S II, ▼ 1.20–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 3—□A, ▼ 1.00–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.II–Ciont M.); 4–6—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 7—□B, ▼ 0.65–0.70 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); [Petrești] 1—S I, ▼ 2.00–2.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII–Lazăr) (M 1:2)
- Plate CVI: [Foeni] 1—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 2—□4, S II, ▼ 1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III–Moldovan); [Petrești] 3—S I, ▼ 2.00–2.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII–Lazăr) (M 1:2)
- Plate CVII: [Foeni] 1, 3, 5—S I, ▼ 2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII–Lazăr); 2—□C, ▼ 1.00–1.25 m/B1 (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 4—□3, S II, ▼ 0.50–0.70 m (ALN.06./Sp.VI–Făt) (M 1:2)
- Plate CVIII: [Foeni] 1—□1, S II, ▼ 1.20–1.80 m/B2 (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 2—□3, S II, ▼ 1.40 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 3—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 4—□C, ▼ 1.10–1.20 m/B1 (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 5—□C, ▼ 0.80–0.90 m (ALN.05./Sp.III–Colda) (M 1:2)
- Plate CIX: [Foeni] 1—□7, S II, ▼ 0.50 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 2, 4–5, 8, 10, 12, 15–16—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 3—□3, S II, ▼ 0.50–0.70 m (ALN.06./Sp.VI–Făt); 6—□C, ▼ 1.25–1.45 m/B1; 11—□A ▼ 0.30–0.40 m; 13—□C, ▼ 1.00 m/B1 (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 7, 14—□1, S II, ▼ 1.70 m/B2 (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 9—□4, ▼ 0.85–1.15 m/B1 (ALN.05./Sp.VII–Ampoițan) (M 1:2)
- Plate CX: [Foeni] 1—□3, S II, ▼ 1, 25–1.45 m/L1; 2—□2, S II, ▼ 1, 00–1.25 m/L1; 4—□2, S II, ▼ 0.80–1, 00 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 3—□3, S IX, ▼ 0.60–1.00 m/B1 (ALN.96); 5—S I, ▼ 2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII–Lazăr) (M 1:2)
- Plate CXI: [Foeni] 1—□2, S II, ▼ 1, 40–1.60 m/L1; 4—□3, S II, ▼ 1.40 m/L1 (ALN.06./Sp.V–Sima); 2—S I, ▼ 2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII–Lazăr); 3—□A, ▼ 0.80–1.00 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 5—□B, ▼ 0.65–0.85 m/B1 (ALN.06./Sp.I–Ciont I.); 6–8—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXII: [Foeni] 1—□C, ▼ 0.70 m (ALN.03./Sp.II–Mariș) (M 1:2)
- Plate CXIII: [Foeni] 1—□1, S I, ▼ 0.90 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 2—□B, (m. 3), ▼ 1.00–1.10 m/C1; 3—□B, (m. 5), ▼ 0.90–1.00 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 4—□3, S II, ▼ 0.70–0.80 m (ALN.06./Sp.IV–Călin) (M 1:2)
- Plate CXIV: [Foeni] 1—□5, S II, ▼ 0.40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 2—□1, S I, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 3—□B, ▼ 0.35–0.50 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 4—□B, (m. 13), ▼ 1.10–1.20 m/C1; 5—□B, (m. 11), ▼ 0.65–0.70 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda) (M 1:2)
- Plate CXV: [Foeni] 1—□4, S II 1.80–2.00 m/G6; 7—□1, S I, ▼ 0.90–1.05 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 2—▼ 0.70–1.00 m (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 3—□B, (m. 15–16), ▼ 1.00–1.10 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 4, 6—□3–4, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 5—□3, S II, ▼ 1.80–1.90 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin) (M 1:2)
- Plate CXVI: [Foeni] 1—□B, (m. 3), ▼ 1.00–1.20 m/C1; 4—□B, ▼ 0.85–1.10 m/C1; 7—□B, (m. 15–16), ▼ 1.00–1.10 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 2—□3, S I, ▼ 2.05 m/G1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 3, 9—□3, S II, ▼ 0.90–1.00 m/C1; 8—□3, S II, ▼ 1.10 m–1.60 m/C1; 12—□3, S II, ▼ 0.50–0.70 m; 17—□3, S II, ▼ 0.35–0.50 m (ALN.06./Sp.VI–Făt); 5—□1, S I, ▼ 0.20–0.40 m; 14—□1–2, S II, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 6—□1, S I, ▼ 0.90–1.05 m; 10—□2, S II, ▼ 0.70–0.75 m; 13—□3, S I, ▼ 1.40–1.60 m/L1; 15—□2, S I, ▼ 0.80–1.00 m; 18—□3, S II, ▼ 1.00–1.20 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 11, 16—□1–2, S II, ▼ 0.70–0.90 m/C1 (Șt?) (ALN.06./Sp.VII–Suciu) (M 1:2)

- Plate CXVII: [Foeni] 1–2, 4–9—□D, ▼0.70–0.90 m/C1; 3, 10–12—□A, ▼0.65–0.70 m/L1 (ALN.03./Sp.II-Mariș) (M 1:2)
- Plate CXVIII: [Foeni] 1—□1, S III, ▼1.00–1.20 m; (ALN.06./Sp.V-Sima); 2—□B, (m. 5), ▼0.90–1.00 m/C1; 3–4—□B, (m. 13), ▼0.90–1.00 m/C1; 7—□B, (m. 7), ▼0.60 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 5—□3, S II, ▼0.90–1.00 m/C1 (ALN.06./Sp.VI-Făt); 8–10—□D, ▼0.70–0.80 m/C1 (ALN.03./Sp.II-Mariș); [Petrești] 6—□4, S I, ▼1.00 m (ALN.06./Sp.V-Sima) (M 1:2)
- Plate CXIX: [Foeni] 1—□B, ▼0.65–0.80 m/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 2—□1, S II, ▼1.90–2.00 m/B1; 3—□3, S II ▼1.40 m/C1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 4—□A, ▼0.80–1.00 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate CXX: [Foeni] 1—□3–4, S II, ▼1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2—□1, S II, ▼2.00–2.20/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 3—▼1.80–1.90/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXXI: [Foeni] 1—□B, (m. 15), ▼1.75–1.80 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 2—□1, S VIII, ▼0.90–1.00 m (ALN.96.); 3, 5—▼1.20–1.80/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 4—□C, ▼1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp. I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate CXXII: [Vinča B] 2—□D, ▼0.40–0.70 m/L1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); [Foeni] 1, 5—▼1.20–1.80/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț); 4—□3, S IX, ▼0.60–1.10 m/B1 (ALN.96.); [Petrești] 3—S I, ▼2.00–2.20 m/B1 (ALN.05./Sp. VIII-Lazăr) (M 1:2)
- Plate CXXIII: [Foeni] 1—□B, ▼0.40–0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu); 2—□B, (m. 15–16), ▼1.60–1.65 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 3—□3, S IX, ▼0.60–1.10 m/B1 (ALN.96.); 4—□C, ▼1.00 m/B1; 5—□C, ▼1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită) (M 1:2)
- Plate CXXIV: [Foeni] 1, 10—□4, S II, ▼1.20–1.60 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 2—□4–5, S I, ▼1.10–1.50 m /C1 (ALN.06./Sp.VI-Făt); 3—□5, S II, ▼0.65–0.80 m/B1; 11—□5, S II, ▼1.25–1.60 m/B1 (ALN.06./Sp.VII-Suciu); 4—□B, (m. 15–16), ▼1.60–1.65 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 5—□C, ▼1.25–1.45 m/B1; 7—□C, ▼1.00–1.25 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 6—□3, S VIII, ▼1.10–1.30 m (ALN.96.); 8—□2, S III, ▼1.00–1.40 m/B1; 12—□3, S II, ▼0.50–0.70 m (ALN.06./Sp.VI-Făt); 9—□2, S II, ▼1.20–1.40 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima) (M 1:2)
- Plate CXXV: [Vinča C1] 9—□18, ▼0.60–0.70 m (ALN.76.); [Foeni] 1, 6, 10—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp. II-Sărăcuț); 3—□C, ▼1.45–1.65 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 4–5—□4–5, S I, ▼1.10–1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.VI-Făt); 8—□4, ▼0.85–1.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VII-Ampoișan); 7—□1, S II, ▼1.40–1.55 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 2 [Petrești]—□4, S VIII, ▼1.80 m/B1 (ALN.96.) (M 1:2)
- Plate CXXVI: [Foeni] 1–2, 6, 11—□1, S II, ▼1.60 m–1.90 m/B1; 7—□1, S II, ▼1.40 m–1.55 m/B1; 3—□2–3, S I, ▼2.20–2.40 m/A1-A2 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 4—□4, S I/G10; 8–9, 12—□3, S II, ▼1.25–1.45 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 10—□B, ▼0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu); 13—□4, ▼0.85–1.20 m/B1 (ALN.05./Sp.VII-Ampoișan) (M 1:2)
- Plate CXXVII: [Foeni] 1—□C, ▼1.65 m/B1; 5—□C, ▼0.75–1.00 m/C4; 6—□C, ▼1.25–1.45 m/B1; (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2—□1, S II, ▼1.40–1.55 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 3—□A, ▼1.00–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont M.); 4—□B, (m. 3), ▼0.65 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 7–8—□3–4, S II, ▼1.20–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 9–12—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXXVIII: [Foeni] 1—□C, ▼1.25–1.45 m/B1; 3—□C, ▼0.50–0.70 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2—□B, (m. 5), ▼1.00–1.20 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 4—□2, S II, ▼1.50–1.70 m/L1; 5—□3, S II, ▼1.25–1.45 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 6—□1, S I, ▼0.70–0.80 m (ALN.06./Sp.IV-Călin) (M 1:2)
- Plate CXXIX: [Foeni] 1—□C, ▼1.50 m/B1; 2—□C, ▼1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 3—□B, (m. 5), ▼0.70–0.75 m/C1; 5—□B, (m. 3), ▼0.95–1.20 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 4—□3, S II, ▼1.25–1.45 m/L1; 8—□1, S I, ▼1.40–1.60 m; 11—□2, S II, ▼1.00–1.20 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 6—□4, S II, ▼1.10–1.50 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 7—□1, S VIII, ▼0.20–0.40 m (ALN.96.); 9—□1, S II, ▼1.20–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 10—□3, S II, ▼0.50–0.70 m (ALN.06./Sp.VI-Făt); 12—□10, ▼0.60–0.80 m (ALN.76.) (M 1:2)
- Plate CXXX: [Foeni] 1a/1b–2—▼1.20–1.80/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXXXI: [Foeni] 1a/1b—□B, (m. 15–16), ▼1.60–2.00 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 2–3—▼1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXXXII: [Foeni] 1—□5, S VIII, ▼1.00 m (ALN.96.); 2—□2, S II, ▼1.00–1.20 m/L1; 3—□3, S I, ▼0.90 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 4—□1–2, S I, ▼0.60–0.80 m (ALN.06./Sp.VI-Făt) (M 1:2)

- Plate CXXXIII: [Foeni] 1–2—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 3, 5—□3, S II, ▼ 1.30–1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 4—□B, (m. 5), ▼ 0.90–1.00 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda) (M 1:2)
- Plate CXXXIV: [Vinča C1–C2] 6—□2, S II, ▼ 1.70 m/L1 (ALN.06./Sp.V–Sima); [Foeni] 1—□C, 0.80–0.90 m (ALN.05./Sp.III–Colda); 2–3—□3, S IX, ▼ 0.60–1.10 m/B1 (ALN.96.); 4—□3, S II, ▼ 1.25–1.45 m/L1; (ALN.06./Sp.V–Sima); 5—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXXXV: [Foeni] 1—□3, S II, ▼ 1.80–1.90 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 2—□B, (m. 3–5), ▼ 0.65–0.70 m; 3—□B, (m. 15–16), ▼ 1.65–2.00 m/G1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 4—□5, S II, ▼ 0.40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 5a/5b, 6–7—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț) (M 1:2)
- Plate CXXXVI: [Foeni] 1—□5, S I, ▼ 0.40–0.60 m (ALN.06./Sp.VI–Făt); 2—□B, (m. 15–16), ▼ 1.65–2.00 m/G1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 3–4, 7—□3, S I, ▼ 0.80–1.00 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 5, 8—□5, S II, ▼ 0.40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 6—□3, S II, ▼ 1.00–1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.VI–Făt) (M 1:2)
- Plate CXXXVII: [Foeni] 1—□B, ▼ 0.50–0.70 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 2—□1, S III, ▼ 0.90–1.10 m; 6—□4, S II, 1.00–1.20 m; 10, 17—□2, S II, 0.80–1.00 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 3—□1–2, S I, ▼ 0.20–0.40 m; 9—□3–4, S II, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 4, 7, 13, 15—□B, (m. 16), ▼ 1.10–1.20 m/G1; 11—□B, (m. 11), ▼ 1.00 m; 16—□B, (m. 13), ▼ 0.90–0.95 m/C1; 19—□B, (m. 6), ▼ 0.70 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 5—□5, S II, ▼ 0.40 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); 8—□4–5, S VIII, ▼ 1.30–1.50 m/B1 (ALN.96.); 12—□3–4, S II, ▼ 0.90–1.00 m/C1 (ALN.06./Sp.VI–Făt); 14—□D, ▼ 0.50–0.60 m; 18—□D, ▼ 0.40–0.60 m (ALN.08./Sp.I–Rusu) (M 1:2)
- Plate CXXXVIII: [Foeni] 1, 13—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 2—□C, ▼ 0.50–0.70 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 3—□B, (m. 13), ▼ 1.20–1.25 m/C1; 4—□B, (m. 16), ▼ 1.60–2.00 m/G1; 6—□B, (m. 13), ▼ 0.90–1.00 m; (ALN.05./Sp.III–Colda); 5—□4–5, S II, ▼ 0.95–1.20 m/C1 (ALN.06./Sp.VI–Făt); 7—□3, S II, ▼ 1.40–1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 8—□2, S II, ▼ 0.80–1.00 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 11—□B, ▼ 0.40–0.60 m; 12—□A, ▼ 0.40–0.60 m (ALN.08./Sp.I–Rusu); 14—□7, S II, ▼ 0.50 m (ALN.02./Ferma Romano-Catolică); [Petrești] 9—□1, S VIII, ▼ 0.20–0.40 m; 10—□4–5, S VIII, ▼ 1.30–1.50 m/B1 (ALN.96.) (M 1:2)
- Plate CXXXIX: [Foeni] 1, 5—□3, S IX, ▼ 0.60–1.00 m/B1 (ALN.96.); 2, 9—□C, ▼ 1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 3—□B, (m. 13), ▼ 0.90–1.00 m/C1 (ALN.05./Sp.III–Colda); 4, 7, 10—▼ 1.20–1.80 m/B1 (ALN.05./Sp.II–Sărăcuț); 6—□3, S II, ▼ 1.20–1.40 m/L1 (ALN.06./Sp.V–Sima); 8—□9, ▼ 1.20 m (ALN.76.) (M 1:2)
- Plate CXL: [Foeni] 1—□B, (m. 3), ▼ 0.90–1.00 m/C1; 2—□B, (m. 3), ▼ 0.65 m/C1; 8–9—□B, (m. 15–16), ▼ 1.85–2.00 m/G1; 10—□E, ▼ 0.40–0.50 m (ALN.05./Sp.III–Colda); 3—□A, ▼ 0.70–0.80 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 4—□2, S II, ▼ 1.70 m/L1; 6—□2, S II, ▼ 0.80–0.90 m; 7—□1, S III, ▼ 1.00–1.20 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 5—□3, S II, ▼ 1.80–1.90 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin) (M 1:2)
- Plate CXLI: [Foeni] 1, 3—□A, ▼ 0.80–0.90 m; 9—□B, (m. 13), ▼ 1.20 m/C1; 11—□E, ▼ 0.75–0.90 m (ALN.05./Sp.III–Colda); 2—□B, ▼ 1.00–1.20 m (ALN.05./Sp.I–Șoaită); 4—□1, S II, ▼ 1.50–1.80 m/B1; 5—□3, S II, ▼ 1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 6—□2, S II, ▼ 0.70–0.75 m; 8—□2, S II, ▼ 0.80–1.00 m; 10—□1, S II, ▼ 0.80–1.00 m; 12—□1, S III, ▼ 0.95–1.10 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 7—□1, S VIII, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.96.); 13—□A, ▼ 0.60 m (ALN.08./Sp.I–Rusu) (M 1:2)
- Plate CXLII: [Petrești] 1, 6—□1, S VIII, ▼ 1.10–1.20 m; 2—□4, S VIII, ▼ 1.50–1.70 m; 3—□4, S VIII, ▼ 1.30 m; 5—S VIII, ▼ 2.30 m/B1 (ALN.96.); 4—□2, S II, ▼ 0.70–0.75 m (ALN.06./Sp.V–Sima); 7—□B, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.08./Sp.I–Rusu) (M 1:2)
- Plate CXLIII: [Petrești] 1a–1b—□2–3, S IX, ▼ 0.20–0.40 m (ALN.96.) (M 1:2)
- Plate CXLIV: [Turdaș] 1—□3, S II, ▼ 1.20 m–1.50 m/C1; 2—□3, S II, ▼ 1.80–2.10 m/C1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 3—□3, S IX, ▼ 0.80–1.30 m/B1 (ALN.96.); 4—□B, ▼ 1.05 m–1.25 m/B1 (ALN.06./Sp.I–Ciont I.); 5—□3–4, ▼ 1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III–Moldovan) (M 1:2)
- Plate CXLV: [Turdaș] 1—□1–2, S II, ▼ 1.00–1.50 m/B2 (ALN.06./Sp.III–Moldovan); 2—□1, S II, ▼ 2.00–2.20 m/B1; 3—□1, S II, ▼ 2.65–2.70 m/B1 (ALN.06./Sp.IV–Călin); 4—□3, S II, ▼ 0.60 m (ALN.06./Sp.VI–Făt); 5—□B, ▼ 1.05–1.25 m/B1 (ALN.06./Sp.I–Ciont I.) (M 1:2)

- Plate CXLVI: [Turdaș] 1—S I, ▼1.60–1.65 m (ALN.05./Sp.VI-Sobaru); 2—□2, S II, ▼1.20 m (ALN.06./Sp.IV-Călin); 3—□A, ▼0.30–0.50 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 4—□1–2, S I, ▼1.40–1.60 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima); 5—□4–5, S II, ▼1.10–1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.VI-Făt); 6—S I, ▼2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr); 7—□B, ▼0.65–0.85 m/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 8—□5, S II, ▼0.65–0.85 m/B1 (ALN.06./Sp.VII-Suciu); 9—□C, ▼0.85–0.95 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 10—□4, ▼1.20–1.40 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan) (M 1:2)
- Plate CXLVII: [Petrești] 1—□E, ▼0.50–0.60 m/L1 (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CXLVIII: [Precucuteni] 1, 5—□16, S VII, ▼0.80–1.00 m; 6—□15, S VII, ▼0.60–0.80 m (ALN.76.); 2, 8—□B, ▼0.65–0.85 m/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 3—□2–3, S I, ▼2.40–2.50 m/A2; 7—□A, ▼0.70 m; 12—□B, ▼0.40 m (ALN.08./Sp.I-Rusu); 9—□1, S I, ▼1.20 m (ALN.06./Sp.V-Sima); 10—□C2, ▼0.90–1.10 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 11—□1, S II, ▼1.50–1.60 m/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin) (M 1:2)
- Plate CXLIX: [Precucuteni] 1, 3—□B, ▼0.65–0.85 m/B1 (ALN.06./Sp. I-Ciont I.); 2, 4—□18, S VII, ▼0.80–1.00 m; (ALN.76.); 5—□1, S I, ▼1.40 m/ A1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 6—□A, ▼0.40–0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate CL: [Vinča B] 1a/1c—□A, ▼0.70 m/L1; 4, 6–9—□A, ▼0.80–1.00 m/L1; 5—□D, ▼0.80–1.00 m (ALN.08./Sp.I-Rusu); 2a/2c—□C, ▼0.65–0.85 m (ALN.05./Sp.III-Colda); [Foeni] 3a–3c—□B, ▼0.40–0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu) (M 1:2)
- Plate CLI: [Vinča B] 1—□B, ▼0.70 m; 4a/4b—□A, ▼0.55–0.70 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2a–2c—□D1, ▼0.95 m (ALN.03./Sp.II-Mariș); [Foeni] 3a/3d—□1, S III, ▼1.00–1.20 m; 6a/6d—□1, S I, 0.95–1.05 m (ALN.06./Sp.V-Sima); [Petrești] 5a–5c—□4, ▼0.30–0.40 m (ALN.03./Sp.I-Pavel) (M 1:2)
- Plate CLII: [Foeni] 1a/1b–4a/4b—□B, ▼0.35–0.65 m/C1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.); 5a/5c—□4, S II, ▼1.00–1.20 m/B1 (ALN.06./Sp.III-Moldovan); 6a/6c—□3, S I, ▼1.20 m/C1; 9a/9c—□5, S I, ▼0.80 m; 10a/10c—□3, S II, ▼0.50 m; 13a/13c—□1, S III, ▼0.50 m (ALN.06./Sp.VI-Făt); 7a/7b—□2–3, S II, ▼1.80 m/L1; 8a/8b—passim (ALN.06./Sp.V-Sima); 11a/11c–12a/12c—□B, (m. 3, 13), ▼1.00–1.20 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda) (M 1:2)
- Plate CLIII: [Foeni] 1–2—□B, ▼0.40–0.65 m/C1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.)
- Plate CLIV: [Vinča B] 1–3—□B, ▼0.70–0.90 m/C1 (ALN.08./Sp.I-Rusu)
- Plate CLV: [Foeni] 1–9—▼1.00–1.60 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț) (M 1:2)
- Planșa CLVI: [Foeni] 1–10—▼1.00–1.60 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț)
- Plate CLVII: [Foeni] 1 (Pl. CLV/4); 2 (Pl. CLV/3); 3 (Pl. CLV/1); 4 (Pl. CLV/2); 5 (Pl. CLV/7); 6 (Pl. CLV/6)—▼1.00–1.60 m/B1 (ALN.05./Sp.II-Sărăcuț)
- Plate CLVIII: [Foeni] 1–4/nr. inv. 2083–2084, 2087, 2092/MNUAI—(ALN. 1942–1947); 5 (Pl. CXLI/1), 10 (Pl. CXLI/3)—□A, ▼0.80–0.90 m; 6 (Pl. CXLI/11)—□E, ▼0.75–0.90 m; 11 (Pl. CXLI/9)—□B, (m. 13), ▼1.20 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 7 (Pl. CXLI/4)—□1, S II, ▼1.50–1.80 m/B1; 9 (Pl. CXLI/5)—□3, S II, ▼1.50 m/C1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 8 (Pl. CXLI/13)—□A, ▼0.60 m (ALN.08./Sp.I-Rusu); 15 (Pl. CXLI/6)—□1, S I, 0.60–0.90 m; 12 (Pl. CXLI/2)—□B, ▼1.00–1.20 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 13—□6, S VII, ▼0.40 m (ALN.76.); 14a/14b (Pl. CXLI/12)—□1, S III, ▼0.95–1.10 m (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Plate CLIX: [Foeni] 1 (Pl. CLXIII/1)—□B, (m. 3, 5, 13), ▼0.90–1.20 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda)-Imported from the Dimini/Otzaki area; 1a—painted decoration (zig-zag); 1b—painted decoration (with rafters); 1c—painted decoration (commas)
- Plate CLX: [Foeni] 1a/1b (Pl. LXXV/1)—□B, ▼1.70 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CLXI: [Herpály] 1–4 (import)—□2, S II, ▼1.50–1.70 m/L1 (ALN.06./Sp.V-Sima)
- Plate CLXII: [Foeni] 1 (Pl. CX/5)—S I, ▼2.20–2.50 m/B1 (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr); 2a—Detail of the cereal imprint on the bottom of the vessel; 2b—detail of the silicon mould of the cereal imprint
- Plate CLXIII: [Foeni] 1—Painted amphora imported from Dimini/Otzaki, □B, (m. 3, 5, 13), ▼0.90–1.20 m/C1; 1a—Spread out painted decoration of the vessel (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CLXIV: [Lumea Nouă] 1–2a/2b—(ALN.1942–1947) [apud Berciu, Berciu 1949]
- Plate CLXV: [Lumea Nouă] 1–4 (Pl. CLXVIII/7; CLXXIII/5, 7, 9–10)—S II, ▼1.50–2.50 m/B1 (ALN.95.)
- Planșa CLXVI: [Lumea Nouă] 1/1a (Pl. CLXVII/1a–1c)—S II, ▼1.50–1.60 m/B1 (ALN.95.)
- Plate CLXVII: [Lumea Nouă] 1a/1c (Pl. CLXV/1)—S II, ▼1.50–1.60 m/B1 (ALN.95.)
- Plate CLXVIII: [Lumea Nouă] 1—□B, ▼0.70–0.90 m; 2, 6—□A, ▼0.80–1.00 m; 3—□D, ▼0.95–1.10 m; 4—□C, ▼0.85–1.00 m; 5—□B, ▼1.75–1.85 m/G2 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 7—□10–11,

- S VII, ▼1.80–2.00 m/B2 (ALN.76.); 8—□4, S II/B1, ▼2.50–2.60 m (ALN.95.); 9—□D, ▼2.50–2.80 m/G2 (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate CLXXIX: [Lumea Nouă] 1–2, 7–8a/8b—□C, ▼1.35–1.55 m/B3; 3, 5—□A, ▼0.90–1.10 m/C1; 4, 6, 9—□A, ▼1.00–1.20 m; 10—□A, ▼1.00 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 11—□C, ▼0.80–1.00 m (ALN.08./Sp.I-Rusu)
- Plate CLXX: [Lumea Nouă] 1, 3, 5, 7, 10, 13—□B, ▼0.90–1.10 m/C1; 2—□C, ▼0.80 m; 4, 6, 12, 15—□D, ▼1.00–1.20 m/G8; 11—□D, ▼1.30–1.60 m/G8; 8–9—□A, ▼0.60–0.80 m/L1; 14—□C, ▼1.00–1.20 m (ALN.08./Sp.I-Rusu)
- Plate CLXXI: [Lumea Nouă] 1, 3, 10—□D, ▼1.00–1.20 m/G8; 7—□D, ▼1.30–1.60 m/G8; 2—□D, ▼0.60–0.80 m; 4—□B, ▼0.90–1.10 m/C1; 8—□A, ▼0.80 m/L1 (ALN.08./Sp.I-Rusu); 5—S VII (ALN.76.); 6—□A, ▼1.90–2.10 m/B1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 9—□C, ▼0.85–1.00 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 11—□4, S II/B1, ▼2.10–2.30 m (ALN.95.)
- Plate CLXXII: [Lumea Nouă] 1—□5, S II, ▼0.80 m; 3—□2, S II, ▼0.80–1.00 m; 4, 6—□4, S II/B1, ▼2.00–2.60 m; 8a/8b—S I, passim (ALN.95.); 2—□B, ▼0.70 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 5—□A, ▼0.90–1.00 m/G1 (ALN.05./Sp.III-Colda); 7a/7b—□C, ▼0.70–0.90 m (ALN.08./Sp.I-Rusu)
- Plate CLXXIII: [Lumea Nouă] 1—□D, ▼0.80 m/L1; 4, 6—□C, ▼0.85–1.00 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 2—□1, S II, ▼0.80–1.00 m; 3, 5, 7, 8–10—□4, S II/B1, ▼1.80–2.60 m (ALN.95.)
- Plate CLXXIV: [Lumea Nouă] 1, 8—□5, S VII, ▼0.80–1.00 m; 2—□11, S VII, ▼1.40 m; 5—□17, S VII, ▼0.75–0.85 m; 6, 9—□6–7, S VII, ▼0.75–0.90 m; 7—□12, S VII, ▼0.80–1.00 m; 3, 11—S VII (ALN.76.); 4—□C2- ▼0.90–1.10 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 10—□C, ▼0.85–1.00 m (ALN.05./Sp.I-Șoaită)
- Plate CLXXV: [Lumea Nouă] 1–3—□D, ▼1.20 m (ALN.03./Sp.II-Mariș); 4—□B, ▼0.95 m; 7—□C, ▼1.25–1.45 m/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită); 5—□6–7, S VII, ▼0.75–0.90 m; 8—□5, S VII, ▼1.20 m (ALN.76.); 6—□D, ▼1.00–1.20 m; 10—□C, ▼1.00–1.20 m/Șt.1; 11—□D, ▼1.30–1.60 m/G8 (ALN.08./Sp.I-Rusu); 9—□A- ▼0.90–1.05 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CLXXVI: [Lumea Nouă] 1—□A, ▼1.20–1.40 m; 7—□C4, ▼1.30–1.35 m (ALN.05./Sp.III-Colda); 2—□D, ▼0.60–0.80 m; 3–4—□C, ▼1.00–1.20 m/Șt.1 (ALN.08./Sp.I-Rusu); 5—□1, S II, ▼0.80 m; 6—□3, S I, ▼0.70 m (ALN.95.); 8—□18–19, S VII, ▼1.60–1.70 m/B4; 9—□6–7, S VII, ▼1.00–1.20 m (ALN.76.)
- Plate CLXXVII: [Lumea Nouă] 1a/1b—□D, ▼1.00 m/G8 (ALN.08./Sp.I-Rusu)
- Plate CLXXVIII: C¹⁴ data diagram (OxCal v3.10): 1—(Poz–22521); 2—(Poz–22522); 3—(Poz–19376); 4—(Poz–19377) (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CLXXIX: C¹⁴ data diagram (OxCal v3.10): 1—(Poz–19489); 2—(Poz–19375) (ALN.03./Sp.II-Mariș); 3—(Poz–19490); 4—(Poz–19451) (ALN.06./Sp.II-Ciont M.)
- Plate CLXXX: C¹⁴ calibrated data table from Alba Iulia-Lumea Nouă (OxCal v3.10)
- Plate CLXXXI: C¹⁴ calibrated data table from Alba Iulia-Lumea Nouă (OxCal v3.10)
- Plate CLXXXII: C¹⁴ calibrated data table from Foeni-Cimitirul Ortodox and Orăștie-Dealul Pemilor [apud Lazarovici 2006]
- Plate CLXXXIII: 1–3—C¹⁴ calibrated data Petrești A from Daia Română; 4—comparative table with C¹⁴ calibrated data Foeni from Lumea Nouă and Petrești A from Daia Română (OxCal v3.10)
- Plate CLXXXIV: 1 –B1/S IX; 2 –S VIII; 3- B1/S VIII (ALN.96)
- Plate CLXXXV: 1—S I; 2—S II; 3—S III (ALN.02./Ferma Romano-Catolică) [apud Paul et alii 2003b]
- Plate CLXXXVI: (ALN.03./Sp.I-Pavel) 1—Overall view; 2—□9, sondage made in Ditch no. 1/2003; 3—□9, Ditch no. 1/2003 at the end of the excavations
- Plate CLXXXVII: 1—B1/S I (ALN.05./Sp.VIII-Lazăr); 2—Overall view (ALN.04./Sp.I-Bogdan)
- Plate CLXXXVIII: 1—□D/L1; 2—□B (ALN.05./Sp.I-Șoaită)
- Plate CLXXXIX: 1—□C/G1 (Roman period); 2—□C/B1 (ALN.05./Sp.I-Șoaită)
- Plate CXC: 1—S II with Ditch no. 1/2005 and Ditch no. 2/2005 (ALN.05./Sp.VI-Sobaru)
- Plate CXCI: 1—Overall view Sp. VII/2005; 2—□4/B1 (ALN.05./Sp.VII-Ampoițan)
- Plate CXCI: 1–3—Successive stages of excavation □B, ▼0.40–0.65 m/C1; 4—□A/G1; 5—□B/B1 (ALN.06./Sp.I-Ciont I.)
- Plate CXCI: 1—□A/B1; 2—G3/□B, Post hole with traces of burning from the arson of the post (ALN.06./Sp.II-Ciont M.)
- Plate CXCI: 1—□3–4, S II/B1; 2—□1–2, S II/B2 (ALN.06./Sp.III-Moldovan)
- Plate CXCV: 1—Hearth V1, □3, S II; 2—Perforated Spondylus shell pendant A3b, S I; 3—□3 pottery burning installation (?) C1a–C1b, S II; 4—bovine horn cores A3a; 5—dog skeleton A3b ▼2.40 m (ALN.06./Sp.IV-Călin)

- Plate CXCVI:** 1—□1, S II/B1 (ALN.06./Sp.IV-Călin); 2—M1/S I (ALN.05./Sp.VI-Sobaru)
- Plate CXCVII:** 1—S I at end of the excavations; 2—S II at end of the excavations (ALN.06./Sp.IV-Călin)
- Plate CXCVIII:** 1—S I—collapsed walls of house L1; 2—S II floor of house L1, ▼ 1.50 m (ALN.06./Sp.V-Sima)
- Plate CXCIX:** 1—G8/S I (ritual pit with human skull deposition—Dacian period); 2—S I-II at end of the excavations (ALN.06./Sp. V-Sima)
- Plate CC:** 1—□C, Șt. 1 (ALN.08./Sp.I-Rusu); 2—Șt. 1/S III (ALN.06./SP. VI-Făt)
- Plate CCI:** 1—S II—Overall view at end of the excavations; 2—□1-2/C1 (Ditch ?), S II; 3—□5/B1, S II (ALN.06./Sp.VII-Suciu)
- Plate CCII:** 1-2—□C/G1—First excavation level of ancient human remains, ▼ 0.70–0.75 m (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate CCIII:** 1—square C1-□C/G1, ▼ 0.80 m daub fragments, stones and human remains; 2—□C/G1, ▼ 0.90 m (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate CCIV:** 1—□C/G1, ▼ 0.90–1.10 m; 2—□C/G1, ▼ 1.20 m (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate CCV:** 1—M22, □C/G1, ▼ 1.20–1.30 m, With articulated human remains; 2—M23, ▼ 1.50 m, □C/G1; 3—□C/G1—human skull with a curl copper ring in situ; 4—copper artefact (photo) (ALN.03./Sp.II-Mariș)
- Plate CCVI:** 1-5—□B, ▼ 0.60–0.70 m, First level with human remains and associated ceramic and stone fragments (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCVII:** 1-2—□B-E, Remains of the L1 house (Petrești culture), daub and pottery fragments (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Planșa CCVIII:** 1—□B, (m. 3-4, 13), ▼ 0.70 m/C1, Human remains, pottery and stones assemblage; 2—□B, (m. 14, 5, 11-12) ▼ 0.80 m/C1, Human remains, pottery and stones assemblage (ALN.05./Sp. III-Colda)
- Plate CCIX:** 1—□B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼ 1.00 m/C1; 2—□B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼ 0.90–1.00 m/C1 (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCX:** 1-2—□B/G1, (m. 15-16), ▼ 1.00–1.20 m (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXI:** 1—□B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼ 0.80–0.90 m—Burnt and unburnt bone fragments; 2—□B, (m. 3, 5, 11, 13), ▼ 0.80–0.90 m—Burnt rib fragments beneath a skull; 3, 5 — □B, (m. 3, 5), ▼ 0.80–1.00 m/C1; 4—□B, (m. 13, 15), ▼ 0.70–0.80 (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXII:** 1—□B/G1 ▼ 1.20–1.40 m—Human skulls; 2—□B/G1—Burnt traces on the sides of the pit; 3—□B/G1 ▼ 2.00 m—Photo after the retrieval of the human remains (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXIII:** 1—□C ▼ 1.00–1.10 m, Clay plastering area; 2—Detail on the clay plastering area with fragments of a pot of ordinary type; 3—□C, ▼ 1.60 m—Hearth (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXIV:** 1—□A/B1; 2—□E/B2 (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXV:** 1-2—□C—Dwelling L2 wall foundation trenches, pre and post-excavation shots (Foeni) (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXVI:** 1—□ A-E (ALN.05./Sp.III-Colda)
- Plate CCXVII:** 1-3—□B, ▼ 0.80–1.00 m/C1 (ALN.08./Sp.I-Rusu)

THE ARCHAEOLOGICAL MATERIAL DISTRIBUTED BY ARCHAEOLOGICAL FEATURES

B1/S II—(ALN.95.): 1-9/Pl. XLIII; 1-2, 4-11/LXIV [Vinča C]; 1-4/Pl. CLXV; 1/CLXVI; 1a-1c/Pl. CLXVII; 3, 5, 7, 8-10/Pl. CLXXIII; 8/Pl. CLXXXIV [Lumea Nouă]

B1/S VIII—(ALN.96.): 2/Pl. CXXV; 10/Pl. CXXXVIII; 1-3, 5-6/Pl. CXLII [Petrești A-B]

B1/S IX—(ALN.96.): 1/LXXXIX; 3/CX; 4/Pl. CXXII; 3/Pl. CXXIII; 2-3/Pl. CXXXIV; 1, 5/Pl. CXXXIX [Foeni]; 3/Pl. CXLIV [Turdaș]

L1/□A-B—(ALN.03./Sp. II-Mariș): 4/Pl. LXXXV; 3, 10-12/Pl. CXVII [Foeni]

C1/□D—(ALN.03./Sp. II-Mariș): 2-3, 5/Pl. LXXXV; 1-2, 4-9/Pl. CXVII; 8-10/Pl. CXVIII [Foeni]

- C1/□C**—(ALN.03./Sp. II-Mariș): 1, 6/Pl. LXXXV [Foeni]
- G1/□C**—(ALN.03./Sp. II-Mariș): 4/Pl. CCV [Foeni]
- G2/□D**—(ALN.03./Sp. II-Mariș): 9/Pl. CLXVIII [Lumea Nouă]
- L1/□D**—(ALN.05./Sp. I-Șoaită): 7–8/Pl. LIII; 4/Pl. LV; 2–4/Pl. LVI; 5, 8/Pl. LVII; 1–2, 6–7/Pl. LXI; 2/Pl. CXXII [Vinča B2]; 1/Pl. CLXXIII [Lumea Nouă]
- L2/□A**—(ALN.05./Sp. I-Șoaită): 5–6/Pl. LI; 1/Pl. LV; 4/Pl. LVII; 2/Pl. LX; 1/Pl. LXII [Vinča B2]
- B1/□C**—(ALN.05./Sp. I-Șoaită): 5/Pl. LXXIII; 3/LXXIV; 5/Pl. LXXXIV; 6/Pl. LXXXVII; 2/Pl. LXXXIX; 1/Pl. XCIII; 5/Pl. XCVII; 10/Pl. CI; 1/Pl. CIV; 4/Pl. CVIII; 6, 13/Pl. CIX; 4/Pl. CXXI; 4–5/Pl. CXXIII; 5, 7/Pl. CXXIV; 3/Pl. CXXV; 1, 5–6/Pl. CXXVII; 1/Pl. CXXVIII; 1–2/Pl. CXXIX [Foeni]
- B1**—(ALN.05./Sp. II-Sărăcut): 8/XL; 1–10/Pl. XLI; 1–9/Pl. XLII; 1–3/Pl. LXIII; 1–2/Pl. LXIX; 2–3, 6–7/Pl. LXX; 1, 3/Pl. LXXI; 2–3/Pl. LXXII; 3/Pl. LXXIII; 1–2/Pl. LXXIV; 2/Pl. LXXVI; 1, 3, 5/Pl. LXXXVI; 3–4/Pl. LXXXVIII; 3–5/Pl. LXXXIX; 1–3/Pl. XC; 1, 3–5/Pl. XCI; 4/Pl. XCIII; 1, 7/Pl. XCVI; 1–2/Pl. XCVIII; 1–2, 4/Pl. XCIX; 1–2, 5/Pl. CI; 4–6/Pl. CV; 1/Pl. CVI; 3/Pl. CVIII; 2, 4–5, 8, 10, 12, 15–16/Pl. CIX; 6–8/Pl. CXI; 3/Pl. CXX; 3, 5/Pl. CXXI; 1, 5/Pl. CXXII; 1, 6, 10/Pl. CXXV; 9–12/Pl. CXXVII; 1a/1b–2/Pl. CXXX; 2–3/Pl. CXXXI; 1–2/Pl. CXXXIII; 5/Pl. CXXXIV; 5a/5b, 6–7/Pl. CXXXV; 1, 13/Pl. CXXXVIII; 4, 7, 10/Pl. CXXXIX; 1–9/Pl. CLV; 1–10/Pl. CLVI; 1–6/Pl. CLVII [Foeni]
- B1/□A**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 6/Pl. CLXXI [Lumea Nouă]
- B3/□C**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 2, 6/Pl. XLIII; 1–4/Pl. L; 5/Pl. LVII; 5/Pl. LVIII; 10/Pl. LX [Vinča B2]; 1–2, 7–8a–8b/Pl. CLXIX [Lumea Nouă]
- G2/□C**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 4/Pl. LIX [Vinča B2]
- C1/□A**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 3, 5/Pl. CLXIX [Lumea Nouă]
- C1/□B**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 5, 7–8/Pl. XLIII; 3–4/Pl. XCIV; 8/Pl. XCVI; 3, 6/XCVII; 3/Pl. C; 4–7/Pl. CI; 2/Pl. CIV; 7/Pl. CV; 2–3/Pl. CXIII; 4–5/Pl. CXIV; 3/Pl. CXV; 1, 4, 7/Pl. CXVI; 2–4/CXVIII; 4/Pl. CXXVII; 2/Pl. CXXVIII; 3, 5/Pl. CXXIX; 4/Pl. CXXXIII; 16, 19/Pl. CXXXVII; 3/Pl. CXXXVIII; 3/Pl. CXXXIX; 1–2/Pl. CXL; 9/Pl. CXLI; 11a–11c—12a–13c/Pl. CLII; 11/Pl. CLVIII; 1/Pl. CLXIX; 1/Pl. CLXIII [Foeni]
- G1/□B**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 2/Pl. LXV; 4/Pl. LXX; 4/Pl. LXXIII; 1/Pl. LXXV; 2/Pl. LXXIX; 4/Pl. XCII; 2/Pl. XCIV; 1, 4, 7/Pl. XCVII; 1–2/Pl. CIII; 1/Pl. CXXI; 2/Pl. CXXIII; 4/Pl. CXXIV; 1a–1b/Pl. CXXXI; 3/Pl. CXXXV; 2/Pl. CXXXVI; 4, 7, 13, 15/Pl. CXXXVII; 4/Pl. CXXXVIII; 1a–1b/Pl. CLX; [Foeni]
- L1/□B-E**—(ALN.05./Sp. III-Colda): 1/Pl. CXLVII [Petrești]
- B1/□4**—(ALN.05./Sp. VII-Ampoișan): 3/Pl. XCIX; 9/Pl. CIX; 8/Pl. CXXV [Foeni]
- B1/S I**—(ALN. 05/Sp. VIII-Lazăr): 7/Pl. LVII [Vinča B2]; 2/Pl. XCI; 8/Pl. XCII; 1, 3, 5/Pl. CVII; 5/Pl. CX; 2/Pl. CXI; 1/Pl. CLXII [Foeni]; 3/Pl. CXLVI [Turdaș]; 1/Pl. LXXXIV; 3/Pl. XCIII; 3/Pl. XCVIII; 1/Pl. CV; 3/Pl. CVI; 3/Pl. CXXII [Petrești]
- C1/□B**—(ALN.06./Sp. I-Ciont I.): 1–4/CLII; 1–2/Pl. CLIII [Foeni]
- B1/□B**—(ALN.06./Sp. I-Ciont I.): 4/Pl. CXLIV; 5/Pl. CXLV [Turdaș]; 2, 5/Pl. XLV; 2/Pl. LXXI; 5/Pl. LXXV; 2/Pl. LXXXIII; 6/Pl. LXXXIV; 7/Pl. LXXXVII; 5/Pl. CXI; 1/Pl. CXIX [Foeni]; 2, 8/Pl. CXLVIII; 1, 3/Pl. CXLIX [Precucuteni]
- G1/□A**—(ALN.06./Sp. I-Ciont I.): 2/Pl. LXXIII [Foeni]
- B1/□A**—(ALN.06./Sp. I-Ciont M.): 5/Pl. LXXXIII; 2/Pl. LXXXIV; 2–3, 9/Pl. XCII; 3/Pl. CV; 3/Pl. CXXVII [Foeni]
- B1/S II**—(ALN.06./Sp. III-Moldovan): 8/Pl. XLV; 1/Pl. LXXVI; 2/Pl. LXXVII; 1/Pl. LXXVIII; 3–5/LXXIX; 1/Pl. LXXX; 2/LXXXI; 3–4/Pl. LXXXIII; 3/Pl. LXXXVII; 1, 5–7/Pl. XCII; 2/Pl. C; 2/Pl. CV; 2/Pl. CVI; 1/Pl. CXX; 1, 10/Pl. CXXIV; 7–8/Pl. CXXVII; 6/Pl. CXXIX [Foeni]; 5/Pl. CXLIV; 4/Pl. CXLVI [Turdaș]
- B2/S II**—(ALN.06./Sp. III-Moldovan): 1/Pl. LXX; 4/Pl. LXXI; 4/Pl. LXXXVII; 1, 5/Pl. LXXXVIII; 1/Pl. CVIII; 7, 14/Pl. CIX [Foeni]; 1/Pl. CXLV [Turdaș]

C1/□2-3, S I—(ALN.06./Sp. IV-Călin): 1a-1b/Pl. XL; 2/Pl. CXCv [Foeni]

A1/□1, S I—(ALN.06./Sp. IV-Călin): 5/Pl. CXLIX [Precucuteni]

C1/□3, S II—(ALN.06./Sp. IV-Călin): 2/XLIV; 1/Pl. LXVIII; 2/Pl. CVIII; 5/Pl. CXV; 3/Pl. CXIX; 3, 5/Pl. CXXXIII; 1/Pl. CXXXV; 7/Pl. CXXXVIII; 5/Pl. CXL; 5/Pl. CXLI; 9/Pl. CLVIII [Foeni]; 1-2/Pl. CXLIV [Turdaș]

G1/□5, S I—(ALN.06./Sp. IV-Călin): 2/Pl. CXVI [Foeni]

B1/S II—(ALN.06./Sp. IV-Călin): 3/Pl. XLV; 1, 3/Pl. LXXVII; 2/Pl. LXXXVIII; 1, 3/LXXXI; 2-3/LXXXII; 1/Pl. LXXXIII; 3/Pl. LXXXIV; 1-5/Pl. XCV; 4/Pl. C; 2/Pl. CXIX; 2/Pl. CXX; 1-2, 6-7, 11/Pl. CXXVI; 9/Pl. CXXIX; 4/Pl. CXLI; 7/Pl. CLVIII [Foeni]; 2-3/Pl. CXLV [Turdaș]; 11/Pl. CXLVIII [Precucuteni]

L1/S I-S II—(ALN.06./Sp. V-Sima): 1, 7/Pl. XLV; 1/Pl. LXVI; 1/Pl. LXXIII; 1/Pl. LXXIX; 2/Pl. LXXXVIII; 6/Pl. CI; 1-2/Pl. CX; 1, 4/Pl. CXI; 13/Pl. CXVI; 9/Pl. CXXIV; 8-9, 12/Pl. CXXVI; 4-5/Pl. CXXXVIII; 4/Pl. CXXIX; 2/Pl. CXXXII; 4/Pl. CXXXIV; 6/Pl. CXXXIX; 4/Pl. CXL; 6/Pl. CXLVI; 7a-7c/Pl. CLII [Foeni]; 11/Pl. LXIII [Vinča C1]; 6/Pl. CXXXIV [Vinča C2]; 1-4/Pl. CLXI [Herpály]

G6/□4, S II—(ALN.06./Sp. V-Sima): 1/Pl. CXV [Foeni]

C1/S I—(ALN.06./Sp. VI-Făt): 2/Pl. CXXIV; 4-5/Pl. CXXV; 6a-6c/Pl. CLII [Foeni]

C1/S II—(ALN.06./Sp. VI-Făt): 3/Pl. LXXV; 3/Pl. LXXVI; 3, 8-9/Pl. CXVI; 6/Pl. CXXXVI; 12/Pl. CXXXVII; 5/Pl. CXXXVIII [Foeni]; 5/Pl. CXLVI [Turdaș]

B1/S III—(ALN.06./Sp. VI-Făt): 8/Pl. CXXIV [Foeni]

C1 (Șt?)/S II—(ALN.06./Sp. VII-Suciu): 11, 16/Pl. CXVI [Foeni]

B1/S II—(ALN.06./Sp. VII-Suciu): 4/Pl. LXXXIV; 3, 11/Pl. CXXIV [Foeni]; 8/Pl. CXLVI [Turdaș]

G2/□A—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 11a-11b/Pl. XLI [Vinča B2]

G3/□A—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 5/Pl. LII [Vinča B2]

L1/□A—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 3a-3b/Pl. XXXIX; 2a-2b, 3a-3b-4/Pl. XL; 1/Pl. LIV; 5/LXI; 1a-1c, 4, 6-9/Pl. CL [Vinča B2]; 8-9/Pl. CLXX; 8/Pl. CLXXI [Lumea Nouă]

C1/□B—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 6-7/Pl. XL; 1-3/Pl. CLIV [Vinča B2]; 1, 3, 5, 7, 10, 13/Pl. CLXX; 4/Pl. CLXXI [Lumea Nouă]

B1/□B—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 3-5/Pl. LIV [Vinča B2]

G8/□D—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 2/Pl. LIV [Vinča B2]; 4, 6, 11-12, 15/Pl. CLXX; 1, 3, 7, 10/Pl. CLXXI; 11/Pl. CLXXV; 1a-1b/Pl. CLXXVII [Lumea Nouă]

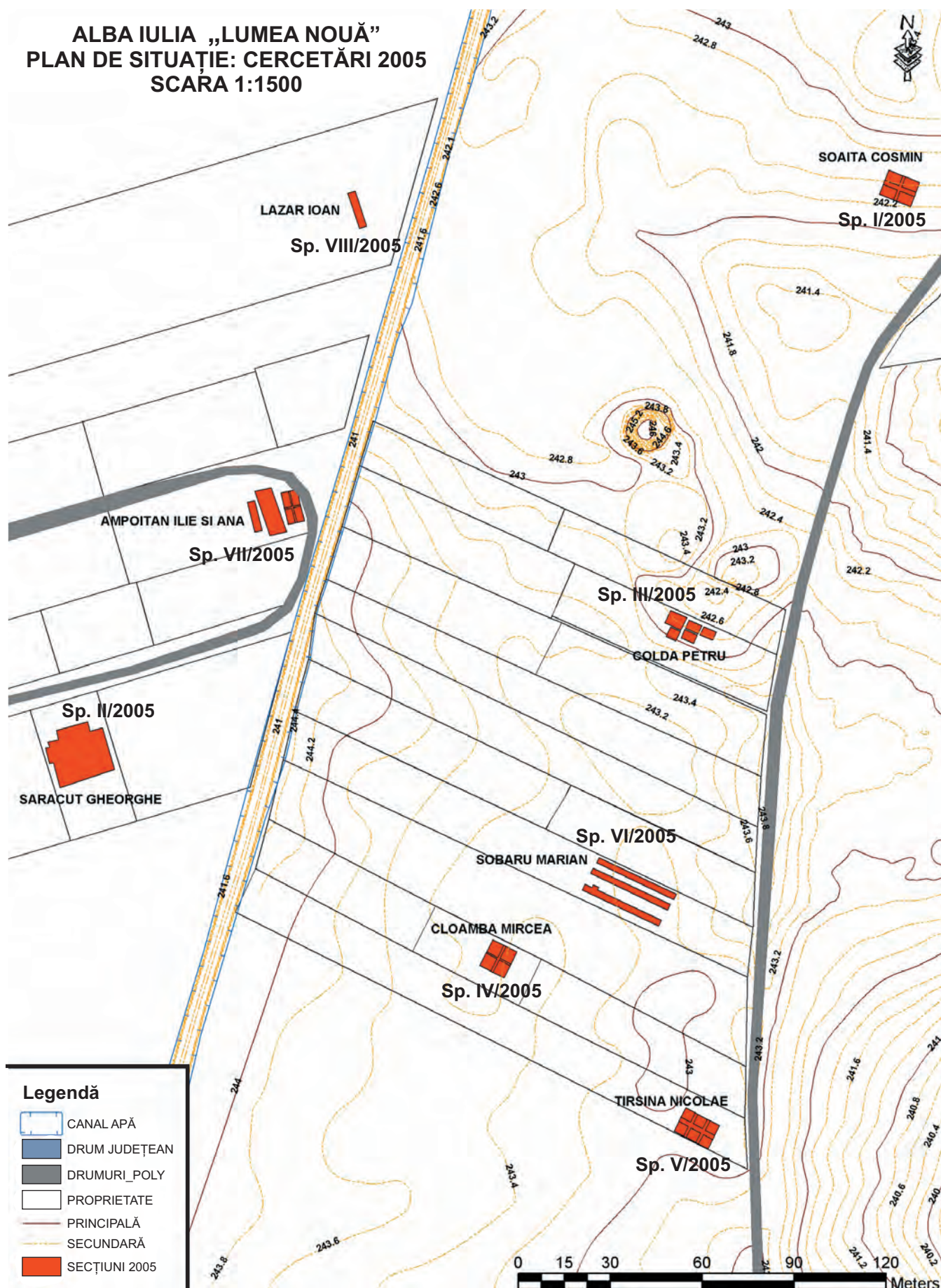
Șt.1/□C—(ALN.08./Sp. I-Rusu): 10/Pl. CLXXV; 3-4/Pl. CLXXVI [Lumea Nouă]

PLANȘE / *PLATES*



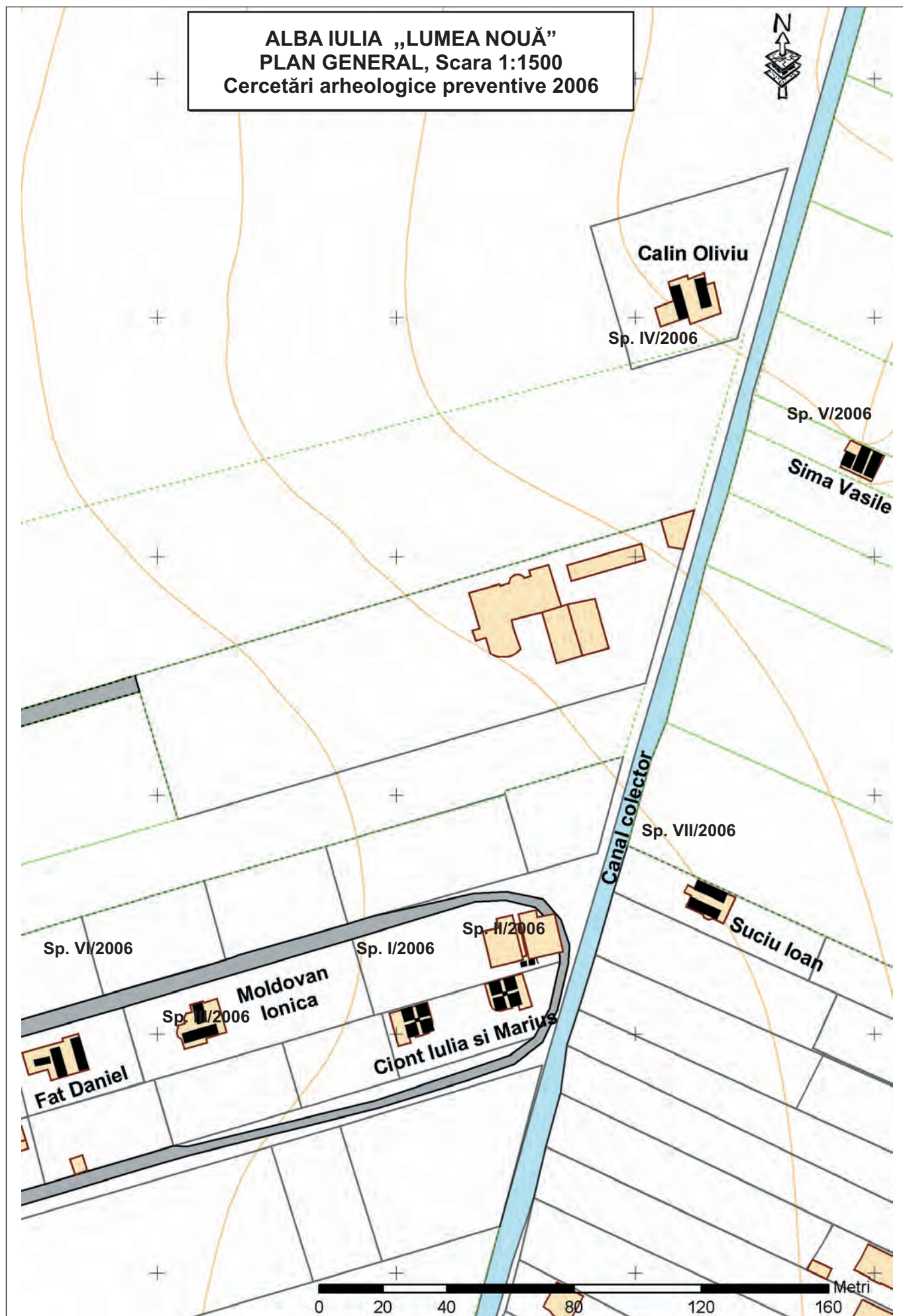
PLANȘA I

**ALBA IULIA „LUMEA NOUĂ”
PLAN DE SITUAȚIE: CERCETĂRI 2005
SCARA 1:1500**

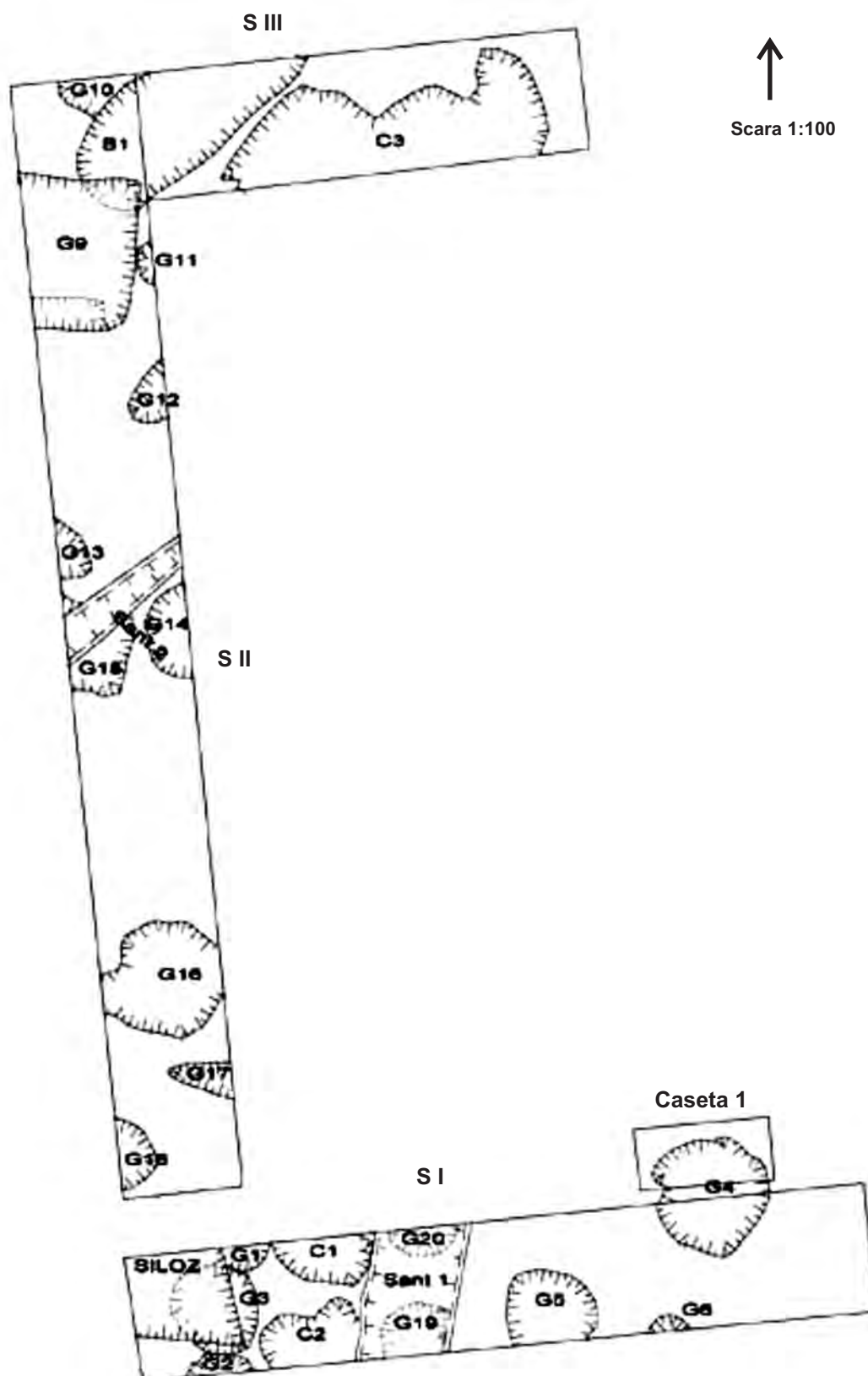


PLANȘA II

**ALBA IULIA „LUMEA NOUĂ”
PLAN GENERAL, Scara 1:1500
Cercetări arheologice preventive 2006**

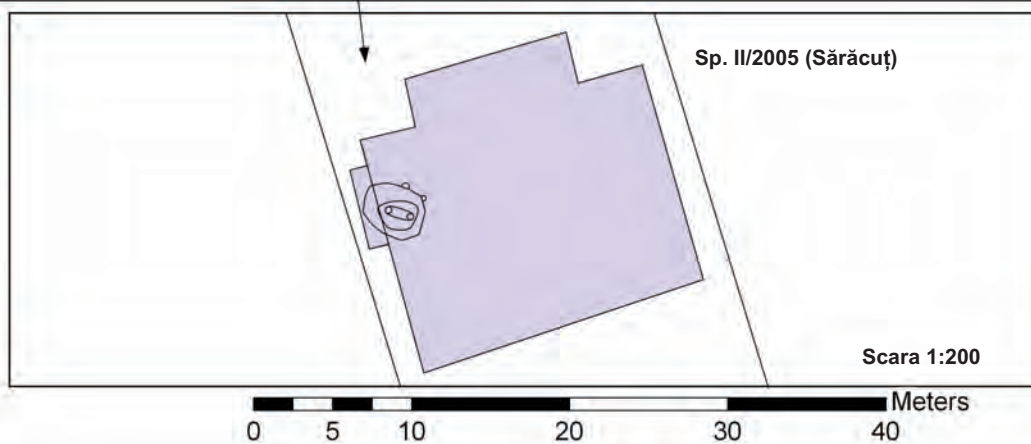


PLANȘA III

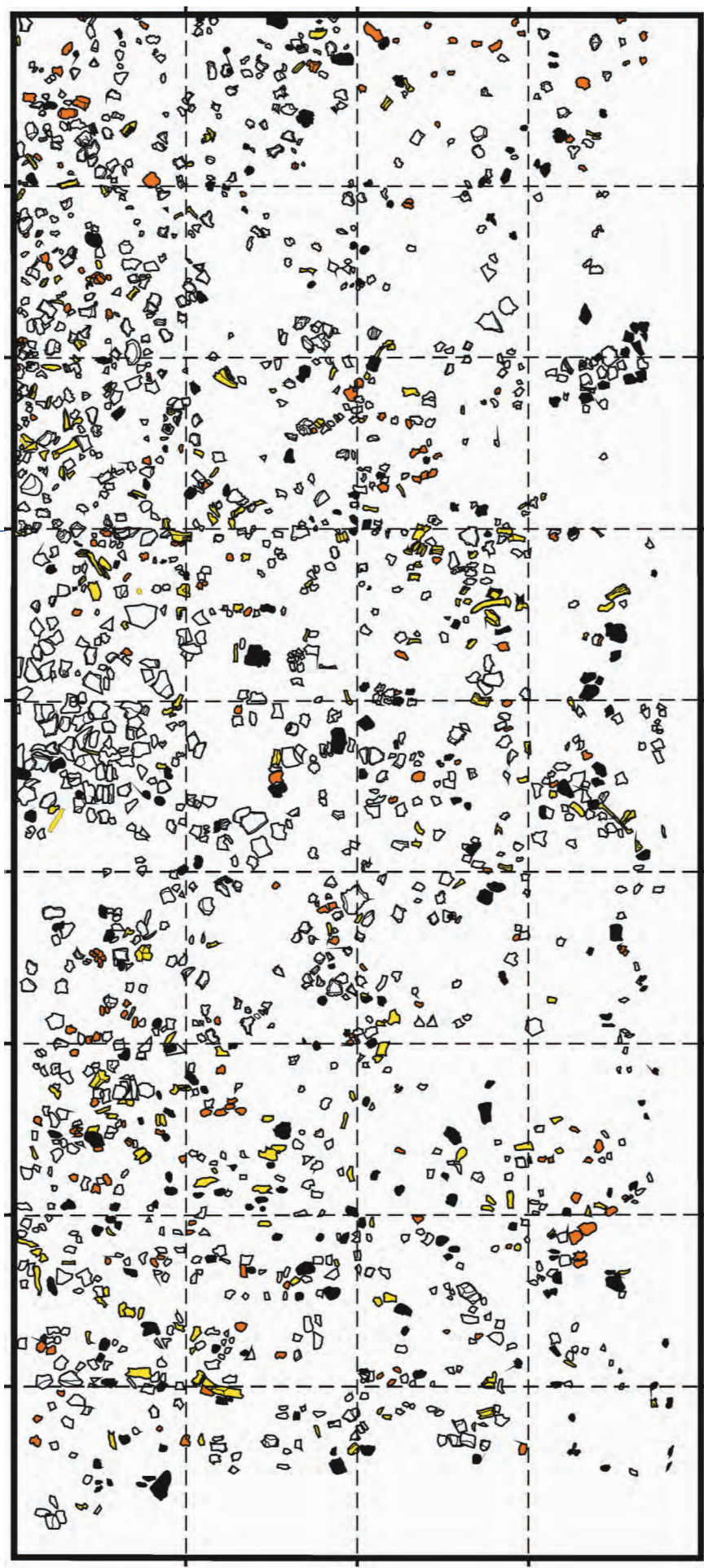


PLANȘA IV

ALBA IULIA „LUMEA NOUĂ”



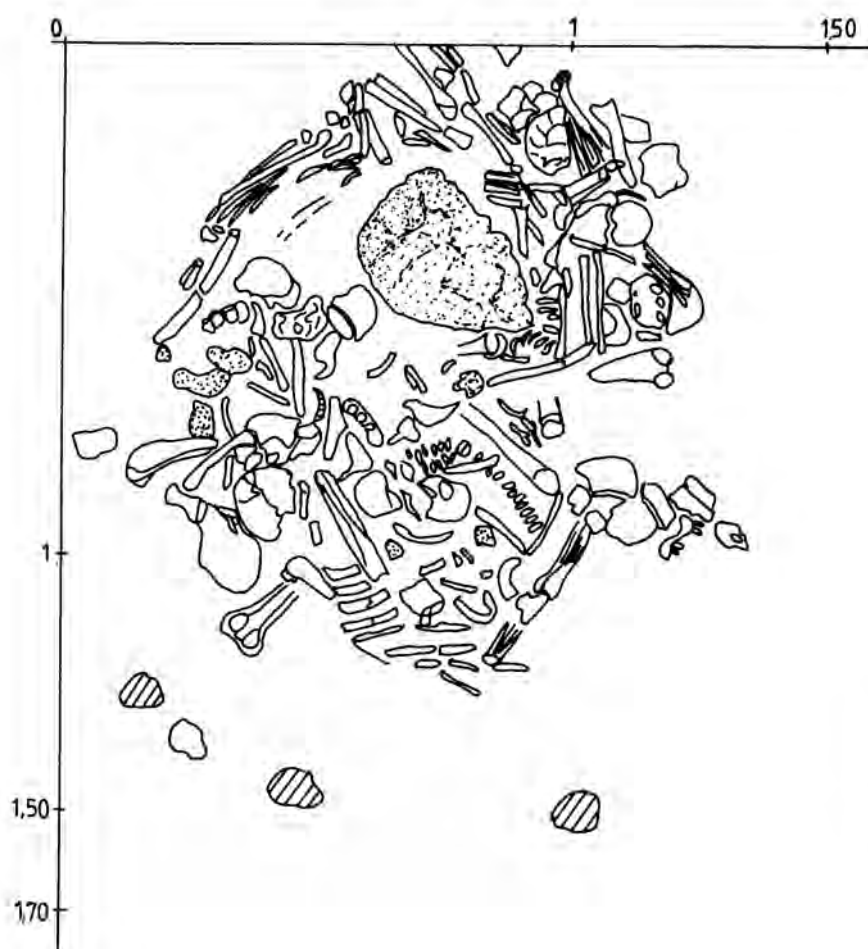
PLANȘA V



PLANȘA VI



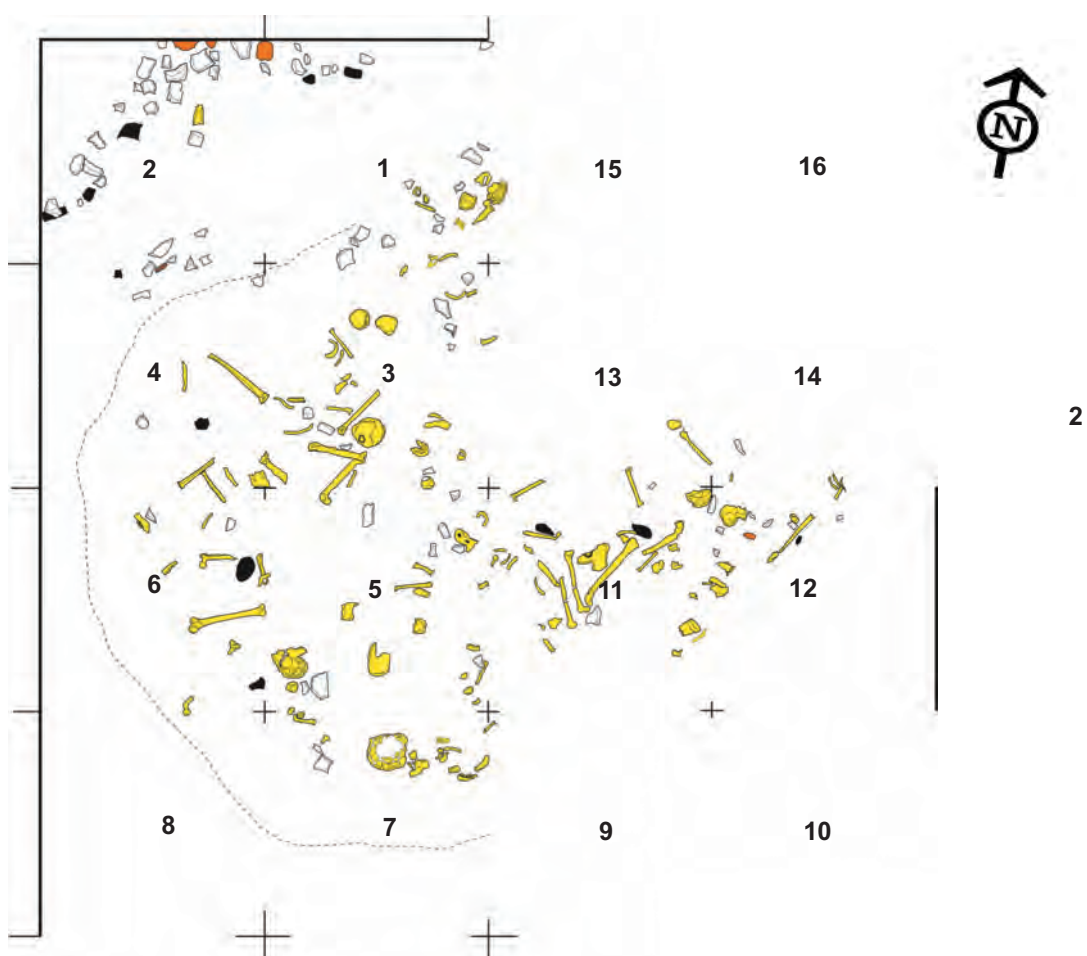
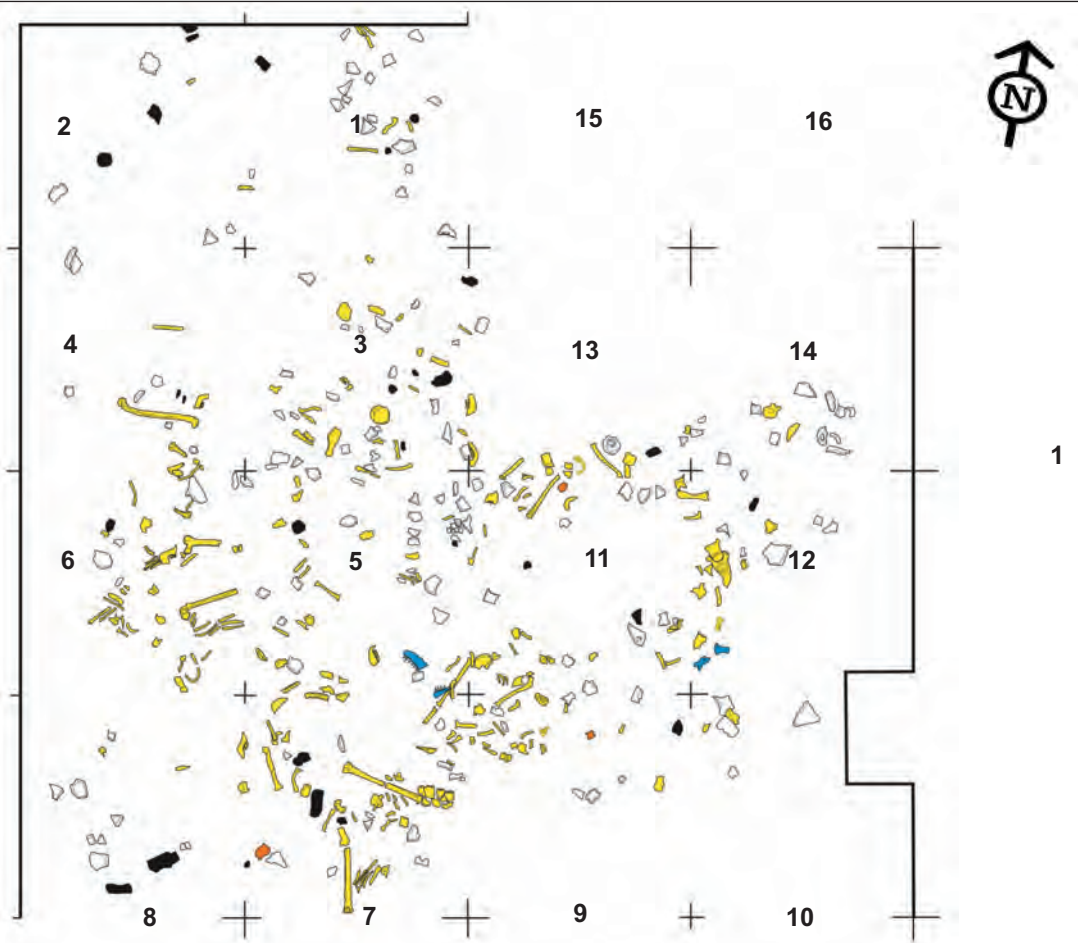
1



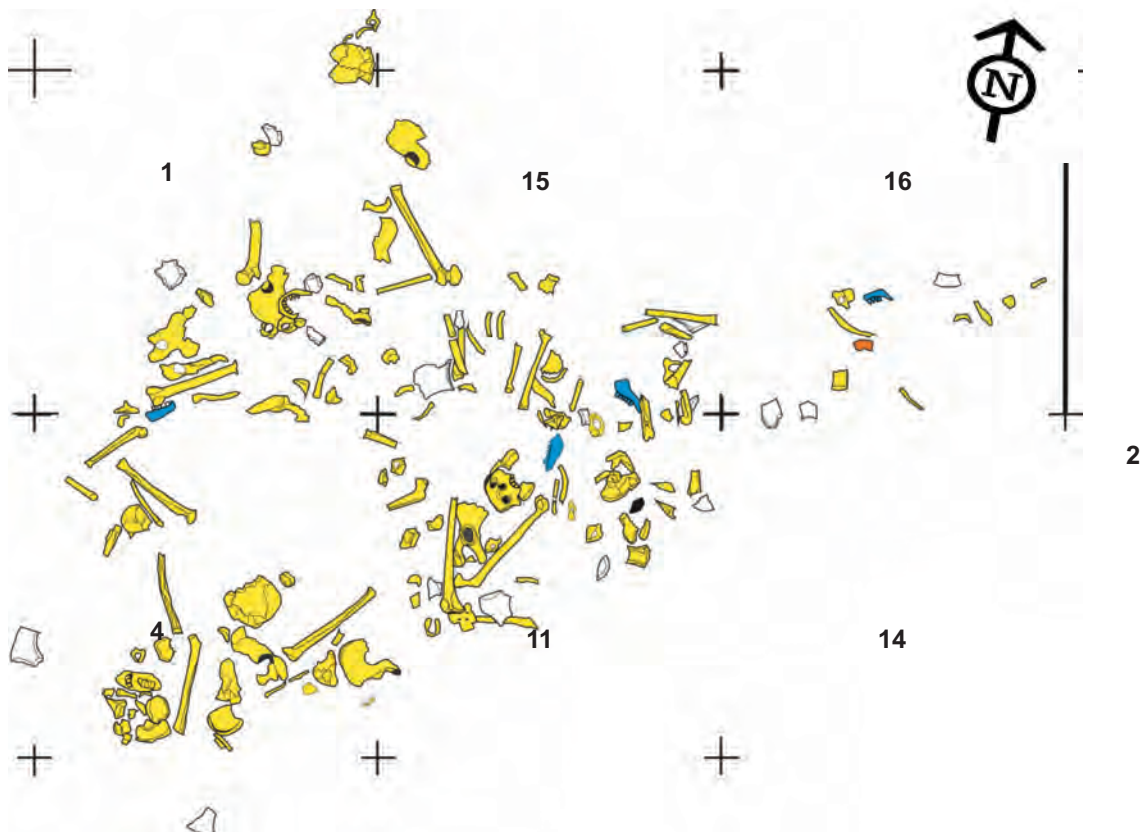
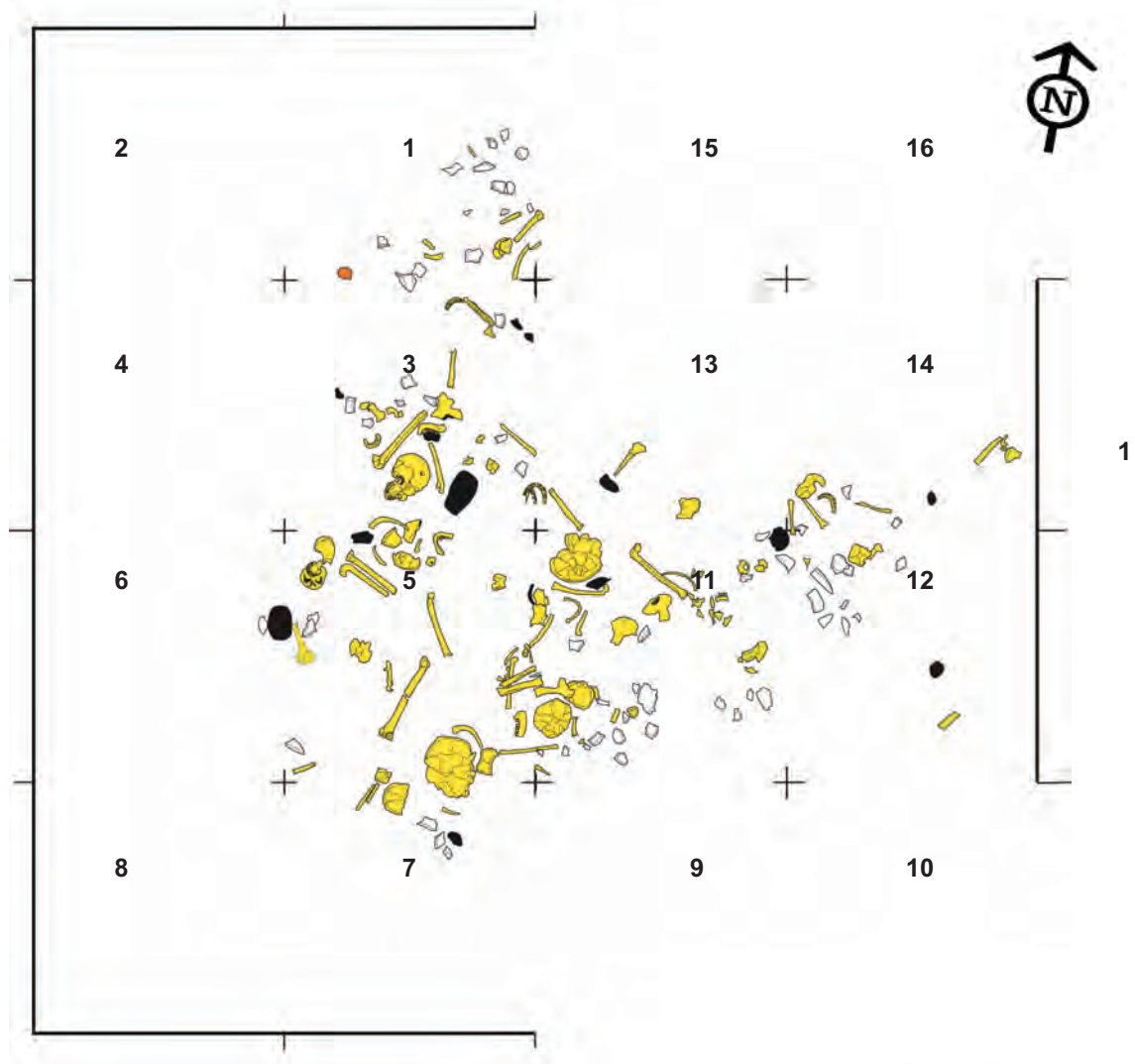
2

- | | |
|--|----------|
| | piatra |
| | os |
| | chirpici |

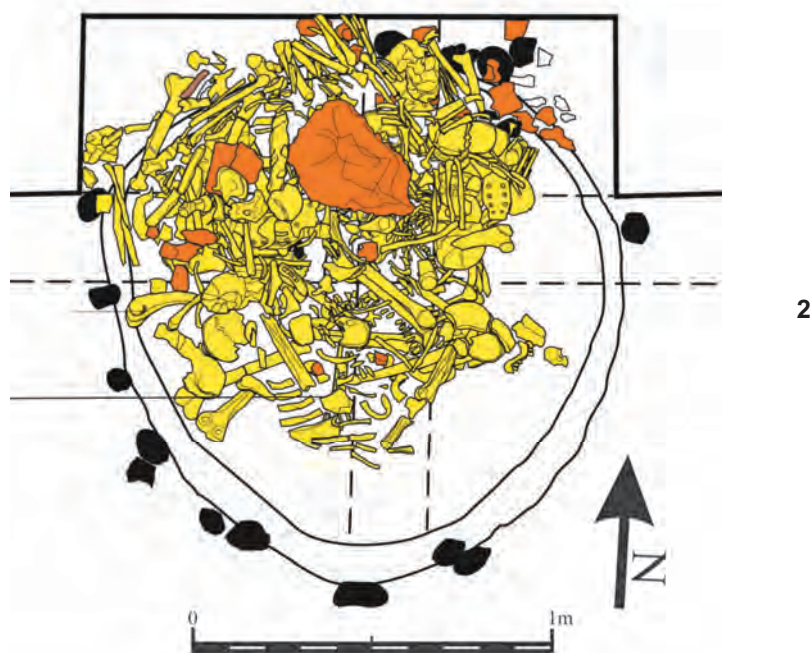
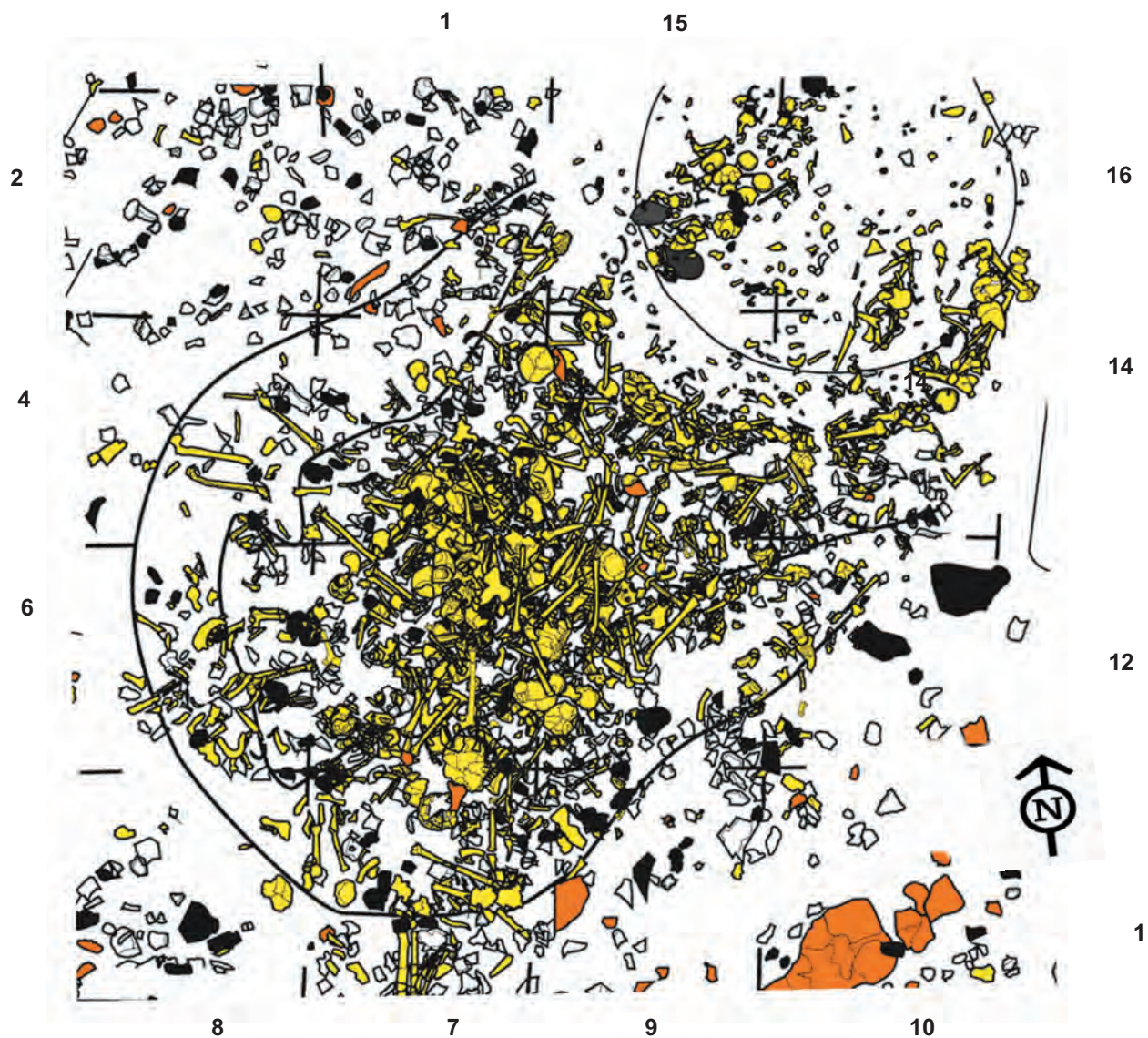
PLANȘA VII



PLANȘA VIII

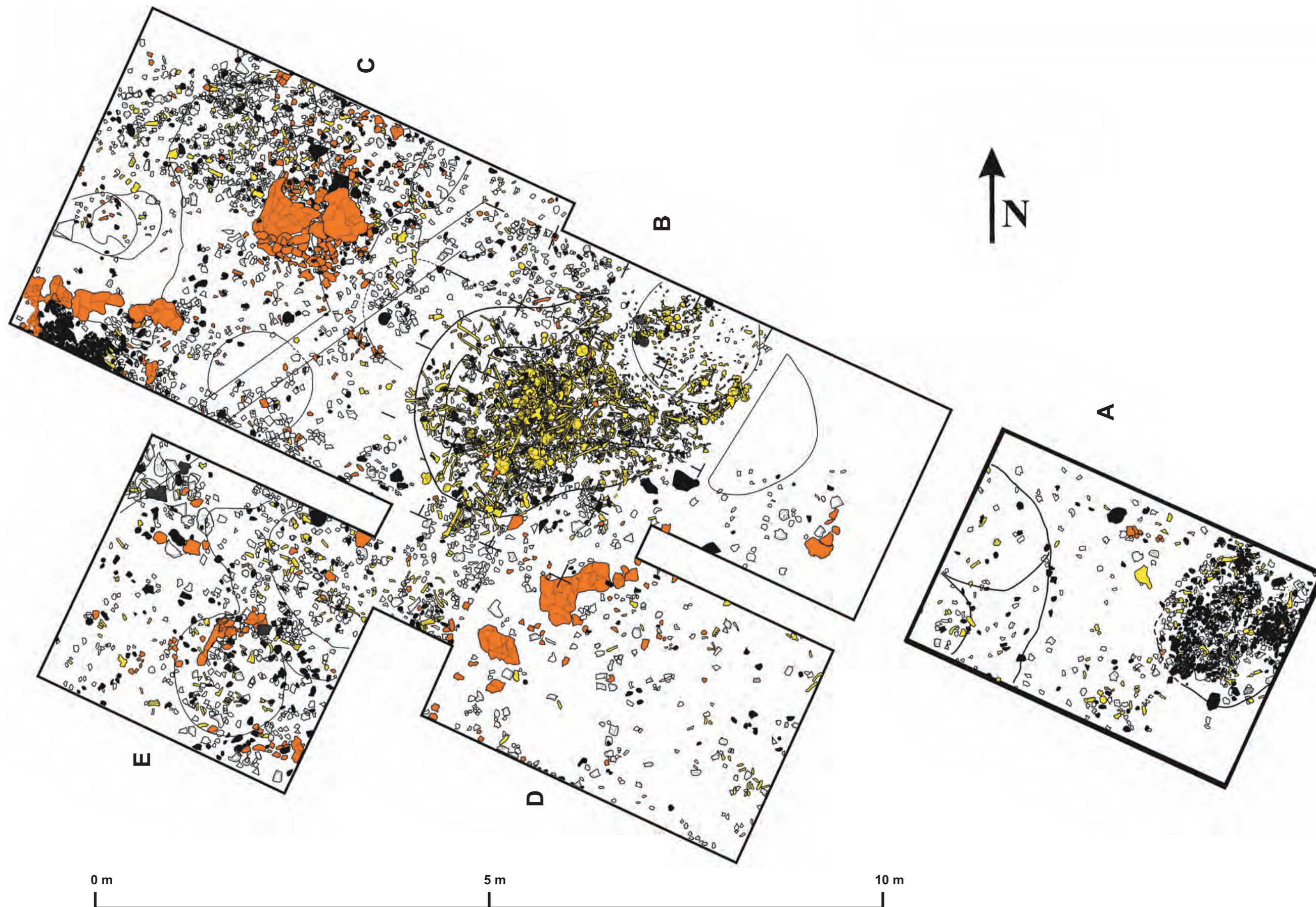


PLANȘA IX



□ - 1 ■ - 2 ■ - 3 ■ - 4
 1 - ceramică 2 - chirpici 3 - os 4 - piatră

PLANȘA X



- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 1 - os 2 - chirpici 3 - piatră 4 - ceramică

PLANȘA XI

1a



1b



2a



2b

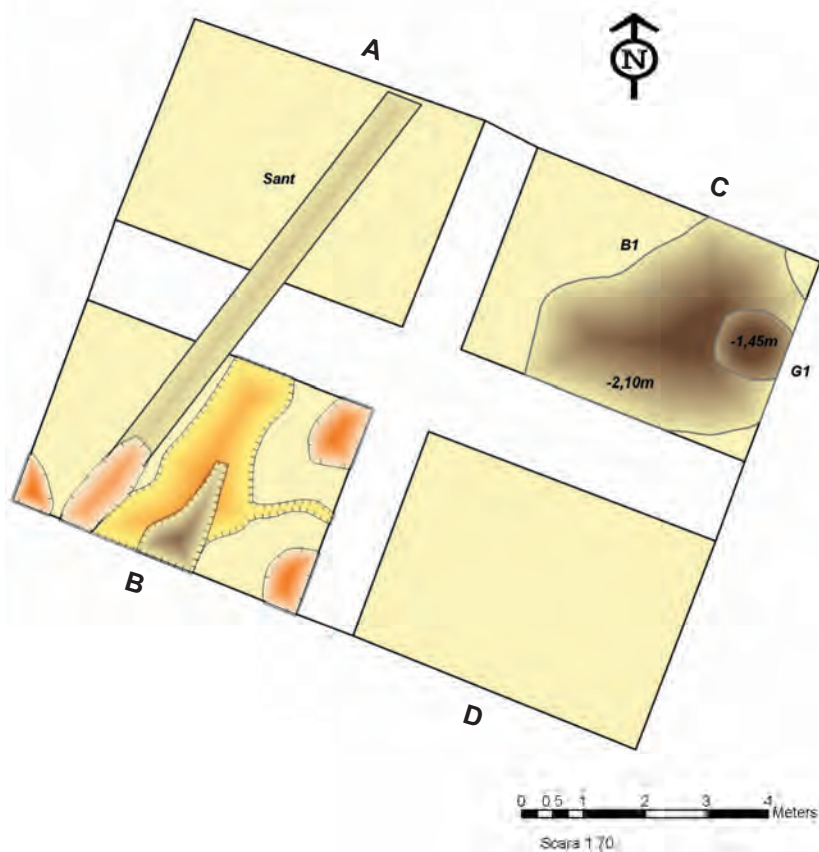


3a

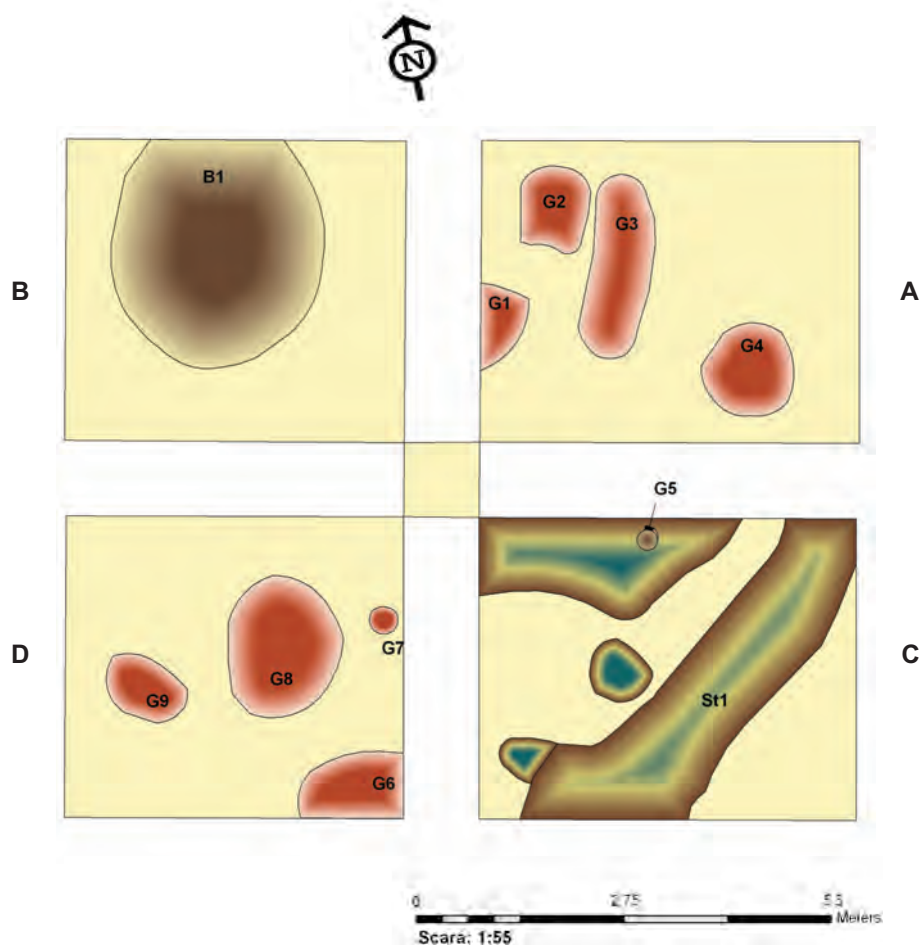


3b



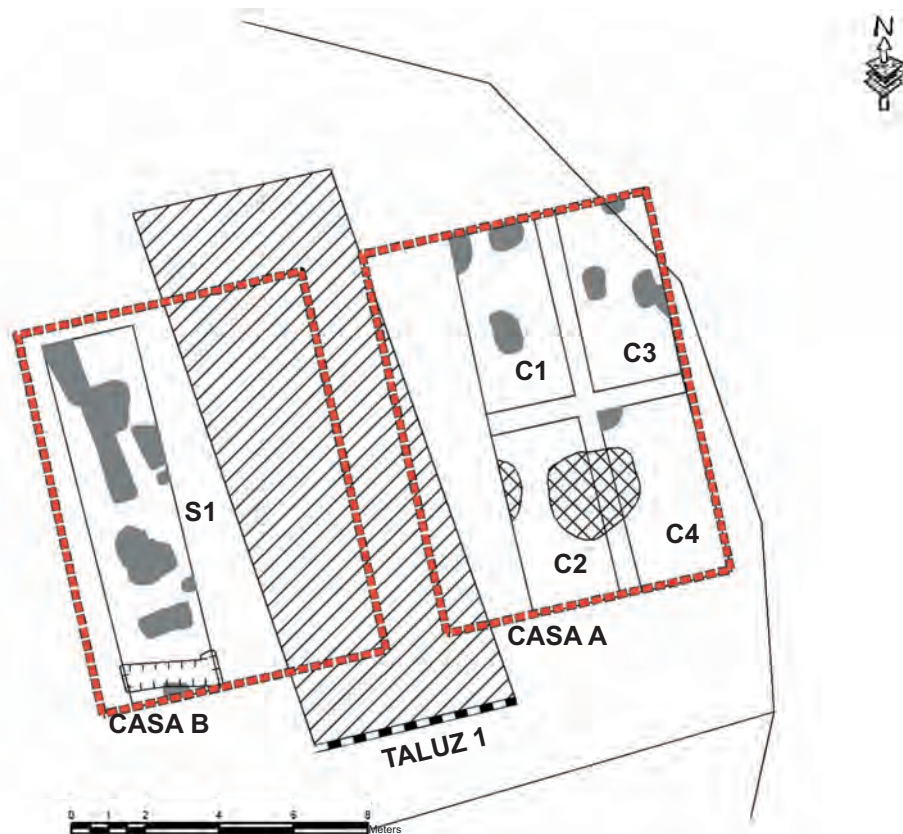


1

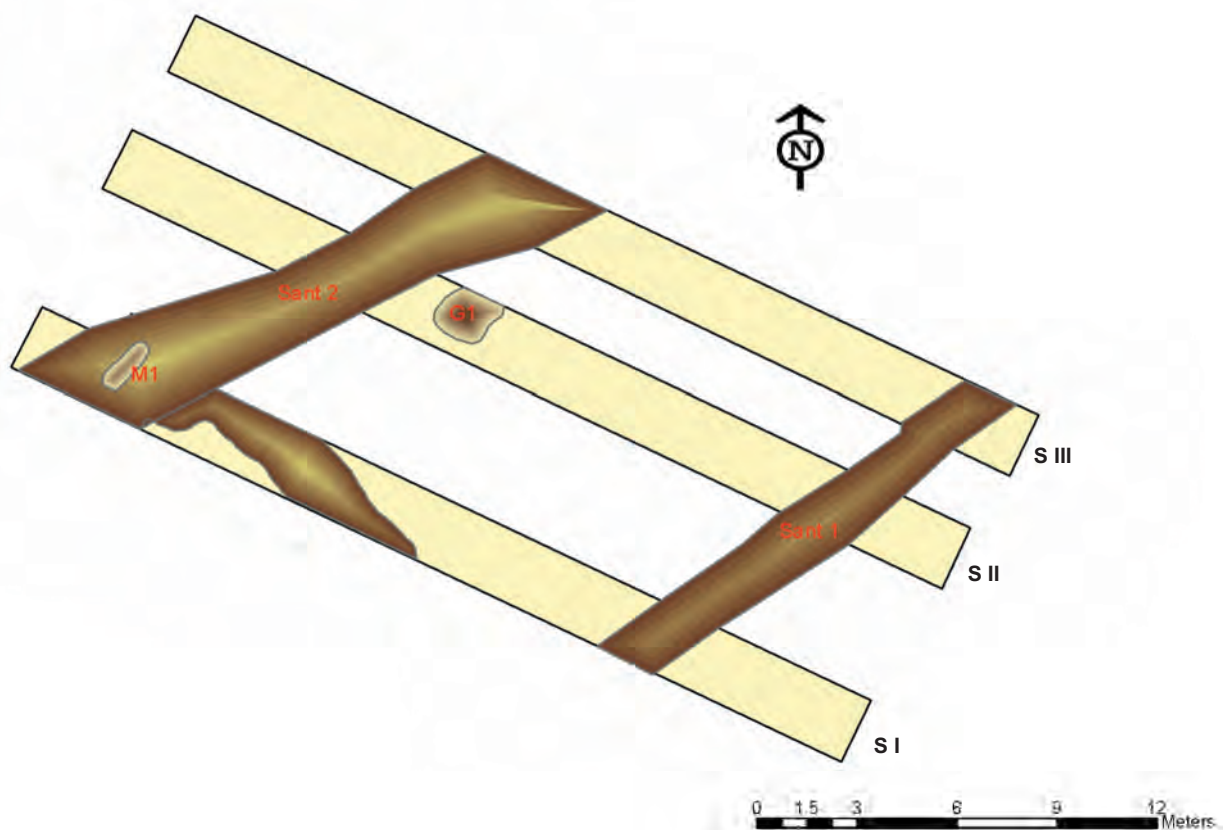


2

PLANȘA XIII

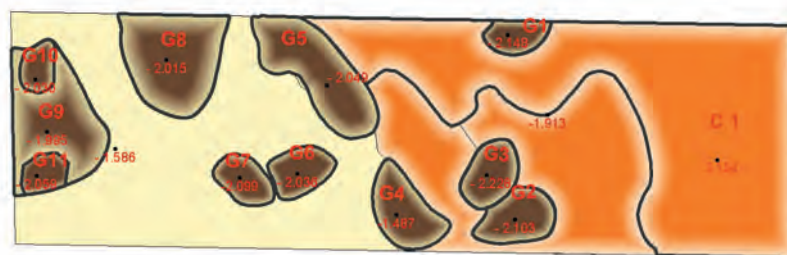


1

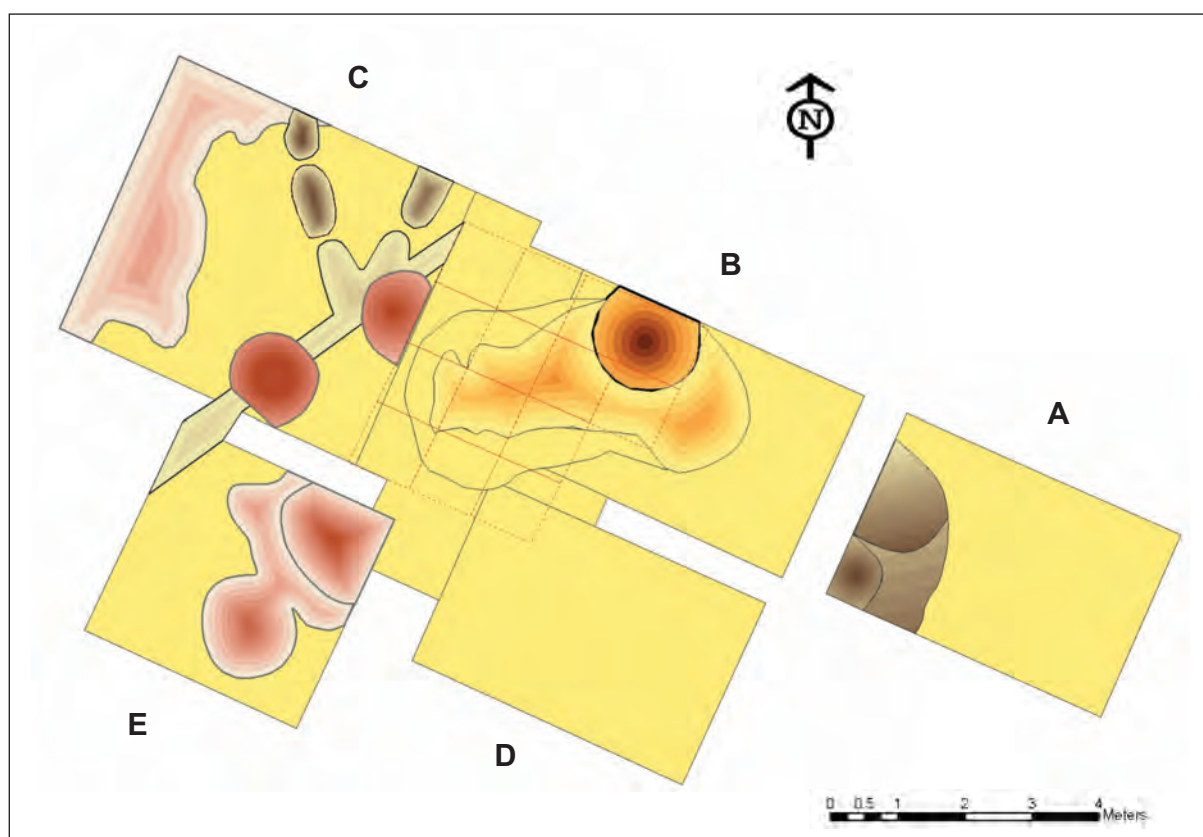


2

PLANȘA XIV

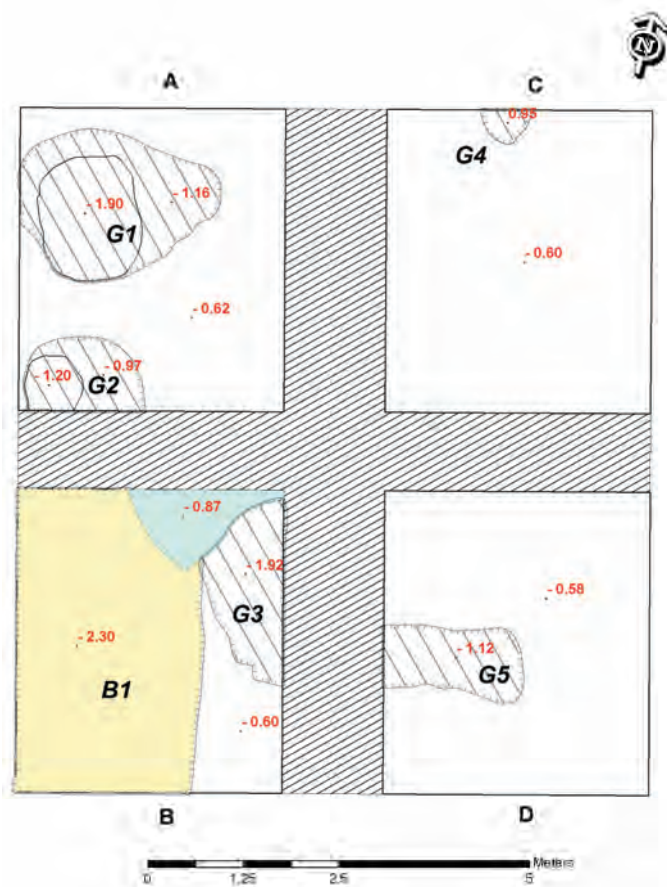


1

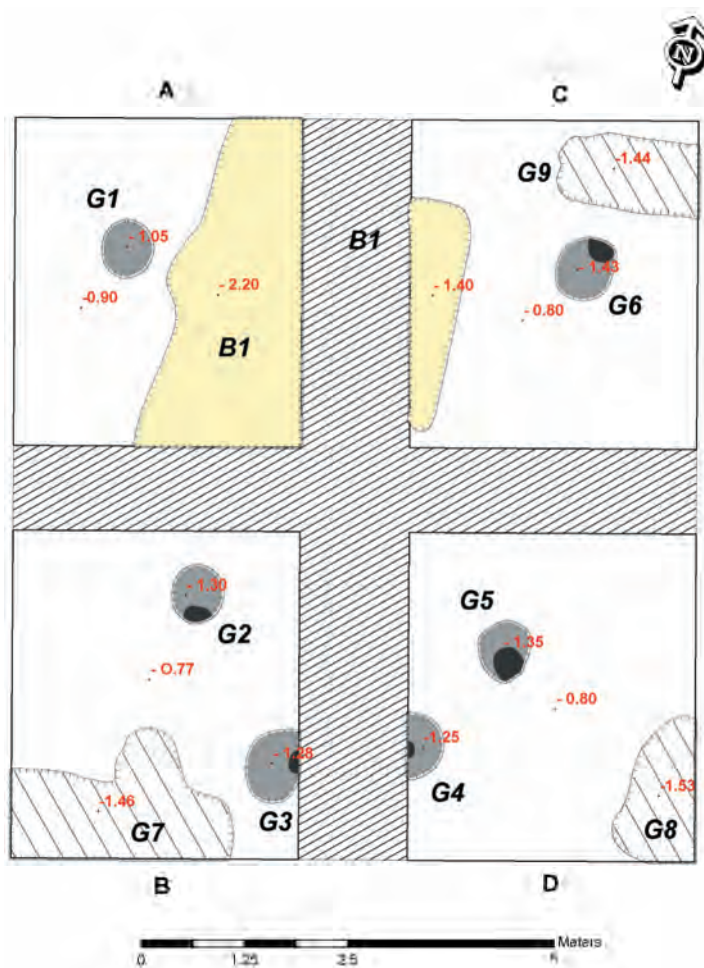


2

PLANȘA XV

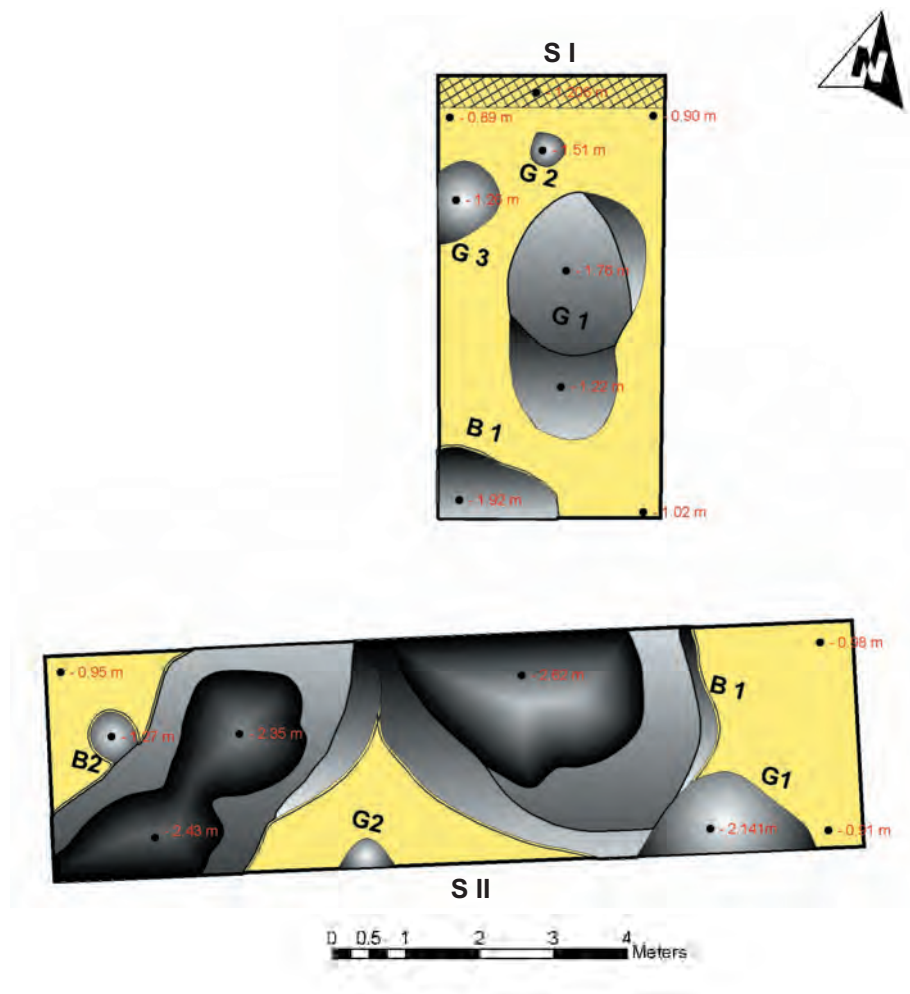


1

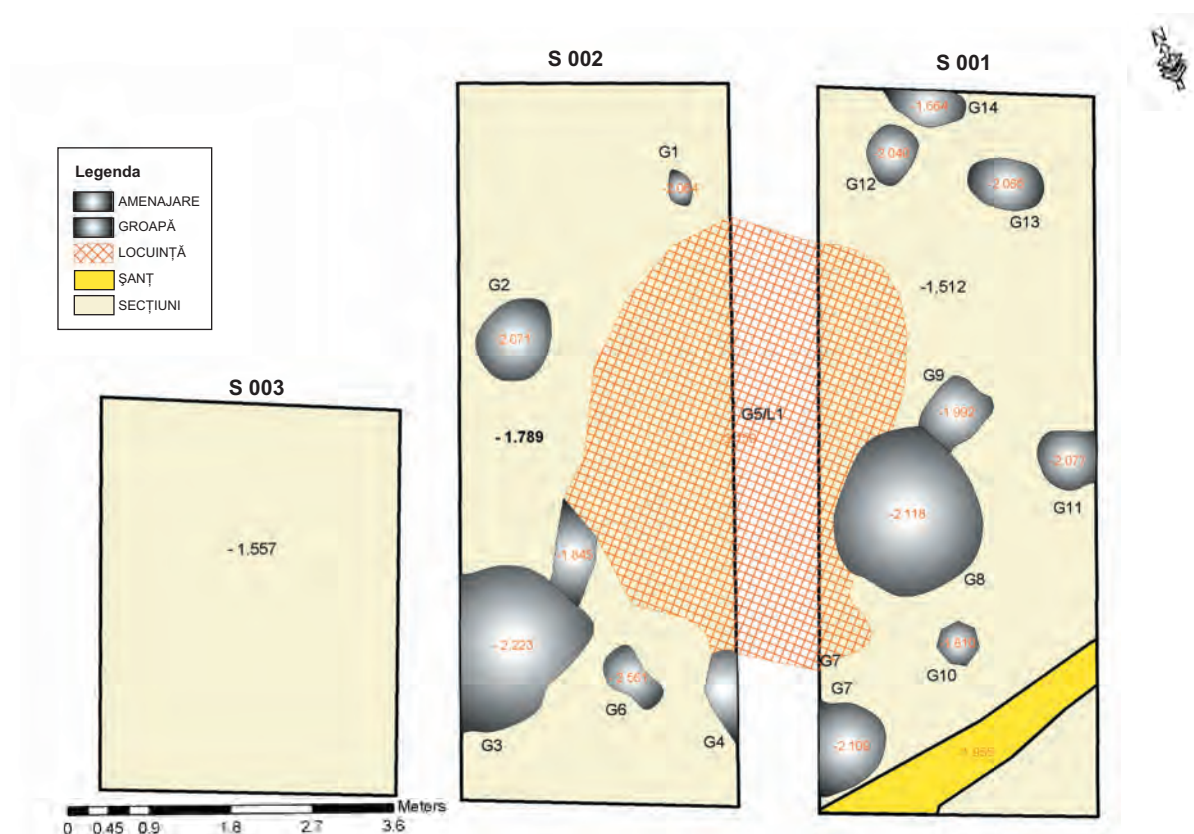


2

PLANȘA XVI

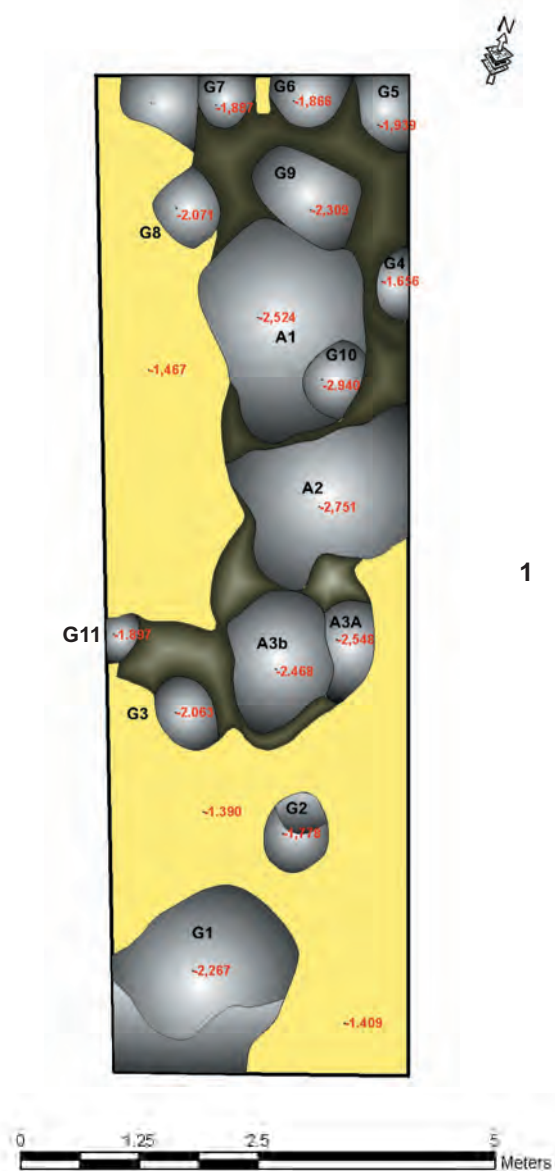


1

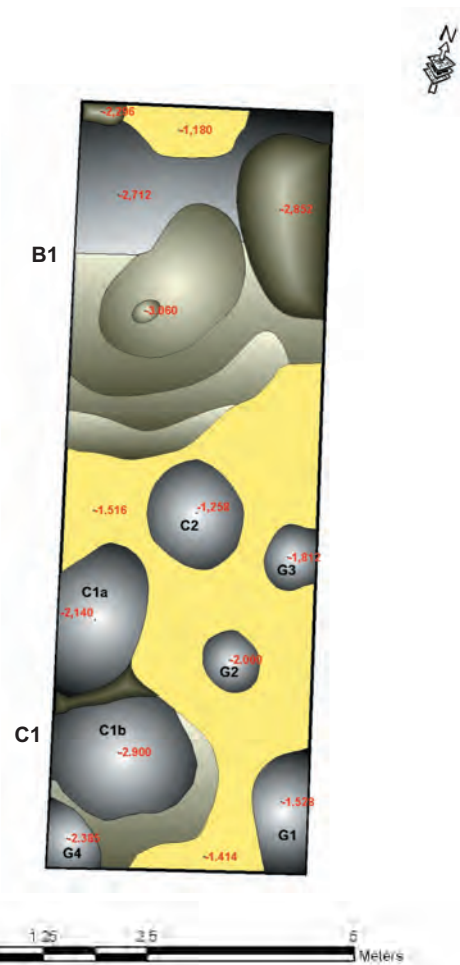


2

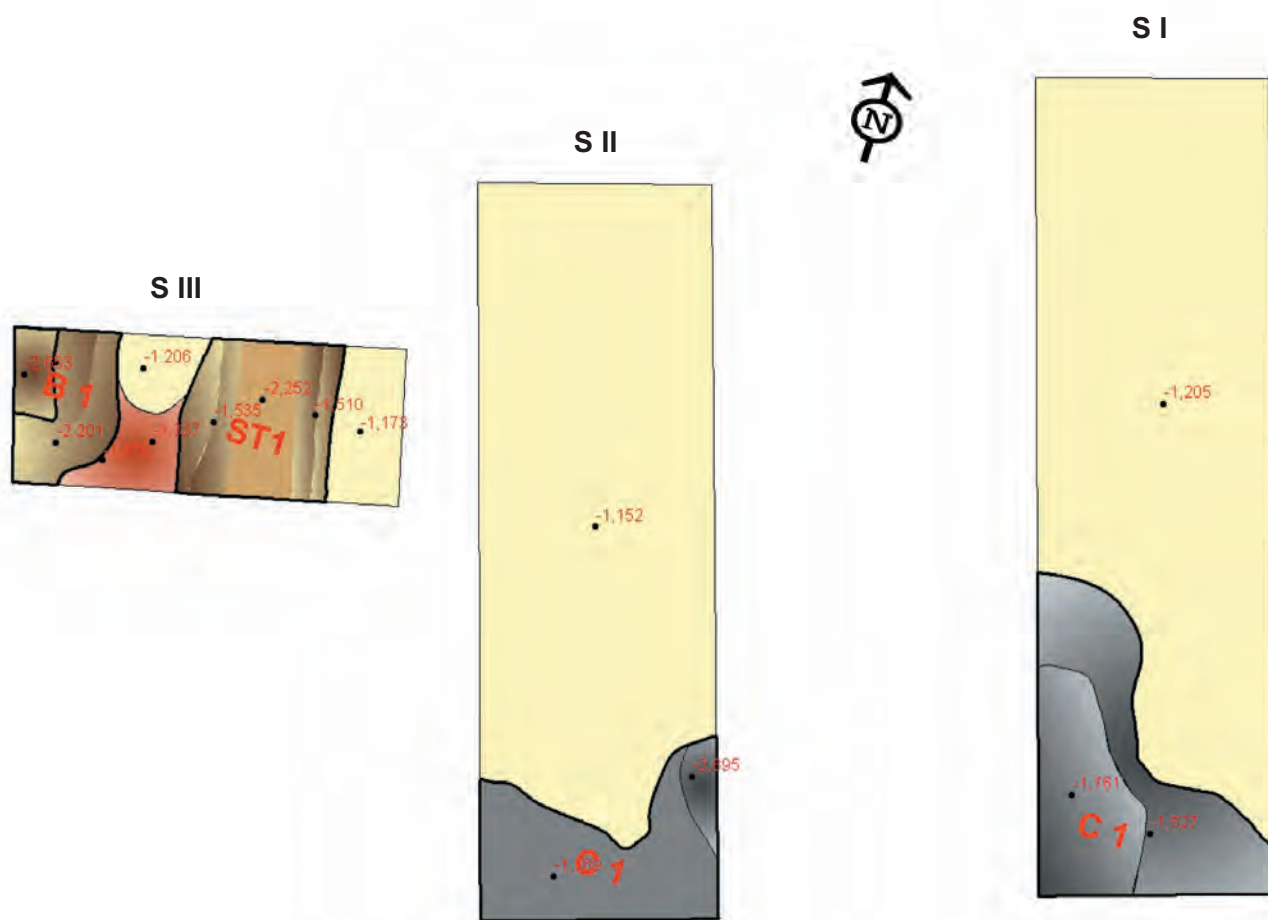
PLANȘA XVII



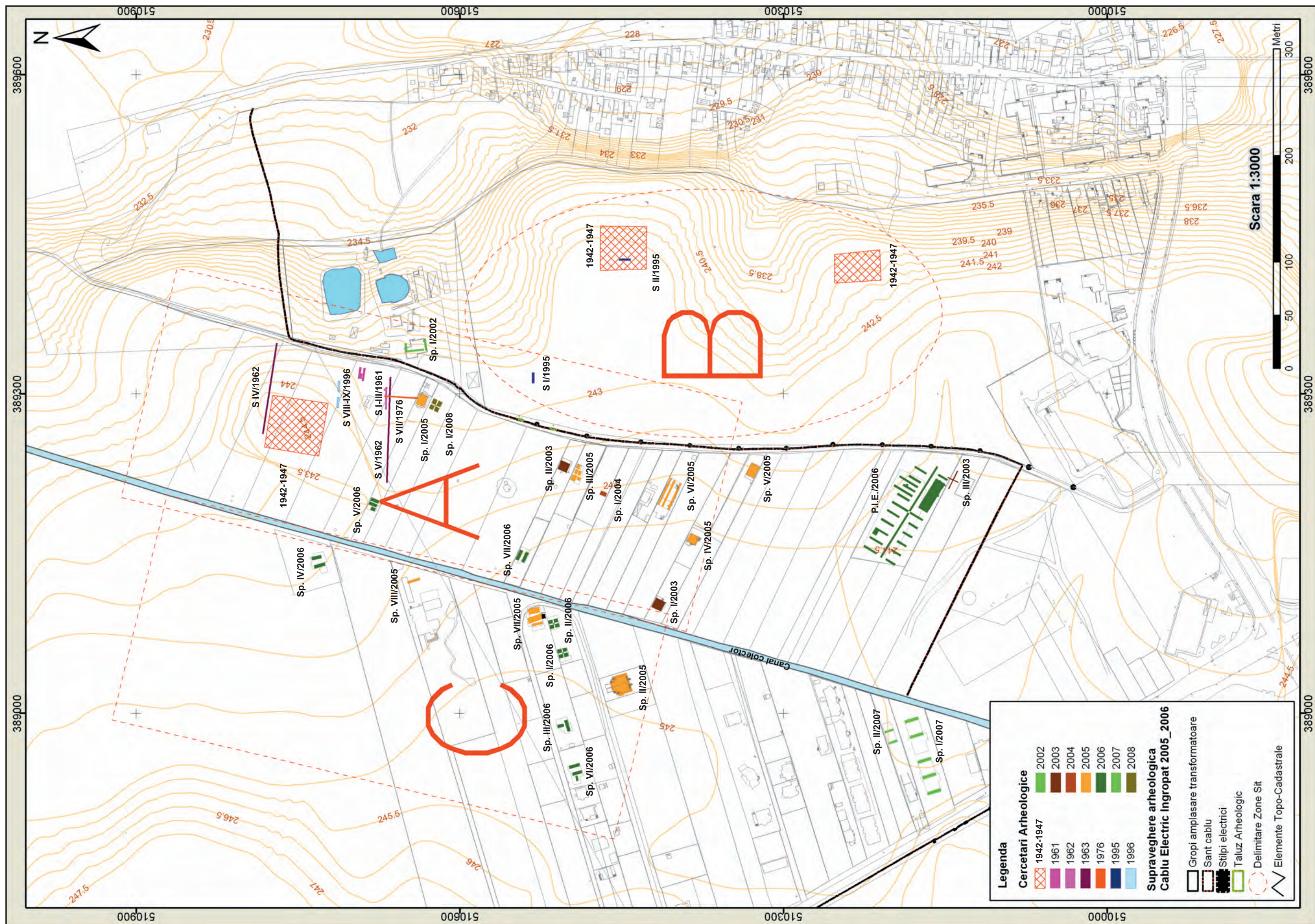
1



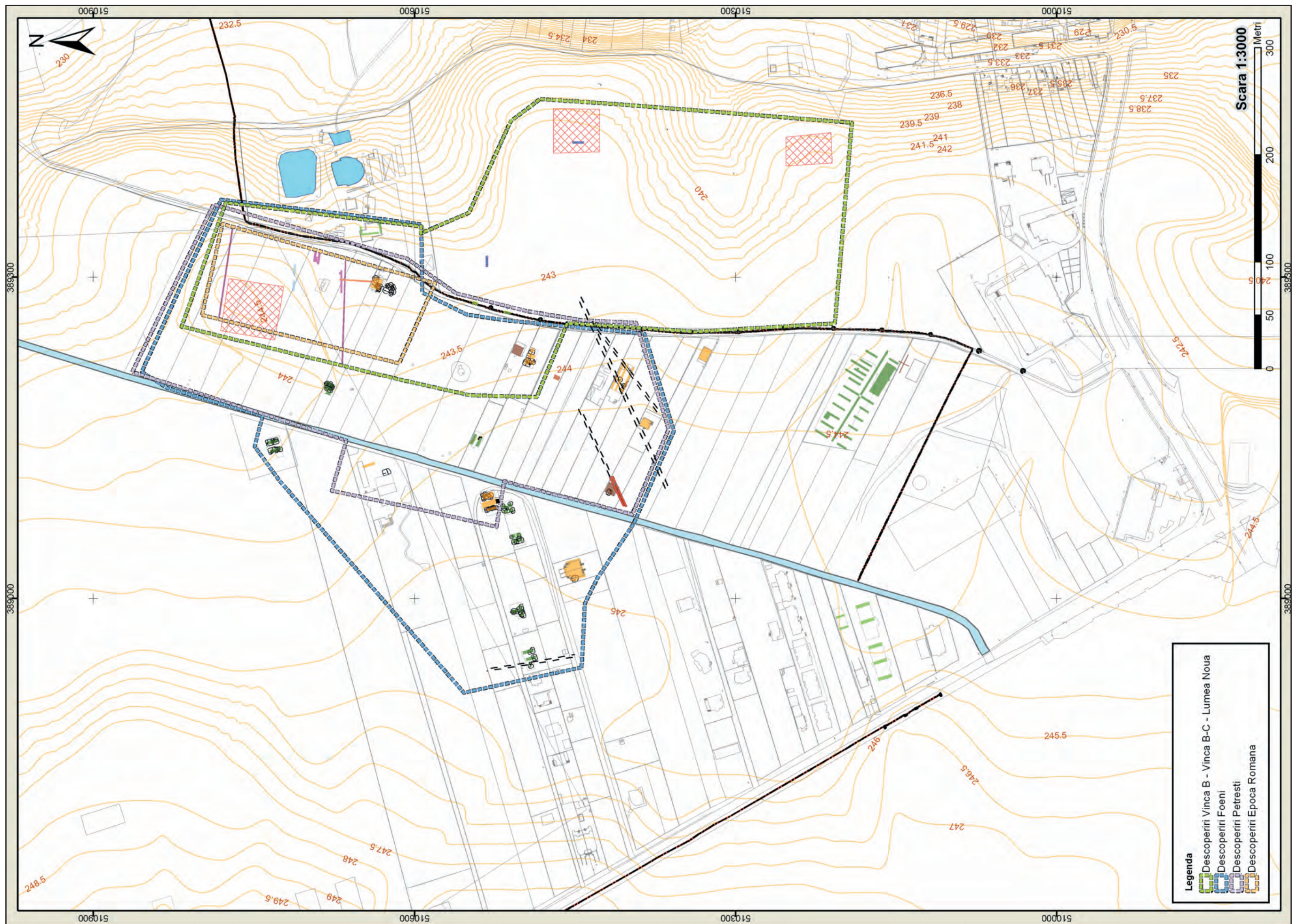
2



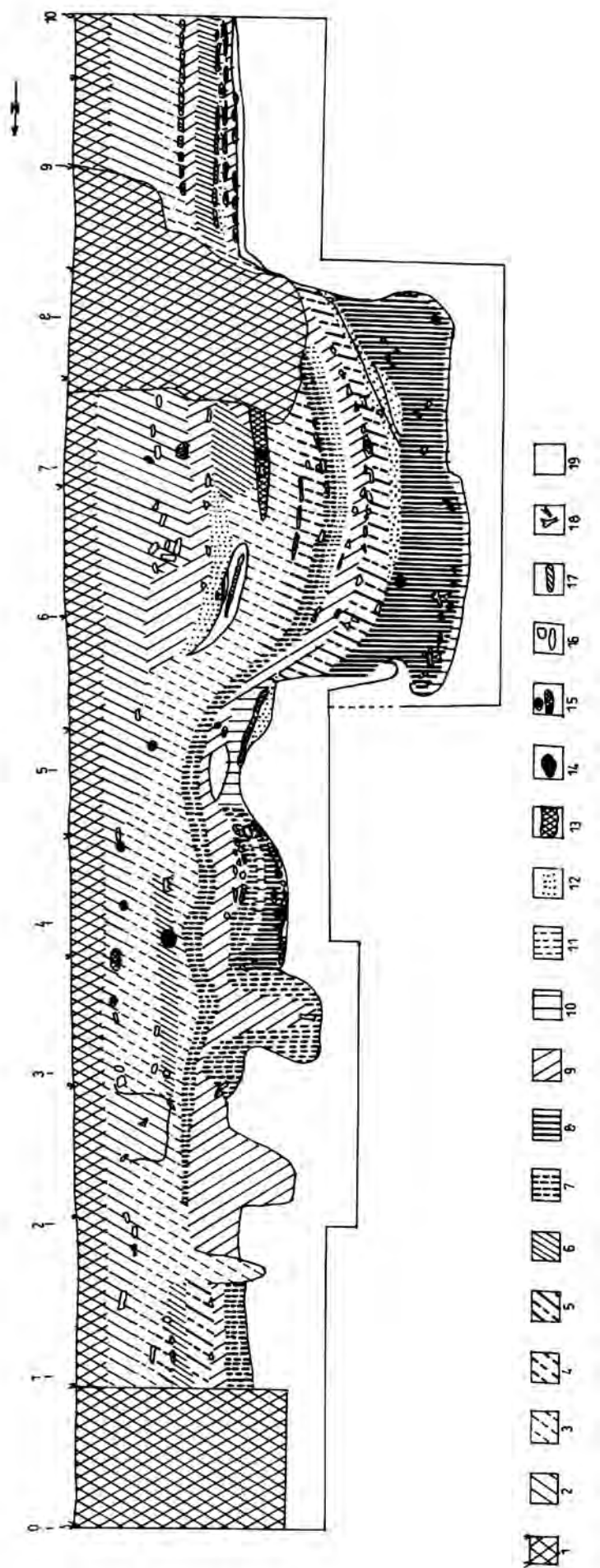
PLANȘA XIX



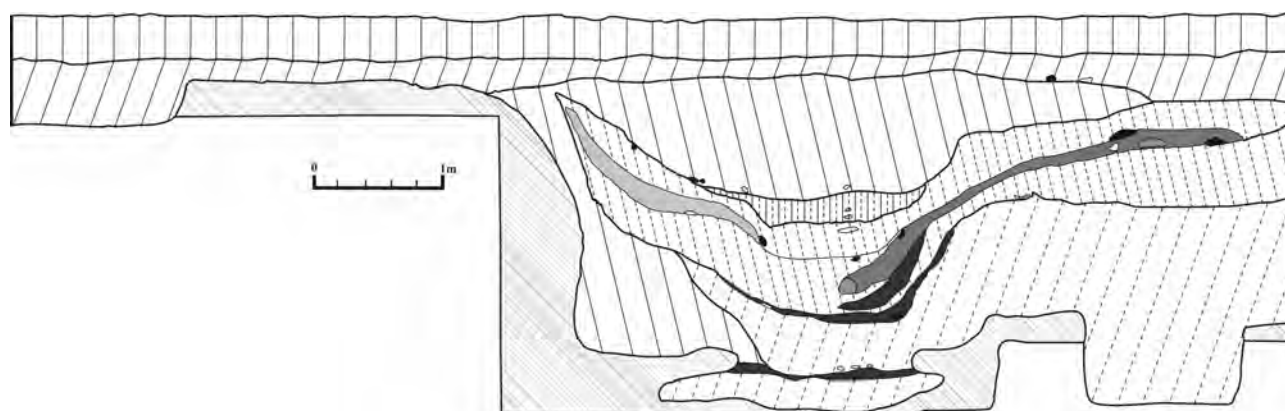
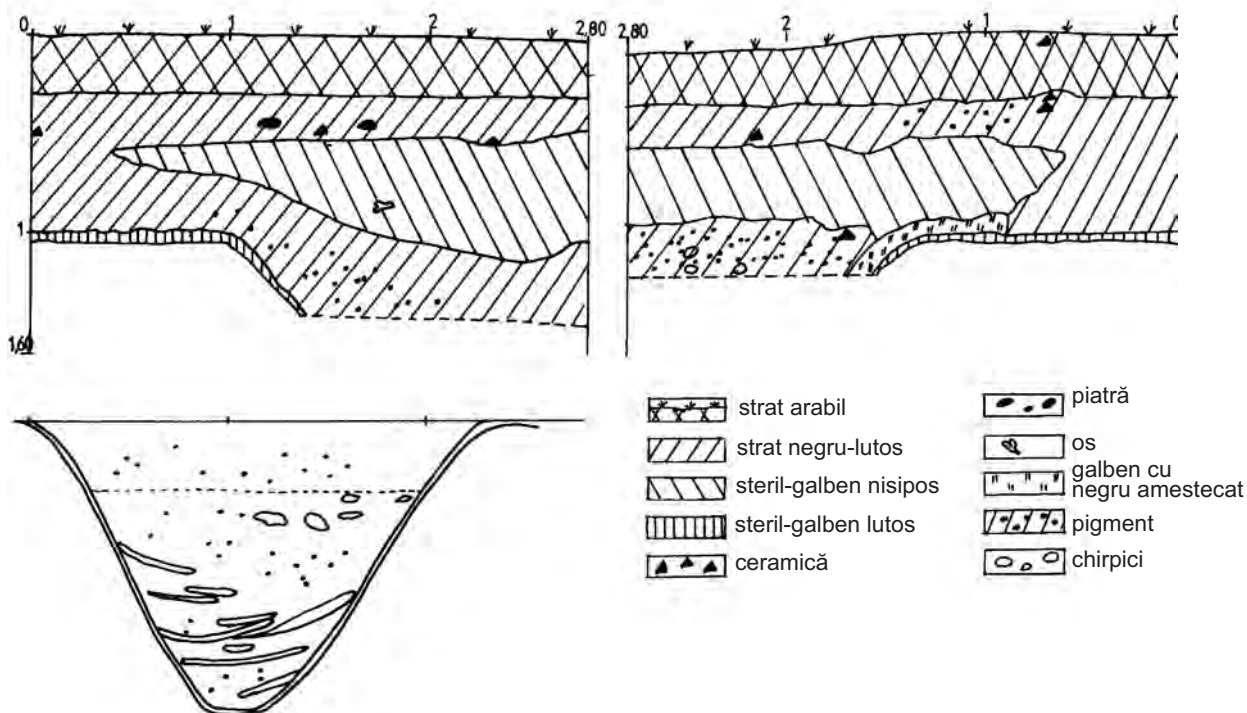
PLANȘA XX



PLANȘA XXI

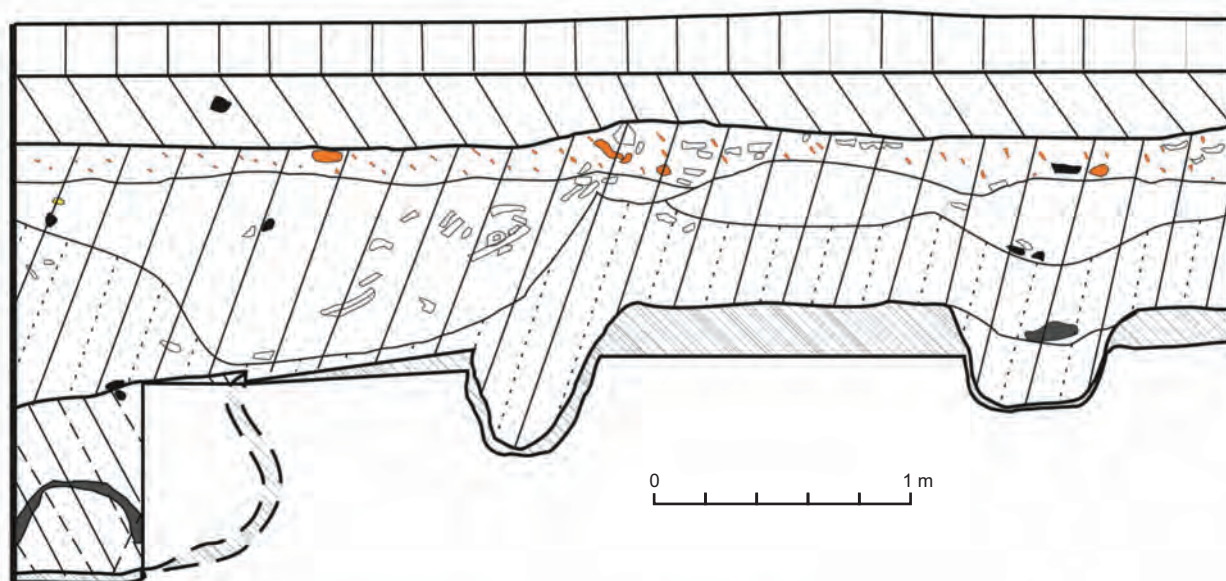


PLANȘA XXIII



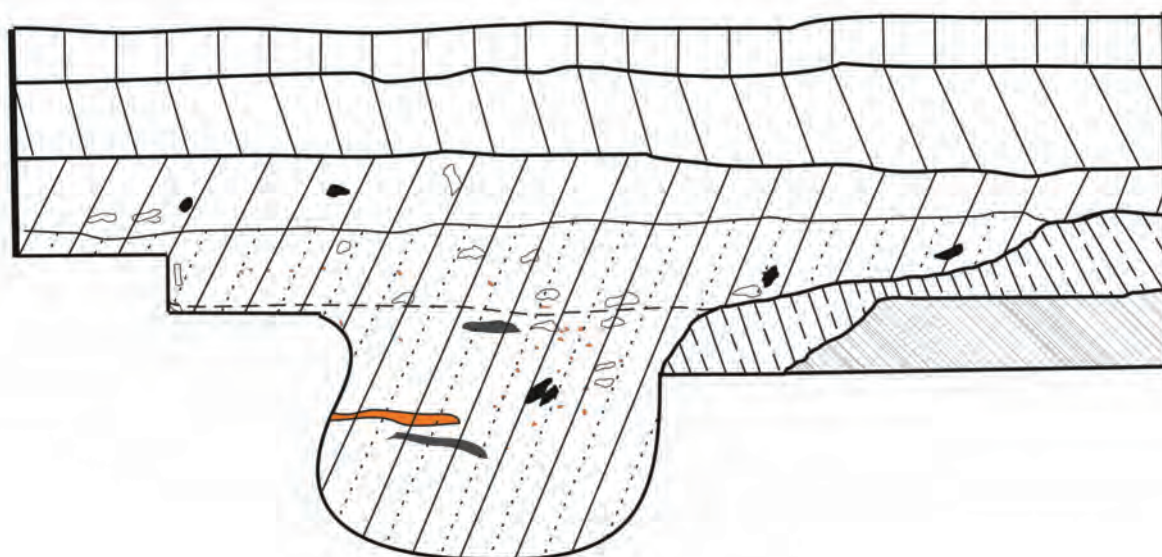
- 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 13 -
- 1 - Nivel vegetal 2 - Strat negru 3 - Strat cenușiu deschis 4 - Strat maroniu-cenușiu 5 - Strat negru-cenușiu 6 - Strat negru lutos
7 - Vatră 8 - Chirpici 9 - Lentilă arsură 10 - Lentilă arsură 11 - Piatră 12 - Ceramică 13 - Os

Caroul C



1

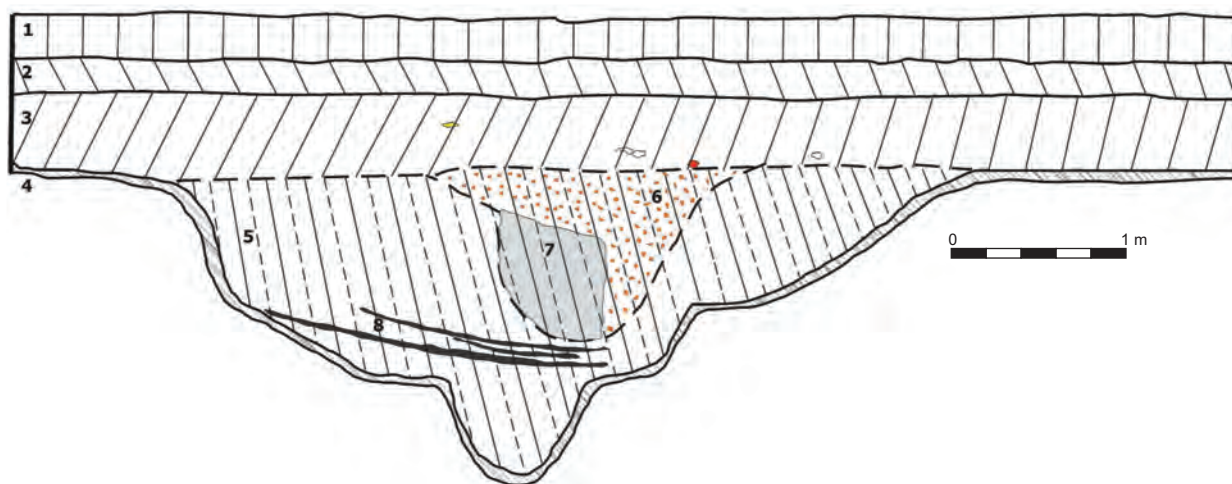
Caroul B



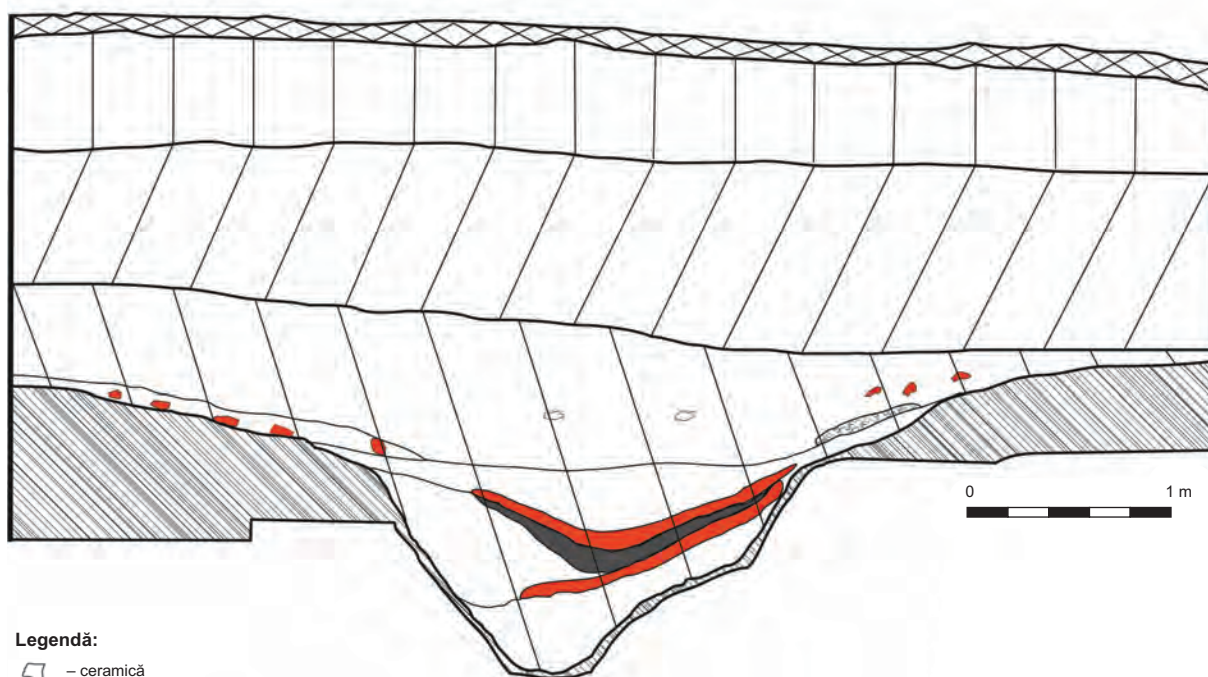
2



1 – Ceramica 2 – Chirpici-arsură 3 – Arsură 4 – Piatră 5 – Strat de cultură – nivel vegetal 6 – Depunere fără material
7 – Strat de cultură – Petrești 8 – Strat de cultură – Foeni 9 – Strat de cultură – Vinča B 10 – Steril arheologic



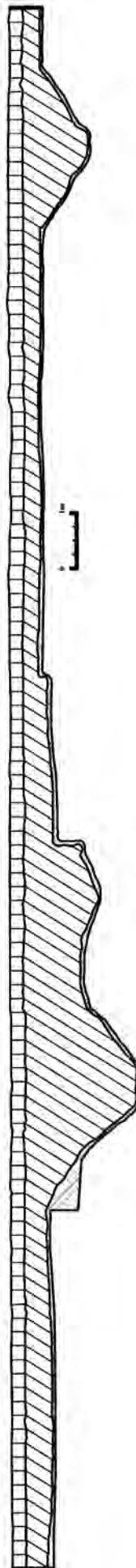
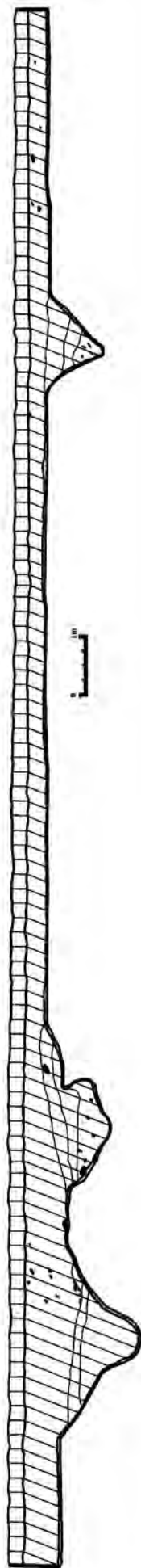
1



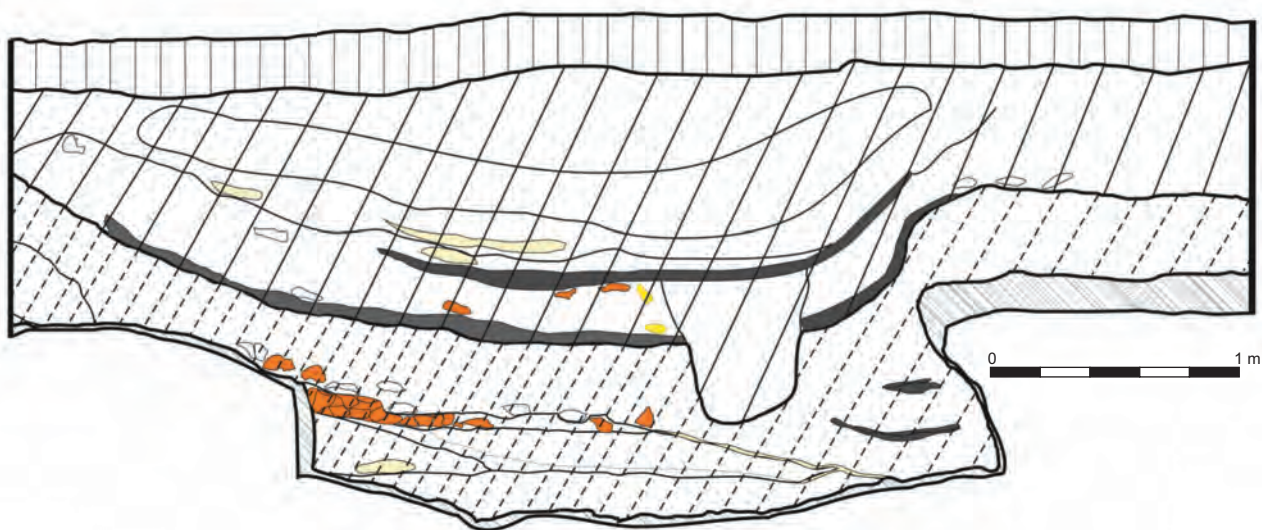
2

Legendă:

- ceramică
- chirpici
- arsură
- depunere contemporană - pietriș
- depunere aluvionară
- depunere fără material
- strat de cultură
- steril arheologic



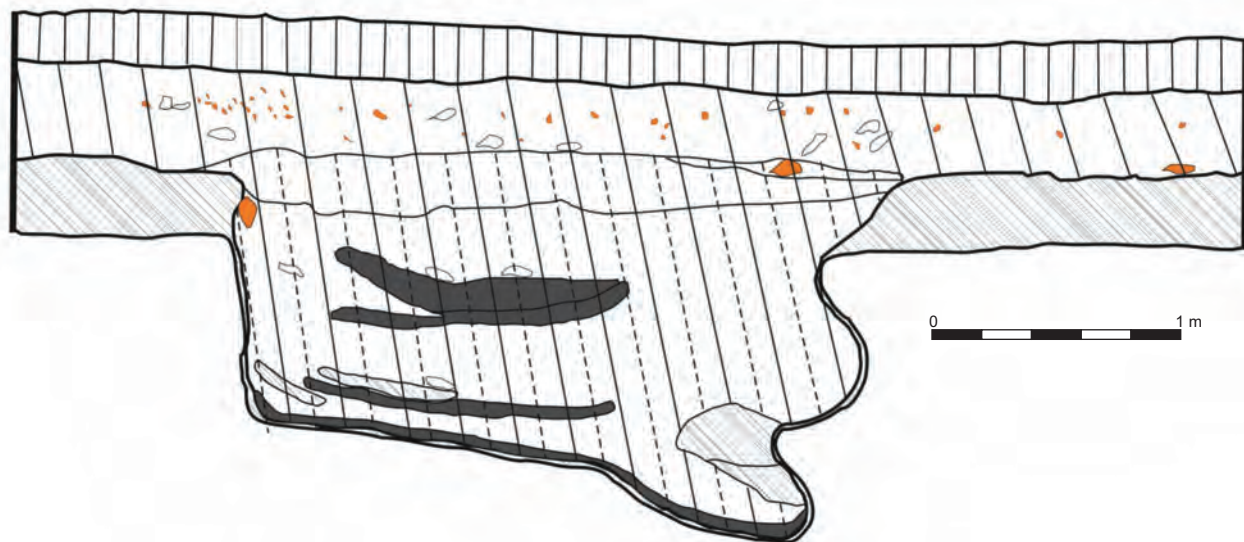
- 1 - Nivel vegetal 2 - Strat negru 3 - Steril arheologic 4 - Piatră
 1 - Nivel vegetal 2 - Strat negru 3 - Steril arheologic 4 - Piatră



1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 -

1 - Nivel vegetal 2 - Strat de cultură - Foeni 3 - Strat de cultură - Vinča B 4 - Steril arheologic 5 - Ceramică
6 - Chirpici 7 - Lentilă arsură neagră 8 - Lentilă lutuială 9 - Os

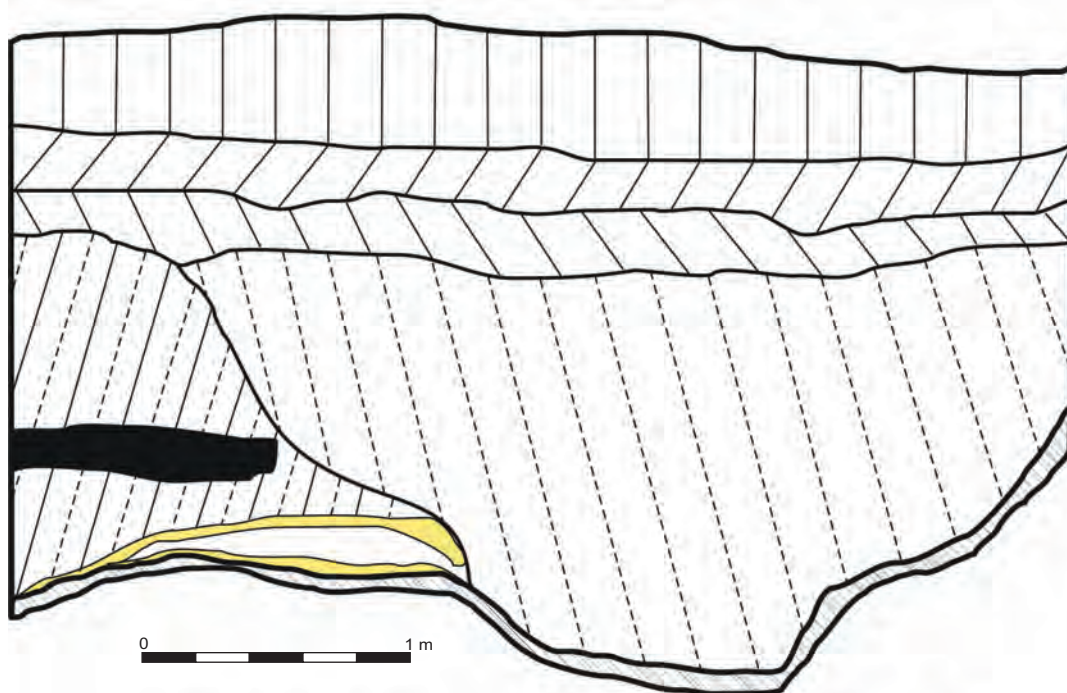
1



1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 -

1 - Nivel vegetal 2 - Strat cenușiu - Petrești 3 - Strat Foeni 4 - Steril arheologic
5 - Lentilă arsură neagră 6 - Chirpici 7 - Ceramică

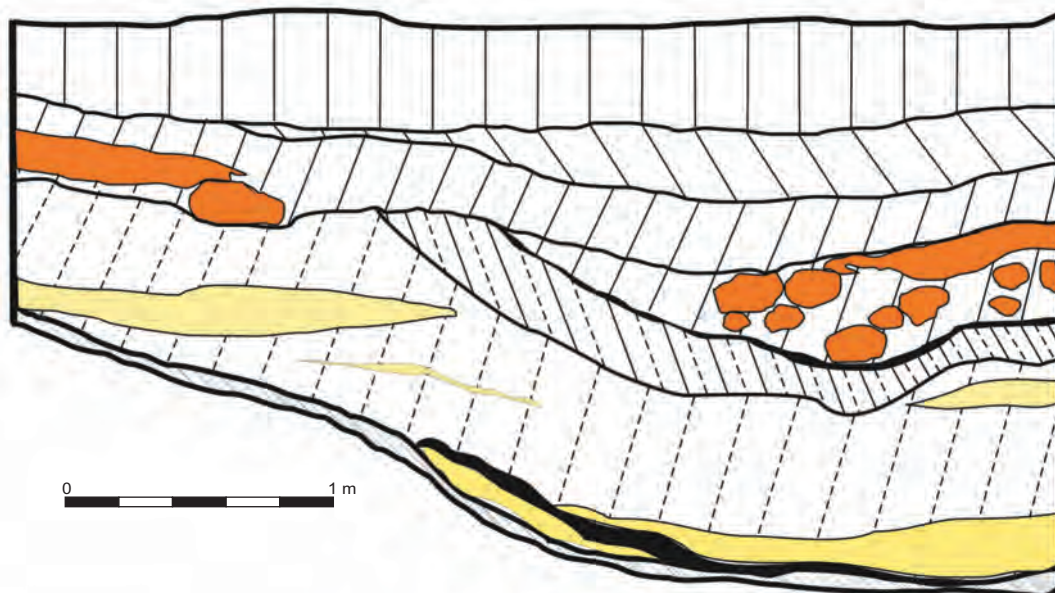
2



1

1 - [horizontal lines] 2 - [diagonal lines] 3 - [cross-hatch] 4 - [diagonal lines] 5 - [cross-hatch] 6 - [white] 7 - [yellow] 8 - [black]

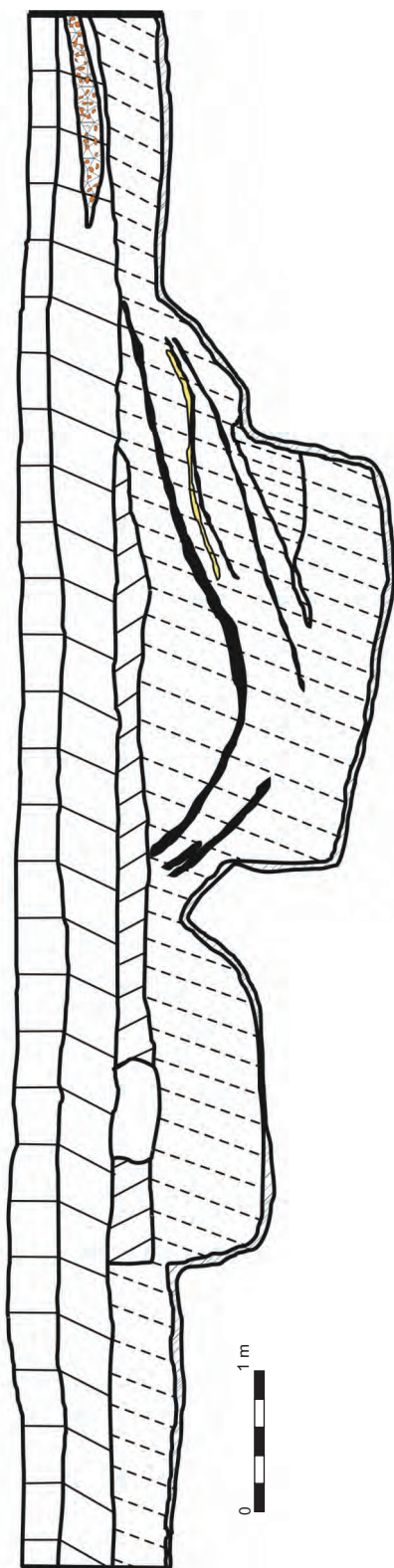
1 – Nivel vegetal 2 – Strat negru granulos 3 – Strat cenușiu afânat 4 – Strat negru cu resturi de chirpici
5 – Strat negru lutos 6 – Steril arheologic 7 – Lentilă lutuială 8 – Lentilă pământ negru



2

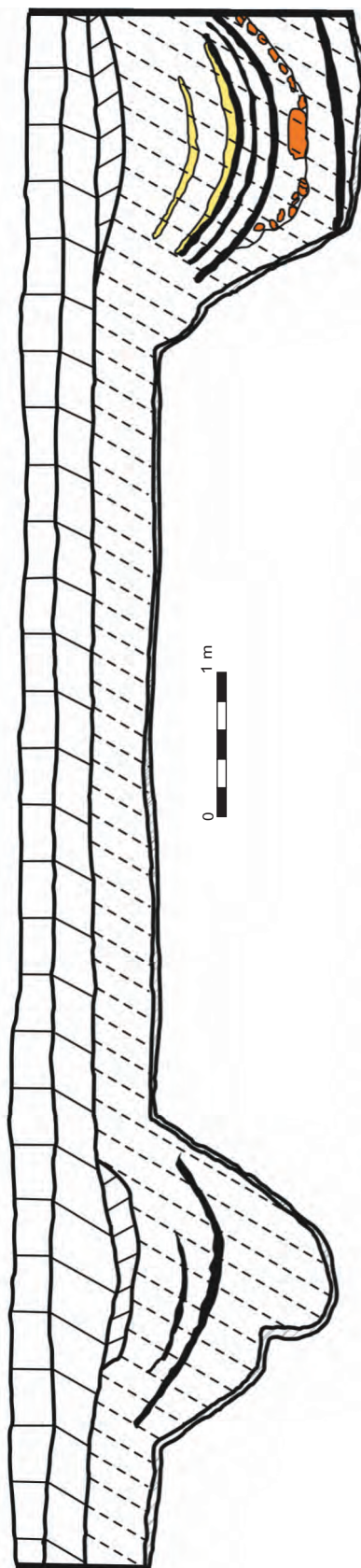
1 - [horizontal lines] 2 - [diagonal lines] 3 - [cross-hatch] 4 - [diagonal lines] 5 - [cross-hatch] 6 - [white] 7 - [yellow] 8 - [black] 9 - [orange]

1 – Nivel vegetal 2 – Strat arsură neagră 3 – Strat cenușiu afânat 4 – Strat maroniu 5 – Strat cenușiu
6 – Steril arheologic 7 – Lentilă lutuială 8 – Lentilă arsură neagră 9 – Chirpici



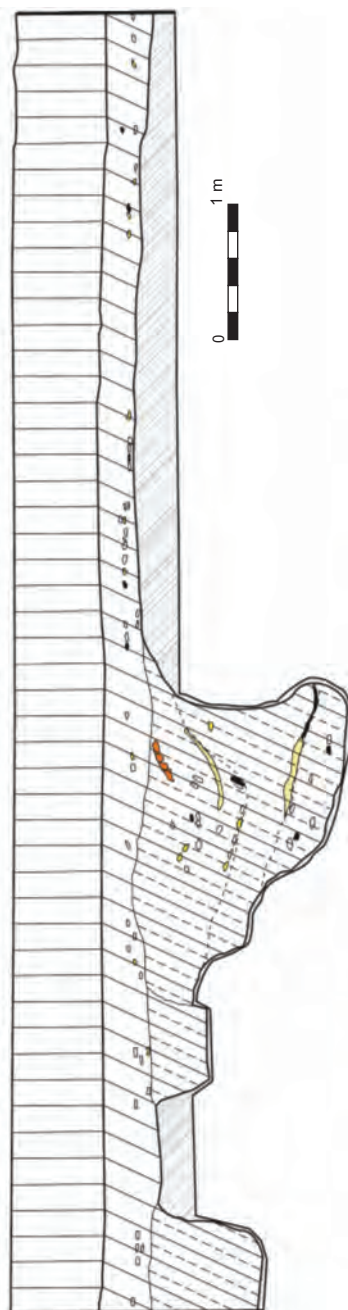
1

- 1 - Nivel vegetal 2 - Strat negru 3 - Strat cenușiu 4 - Strat maroniu lutos 5 - Strat arheologic
6 - Lentilă lutuală 7 - Lentilă arsură neagră 8 - Lentilă dărâmată chirpici



2

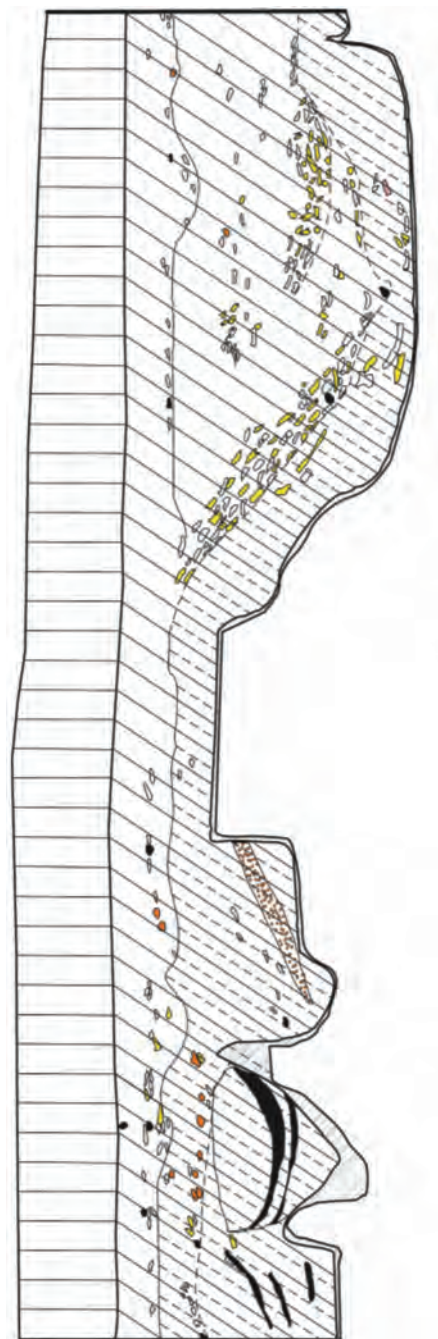
- 1 - Nivel vegetal 2 - Strat negru cu pigment 3 - Strat cenușiu 4 - Strat maroniu lutos 5 - Strat
arheologic 6 - Lentilă lutuală 7 - Lentilă arsură neagră 8 - Chirpici



1

- -1
- -2
- -3
- -4
- -5
- -6
- -7
- -8
- -9

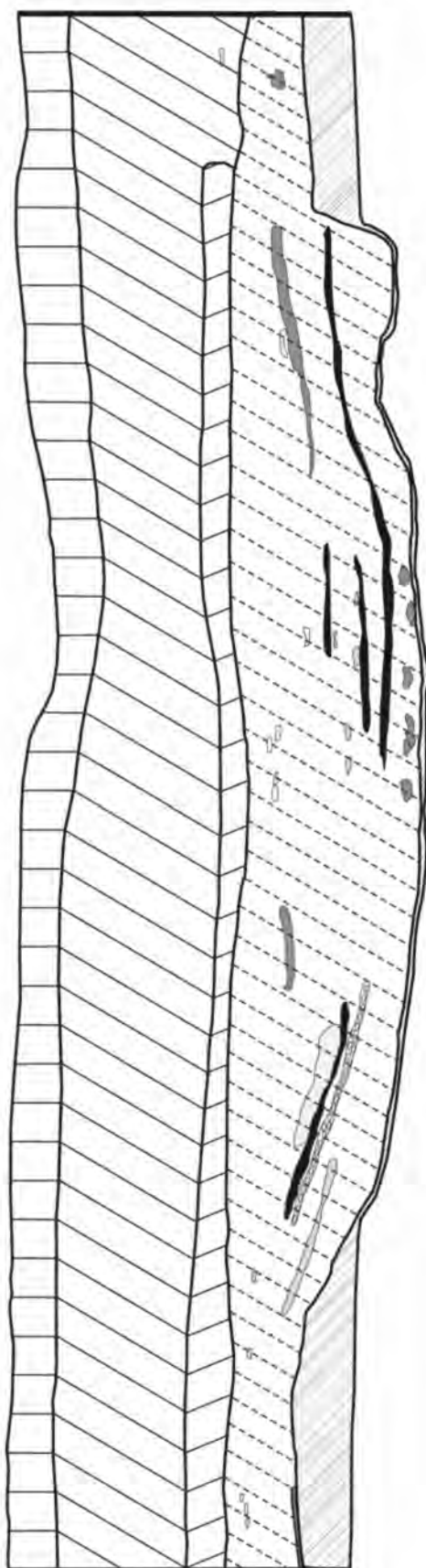
1 – Ceramică 2 – Chirpici 3 – Os 4 – Piatră 5 – Lutuială 6 – Lentilă arsă 7 – Umplutură 8 – Strat de cultură 9 – Steril arheologic



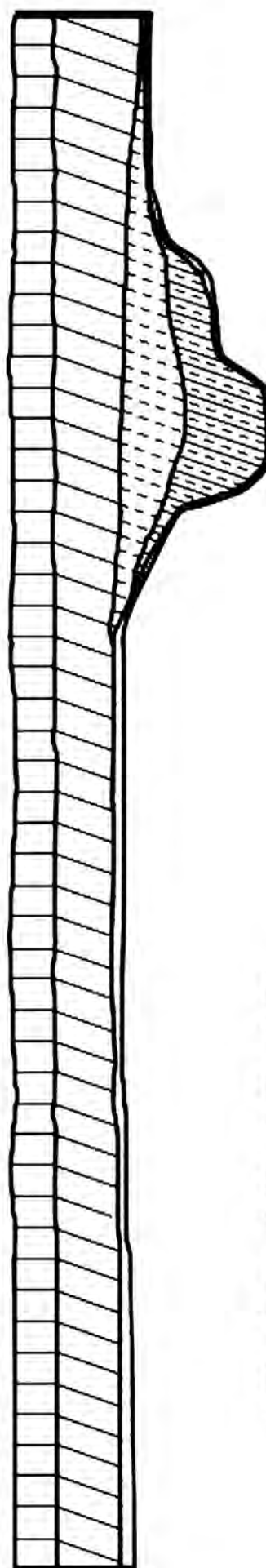
2

- -1
- -2
- -3
- -4
- -5
- -6
- -7
- -8
- -9

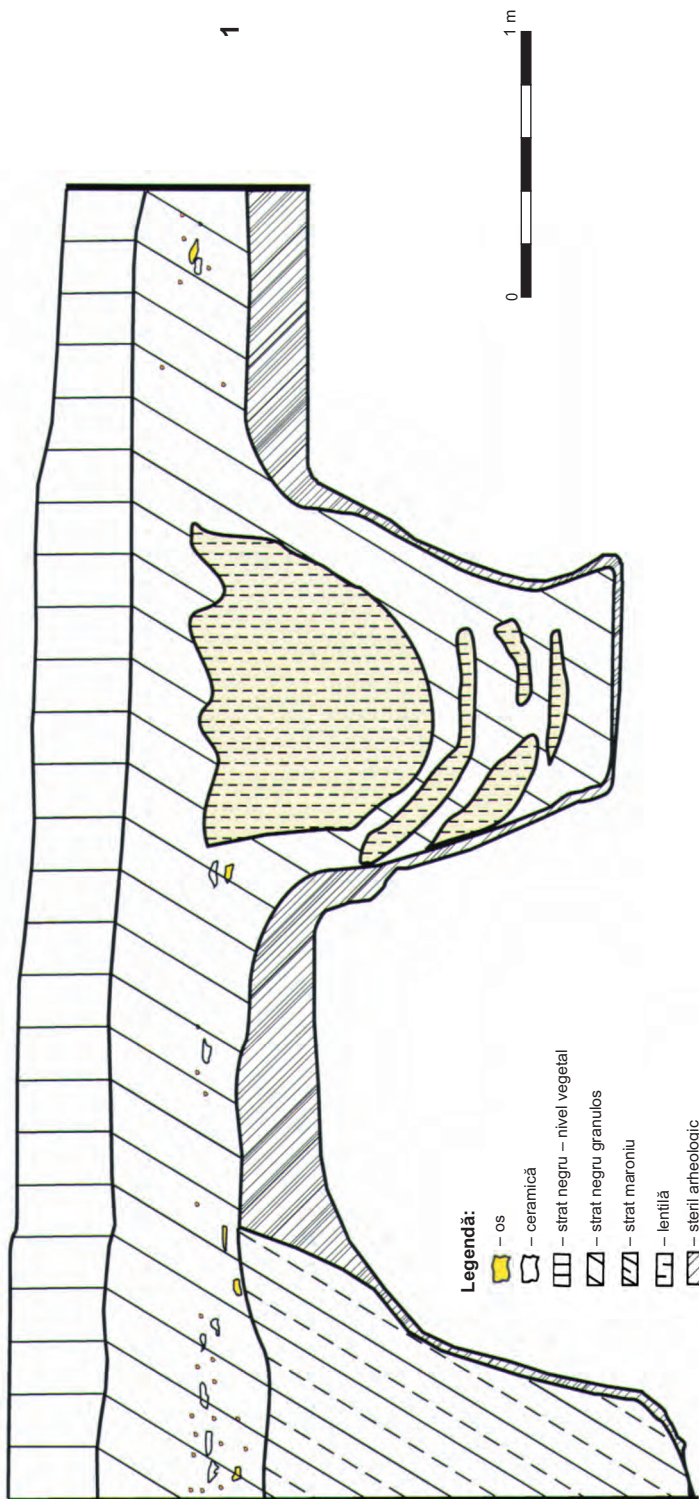
1 – Ceramică 2 – Chirpici 3 – Os 4 – Piatră 5 – Fragment vatră 6 – Lentilă arsă 7 – Umplutură 8 – Strat de cultură 9 – Steril arheologic



- 1 - Nivel vegetal 2 - Strat negru granulos 3 - Strat cenușiu 4 - Strat maroniu lutos 5 - Steril arheologic
6 - Lentilă arsă 7 - Lentilă arsă neagră 8 - Chirpici 9 - Os 10 - Cenușă



- 1 - Nivel vegetal 2 - Strat brun-cenușiu 3 - Strat maroniu-gălbui 4 - Strat maroniu cu pigment 5 - Steril arheologic



PLANȘA XXXIII



PLANȘA XXXIV



PLANȘA XXXV



PLANȘA XXXVI



PLANȘA XXXVII



PLANȘA XXXVIII



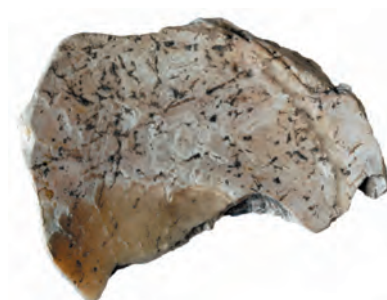
1



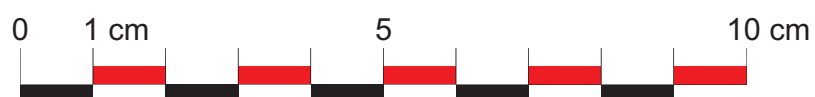
2



3a



3b





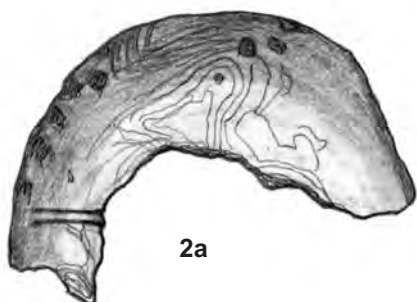
1a



1b



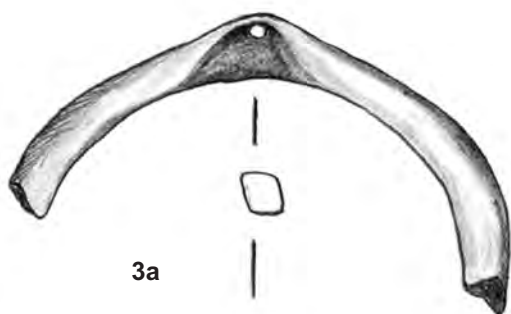
1c



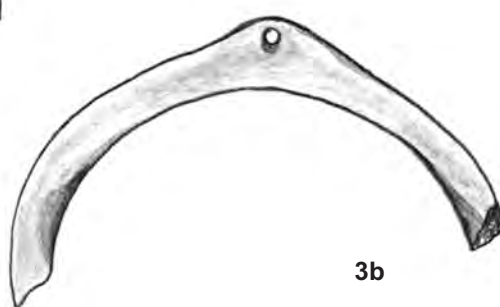
2a



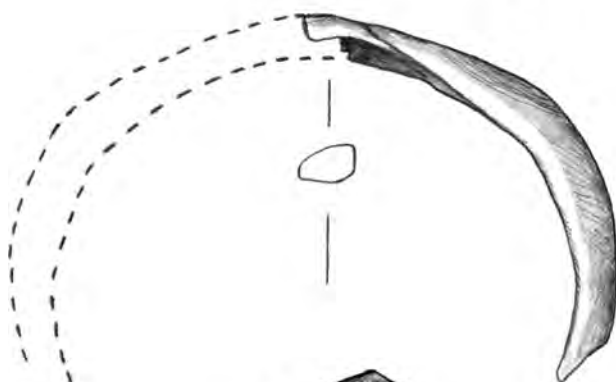
2b



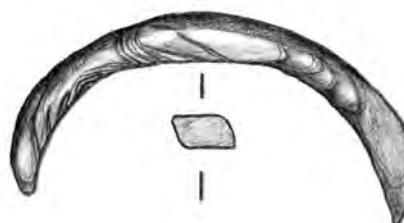
3a



3b



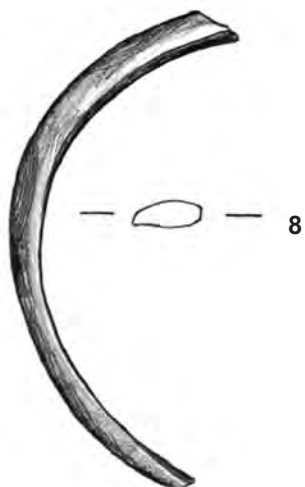
4



5



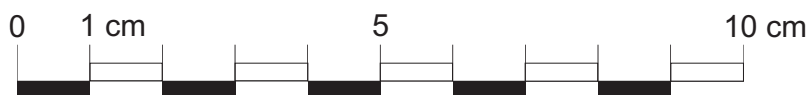
6



8



7





1



2



3



4



5



6



7



8



9



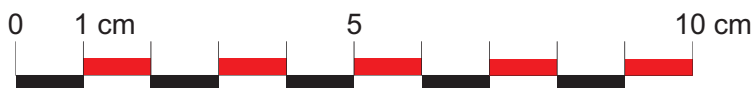
10



11a



11b



PLANȘA XLI



1



2



3



4



5



6



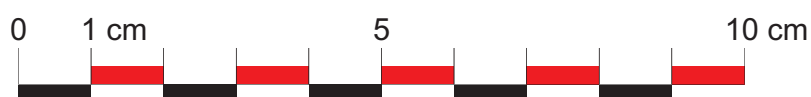
7



8



9



PLANȘA XLII



1



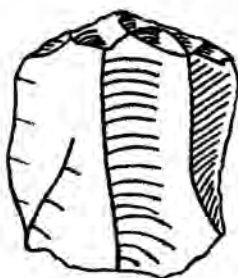
2



3



4



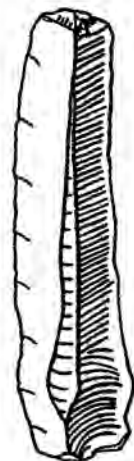
5



6



7



8



9



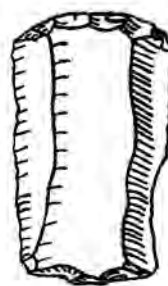
10



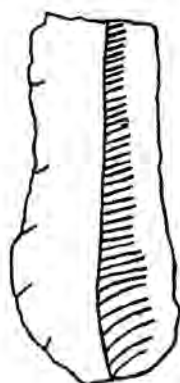
1



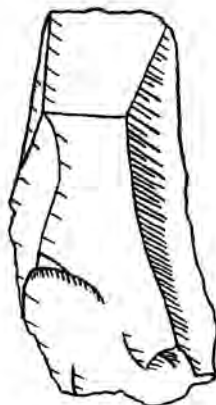
2



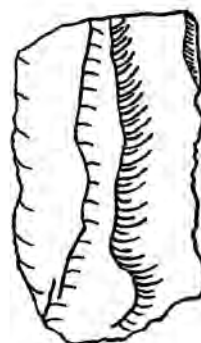
3



4



5



6



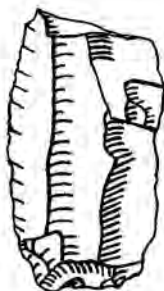
7



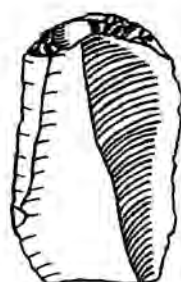
8



9



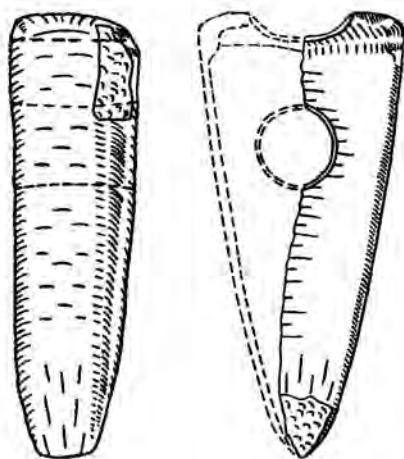
10



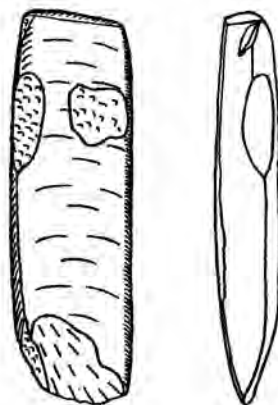
11



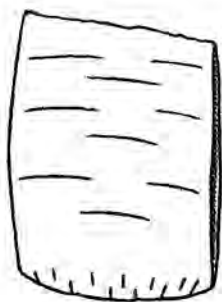
12



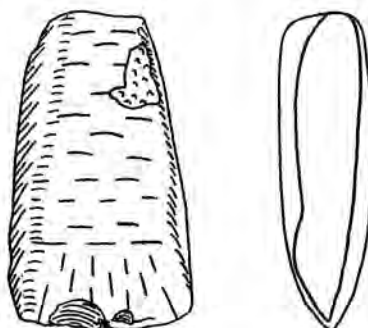
1



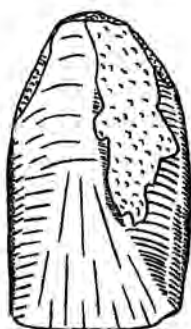
2



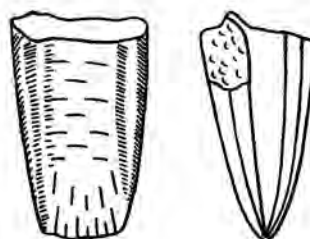
3



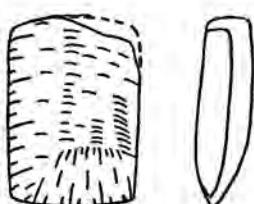
4



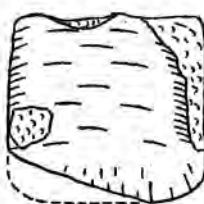
5



6



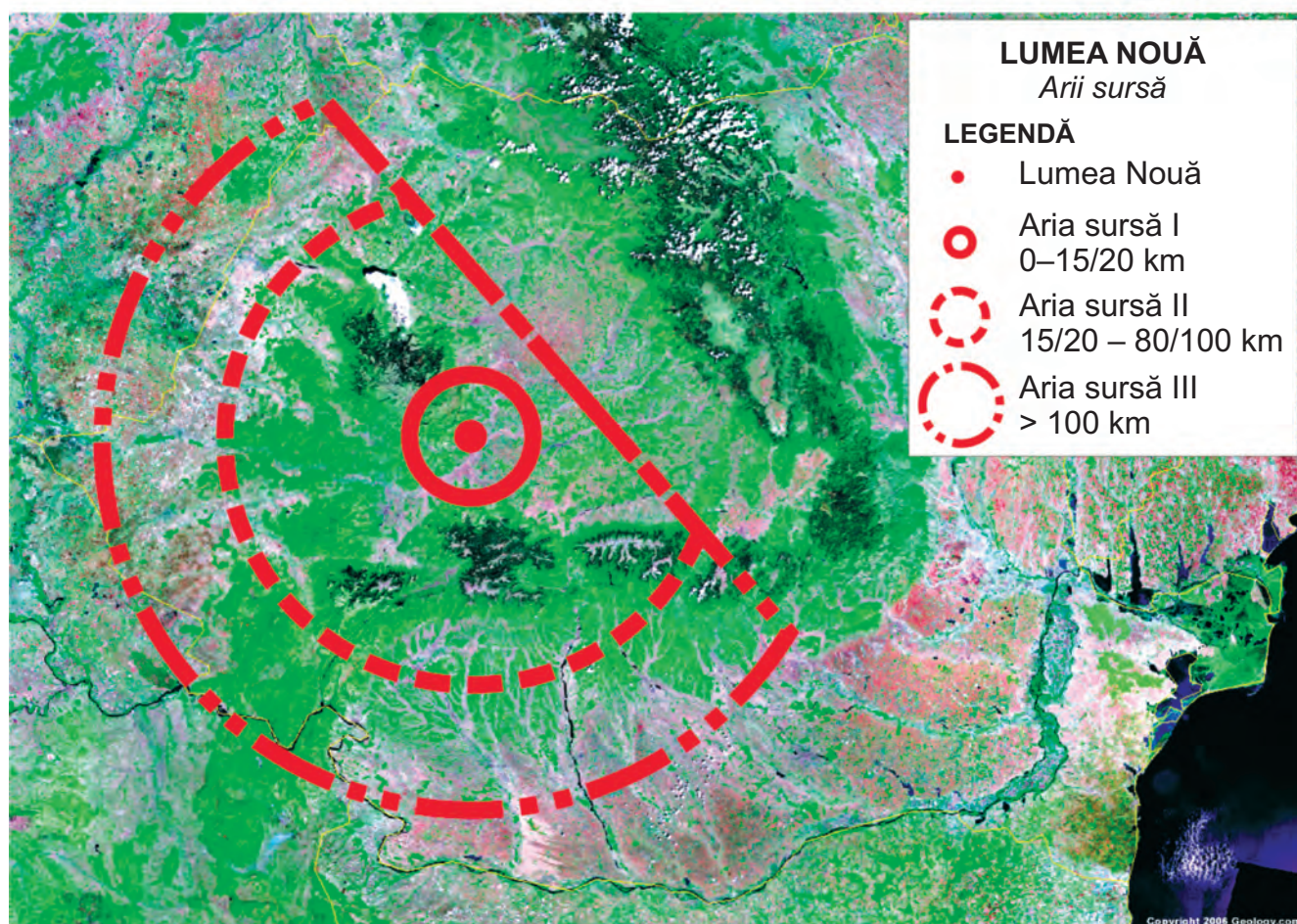
7

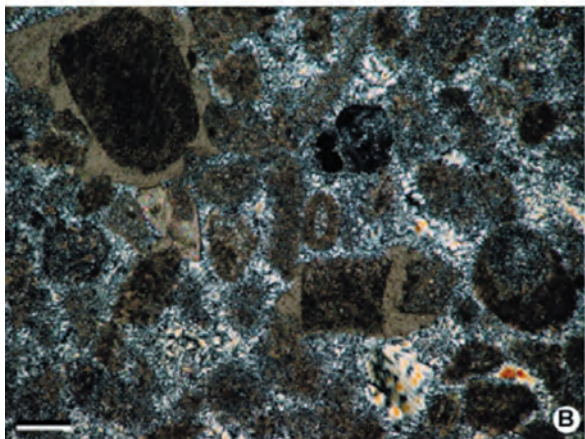
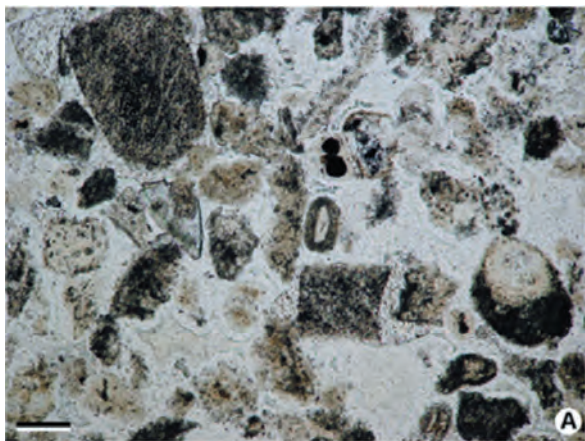


8

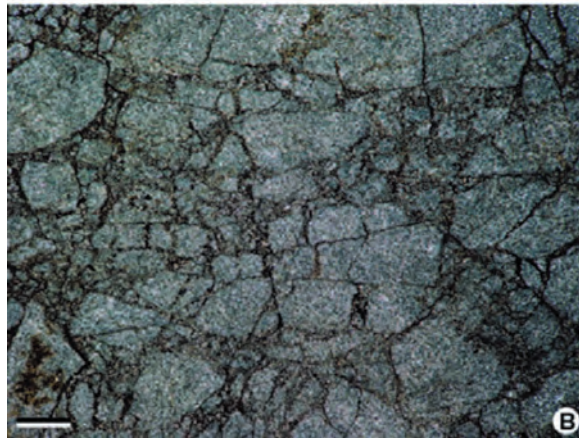


9

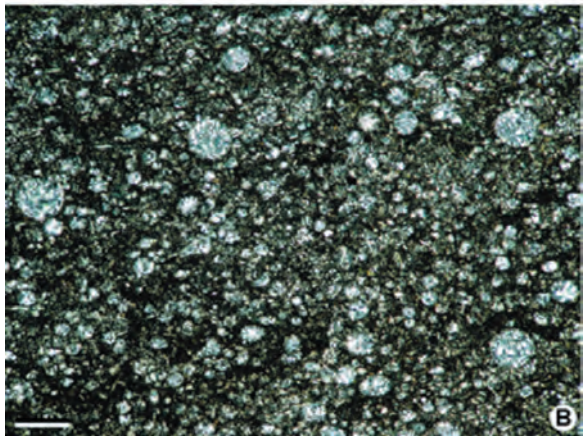
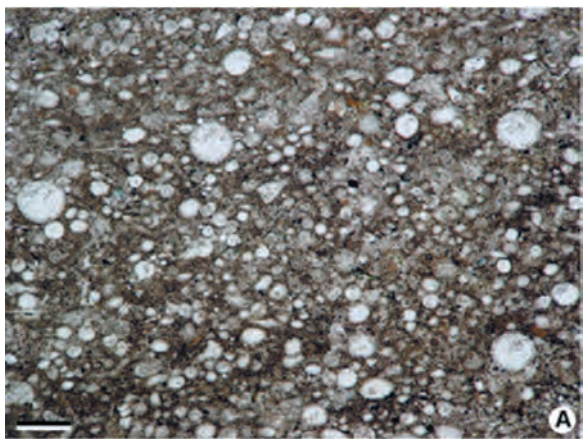




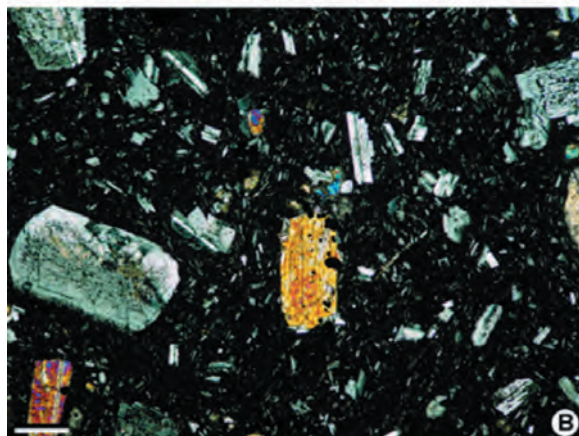
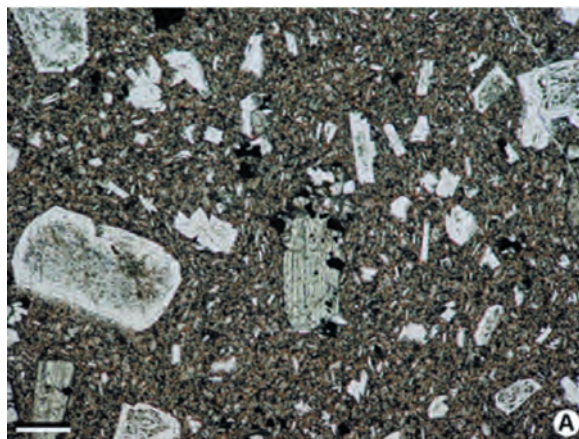
1



2

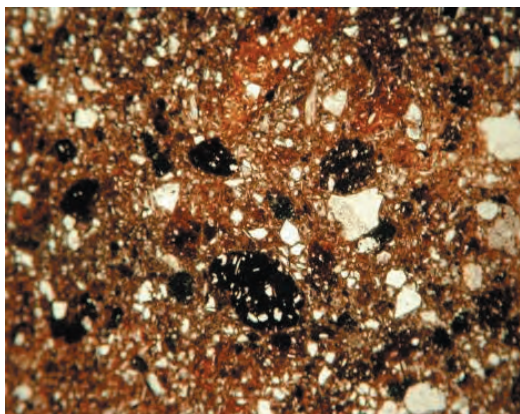


3

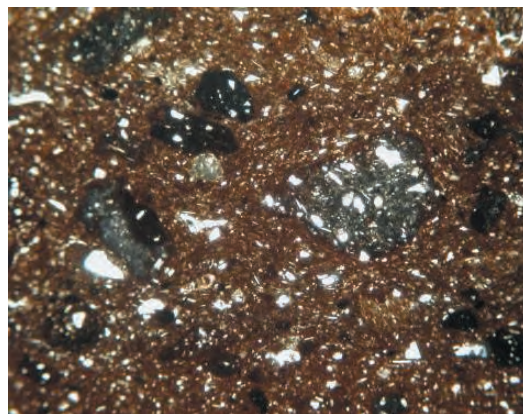


4

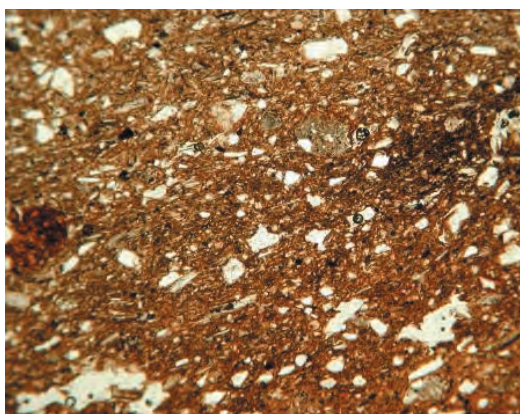
1



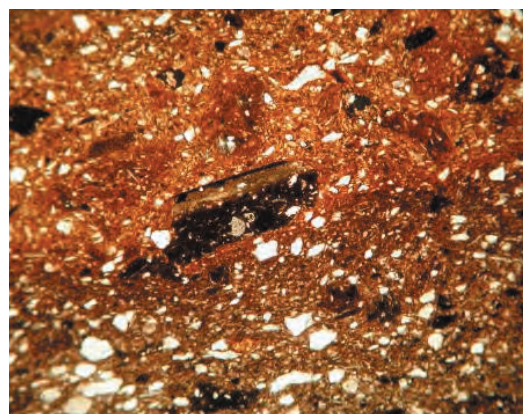
2



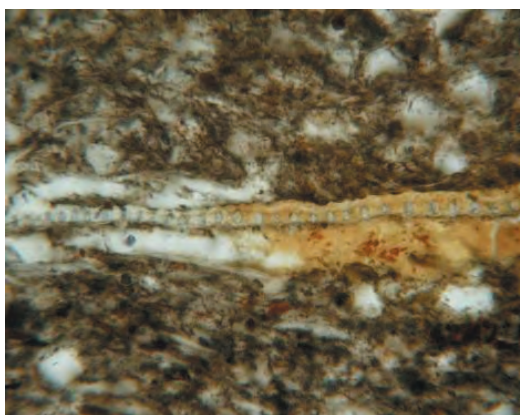
3



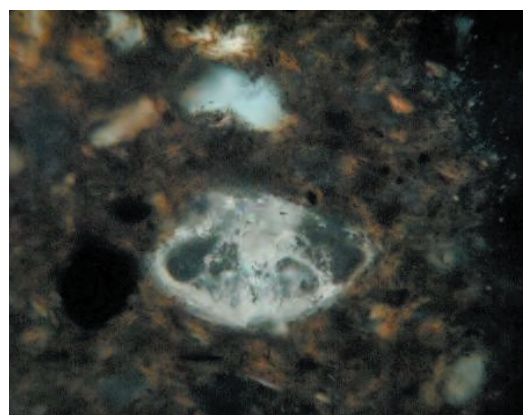
4



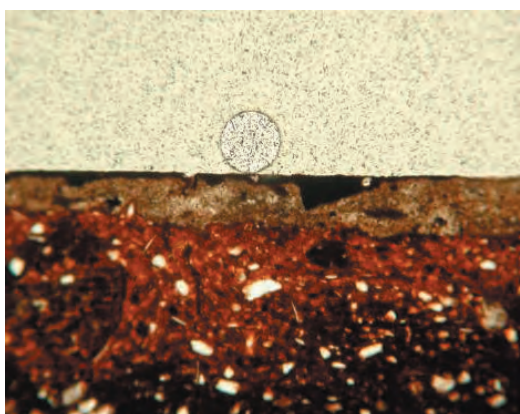
5



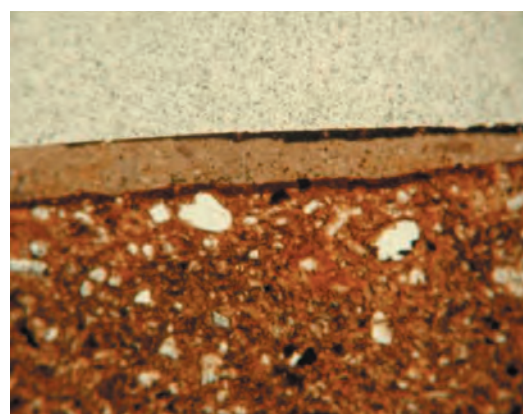
6



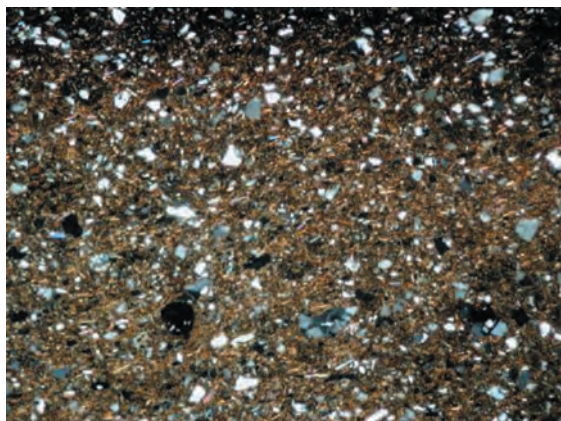
7



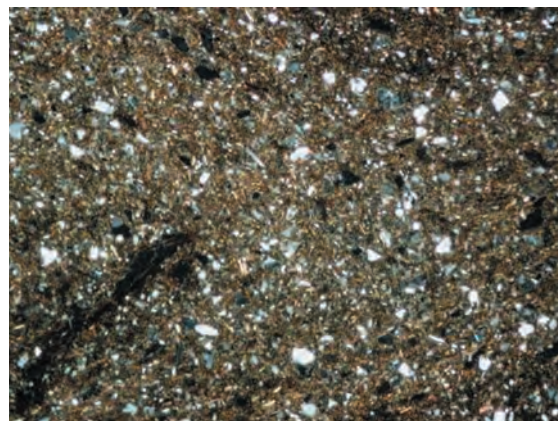
8



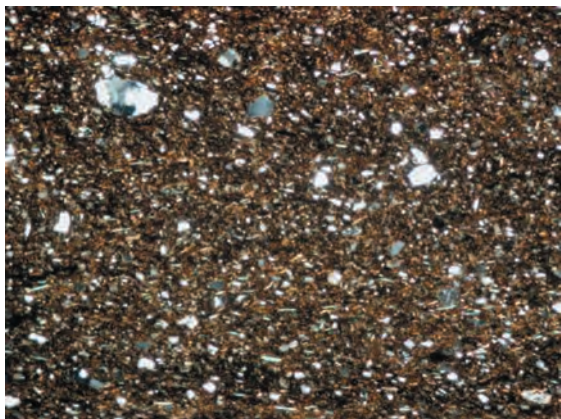
1



2



3



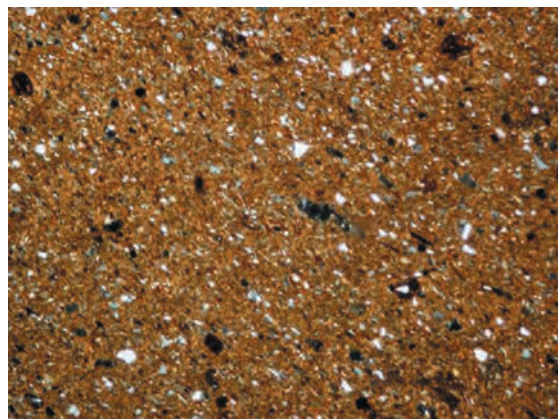
4



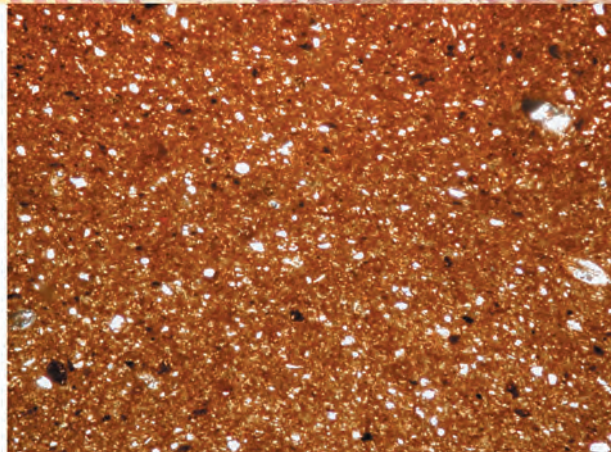
5

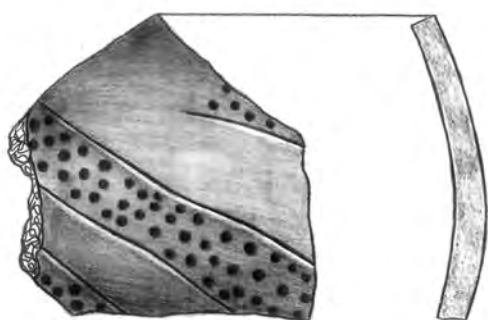


6

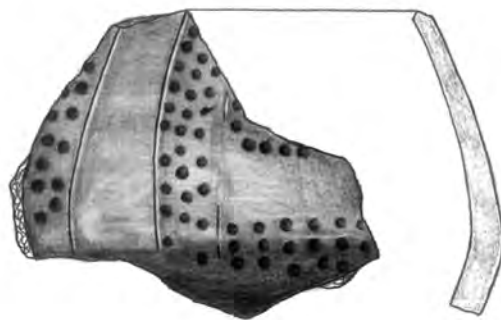


7

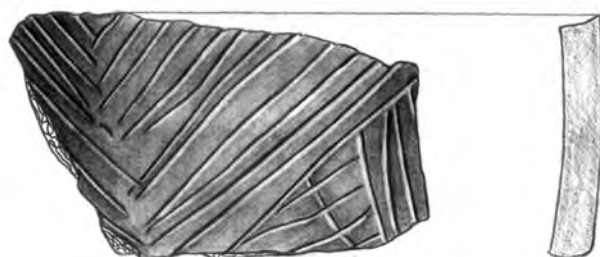




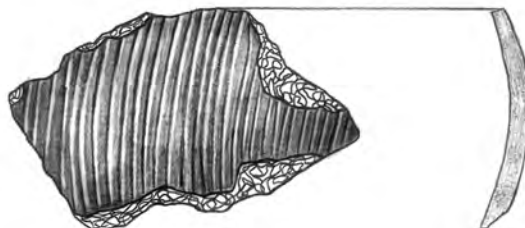
1



2



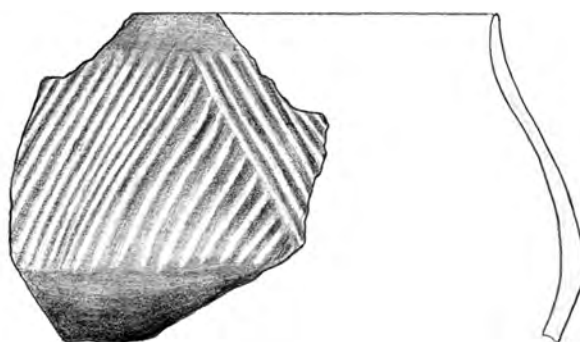
3



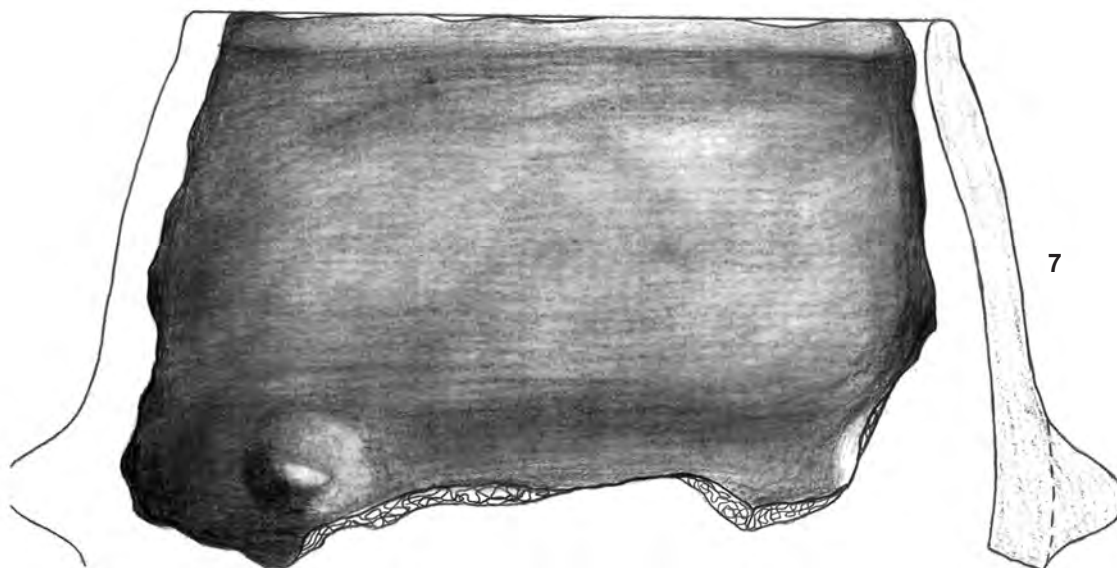
4



5

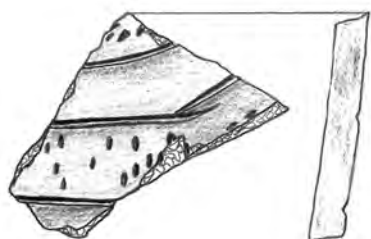


6



7

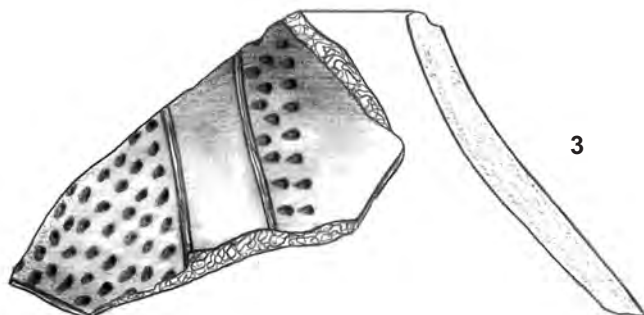
PLANȘA L



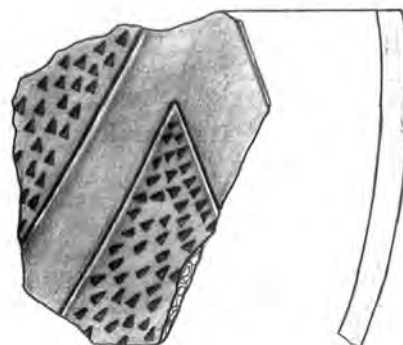
1



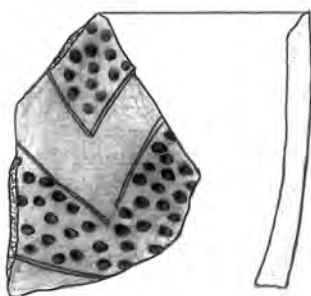
2



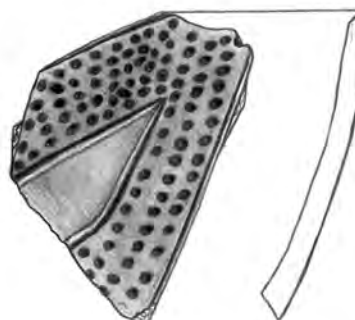
3



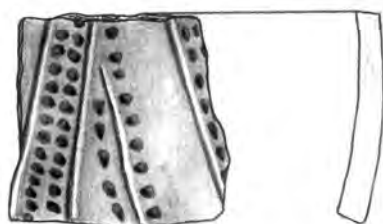
4



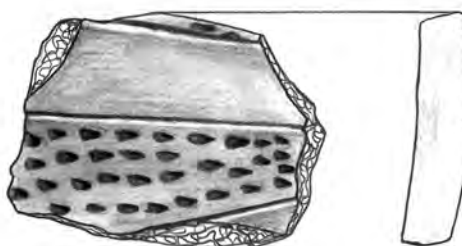
5



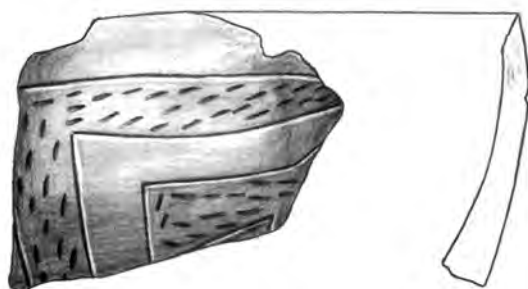
6



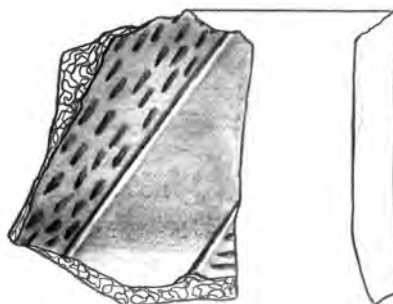
7



8



9

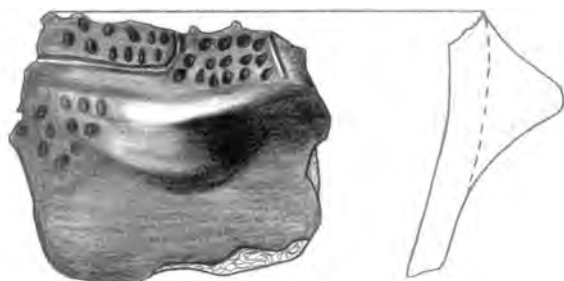


10

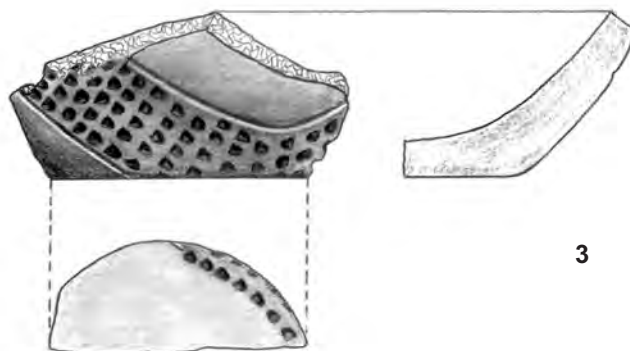
PLANȘA LI



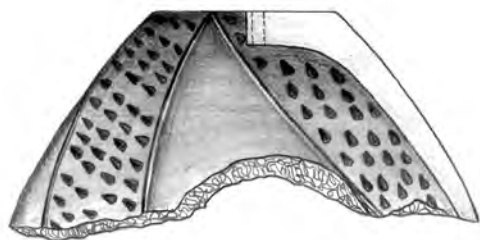
1



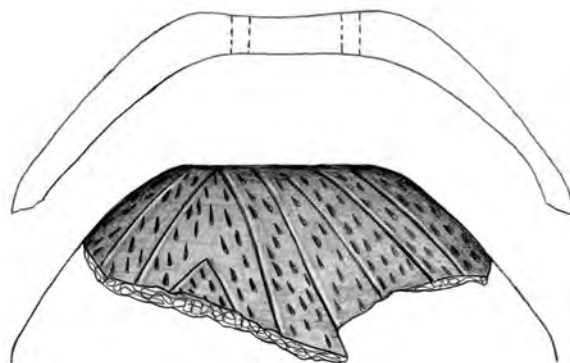
2



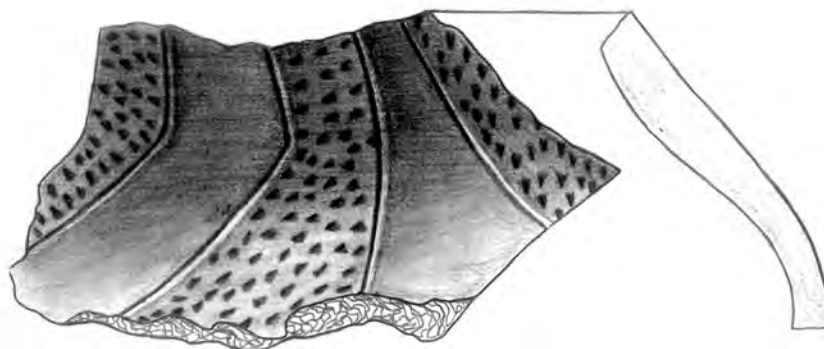
3



4

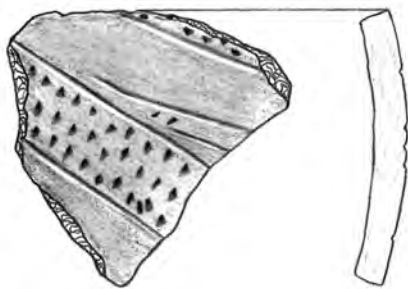


5

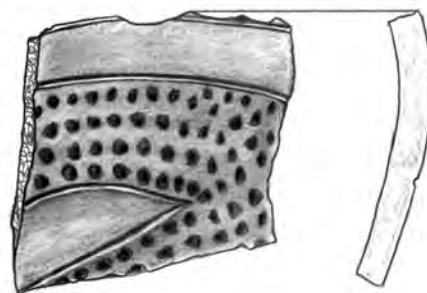


6

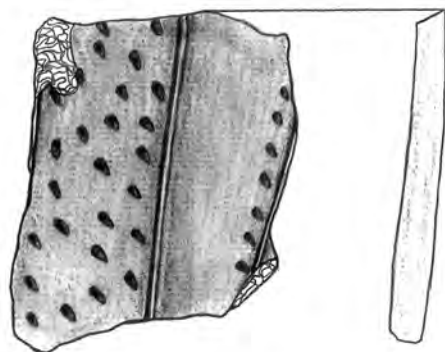
PLANȘA LII



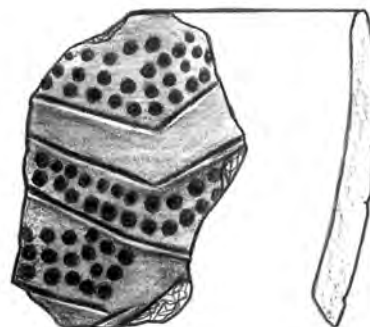
1



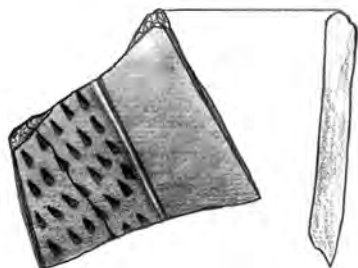
2



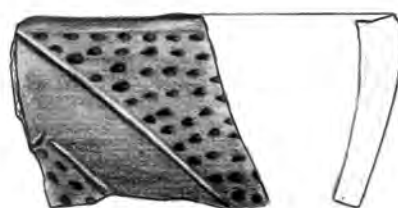
3



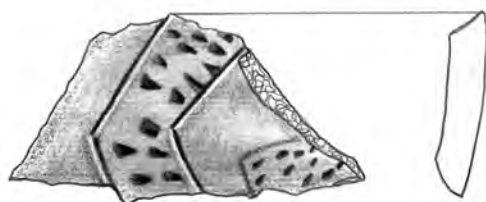
4



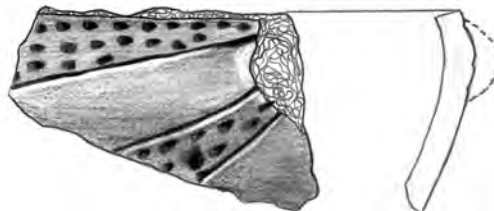
5



6

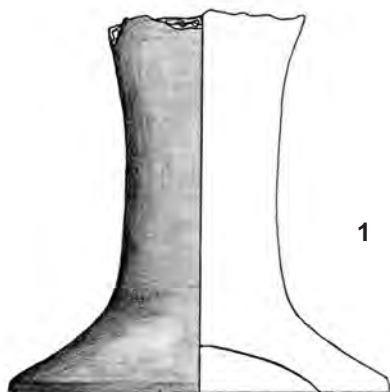


7

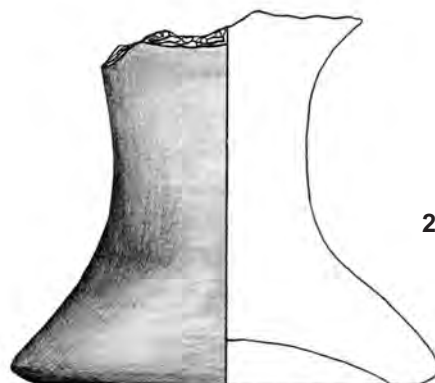


8

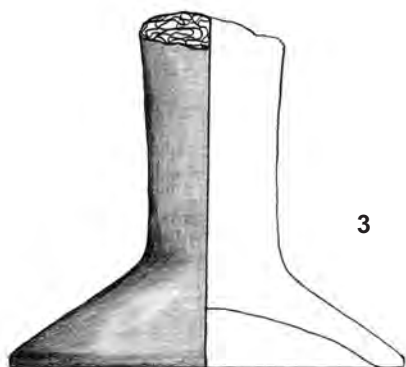
PLANȘA LIII



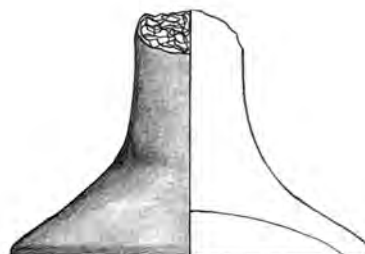
1



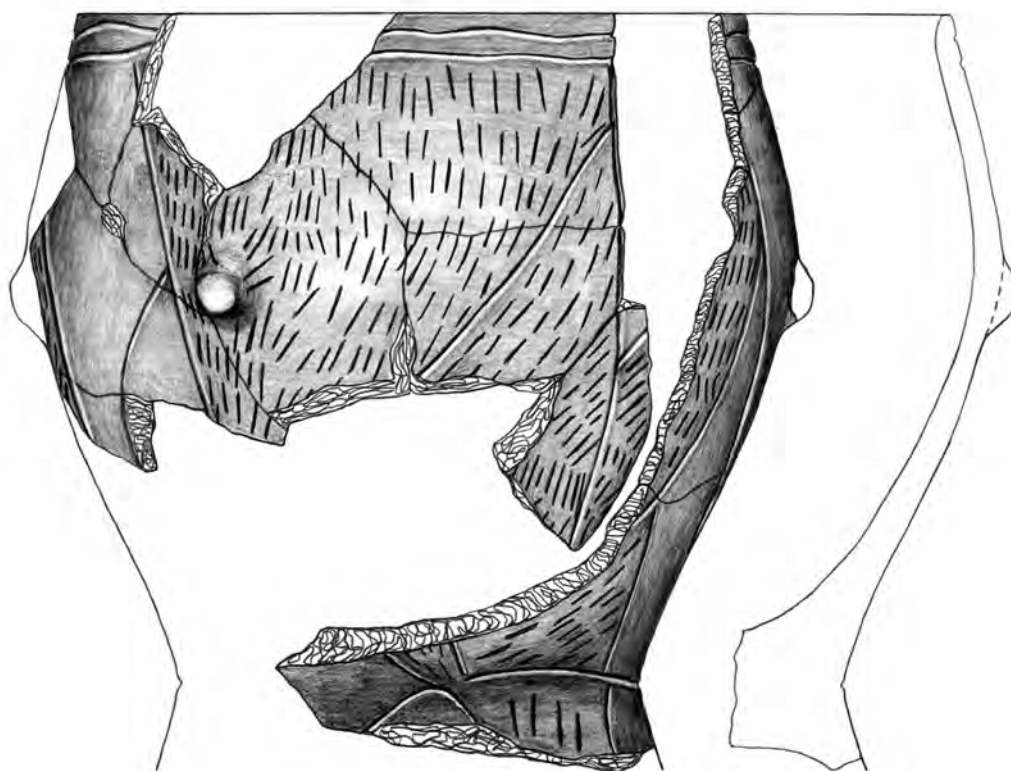
2



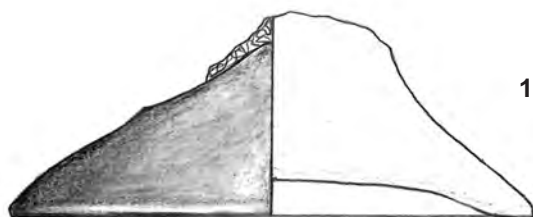
3



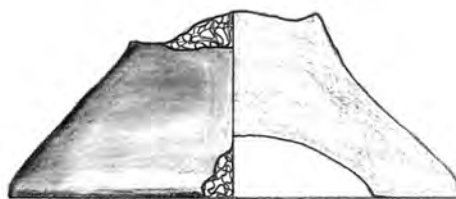
4



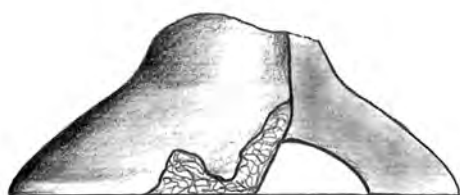
5



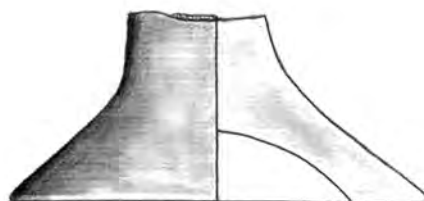
1



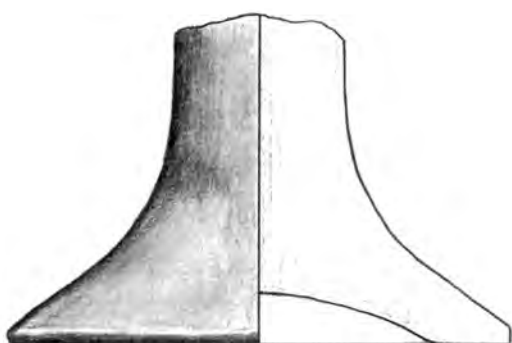
2



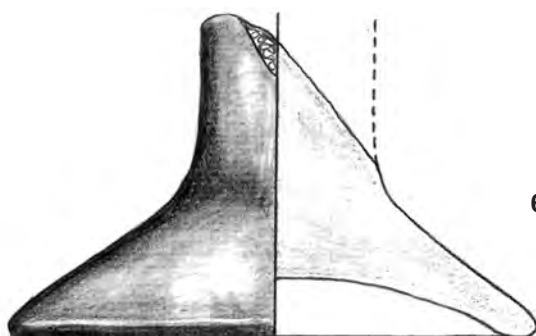
3



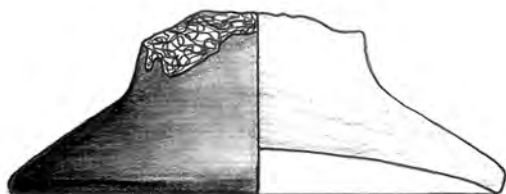
4



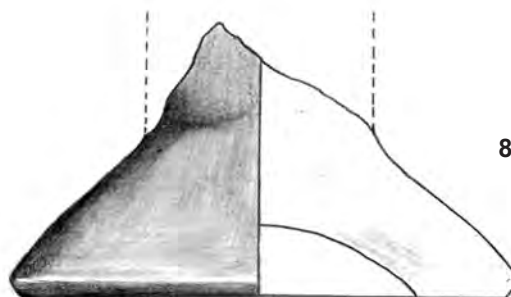
5



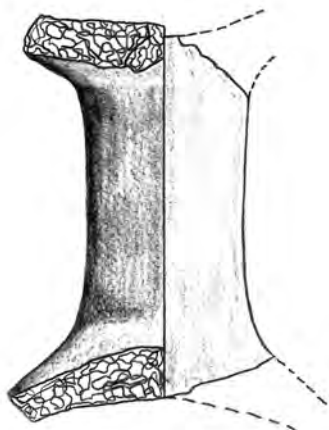
6



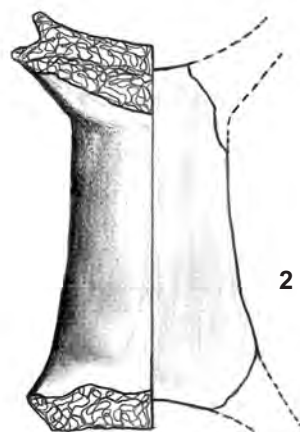
7



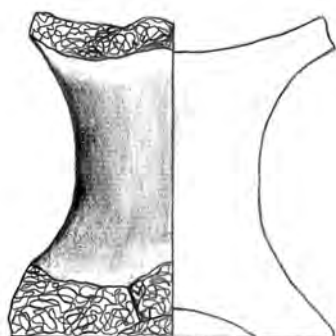
8



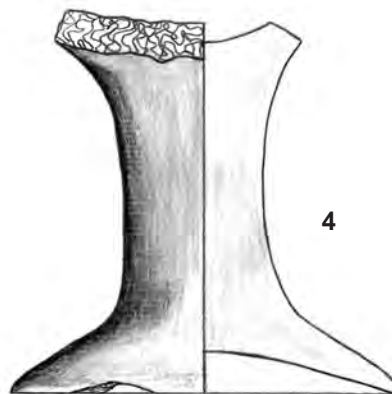
1



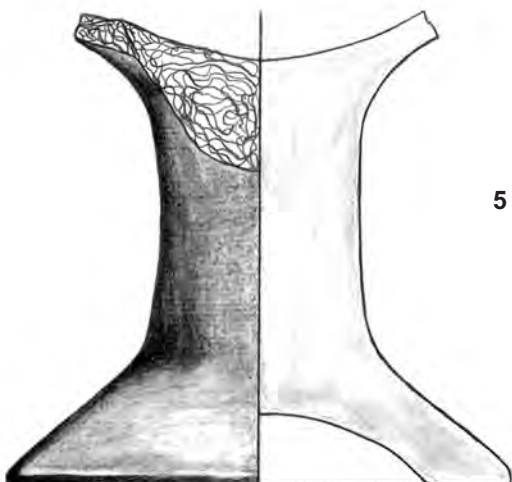
2



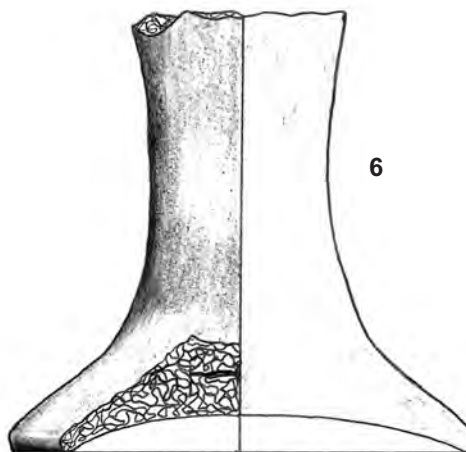
3



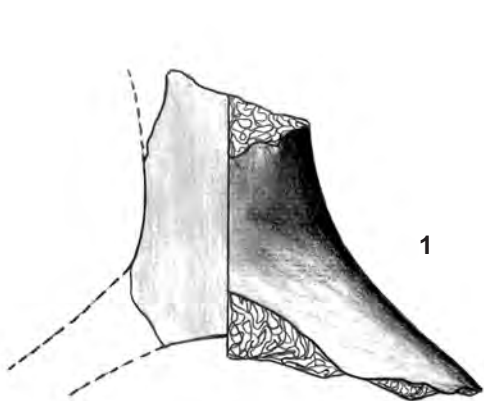
4



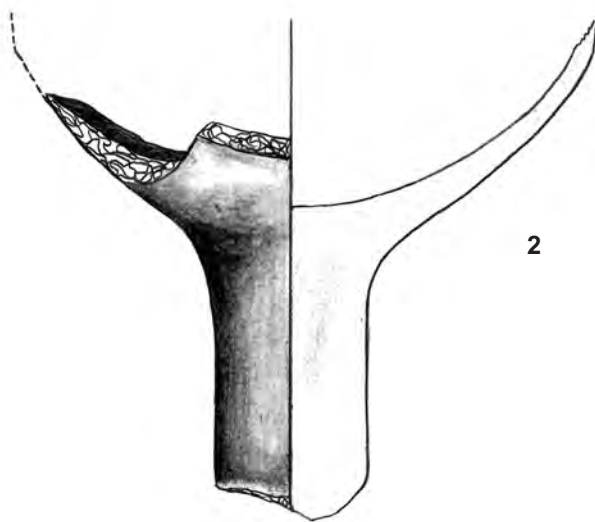
5



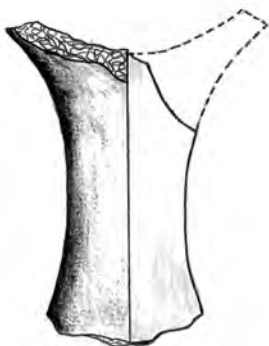
6



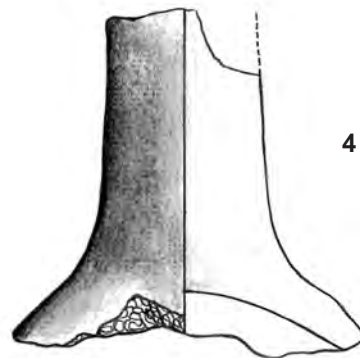
1



2



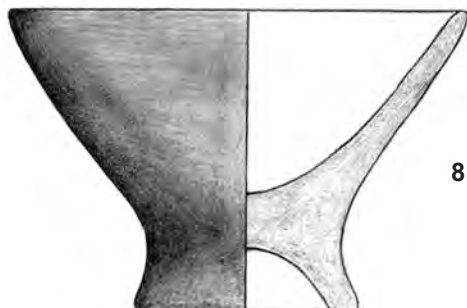
3



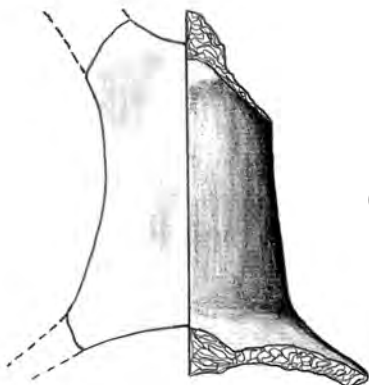
4



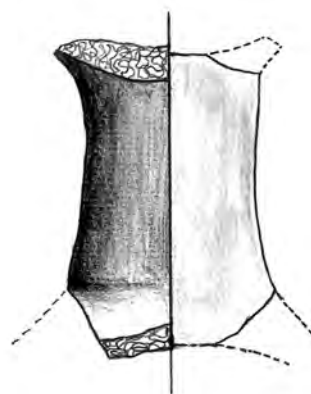
5



8



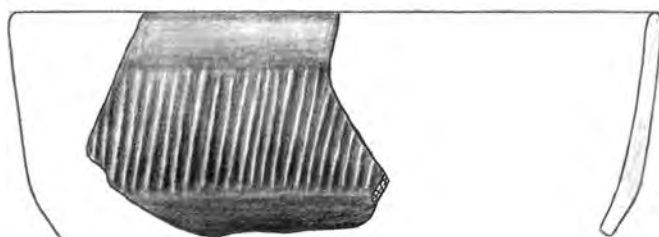
6



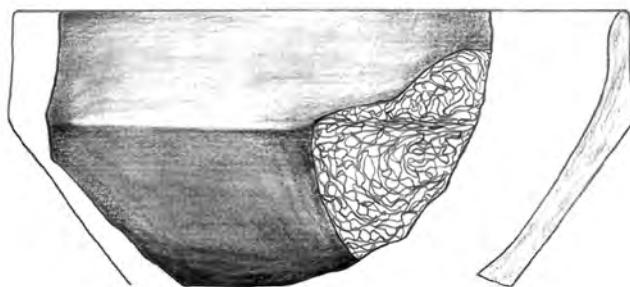
7



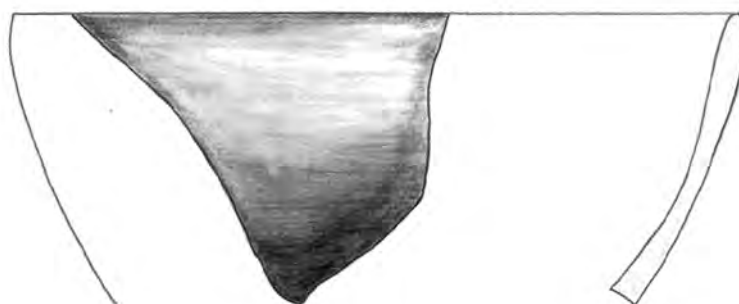
1



2



3

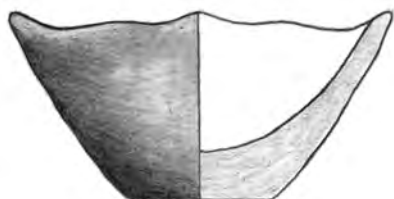


4

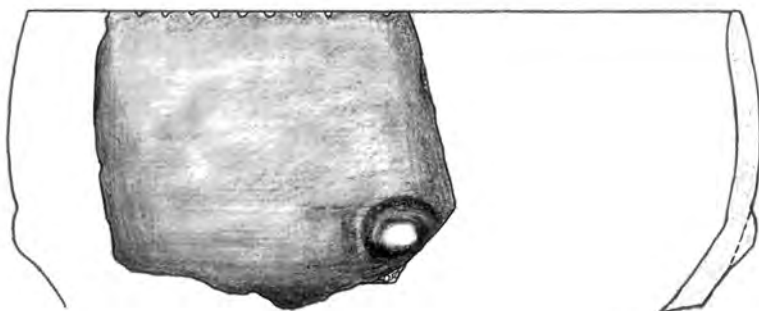


5

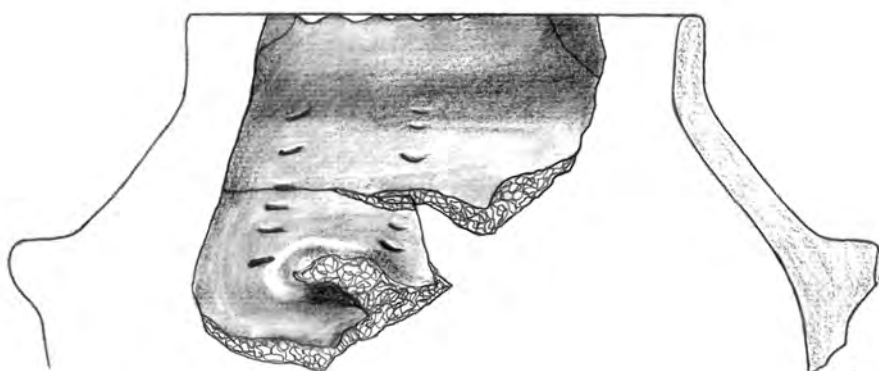
PLANȘA LVIII



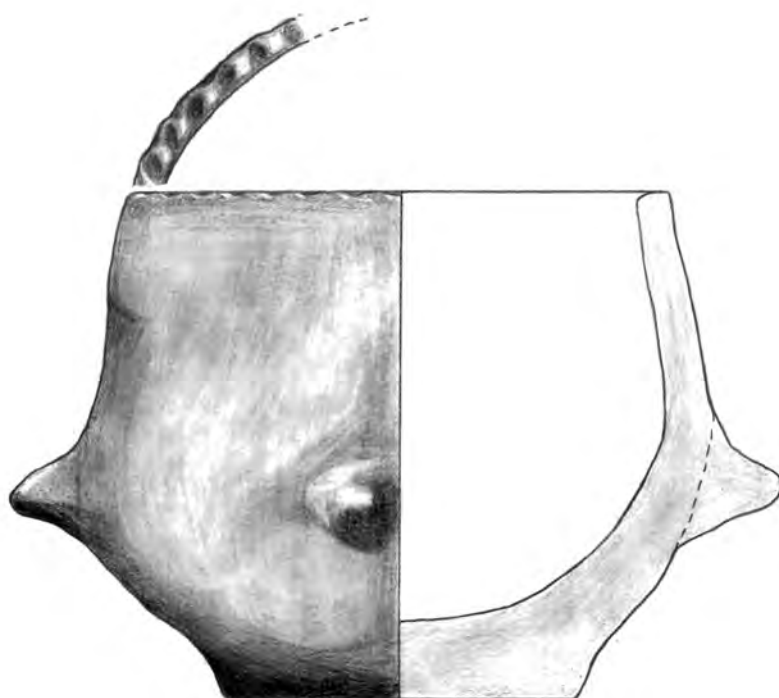
1



2

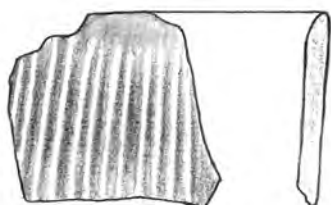


3

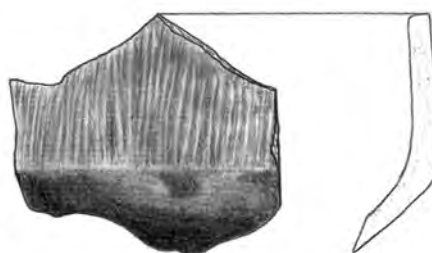


4

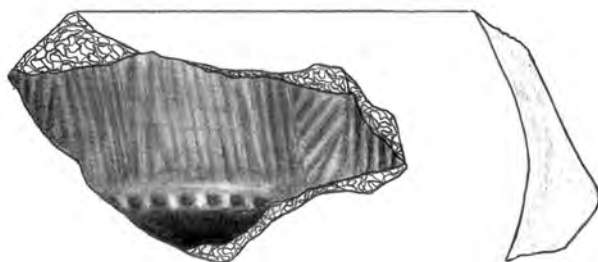
PLANȘA LIX



1



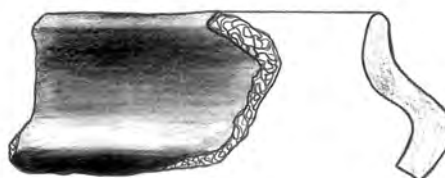
2



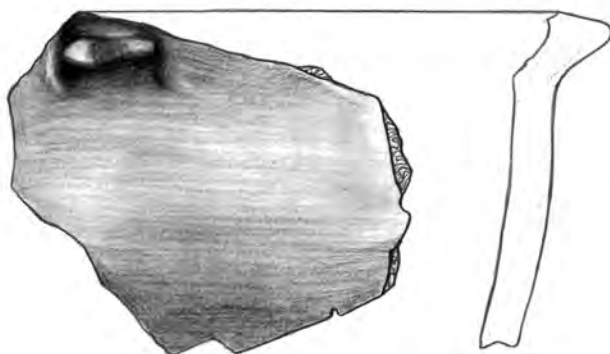
3



4



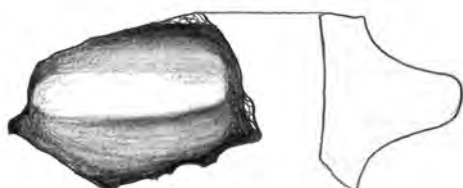
6



5



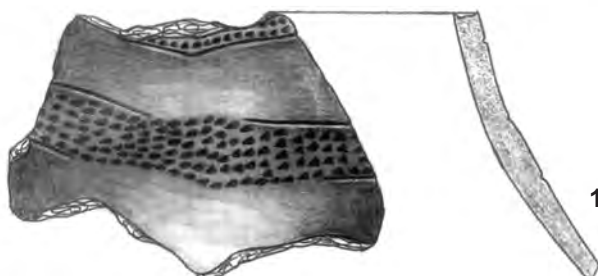
7



8



9



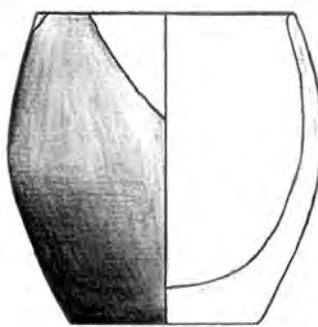
10



11



1



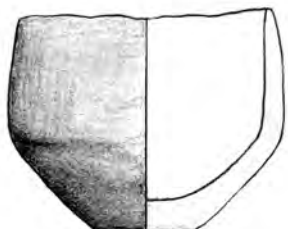
2



3



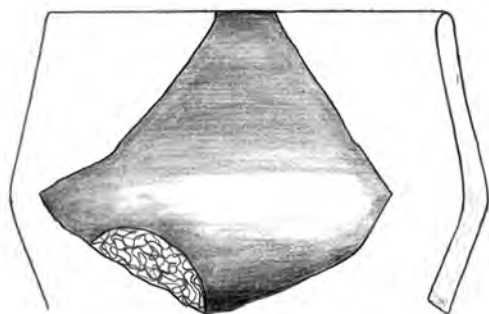
4



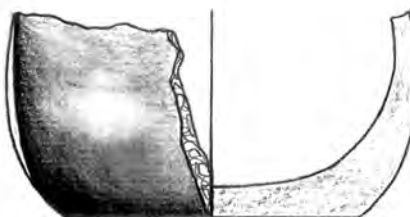
5



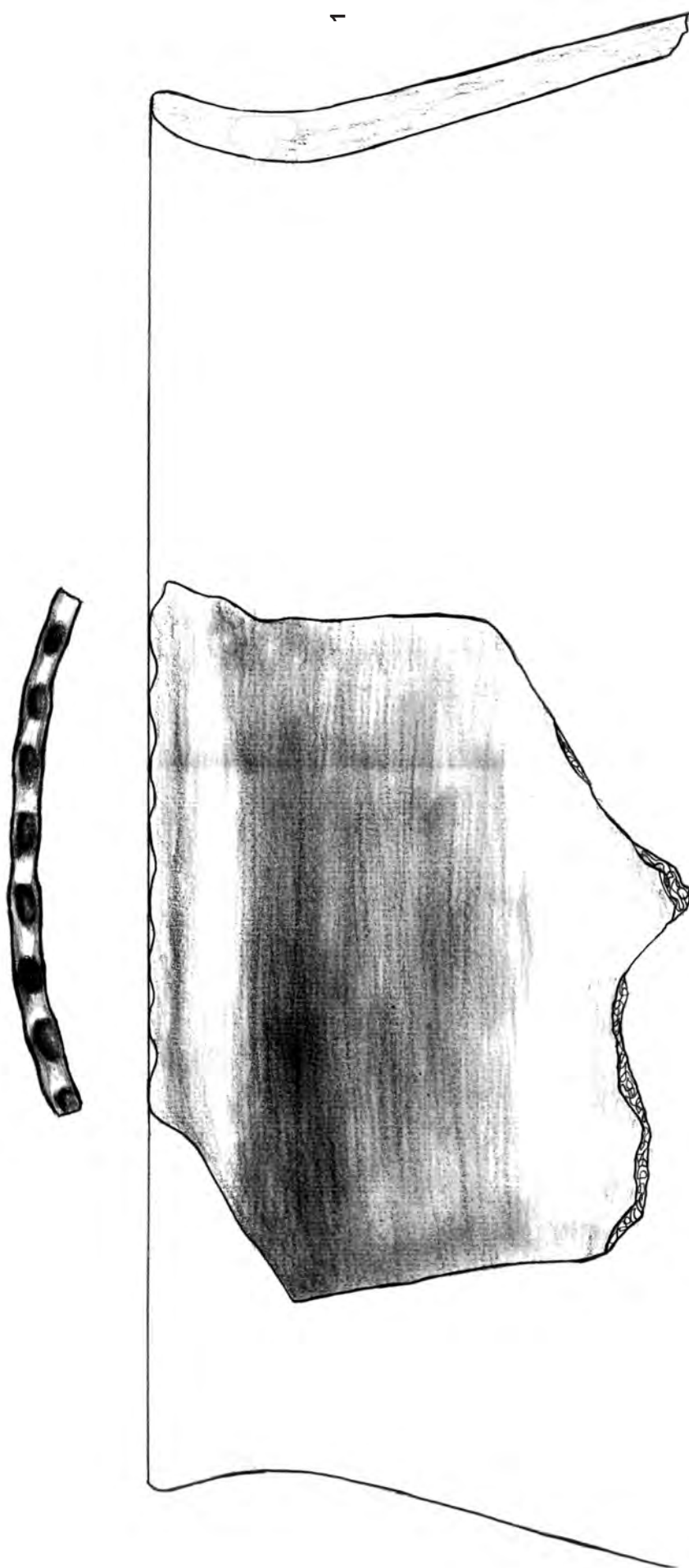
6



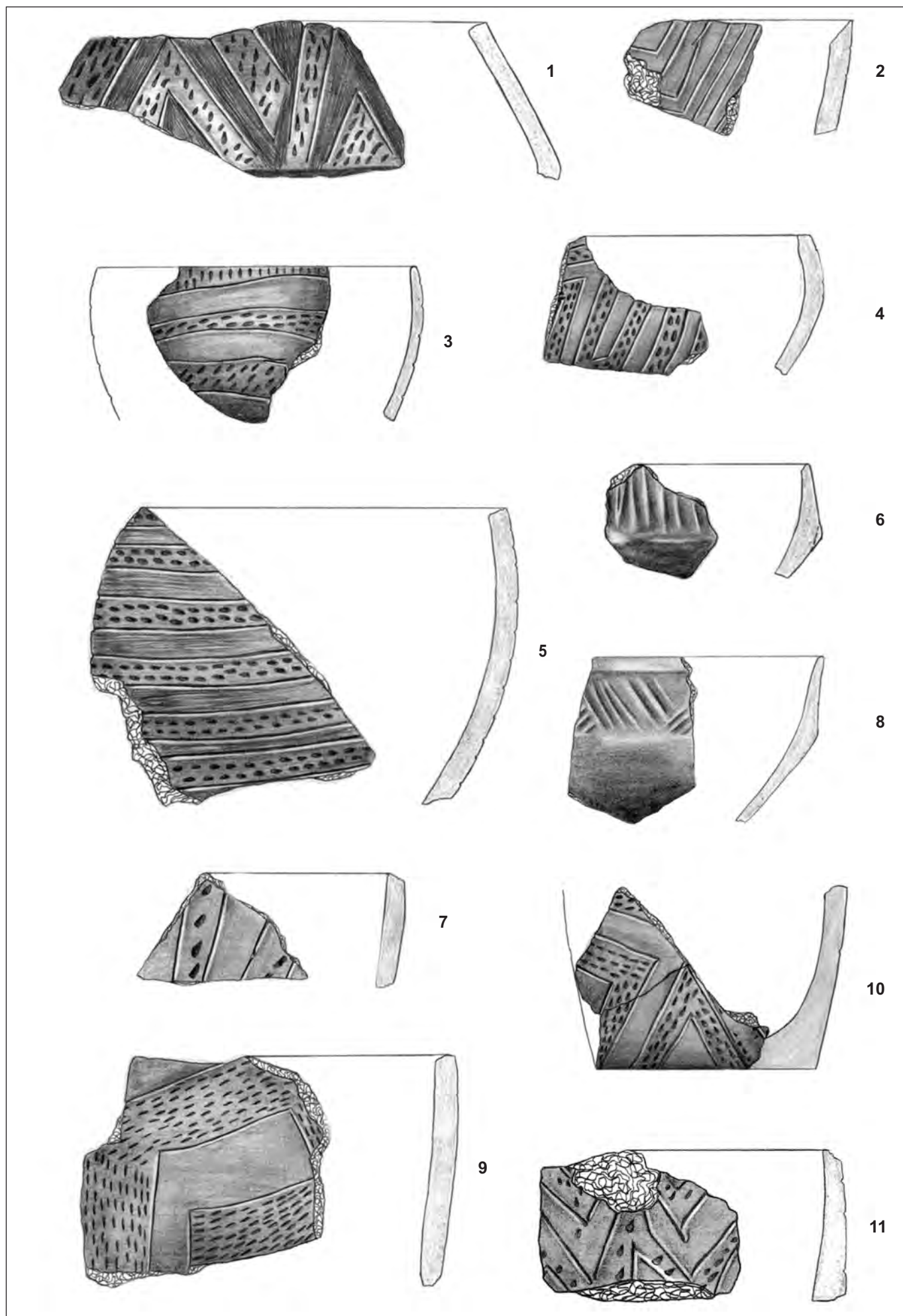
7



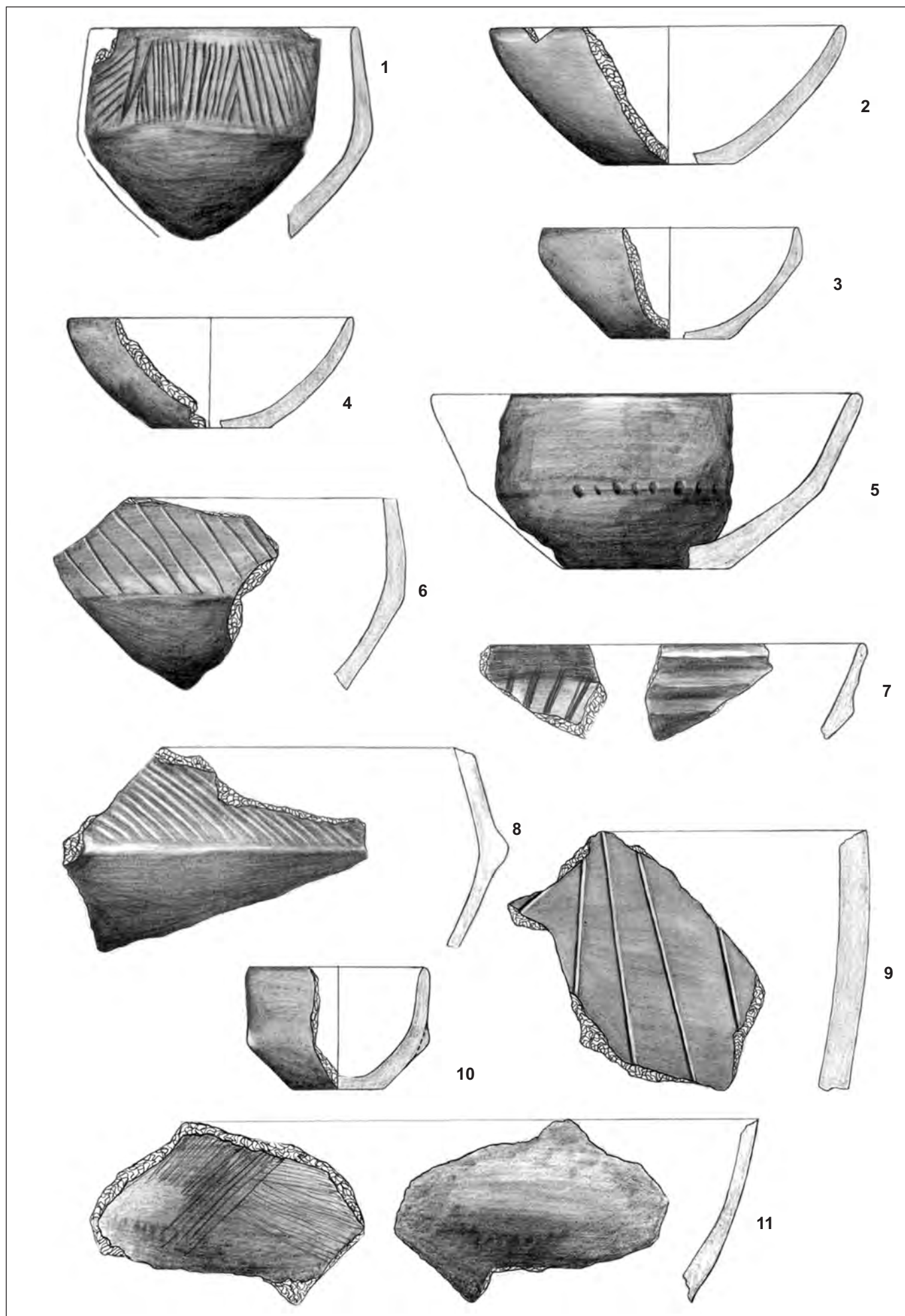
8



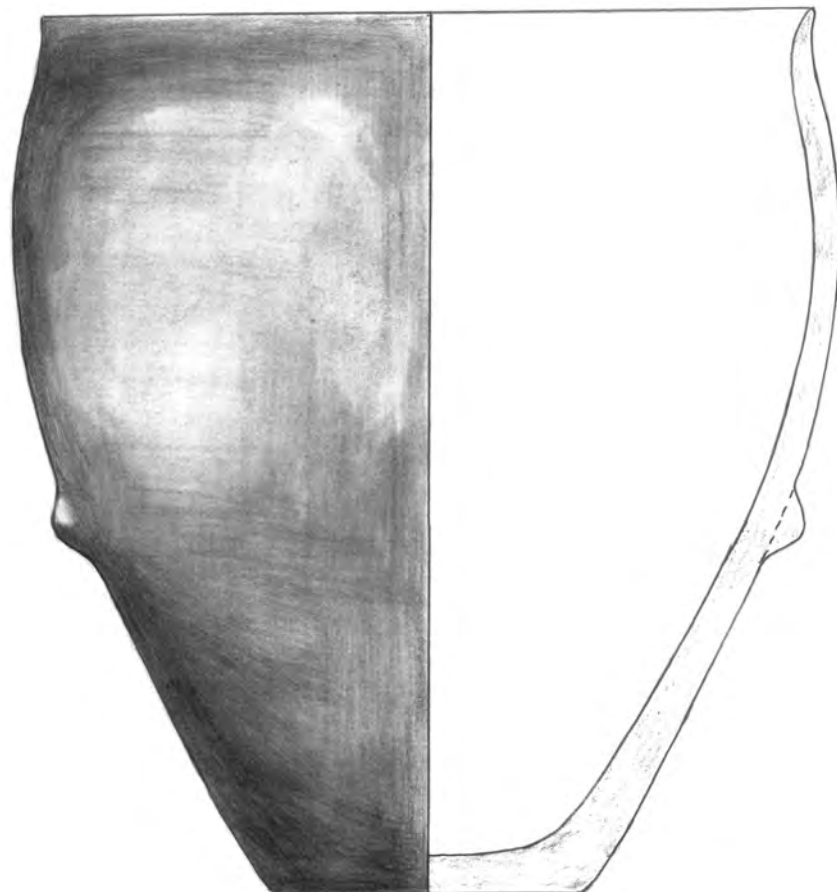
PLANȘA LXII



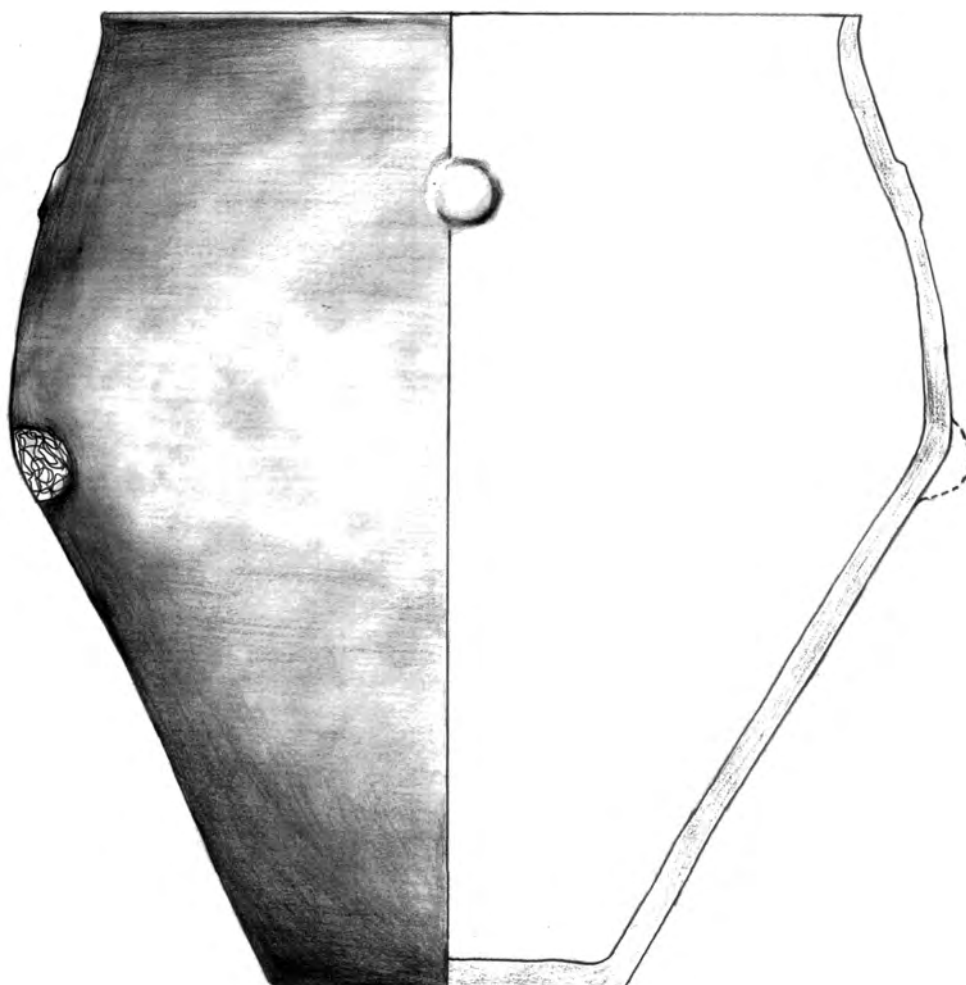
PLANȘA LXIII



PLANȘA LXIV

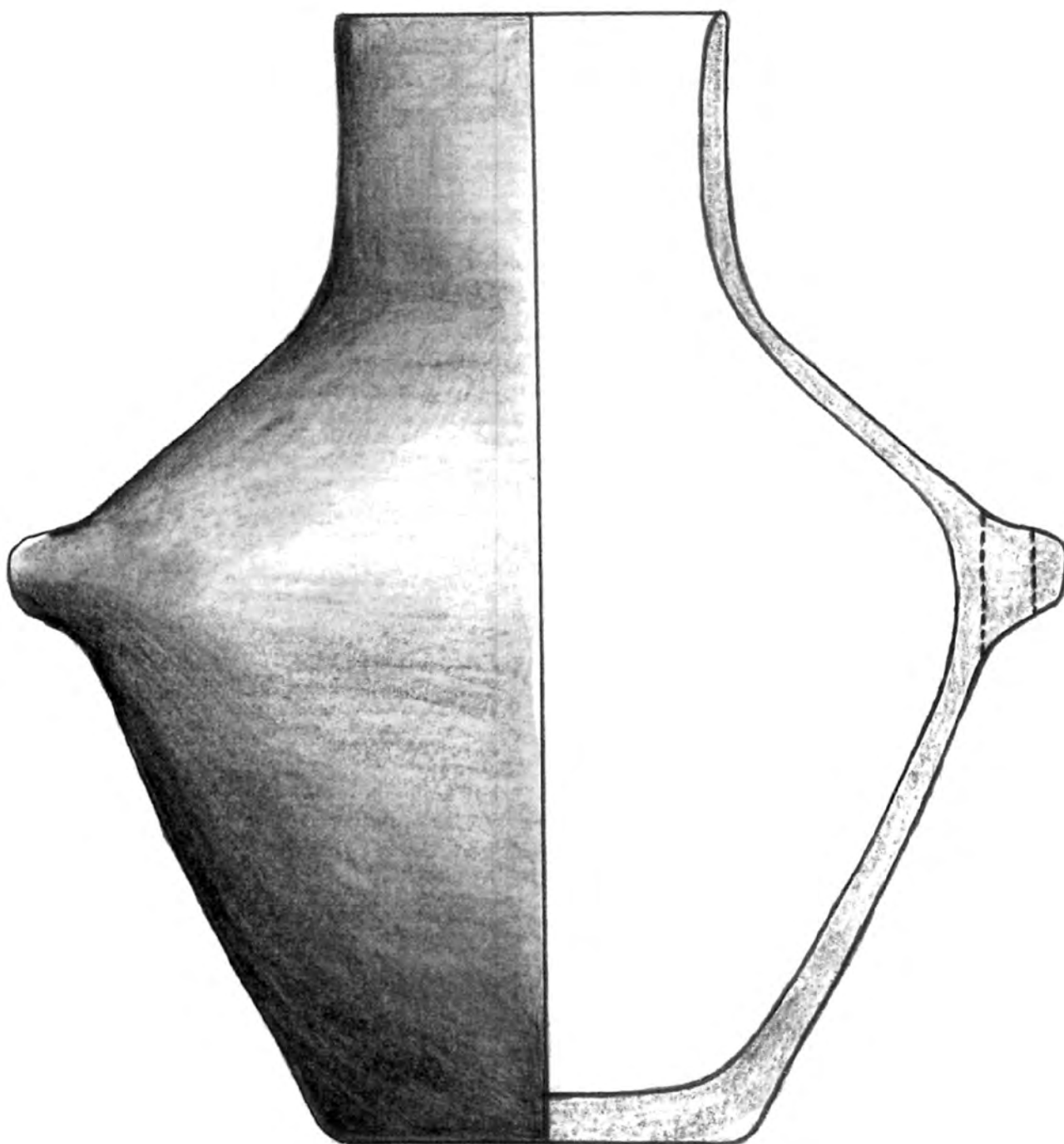


1



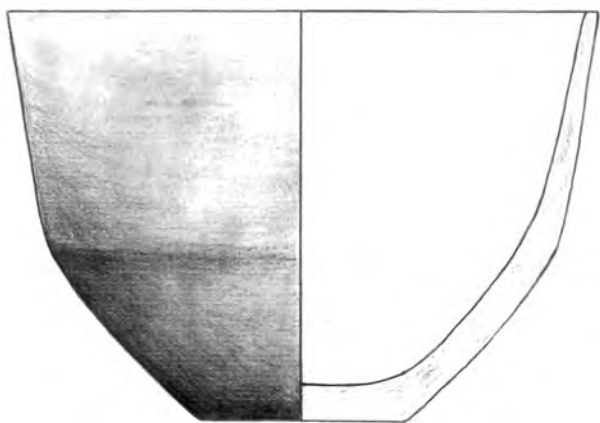
2

PLANȘA LXV

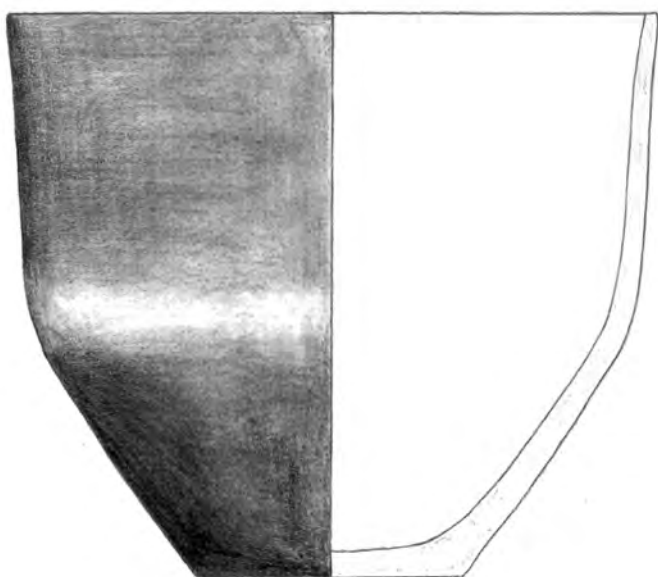


1

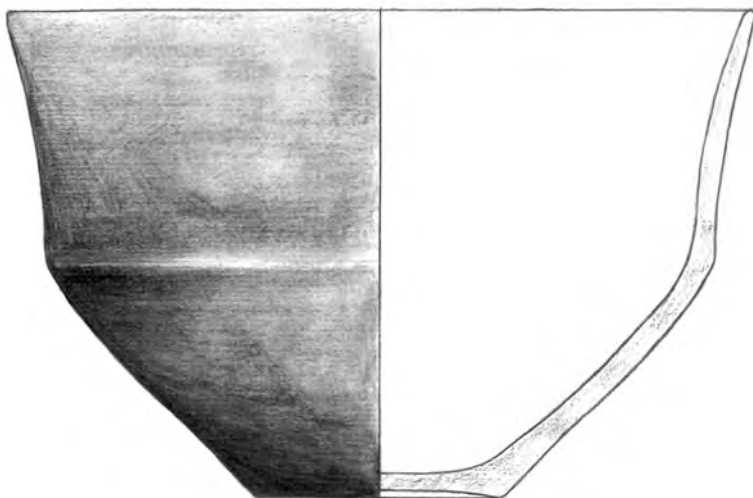
0 2 4 6 8 10 cm



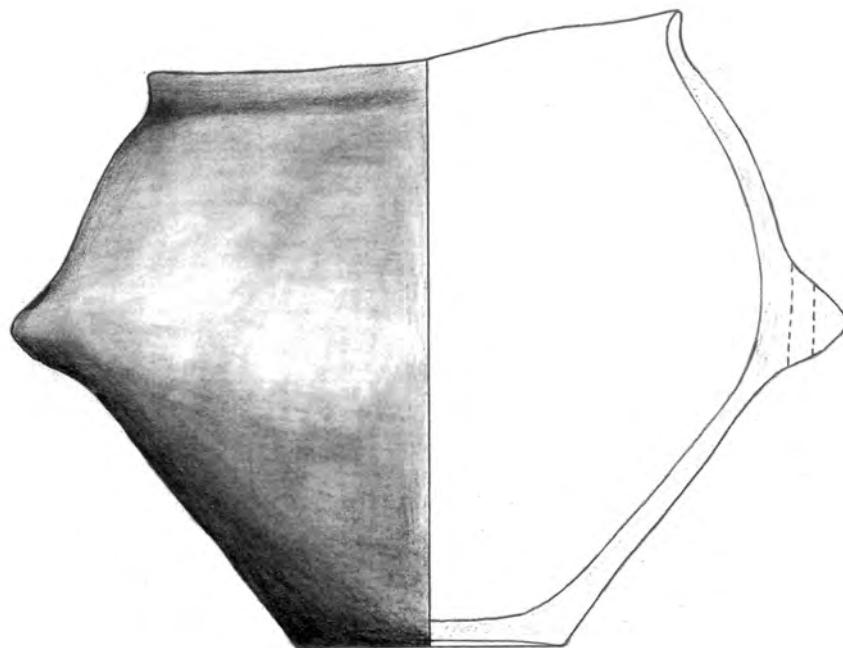
1



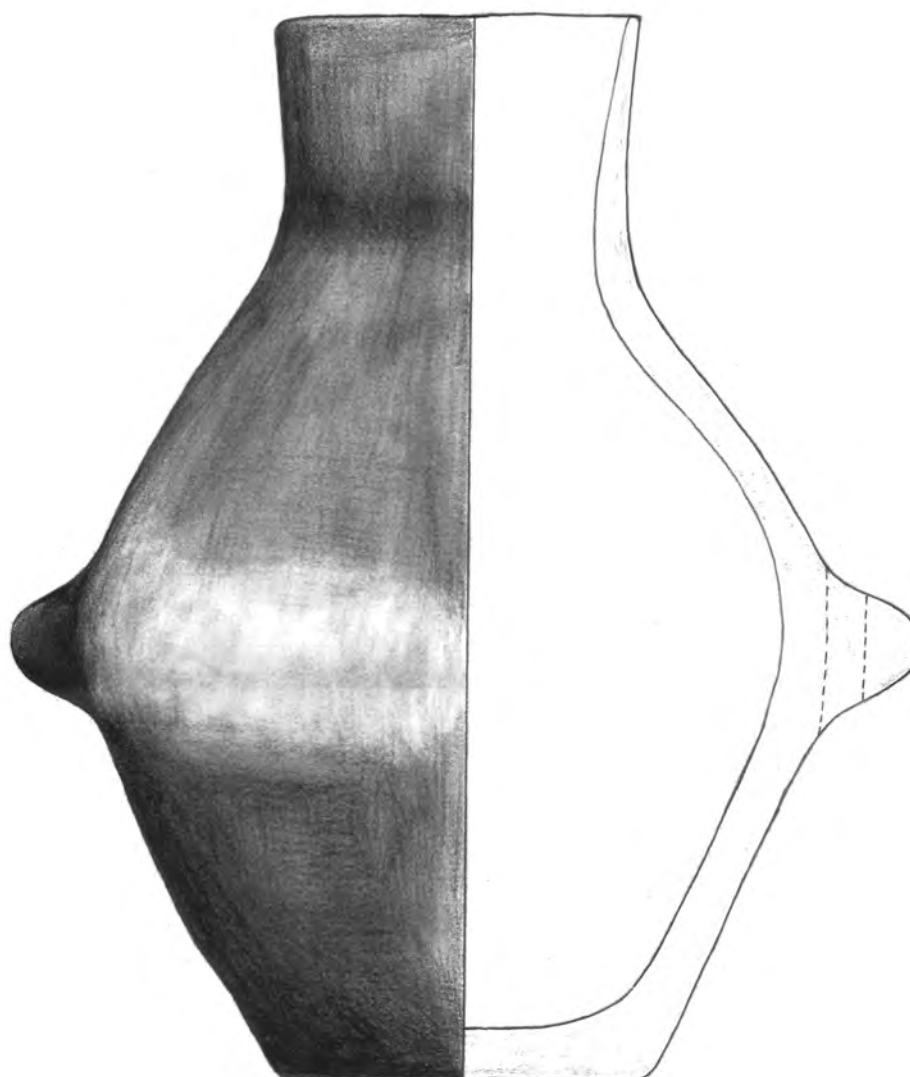
2



3

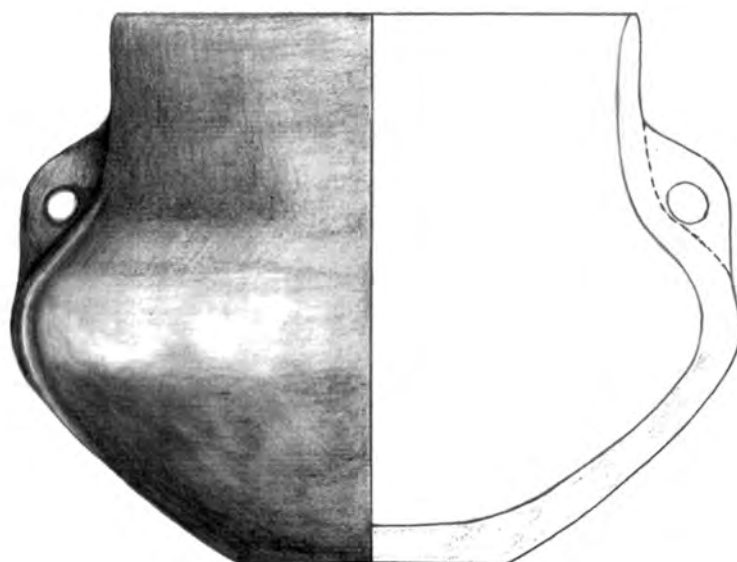


1

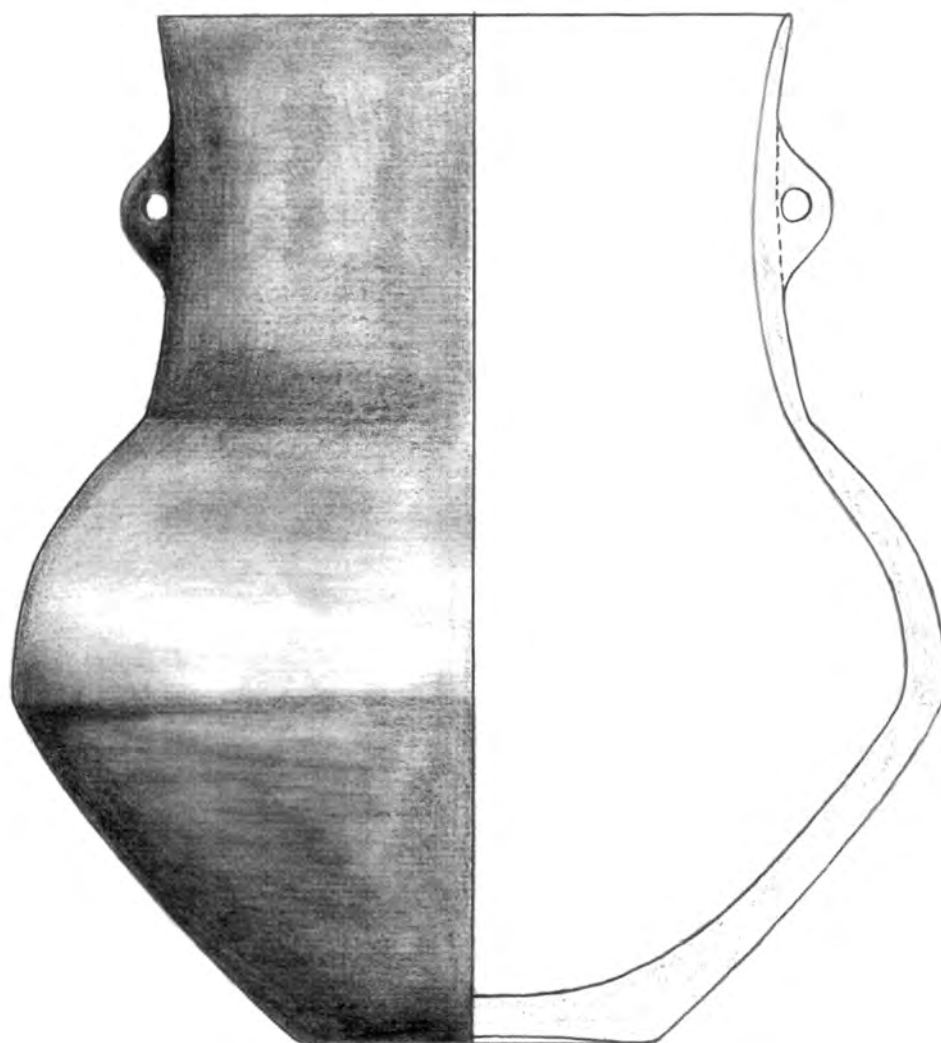


2

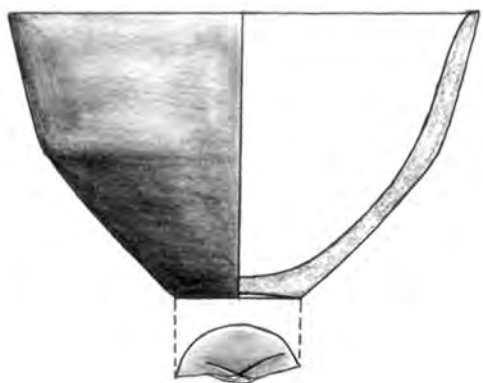
PLANȘA LXVIII



1



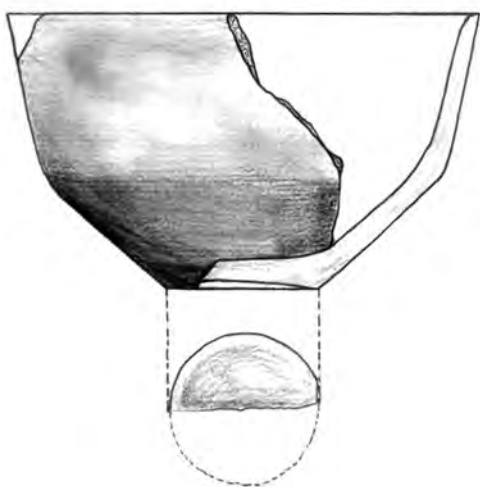
2



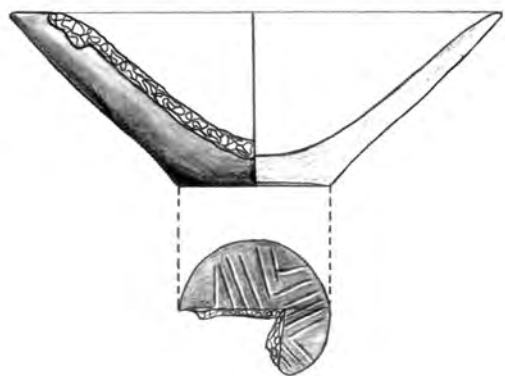
1



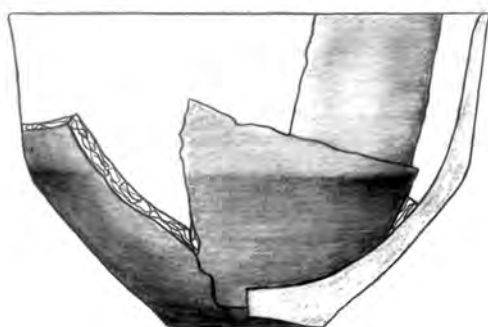
2



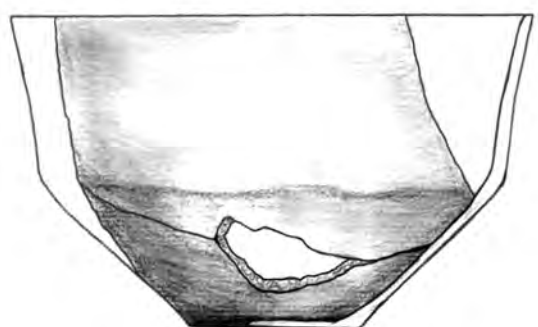
3



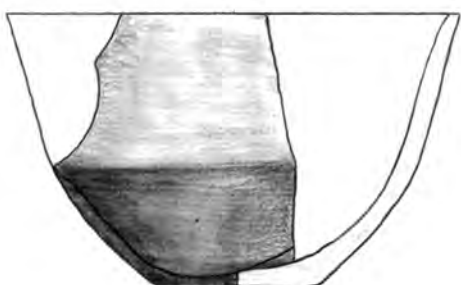
4



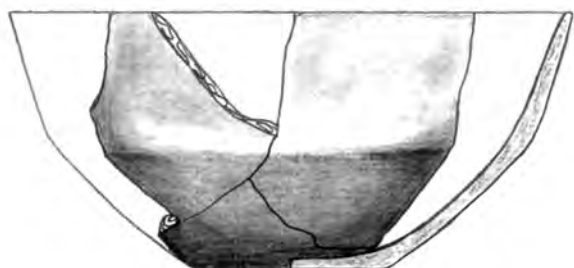
5



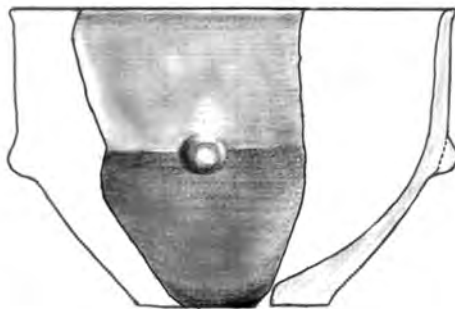
6



7



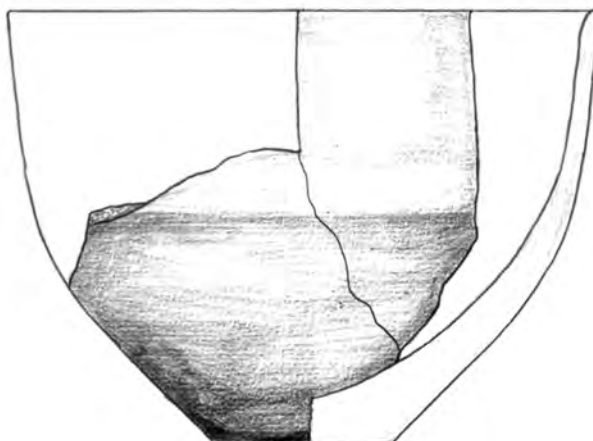
8



1



2



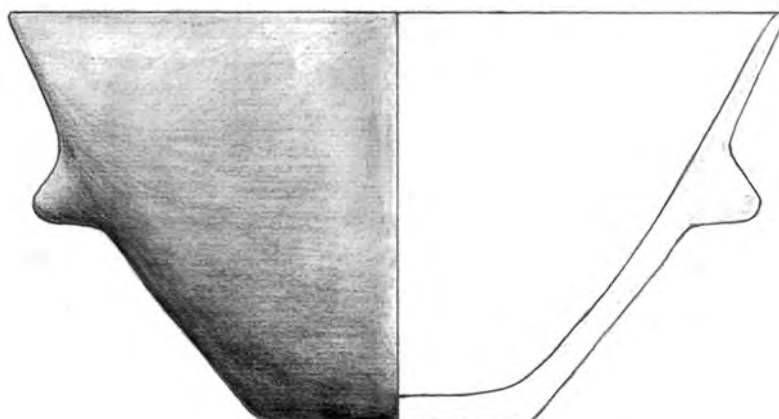
3



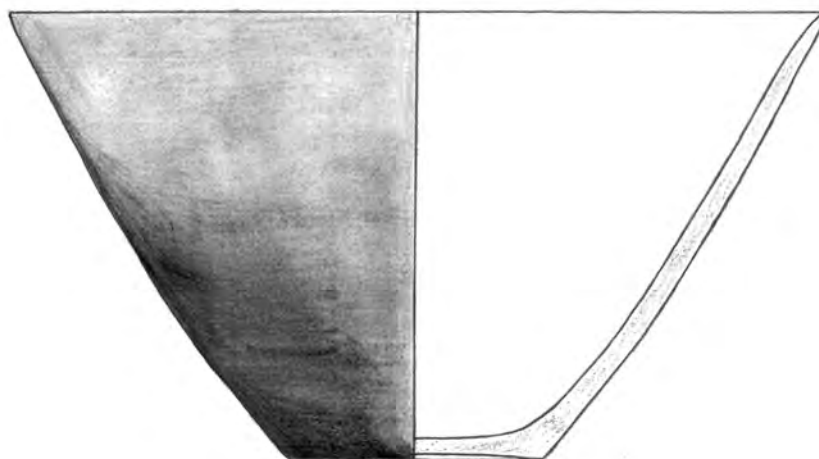
4



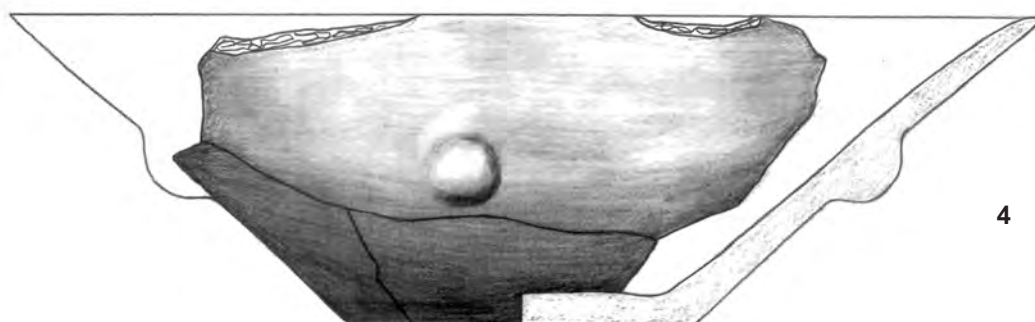
1



2

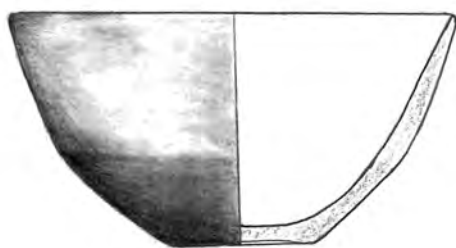


3

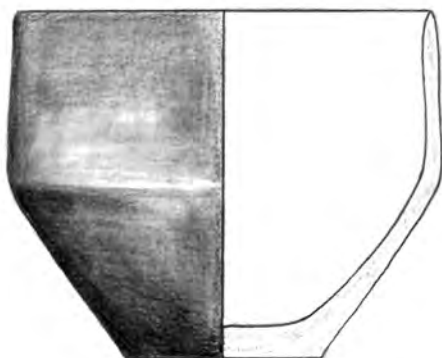


4

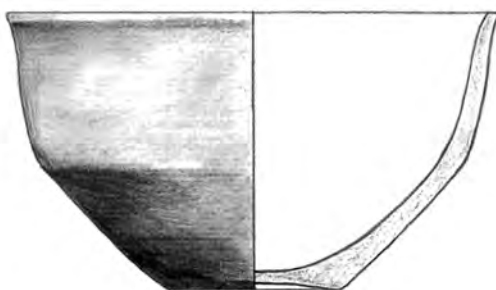
PLANȘA LXXII



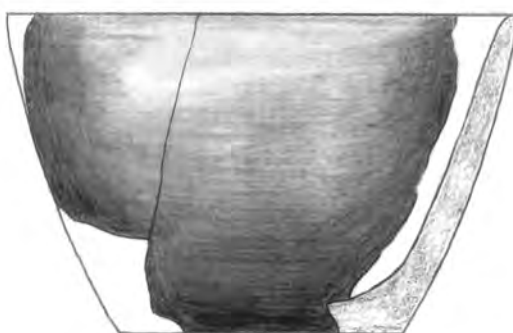
1



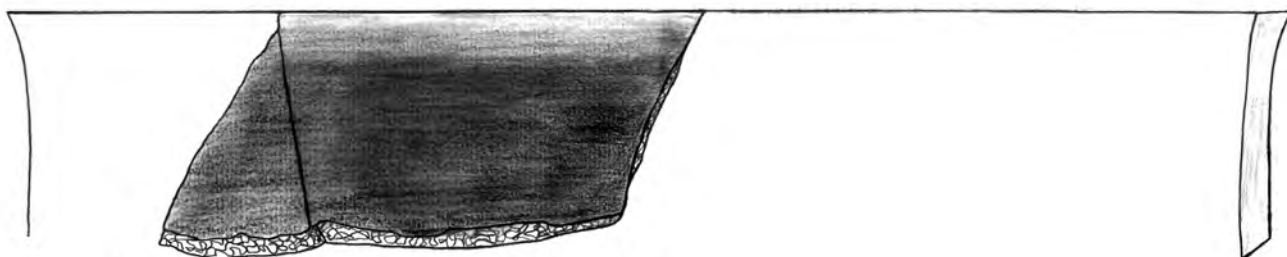
2



3

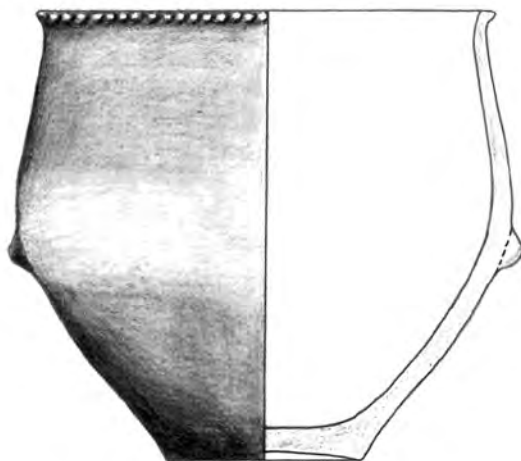


4

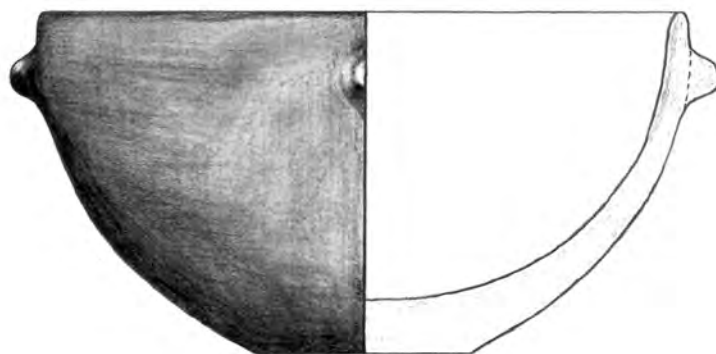


5

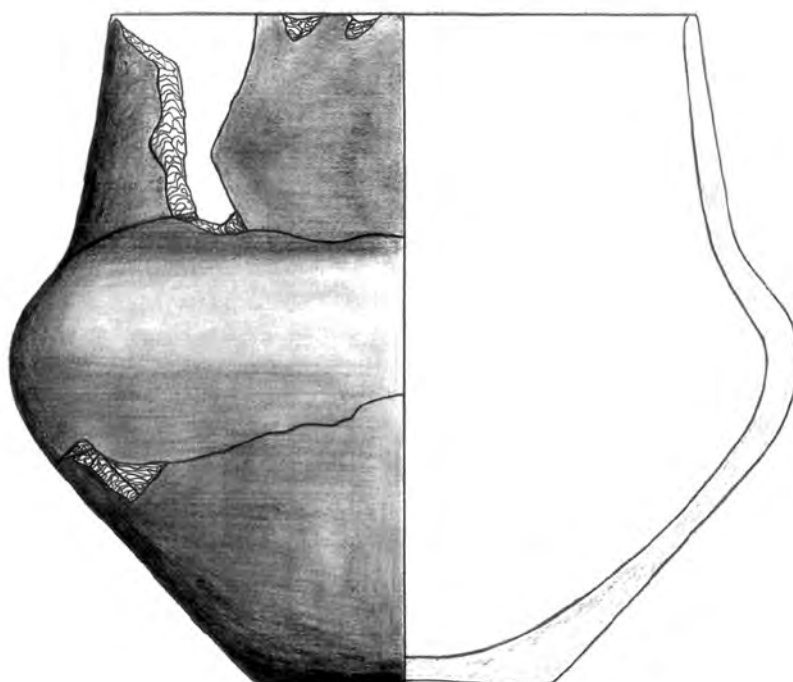
PLANȘA LXXIII



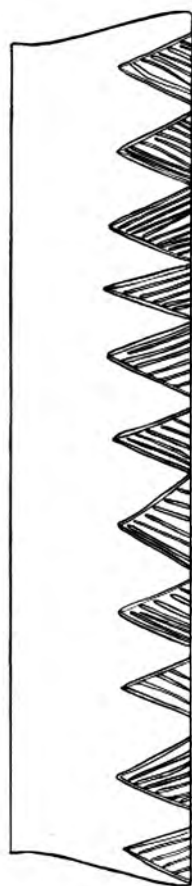
1



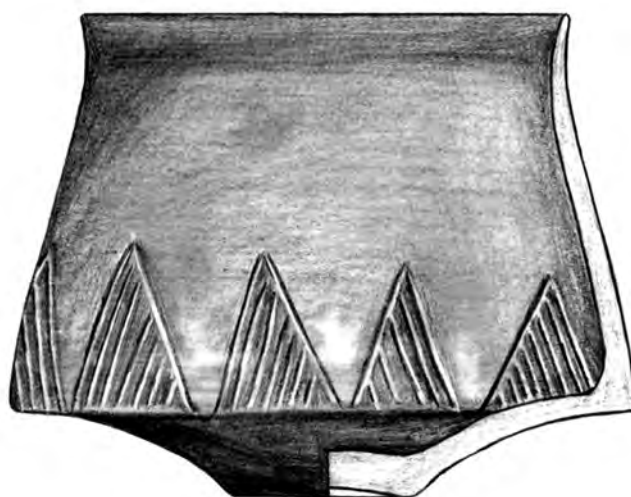
2



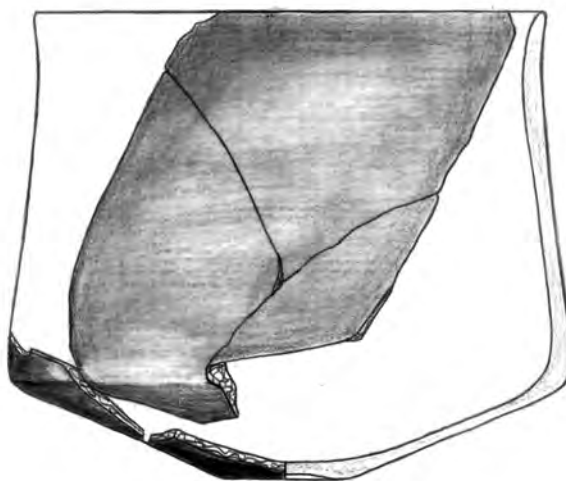
3



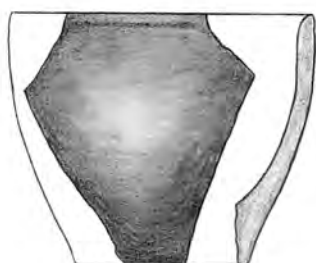
1a



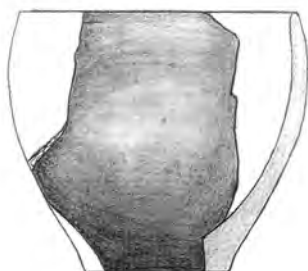
1



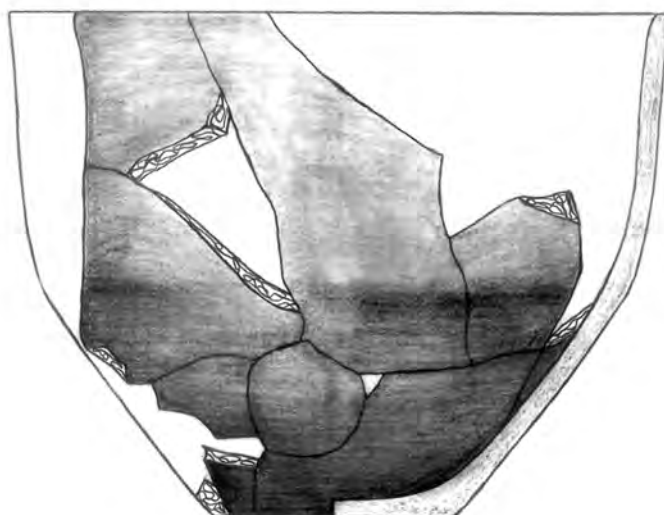
2



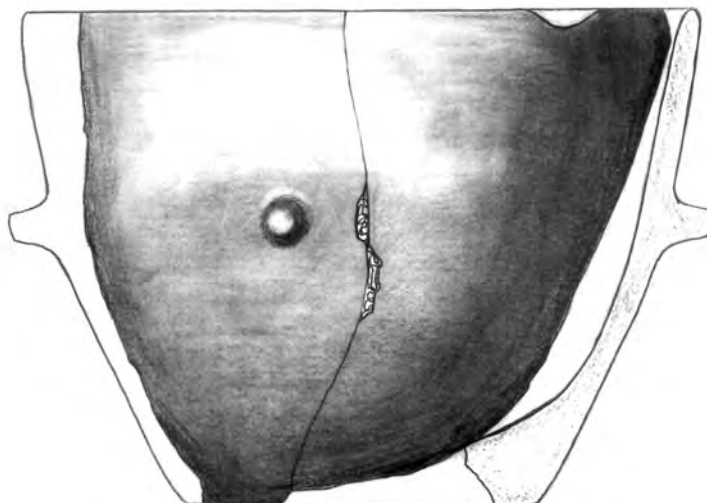
4



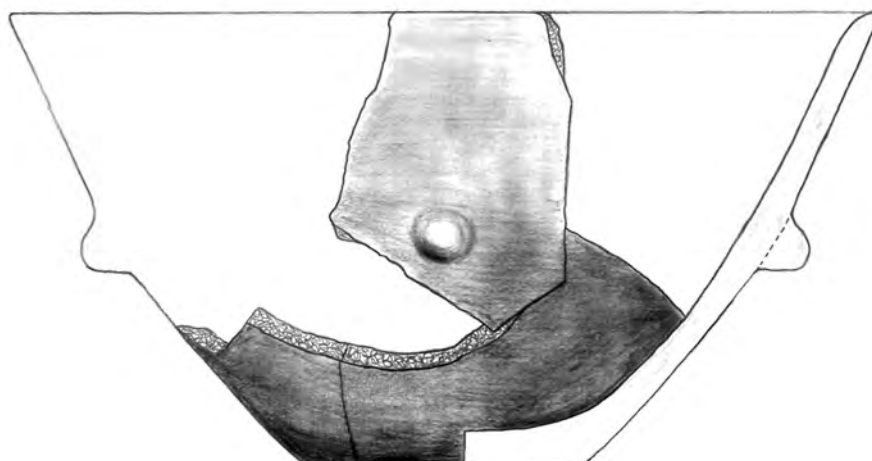
5



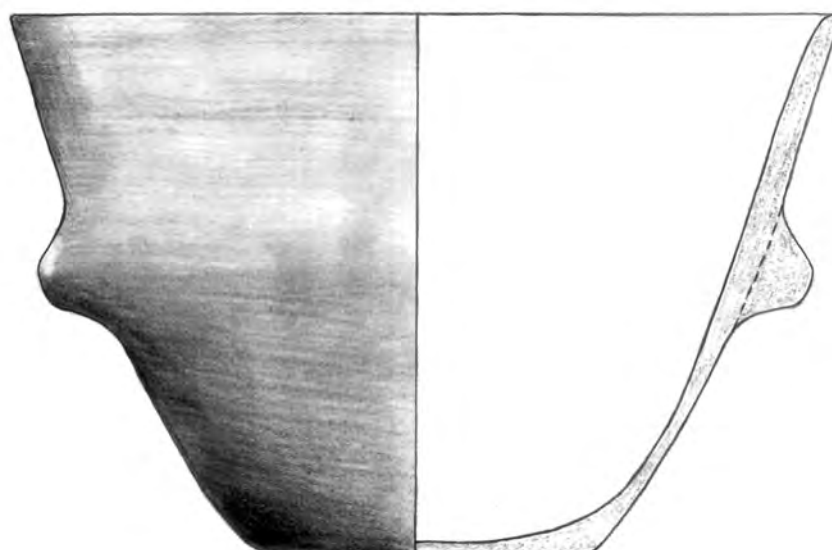
3



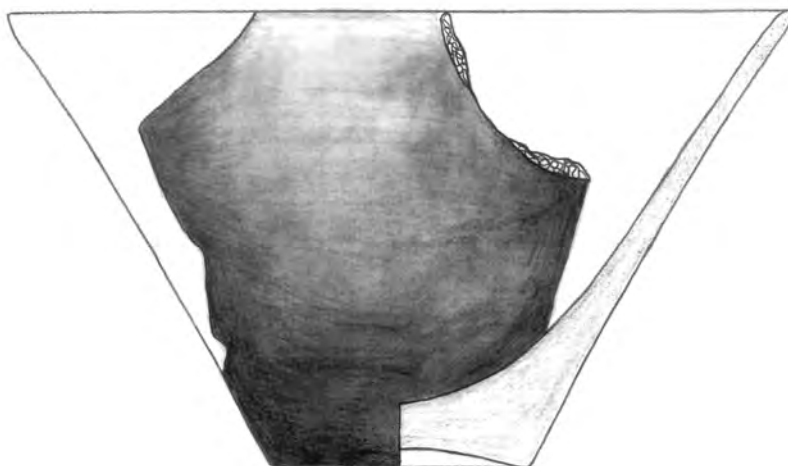
1



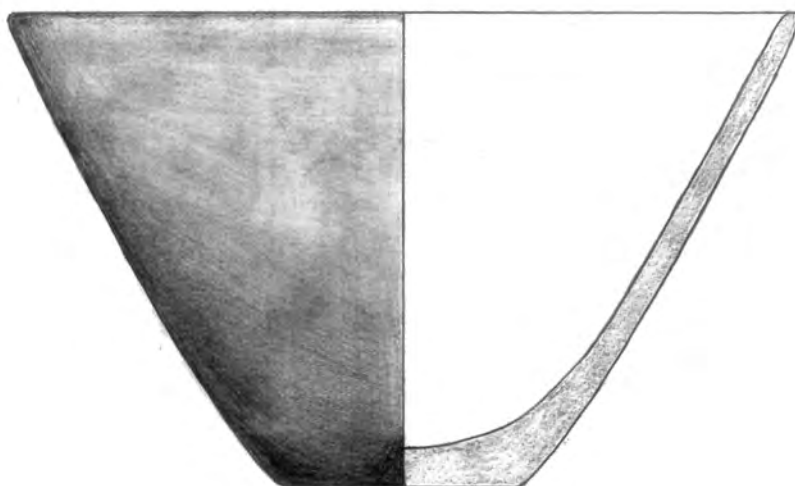
2



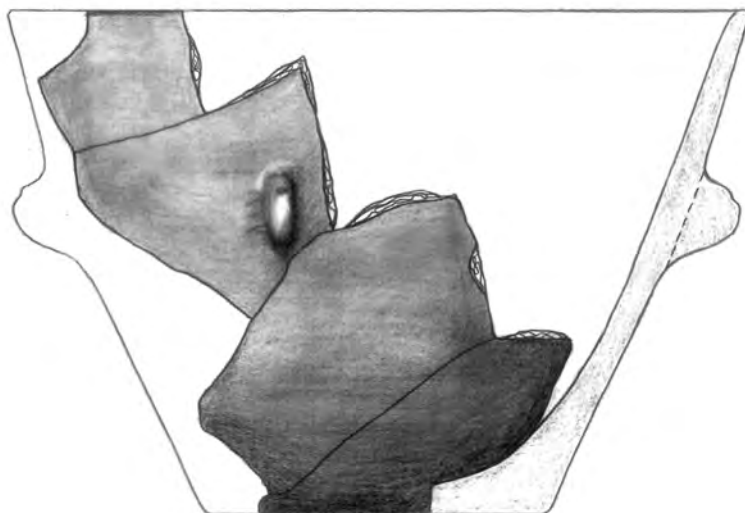
3



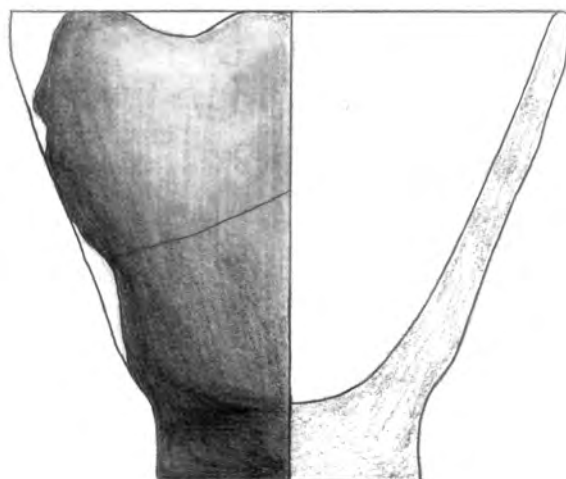
1



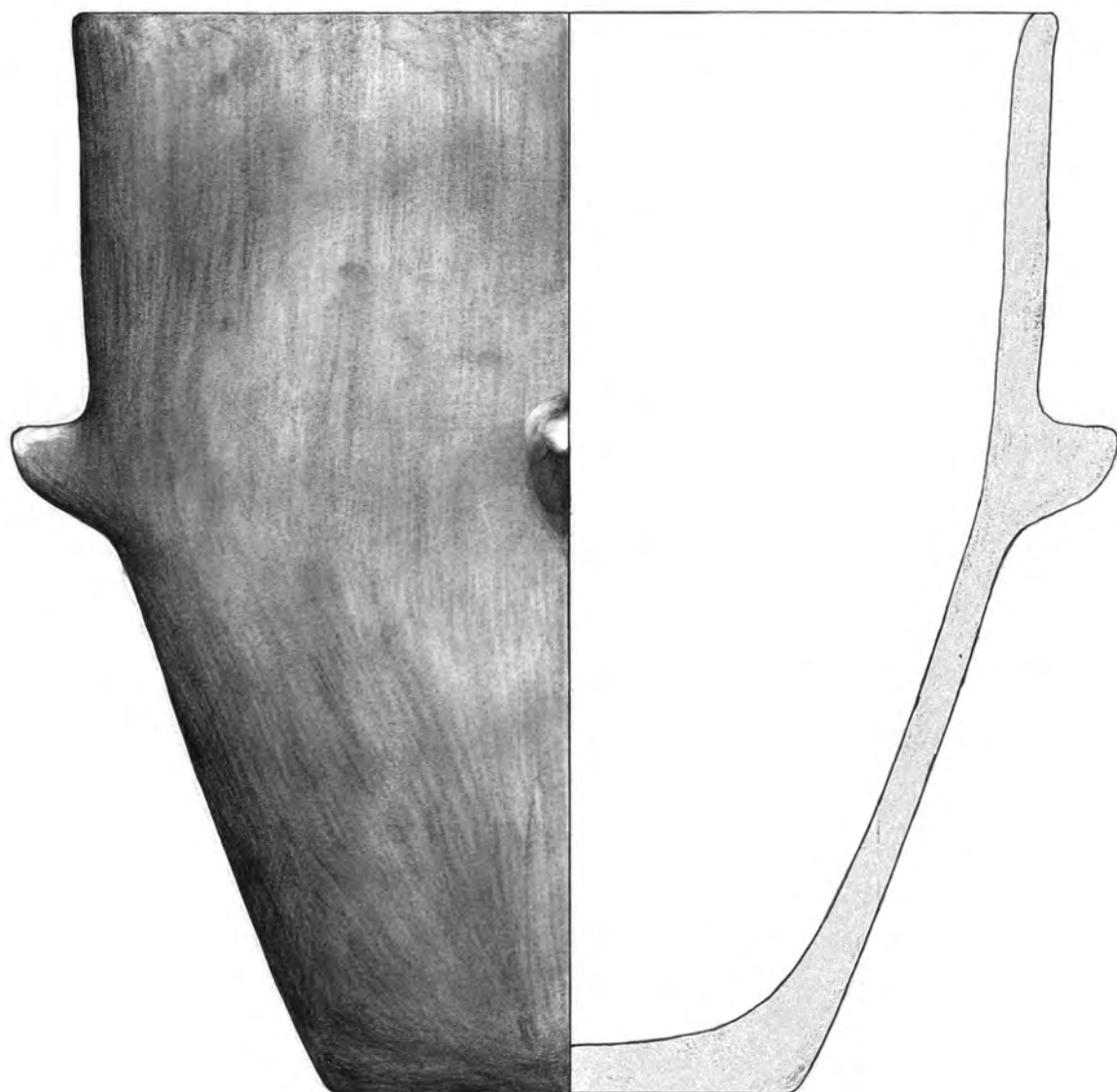
2



3



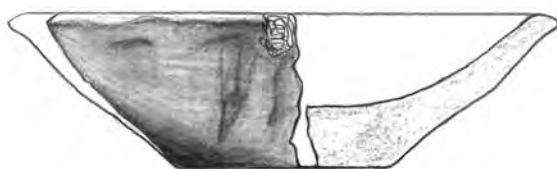
1



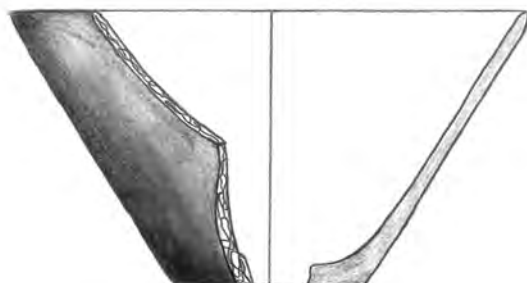
2



1



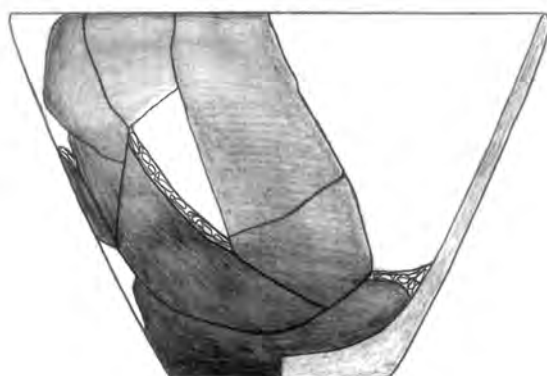
2



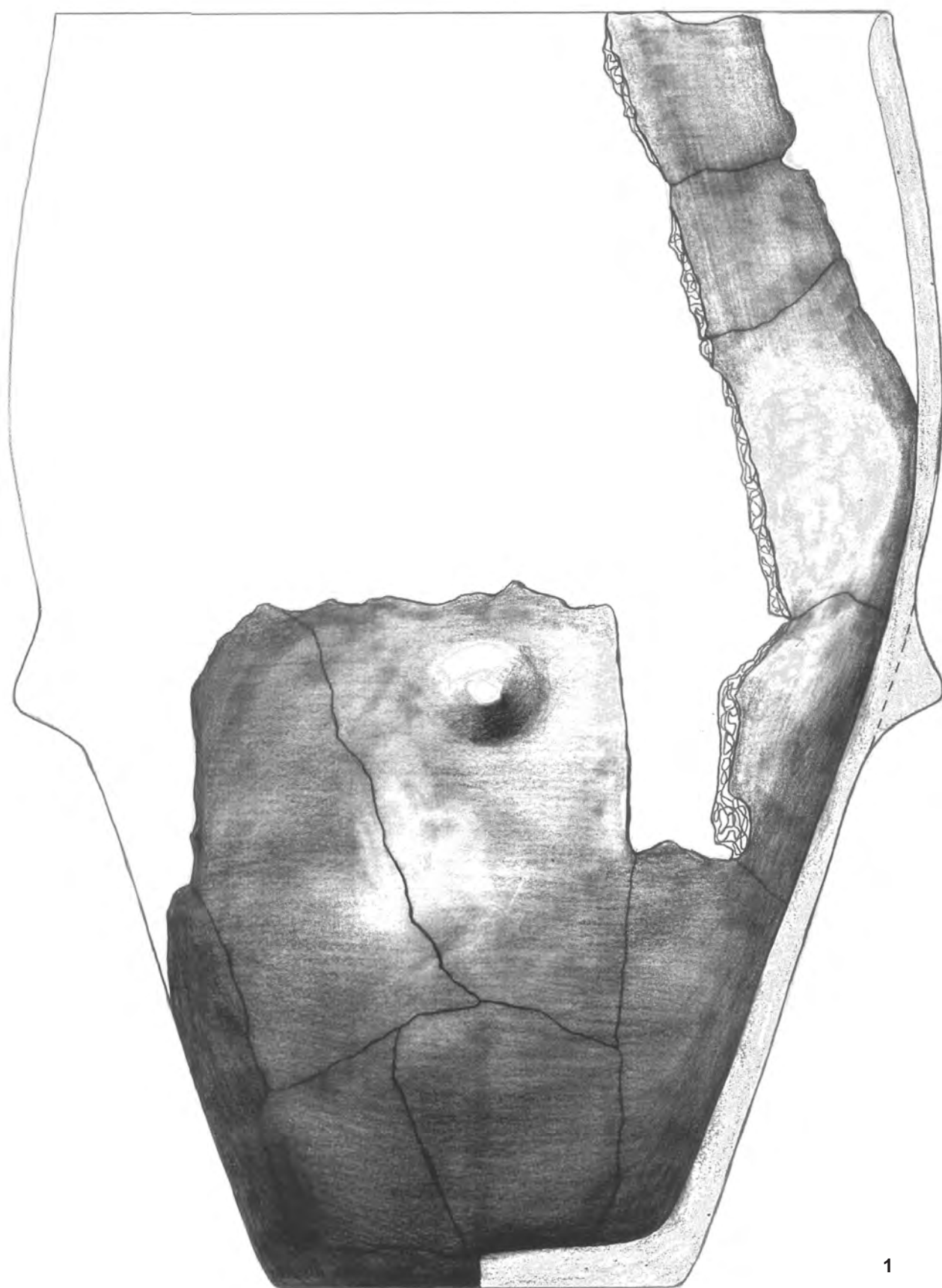
3



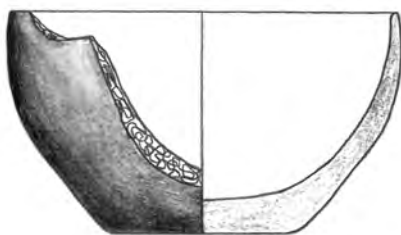
4



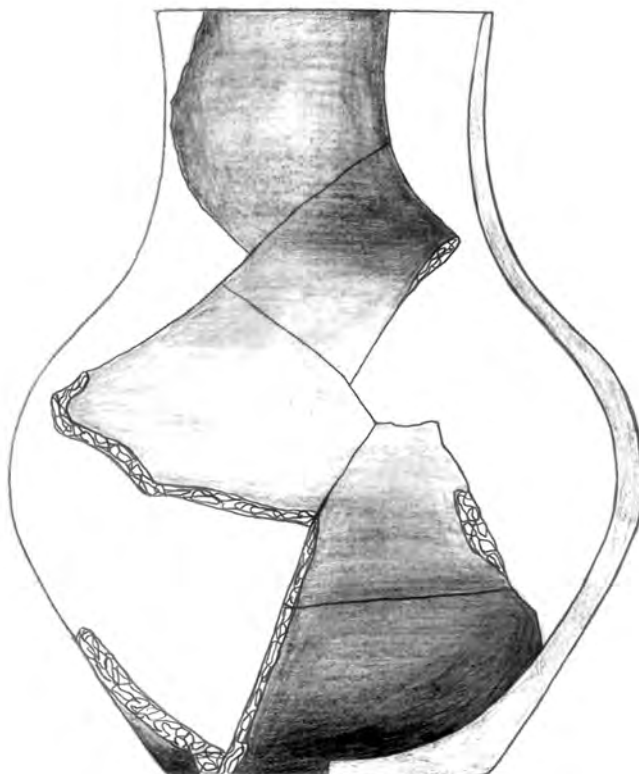
5



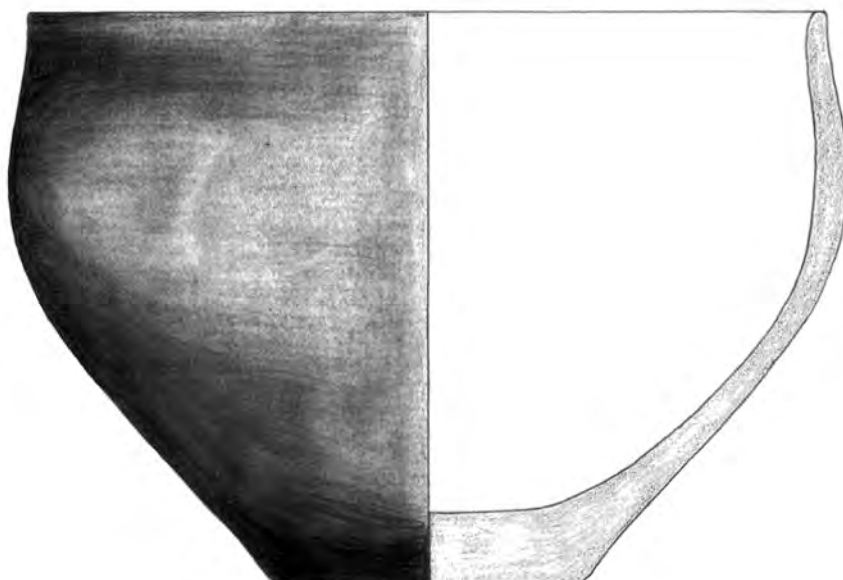
PLANȘA LXXX



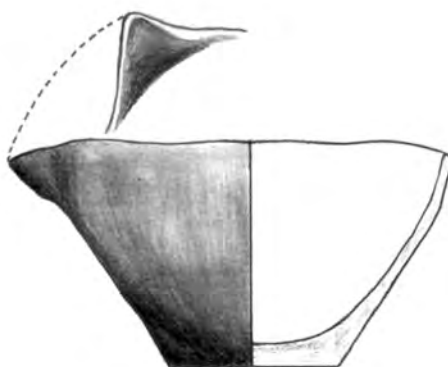
1



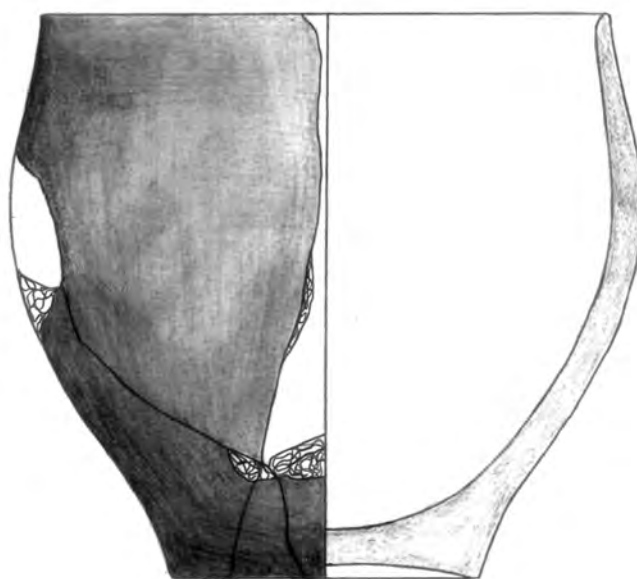
2



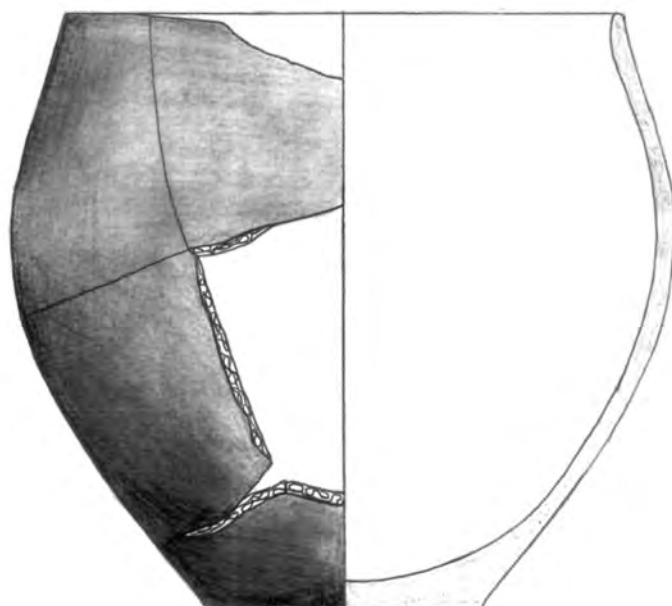
3



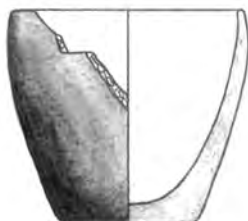
1



2



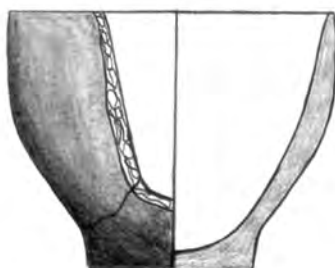
3



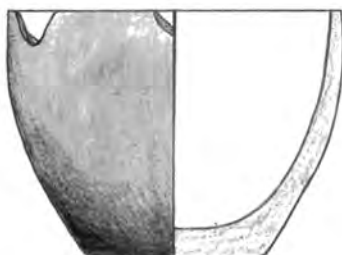
1



2



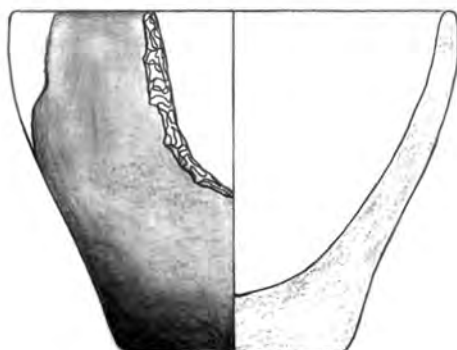
3



4

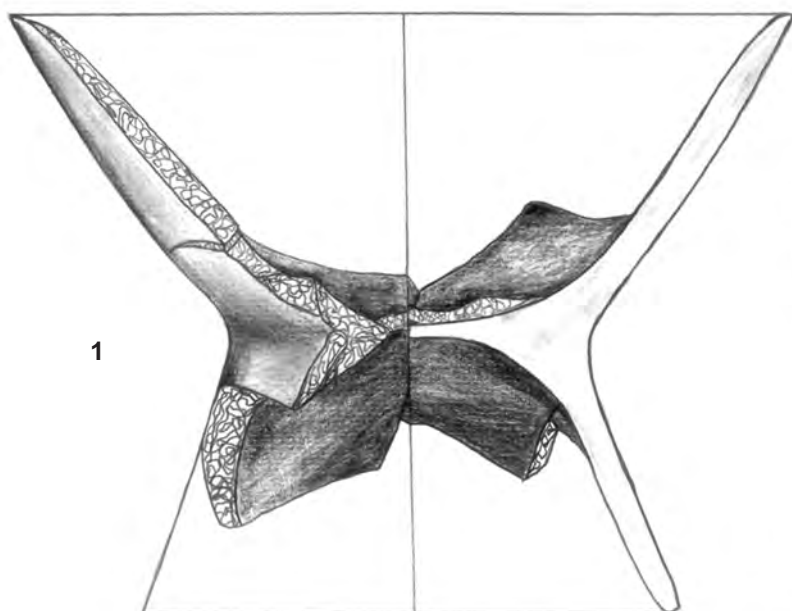


5

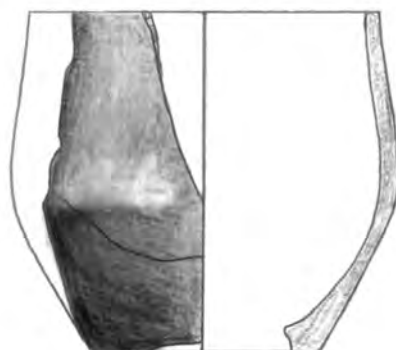


6

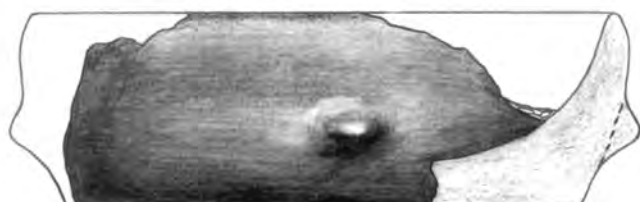
PLANȘA LXXXIII



1



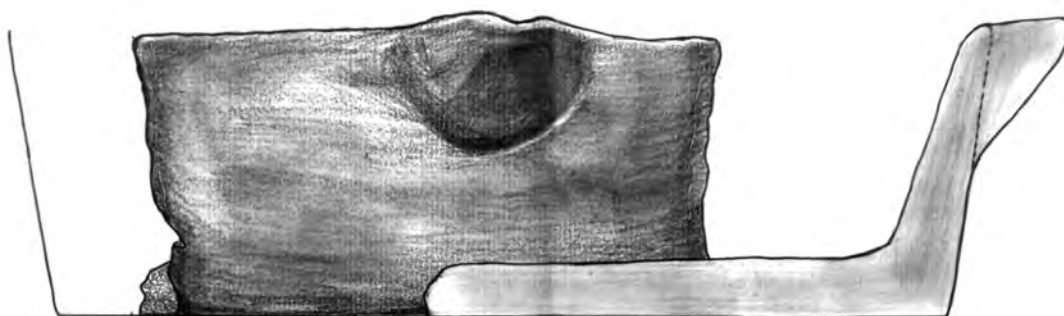
2



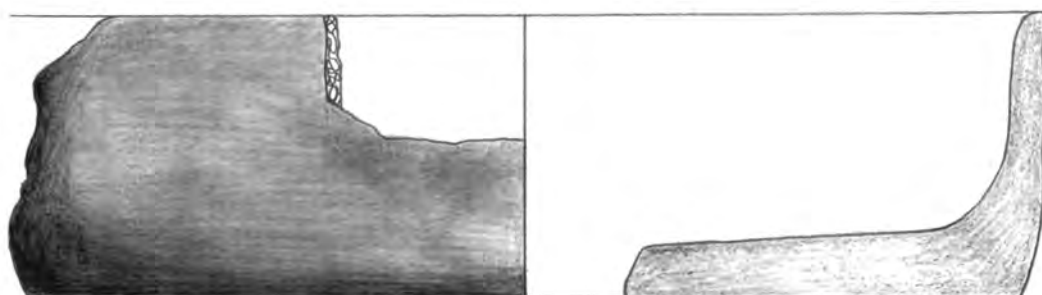
3



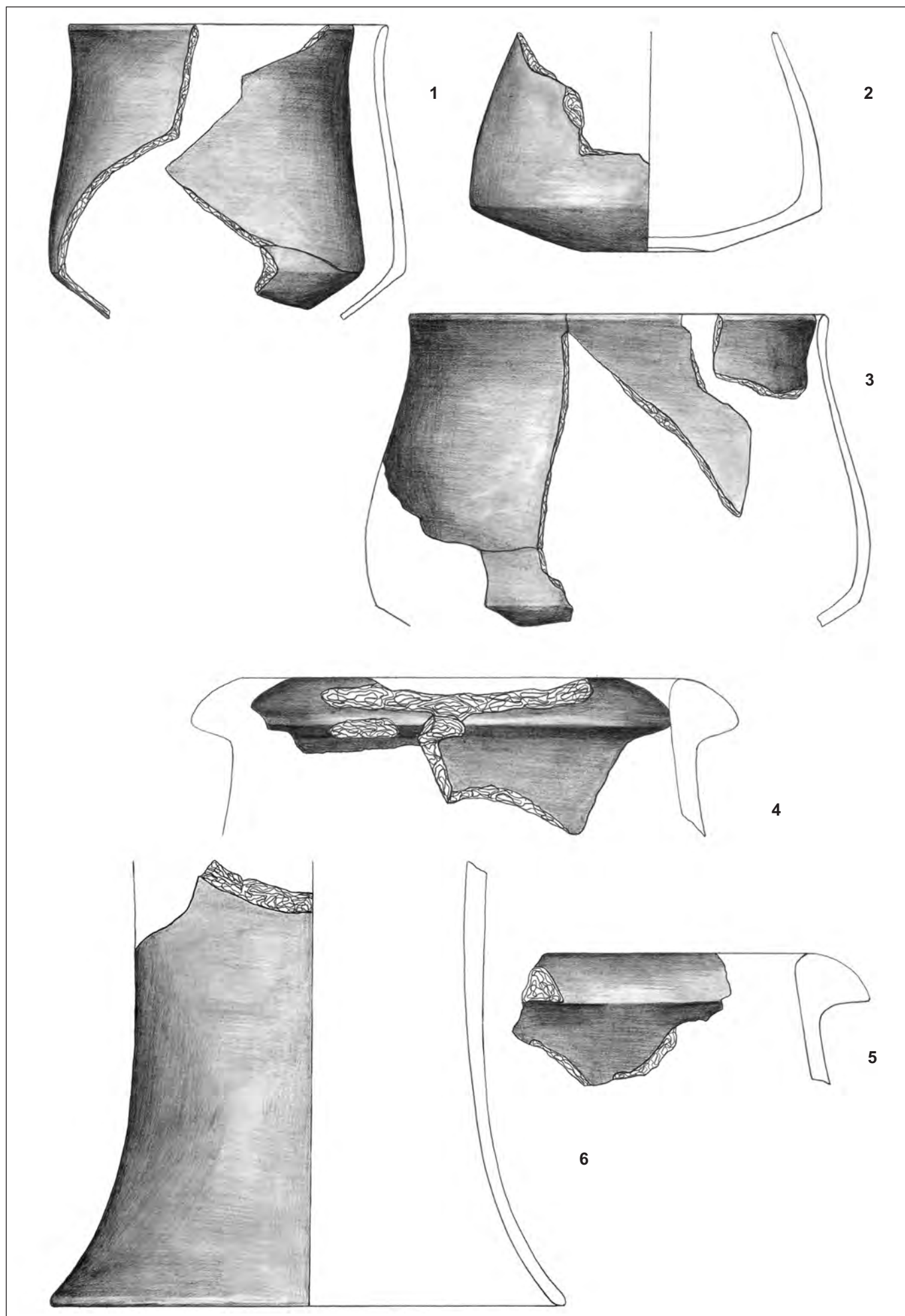
4



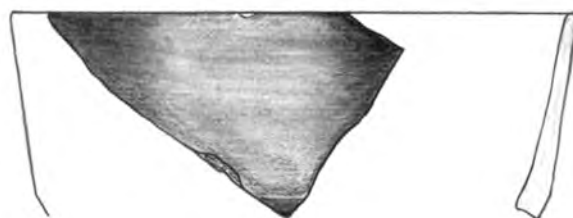
5



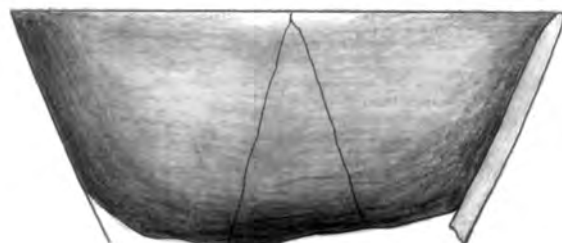
6



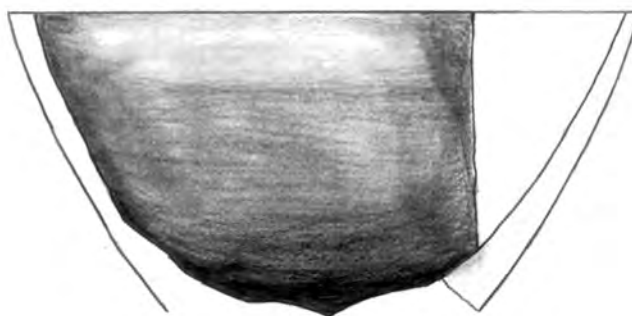
PLANȘA LXXXV



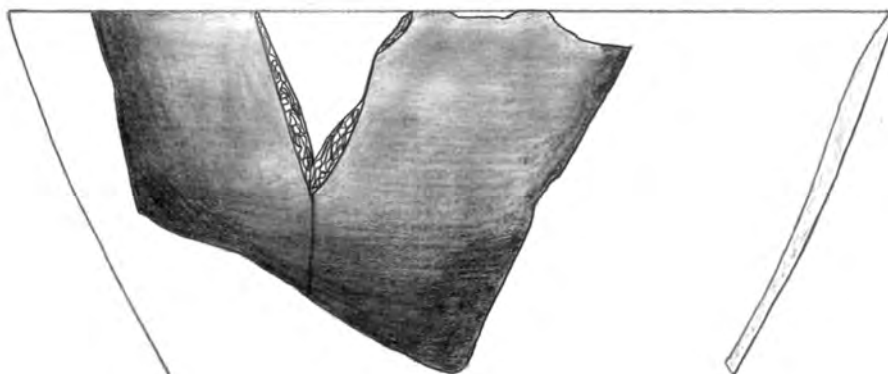
1



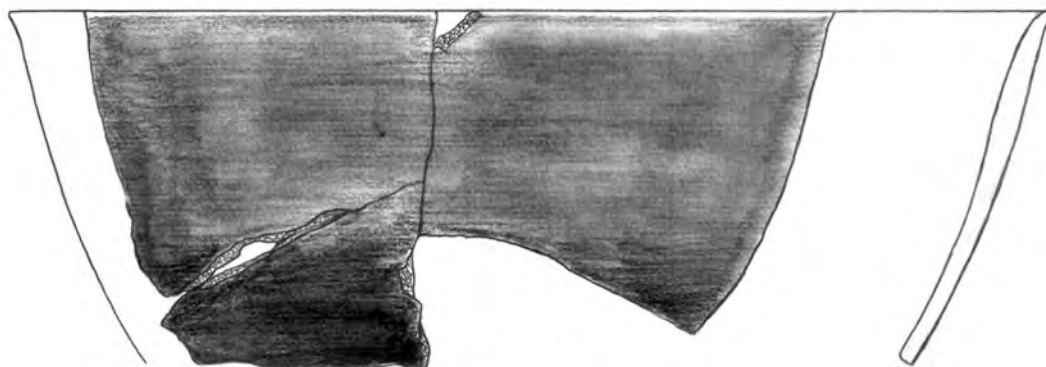
2



3



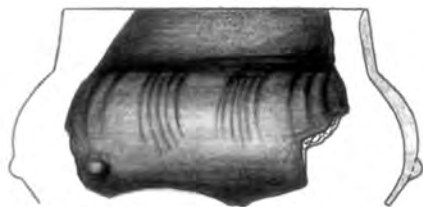
4



5



1



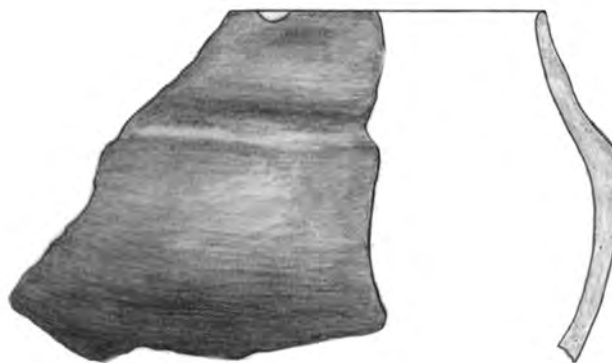
2



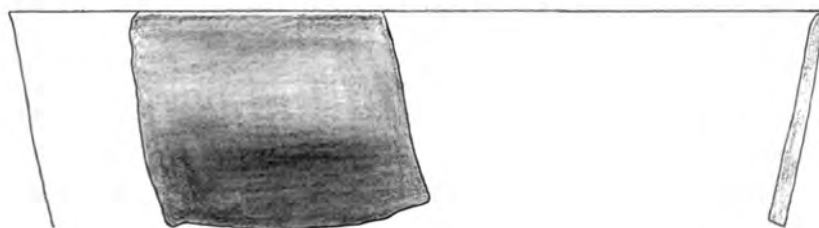
3



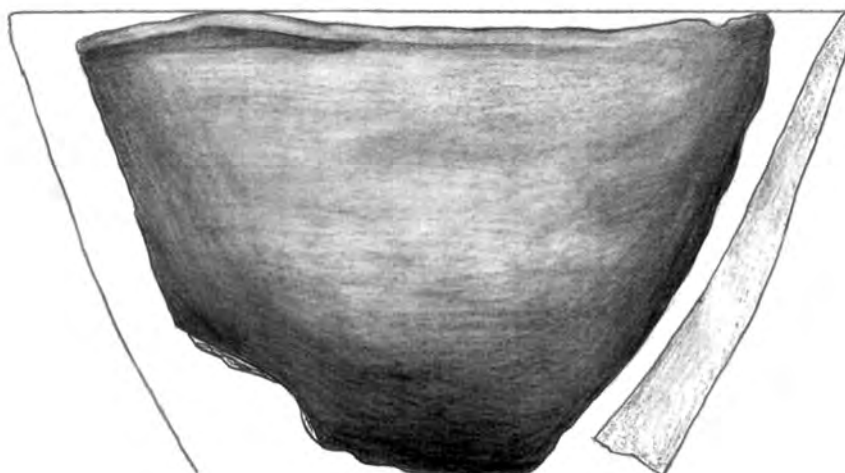
4



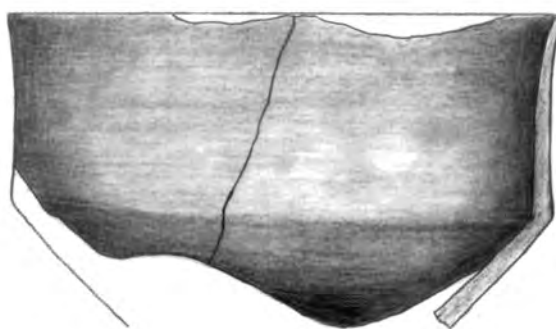
5



6



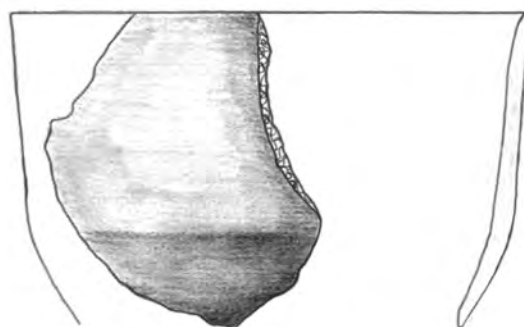
7



1



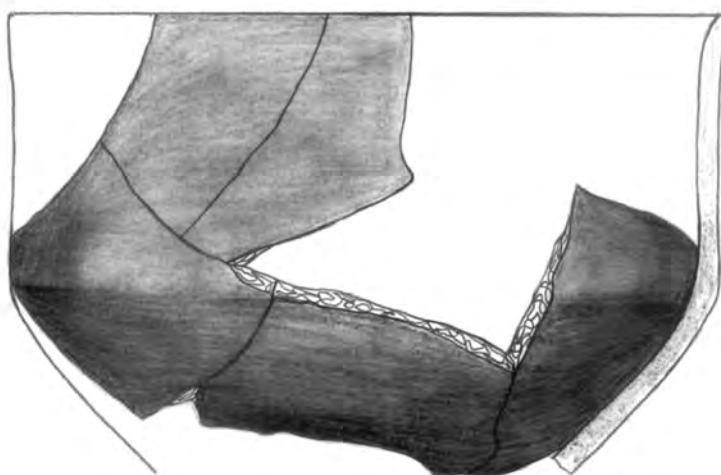
2



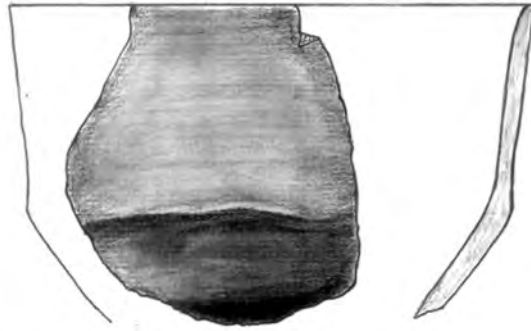
3



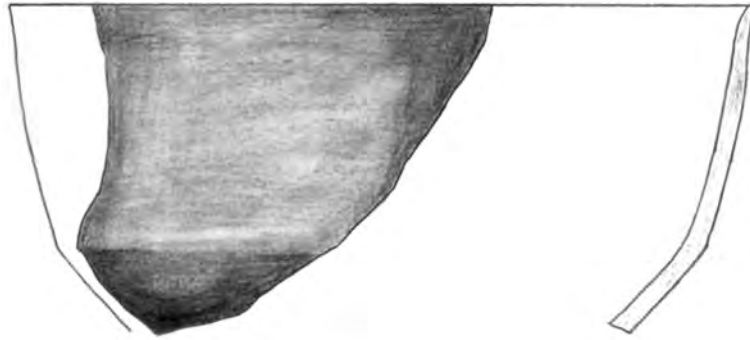
4



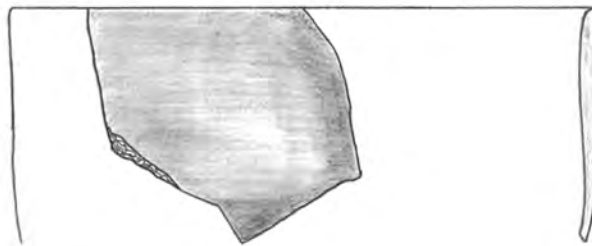
5



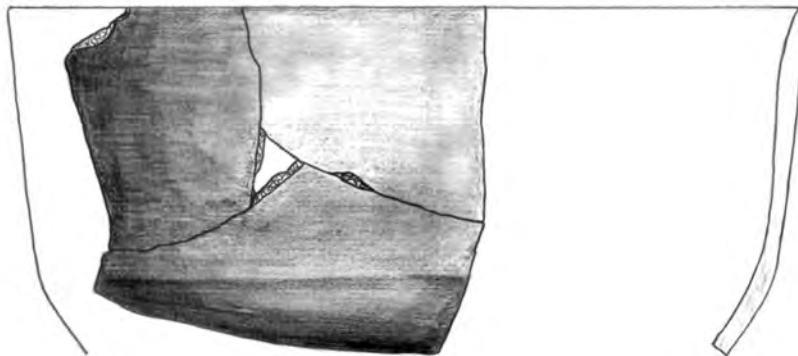
1



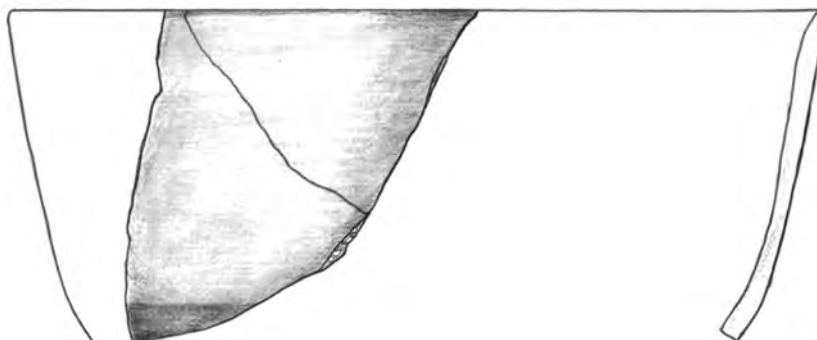
2



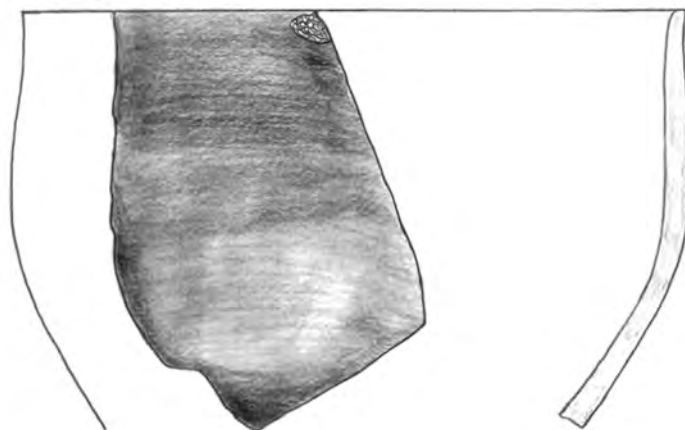
3



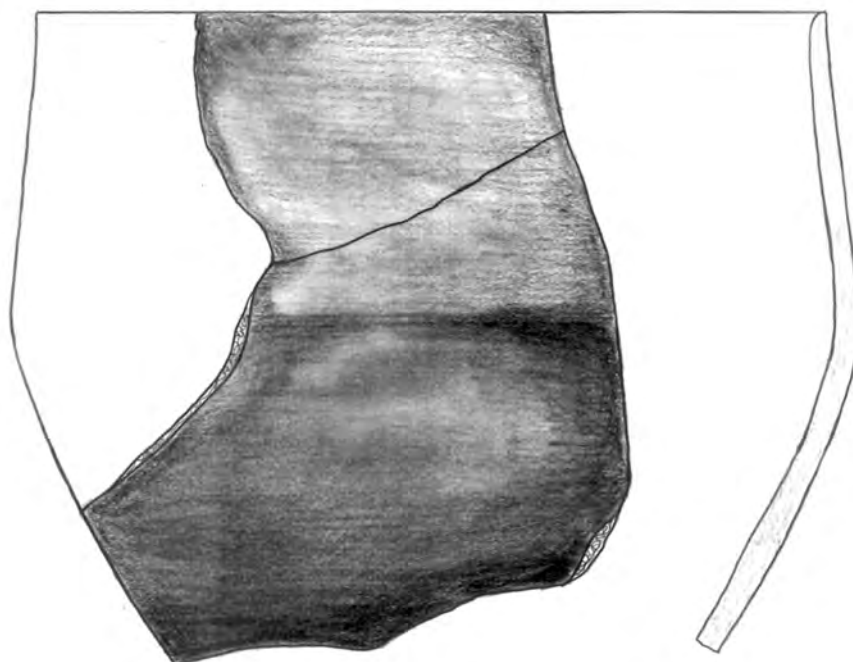
4



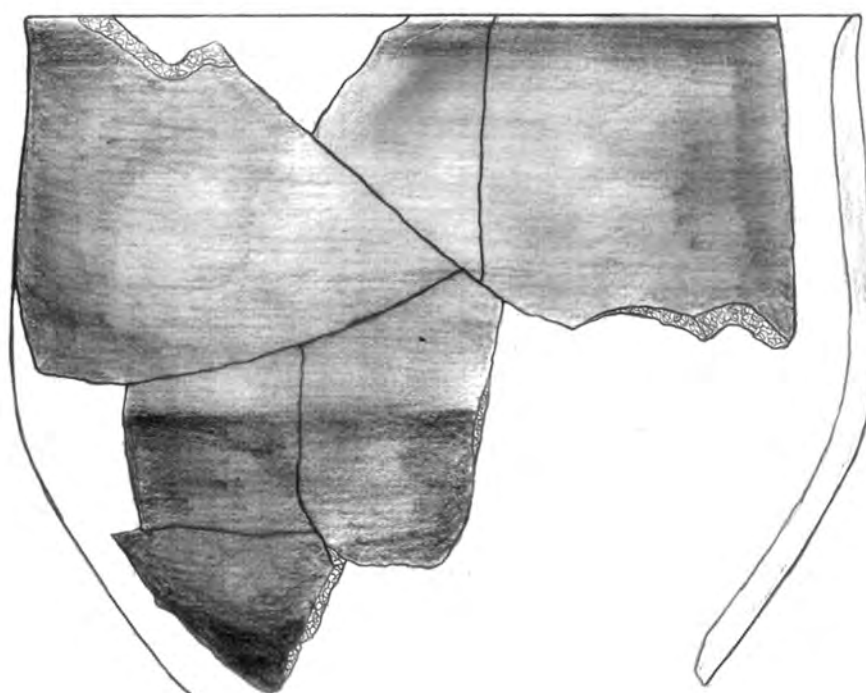
5



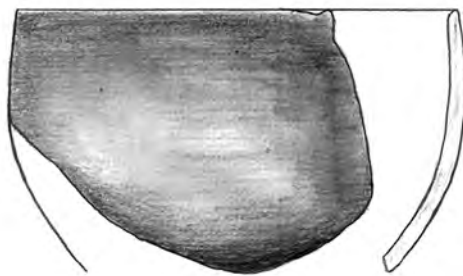
1



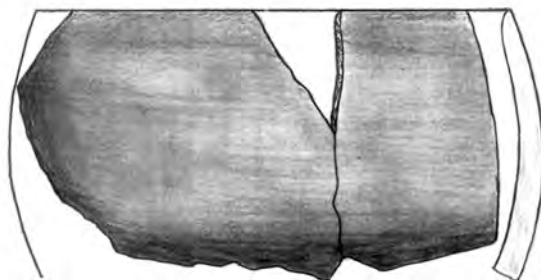
2



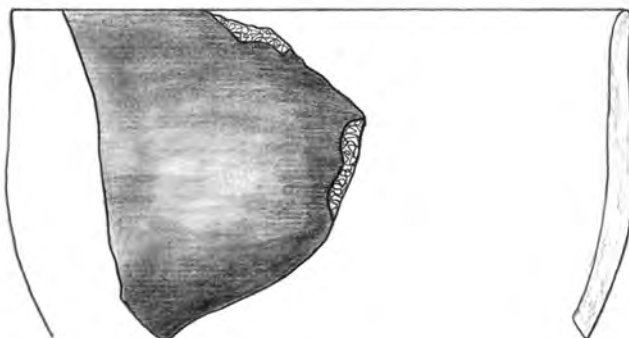
3



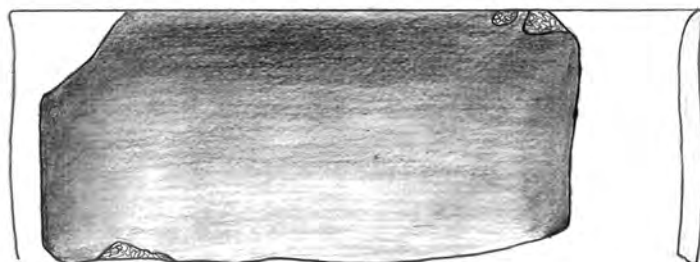
1



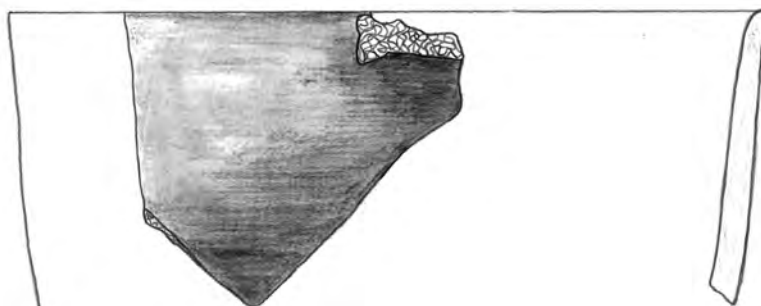
2



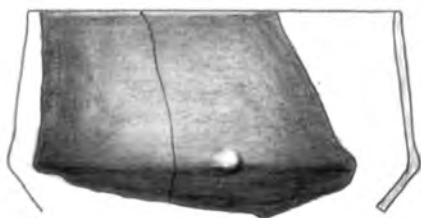
3



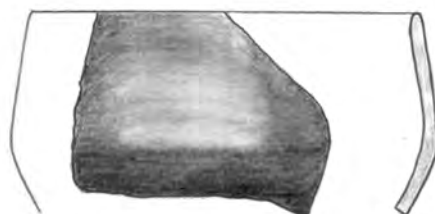
4



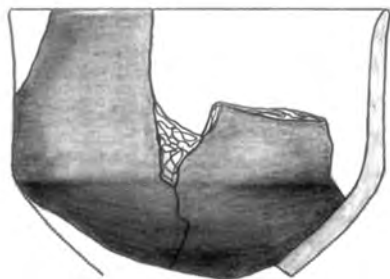
5



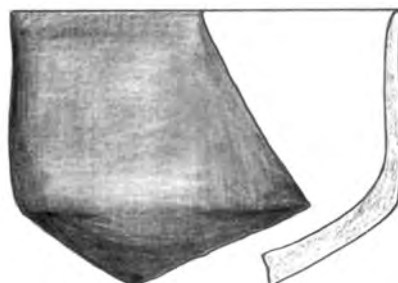
1



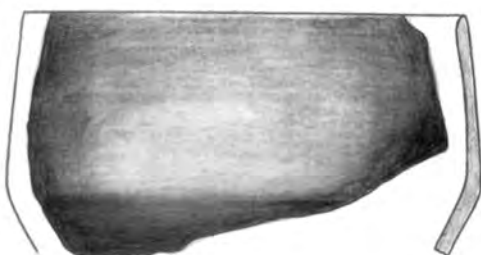
2



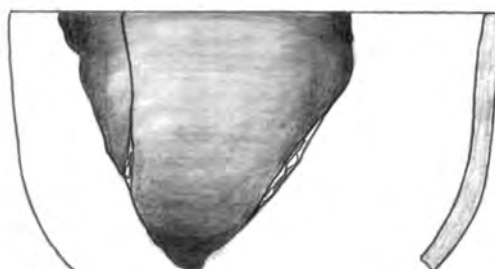
3



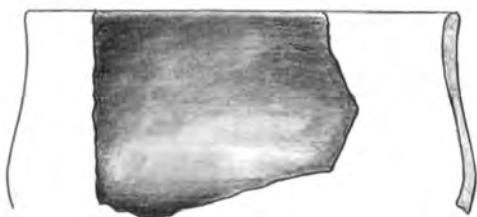
4



5



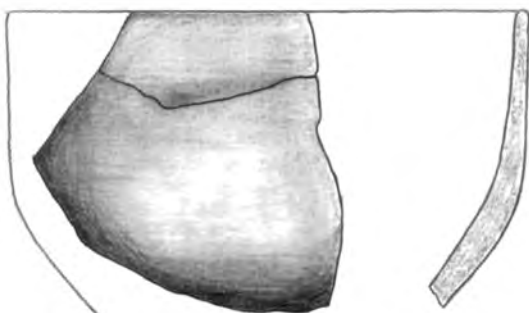
6



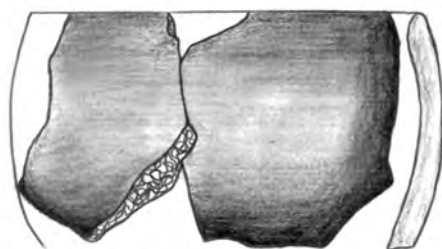
7



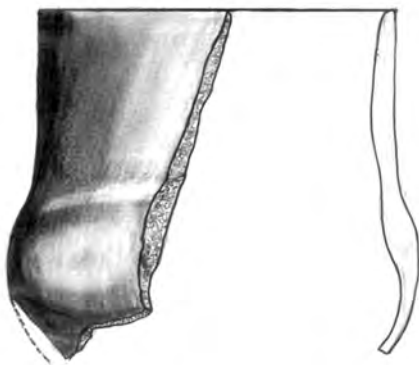
8



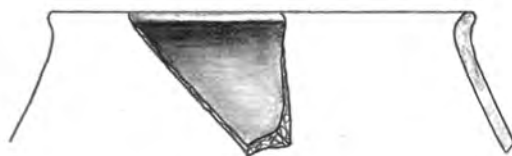
9



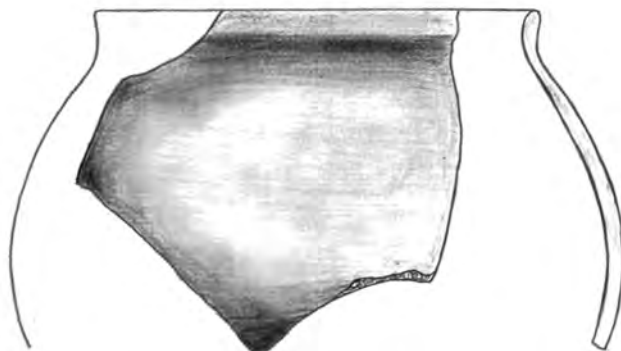
10



1



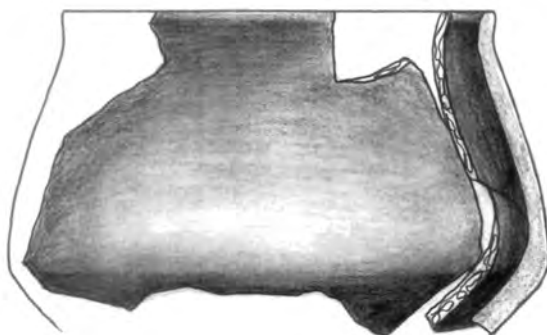
2



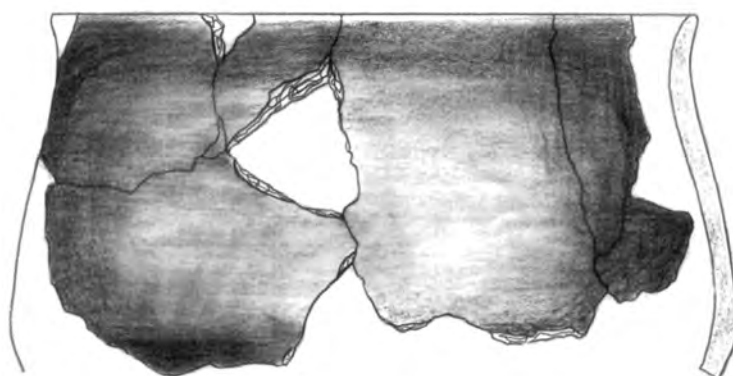
3



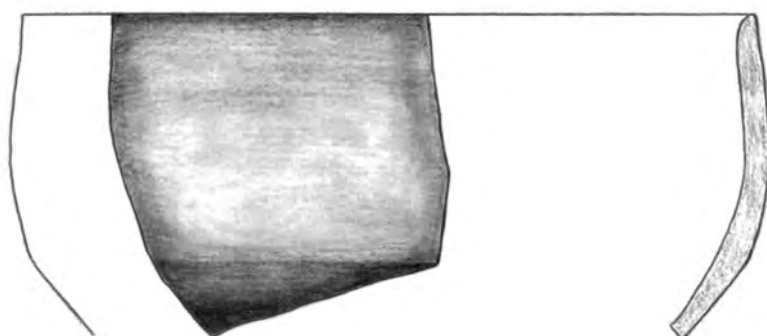
4



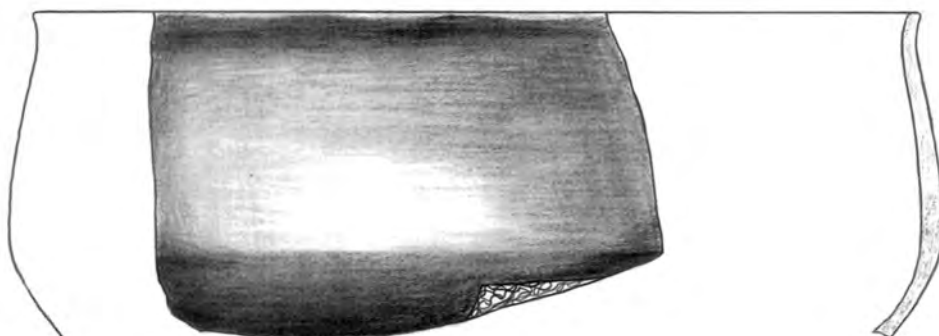
1



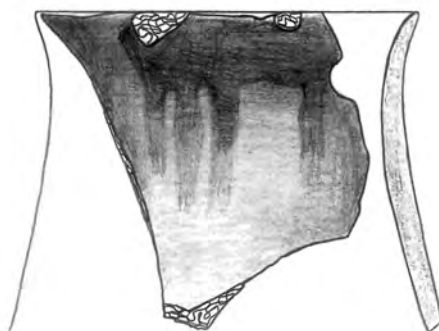
2



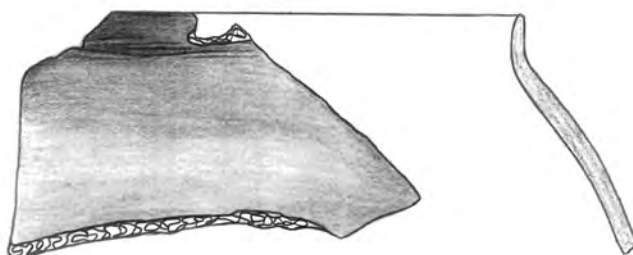
3



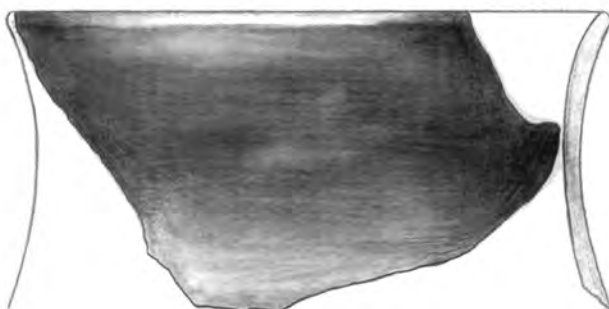
4



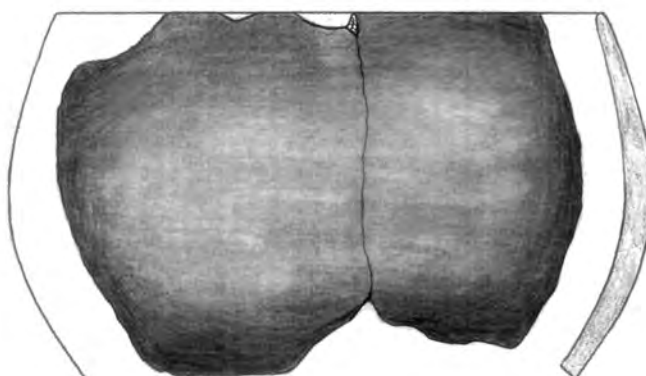
1



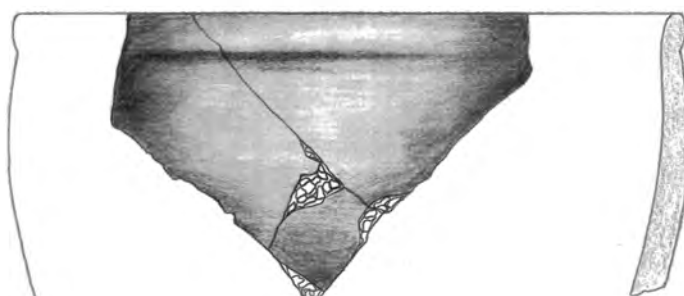
2



3



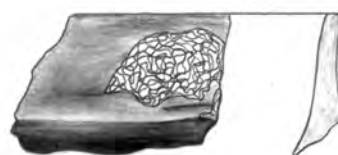
4



5



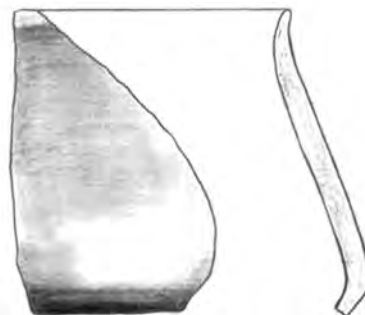
1



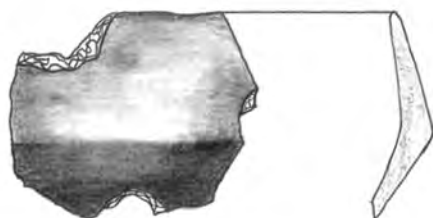
2



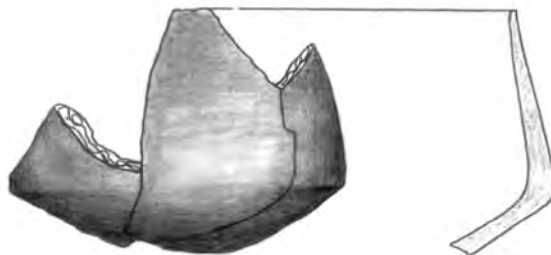
3



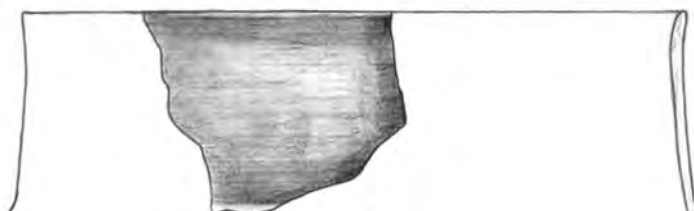
4



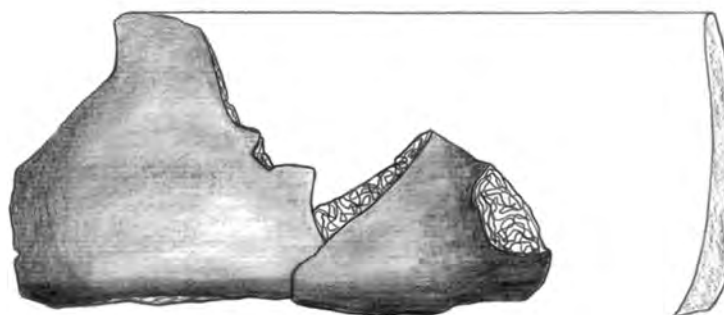
5



6



7



8



9

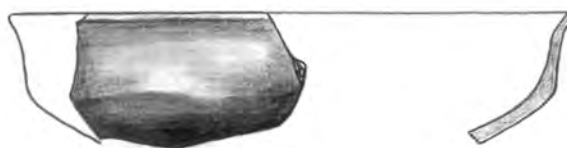
PLANȘA XCVI



1



2



3



4



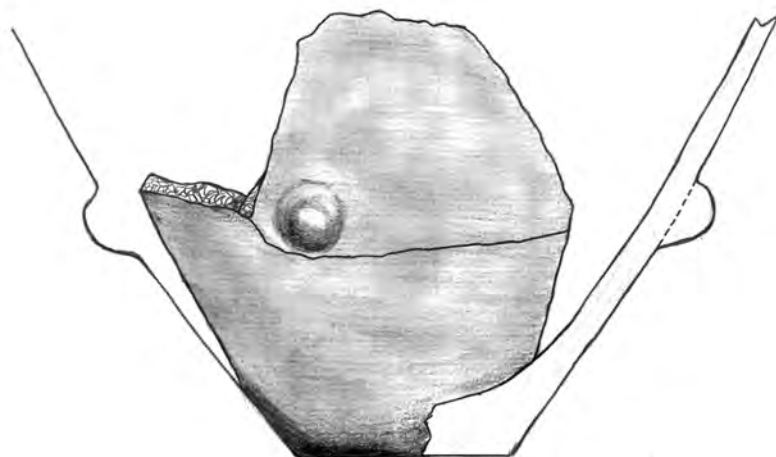
5



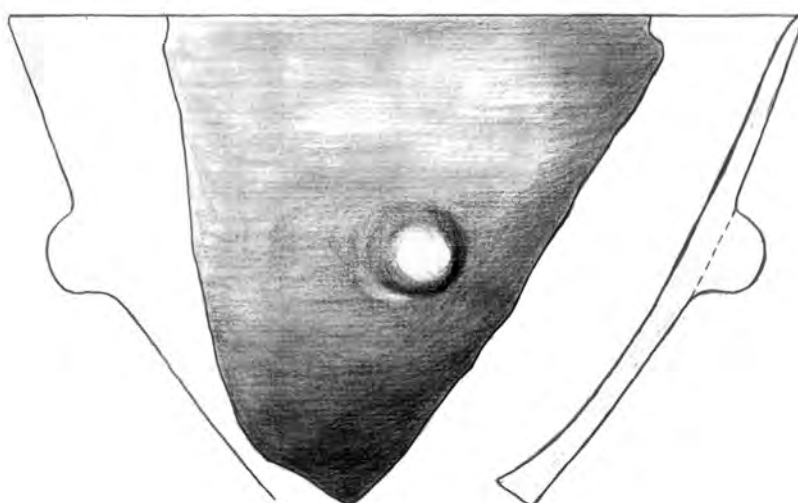
6



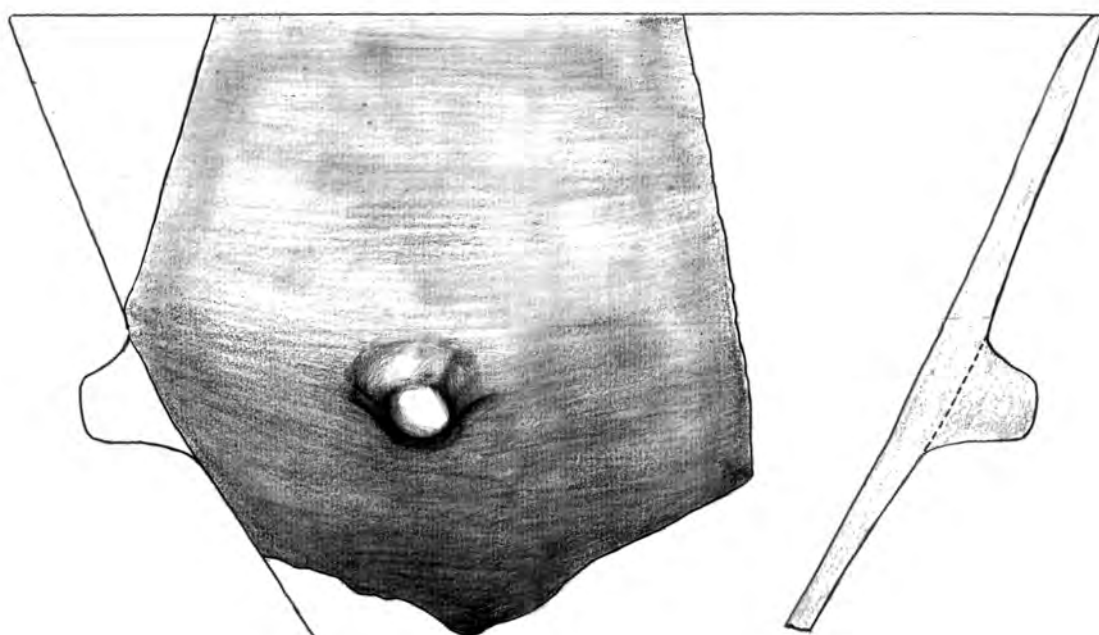
7



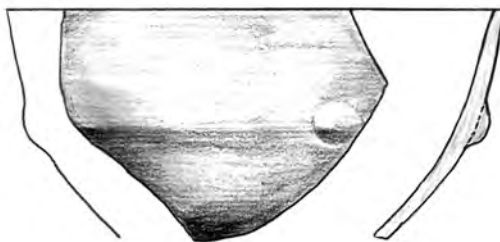
1



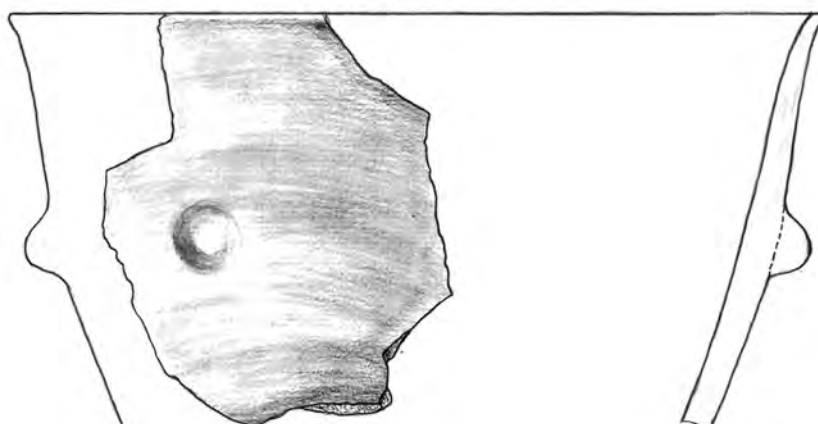
2



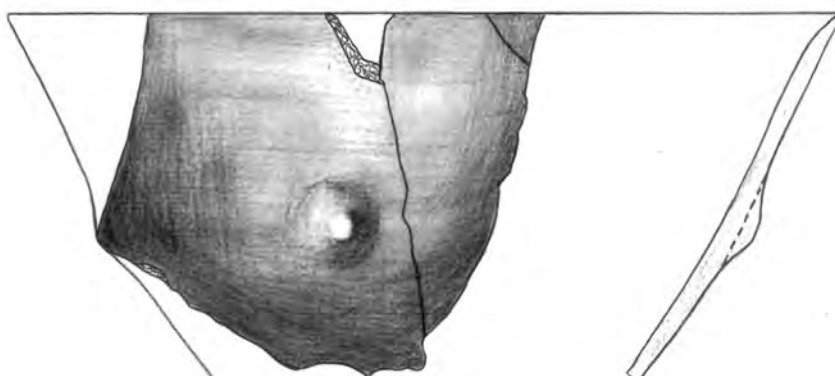
3



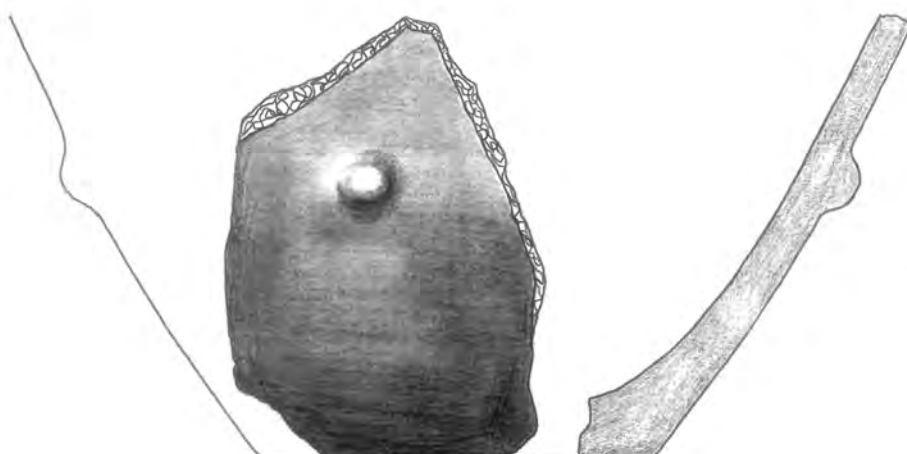
1



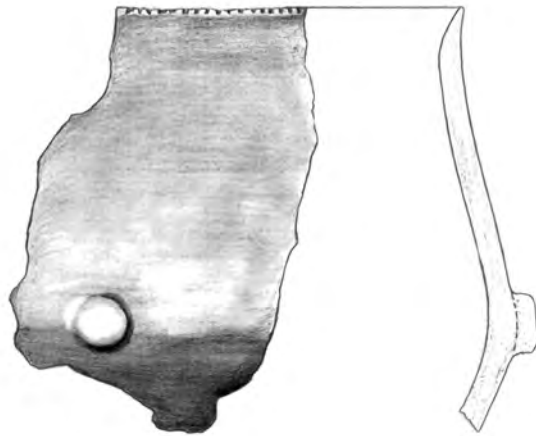
2



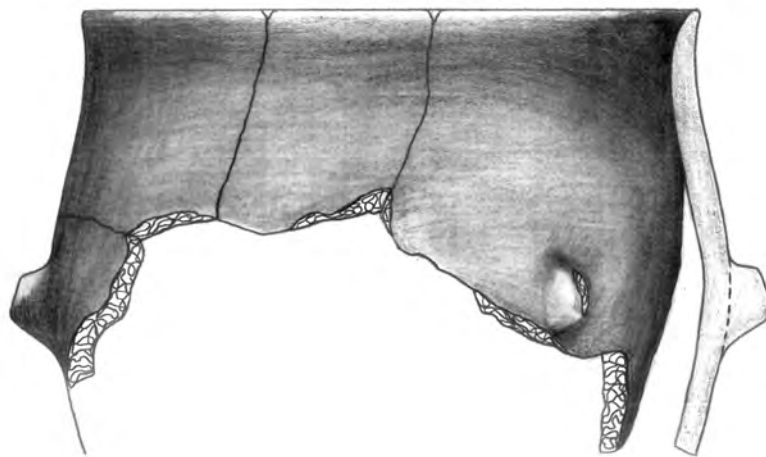
3



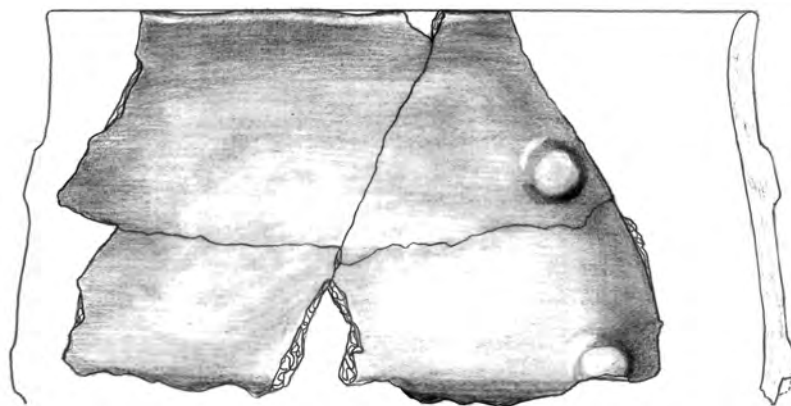
4



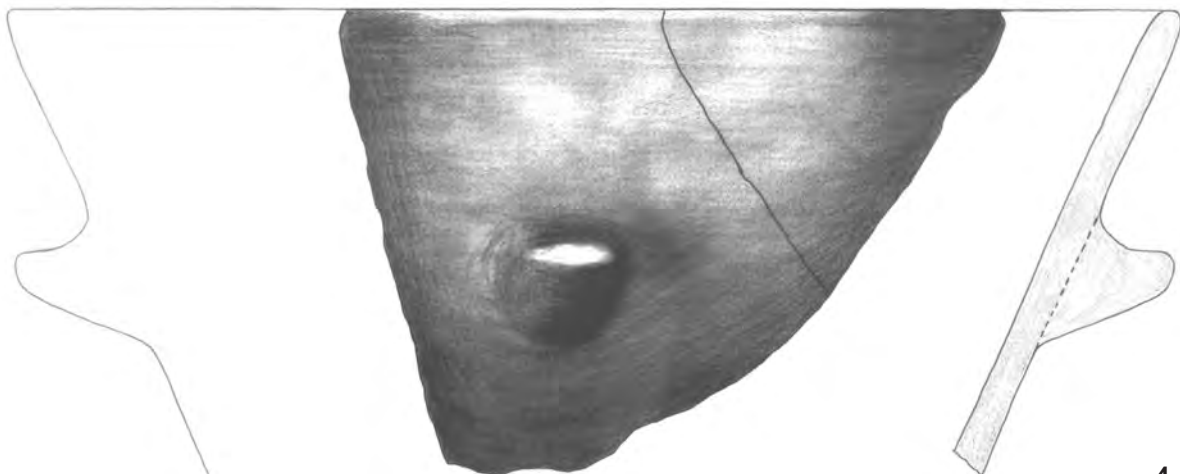
1



2

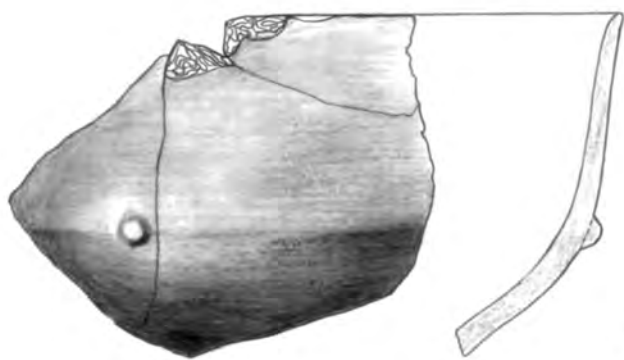


3

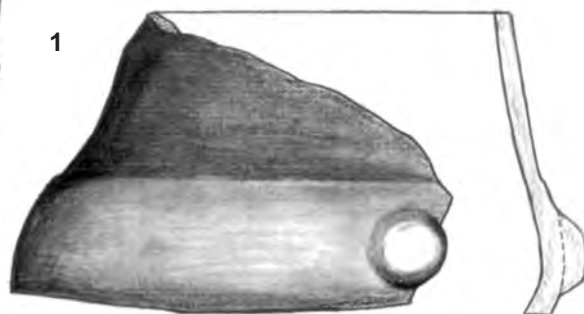


4

PLANȘA C



1



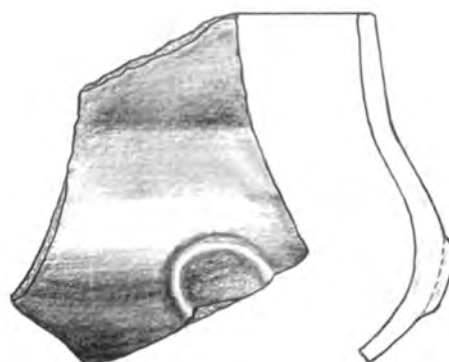
2



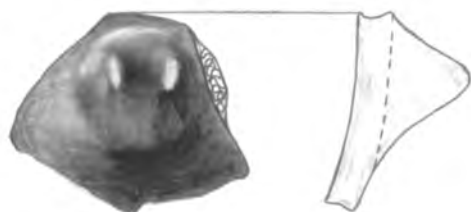
3



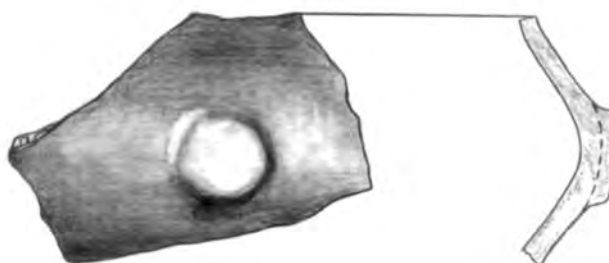
4



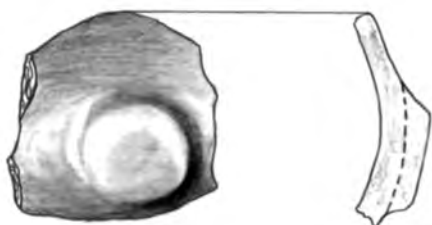
5



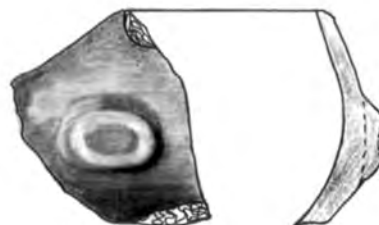
6



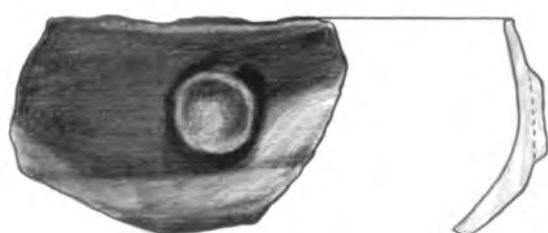
7



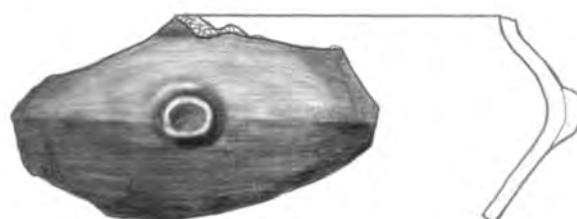
8



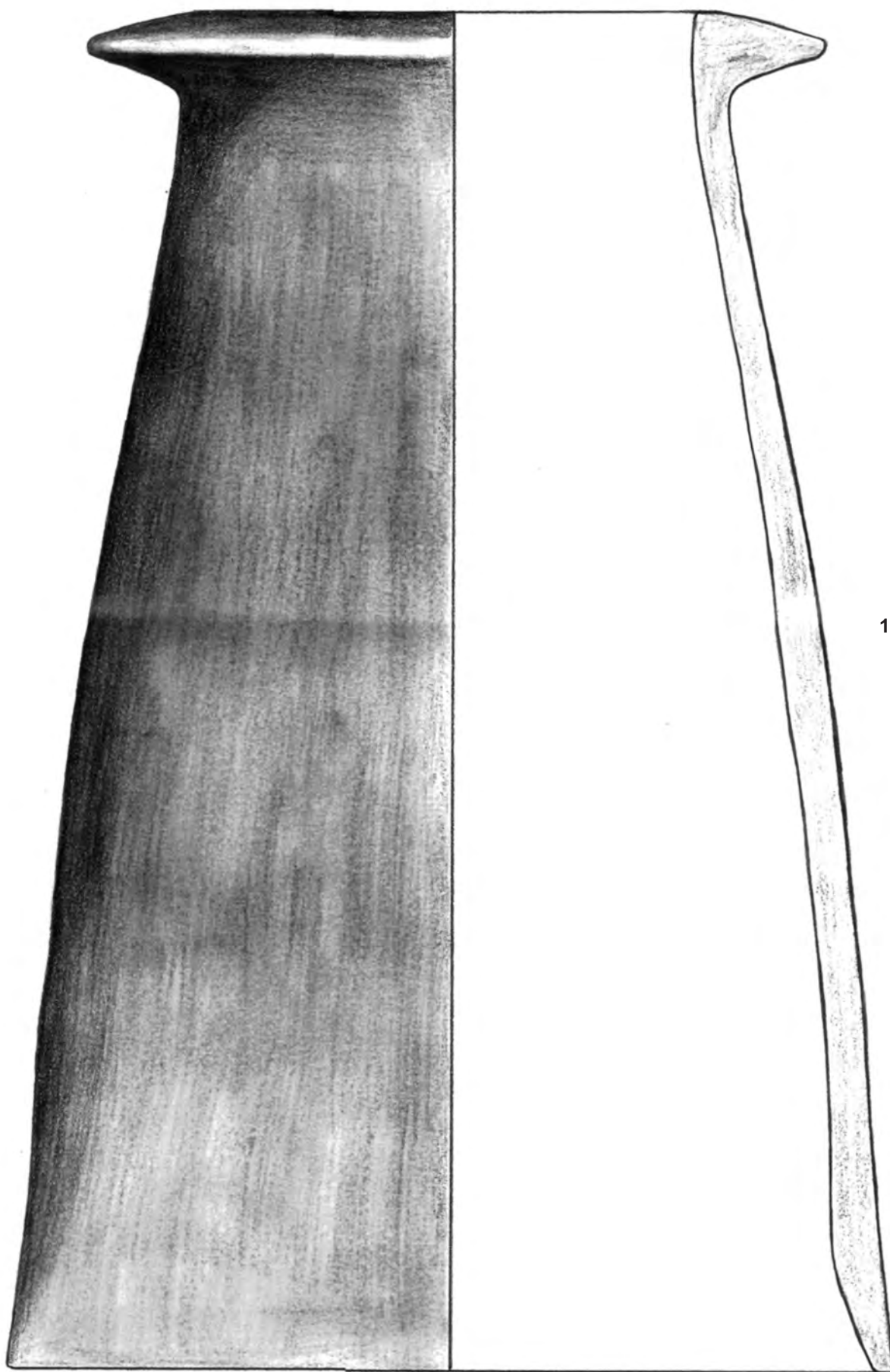
9



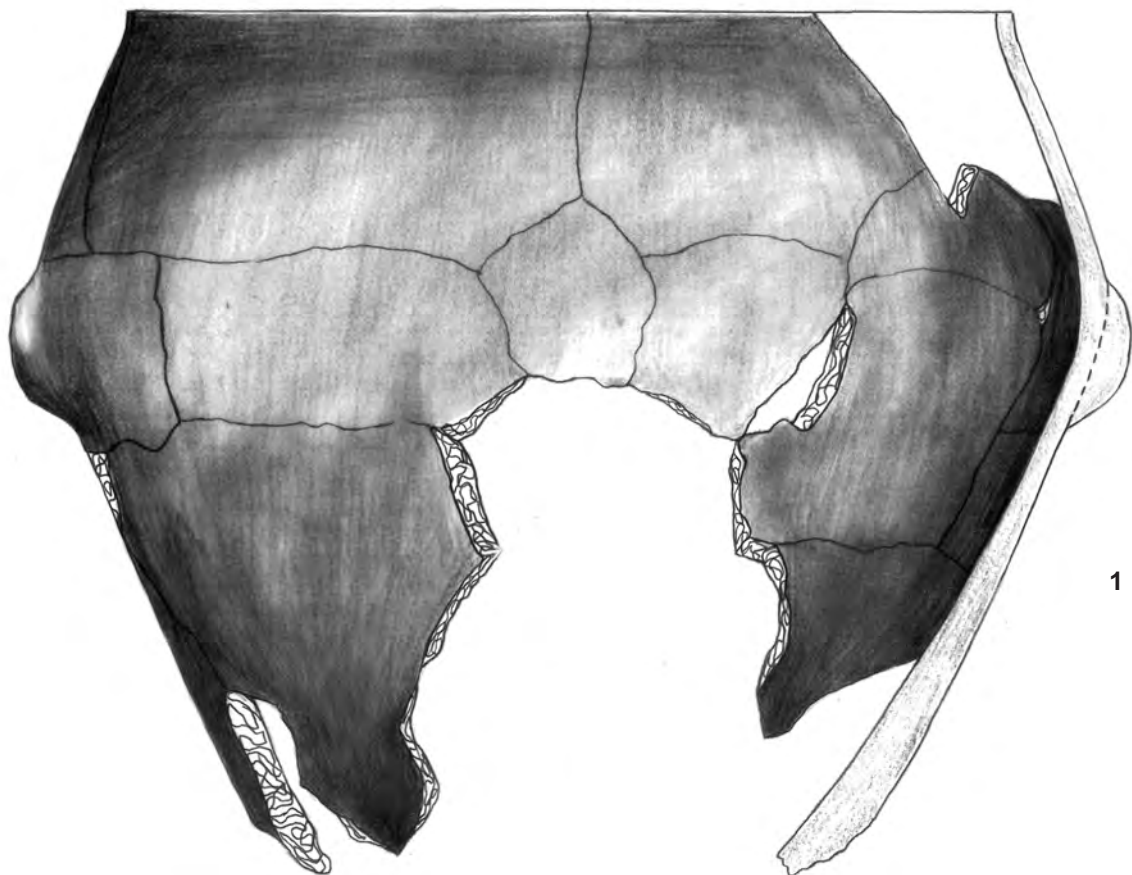
10



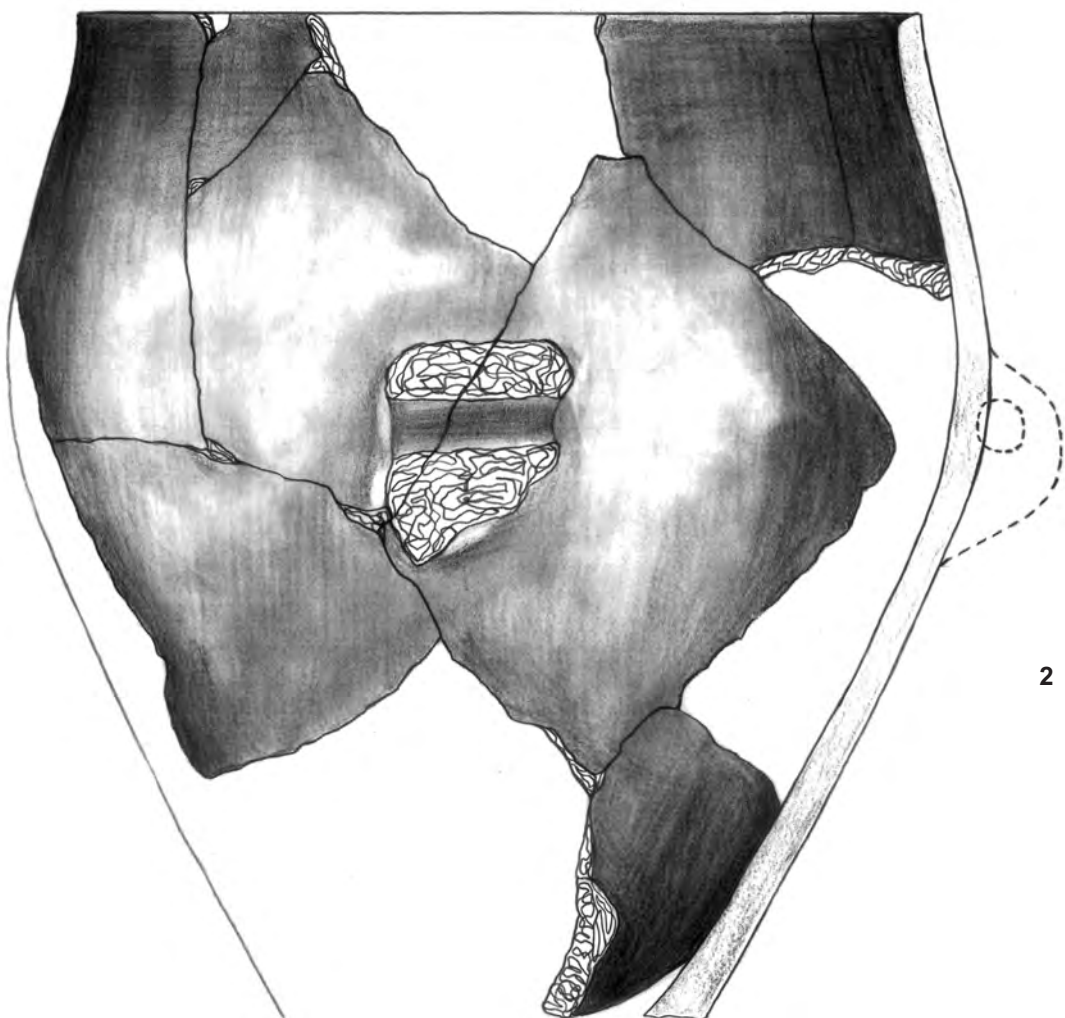
11



PLANȘA CII

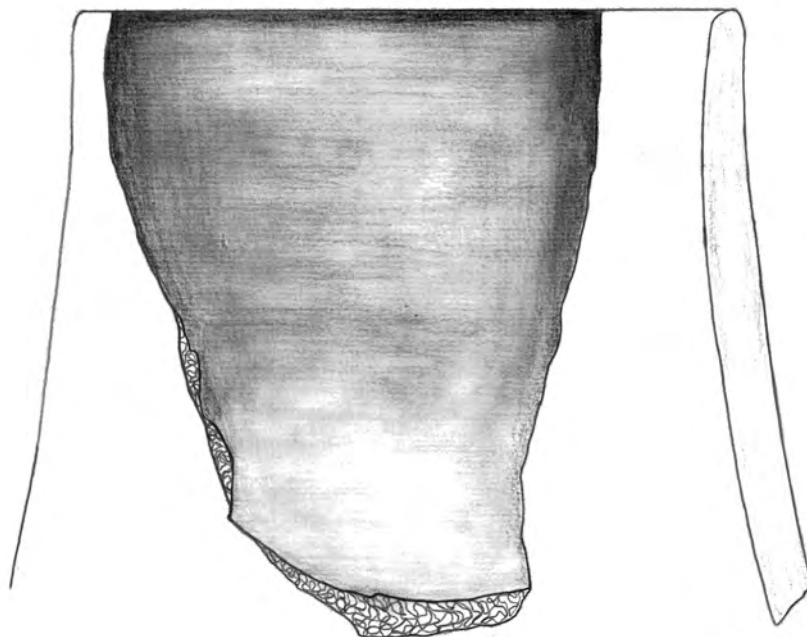


1

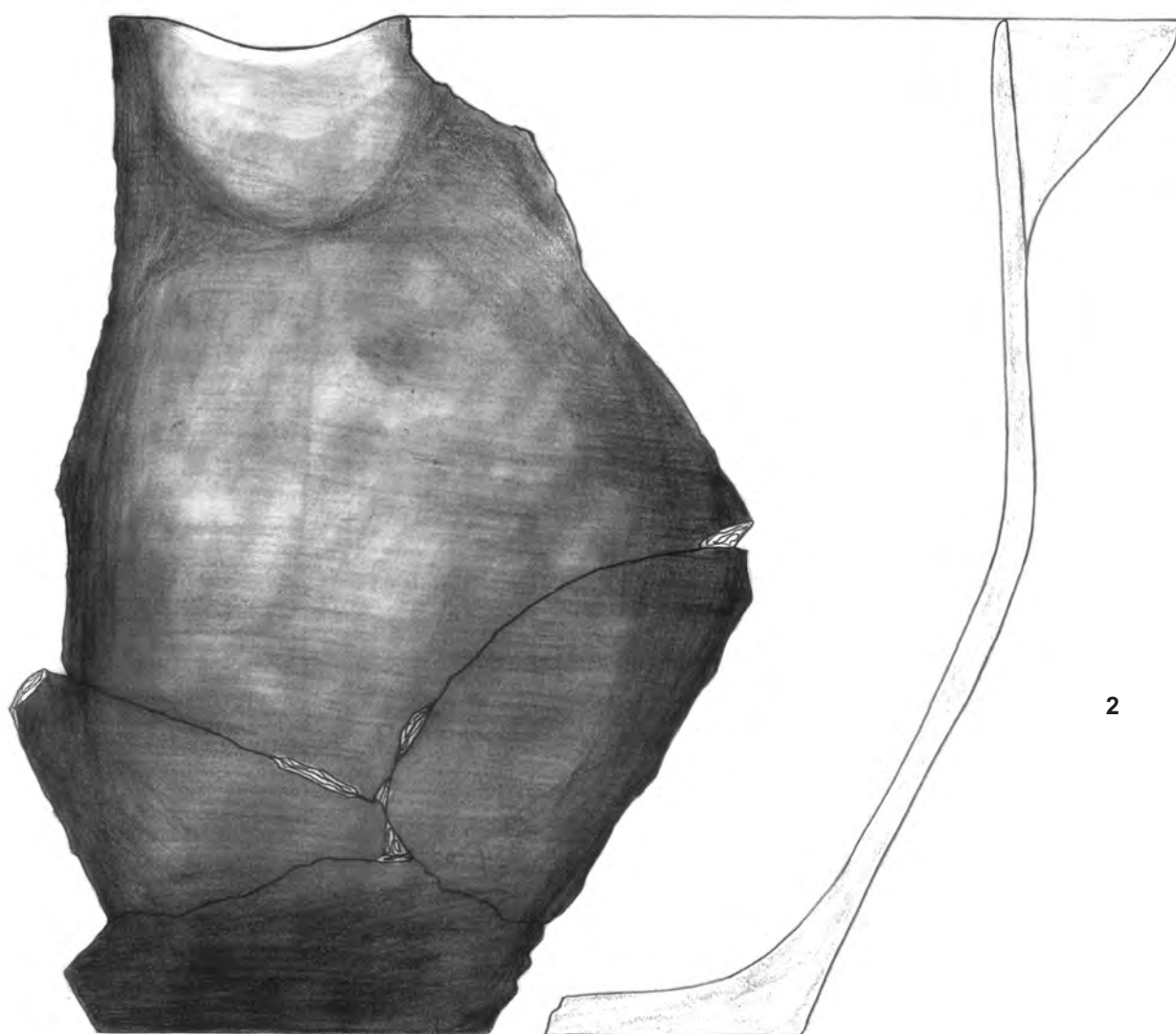


2

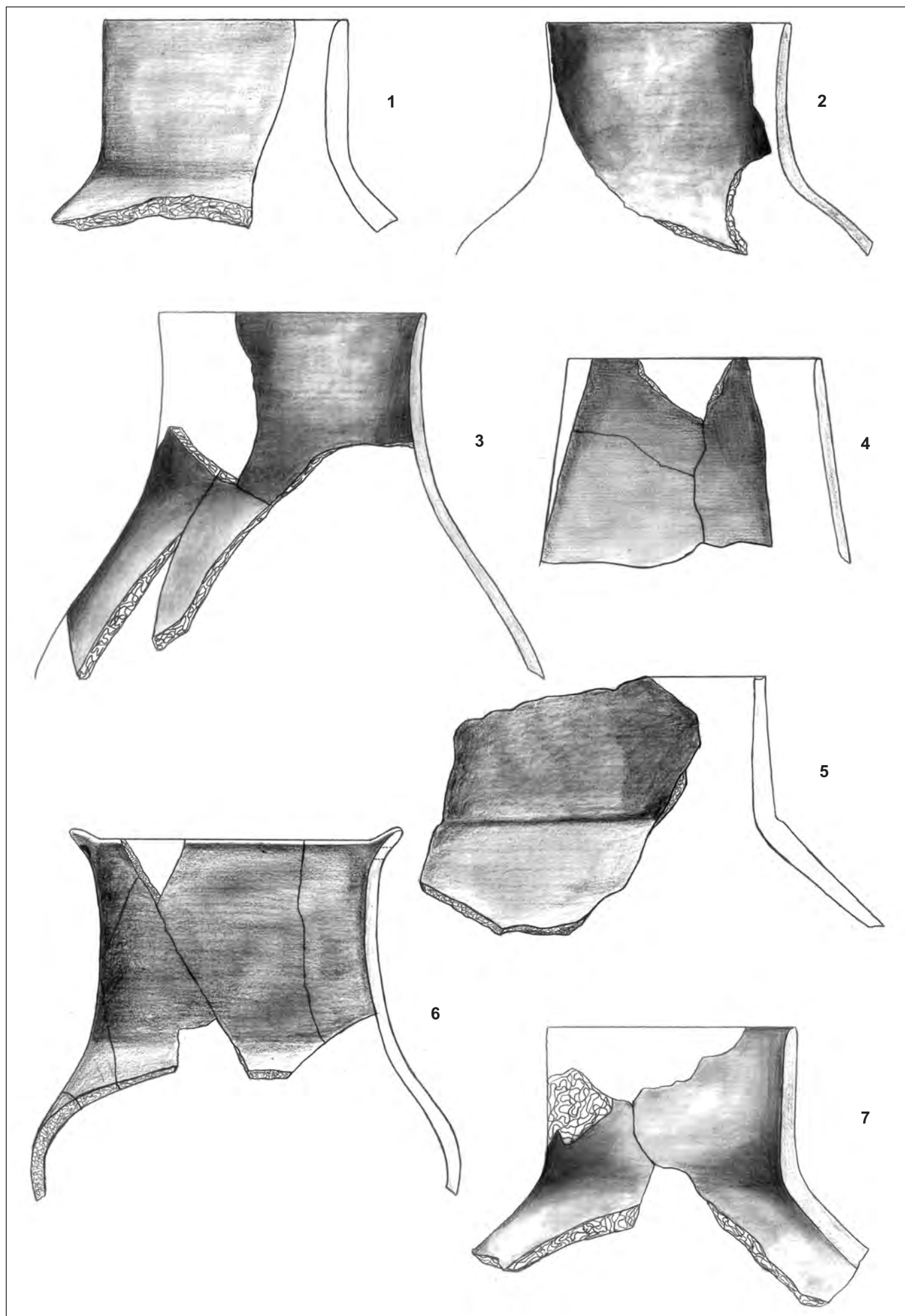
PLANȘA CIII



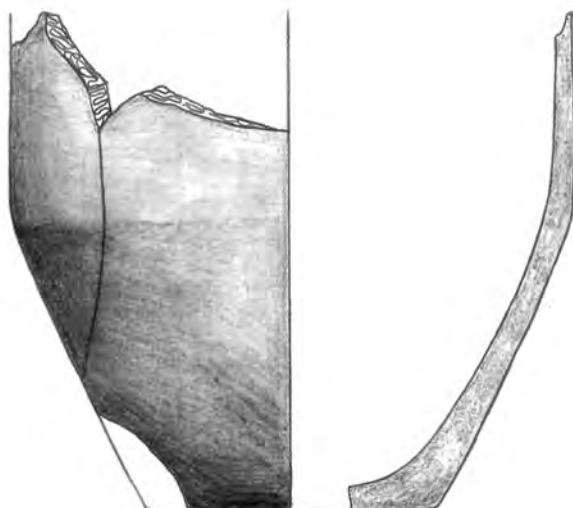
1



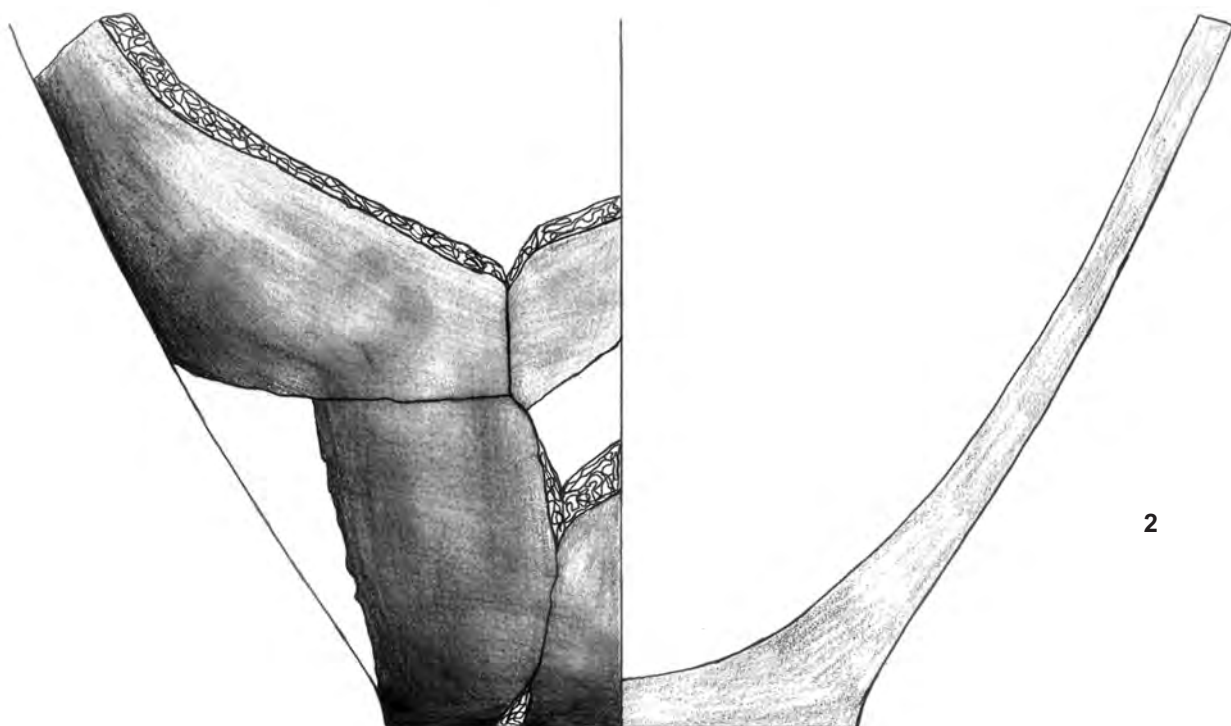
2



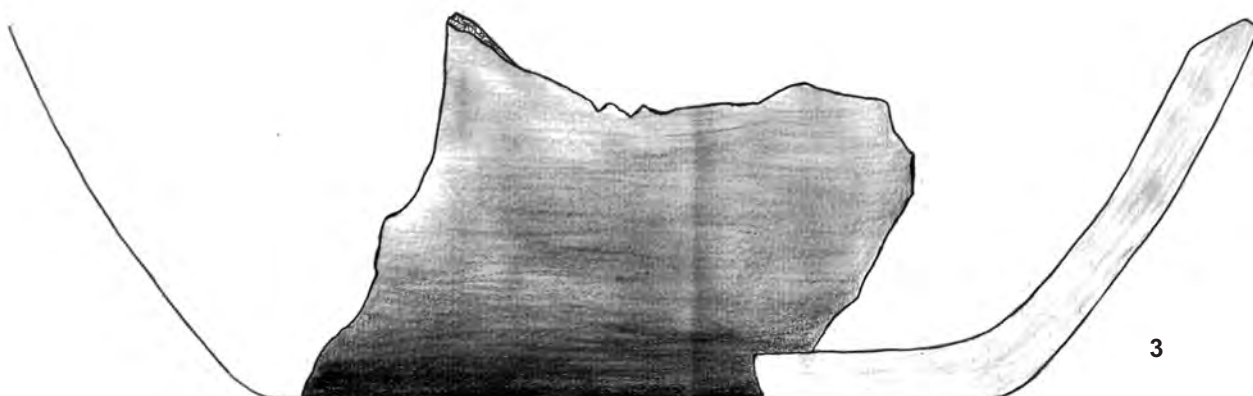
PLANȘA CV



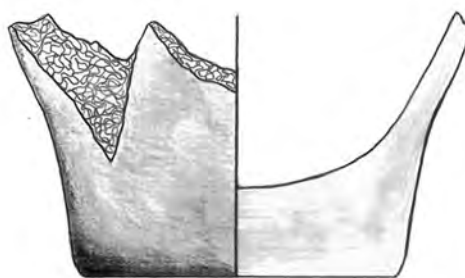
1



2



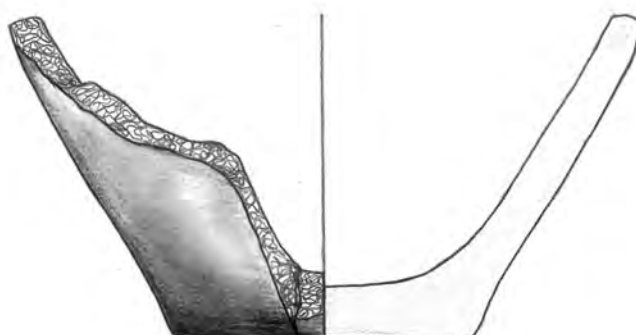
3



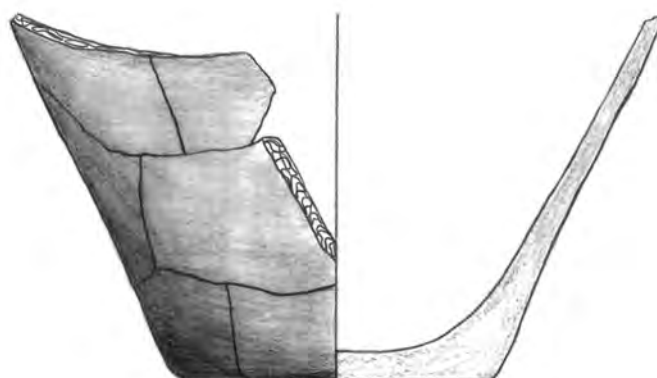
1



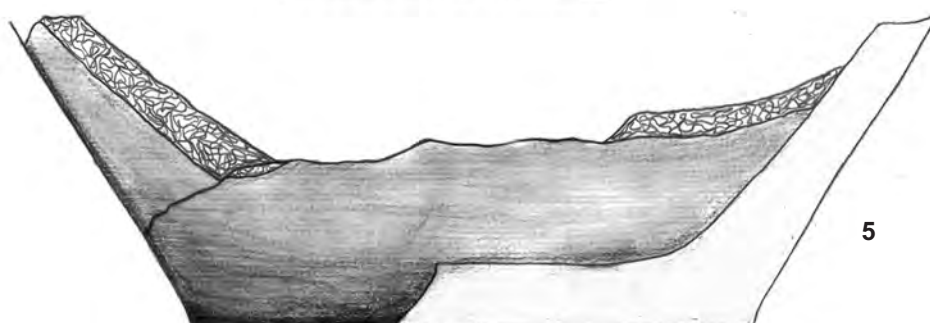
2



3

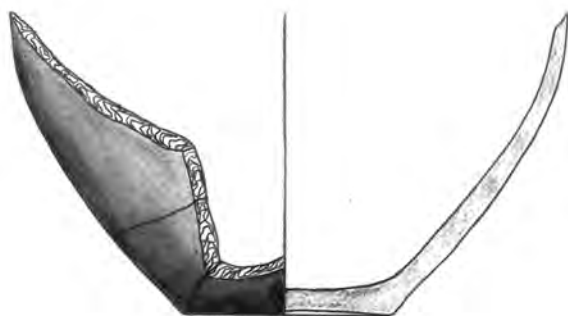


4



5

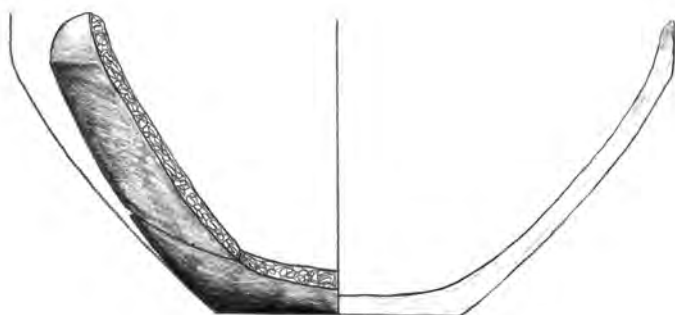
PLANȘA CVII



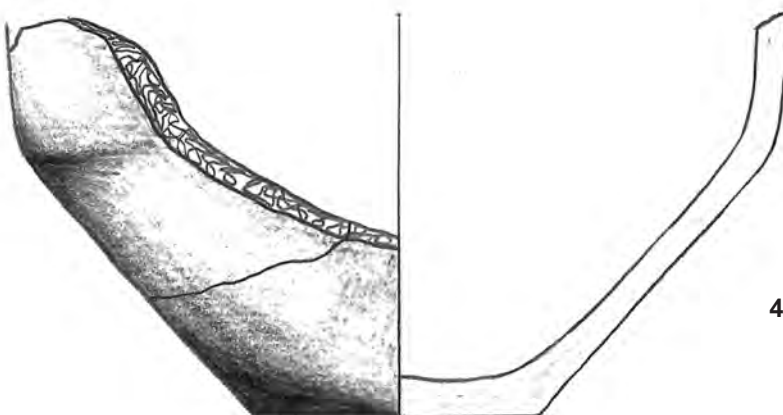
1



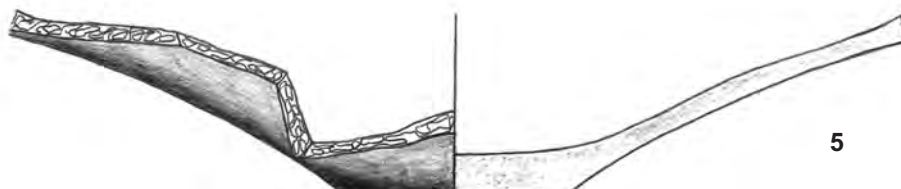
2



3

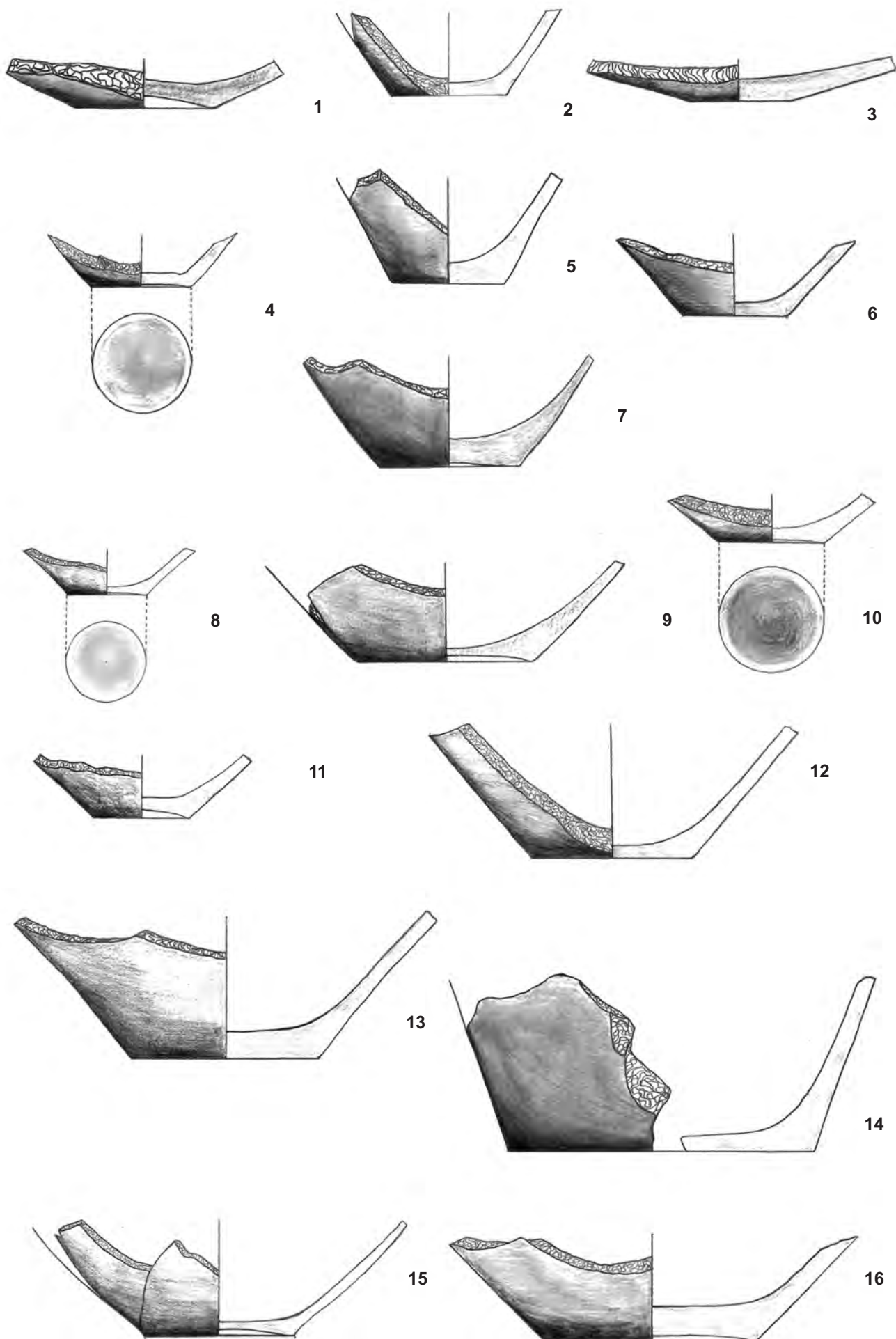


4



5

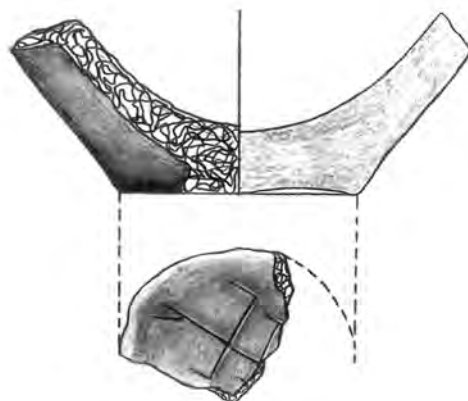
PLANȘA CVIII



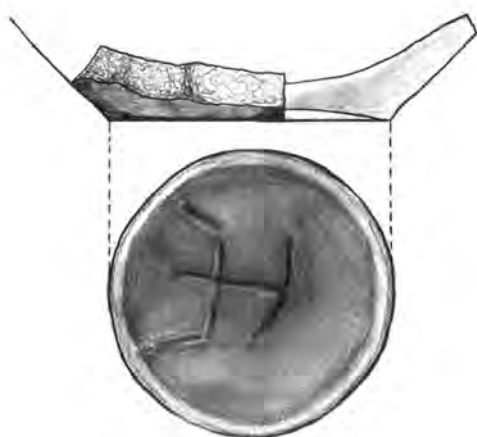
PLANȘA CIX



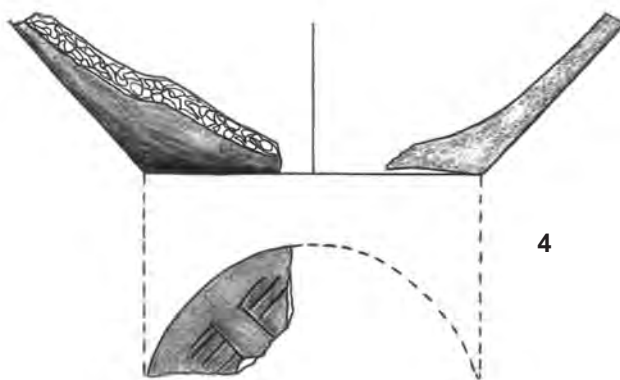
1



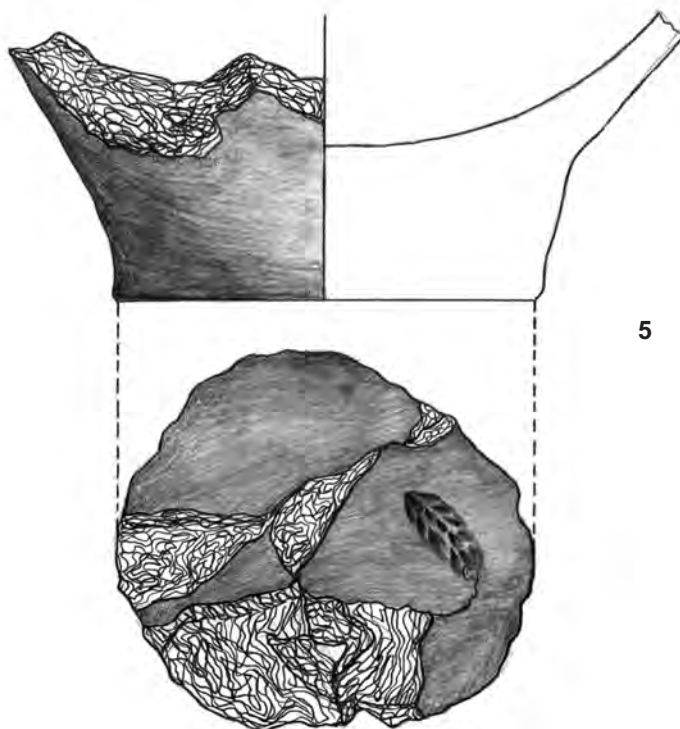
2



3

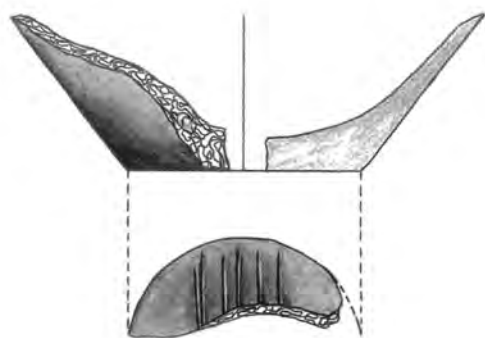


4

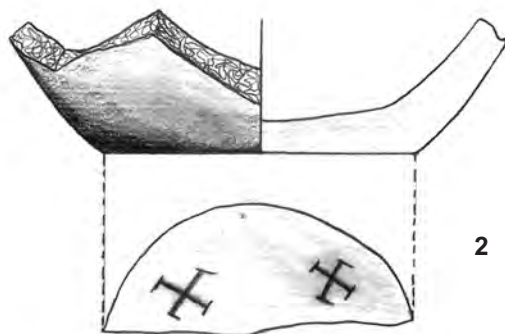


5

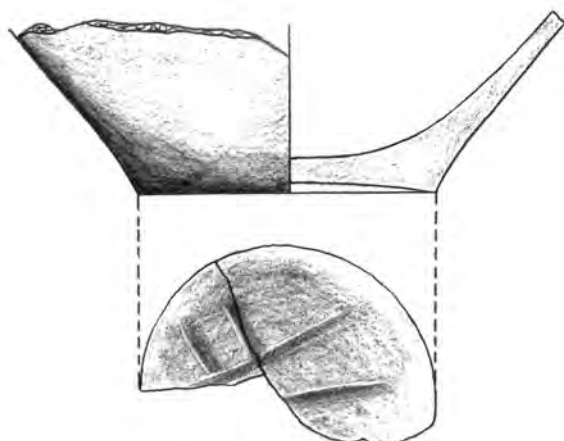
PLANȘA CX



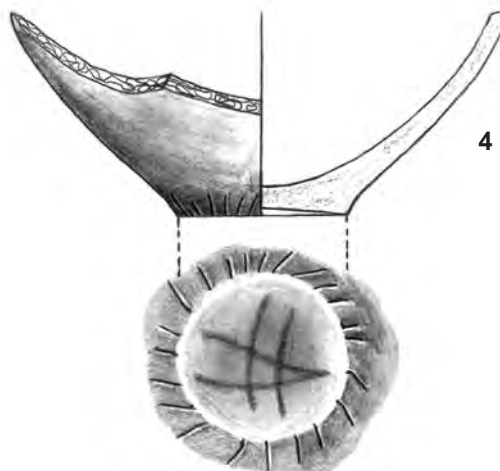
1



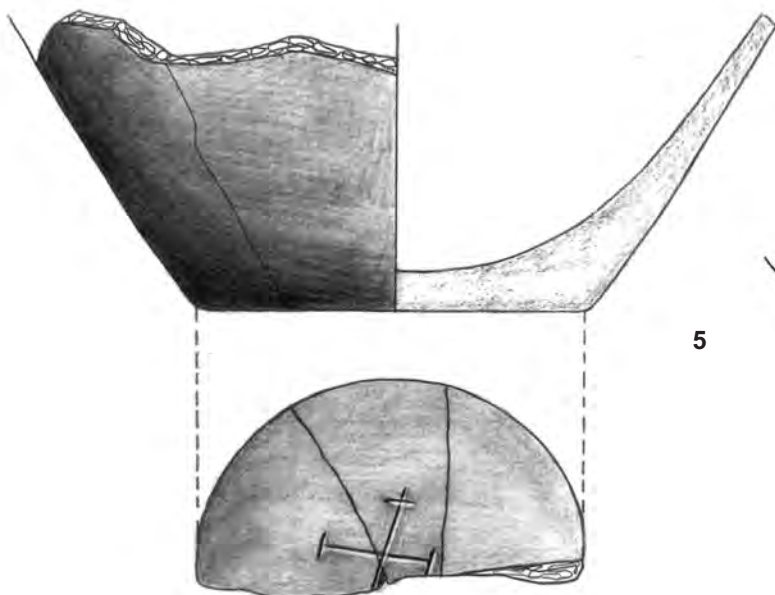
2



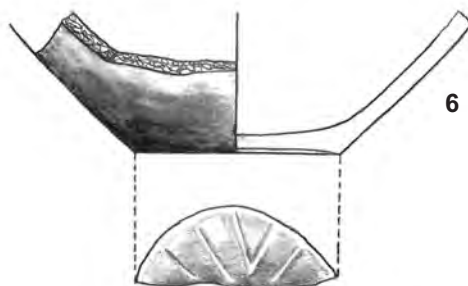
3



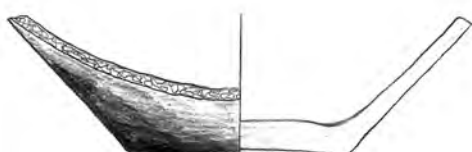
4



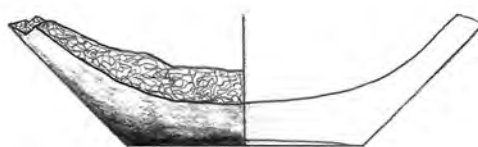
5



6

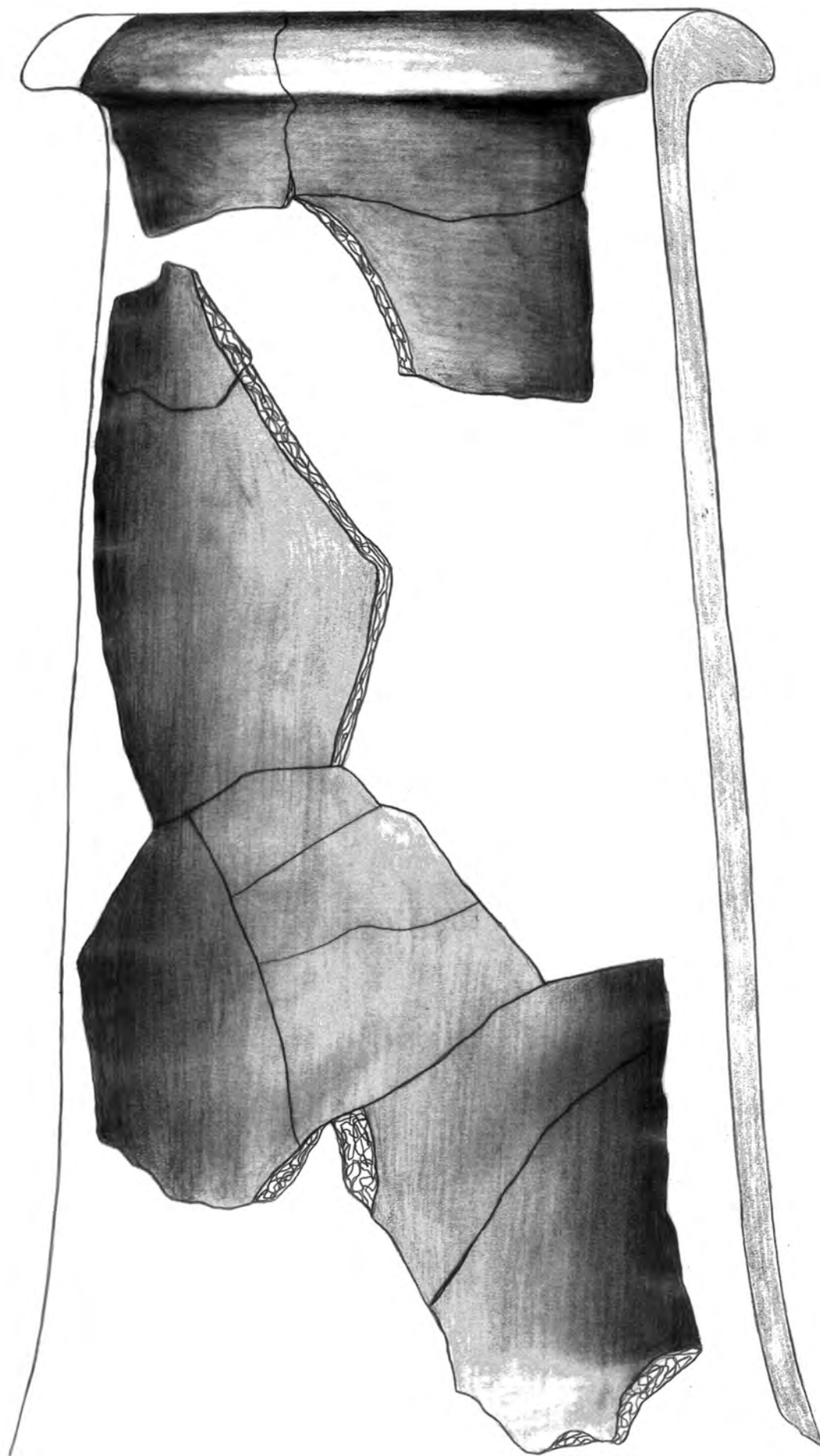


7



8

PLANȘA CXI

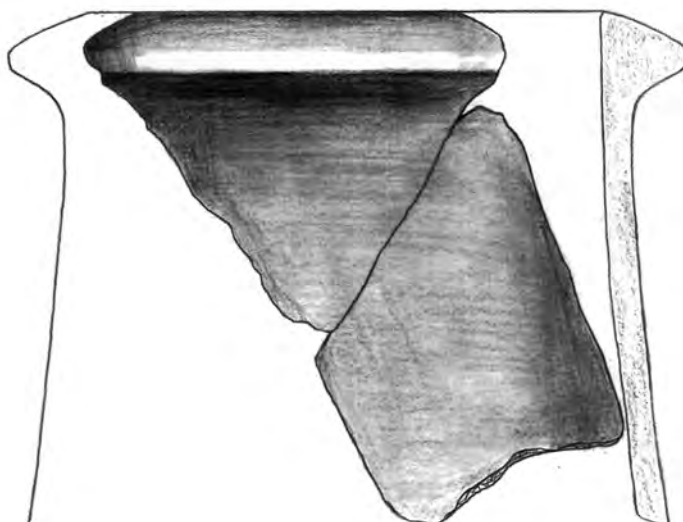


1

PLANȘA CXII



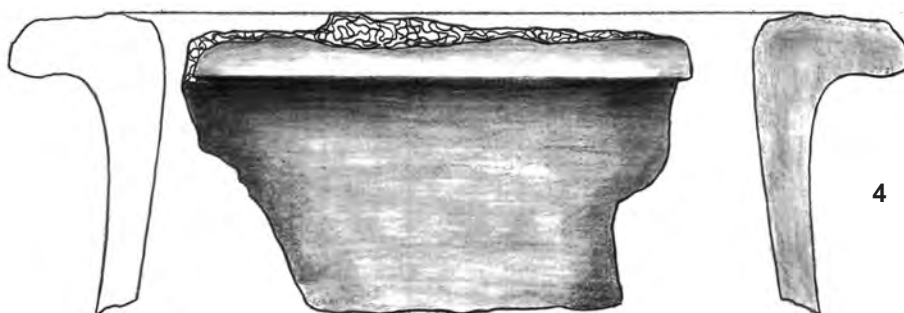
1



2

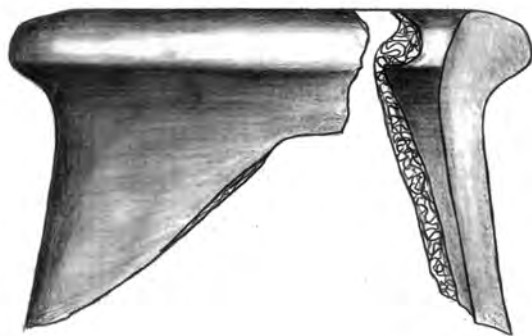


3



4

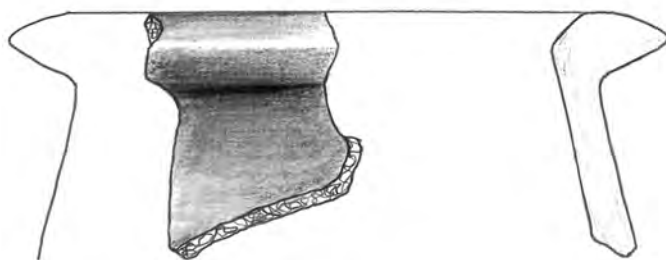
PLANȘA CXIII



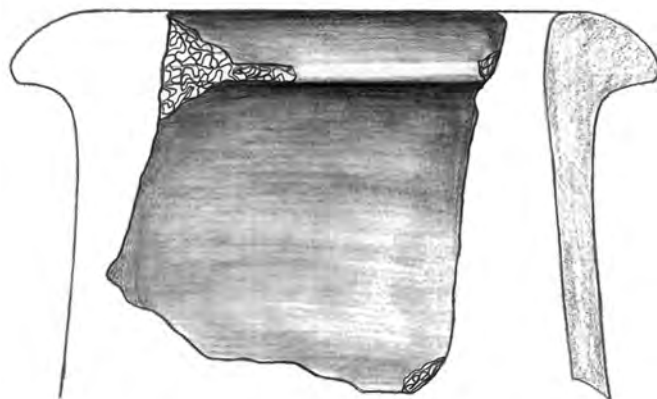
1



2



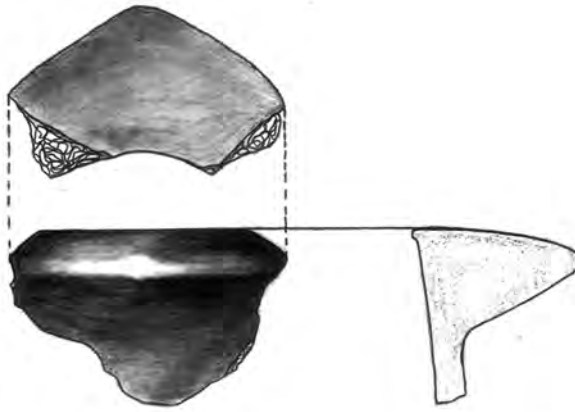
3



4



5



1



2



3



4



5

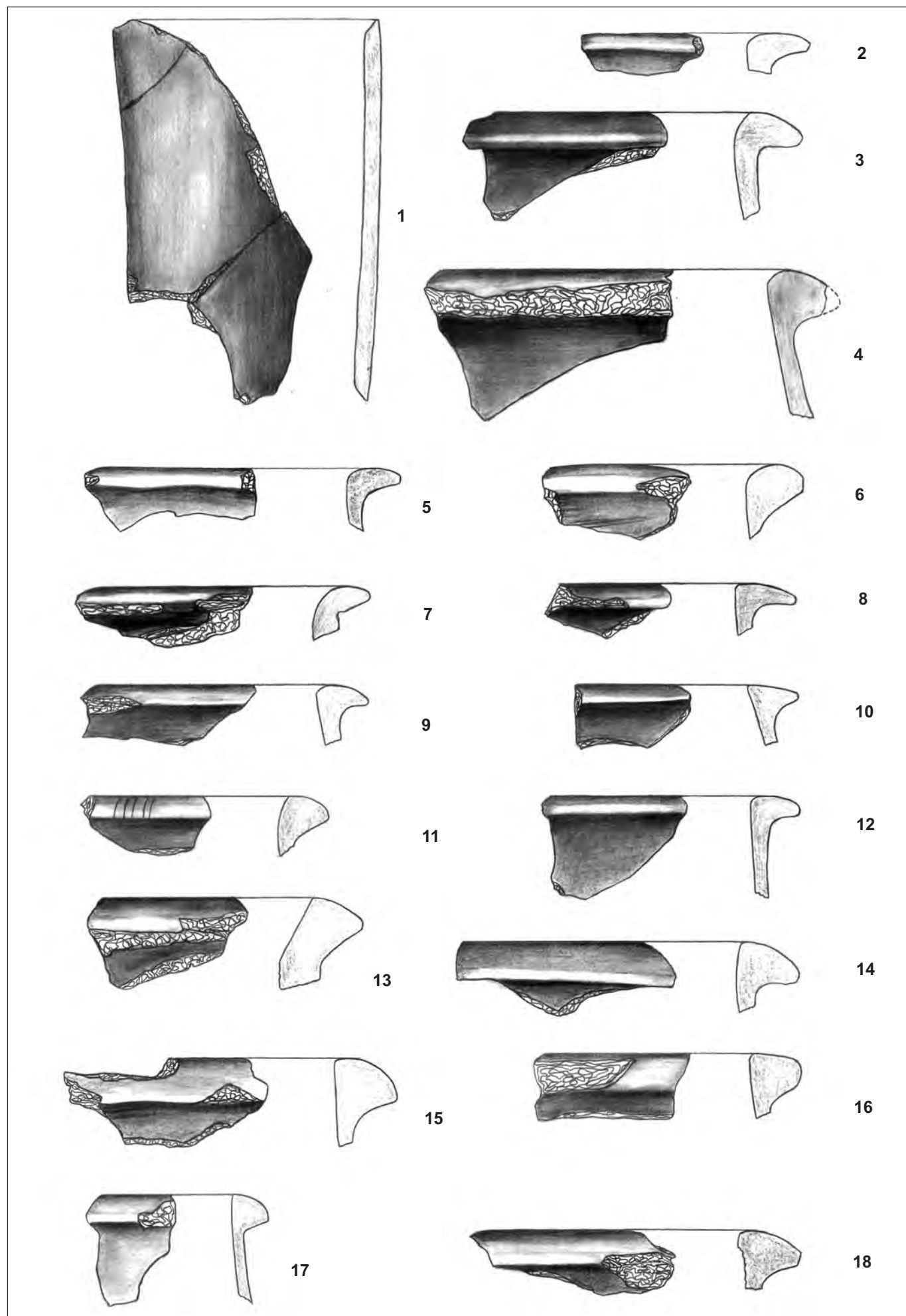


6

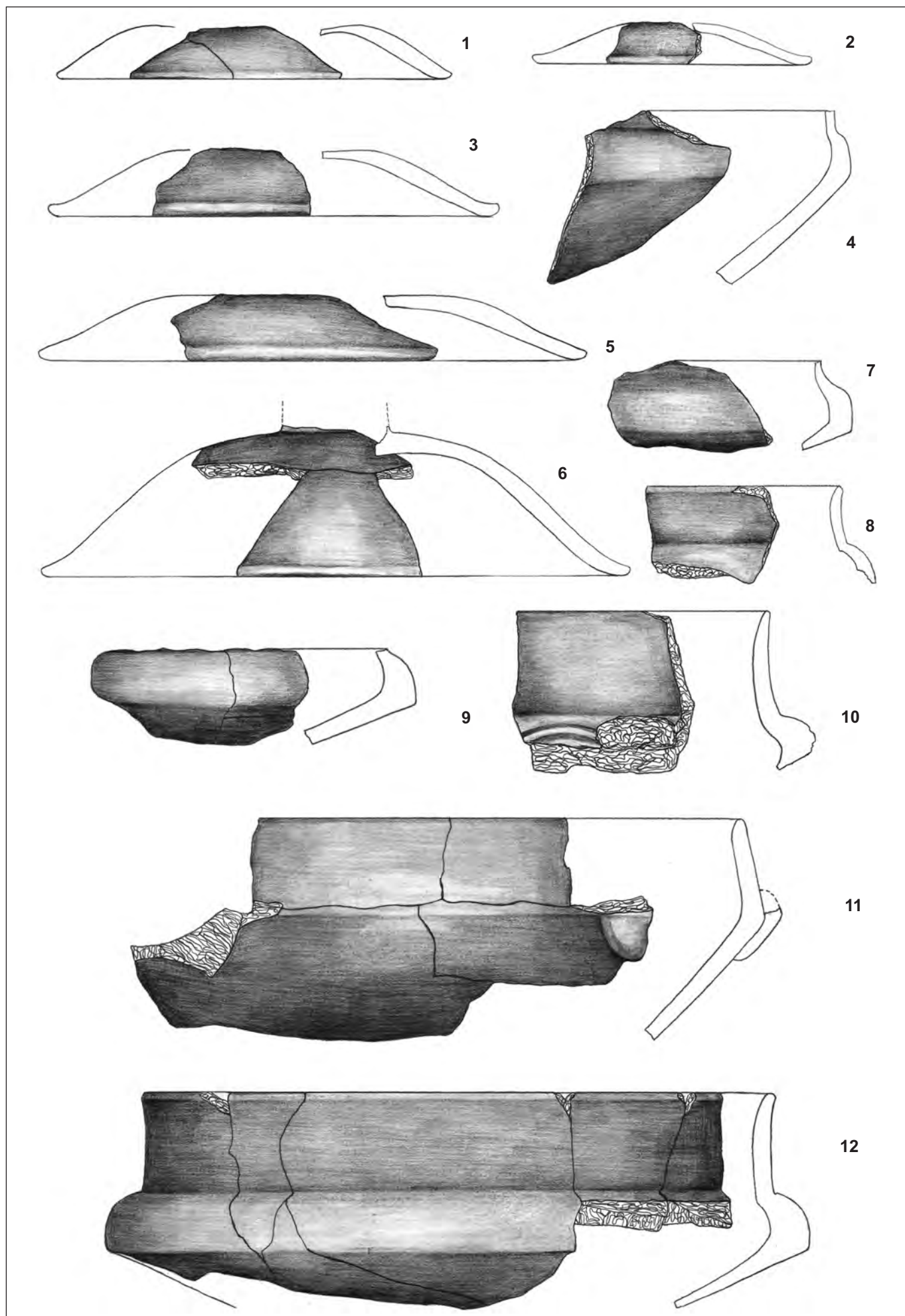


7

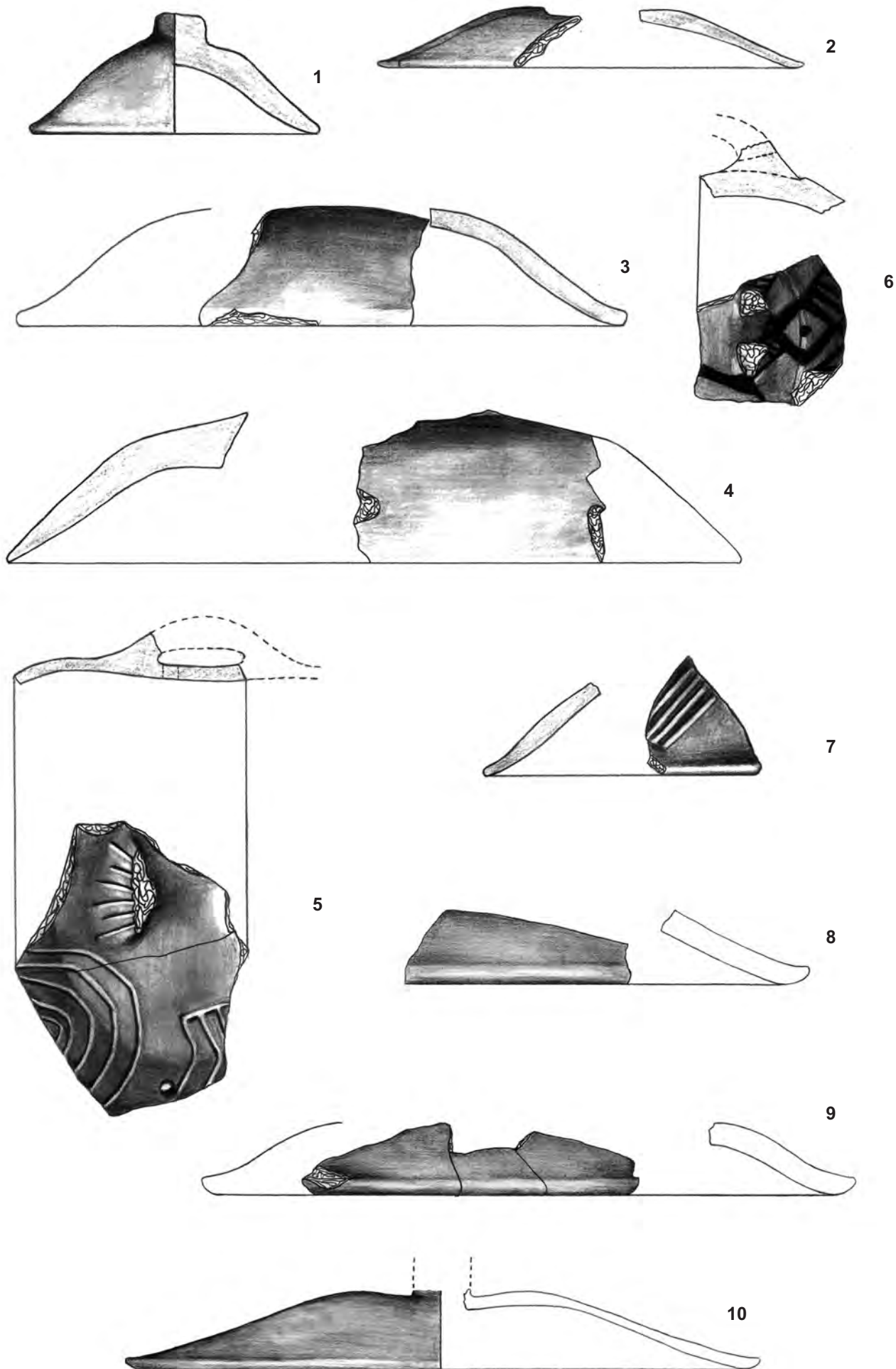
PLANȘA CXV



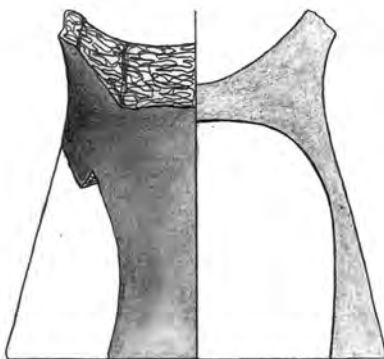
PLANȘA CXVI



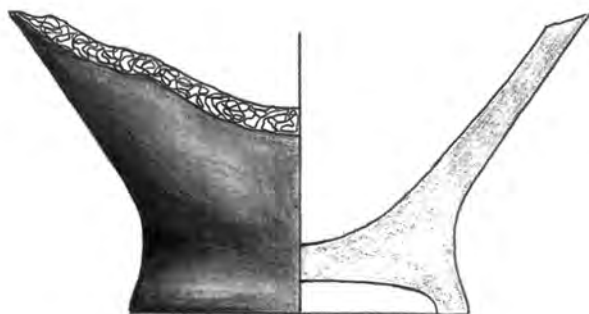
PLANȘA CXVII



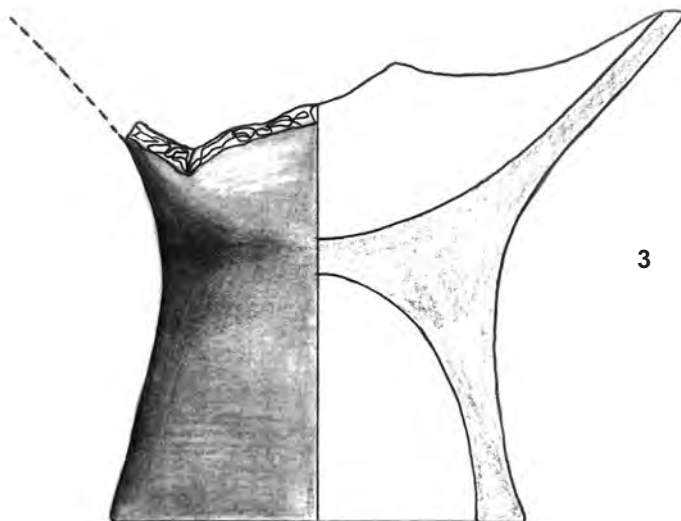
PLANȘA CXVIII



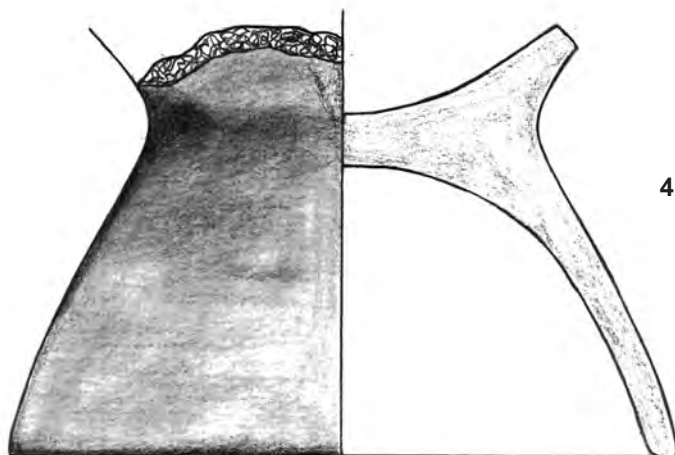
1



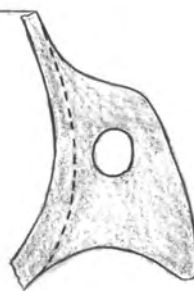
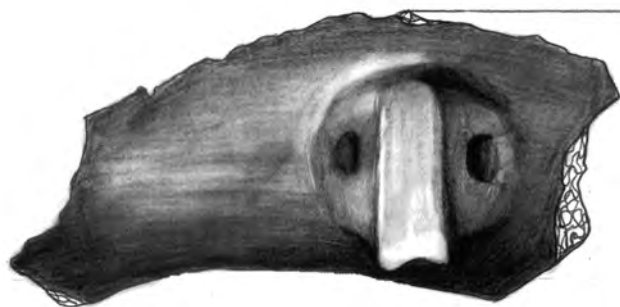
2



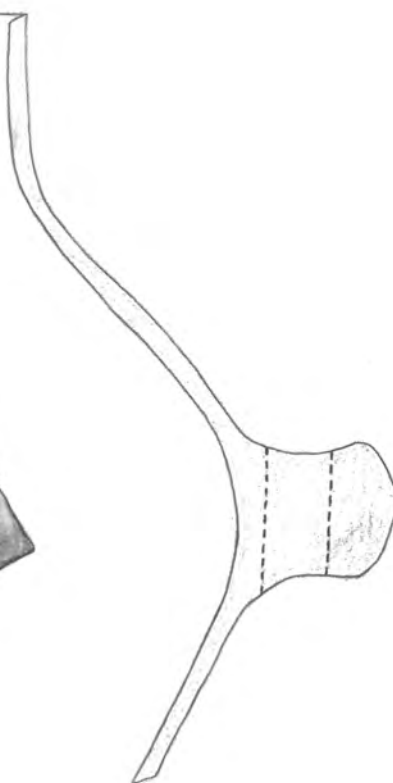
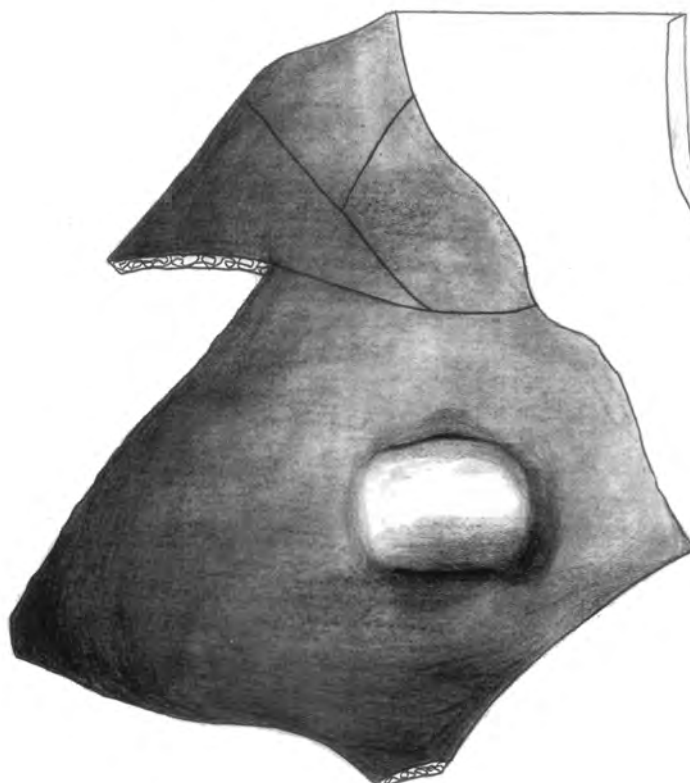
3



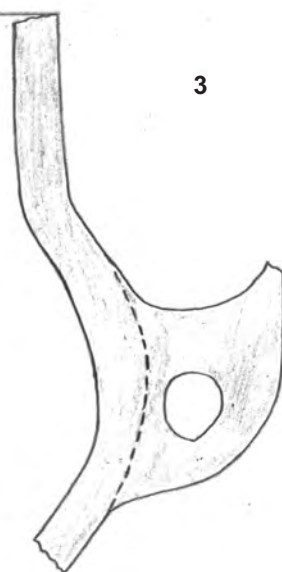
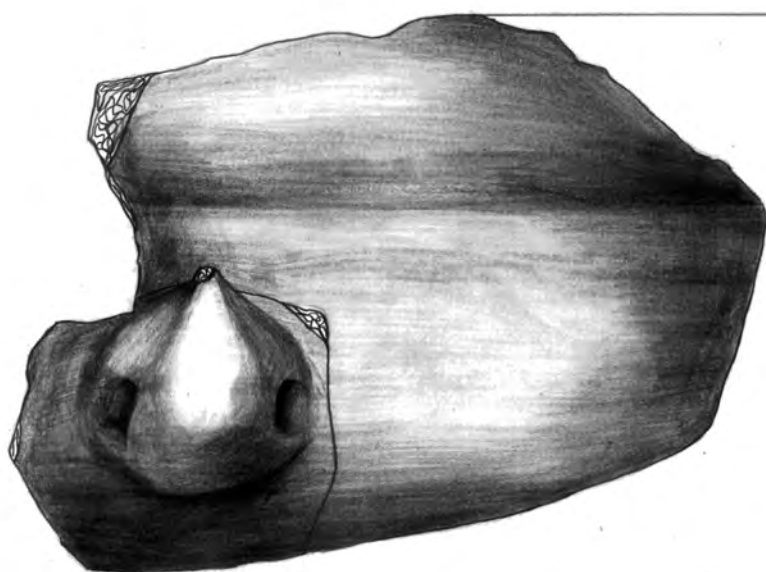
4



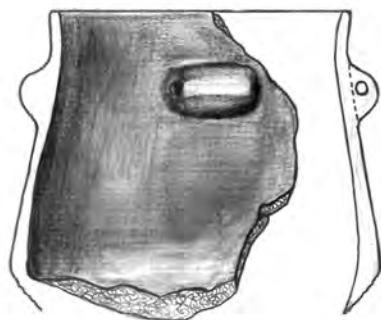
1



2



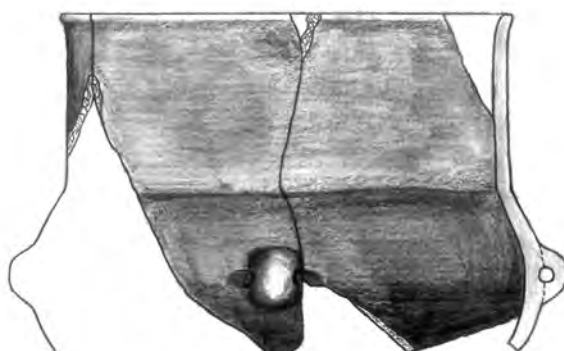
3



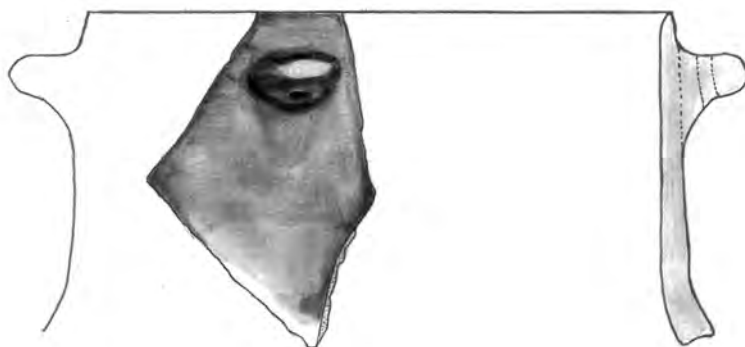
1



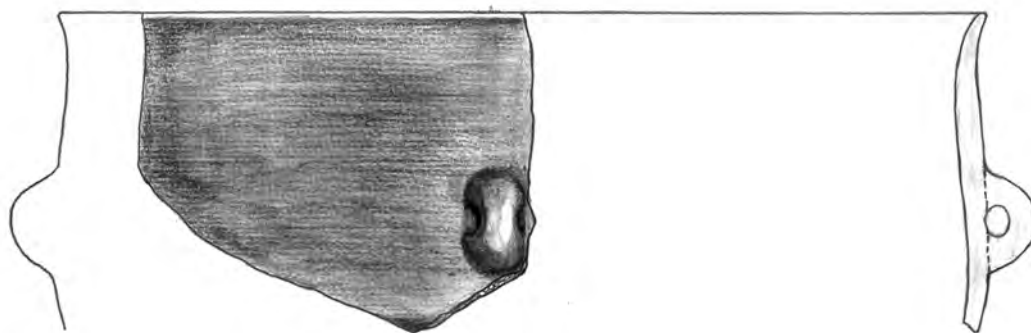
2



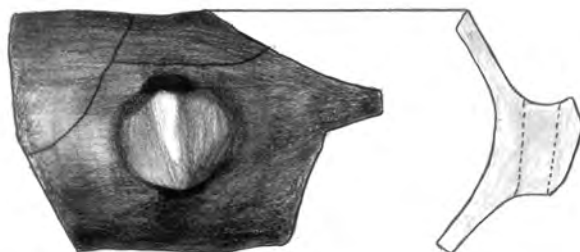
3



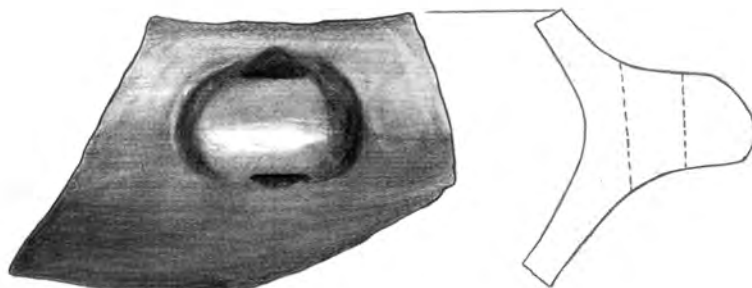
4



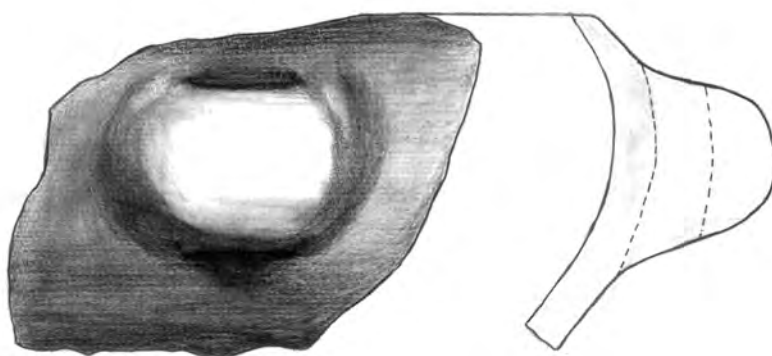
5



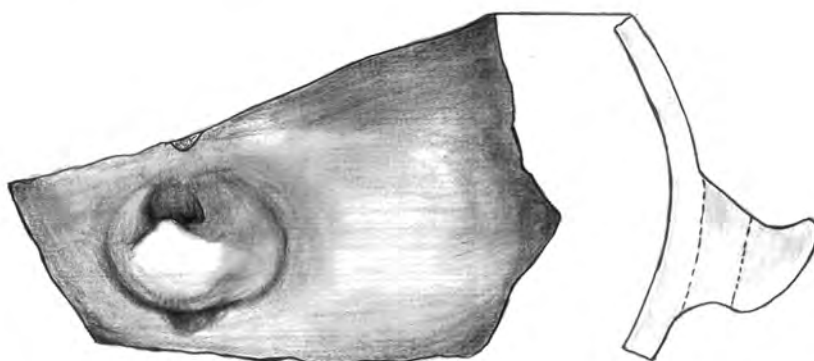
1



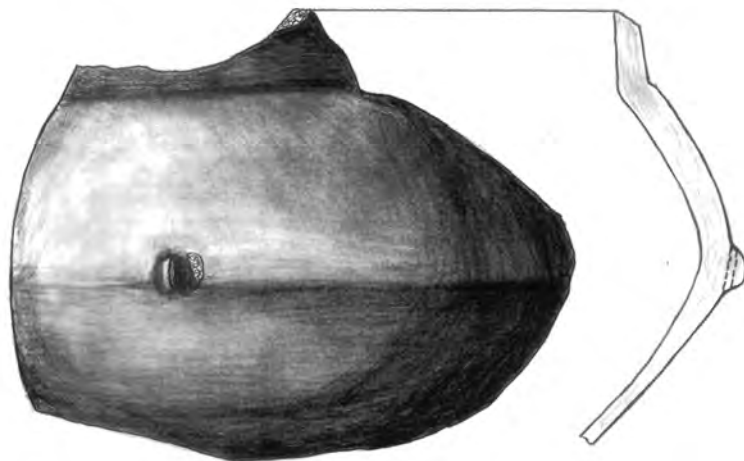
2



3

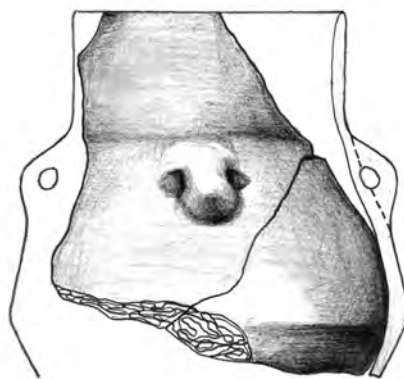


4



5

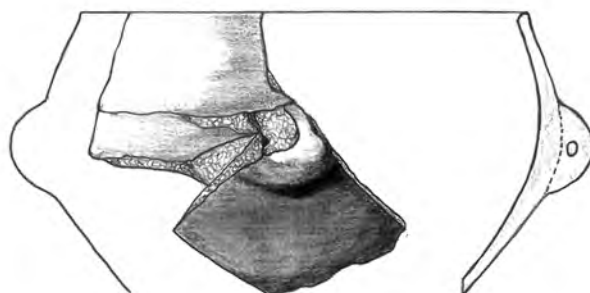
PLANȘA CXXII



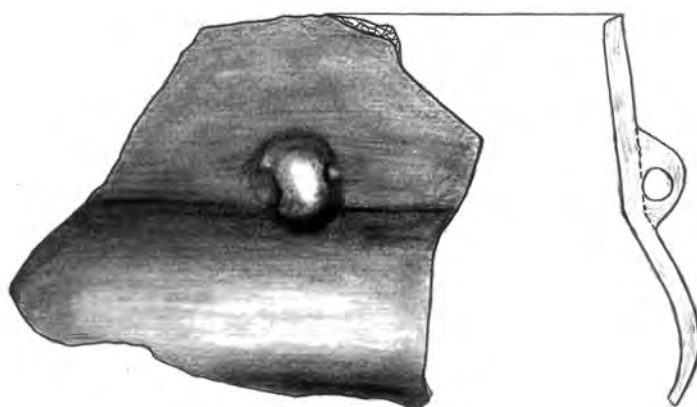
1



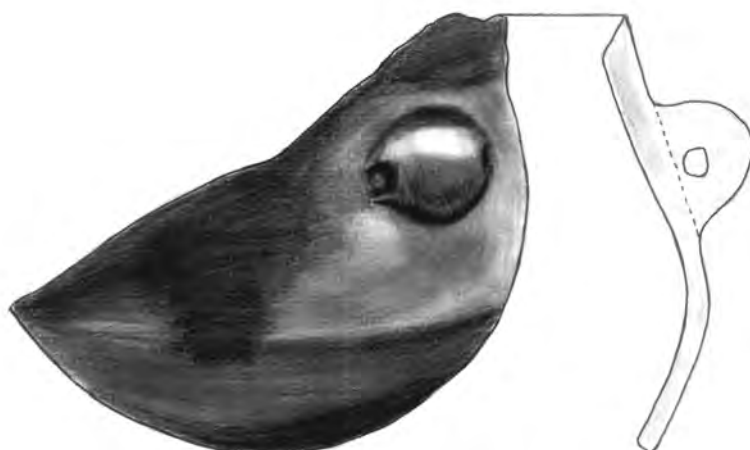
2



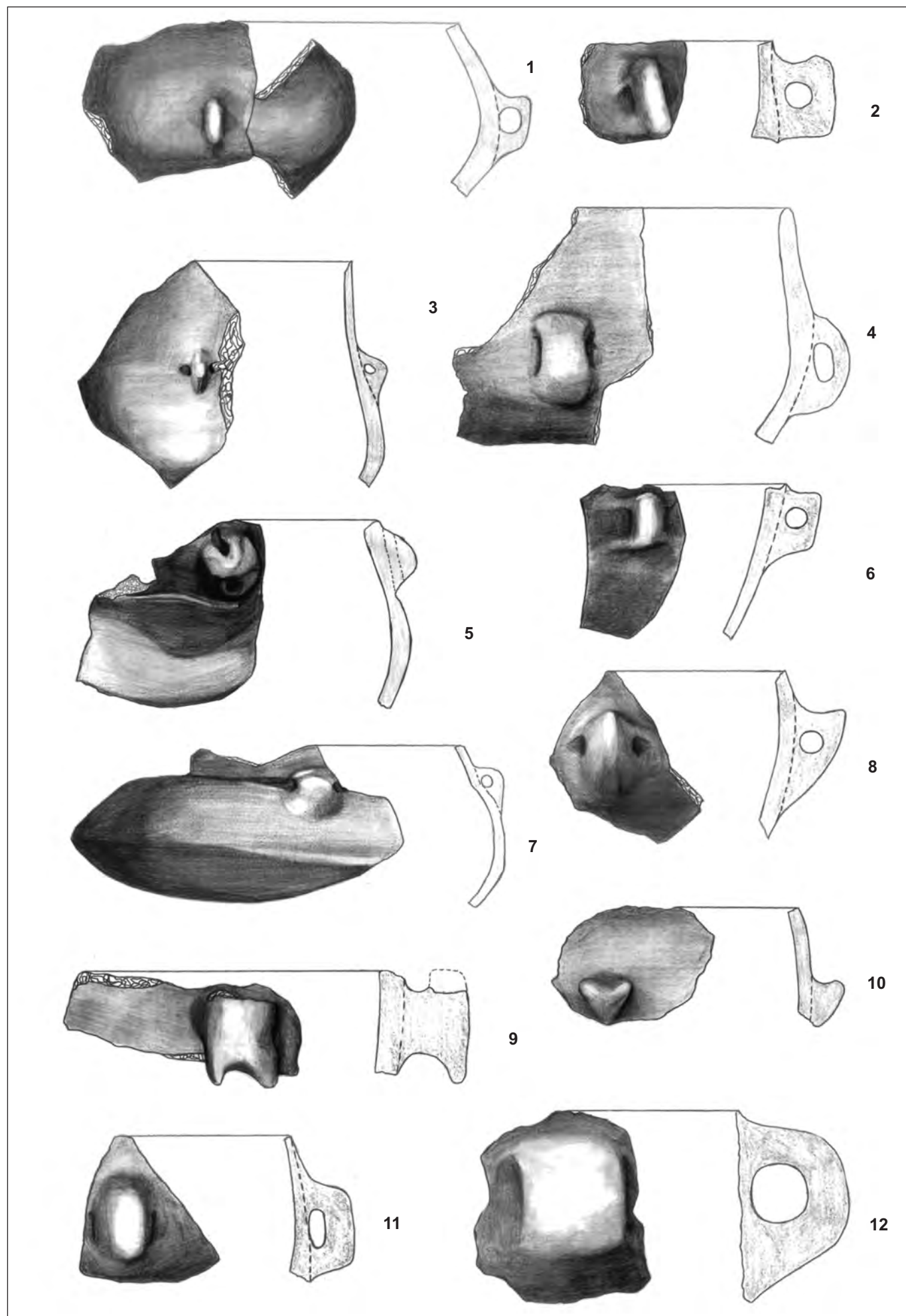
3



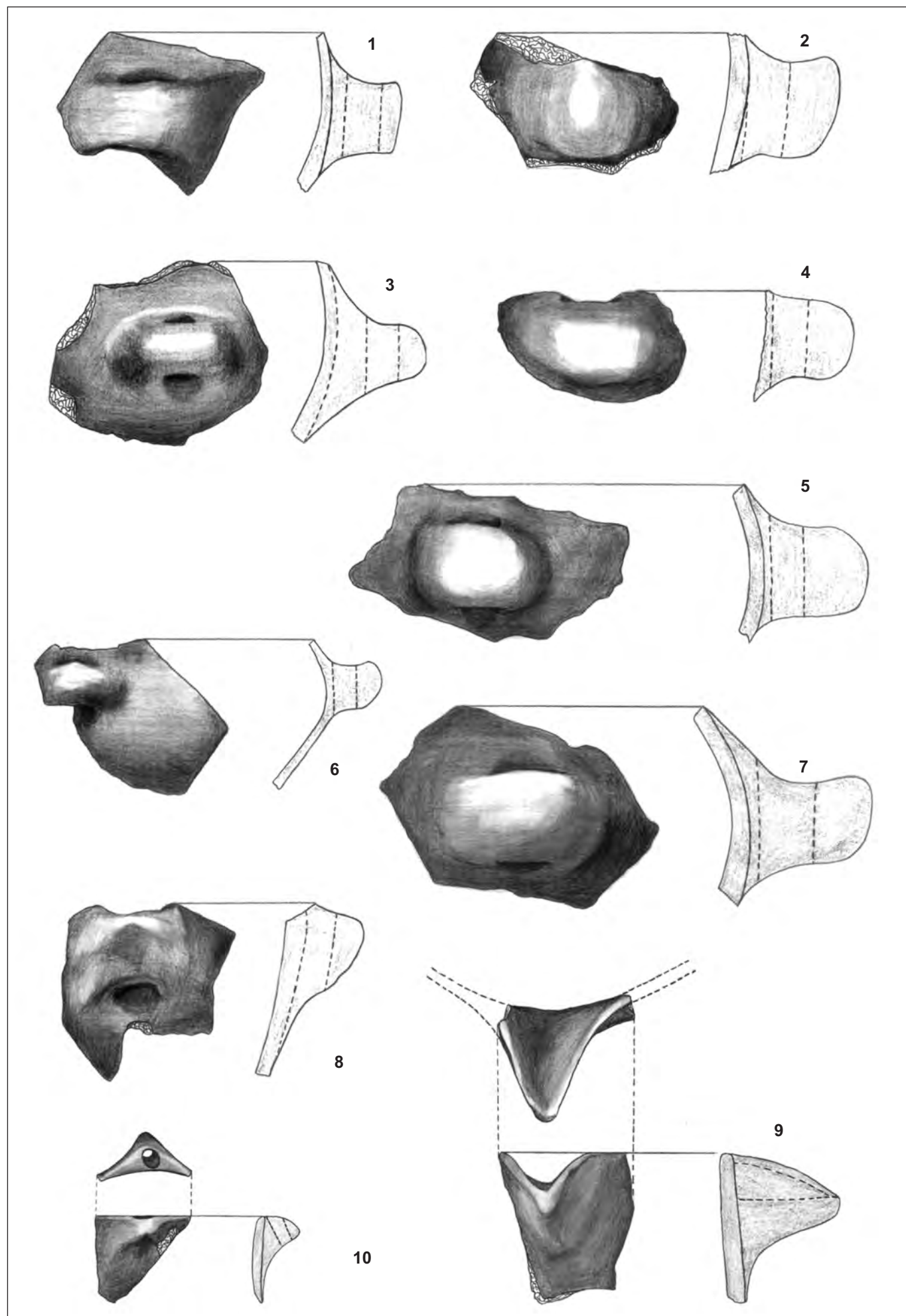
4



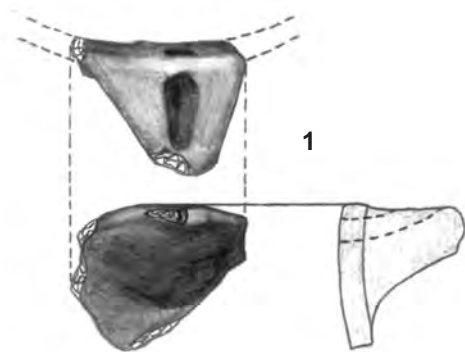
5



PLANȘA CXXIV



PLANȘA CXXV



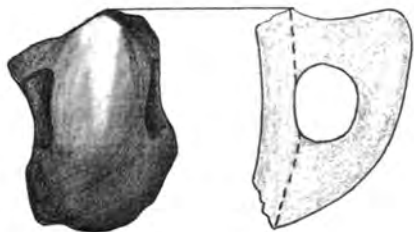
1



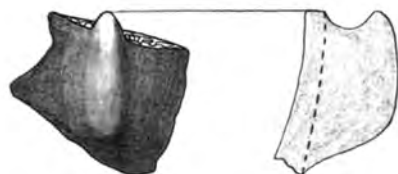
2



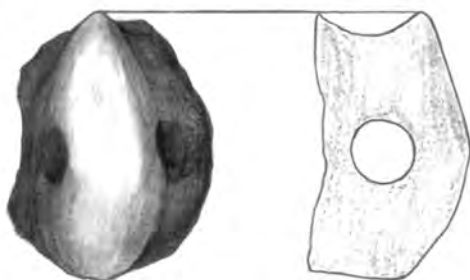
3



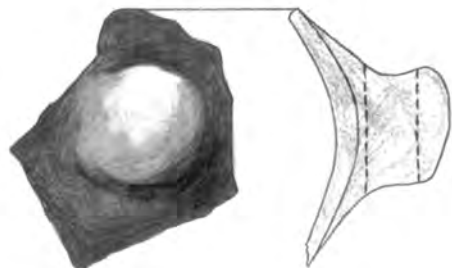
4



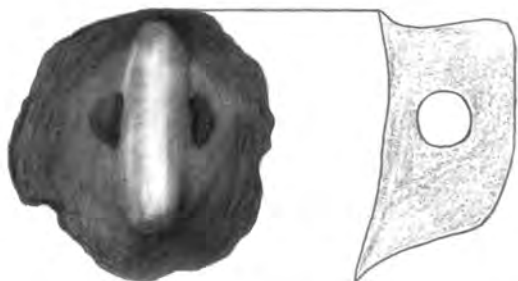
5



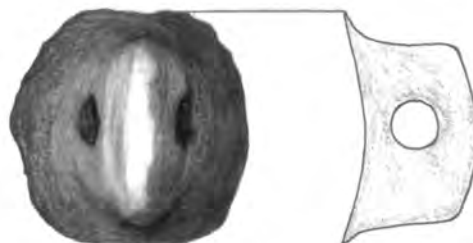
6



7



8



9



10



13

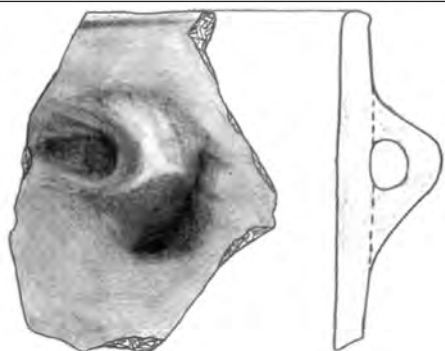


11

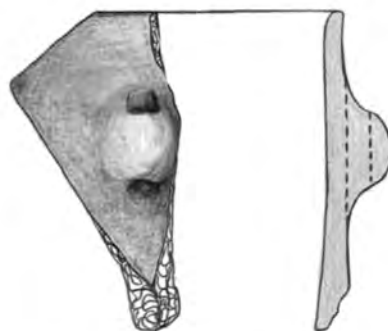


12

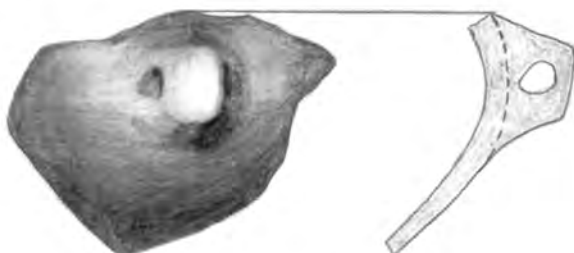
PLANȘA CXXVI



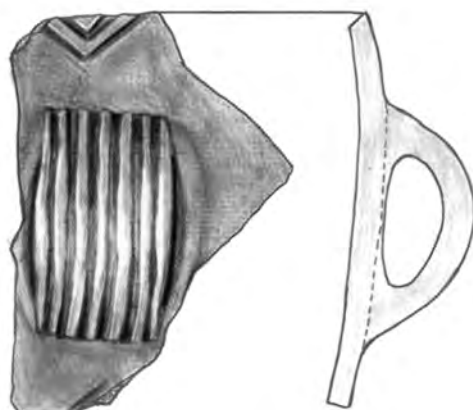
1



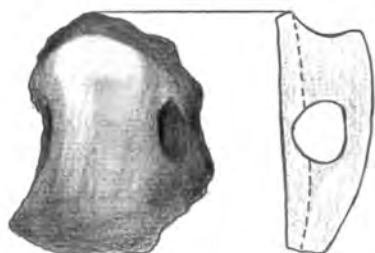
2



3



4



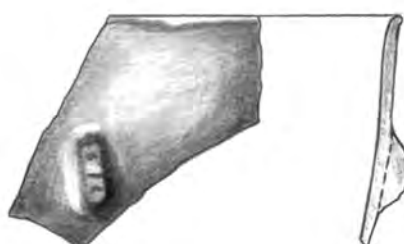
5



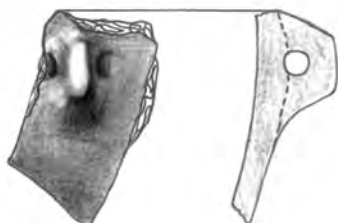
6



7



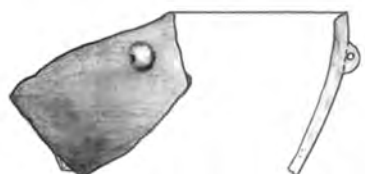
8



9



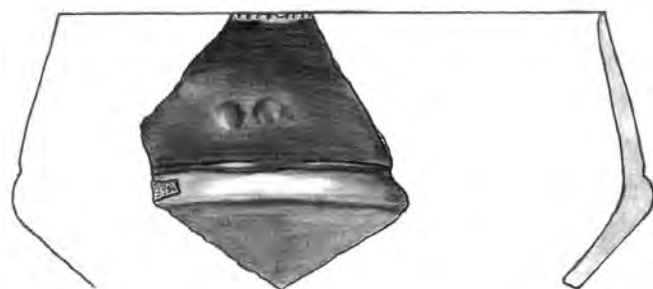
10



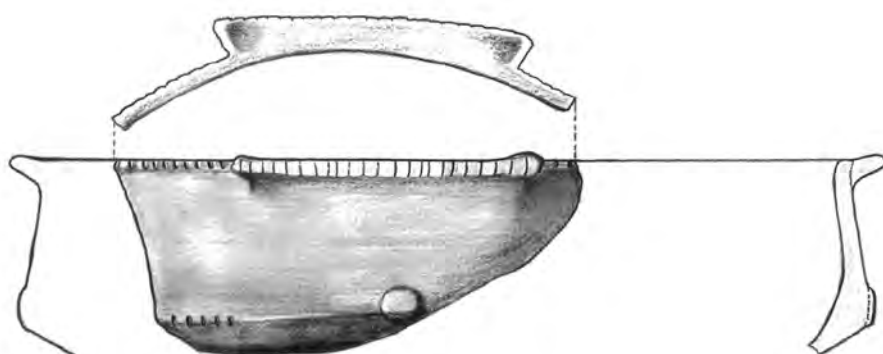
11



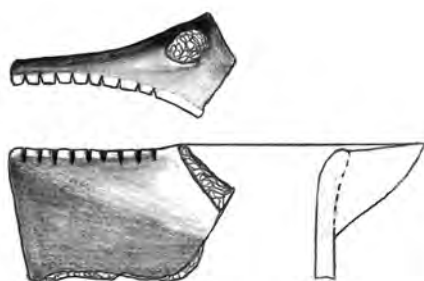
12



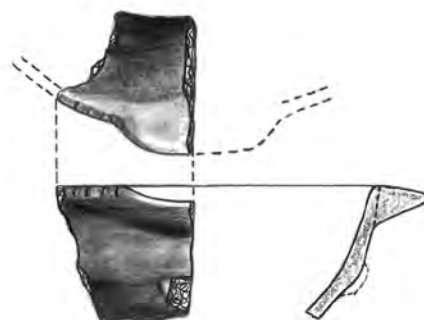
1



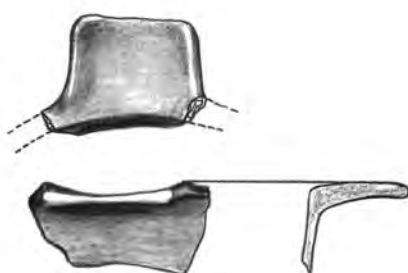
2



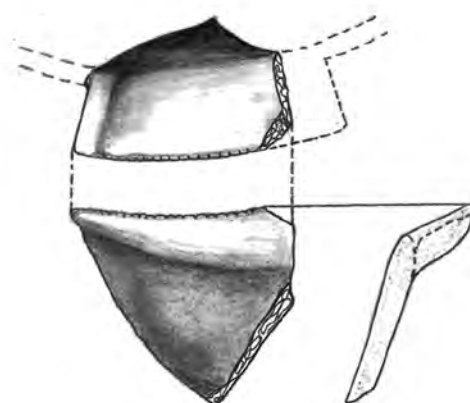
3



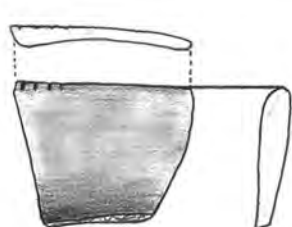
4



5



6



1



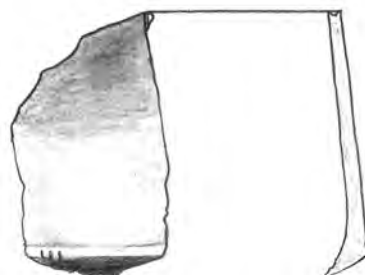
2



3



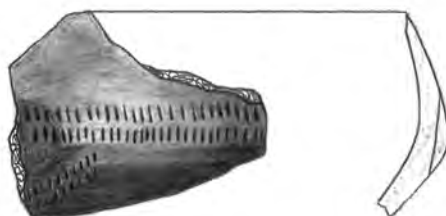
4



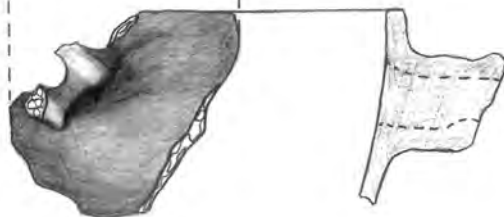
5



6



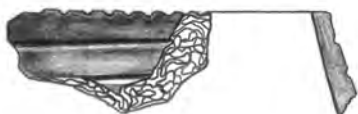
7



8



9



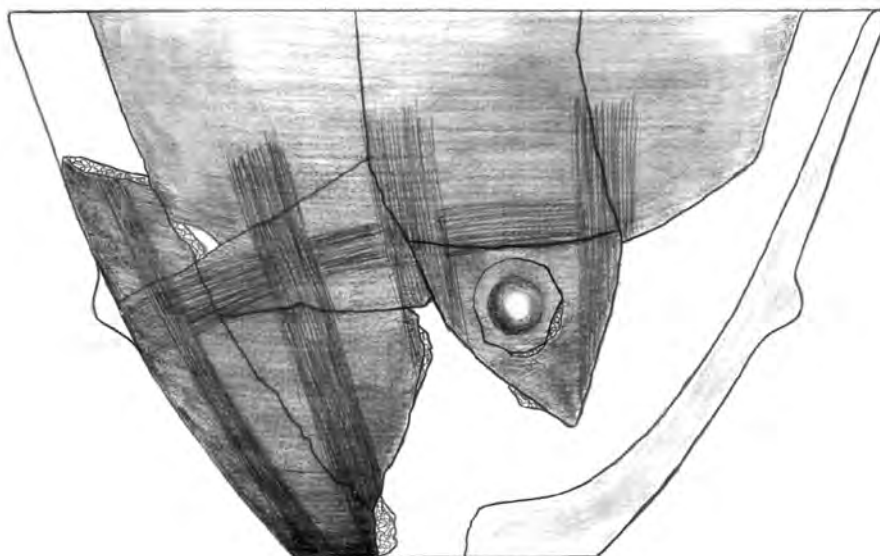
10



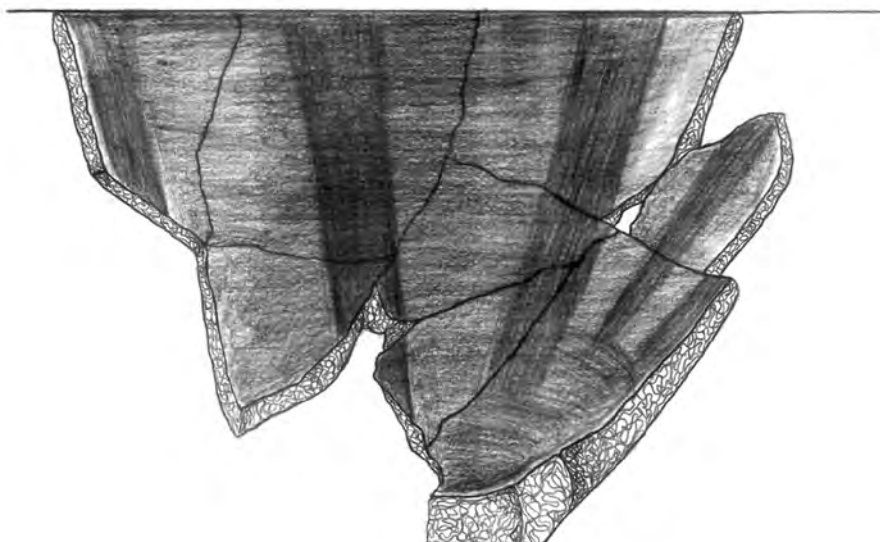
11



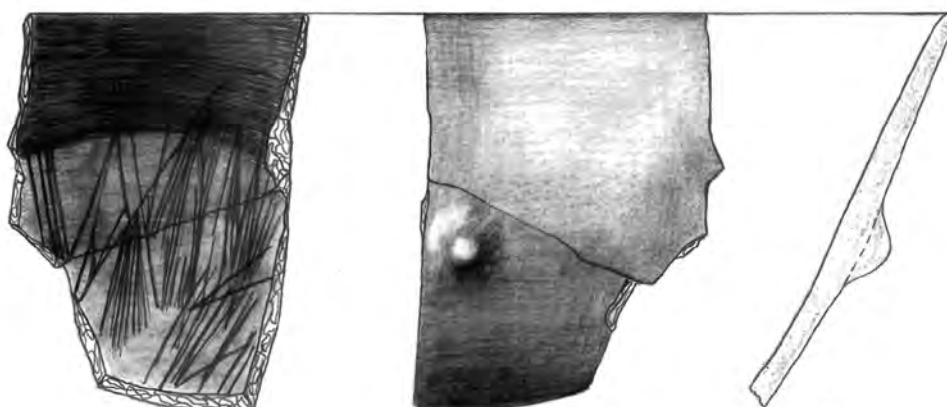
12



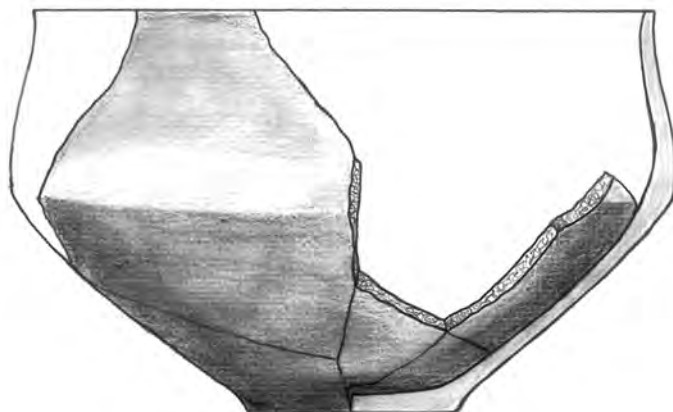
1a



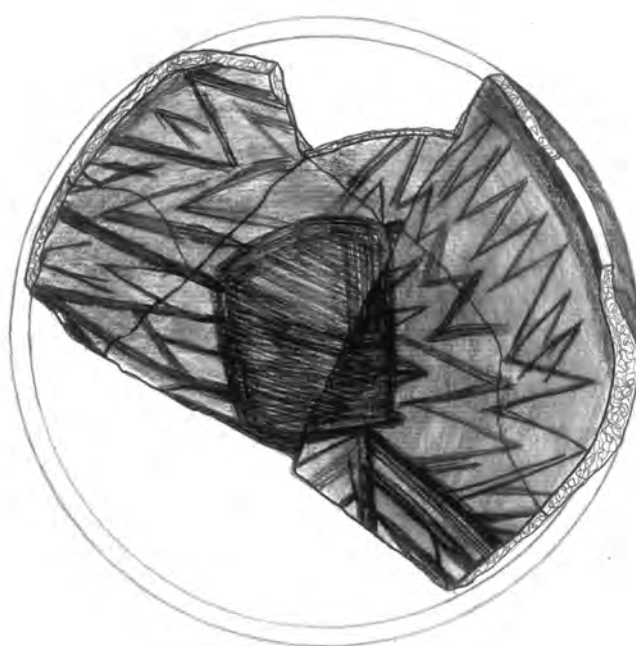
1b



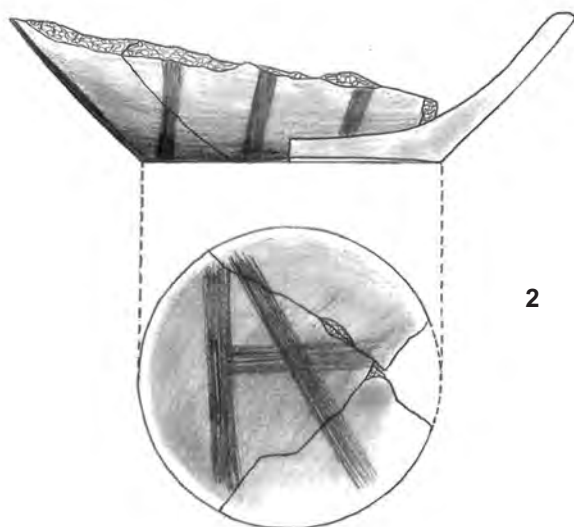
2



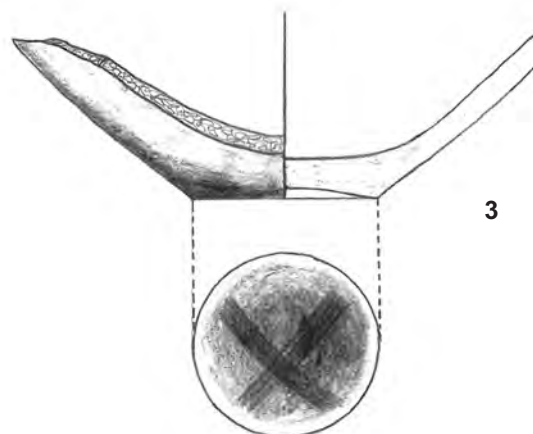
1a



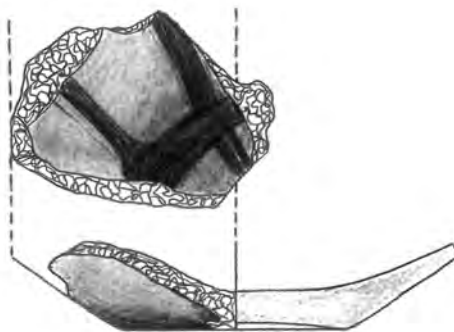
1b



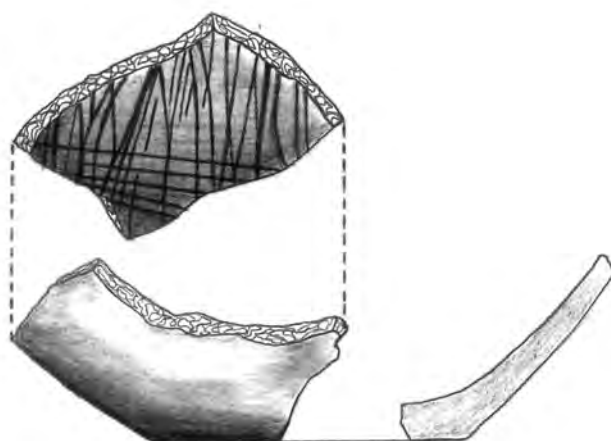
2



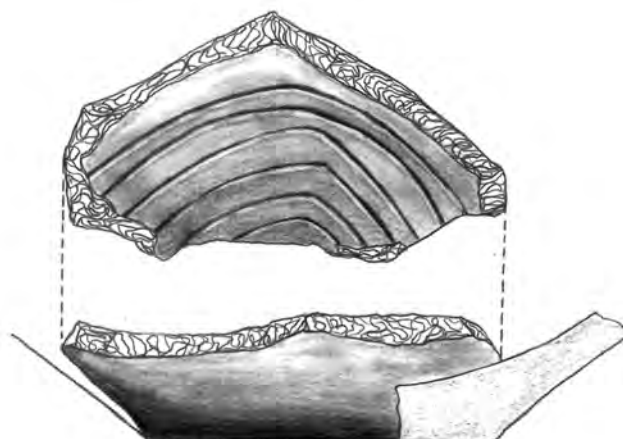
3



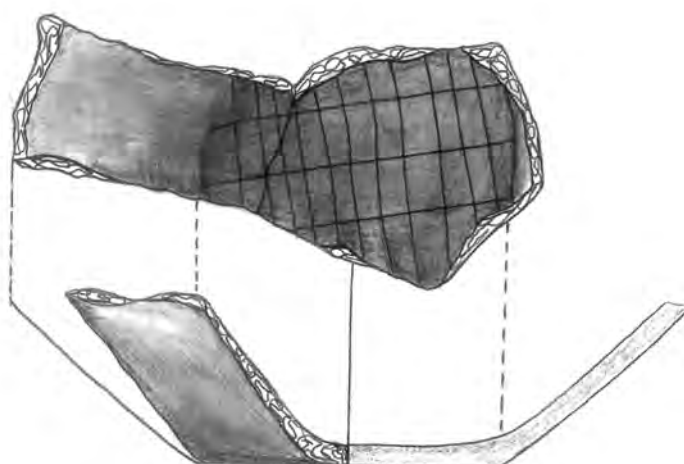
1



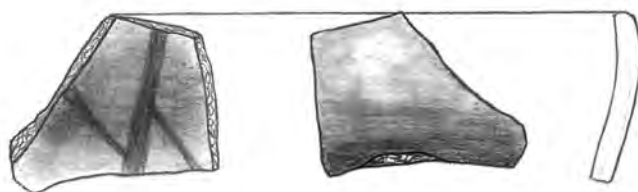
2



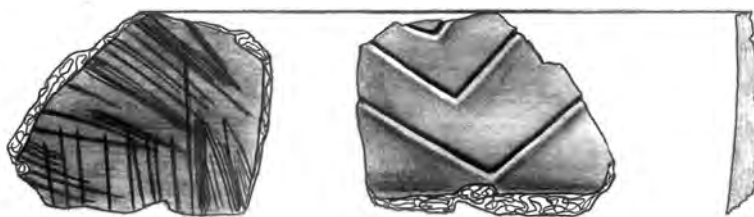
3



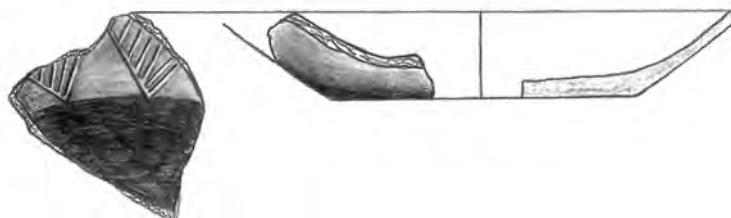
4



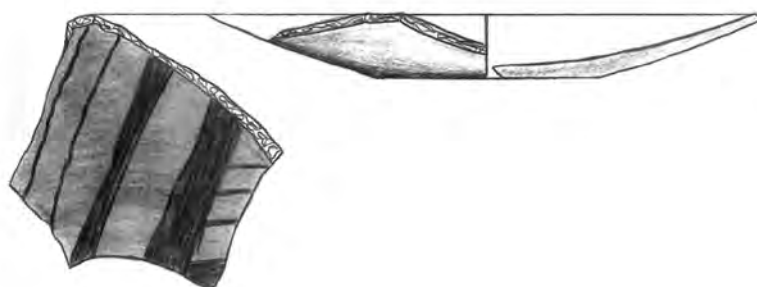
1



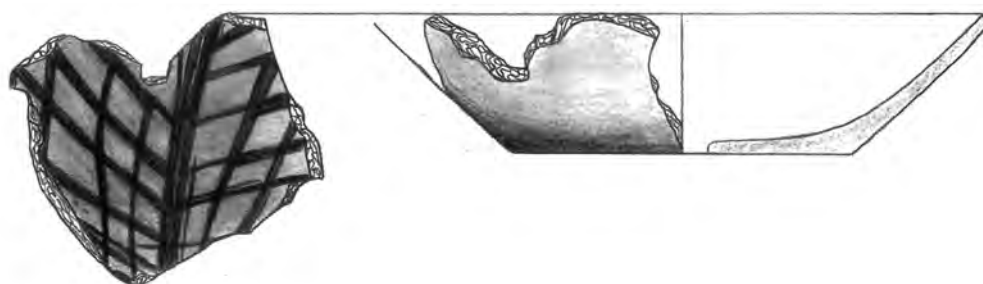
2



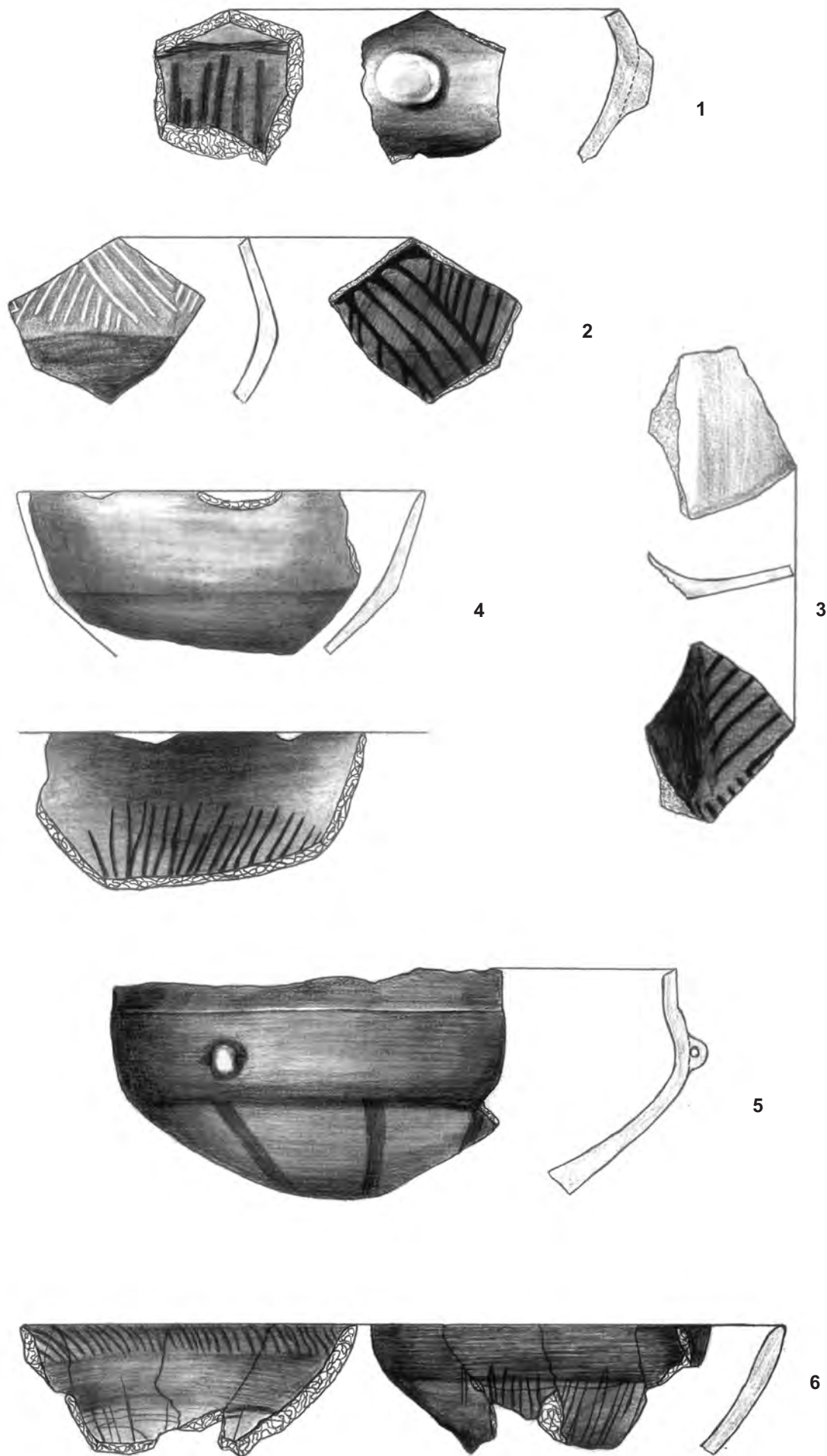
3



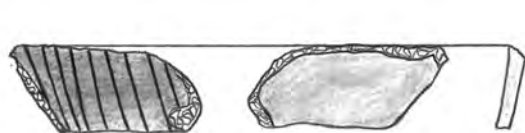
4



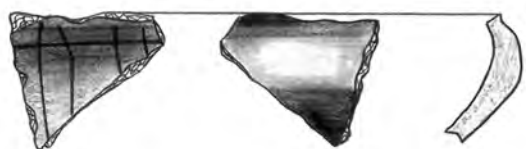
5



PLANȘA CXXXIV



1



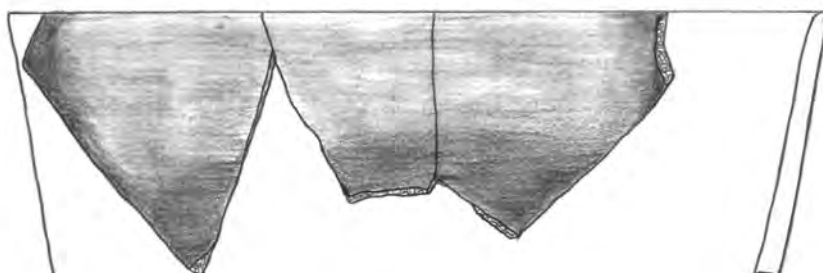
2



3



4



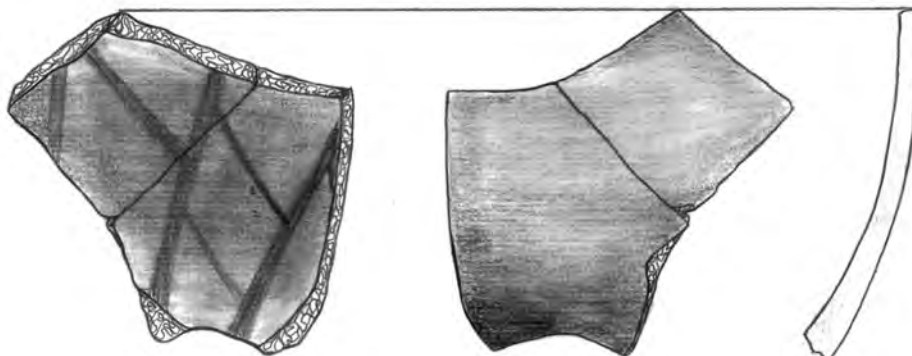
5a



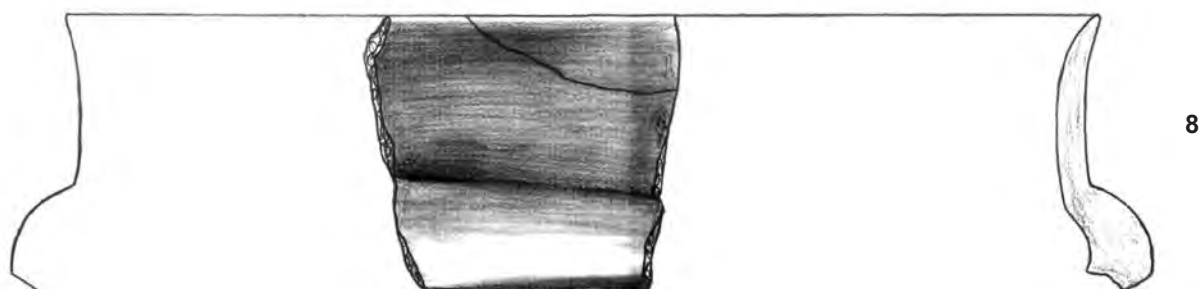
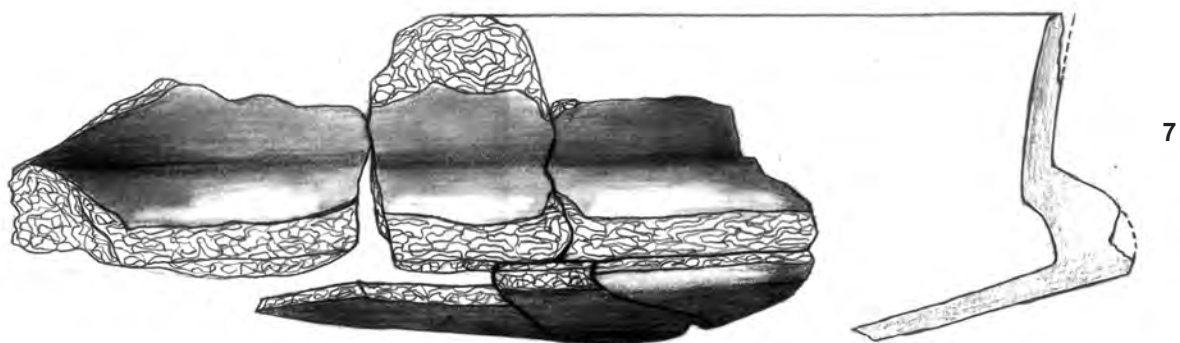
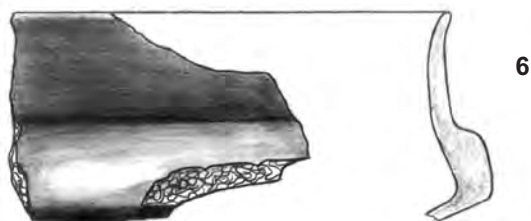
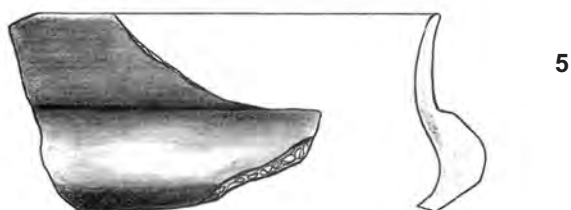
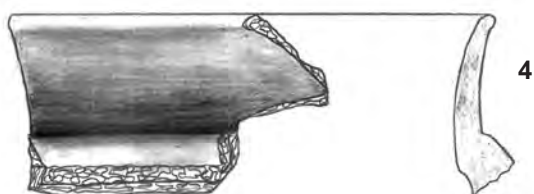
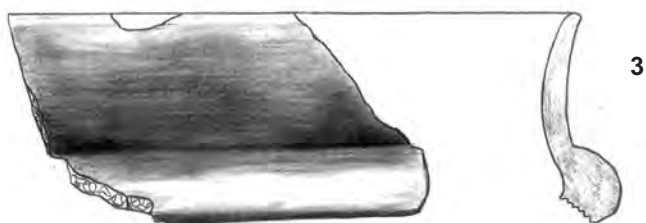
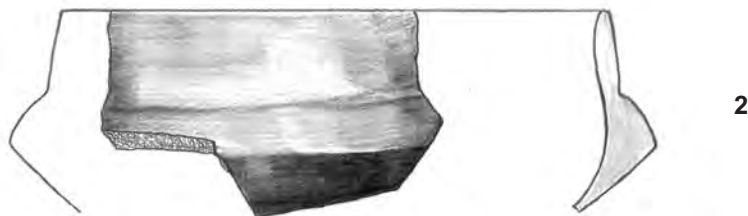
5b



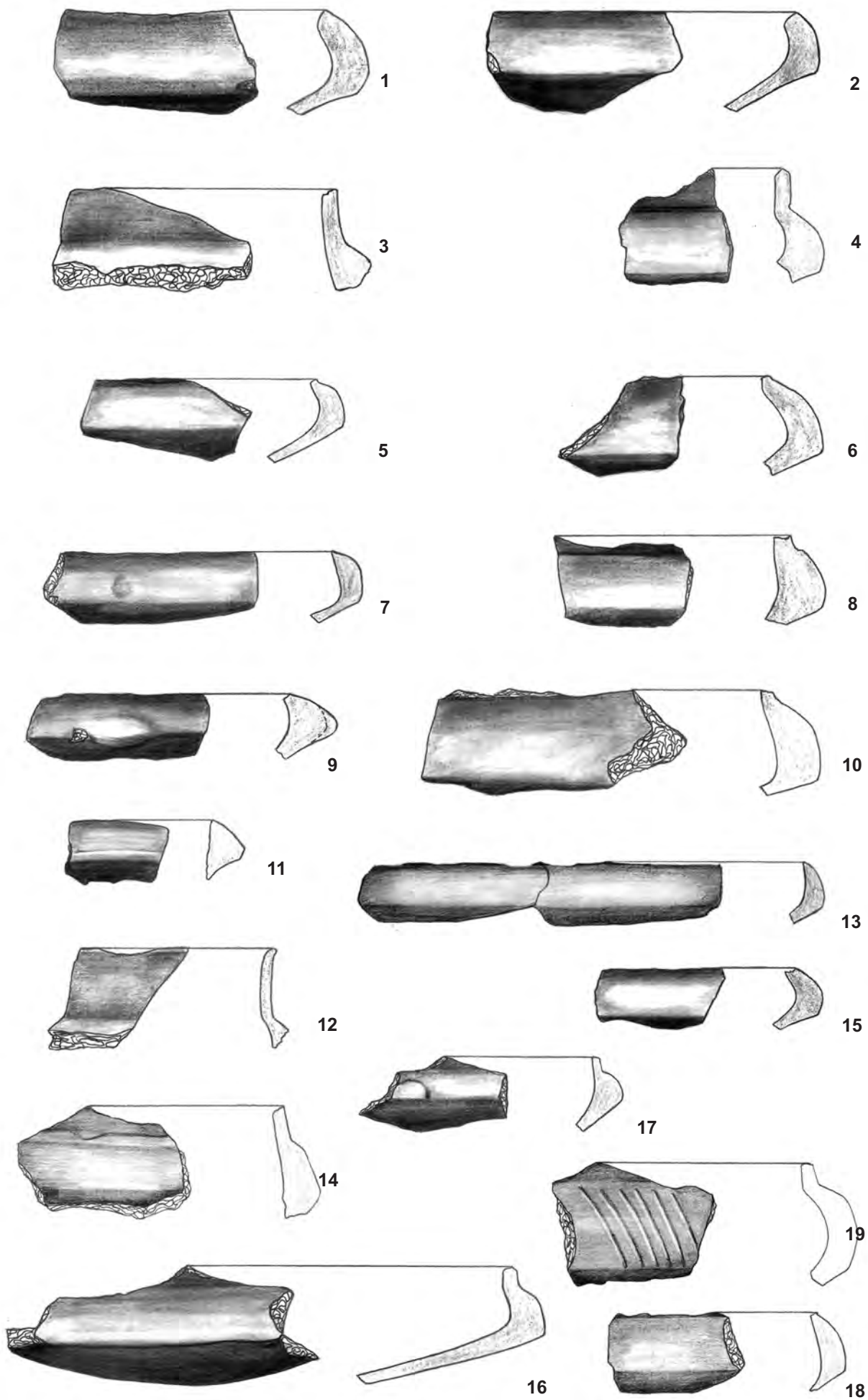
6



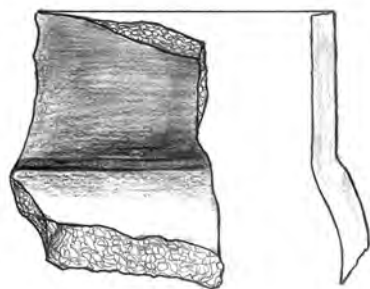
7



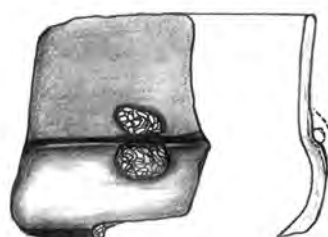
PLANȘA CXXXVI



PLANȘA CXXXVII



1



2



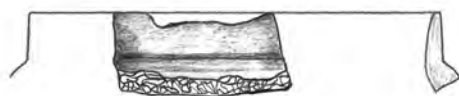
3



4



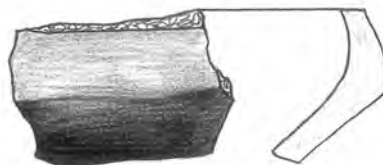
5



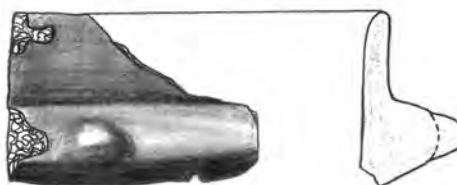
6



7



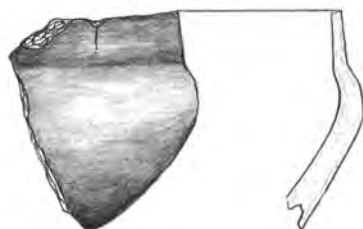
8



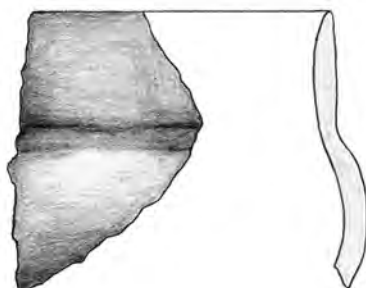
9



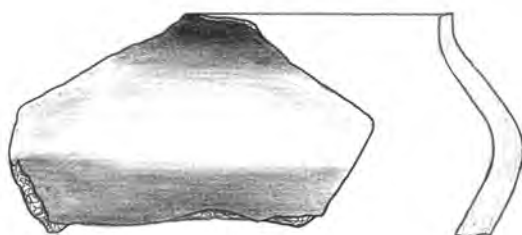
10



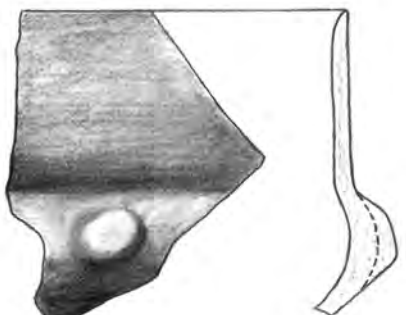
11



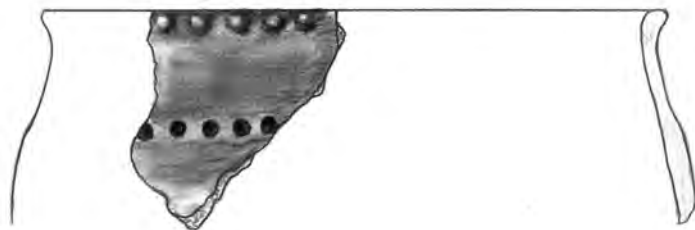
12



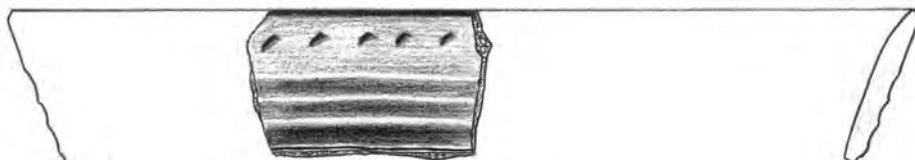
13



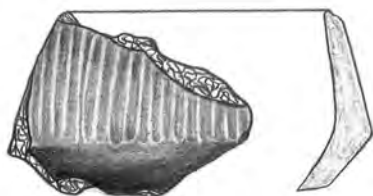
14



1



2



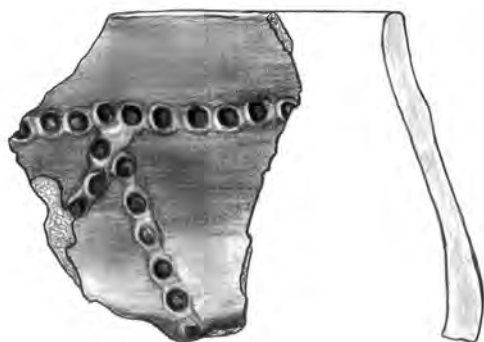
3



4



6



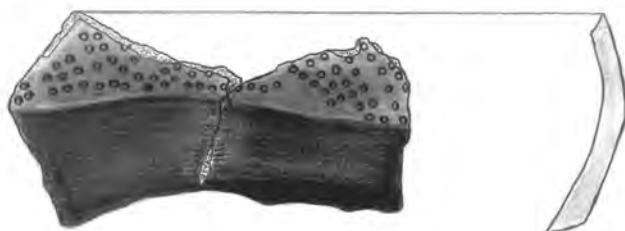
5



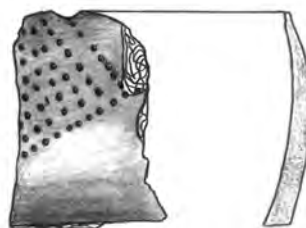
7



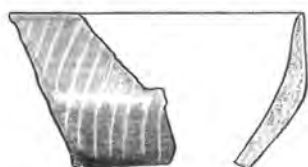
8



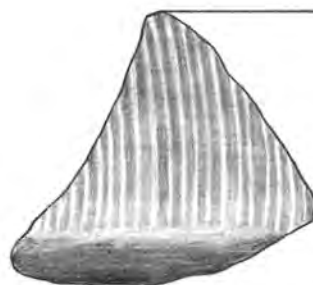
9



10



1



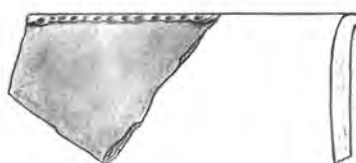
2



3



4



6



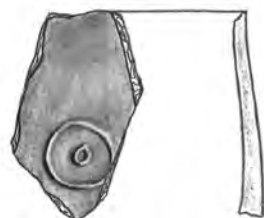
5



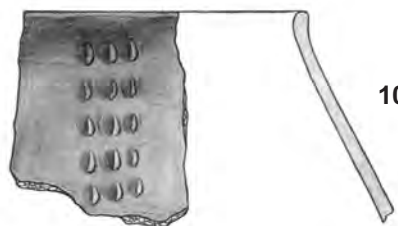
7



8



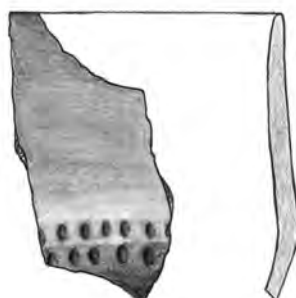
9



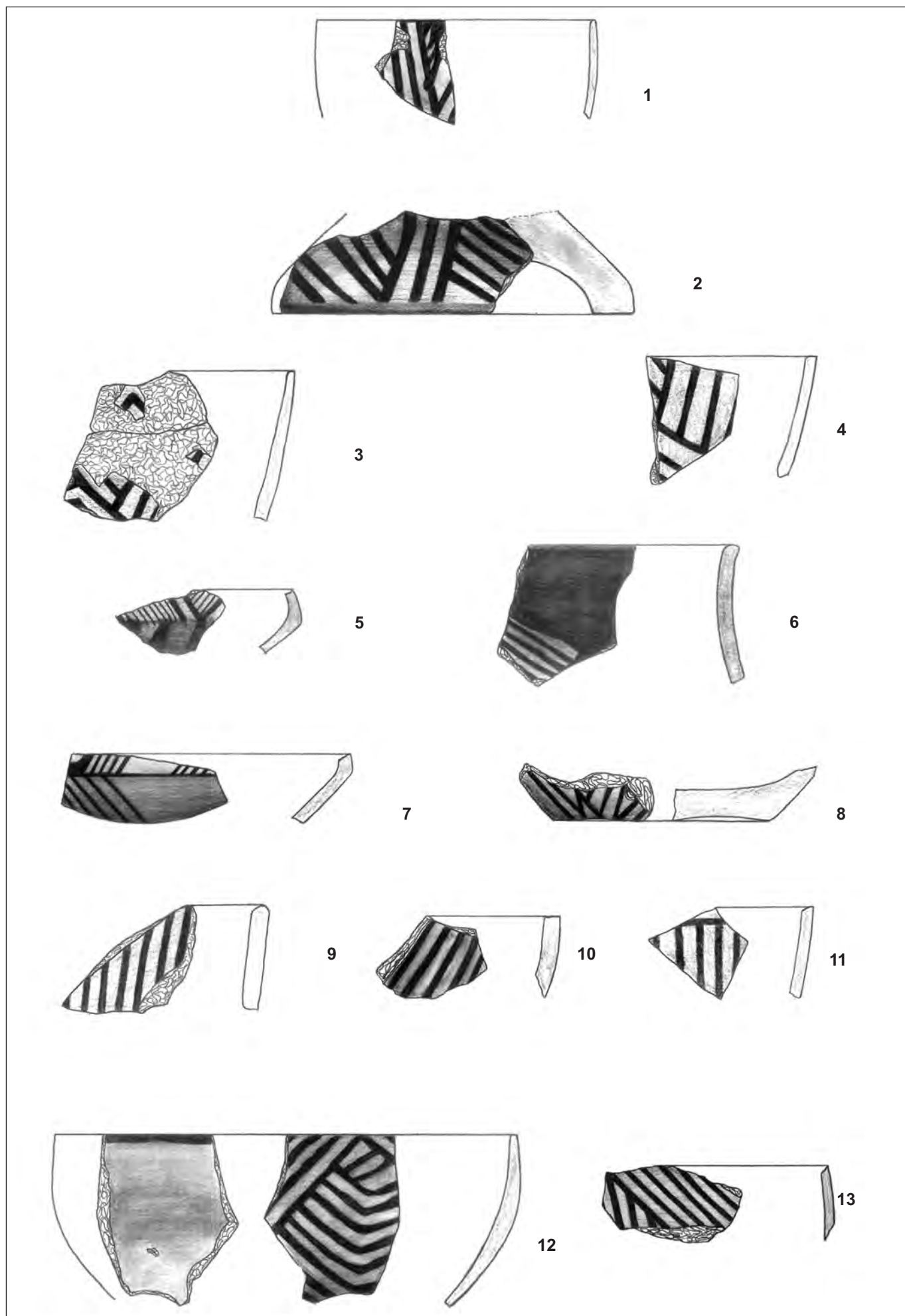
10



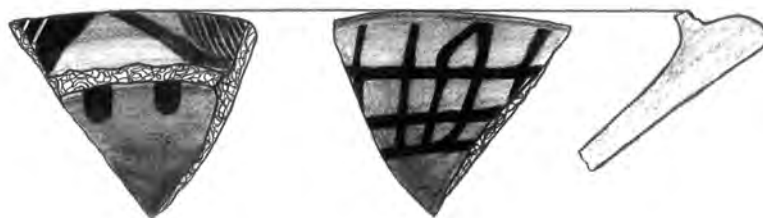
11



12



PLANȘA CXLI



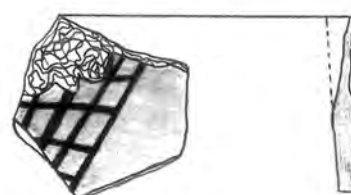
1



2



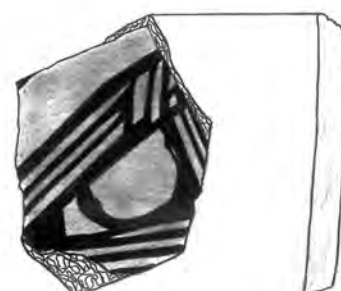
3



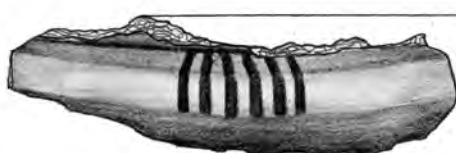
4



5

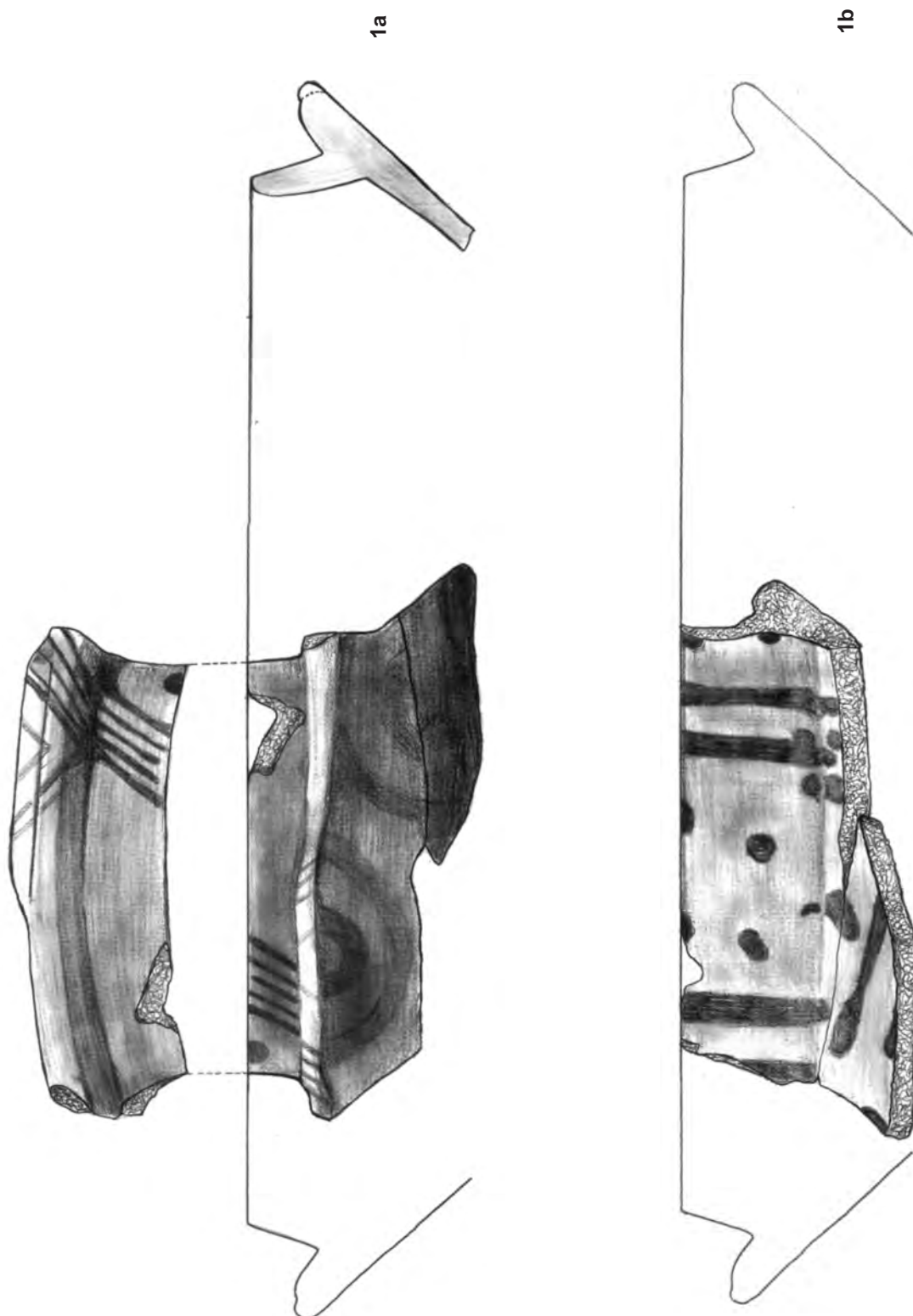


6

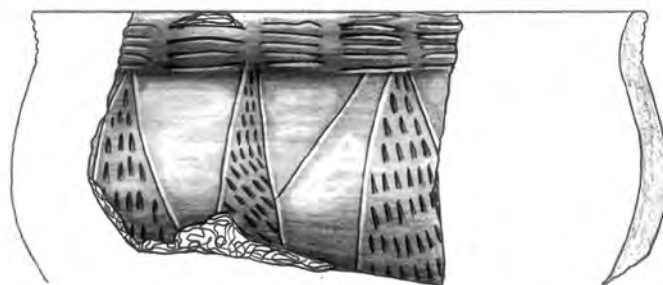


7

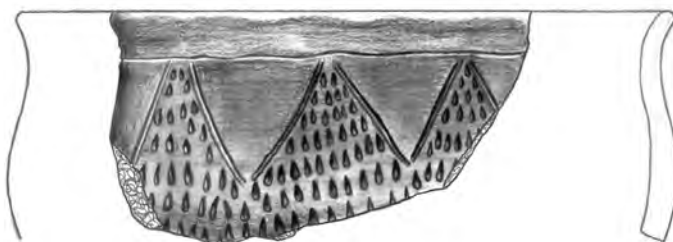
PLANȘA CXLII



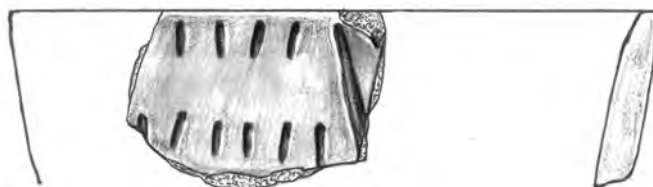
PLANȘA CXLIII



1



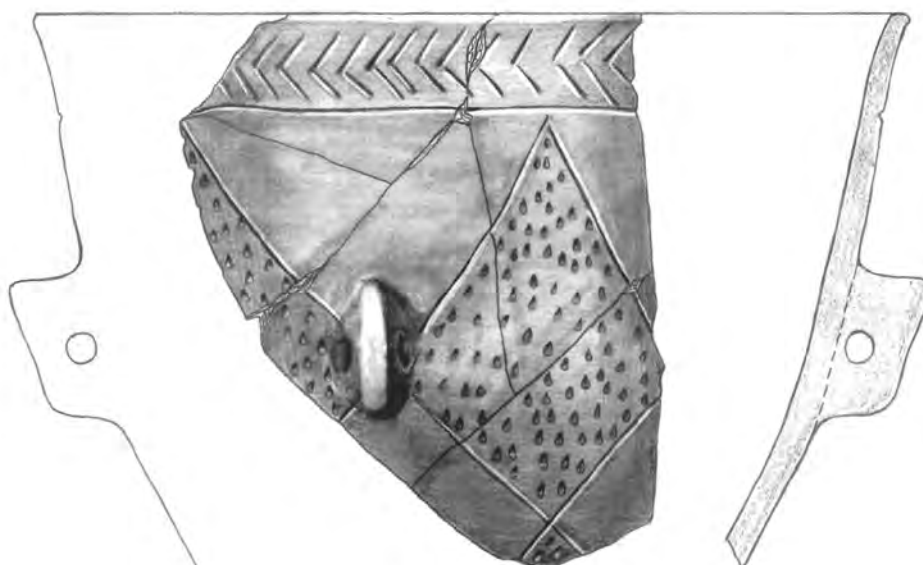
2



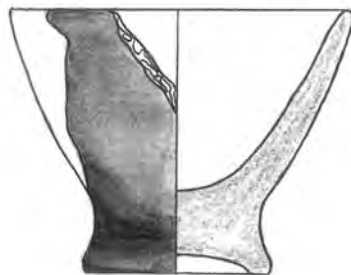
3



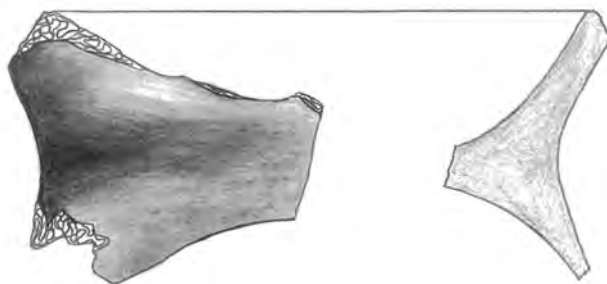
4



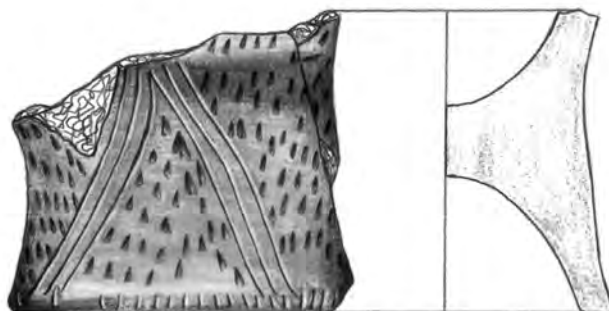
5



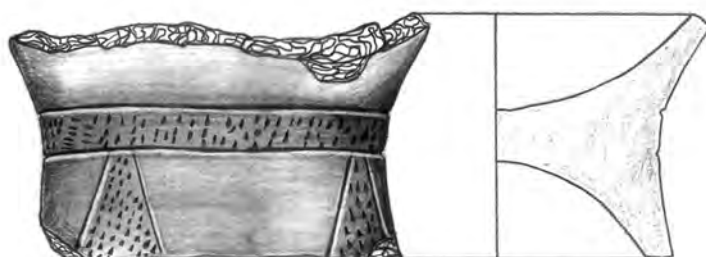
1



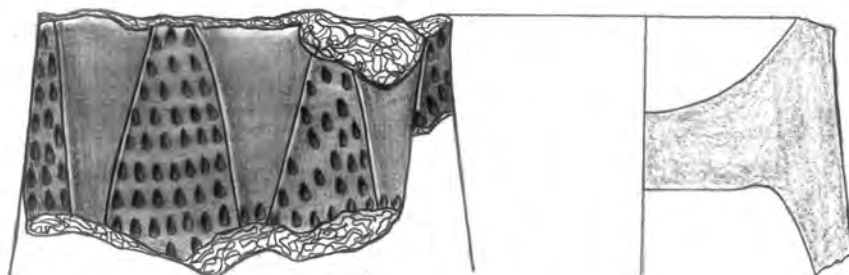
2



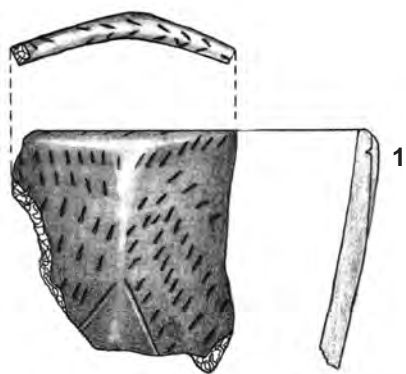
3



4



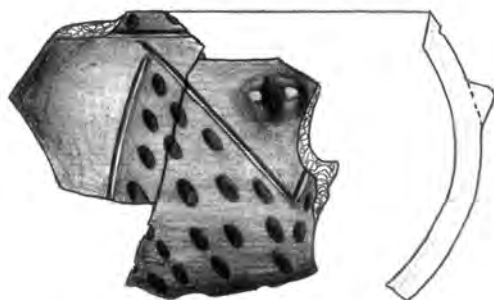
5



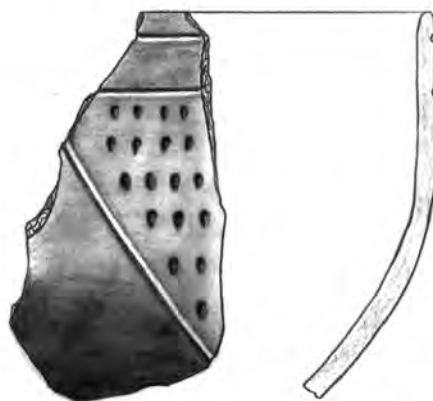
1



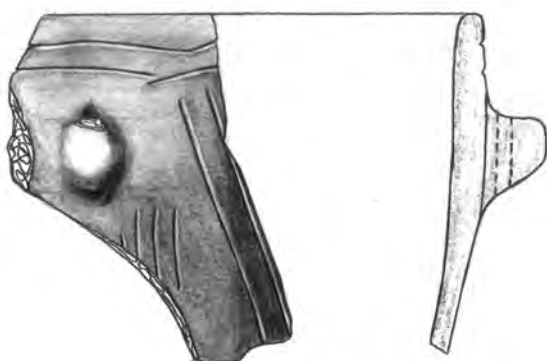
2



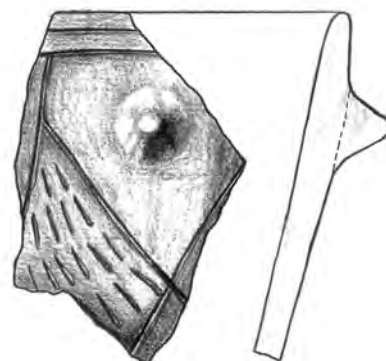
3



4



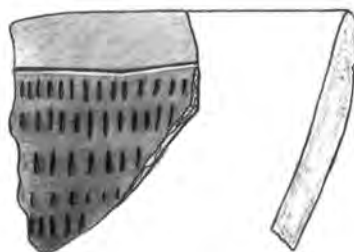
5



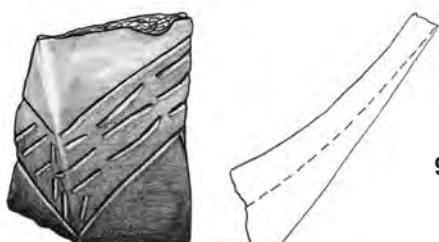
6



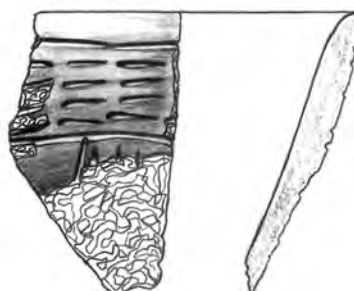
7



8

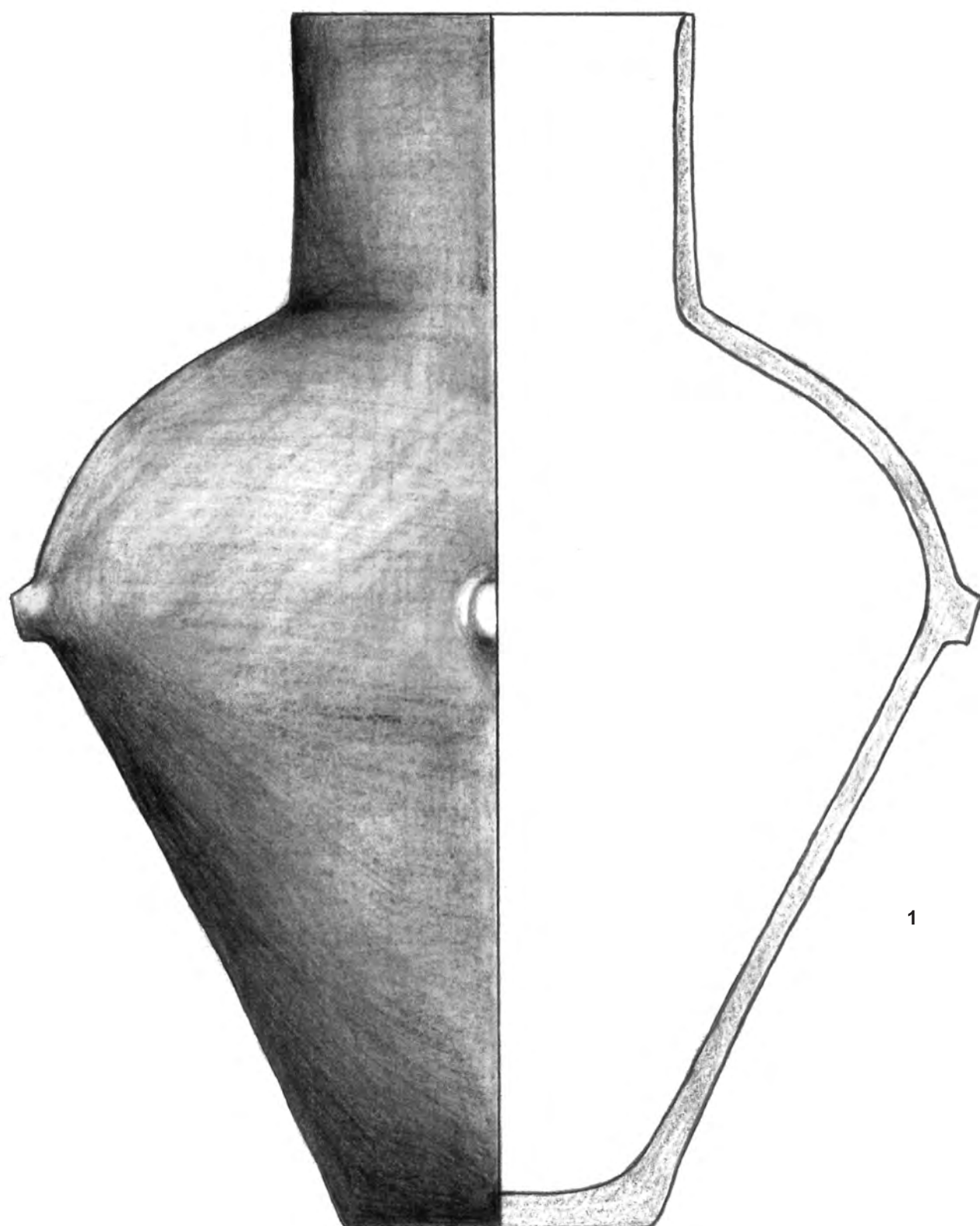


9



10

PLANȘA CXLVI



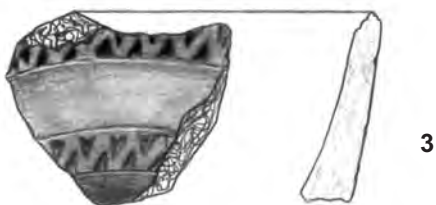
0 2 4 6 8 10 cm



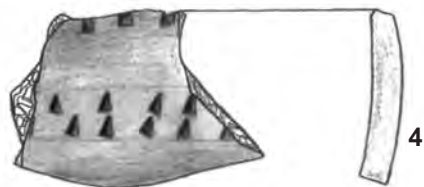
1



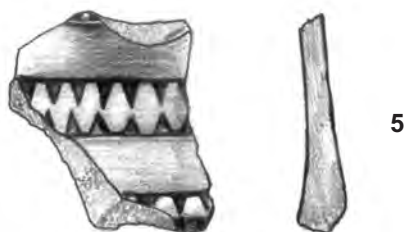
2



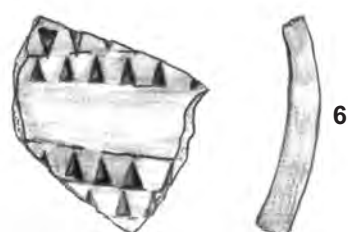
3



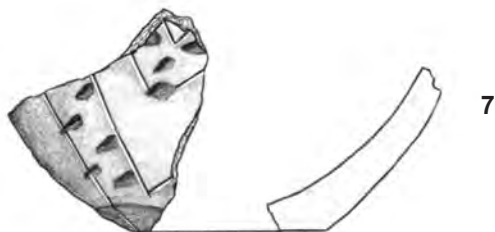
4



5



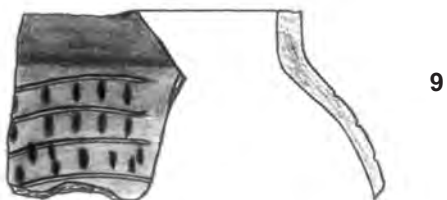
6



7



8



9



10



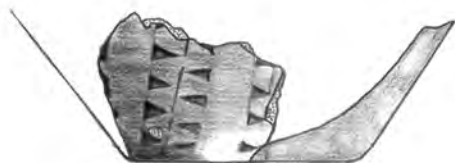
11



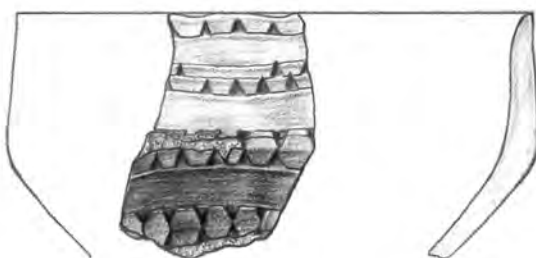
12



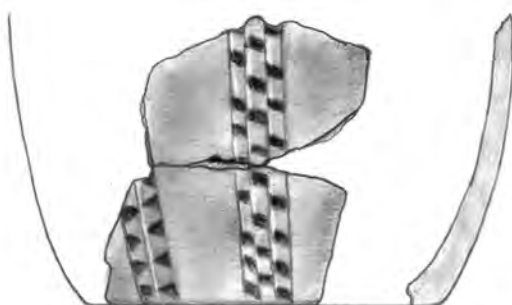
1



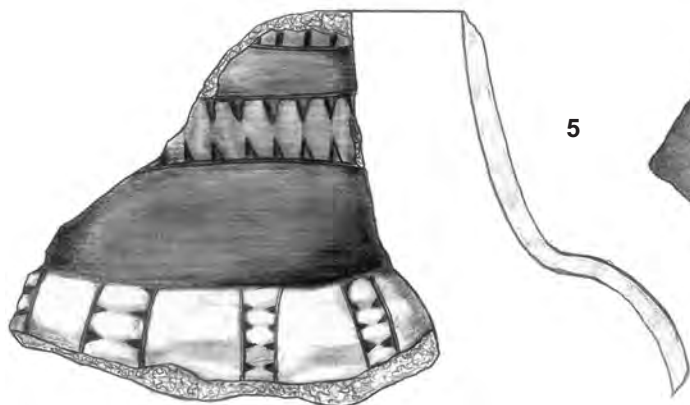
2



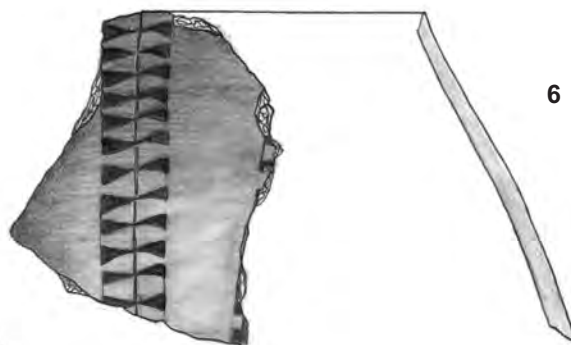
3



4



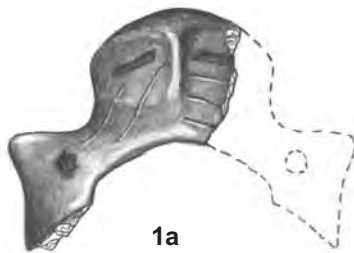
5



6



1b



1a



1c



2a



2b



2c



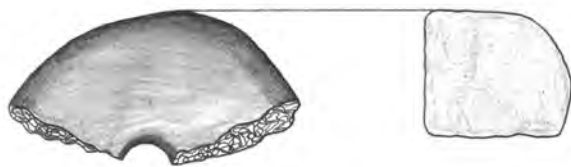
3a



3b



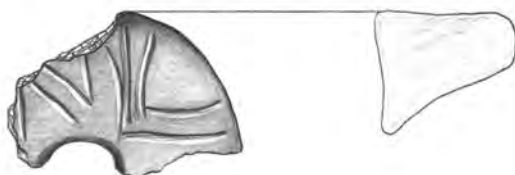
3c



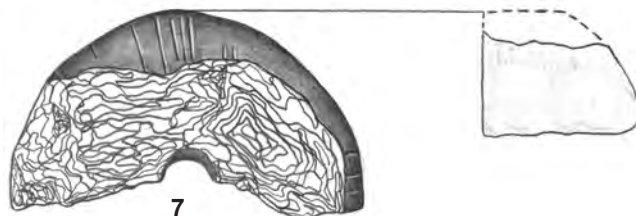
4



5



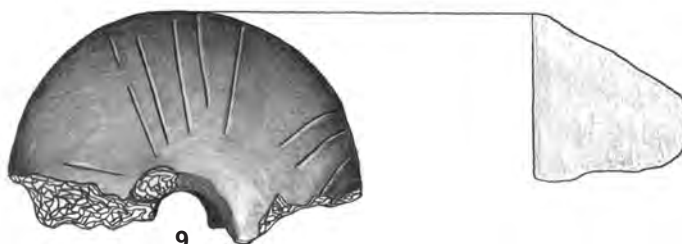
6



7

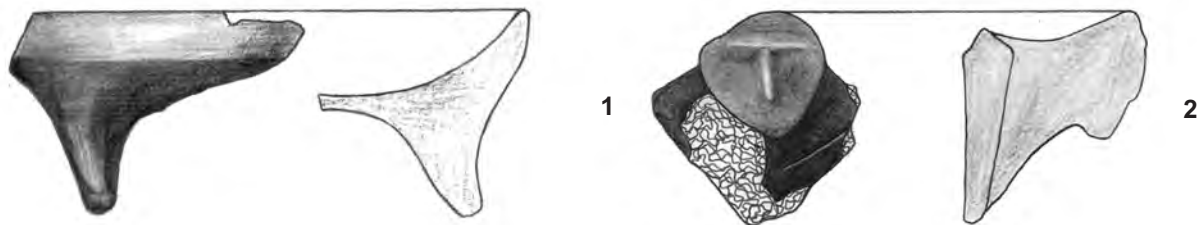


8



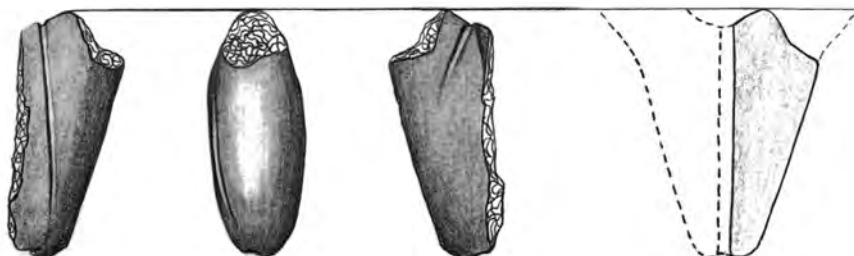
9

PLANȘA CL

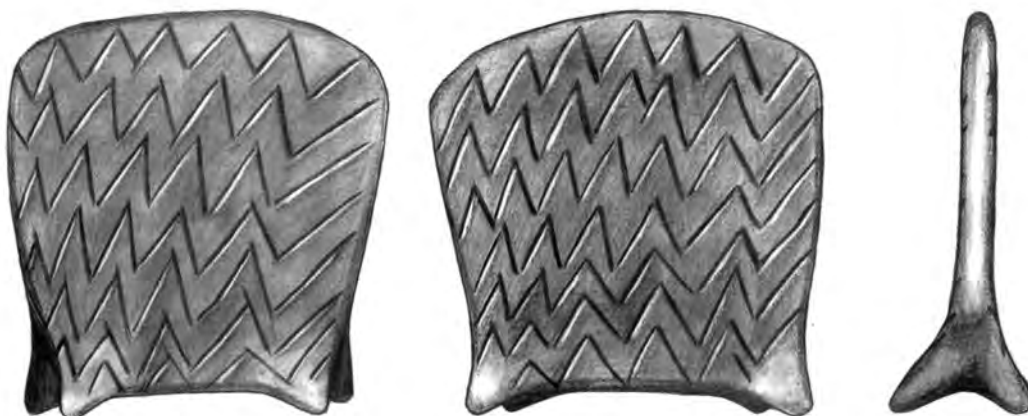


1

2



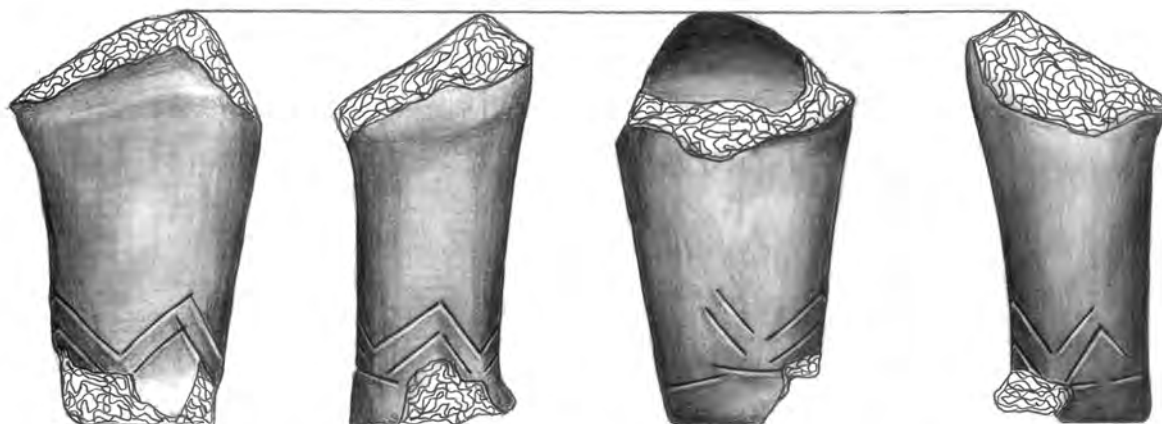
3a-3d



4a-4b



5a-5c



6a-6d

PLANȘA CLI



1a-1b



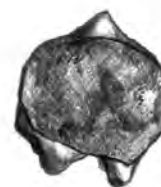
2a-2b



3a-3b



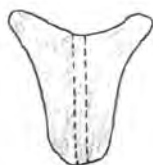
4a-4b



5a-5c



6a-6c



7a-7c



8a-8c



9a-9c



10a-10c



11a-11c

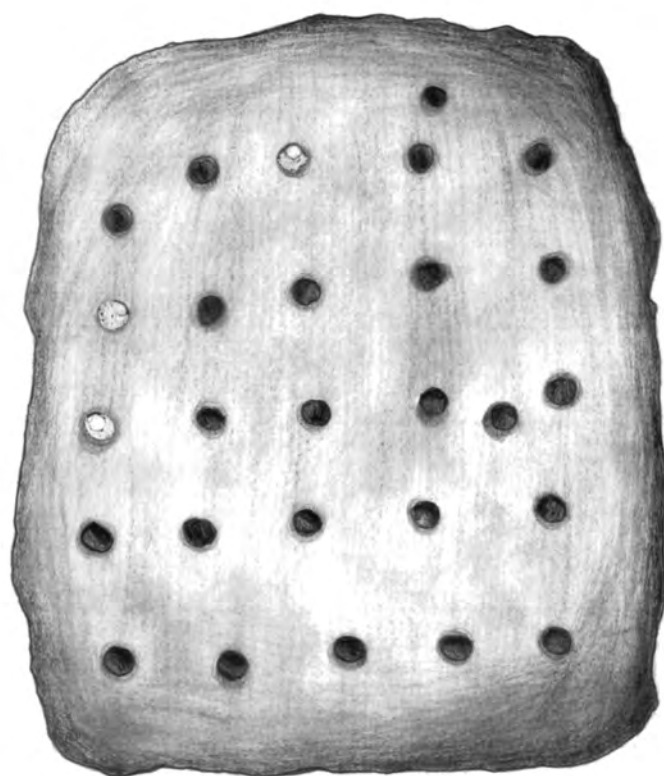


13a-13c



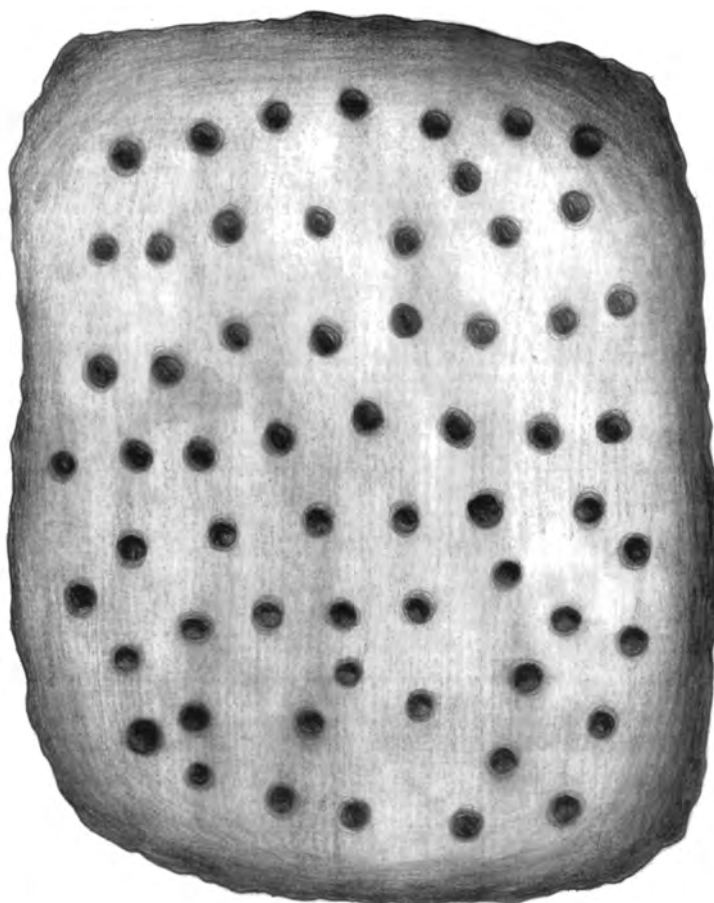
12a-12c





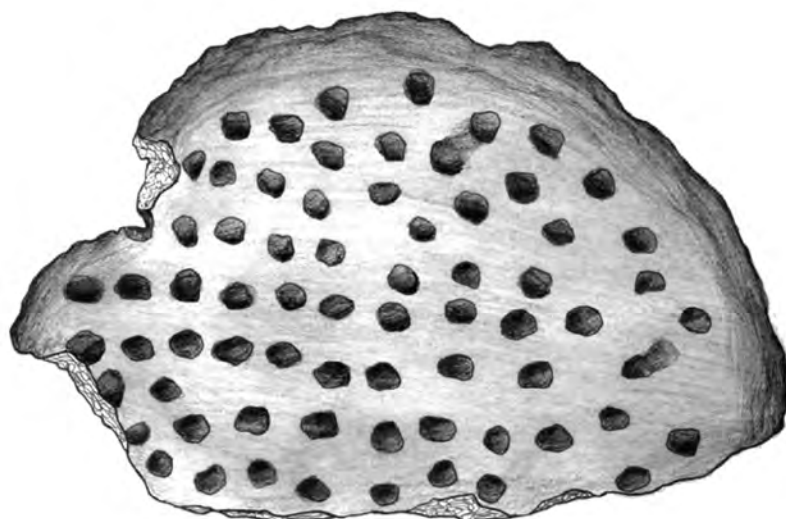
1

0 10 20 cm



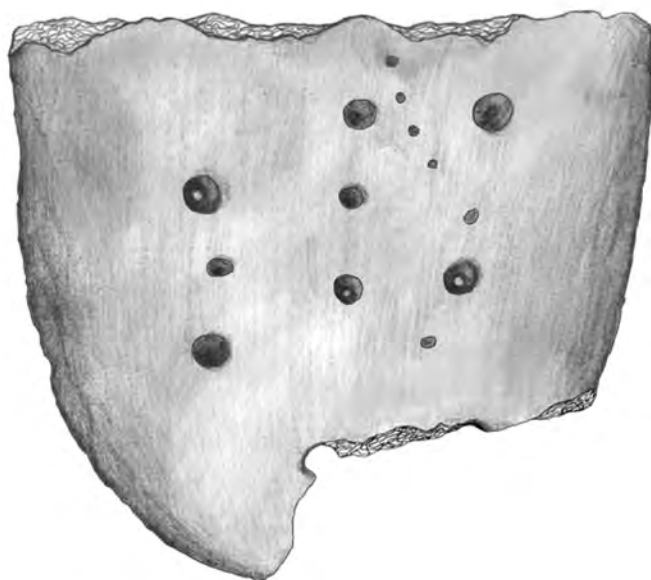
2

0 10 20 cm



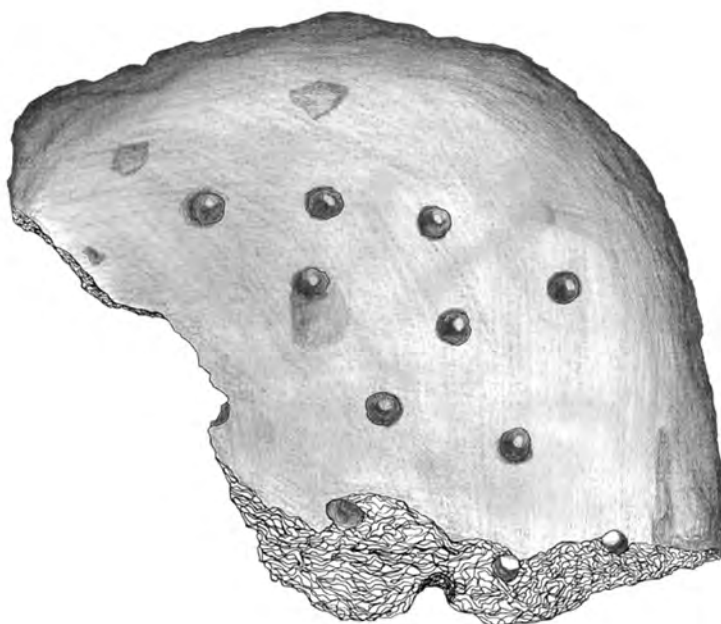
1

0 15 cm



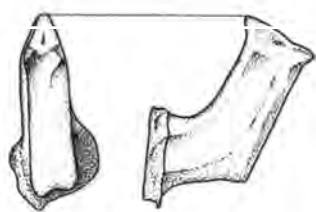
2

0 15 cm

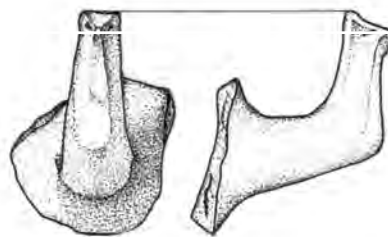


3

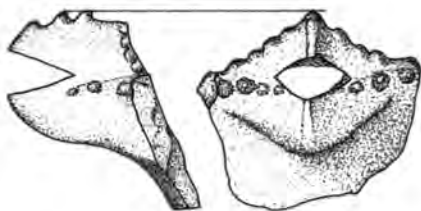
0 15 cm



1



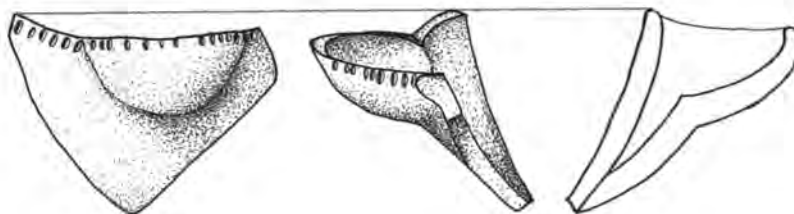
2



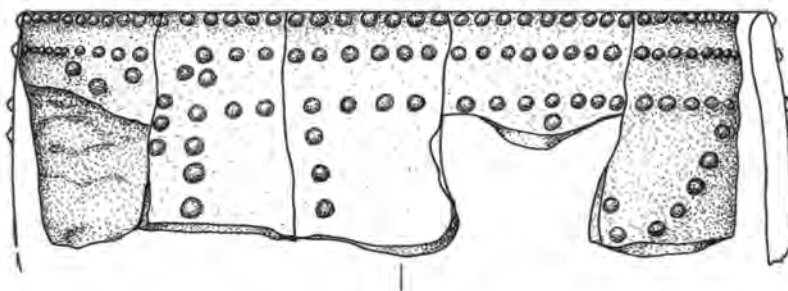
3



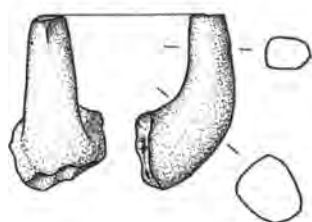
4



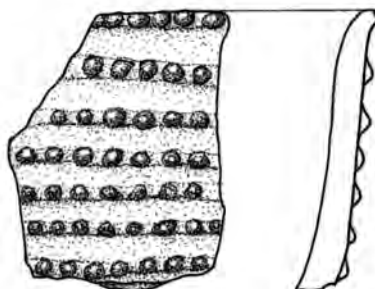
5



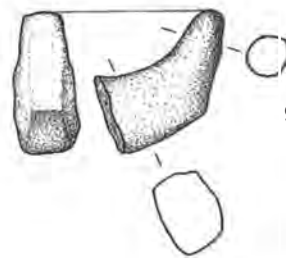
6



8



7



9



1



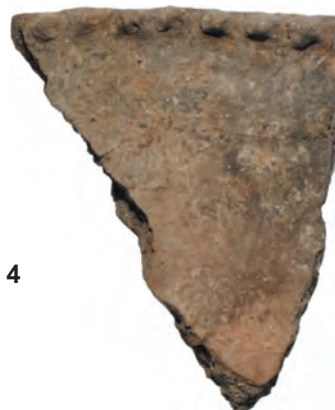
2



3



4



5



6



7



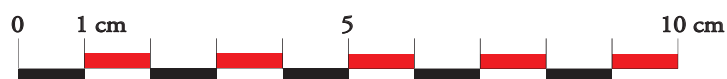
8



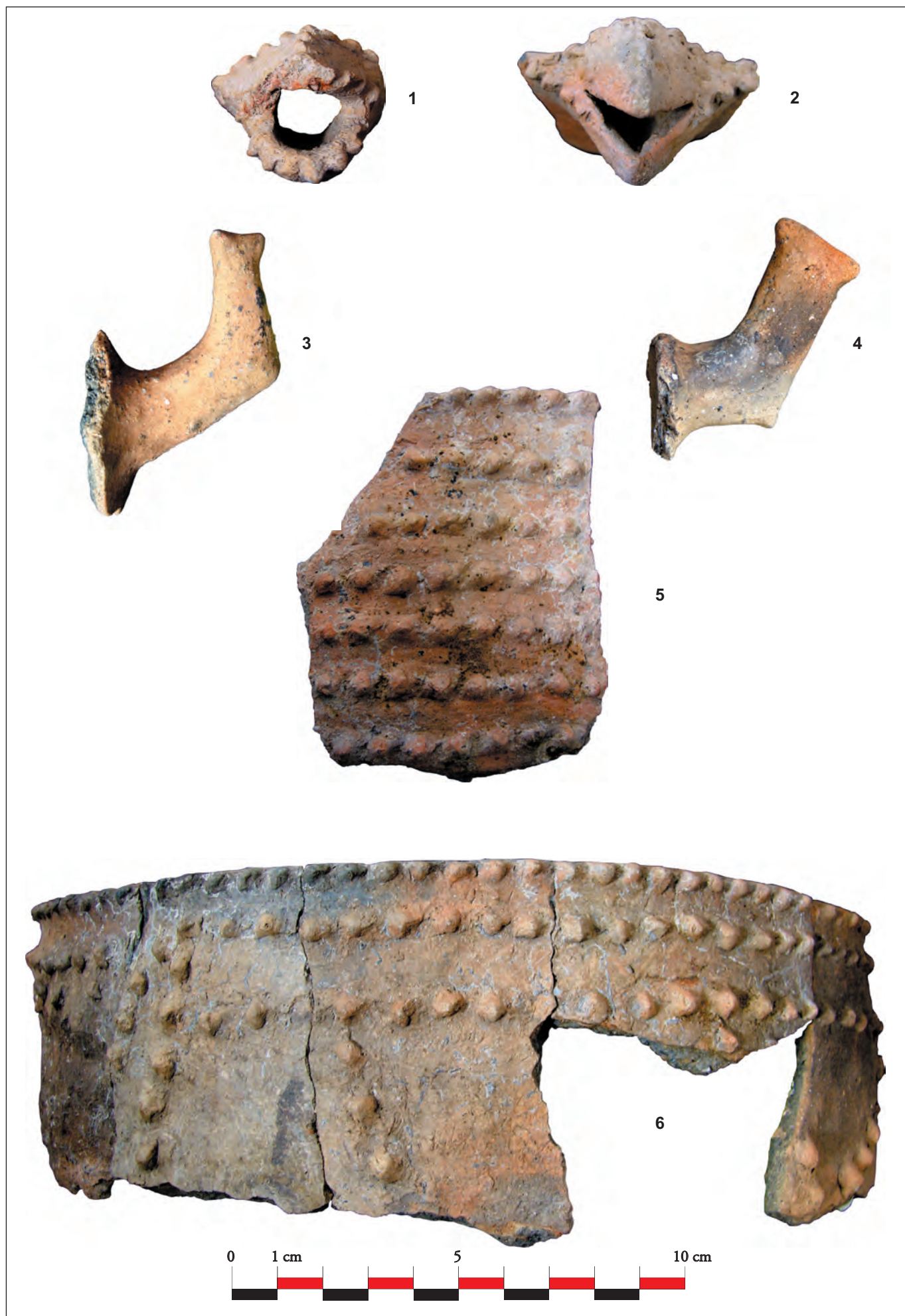
9



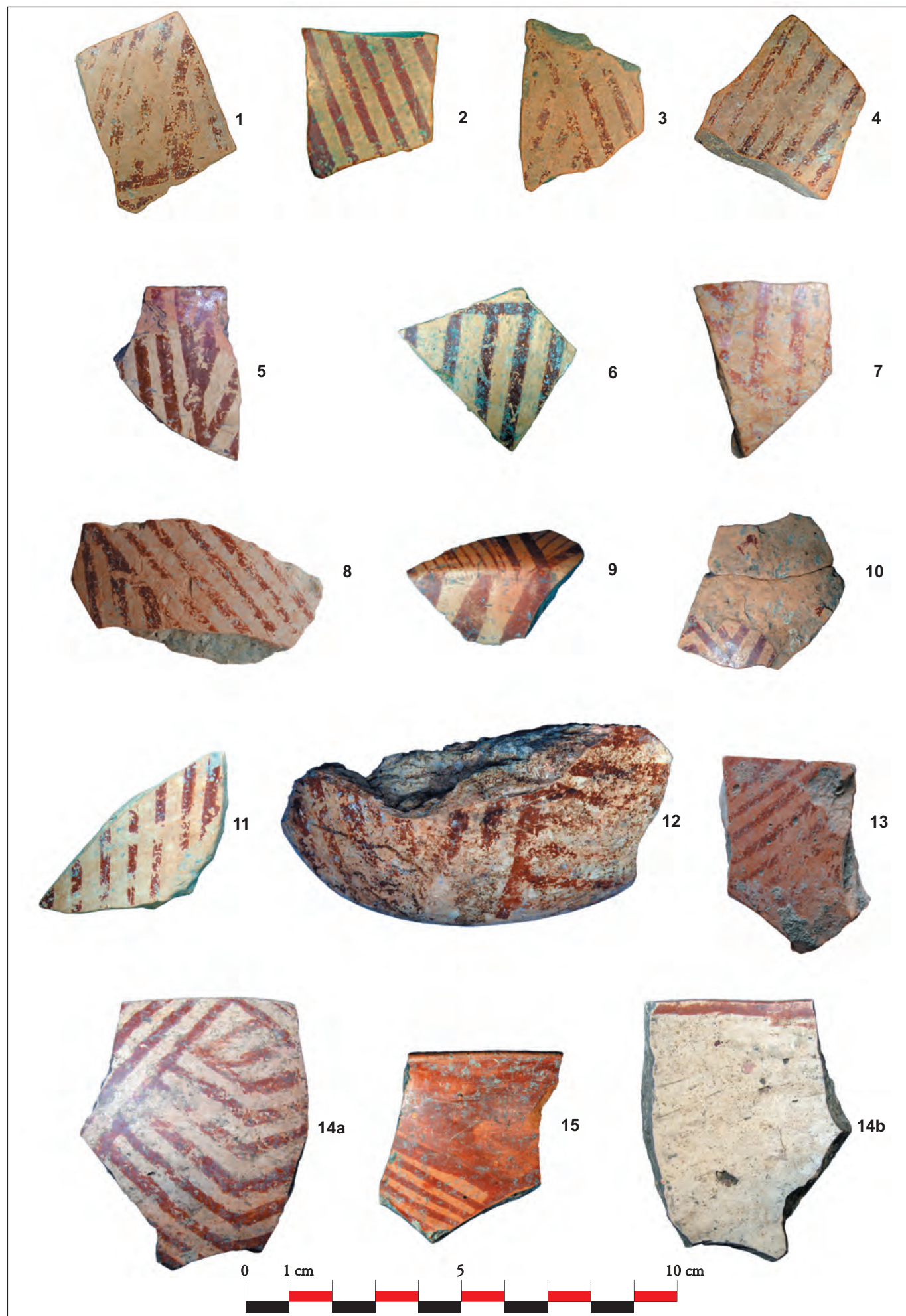
10



PLANȘA CLVI



PLANȘA CLVII



PLANȘA CLVIII



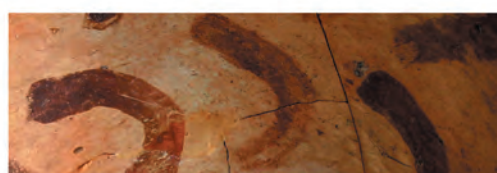
1



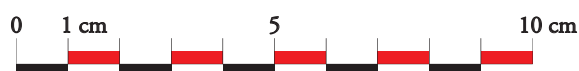
1a



1b



1c



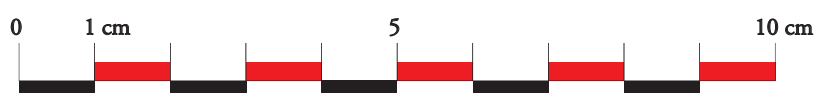
PLANȘA CLIX



1a



1b



PLANȘA CLX



1



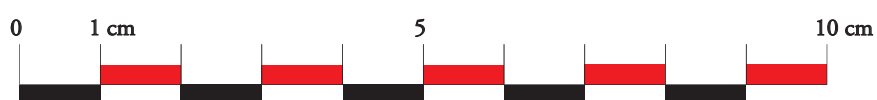
2



3



4

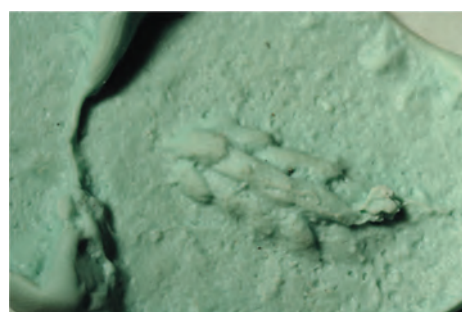




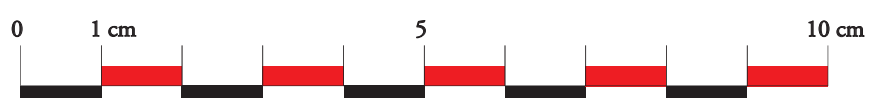
1

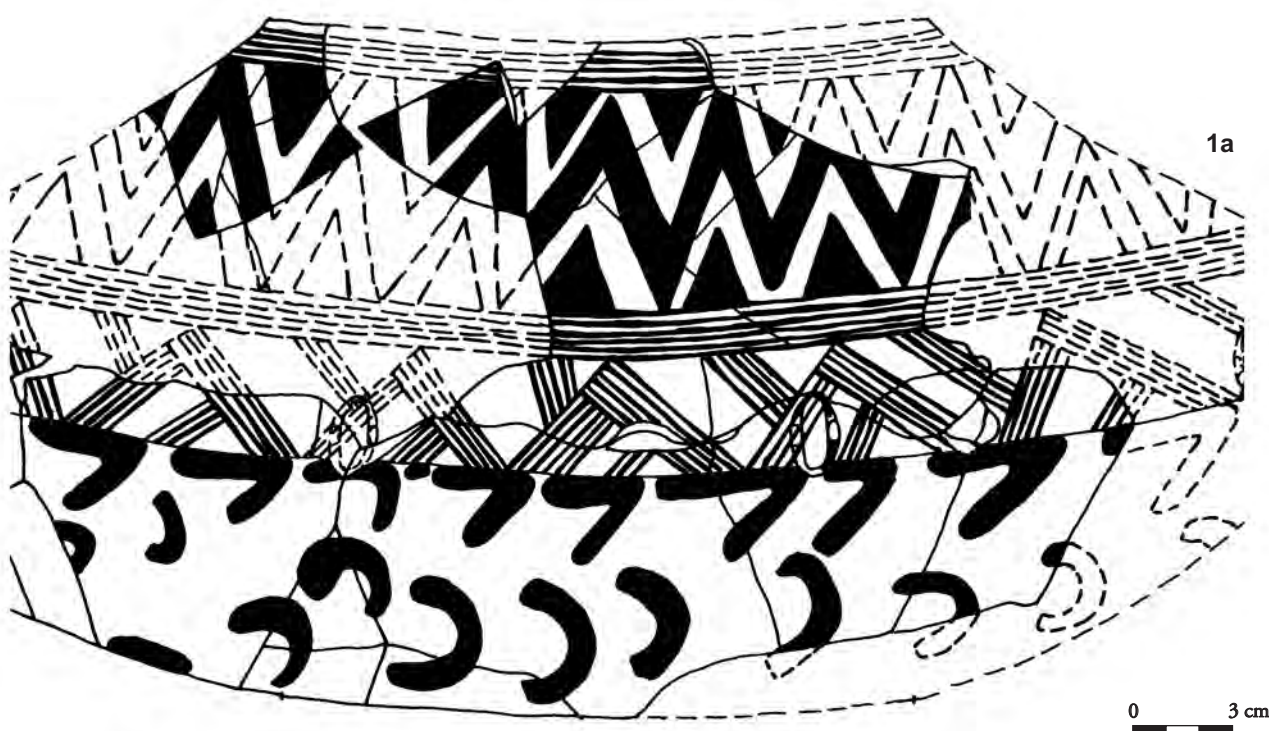


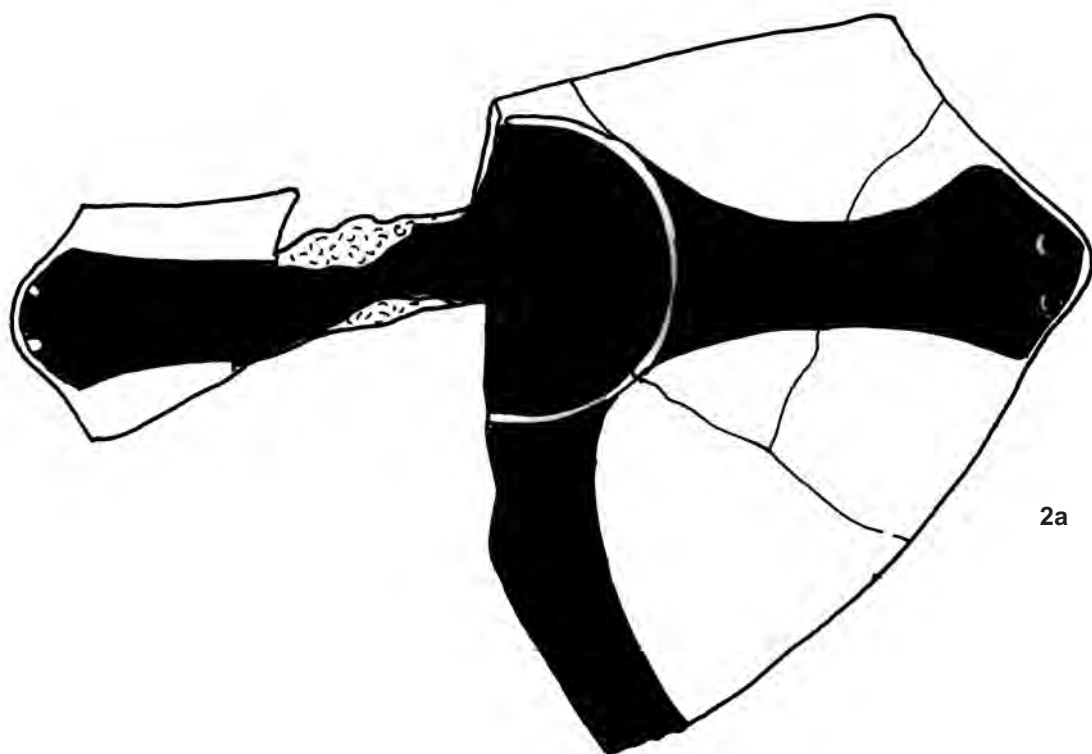
2a



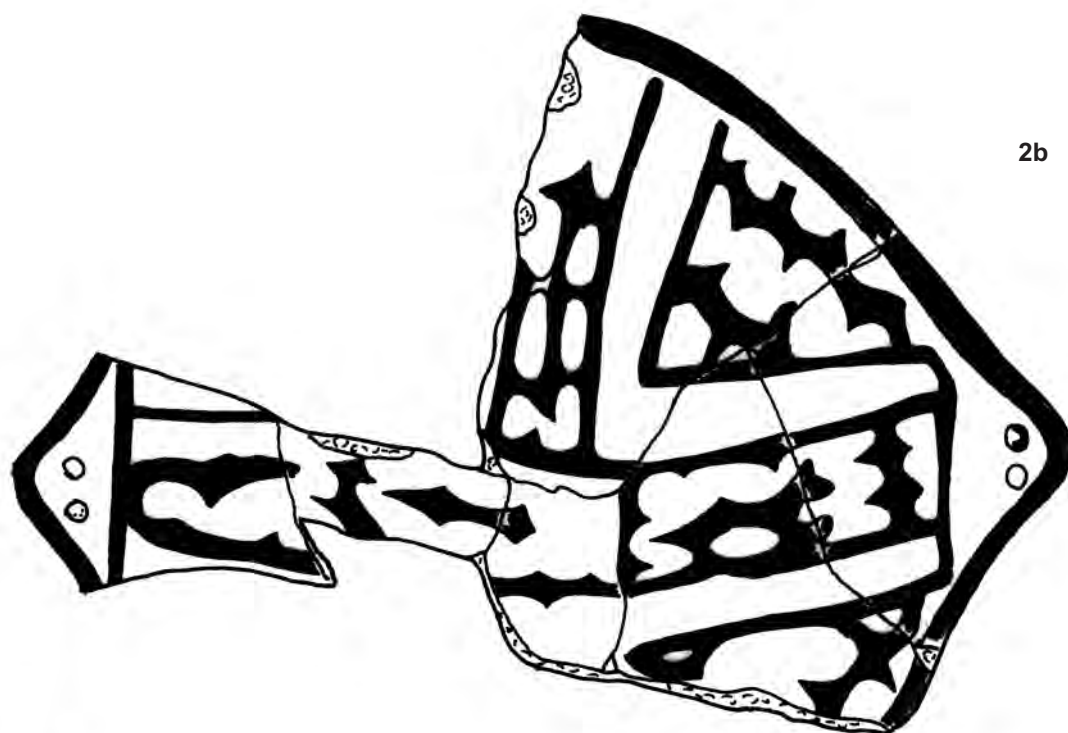
2b



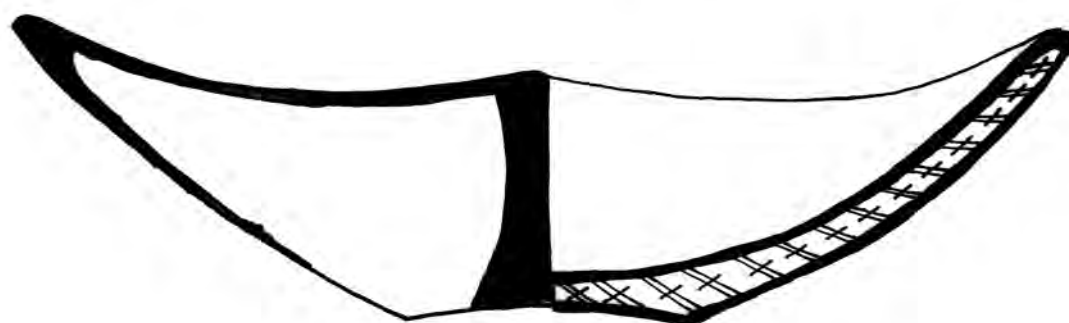




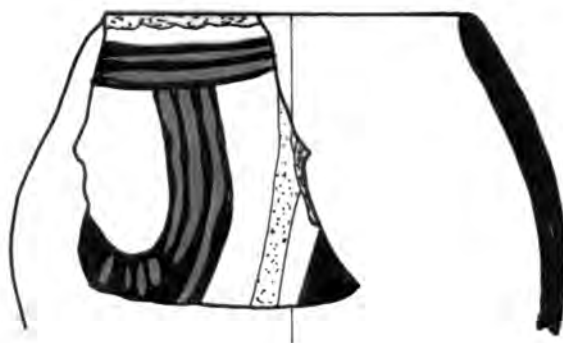
2a



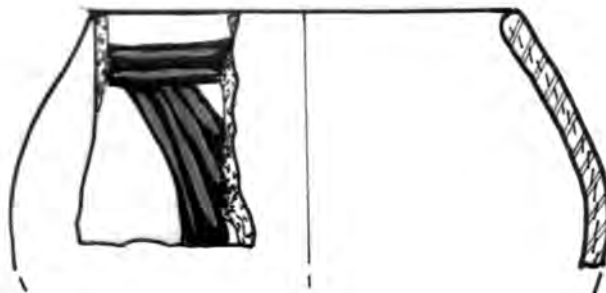
2b



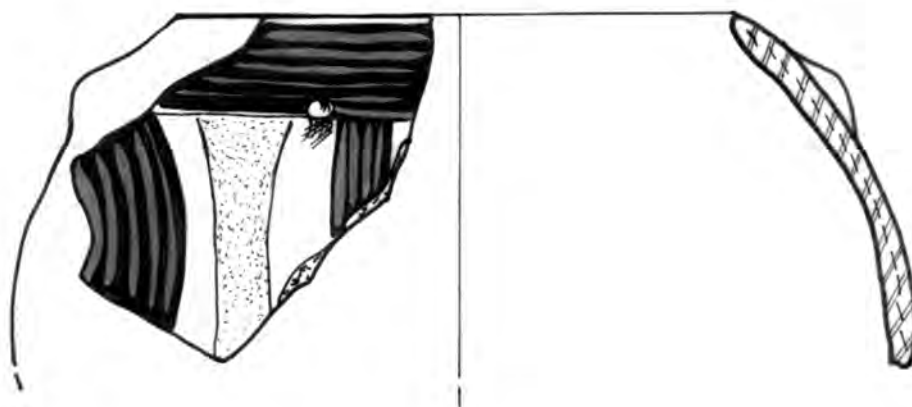
1



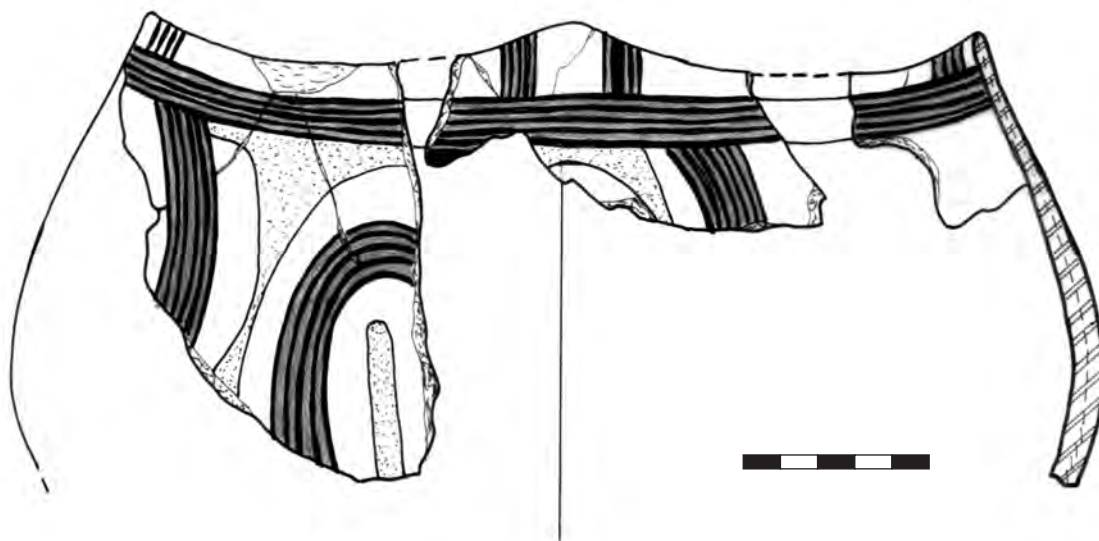
1



2



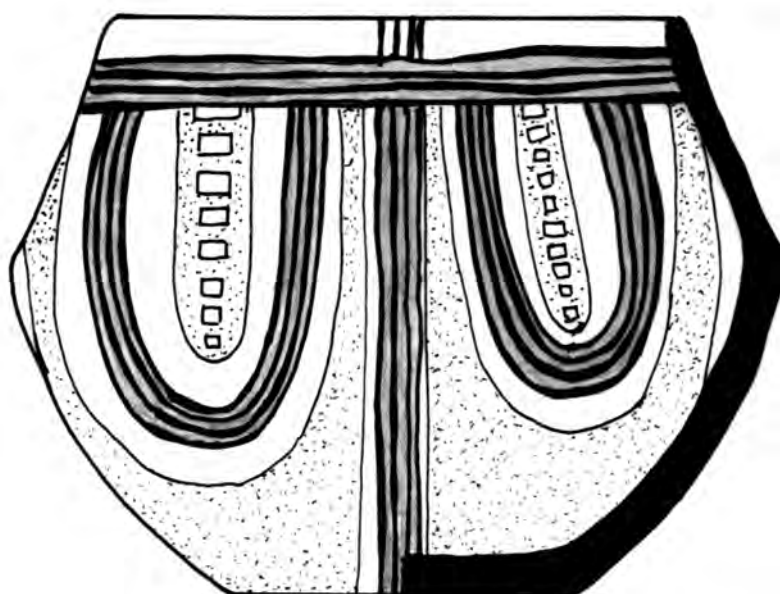
3



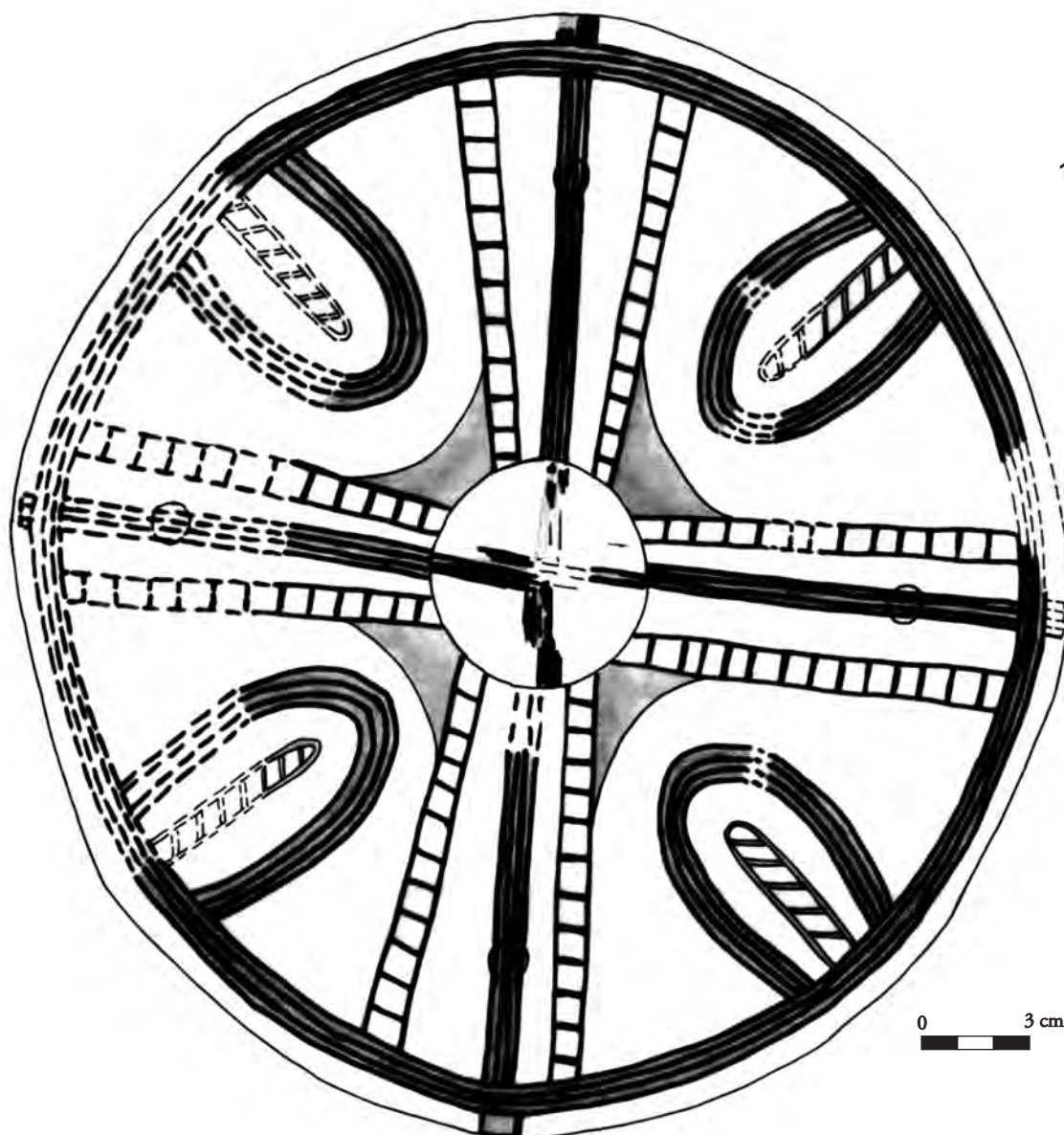
4



PLANȘA CLXV



1



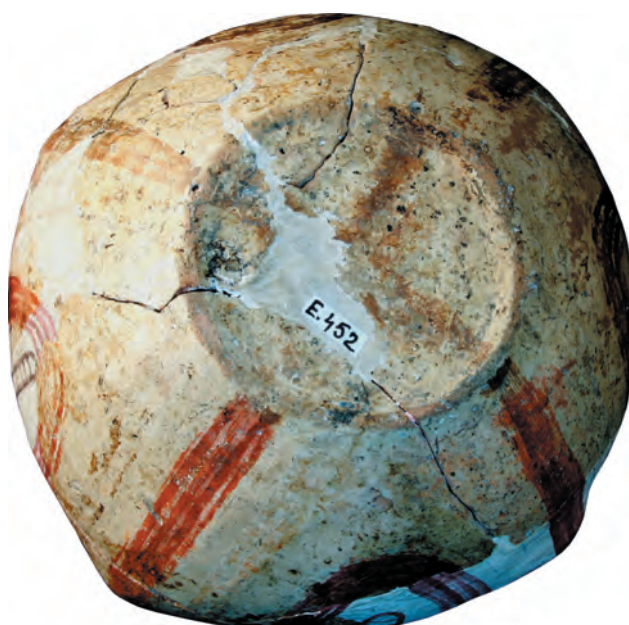
1

1a





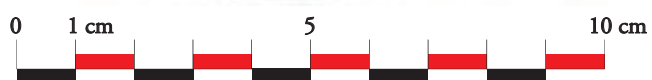
1a



1c

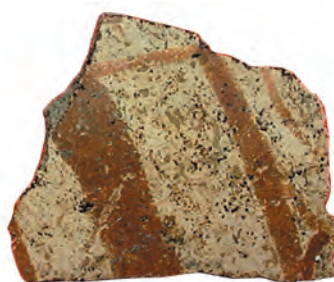


1b





1



2



3



4



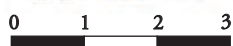
5



6



7

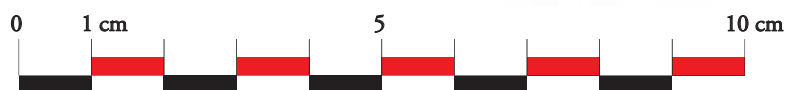


8

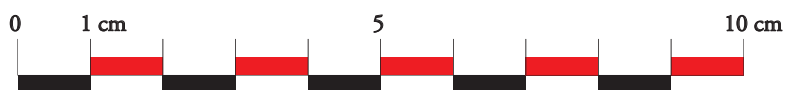
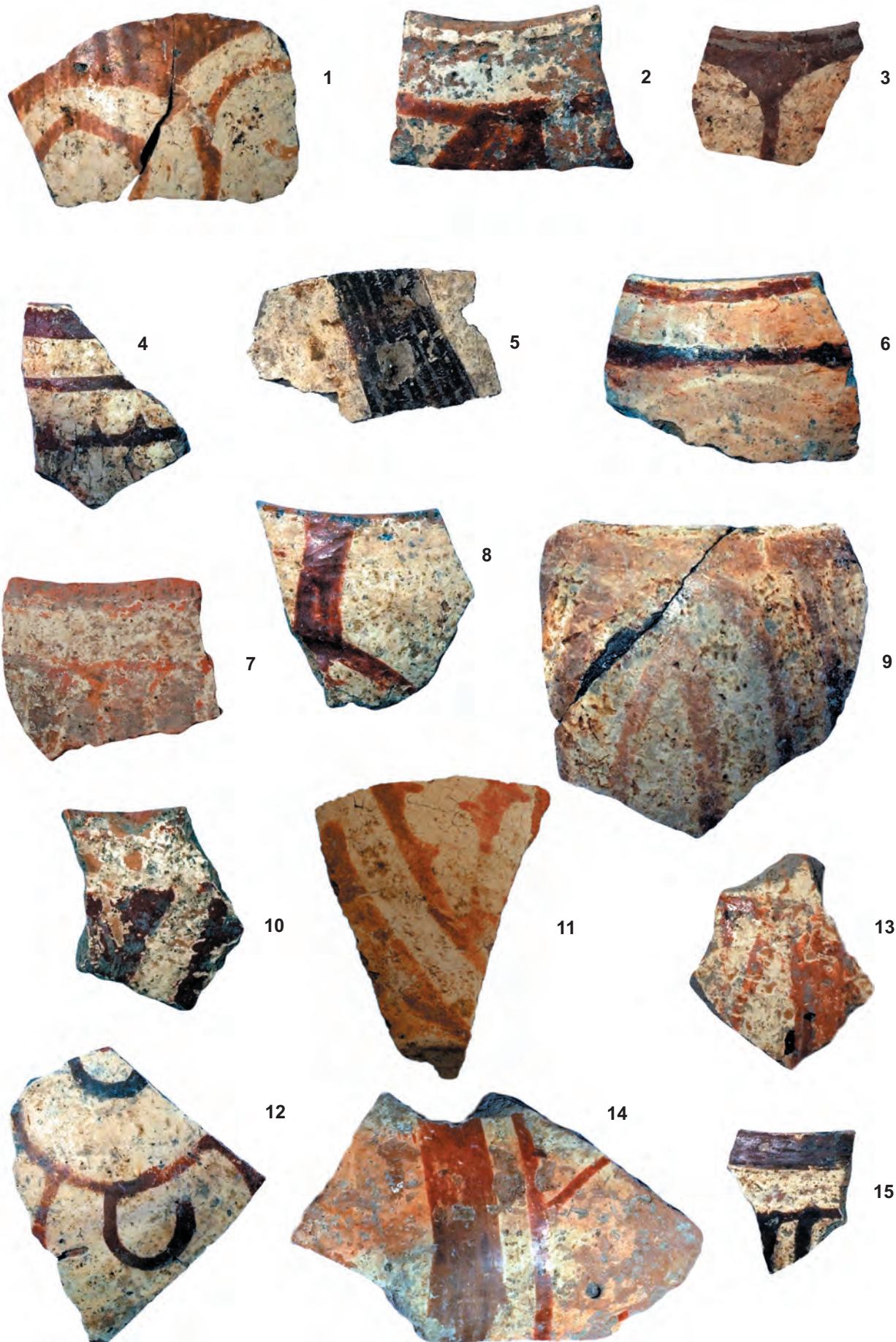


9

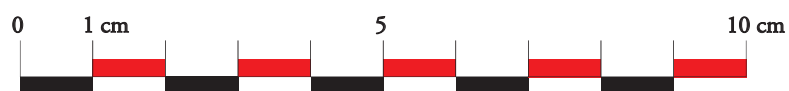
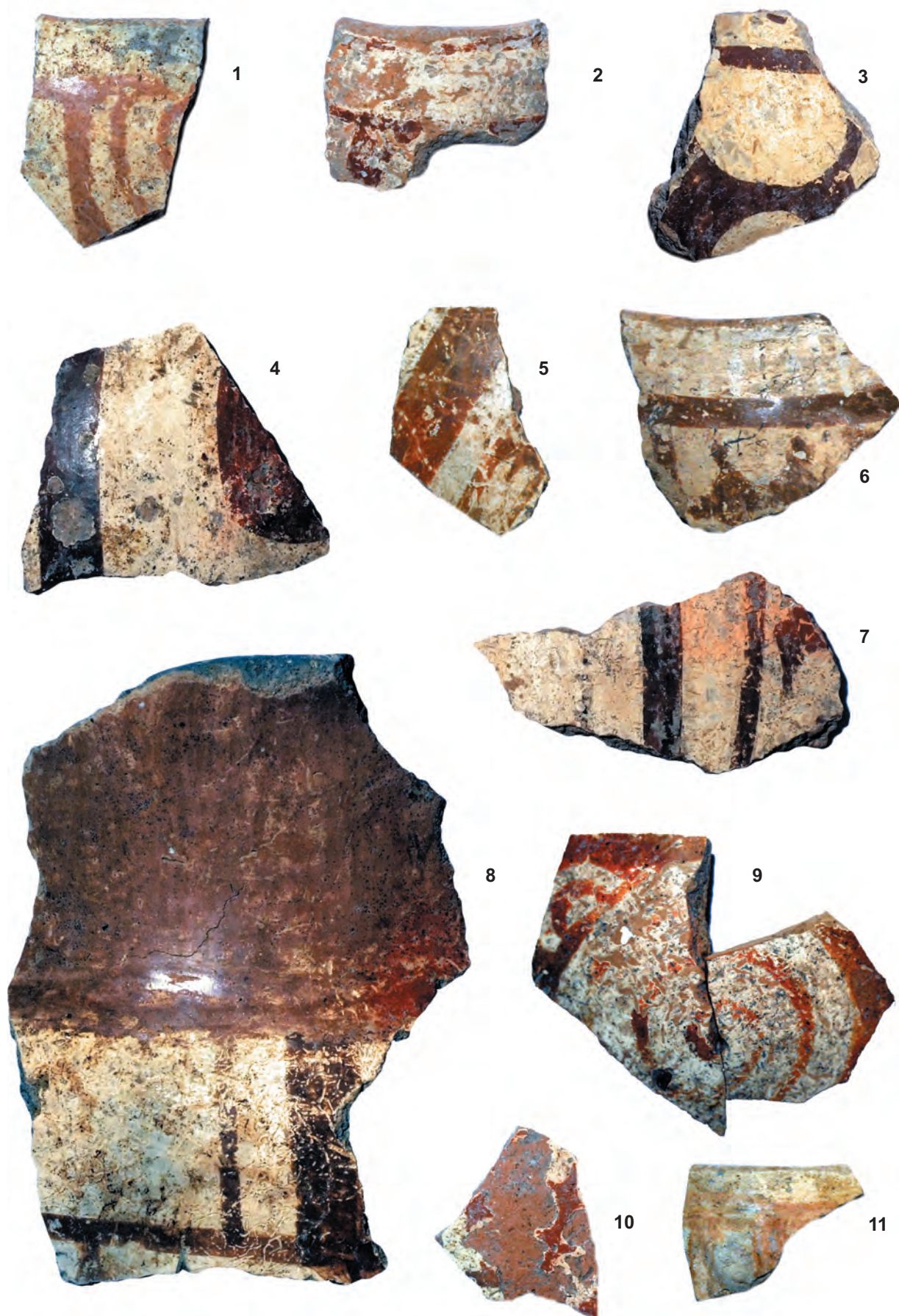




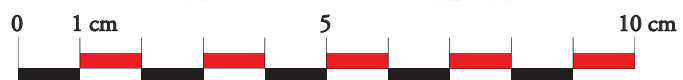
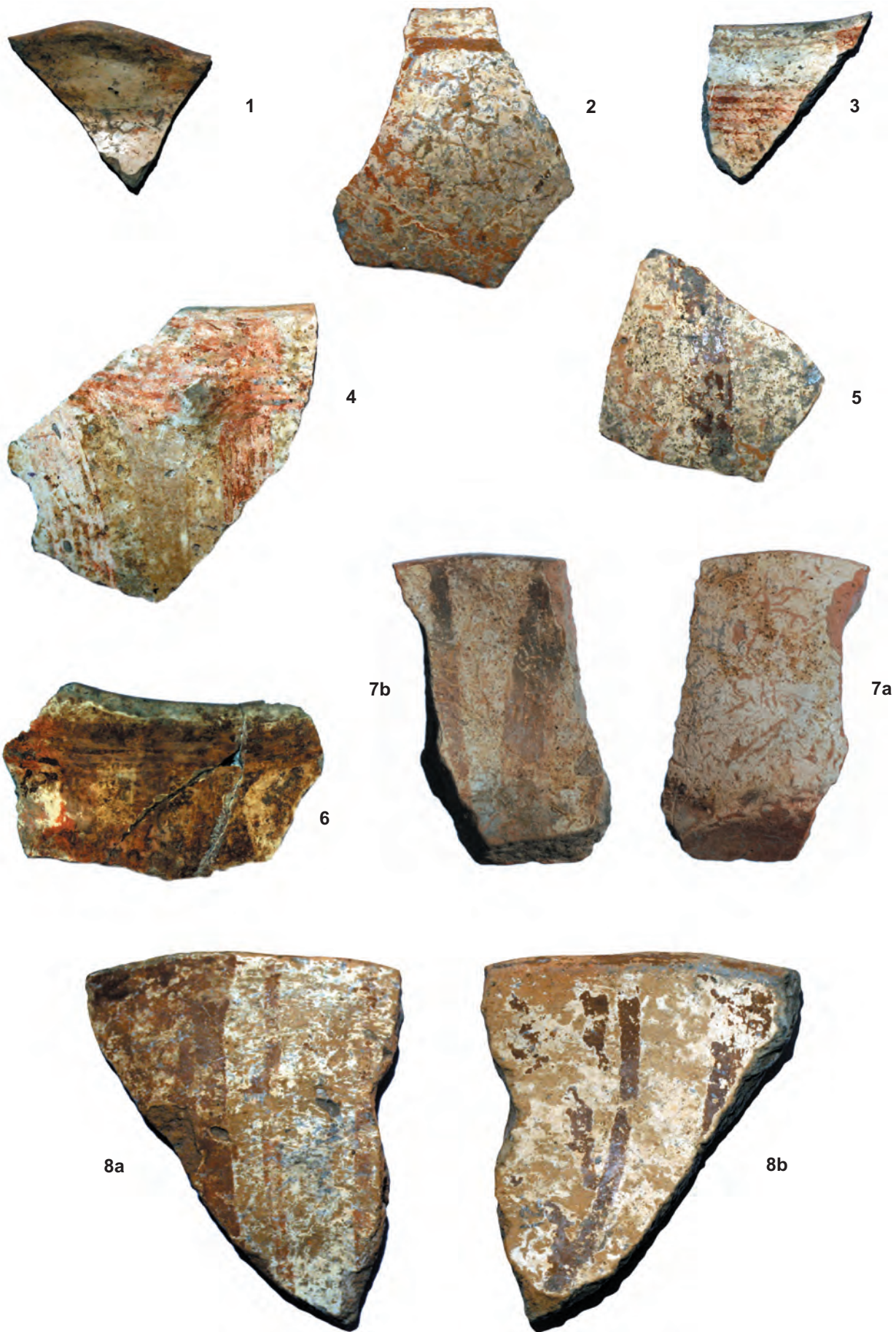
PLANȘA CLXIX



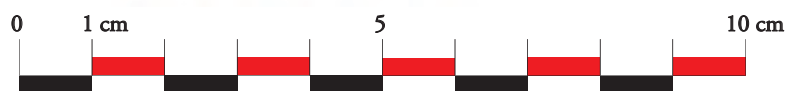
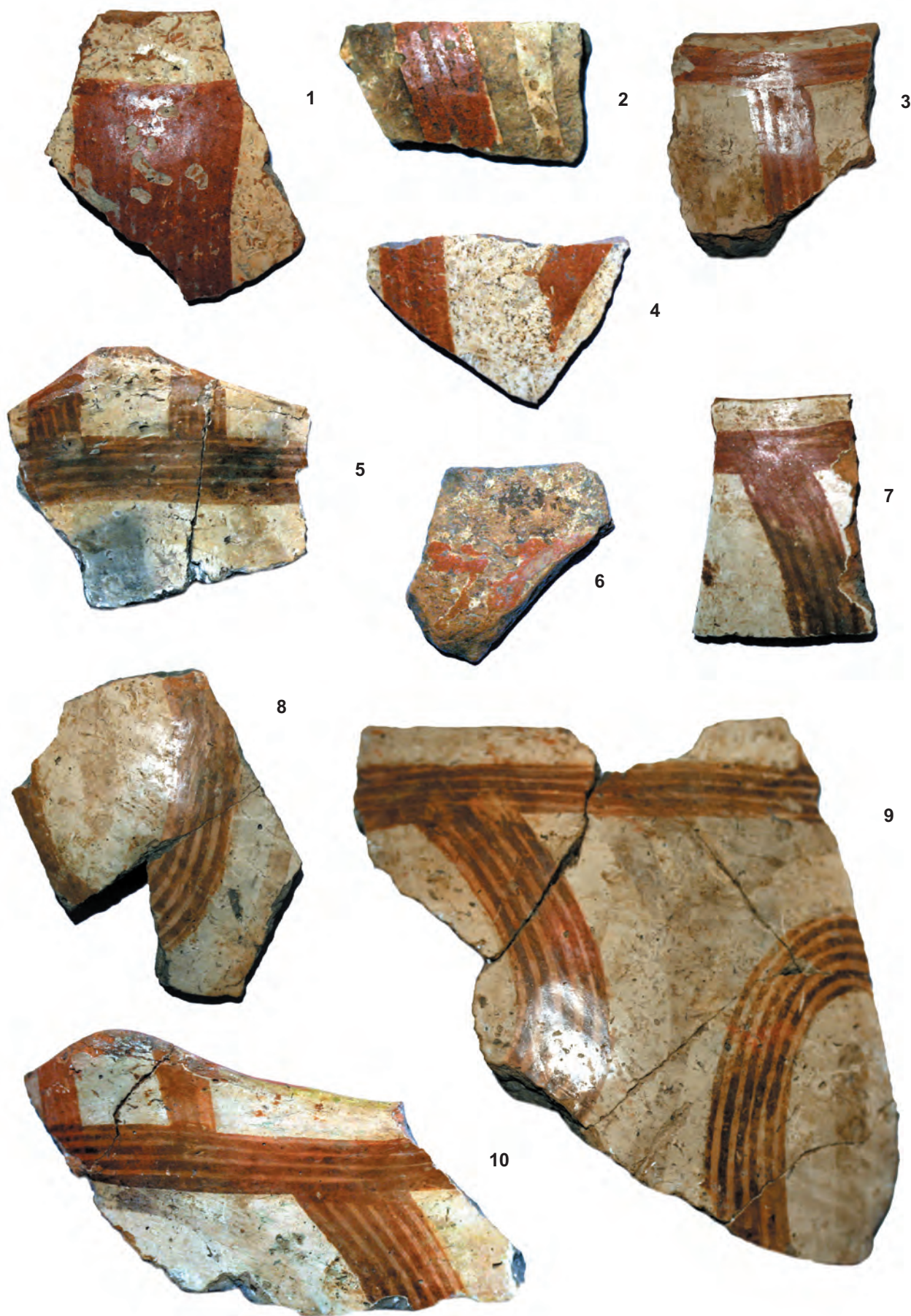
PLANȘA CLXX



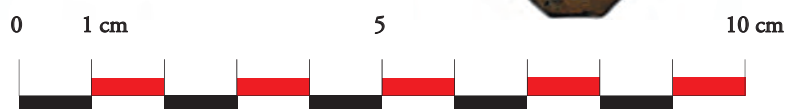
PLANȘA CLXXI



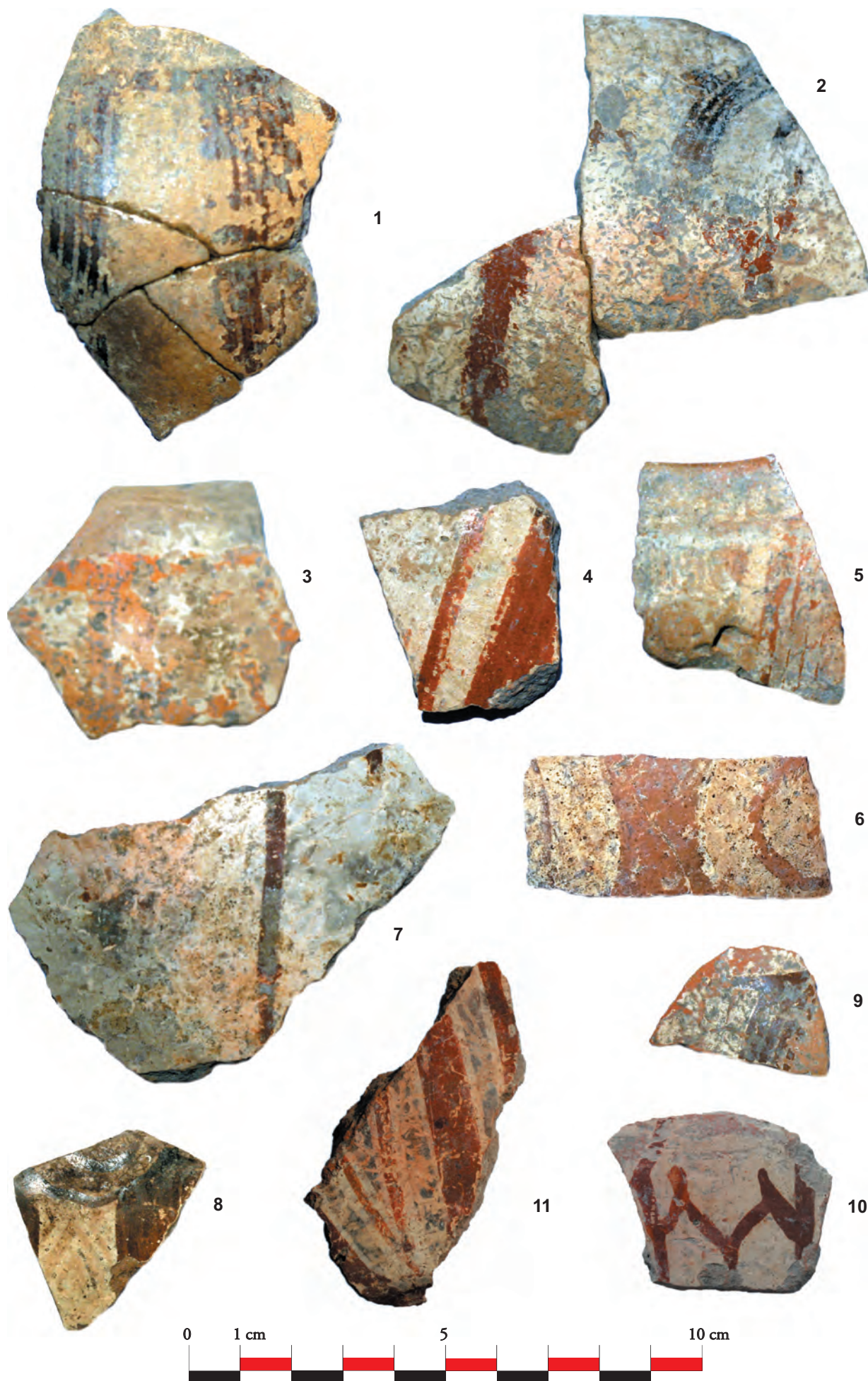
PLANȘA CLXXII



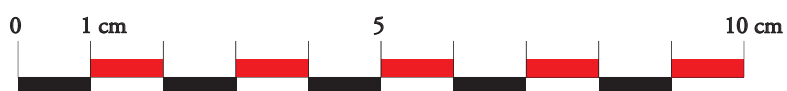
PLANȘA CLXXIII



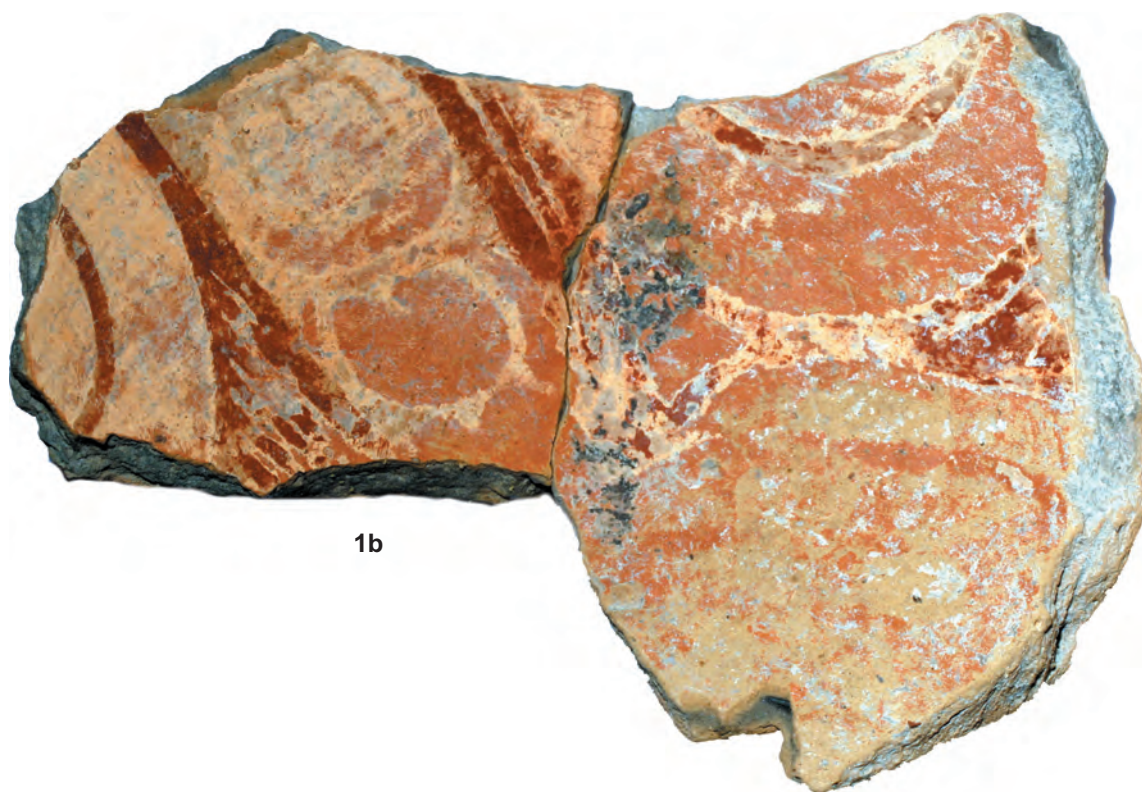
PLANȘA CLXXIV



PLANȘA CLXXV



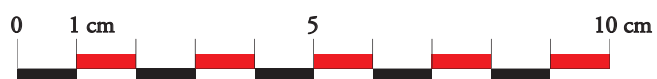
PLANȘA CLXXVI

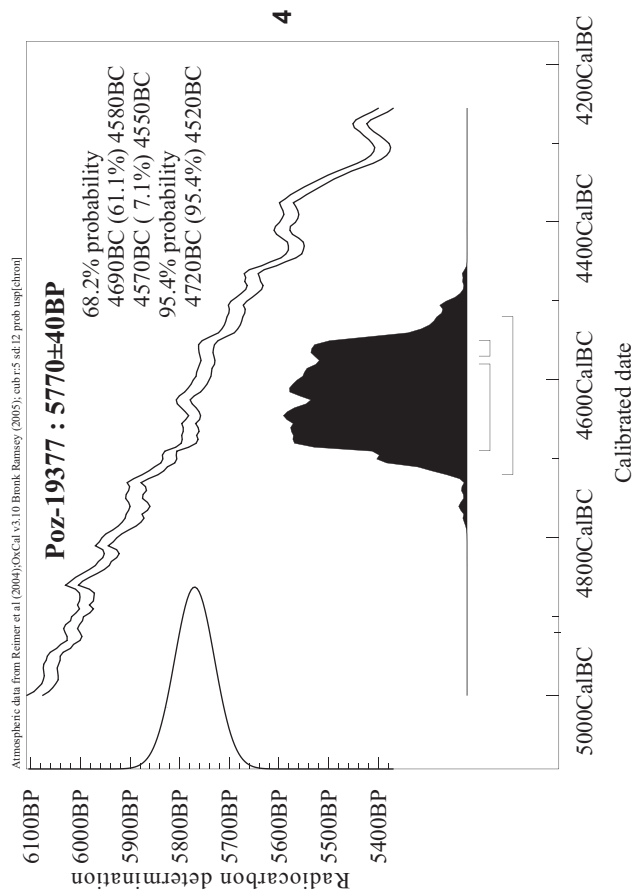
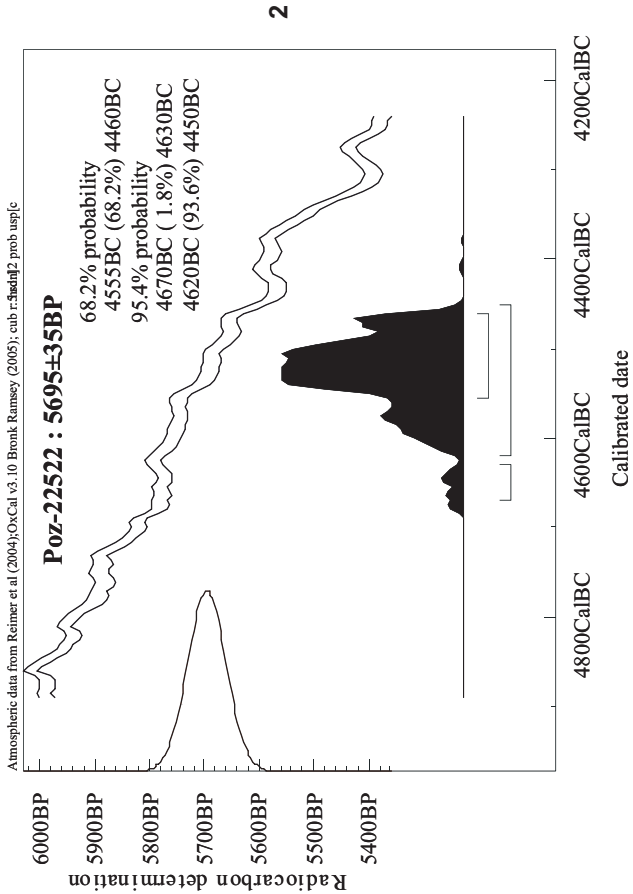
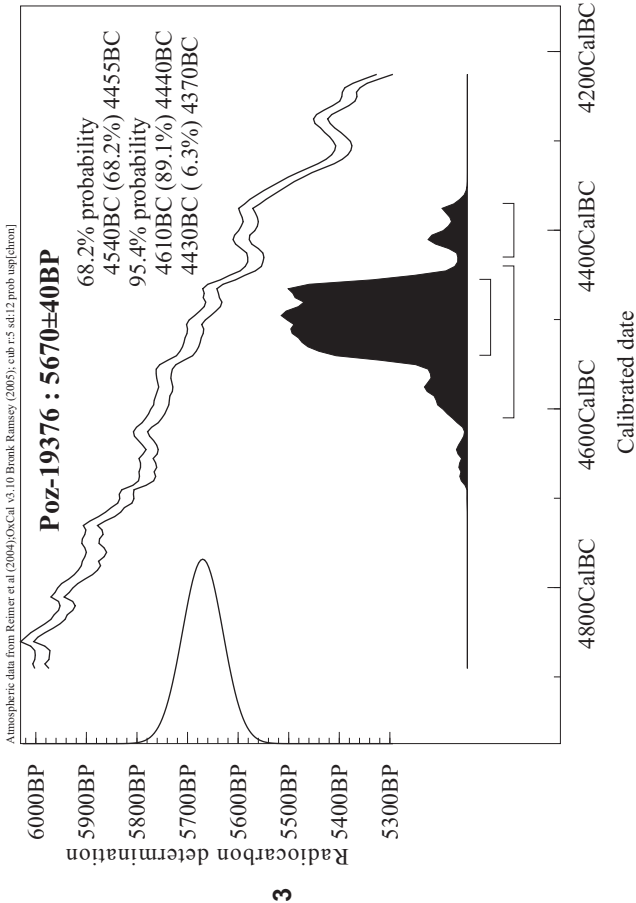
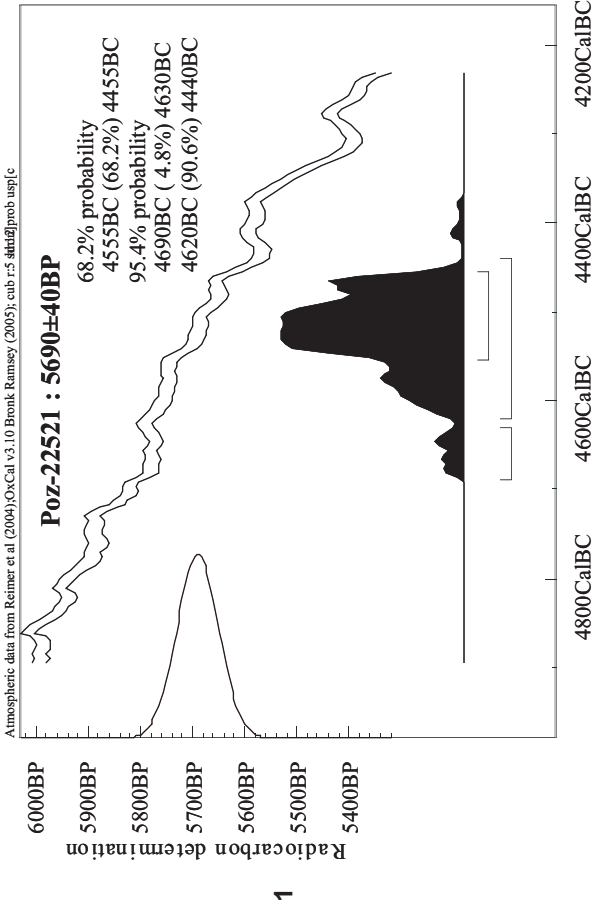


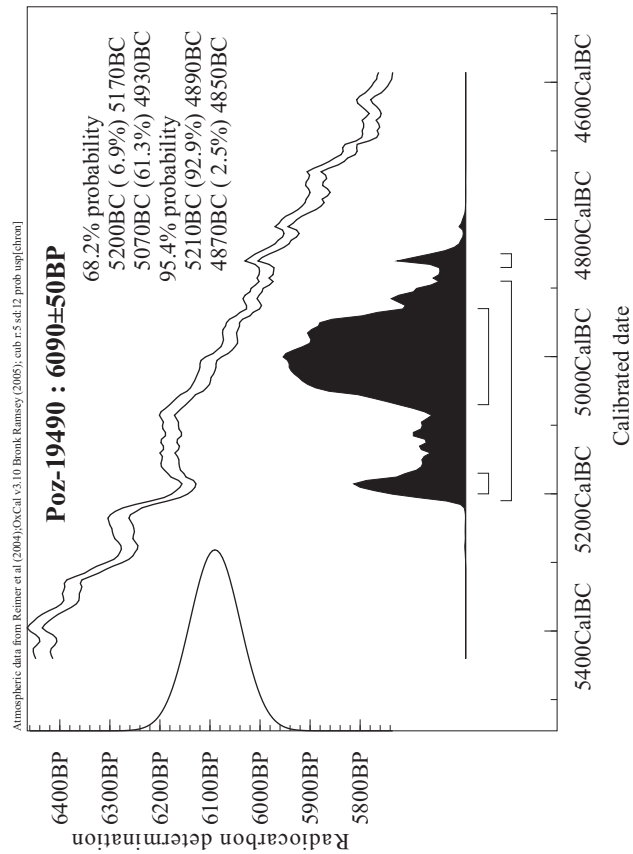
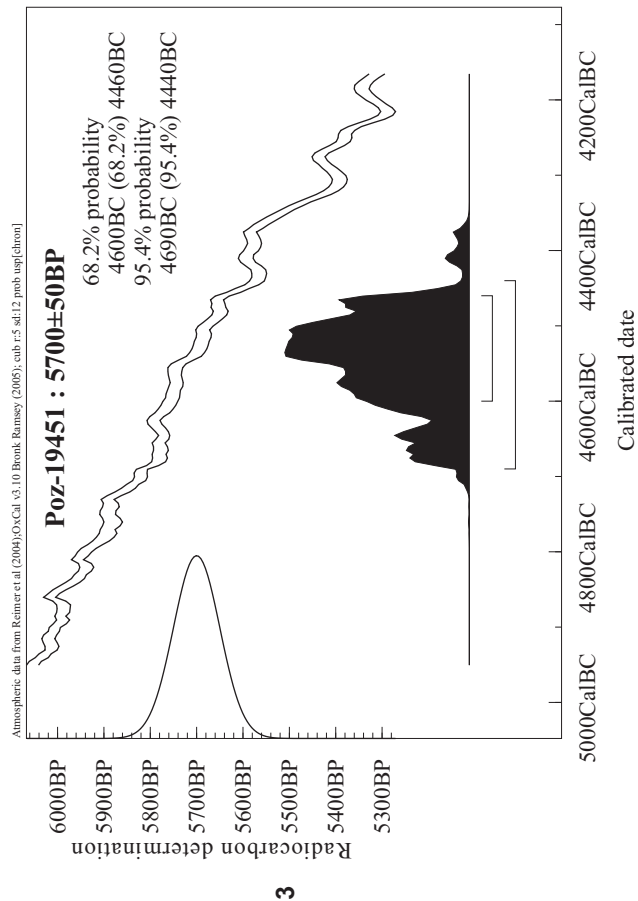
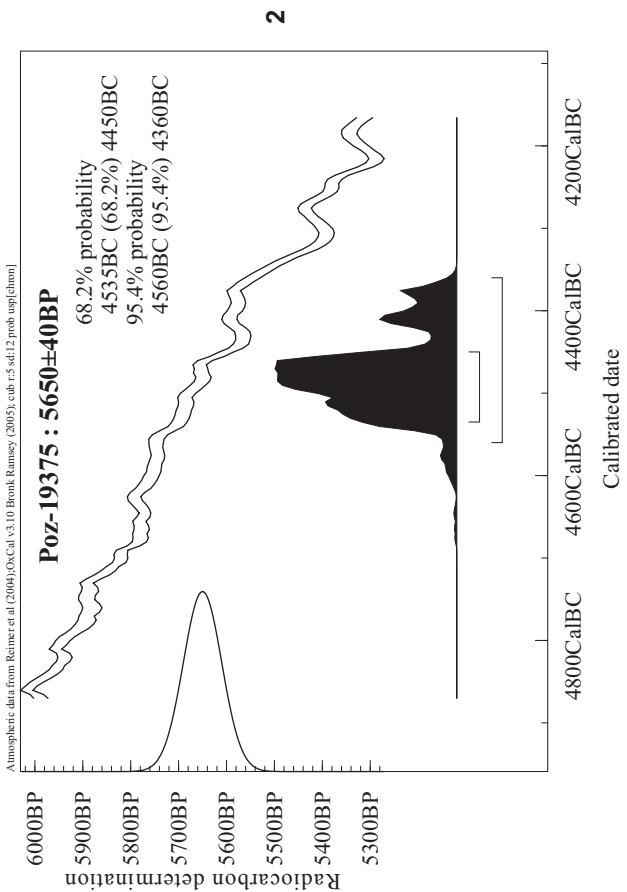
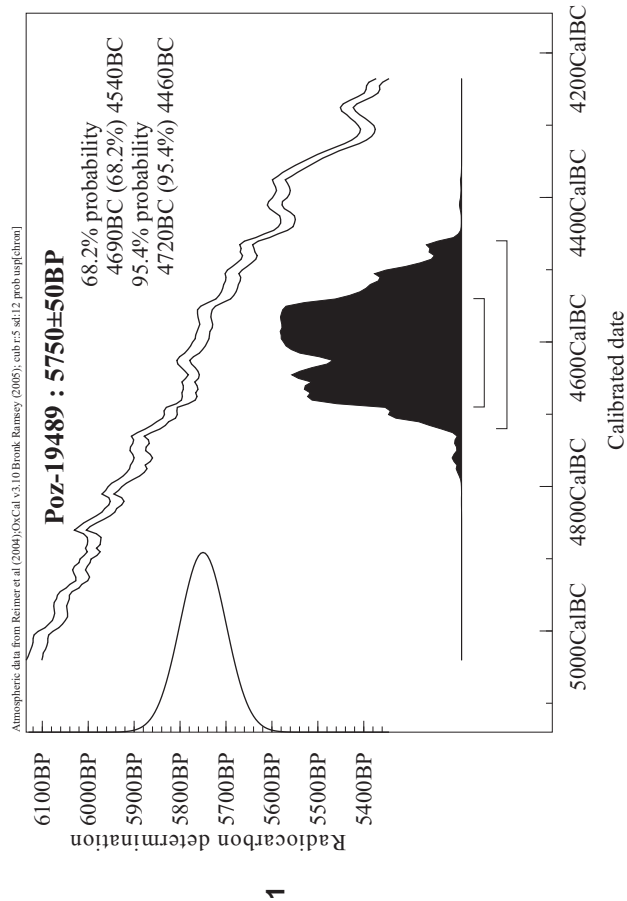
1b



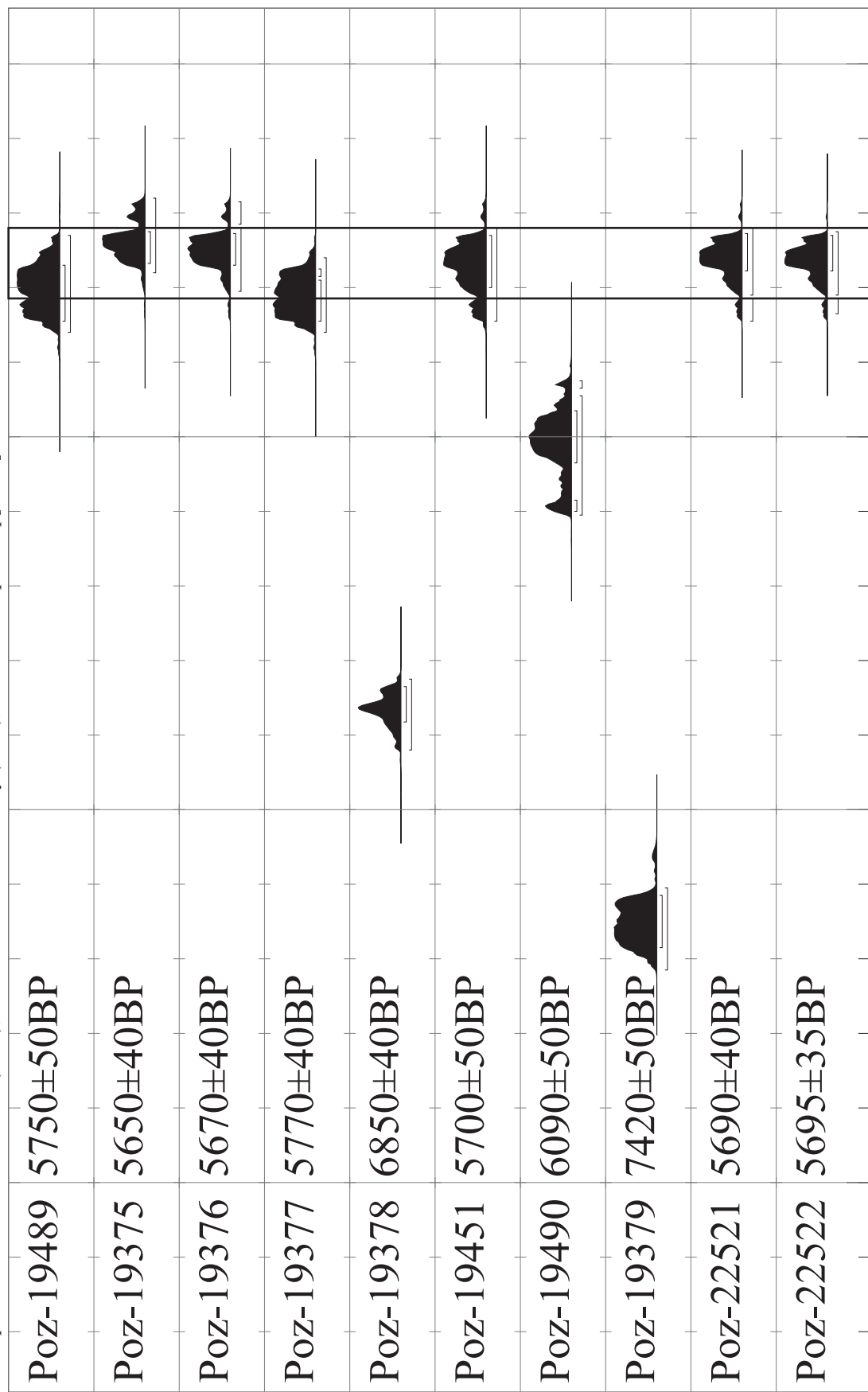
1a







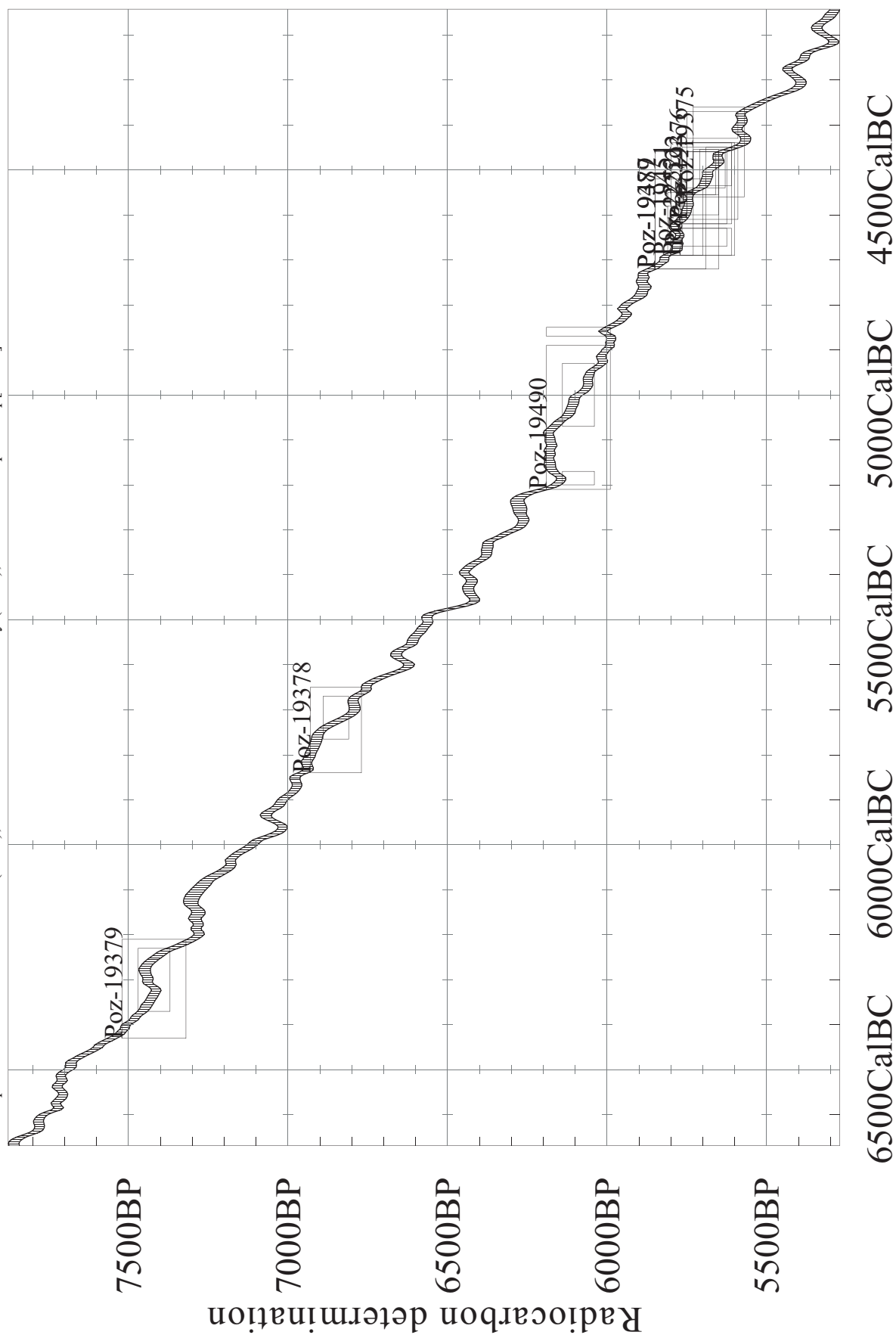
Atmospheric data from Reimer et al (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]



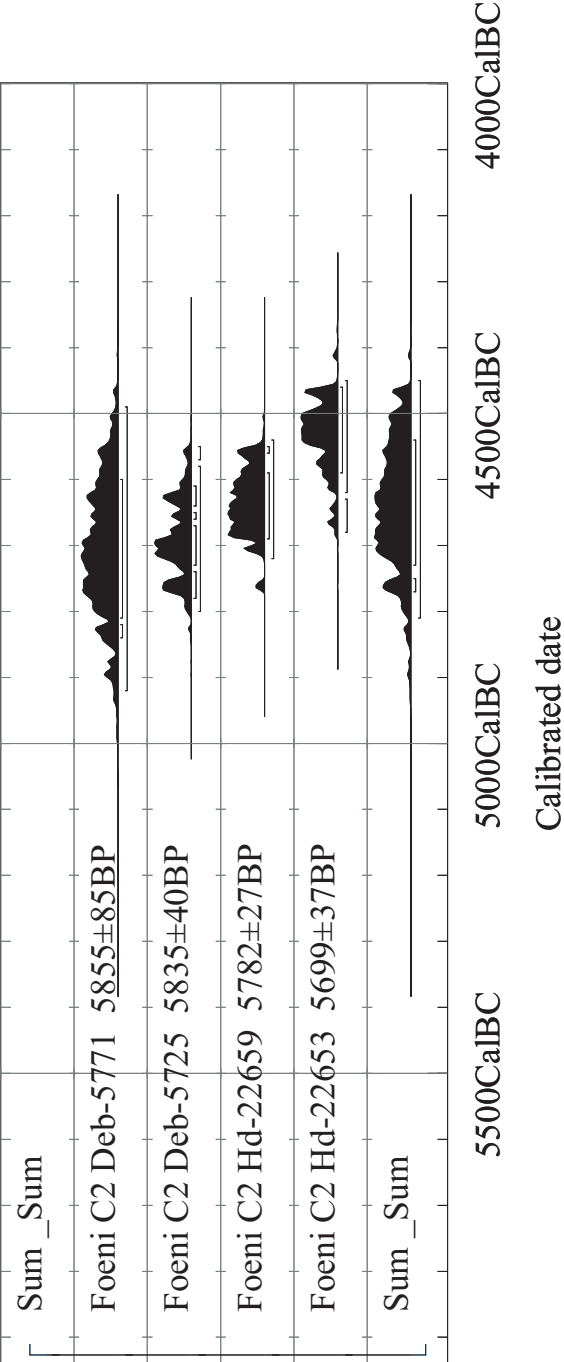
7000CalBC 6000CalBC 5000CalBC 4000CalBC

Calibrated date

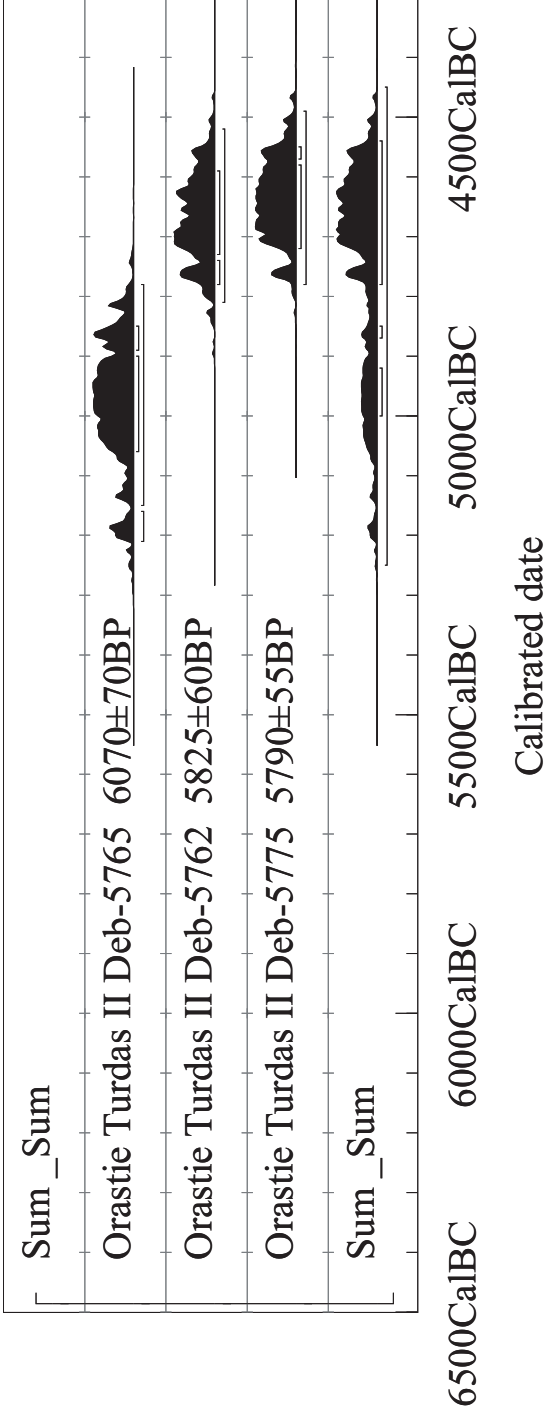
Atmospheric data from Reimer et al (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp [chron]

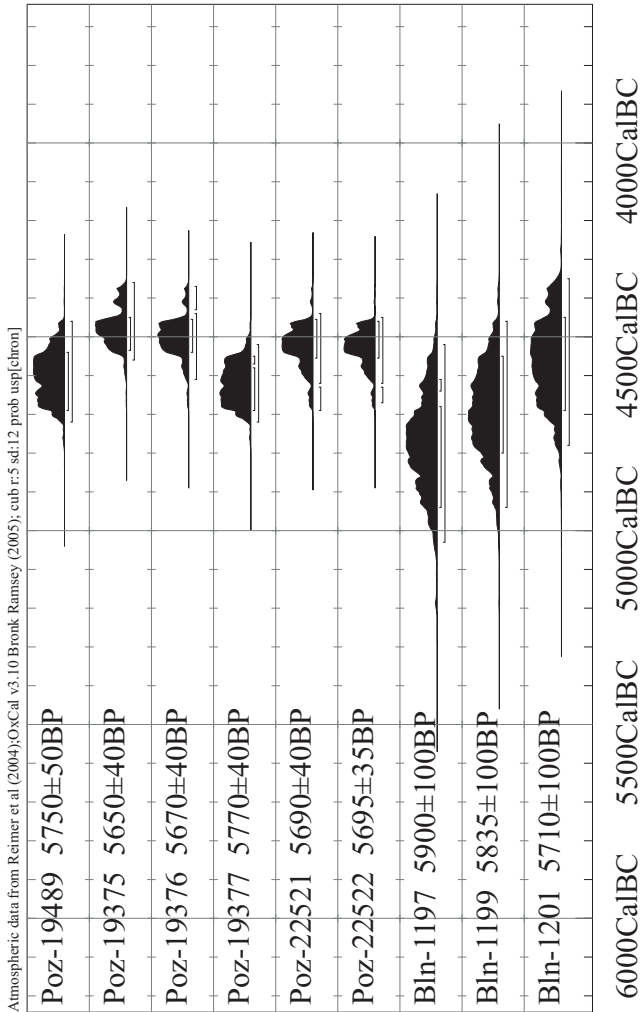
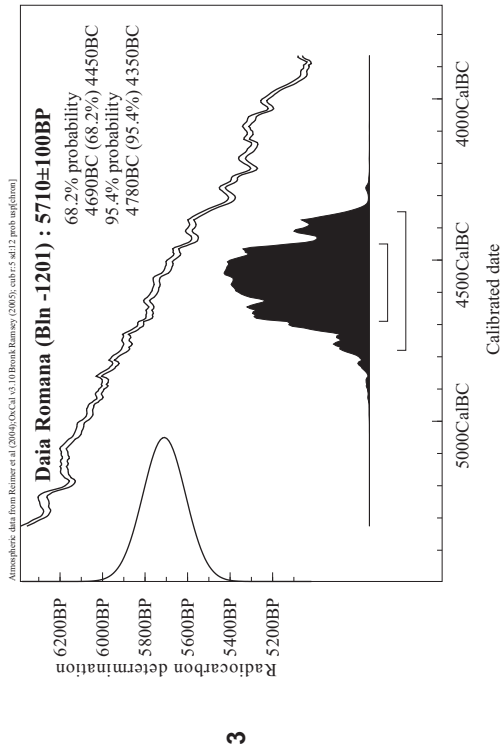
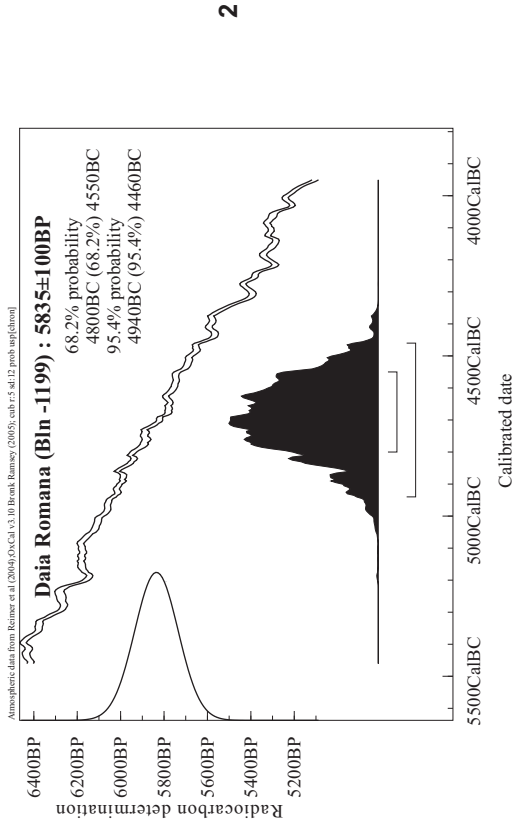
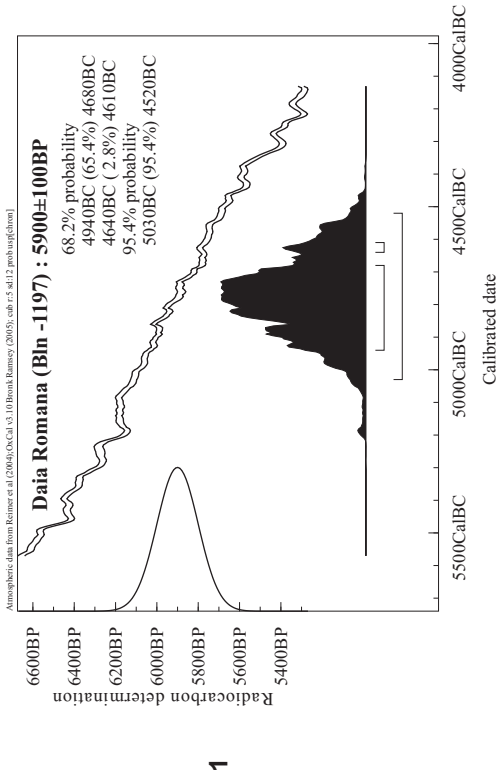


Atmospheric data from Stuiver et al. (1998); OxCal v3.9 Bronk Ramsey (2003); cub r:4 sd:1.2 prob usp[chron]



Atmospheric data from Stuiver et al. (1998); OxCal v3.9 Bronk Ramsey (2003); cub r:4 sd:1.2 prob usp[chron]







1



2



3



1



3



2



1



2



3



1



2



1



2



1



2



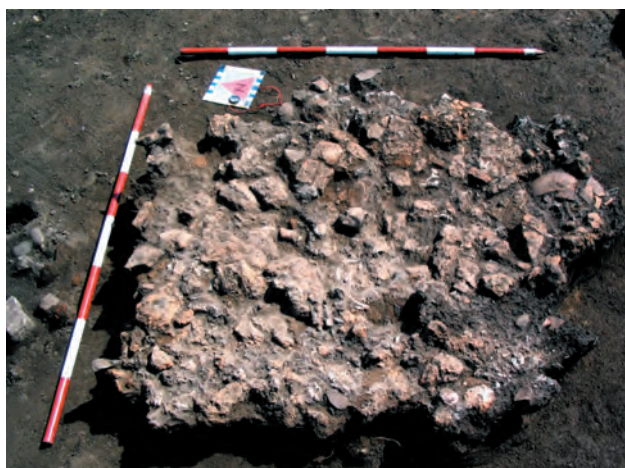


1



2

PLANȘA CXCI



1



2



3



4



5

PLANȘA CXCI



1



2



1



2

PLANȘA CXCIV



1



2



3



4



5

PLANȘA CXCV



1



2

PLANȘA CXCVI



1



2

PLANȘA CXCVII



1



2



1



2

PLANȘA CXCIX



1



2



1



2



3

PLANȘA CCI



1



2



1



2

PLANȘA CCIII



1



2

PLANȘA CCIV



1



3



2



4

PLANȘA CCV



1



2



3



4



5

PLANȘA CCVI



1



2



1



2

PLANȘA CCVIII



1



2

PLANȘA CCIX



1



2

PLANȘA CCX

1



2



3



4



5





1



2



3

PLANȘA CCXII



1



2



3

PLANȘA CCXIII



1



2

PLANȘA CCXIV



1



2

PLANȘA CCXV



1



1



2



3

PLANȘA CCXVII

ISBN 978-606-543-045-7



9 786065 430457

